

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Dhammapadapāliyā saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

DHAMMAPADATṬHAKATHĀ

(Paṭhamo bhāgo)

Romanized from Myanmar version published in 1968

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 21

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṇa
 ဇ ca ခ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 ဋ ta ဣ tha ဍ ḍa ဖ ḍha ဎ ṇa
 တ ta တ tha ဒ da ဓ dha န na
 ပ pa ပ pha ဗ ba ဖ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ ḷa ိ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ၊ = ā ိ = i ိ = ī ဣ ၊ = u ဣ ၊ = ū ဧ = e ဩ ိ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က kka	ယ ṅgha	က ṇṭha	ဈ dhya	ဠ pla	ဠ lla
က kka	ဇ cca	က ṇḍa	ဇ dhva	ဠ pba	ဠ lya
က kya	ခ ccha	က ṇṇa	န nta	ဠ bbha	ဠ lha
က kri	ဇ jja	က ṇha	န ntva	ဠ bya	ဠ vha
က kla	ဇ jjha	က tta	န ntha	ဠ bra	ဠ sta
က kva	ည ṇṇa	က ttha	န nda	ဠ mpa	ဠ stra
ဈ khya	ဠ ṇha	က tva	န ndra	ဠ mpha	ဠ sna
ဇ khva	ဠ ṇca	က tya	န ndha	ဠ mba	ဠ sya
ဇ gga	ခ ṇcha	က tra	န nna	ဠ mbha	ဠ ssa
ဠ ggha	ဠ ṇja	န dda	ဈ nya	ဠ mma	ဠ sma
ဈ gya	ဠ ṇjha	န ddha	န nha	ဈ mya	ဠ sva
ဠ gra	ဠ ṭta	ဈ dya	ဠ ppa	ဠ mha	ဠ hma
ဠ ṅka	ဠ ṭtha	ဠ dra	ဠ ppha	ဠ yya	ဠ hva
ဠ ṅkha	ဠ ḍḍa	ဠ dva	ဈ pya	ဠ yha	ဠ ḷha
ဠ ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Dhammapadaṭṭhakathā

Paṭhamabhāga

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Ganthārambhakathā	...	...	1
-------------------	-----	-----	---

1. Yamakavagga

1. Cakkhupālattheravatthu	...	...	2
2. Maṭṭhakuṇḍalīvattu	...	...	16
3. Tissattheravatthu	...	...	25
4. Kāḷayakkhinīvattu	...	...	29
5. Kosambakavatthu	...	...	34
6. Mahākāḷattheravatthu	...	...	42
7. Devadattavatthu	...	...	49
8. Sāriputtattheravatthu	...	...	52
9. Nandattheravatthu	...	...	73
10. Cundasūkarikavatthu	...	...	80
11. Dhammika-upāsakavatthu	...	...	83
12. Devadattavatthu	...	...	86
13. Sumanādevīvattu	...	...	97
14. Dvesahāyakabhikkhuvatthu	...	...	99

2. Appamādavagga

1. Sāmāvatīvattu	...	...	103
2. Kumbhaghosakaseṭṭhivatthu	...	...	147
3. Cūḷapanthakattheravatthu	...	...	153
4. Bālanakkhattasaṅghuṭṭhavattu	...	...	163
5. Mahākassapattheravatthu	...	...	164

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
6. Pamattāpamattadvesahāyakavatthu	...	...	166
7. Maghavatthu	...	...	167
8. Aññatarabhikkhuvatthu	...	...	178
9. Nigamavāsītissattheravatthu	...	...	179

3. Cittavagga

1. Meghiyattheravatthu	...	...	182
2. Aññatarabhikkhuvatthu	...	...	183
3. Aññatara-ukkaṇṭhitabhikkhuvatthu	...	...	189
4. Saṃgharakkhitabhāgineyyattheravatthu	...	...	191
5. Cittahatthattheravatthu	...	...	194
6. Pañcasatabhikkhuvatthu	...	...	199
7. Pūtigattatissattheravatthu	...	...	202
8. Nandagopālakavatthu	...	...	205
9. Soreyyattheravatthu	...	...	207

4. Pupphavagga

1. Pathavikathāpasutapañcasatabhikkhuvatthu	...	...	212
2. Marīcikammaṭṭhānikattheravatthu	...	...	213
3. Viṭaṭūbhavatthu	...	...	214
4. Patipūjīkakumārivatthu	...	...	229
5. Macchariyakosiyaseṭṭhivatthu	...	...	232
6. Pāveyyakājīvakavatthu	...	...	237
7. Chattapāṇi-upāsakavatthu	...	...	240
8. Visākhāvatthu	...	...	242
9. Ānandattherapañhāvatthu	...	...	265
10. Mahākassapattherapiṇḍapātadinnavatthu	...	...	268
11. Godhikattheraparinibbānavatthu	...	...	272
12. Garahadinnavatthu	...	...	275

Mātikā

Piṭṭhaṅka

5. Bālavagga

1. Aññatarapurisavatthu	...	...	282
2. Mahākassapaṭṭherasaddhivihārikavatthu	...	...	293
3. Ānandaseṭṭhivatthu	...	...	297
4. Gaṇṭhibhedakacoravatthu	...	...	299
5. Udāyittheravatthu	...	...	300
6. Timsamattapāveyyakabhikkhuvatthu	...	...	301
7. Suppabuddhakuṭṭhivatthu	...	...	302
8. Kassakavatthu	...	...	304
9. Sumanamālākāravatthu	...	...	306
10. Uppalavaṇṇattherīvatthu	...	...	310
11. Jambukattheravatthu	...	...	313
12. Ahipetavatthu	...	...	320
13. Saṭṭhikūṭapetavatthu	...	...	323
14. Cittagahapativatthu	...	...	327
15. Vanavāsītissasāmaṇeravatthu	...	...	333

6. Paṇḍitavagga

1. Rādhāttheravatthu	...	...	346
2. Assajipunabbasukavatthu	...	...	348
3. Channattheravatthu	...	...	350
4. Mahākappinattheravatthu	...	...	351
5. Paṇḍitasāmaṇeravatthu	...	...	359
6. Lakunḍakabhaddiyattheravatthu	...	...	371
7. Kāṇamātuvatthu	...	...	372
8. Pañcasatabhikkhuvatthu	...	...	375
9. Dhammikāttheravatthu	...	...	377

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
10. Dhammassavanavatthu	...	...	379
11. Pañcasata-āgantukabhikkhuvatthu	...	...	380

7. Arahantavagga

1. Jivakapañhavatthu	...	...	382
2. Mahākassapattheravatthu	...	...	383
3. Belaṭṭhasīsatttheravatthu	...	...	386
4. Anuruddhattheravatthu	...	...	387
5. Mahākaccāyanattheravatthu	...	...	389
6. Sāriputtattheravatthu	...	...	390
7. Kosambivāsītissattherasāmaṇeravatthu	...	...	392
8. Sāriputtattheravatthu	...	...	395
9. Khadiravaniyarevatattheravatthu	...	...	396
10. Aññatara-itthivatthu	...	...	403

8. Sahassavagga

1. Tambadāṭhikacoraghātakavatthu	...	...	405
2. Bāhiyadārucīriyattheravatthu	...	...	408
3. Kuṇḍalakesittherīvatthu	...	...	413
4. Anattapucchakabrāhmaṇavatthu	...	...	418
5. Sāriputtattherassa mātulabrāhmaṇavatthu	...	...	420
6. Sāriputtattherassa bhāgineyyavatthu	...	...	421
7. Sāriputtattherassa sahāyakabrāhmaṇavatthu	...	...	422
8. Āyuvaddhanakumāravatthu	...	...	423
9. Saṁkiccasāmaṇeravatthu	...	...	425
10. Khāṇukoṇḍaññattheravatthu	...	...	433
11. Sappadāsatttheravatthu	...	...	434
12. Paṭācārātherīvatthu	...	...	437
13. Kisāgotamīvatthu	...	...	443
14. Bahuputtikattherīvatthu	...	...	446

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Dhammapadaṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

1. Mahāmohatamonaddhe, loke lokantadassinā.
Yena saddhammapajjoto, jālito jalitiddhinā.
2. Tassa pāde namassitvā, Sambuddhassa sirīmato.
Saddhammañcassa pūjetvā, katvā saṅghassa cañjalim.
3. Taṃ taṃ kāraṇamāgama, dhammādhhammesu kovido.
Sampattasaddhammapado¹, Satthā **Dhammapadam** subham.
4. Desesi karuṇāvega - samussāhitamānaso.
Yaṃ ve devamanussānaṃ, pītipāmojjavaḍḍhanaṃ.
5. Paramparābhatā tassa, nipuṇā **atthavaṇṇanā**.
Yā Tambapaṇṇidīpamhi, dīpabhāsāya saṇṭhitā.
6. Na sādhayati sesānaṃ, sattānaṃ hitasampadaṃ.
Appeva nāma sādheyya, sabbalokassa sā hitaṃ.
7. Iti āsīsamānena², dantena samacārinā.
Kumārakassapenāhaṃ, therena thiracetasā.
8. Saddhammaṭṭhitikāmena, sakkaccaṃ abhiyācito.
Taṃ bhāsaṃ ativitthāra - gatañca vacanakkamaṃ.

1. Sampannasaddhammapado (Syā)

2. Āsimsamānena (Sī, Syā)

9. Pahāyāropayitvāna, tantibhāsaṃ manoramaṃ.
Gāthānaṃ byañjanapadaṃ, yaṃ tattha na vibhāvitāṃ.
10. Kevalaṃ taṃ vibhāvetvā, sesaṃ tameva atthato.
Bhāsantarena bhāsissaṃ, āvahanto vibhāvināṃ.
Manaso pītipāmojjaṃ, atthadhammūpanissitanti.

1. Yamakavagga

1. Cakkhupālattheravatthu

1. Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā.

Manasā ce paduṭṭhena, bhāsati vā karoti vā.

Tato naṃ dukkhamanveti, cakkaraṃ vā vāhato padanti—

Ayaṃ dhammadesanā kattha bhāsītāti? Sāvattiyaṃ. Kaṃ ārabbhāti?
Cakkhupālattheraṃ.

Sāvattiyaṃ kira Mahāsuvaṇṇo nāma kuṭumbiko ahosi aḍḍho mahaddhano mahābhogo aputtako. So ekadivasāṃ nhānatitthaṃ¹ gantvā nhatvā āgacchanto antarāmagge sampannapattasākhaṃ ekaṃ vanappatim² disvā “ayaṃ mahesakkhāya devatāya pariggahito bhavissati”ti tassa heṭṭhābhāgaṃ sodhāpetvā pākāraparikkhepaṃ kārāpetvā vālukaṃ³ okirāpetvā dhajapaṭākāṃ ussāpetvā vanappatim alaṅkaritvā añjaliṃ karitvā⁴ “sace puttaṃ vā dhītaraṃ vā labheyyaṃ⁵, tumhākaṃ mahāsakkāraṃ karissāmi”ti patthanaṃ katvā pakkāmi.

Athassa na cirasseva bhariyāya kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāsi. Sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā tassa ārocesi. So tassā gabbhassa parihāramadāsi. Sā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyi. Taṃ nāmaggaḥaṇa-

1. Nahānatitthaṃ (Sī, Syā)

2. Vanasvatim (Sī)

3. Vālikaṃ (Sī, Syā)

4. Padakkhiṇaṃ katvā (Ka)

5. Alaṅkaritvā puttaṃ vā dhītaraṃ vā labhitvā (Sī, Syā)

divase seṭṭhi attanā pālitaṃ vanappatiṃ nissāya laddhattā tassa **Pāloti**¹
 nāmaṃ akāsi. Sā aparabhāge aññampi puttaṃ labhi. Tassa **Cūlapāloti**
 nāmaṃ katvā itarassa **Mahāpāloti** nāmaṃ akāsi. Te vayappatte
 gharabandhanena bandhiṃsu. Aparabhāge mātāpitaro kālamakaṃsu.
 Sabbampi vibhavaṃ itareyeva vicāriṃsu.

Tasmiṃ samaye Satthā pavattitavaradhammacakko anupubbenāgantvā
 Anāthapiṇḍikena mahāseṭṭhinā catupañṇāsakoṭidhanaṃ vissajjetvā kārīte
 Jetavanamahāvihāre viharati mahājanaṃ saggamagge ca mokkhamagge ca
 paṭiṭṭhāpayamāno. Tathāgato hi mātīpakkhato asītiyā, pitīpakkhato asītiyāti
 dve-asītiñātikulasahasseehi kārīte Nigrodhamahāvihāre ekameva vassāvāsaṃ
 vasi, Anāthapiṇḍikena kārīte Jetavanamahāvihāre ekūnapīsativassāni,
 Visākhāya sattavīsatiakoṭidhanapariccāgena kārīte Pubbārāme chabbassānīti
 dvinnāṃ kulānaṃ guṇamahattataṃ paṭicca Sāvatthiṃ nissāya
 pañcavīsativassāni vassāvāsaṃ vasi. Anāthapiṇḍikopi Visākhāpi mahā-
 upāsikā nibaddhaṃ divasassa dve vāre Tathāgatassa upaṭṭhānaṃ gacchanti,
 gacchantā ca “daharasāmaṇeraṃ no hatthe olokessanti”ti tucchahatthā na
 gatapubbā. Purebhattaṃ gacchantā khādanīyabhojanīyādīni gahetvāva
 gacchanti, pacchābhattaṃ gacchantā pañca bhesajjāni aṭṭha ca pānāni.
 Nivesanesu pana tesaṃ dvinnāṃ dvinnāṃ bhikkhusahassānaṃ niccaṃ
 paññattāsanāneva honti. Annapānabhesajjesu yo yaṃ icchati, tassa taṃ
 yaticchitameva sampajjati. Tesu Anāthapiṇḍikena ekadivasampi Satthā
 pañhaṃ na pucchitapubbo. So kira “Tathāgato Buddhasukhumālo khattiya
 sukhumālo, ‘bahūpakāro me gahapati’ti mayhaṃ dhammaṃ desento
 kilameyyā”ti Satthari adhimattasinehena pañhaṃ na pucchati. Satthā pana
 tasmiṃ nisinnamatteyeva “ayaṃ seṭṭhi maṃ arakkhitabbaṭṭhāne rakkhati.
 Ahañhi kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni alaṅkatapaṭiyattaṃ
 attano sīsaṃ chinditvā akkhīni uppāṭetvā hadayamaṃsaṃ uppāṭetvā
 pāṇasamaṃ puttadāraṃ pariccajitvā pāramiyo pūrento paresaṃ
 dhammadesanattameva pūresiṃ. Esa maṃ arakkhitabbaṭṭhāne rakkhati”ti
 ekaṃ dhammadesanaṃ kathetiyeva².

1. Pālītōti (Sī)

2. Kathesiyeva (Syā)

Tadā Sāvattiyaṃ satta manussakoṭiyo vasanti, tesu Satthu dhammakathaṃ sutvā pañcakoṭimattā manussā ariyasāvakā jātā, dvekoṭimattā manussā puthujjanā. Tesu ariyasāvakānaṃ dveyeva kiccāni ahesuṃ—purebhattaṃ dānaṃ denti, pacchābhattaṃ gandhamālādihatthā vatthabhesajjapānakādīni gāhāpetvā dhammassavanatthāya gacchanti. Athekadivasaṃ Mahāpālo ariyasāvake gandhamālādihatthe vihāraṃ gacchante disvā “ayaṃ mahājano kuhiṃ gacchatī”ti pucchitvā “dhammassavanāya”ti sutvā “ahampi gamissāmī”ti gantvā Satthāraṃ vanditvā parisapariyante nisīdi.

Buddhā ca nāma dhammaṃ desentā saraṇasīlapabbajjādīnaṃ upanissayaṃ oloketvā ajjhāsayavasena dhammaṃ desenti, tasmā taṃ divasaṃ Satthā tassa upanissayaṃ oloketvā dhammaṃ desento anupubbikathaṃ kathesi. Seyyathidaṃ? Dānakathaṃ sīlakathaṃ saggakathaṃ kāmānaṃ ādīnavaṃ okāraṃ saṃkilesaṃ nekkhamme ānisaṃsaṃ pakāsesi. Taṃ sutvā Mahāpālo kuṭumbiko cintesi “paralokaṃ gacchantaṃ puttadhītaro vā bhātaro vā bhogā vā nānugacchanti, sarīrampi attanā saddhiṃ na gacchati, kiṃ me gharāvāsena pabbajissāmī”ti. So desanāpariyosāne Satthāraṃ upasaṅkamitvā pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ Satthā “atthi¹ te koci āpucchitabbayuttako ñātī”ti āha. Kaniṭṭhabhātā me atthi bhanteti. Tena hi taṃ āpucchāhīti. So “sādhū”tisampaṭicchitvā Satthāraṃ vanditvā gehaṃ gantvā kaniṭṭhaṃ pakkosāpetvā “tāta yaṃ mayhaṃ imasmiṃ gehe² saviññāṇakampi aviññāṇakampi dhanam kiñci atthi, sabbaṃ taṃ tava bhāro, paṭipajjāhi nan”ti. “Tumhe pana kiṃ karissathā”ti³ āha. Ahaṃ Satthu santike pabbajissāmīti. Kiṃ kathesi bhātika, tvaṃ me mātari matāya mātā viya, pitari mate pitā viya laddho, gehe te mahāvibhavo, sakkā gehaṃ ajjhāvasanteheva⁴ puññāni kātum, mā evaṃ karitthāti. Tāta ahaṃ Satthu dhammadesanaṃ sutvā gharāvāse vasitum na sakkomi. Satthārā hi atisaṇhasukhumaṃ tilakkhaṇaṃ āropetvā ādimajjhapariyosānakalyāṇo dhammo desito, na sakkā so agāramajjhe vasantena

1. Natthi (Sī, Syā)

2. Yaṃ imasmiṃ kule (Sī, Syā)

3. Tumhe pana sāmīti (Syā), tumhe pana kiṃ sāmīti (Sī)

4. Gehe ajjhāvasanteyeva (Ka)

pūretum pabbajissāmi tātāti. Bhātika taruṇāyeva tāva'ttha, mahallakakāle pabbajissathāti. “Tāta mahallakassa hi attano hatthapādāpi anassavā honti, na attano vase vattanti, kimaṅgaṃ¹ pana ñātakā, svāhaṃ tava kathaṃ na karomi, samaṇapaṭipattiṃ yeva pūressāmi,

Jarājajjaritā honti, hatthapādā anassavā.

Yassa so vihatatthāmo, kathaṃ dhammaṃ carissati.

Pabbajissāmevāhaṃ tātā”ti tassa viravantasessa Satthu santikaṃ gantvā pabbajjāṃ yācitvā laddhapabbajjūpasampado ācariyupajjhāyānaṃ santike pañca vassāni vasitvā vuṭṭhavasso pavāretvā Satthāramupasaṅkamitvā vanditvā pucchi “bhante imasmiṃ sāsane kati dhurānī”ti. Ganthadhuraṃ vipassanādhuranti dveyeva dhurāni bhikkhūti. Katamaṃ pana bhante ganthadhuraṃ, katamaṃ vipassanādhuranti. Attano paññānurūpena ekaṃ vā dve vā nikāye sakalaṃ vā pana tepiṭakaṃ Buddhavacanaṃ uggaṇhitvā tassa dhāraṇaṃ kathanāṃ vācananti idaṃ **ganthadhuraṃ** nāma, sallahukavuttino pana pantasenāsanābhiraṭassa attabhāve khayavayaṃ paṭṭhapetvā sātaccakiriyavasena vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaggaṇanti idaṃ **vipassanādhuraṃ** nāmāti. Bhante ahaṃ mahallakakāle pabbajito ganthadhuraṃ pūretum na sakkhissāmi, vipassanādhuraṃ pana pūressāmi, kammaṭṭhānaṃ me kathethāti. Athassa Satthā yāva arahattaṃ kammaṭṭhānaṃ kathesi.

So Satthāraṃ vanditvā attanā sahaḡāmino bhikkhū pariyesanto saṭṭhi bhikkhū labhitvā tehi saddhiṃ nikkhamitvā vīsayaḡanasatamaggaṃ² gantvā ekaṃ mahantaṃ paccantaḡāmaṃ patvā tattha saparivāro piṇḍāya pāvisi. Manussā vattasampanne bhikkhū disvāva pasannacittā āsanāni paññāpetvā nisīdāpetvā paṇītenāhārena parivisitvā “bhante kuhiṃ ayyā gacchantī”ti pucchitvā “yathāphāsukaṭṭhānaṃ upāsakā”ti vutte paṇḍitā manussā “vassāvāsaṃ senāsaṇaṃ pariyesanti bhadantā”ti ñatvā “bhante sace ayyā imaṃ temāsaṃ idha vaseyyum, mayaṃ saraṇesu paṭiṭṭhāya sīlāni gaṇḡheyyāmā”ti āhaṃsu. Tepi “mayaṃ imāni kulāni nissāya bhavanissaraṇaṃ karissāmā”ti adhivāsesum.

1. Kimaṅga(Sī)

2. Vīsaṃ yojanasataṃ maggaṃ (Sī)

Manussā tesam paṭiñṇam gahetvā vihāram paṭijaggitvā rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni sampādetvā adamsu. Te nibaddham tameva gāmaṃ piṇḍāya pavisanti. Atha ne eko vejjo upasaṅkamtivā “bhante bahūnaṃ vasanaṭṭhāne aphāsukampi nāma hoti, tasmim uppanne mayham katheyyātha, bhesajjam karissāmi”ti pavāresi. Thero vassūpanāyikadivase te bhikkhū āmantetvā pucchi “āvuso imam temāsam katihi iriyāpathehi vītināmessathā”ti. Catūhi bhanteti. Kiṃ panetaṃ āvuso patirūpaṃ, nanu appamattehi bhavitabbaṃ. Mayaṃ hi dharamānakassa Buddhassa santikā kammaṭṭhānam gahetvā āgatā, Buddhā ca nāma na sakkā pamādena¹ ārādhetuṃ, kalyāṇajjhāsayena te vo ārādhetabbā. Pamattassa ca nāma cattāro apāyā sakagehasadisā, appamattā hothāvusoti. Kiṃ tumhe pana bhanteti. Aham tīhi iriyāpathehi vītināmessāmi, piṭṭhim na pasāressāmi āvusoti. Sādhu bhante appamattā hothāti.

Atha therassa niddam anokkamantassa paṭhamamāse atikkante majjhimamāse sampatte akkhirogo uppajji. Chiddaghaṭato udakadhārā viya akkhīhi assudhārā paggharanti. So sabbarattim samaṇadhammaṃ katvā aruṇuggamane gabbhaṃ pavisitvā nisīdi. Bhikkhū bhikkhācāraelāya therassa santikaṃ gantvā “bhikkhācāraelā bhante”ti āhamsu. Tena hi āvuso gaṇhatha pattacīvaranti. Attano pattacīvaram gāhāpetvā nikkhami. Bhikkhū tassa akkhīhi assūni paggharante disvā “kimetaṃ bhante”ti pucchimsu. Akkhīni me āvuso vātā vijjhantīti. Nanu bhante vejjena pavāritamhā, tassa kathemāti. Sādhāvusoti. Te vejjassa kathayimsu. So telam pacitvā pesesi. Thero nāsāya telam āsiṅcanto nisinnakova āsaṅcitvā antogāmaṃ pāvisi. Vejjo tam disvā āha “bhante ayyassa kira akkhīni vāto vijjhatī”ti. Āma upāsakāti. Bhante mayā telam pacitvā pesitaṃ, nāsāya vo telam āsittanti. Āma upāsakāti. Idāni kīdisanti. Rujjateva upāsakāti. Vejjo “mayā ekavāreneva vūpasamanasamattham telam pahitaṃ, kiṃ nu kho rogo na vūpasanto”ti cintetvā “bhante nisīditvā vo telam āsittaṃ, nipajjitvā”ti pucchi. Thero tuṇhī ahosi, punappunam pucchiyamānopi na kathesi. So “vihāram gantvā

1. Sāṭheyyena (Sī), saṭhena (Syā)

therassa vasanaṭṭhānaṃ olokessāmi”ti cintetvā “tena hi bhante gacchathā”ti theram vissajjetvā vihāraṃ gantvā therassa vasanaṭṭhānaṃ olokento caṅkamananisīdanaṭṭhānameva disvā sayanaṭṭhānaṃ adisvā “bhante nisinnehi vo āsittam, nipannehi”ti pucchi. Thero tuṇhī ahosi. “Mā bhante evaṃ karittha, samaṇadhammo nāma sarīraṃ yāpentena¹ sakkā kātuṃ, nipajjitvā āsiṅcathā”ti punappunaṃ yāci. “Gaccha tvaṃ tāvāvuso, mantetvā jānissāmi”ti vejjaṃ uyyojesi. Therassa ca tattha neva ñātī, na sālohitā atthi, kena saddhiṃ manteyya? Karajakāyena pana saddhiṃ mantento “vadehi tava āvuso Pālita, tvaṃ kiṃ akkhini olokessasi, udāhu Buddhasāsaṇaṃ. Anamataggasmim hi saṃsāraṇaṭṭhe tava akkhikāṇassa² gaṇanā nāma natthi, anekāni pana Buddhasatāni Buddhasahassāni atītāni. Tesu te ekabuddhopi na paricīṇṇo³, idāni imaṃ antovassaṃ tayo māse na nipajjissāmīti temāsaṃ nibaddhavīriyaṃ karissāmi⁴. Tasmā te cakkhūni nassantu vā bhijjantu vā, Buddhasāsaṇameva dhārehi, mā cakkhūni”ti bhūtakāyaṃ ovaḍanto imā gāthāyo abhāsi—

“Cakkhūni hāyantu⁵ mamāyitāni,
Sotāni hāyantu tatheva kāyo.
Sabbampidaṃ hāyatu dehanissitaṃ,
Kiṃ kārāṇā Pālita tvaṃ pamajjasi.

Cakkhūni jīrantu mamāyitāni,
Sotāni jīrantu tatheva kāyo.
Sabbampidaṃ jīratu dehanissitaṃ,
Kiṃkārāṇā Pālita tvaṃ pamajjasi.

Cakkhūni bhijjantu mamāyitāni,
Sotāni bhijjantu tatheva kāyo.
Sabbampidaṃ bhijjatu dehanissitaṃ,
Kiṃ kārāṇā Pālita tvaṃ pamajjasī”ti.

1. Sarīre yāpente (Sī, Syā)

2. Anakkhikakālassa (Sī)

3. Na paricchinno (Ka)

4. Te mānaṣaṃ baddhaṃ (Sī, Syā)

5. Hāyanti (Sī)

Evam tīhi gāthāhi attano¹ ovādaṃ datvā nisinnakova natthukammaṃ katvā gāmaṃ piṇḍāya pāvisi. Vejjo taṃ disvā “kiṃ bhante natthukammaṃ katan”ti pucchi. Āma upāsakāti. Kīdisaṃ bhanteti. Rujjateva upāsakāti. Nisīditvā vo bhante natthukammaṃ kataṃ, nipajjitvāti. Thero tuṇhī ahosi, punappunaṃ pucchiyamānopi na kiñci kathesi. Atha naṃ vejjo “bhante tumhe sappāyaṃ na karoṭha, ajjato paṭṭhāya ‘asukena me telaṃ pakkān’ti mā vadittha, ahampi ‘mayā vo telaṃ pakkān’ti na vakkhāmī”ti āha. So vejjena paccakkhāto vihāraṃ gantvā tvaṃ vejjenāpi paccakkhātosi, iriyāpathaṃ mā vissajji samaṇāti.

“Paṭikkhitto tikicchāya, vejjenāpi² vivajjito.

Niyato maccurājassa, kiṃ Pālita pamajjasi”ti—

Imāya gāthāya attānaṃ ovaditvā samaṇadhammaṃ akāsi. Athassa majjhimayāme atikkante apubbaṃ acarimaṃ akkhīni ceva kilesā ca bhijjimsu. So sukkhavipassako arahā hutvā gabbhaṃ pavisitvā nisīdi.

Bhikkhū bhikkhācāravelāya āgantvā “bhikkhācārakālo bhante”ti āhaṃsu. Kālo āvusoti. Āma bhanteti. Tena hi gacchathāti. Kiṃ tumhe pana bhanteti. Akkhīni me āvuso parihīnānīti. Te tassa akkhīni oloketvā assupuṇṇanettā hutvā “bhante mā cintayittha, mayaṃ vo paṭijaggissāmā”ti therāṃ samassāsetvā kattabbayuttakaṃ vattapaṭivattaṃ katvā gāmaṃ piṇḍāya pavisimsu. Manussā therāṃ adisvā “bhante amhākaṃ ayyo kuhin”ti pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā³ yāguṃ pesetvā sayāṃ piṇḍapātāmādāya gantvā therāṃ vanditvā pādamūle parivattamānā⁴ roditvā “bhante mayaṃ vo paṭijaggissāma, tumhe mā cintayitthā”ti samassāsetvā pakkamimsu.

Tato paṭṭhāya nibaddhaṃ yāgubhattaṃ vihārameva pesenti. Theropi itare satṭhi bhikkhū niraṇṭaraṃ ovadati. Te tasso vāde ṭhatvā upakaṭṭhāya pavāraṇāya sabbeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇimsu. Te vuṭṭhavassāca pana Satthāraṃ daṭṭhukāmā hutvā theramāhaṃsu “bhante Satthāraṃ

1. Attānaṃ (Ka)

3. Taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Te taṃ sutvā (Ka)

2. Vejjenāsi (Sī, Syā)

4. Pavaṭṭamānā (Sī, Syā)

daṭṭhukāmamhā”ti. Thero tesam vacanam sutvā cintesi “aham dubbalo, antarāmagge ca amanussapariggahitā aṭavī atthi, mayi etehi saddhim gacchante sabbe kilamissanti, bhikkhampi labhitum na sakkhissanti, ime puretameva pesessāmi”ti. Atha ne āha “āvuso tumhe purato gacchathā”ti. Tumhe pana bhanteti. Aham dubbalo, antarāmagge ca amanussapariggahitā aṭavī atthi, mayi tumhehi saddhim gacchante sabbe kilamissathatumhe purato gacchathāti. Mā bhante evam karittha mayam tumhehi saddhim yeva gamissāmāti. “Mā vo āvuso evam ruccittha, evam sante mayham aphāsukam bhavissati, mayham kaniṭṭho pana tumhe disvā pucchissati, athassa mama cakkhūnam parihīnabhāvaṃ āroceyyātha, so mayham santikam kañcideva paṇiṇissati, tena saddhim āgacchissāmi, tumhe mama vacanena Dasabalañca asītimahāthere ca vandathā”ti te uyyojesi.

Te theram khamāpetvā antogāmaṃ pavisimsu. Manussā te disvā nisīdāpetvā bhikkham datvā “kim bhante ayyānam gamanākāro paññāyati”ti. Āma upāsakā, Satthāram daṭṭhukāmamhāti. Te punappunam yācitvā tesam gamanachandameva ñatvā anugantvā paridevitvā nivattimsu. Tepi anupubbena Jetavanam gantvā Satthārañca asītimahāthere ca therassa vacanena vanditvā punadivase yattha therassa kaniṭṭho vasati, tam vīthim piṇḍāya pavisimsu. Kuṭumbiko te sañjānitvā nisīdāpetvā katapaṭisanthāro “bhātikatthero me bhante kuhin”ti pucchi. Athassa te tam pavattim ārocesum. So tam sutvāva tesam pādamūle parivattento roditvā pucchi “idāni bhante kim kātabban”ti. Thero ito kassaci āgamanam paccāsīsi, tassa gatakāle tena saddhim āgamissatīti. Ayaṃ me bhante bhāgineyyo Pālito nāma, etam pesethāti. Evam pesetum na sakkā, magge paripantho atthi tam pabbājetvā pesetum vaṭṭatīti. Evam katvā pesetha bhanteti. Atha nam pabbājetvā aḍḍhamāsamattam pattacīvaraggahaṇādīni sikkhāpetvā maggam ācikkhitvā paṇiṇimsu.

So anupubbena tam gāmaṃ patvā gāmadvāre ekaṃ mahallakam disvā “imaṃ gāmaṃ nissāya koci āraññako vihāro atthi”ti pucchi. Atthi bhanteti. Ko nāma tattha vasatīti. Pālitatthero nāma bhanteti. Maggam me ācikkhathāti. Kosi tvaṃ bhanteti. Therassa bhāgineyyomhīti.

Atha nam gahetvā vihāraṃ nesi, so theram vanditvā aḍḍhamāsamattam vattapaṭivattam katvā theram sammā paṭijaggitvā “bhante mātulakuṭumbiko me tumhākaṃ āgamanam paccāsīsi, etha, gacchamā”ti āha. Tena hi imam me yaṭṭhikoṭim gaṇhāhīti. So yaṭṭhikoṭim gahetvā therena saddhim antogāmaṃ pāvīsi. Manussā theram nisīdāpetvā “kim bhante gamanākāro vo paññāyati”ti pucchimsu. Āma upāsakā, gantvā Satthāraṃ vandissāmīti. Te nānappakārena yācitvā alabhanā theram uyyojetvā upaḍḍhapatham gantvā roditvā nivattimsu. Sāmaṇero theram yaṭṭhikoṭiyā ādāya gacchanto antarāmagge aṭaviyaṃ Kaṭṭhanagaraṃ nāma therena upanissāya vuṭṭhapubbaṃ gāmaṃ sampāpuṇi, so gāmato nikkhamitvā araṇṇe gītaṃ gāyitvā¹ dārūni uddharantiyā ekissā itthiyā gītasaddam sutvā sare nimittam gaṇhi. Itthisaddo viya hi añño saddo purisānaṃ sakalasarīraṃ pharitvā ṭhātuṃ samattho nāma natthi, tenāha Bhagavā—

“Nāham bhikkhave aññaṃ ekasaddampi samanupassāmi, yaṃ evaṃ Purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati, yathayidaṃ bhikkhave itthisaddo”ti².

Sāmaṇero tattha nimittam gahetvā yaṭṭhikoṭim vissajjetvā “tiṭṭhatha tāva bhante, kiccaṃ me atthi”ti tassā santikaṃ gato. Sā taṃ disvā tuṇhī ahoṣi. So tāya saddhim silavipattiṃ pāpuṇi. Thero cintesi “idāneva eko gītasaddo suyyittha, so ca kho itthiyā saddo chijji, sāmaṇeroṇi cirāyati, so tāya saddhim silavipattiṃ patto bhavissati”ti. Sopi attano kiccaṃ niṭṭhāpetvā āgantvā “gacchāma bhante”ti āha. Atha nam thero “pucchipāpojātosī sāmaṇerā”ti. So tuṇhī hutvā therena punappunaṃ puṭṭhopi na kiñci kathesi. Atha nam thero āha “tādisena pāpena mama yaṭṭhikoṭiggahaṇakiccaṃ natthi”ti. So samvegappatto kāsāyāni apanetvā gihiniyāmena paridahitvā “bhante ahaṃ pubbe sāmaṇero, idāni panamhi gihī jāto, pabbajantopi ca svāhaṃ na saddhāya pabbajito, maggaparipanthabhayena pabbajito, etha gacchāma”ti āha. Āvuso ghipāpopi samaṇapāpopi pāpoyeva, tvaṃ samaṇabhāve ṭhatvāpi silamattam pūretuṃ nāsakkhi, gihī hutvā kim

1. Araṇṇe gāyitvā gāyitvā (Sī)

2. Am 1. 1 piṭṭhe.

nāma kalyāṇaṃ karissasi, tādisena pāpena mama yaṭṭhikoṭiggahaṇakiccaṃ natthī”ti āha. Bhante amanussupaddavo maggo, tumhe ca andhā aparīṇāyakā, kathaṃ idha vassissathāti. Atha naṃ thero “āvuso tvaṃ mā evaṃ cintayi, idheva me nipajjitvā marantassāpi aparāparam parivattantassāpi tayā saddhiṃ gamanam nāma natthī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

“Handāhaṃ hatacakkhusmi, kantāraddhānamāgato.
Seyyamāno¹ na gacchāmi, natthi bāle sahāyatā.
Handāhaṃ hatacakkhusmi, kantāraddhānamāgato.
Marissāmi, no gamissāmi, natthi bāle sahāyatā”ti.

Taṃ sutvā itaro saṃvegajāto “bhāriyaṃ vata me sāhasikaṃ ananucchavikaṃ kammaṃ katan”ti bāhā paggayha kandanto vanasaṇḍaṃ pakkhanditvā tathā pakkantova ahosi. Therassāpi sīlatejena saṭṭhiyojanāyāmaṃ paññāsajjanavithataṃ pannarasajjanabahalāṃ jayasumanapupphavaṇṇaṃ nisīdanuṭṭhahanakālesu onamanunnamanapakatikaṃ Sakkassa devaraṇṇo Paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “ko nu kho maṃ ṭhānā cāvetukāmo”ti olokento dibbena cakkhunā theram addasa. Tenāhu porāṇā—

“Sahassanetto Devindo, dibbacakkhum visodhayi.
Pāpagarahī ayaṃ Pālo, ājīvaṃ parisodhayi.
Sahassanetto Devindo, dibbacakkhum visodhayi.
Dhammagaruko ayaṃ Pālo, nisinno sāsane rato”ti.

Athassa etadahosi “sacāhaṃ evarūpassa pāpagarahino dhammagarukassa ayyassa santikaṃ na gamissāmi. Muddhā me sattadhā phaleyya, gamissāmi tassa santikan”ti. Tato—

“Sahassanetto Devindo, devarajjasirindharo.
Taṅkhaṇena āgantvāna², Cakkhupālamupāgami.

Upagantvā ca pana therassa avidūre padasaddamakāsi. Atha naṃ thero pucchi “ko eso”ti. Ayaṃ bhante addhikoti. Kuhiṃ yāsi upā-

1. Semānako (Sī), sayamāno (Syā)

2. Khaṇena evāgantvāna (Sī)

sakāti. Sāvattthiyaṃ bhanteti. Yāhi āvusoti. Ayyo pana bhante kuhiṃ gamissatīti. Ahampi tattheva gamissāmīti. Tena hi ekatova gacchāma bhanteti. Ahaṃ āvuso dubbalo, mayā saddhiṃ gacchantassa tava papañco bhavissatīti. Mayhaṃ accāyikaṃ natthi, ahampi ayyena saddhiṃ gacchanto dasasu puññakiriyavattḥusu ekaṃ labhissāmi, ekatova gacchāma bhanteti. Thero “eso sappuriso bhavissatī”ti cintetvā “tena hi saddhiṃ gamissāmi, yaṭṭhikoṭiṃ gaṇha upāsakā”ti āha. Sakko tathā katvā pathaviṃ saṅkhipanto sāyanhasamaye Jetavanaṃ sampāpesi. Thero saṅkhapaṇavādisaddaṃ sutvā “kattheso saddo”ti pucchi. Sāvattthiyaṃ bhanteti. Pubbe mayaṃ gamanakāle cirena gamimhāti. Ahaṃ ujumaggaṃ jānāmi bhanteti. Tasmim̐ khaṇe thero “nāyaṃ manusso, devatā bhavissatī”ti sallakkhesi.

Sahassanetto Devindo, devarajjasirindharo.

Saṅkhipitvāna taṃ maggaṃ. Khippaṃ Sāvattthimāgamīti.

So therāṃ netvā therassevatthāya¹ kaniṭṭhakuṭumbikena kāritaṃ paṇṇasālāṃ netvā phalake² nisīdāpetvā piyasahāyakavaṇṇena tassa santikaṃ gantvā “samma Cūḷapālā”ti pakkosi. Kiṃ sammāti. Therassāgatabhāvaṃ jānāsīti. Na jānāmi, kiṃ pana thero āgatoti. “Āma samma, idāni ahaṃ vihāraṃ gantvā therāṃ tayā kāritaṃ paṇṇasālāya nisinnakaṃ disvā āgatomhī”ti vatvā pakkāmi. Kuṭumbikopi vihāraṃ gantvā therāṃ disvā pādamūle parivattanto roditvā “idaṃ disvā ahaṃ bhante tumhākaṃ pabbajitūṃ nādāsin”ti-ādīni vatvā dve dāsādārake bhujisse katvā therassa santike pabbājetvā “antogāmato yāgubhattādīni āharitvā therāṃ upaṭṭhahathā”ti paṭiyādesi³. Sāmaṇerā vattaṭṭhivattaṃ katvā therāṃ upaṭṭhahimsu.

Athekadivasāṃ disāvāsino bhikkhū “Satthāraṃ passissāmā”ti Jetavanaṃ āgantvā Tathāgataṃ vanditvā asītimahāthere ca vinditvā⁴ vihāracarīkaṃ carantā Cakkhupālattherassa vasanaṭṭhānaṃ patvā “idampi passissāmā”ti

1. Therassa vasanaṭṭhāya (Ka)

2. Pallaṅke (Sī)

3. Paṭipādesi (Sī, Syā)

4. Disvā (Sī, Syā)

sāyaṃ tadabhimukhā ahesuṃ. Tasmim̐ khaṇe mahāmegho uṭṭhahi. Te “idāni atisāyanho, meghe ca uṭṭhito, pātova gantvā passissāmā”ti nivattiṃsu. Devo paṭhamayāmaṃ vassitvā majjhimayāme vigato. Thero āraddhavīriyo āciṇṇacaṅkamaṇo, tasmā pacchimayāme caṅkamaṇaṃ otari. Tadā ca pana navavuṭṭhāya bhūmiyā bahū indagopakā uṭṭhahiṃsu. Te there caṅkamante yebhuyyena vipajjiṃsu. Antevāsikā therassa caṅkamaṇaṭṭhānaṃ kālasseva na sammajjiṃsu. Itare bhikkhū “therassa vasanaṭṭhānaṃ passissāmā”ti āgantvā caṅkamane matapāṇake disvā “ko imasmim̐ caṅkamati”ti pucchiṃsu. Amhākaṃ upajjhāyo bhanteti. Te ujjhāyiṃsu “passathāvuso samaṇassa kammaṃ, sacakkhukakāle nipajjitvā niddāyanto kiñci akatvā idāni cakkhuvikalakāle ‘caṅkamāmī’ti ettake pāṇake māresi, ‘atthaṃ karissāmī’ti anattthaṃ karotī”ti.

Atha kho te gantvā Tathāgatassa ārocesuṃ “bhante Cakkhupālatthero ‘caṅkamāmī’ti bahū pāṇake māresi”ti. Kim̐ pana so tumhehi mārento diṭṭhoti. Na diṭṭho bhanteti. Yatheva tumhe taṃ na passatha, tatheva sopi te pāṇe na passati. Khīṇāsavānaṃ maraṇacetanā nāma natthi bhikkhaveti. Bhante arahattassa upanissaye sati kasmā andho jātoti. Attano katakammavasena bhikkhaveti. Kim̐ pana bhante tena katanti. Tena hi bhikkhave suṇātha—

Atīte Bārāṇasiyaṃ Kāsiraññe¹ rajjaṃ kārente eko vejjo gāmanigamesu caritvā vejjakammaṃ karonto ekaṃ cakkhudubbalaṃ itthim̐ disvā pucchi “kim̐ te aphāsukaṃ”ti. Akkhīhi na passāmīti. Bhesajjaṃ te karissāmīti. Karohi sāmīti. Kim̐ me dassasīti. Sace me akkhīni pākatikāni kātum̐ sakkhissasi, ahaṃ te saddhim̐ puttadhītāhi dāsī bhavissāmīti. So “sādhū”ti bhesajjaṃ saṃvidahi, ekabhesajjeneva akkhīni pākatikāni ahesuṃ. Sā cintesi “ahametassa saputtadhītā dāsī bhavissāmīti paṭijāniṃ, na kho pana maṃ saṇhena sammācārena samudācarissati, vañcessāmi na”ti. Sā vejjenāgantvā “kīdisaṃ bhadde”ti puṭṭhā “pubbe me akkhīni thokaṃ rujjim̐su idāni pana atirekataraṃ rujjanti”ti āha. Vejjo “ayaṃ maṃ vañcetvā kiñci adātukāmā, na me etāya

1. Bārāṇasirāje (Sī, Syā)

dinnāya bhatiyā attho, idāneva naṃ andhaṃ karissāmī”ti cintetvā gehaṃ gantvā bhariyāya etamatthaṃ ācikkhi. Sā tuṇhī ahosi. So ekaṃ bhesajjaṃ yojetvā tassā santikaṃ gantvā “bhadde imaṃ bhesajjaṃ añjehī”ti añjāpesi. Athassā dve akkhīni dīpasikhā viya vijjhāyimsu. So vejjo Cakkhupālo ahosi.

Bhikkhave tadā mama puttana katakammaṃ pacchato pacchato anubandhi. Pāpakammaṃ hi nāmetaṃ dhuraṃ vahato balibaddassa¹ padaṃ cakkam viya anugacchatīti idaṃ vattum kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā patiṭṭhāpitamattikaṃ sāsanaṃ rājamuddāya lañchanto viya Dhammarājā imaṃ gāthamāha—

1. “Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā.

Manasā ce paduṭṭhena, bhāsati vā karoti vā.

Tato naṃ dukkhamanveti, cakkamva vahato padan”ti.

Tattha **manoti** kāmāvacarakusalādibhedanā sabbampi catubhūmikacittanā. Imasmiṃ pana pade tadā tassa vejjassa uppannacittavasena niyamiyamānaṃ vavatthāpiyamānaṃ paricchiṇṇiyamānaṃ domanassasahagataṃ paṭighasampayuttacittameva labbhati. **Pubbaṅgamāti** tena paṭhamagāminā hutvā samannāgatā. **Dhammāti** guṇadesanāpariyattinissattaniṇṇivavasena cattāro dhammā nāma. Tesu—

“Na hi dhammo adhammo ca, ubho samavipākino.

Adhammo nirayaṃ neti, dhammo pāpeti suggatin”ti²—

Ayaṃ guṇadhammo nāma. “Dhammaṃ vo bhikkhave desessāmi ādikalyāṇan”ti³ ayaṃ desanādhhammo nāma. “Idha pana bhikkhave ekacce kulaputtā dhammaṃ pariyāpuṇanti Suttaṃ Geyyan”ti⁴ ayaṃ pariyattidhammo nāma. “Tasmiṃ kho pana samaye dhammā honti khandhā honti”ti⁵ ayaṃ nissattadhammo nāma, niṇṇivadhhammotipi eso eva. Tesu imasmiṃ ṭhāne nissattaniṇṇivadhhammo adhippeto. So atthato tayo arūpino khandhā vedanākkhandho saññākkhandho saṅkhārakkhandhoti. Ete hi mano pubbaṅgamo etesanti **manopubbaṅgamā** nāma.

1. Balivaddassa (Sī, Syā) 2. Khu 2. 272; Khu 5. 357 piṭṭhesu. 3. Ma 3. 327 piṭṭhe.

4. Ma 1. 187 piṭṭhe.

5. Abhi 1. 35 piṭṭhe.

Katham panetehi saddhiṃ ekavatthuko ekārammaṇo apubbaṃ acarimaṃ ekakkhaṇe uppajjamāno mano pubbaṅgamo nāma hotīti? Uppādapaccayaṭṭhena. Yathā hi bahūsu ekato gāmaghātādīni kammāni karontesu “ko etesaṃ pubbaṅgamo”ti vutte yo nesaṃ paccayo hoti, yaṃ nissāya te taṃ kammaṃ karonti, so datto vā mitto vā tesam pubbaṅgamoti vuccati, evaṃsampadamidaṃ veditabbaṃ. Iti uppādapaccayaṭṭhena mano pubbaṅgamo etesanti manopubbaṅgamā. Na hi te mane anuppajjante uppajjitum sakkonti, mano pana ekaccesu cetasikesu anuppajjantesupi uppajjatiyeva. Adhipativasena pana mano seṭṭho etesanti **manoseṭṭhā**. Yathā hi corādīnaṃ corajeṭṭhakādayo adhipatino seṭṭhā, tathā tesampi mano adhipati manova seṭṭho¹. Yathā pana dāru-ādīhi nipphannāni tāni tāni bhaṇḍāni dārumayādīni nāma honti, tathā tepi manato nipphannattā **manomayā** nāma.

Paduṭṭhenāti āgantukehi abhijjhādīhi dosehi paduṭṭhena. Pakatimano hi bhavaṅgacittam, taṃ apaduṭṭham. Yathā hi pasannaṃ udakaṃ āgantukehi nīlādīhi upakkiliṭṭham nīlodakādibhedam hoti, na ca navaṃ udakaṃ, nāpi purimaṃ pasanna-udakameva, tathā tampi āgantukehi abhijjhādīhi dosehi paduṭṭham hoti, na ca navaṃ cittam, nāpi purimaṃ bhavaṅgacittameva, tenāha Bhagavā “pabhassaramidaṃ bhikkhave cittam, tañca kho āgantukehi upakkilesehi upakkiliṭṭhan”ti². **Evaṃ manasā ce paduṭṭhena, bhāsati vā karoti** vā so bhāsamāno catubbidham vacīduccaritameva bhāsati, karonto tividham kāyaduccaritameva karoti, abhāsanto akaronto tāya abhijjhādīhi paduṭṭhamānasatāya tividham manoduccaritam pūreti. Evamassa dasa akusalakammapathā pāripūriṃ gacchanti.

Tato naṃ dukkhamanvetīti tato tividhaduccaritato taṃ puggalaṃ dukkham anveti, duccaritānubhāvena catūsu apāyesu, manussesu vā tamattabhāvaṃ³ gacchantam kāyavatthukampi itarampīti iminā pariyāyena kāyikacetasikaṃ vipākadukkham anugacchati. Yathā kim? **Cakkaṃva vahato padanti** dhure yuttassa dhuraṃ vahato balibaddassa padaṃ cakkam viya. Yathā hi so ekampi divasaṃ dvepi pañcapi dasapi aḍḍhamāsampi māsampi vahanto cakkaṃ nivatteturū jahitum na

1. Tesampi manoti manoseṭṭhā (Sī, Syā)

2. Am 1. 9 piṭṭhe.

3. Tamabhāvaṃ (Sī)

sakkoti, atha khvassa purato abhikkamantassa yugam̐ gīvam̐ bādhati,
 pacchato paṭikkamantassa cakkam̐ ūrumamsam̐ paṭihanati. Imehi dvīhi
 ākārehi bādham̐ cakkam̐ tassa padānupadikam̐ hoti, tatheva manasā
 paduṭṭhena tīṇi duccharitāni pūretvā ṭṭhitam̐ puggalam̐ nirayādīsu tattha tattha
 gatagataṭṭhāne duccharitamūlakam̐ kāyikampi cetasikampi
 dukkhamanubandhatīti.

Gāthāpariyosāne tiṃsasahassā bhikkhū saha paṭisambhidāyi arahattam̐
 pāpuṇimsu. Sampattaparīsāyapi desanā sātthikā saphalā ahoṣīti.

Cakkhupālattheravatthu paṭhamam̐

2. Maṭṭhakuṇḍalīvattu

2. **Manopubbaṅgamā dhammā**ti dutiyagāthāpi Sāvattiyaṃyeva
 Maṭṭhakuṇḍalim̐¹ ārabha bhāsītā.

Sāvattiyaṃ kira Adinnapubbako nāma brāhmaṇo ahoṣi. Tena kassaci
 kiñci na dinnapubbam̐, tena tam̐ “Adinnapubbako”tveva sañjānimsu. Tassa
 ekaputtako ahoṣi piyo manāpo. Athassa pilandhanam̐ kāretukāmo “sace
 suvaṇṇakāre kāressāmi, bhattavetanam̐² dātabbam̐ bhavissatī”ti sayameva
 suvaṇṇam̐ koṭṭetvā maṭṭhāni kuṇḍalāni katvā adāsi. Tenassa putto
Maṭṭhakuṇḍalītveva paññāyittha. Tassa soḷasavassikakāle paṇḍurogo
 udapādi. Tassa mātā puttam̐ oloketvā “brāhmaṇa puttassa te rogo uppanno,
 tikicchāpehi nan”ti āha. Bhoti sace vejjam̐ ānessāmi. Bhattavetanam̐²
 dātabbam̐ bhavissati, kim̐ tvaṃ mama dhanacchedam̐ na olokessasīti. Atha
 nam̐ kim̐ karissasi brāhmaṇatī. Yathā me dhanacchedo na hoti, tathā
 karissāmīti. So vejjanam̐ santikam̐ gantvā “asukarogassa nāma tumhe kim̐
 bhesajjam̐ karoṭhā”ti pucchi. Athassa te yaṃ vā tam̐ vā rukkhatacādim̐
 ācikkhanti. So tamāharitvā puttassa bhesajjam̐ karoti, tam̐ karontassevassa
 rogo balavā ahoṣi, atekicchabhāvaṃ upāgami.

1. Maṭṭakuṇḍalim̐ (Sī)

2. Vetanam̐ (Sī, Syā)

brāhmaṇo tassa dubbalabhāvaṃ ñatvā ekaṃ vejjaṃ pakkosi. So taṃ oloketvāva “amhākaṃ ekaṃ kiccaṃ atthi, aññaṃ vejjaṃ pakkositvā tikicchāpehī”ti taṃ pahāya nikkhami. Brāhmaṇo tassa maraṇasamayaṃ ñatvā “imassa dassanattāya āgatā antogehe sāpateyyaṃ passissanti, bahi naṃ karissāmi”ti puttaṃ nīharitvā bahi-āḷinde nipajjāpesi.

Taṃ divasaṃ Bhagavā balavapaccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya pubbabuddhesu katādhikārānaṃ ussannakusalamūlānaṃ veneyyabandhavānaṃ dassanattamaṃ Buddhacakkhunā lokaṃ volokento dasasahassacakkavāḷesu ñāṇajālaṃ patthari. Maṭṭhakuṇḍalī bahi-āḷinde nipannākāreneva tassa anto paññāyi. Satthā taṃ disvā tassa antogehā nīharitvā tattha nipajjāpitabhāvaṃ ñatvā “atthi nu kho mayhaṃ ettha gatapaccayena attho”ti upadhārento idaṃ addasa—ayaṃ māṇavo mayi cittaṃ pasādetvā kālaṃ katvā Tāvatisadevaloke timsayojanike kanakavimāne nibbattissati, accharāsahassaparivāro bhavissati, brāhmaṇopi taṃ jhāpetvā rodanto āḷāhane¹ vicarissati. Devaputto tigāvutappamāṇaṃ saṭṭhisakaṭabhārālāṅkārapaṭimaṇḍitaṃ accharāsahassaparivāraṃ attabhāvaṃ oloketvā “kena nu kho kammaṃ mayā ayaṃ sirisampatti laddhā”ti oloketvā mayi cittappasādena laddhabhāvaṃ ñatvā “ayaṃ brāhmaṇo dhanacchedabhayaṃ mama bhesajjamakatvā idāni āḷāhanaṃ gantvā rodati, vippekārapattānaṃ naṃ karissāmi”ti pitari rodante Maṭṭhakuṇḍalivaṇṇena āgantvā āḷāhanassāvidūre nipajjitvā rodissati. Atha naṃ brāhmaṇo “kosi tvam”ti pucchissati. “Ayaṃ te putto Maṭṭhakuṇḍalī”ti ācikkhissati. Kuhiṃ nibbattosīti. Tāvatisabhavaneti. “Kiṃ kammaṃ katvā”ti vutte mayi cittappasādena nibbattabhāvaṃ ācikkhissati. Brāhmaṇo “tumhesu cittaṃ pasādetvā sagge nibbatta nāma atthī”ti maṃ pucchissati. Athassāhaṃ “ettakāni satāni vā sahasāni vā satahasāni vāti na sakkā gaṇaṇā² paricchinditun”ti vatvā Dhammapade gāthaṃ bhāsissāmi. Gāthāpariyosāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo bhavissati, Maṭṭhakuṇḍalī sotāpanno bhavissati. Tathā Adinnapubbako brāhmaṇo.

1. Āḷāhane (Ka)

2. Gaṇanāya (Syā, Ka)

iti imaṃ kulaputtaṃ nissāya mahādhammābhisamayo¹ bhavissatīti disvā punadivase katasarīrapaṭijaggano mahābhikkhusaṃghaparivuto Sāvatthiṃ piṇḍāya pavisitvā anupubbena brāhmaṇassa gehadvāraṃ gato.

Tasmim̐ khaṇe Maṭṭhakuṇḍalī antogehābhimukho nipanno hoti. Athassa Satthā attano apassanabhāvaṃ ñatvā ekaṃ rasmiṃ vissajjesi. Māṇavo “kiṃ obhāso nāmeso”ti parivattetvā nipannova Satthāraṃ disvā “andhabālapitaraṃ nissāya evarūpaṃ Buddhaṃ upasaṅkamitvā kāyaveyyāvaṭikaṃ vā kātuṃ dānaṃ vā dātuṃ dhammaṃ vā sotuṃ nālatthaṃ, idāni me hatthāpi anadhipateyyā, aññaṃ kattabbaṃ natthī”ti manameva pasādesi. Satthā “alaṃ ettakena cittappasādena imassā”ti pakkāmi. So Tathāgate cakkhupathaṃ vijahanteyeva pasannamano kālāṃ katvā suttappabuddho viya devaloke tiṃsajojanike kanakavimāne nibbatti.

Brāhmaṇopissa sarīraṃ jhāpetvā ālāhane rodanaparāyaṇo ahosi, devasikaṃ ālāhanaṃ gantvā rodati “kahaṃ ekaputtaka, kahaṃ ekaputtakā”ti. Devaputtopi attano sampattiṃ oloketvā “kena me kammaṇa laddhā”ti upadhārento “Satthari manopasādenā”ti ñatvā “ayaṃ brāhmaṇo mama aphāsukakāle bhesajjamakāretvā idāni ālāhanaṃ gantvā rodati, vippekārapattameva naṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti Maṭṭhakuṇḍalivaṇṇena āgantvā ālāhanassāvidūre bāhā paggayha rodanto aṭṭhāsi. Brāhmaṇo taṃ disvā² “ahaṃ tāva puttasaṃsāraṃ rodāmi, esa kimatthaṃ rodati, pucchissāmi naṃ”ti pucchanto imaṃ gāthamāha—

“Alaṅkato Maṭṭhakuṇḍalī,
Māladhārī³ haricandanussado.
Bāhā paggayha kandasī,
Vanamajjhe kiṃ dukkhito tuvaṇ”ti⁴.

1. Dhammayāgo mahā (Sī, Syā)

2. Disvā cintesi (Ka)

3. Mālabbhārī (Sī, Syā)

4. Khu 2. 113, 146 piṭṭhesu.

So māṇavo āha—

“Sovaṇṇamayo pabhassaro,
Uppanno rathapañjaro mama.
Tassa cakkayugam na vindāmi,
Tena dukkhena jahāmi¹ jīvitam”^{ti}².

Atha naṃ brāhmaṇo āha—

“Sovaṇṇamayaṃ maṇimayaṃ,
Lohitakamayaṃ atha rūpiyamayaṃ.
Ācikkha me bhadda māṇava,
Cakkayugam paṭipādayāmi te”^{ti}².

Taṃ sutvā māṇavo “ayaṃ brāhmaṇo puttassa bhesajjamakatvā
puttapatirūpakam maṃ disvā rodanto ‘suvaṇṇādimayaṃ rathacakkam
karomī’^{ti} vadati, hotu niggaṇhissāmi nan”^{ti} cintetvā “kīva mahantaṃ me
cakkayugam karissasī”^{ti} vatvā “yāva mahantaṃ ākaṅkhasi, tāva mahantaṃ
karissāmi”^{ti} vutte candimasūriyehi me attho, te me dehī”^{ti} yācanto āha—

“So māṇavo tassa pāvadi,
Candasūriyā ubhayettha dissare.
Sovaṇṇamayo ratho mama,
Tena cakkayugena sobhatī”^{ti}³.

Atha naṃ brāhmaṇo āha—

“Bālo kho tvaṃ asi māṇava,
Yo tvaṃ patthayase apatthiyaṃ.
Maññāmi tvaṃ marissasi,
Na hi tvaṃ lacchasi candasūriye”^{ti}³.

1. Jahissam (Sī), jahissāmi (Syā)

2. Khu 2. 113, 146 piṭṭhesu.

3. Khu 2. 113, 147 piṭṭhādīsu.

Atha naṃ māṇavo-āha¹—

“Kiṃ pana paññāyamānassatthāya rodanto bālo hoti, udāhu
apaññāyamānassatthāyā”ti vatvā—

“Gamanāgamanampi dissati,
Vaṇṇadhātu ubhayattha vīthiyā.
Peto kālakato na dissati,
Ko nidha kandataṃ bālyataro”ti².

Taṃ sutvā brāhmaṇo “yuttaṃ esa vadatī”ti sallakkhetvā

“Saccaṃ kho vadesi māṇava,
Ahameva kandataṃ bālyataro.
Candaṃ viya dārako rudam,
Petaṃ kālakatābhipatthayin”ti²—

Vatvā tassa kathāya nissoko hutvā māṇavassa thutim karonto imā gāthā
abhāsi—

“Ādittam vata maṃ santam, ghatasittamva pāvakaṃ.
Vārinā viya osiṇcaṃ, sabbam nibbāpaye daram.
Abbahī vata me sallam, sokaṃ hadayanissitam.
Yo me sokaparetassa, puttasokaṃ apānudi.
Svāham abbūḷhasallosmi, sītibhūtosmi nibbuto.
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇavā”ti².

Atha naṃ “ko nāma tvaṃ”ti pucchanto—

“Devatānusi Gandhabbo, adu Sakko purindado.
Ko vā tvaṃ kassa vā putto, katham jānemu taṃ mayan”ti²—

Āha. Athassa māṇavo—

“Yaṇca kandasi yaṇca rodasi,
Puttaṃ ālāhane sayam dahitvā.
Svāham kusalam karitvā kammaṃ,
Tidasānam sahabyataṃ gato”ti²—

1. Atha naṃ māṇavo (Sī, Syā)

2. Khu 2. 113, 147 piṭṭhādīsu.

Ācikkhi. Atha naṃ brāhmaṇo āha—

“Appaṃ vā bahuṃ vā nāddasāma,
Dānaṃ dadantassa sake agāre.
Uposathakammaṃ vā tādisaṃ,
Kena kammena gatosi devalokaṃ”ti.¹

Māṇavo āha—

“Ābādhikohaṃ dukkhito gilāno,
Ātūrarūpomhi sake nivesane.
Buddhaṃ vigatarajaṃ vitiṇṇakaṅkhaṃ,
Addakkhim̐ Sugataṃ anomapaññaṃ.
Svāhaṃ muditamano pasannacitto,
Añjaliṃ akariṃ Tathāgatassa.
Tāhaṃ kusalaṃ karitvāna kammaṃ,
Tidasānaṃ saḥabyataṃ gato”ti.¹

Tasmim̐ kathenteyeva brāhmaṇassa sakalasarīraṃ pītiyā paripūri, so
taṃ pītiṃ pavedento—

“Acchariyaṃ vata abbhutaṃ vata,
Añjalikammassa ayamīdiso vipāko.
Ahampi pamuditamano pasannacitto,
Ajjeva Buddhaṃ saraṇaṃ vajāmi”ti.²

Āha. Atha naṃ māṇavo—

“Ajjeva Buddhaṃ saraṇaṃ vajāhi,
Dhammañca saṃghaṇca pasannacitto.
Tatheva sikkhāpadāni pañca,
Akhaṇḍaphullāni samādiyassu.
Paṇātipātā viramassu khippaṃ,
Loke adinnaṃ parivajjayassu.
Amajjapo mā ca musā bhaṇāhi,
Sakena dārena ca hohi tuṭṭho”ti.¹

1. Khu 2. 115, 148 piṭṭhādīsu.

2. Khu 2. 114, 148 piṭṭhādīsu.

Āha. So “sādhū”ti sampañcchitvā imā gāthā abhāsi—

“Atthakāmosi me yakkha, hitakāmosi devate.
 Karomi tuyhaṃ vacanaṃ, tvaṃsi ācariyo mama.
 Upemi saraṇaṃ Buddhaṃ, dhammañcāpi anuttaraṃ.
 Saṃghaṇca naradevassa, gacchāmi saraṇaṃ ahaṃ.
 Pāṇātipātā viramāmi khippaṃ,
 Loke adinnaṃ parivajjayāmi.
 Amajjapo no ca musā bhaṇāmi,
 Sakena dārena ca homi tuṭṭho”ti¹.

Atha naṃ devaputto “brāhmaṇa te gehe bahuṃ dhanāṃ atthi, Satthāraṃ upasaṅkamitvā dānaṃ dehi, dhammaṃ suṇāhi, paṇhaṃ pucchāhi”ti vatvā tattheva antaradhāyi.

Brāhmaṇopi gehaṃ gantvā brāhmaṇiṃ āmantetvā “bhadde ahaṃ ajja samaṇaṃ Gotamaṃ nimantetvā paṇhaṃ pucchissāmi, sakkāraṃ karohi”ti² vatvā vihāraṃ gantvā Satthāraṃ neva abhivādetvā na paṭisanthāraṃ katvā³ ekamantaṃ ṭhito “bho Gotama adhivāsehi ajjatanāya bhattaṃ saddhiṃ bhikkhusaṃghena”ti āha. Satthā adhivāsesi. So Satthu adhivāsanaṃ viditvā vegenāgantvā sake nivesane paṇītaṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṃ ca paṭiyādāpesi. Satthā bhikkhusaṃghaparivuto tassa gehaṃ gantvā paṇṇattāsane nisīdi. Brāhmaṇo sakkaccaṃ parivisi, mahājano sannipati. Micchādiṭṭhikena kira Tathāgate nimantite dve janakāyā sannipatanti—micchādiṭṭhikā “ajja samaṇaṃ Gotamaṃ paṇhaṃ pucchānāya⁴ viheṭhiyamānaṃ passissāmā”ti sannipatanti, sammādiṭṭhikā “ajja Buddhavisayaṃ Buddhalīlaṃ passissāmā”ti sannipatanti. Atha kho brāhmaṇo katabhattakiccaṃ Tathāgatamupasaṅkamitvā nīcāsane nisinno paṇhaṃ pucchi “bho Gotama tumhākaṃ dānaṃ adatvā pūjaṃ akatvā dhammaṃ asutvā uposathavāsaṃ avasitvā kevalaṃ manopasādamatteneva sagge nibbattā nāma hontī”ti. Brāhmaṇa kasmā maṃ pucchasi, nanu te puttena Maṭṭhakuṇḍalinā mayi manāṃ

1. Khu 2. 115, 148 piṭṭhādīsu.

2. Karomīti (Ka)

3. Satthārameva abhivādetvā paṭisanthāraṃ katvā (Ka)

4. Paṇhapucchāya (Sī), paṇhaṃ pucchāya (Syā)

pasādetvā attano sagge nibbattabhāvo kathitoti. Kadā bho Gotamāti. Nanu tvaṃ ajja susānaṃ gantvā kandanto avidūre bāhā paggayha kandantaṃ ekaṃ māṇavaṃ disvā “alaṅkato Maṭṭhakuṇḍalī, māladhārī haricandanussado”ti dvīhi janehi kathitakathaṃ pakāsentō sabbaṃ Maṭṭhakuṇḍalivatthuraṃ kathesi. Tenevetaṃ Buddhabhāsitaṃ nāma jātaṃ.

Taṃ kathetvā ca pana “na kho brāhmaṇa ekasataṃ vā na dvesataṃ¹, atha kho mayi manaṃ pasādetvā sagge nibbattānaṃ gaṇaṇā nāma natthi”ti āha. Atha mahājano na nibbematiko² hoti, athassa anibbematikabhāvaṃ viditvā Satthā “Maṭṭhakuṇḍalidevaputto vimāneneva saddhiṃ āgacchatū”ti adhiṭṭhāsi. So tigāvutappamāṇeneva dibbābharaṇapaṭimaṇḍitena attabhāvena āgantvā vimānato oruyha Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ Satthā “tvaṃ imaṃ sampattiṃ kiṃ kammaṃ katvā paṭilabhi”ti pucchanto—

“Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate.
Obhāsenti disā sabbā, osadhī viya tārakā.
Pucchāmi taṃ deva mahānubhāva,
Manussabhūto kimakāsi puññaṃ”ti—

Gāthamāha. Devaputto ayaṃ me bhante sampatti tumhesu cittaṃ pasādetvā laddhāti. Mayi cittaṃ pasādetvā laddhā teti. Āma bhanteti. Mahājano devaputtaṃ oloketvā “acchariyā vata bho Buddhaguṇā, Adinnapubbakabrāhmaṇassa nāma putto aññaṃ kiñci puññaṃ akatvā Satthari cittaṃ pasādetvā evarūpaṃ sampattiṃ paṭilabhi”ti tuṭṭhiṃ pavedesi.

Atha nesaṃ kusalākusalakammakaraṇe manova pubbaṅgamo, manova seṭṭho. Pasannena hi manena kataṃ kammaṃ devalokaṃ manussalokaṃ gacchantāṃ puggalaṃ chāyāva na vijahatīti idaṃ vatthuraṃ kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā patiṭṭhāpitamattikaṃ sāsanaṃ rājamuddāya lañchanto viya Dhammarājā imaṃ gāthamāha—

2. “Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā.
Manasā ce pasannena, bhāsati vā karoti vā.
Tato naṃ sukhamanveti, chāyāva anapāyini”ti³.

1. Na dvesatāni (Sī), na dve (Syā)

2. Vematiko (Syā)

3. Anupāyini (Ka)

Tattha kiñcāpi **manoti** avisesena sabbampi catubhūmikacittam vuccati, imasmim̐ pana pade niyamiamānam̐ vavatthāpiyamānam̐ paricchijjiyamānam̐ atthavidham̐ kāmāvacarakusalacittam̐ labbhati. Vatthuvasena panāhariyamānam̐ tatopi somanassasahagatam̐ ñāṇasampayuttacittameva labbhati. **Pubbaṅgamā**ti tena paṭhamagāminā hutvā samannāgatā. **Dhammā**ti vedanādayo tayo khandhā. Ete hi¹ uppādapaccayaṭṭhena somanassasampayuttamano pubbaṅgamo etesanti **manopubbaṅgamā** nāma. Yathā hi bahūsu ekato hutvā mahābhikkhusaṃghassa cīvaradānādīni vā ulārapūjādhammassavanādīni vā mālāgandhasakkārakaraṇādīni vā puññāni karontesu “ko etesaṃ pubbaṅgamo”ti vutte yo tesaṃ paccayo hoti, yaṃ nissāya te tāni puññāni karonti, so tisso vā phusso vā tesaṃ pubbaṅgamoti vuccati, evaṃsampadamidaṃ veditabbaṃ. Iti uppādapaccayaṭṭhena mano pubbaṅgamo etesanti manopubbaṅgamā. Na hi te mane anuppajjante uppajjitum̐ sakkonti, mano pana ekaccesu cetasikesu anuppajjantesupi uppajjatiyeva. Evaṃ adhipativasena pana mano seṭṭho etesanti **manosetṭhā**. Yathā hi gaṇādīnaṃ adhipati puriso gaṇasetṭho seṇisetṭhoti vuccati, tathā tesampi manova seṭṭho. Yathā pana suvaṇṇadīhi nipphādītāni bhaṇḍāni suvaṇṇamayādīni nāma honti, tathā etepi manato nipphannattā **manomayā** nāma.

Pasannenāti anabhijjhādīhi guṇehi pasannena. **Bhāsati vā karoti vā**ti evarūpena manena bhāsanto catubbidham̐ vacīsucaritameva bhāsati, karonto tividham̐ kāyasucaritameva karoti, abhāsanto akaronto tāya anabhijjhādīhi pasannamānasatāya tividham̐ manosucaritam̐ pūreti. Evamassa dasa kusalakammāpathā pāripūrim̐ gacchanti.

Tato naṃ sukhamanvetiti tato tividhasucaritato naṃ puggalaṃ sukhamanveti. Idha tebhūmikampi kusalaṃ adhippetam̐, tasmā tebhūmikasucaritānubhāvena sugatibhave nibbattam̐ puggalaṃ, duggatiyam̐ vā sukhānubhavanaṭṭhāne ṭhitam̐ kāyavatthukampi itaravatthukampi avatthukampīti kāyikacetasikaṃ vipākasukham̐ anugacchati, na vijahatīti attho veditabbo. Yathā kim̐? **Chāyāva anapāyinī**ti yathā hi chāyā nāma sarīrappaṭibaddhā sarīre gacchante gacchati, tiṭṭhante tiṭṭhati, nisīdante nisīdati, na sakkoti² “saṇhena vā

1. Etesaṃ hi (Sī, Syā)

2. Na sakkā (Sī, Syā)

pharusena vā nivattāhī”ti vatvā vā pothetvā vā nivattāpetum. Kasmā?
 Sarīrappaṭibaddhattā. Evameva imesaṃ dasannaṃ kusalakammapathānaṃ
 āciñṇasamāciñṇakusalamūlikaṃ kāmāvacarādibhedan
 kāyikacetasikasukhaṃ gatagataṭṭhāne anapāyinī chāyā viya hutvā na
 vijahatīti.

Gāthāpariyosāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo
 ahosi, Maṭṭhakuṇḍalidevaputto sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, tathā
 Adinnapubbako brāhmaṇo. So tāvamahantaṃ vibhavaṃ Buddhasāsane
 vipakirīti.

Maṭṭhakuṇḍalīvattu dutiyaṃ.

3. Tissatthera vatthu

Akkocchi manti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
 Tissattheraṃ ārabha kathesi.

So kirāyasmā Tissatthero Bhagavato Pitucchāputto ahosi, mahallakakāle
 pabbajitvā Buddhānaṃ uppannalābhasakkāraṃ paribhuñjanto thūlasarīro
 ākoṭitapaccākoṭitehi cīvarehi nivāsetvā yebhuyyena vihāramajjhe
 upaṭṭhānasālāyaṃ nisīdati. Tathāgataṃ dassanattāya āgatā āgantukabhikkhū
 taṃ disvā “eko mahāthero bhavissatī”ti saññāya tassa santikaṃ gantvā
 vattaṃ āpucchanti, pādasambāhanādīni āpucchanti. So tuṇhī ahosi. Atha
 naṃ eko daharabhikkhu “kativassā tumhe”ti pucchitvā “vassaṃ natthi,
 mahallakakāle pabbajitā mayan”ti vutte “āvuso dubbinīta mahallaka attano
 pamāṇaṃ na jānāsi, ettake mahāthere disvā sāmīcikkammamattampi na
 karosi, vatte āpucchiyamāne tuṇhī hosi, kukkuccamattampi te natthī”ti
 accharaṃ pahari. So khattiyamānaṃ janetvā “tumhe kassa santikaṃ āgatā”ti
 pucchitvā “Satthu santikan”ti vutte “maṃ pana ‘ko eso’ti sallakkhetha
 mūlameva vo chindissāmī”ti vatvā rudanto dukkhī dummano Satthu
 santikaṃ agamāsi. Atha naṃ Satthā “kiṃ nu tvaṃ Tissa dukkhī dummano
 assumukho rodamāno āgatosī”ti pucchi. Tepi bhikkhū “esa gantvā kiñci
 āloṇaṃ kareyyā”ti

teneva saddhiṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdimṣu. So Satthārā pucchito “ime maṃ bhante bhikkhū akkosanti”ti āha. Kahaṃ pana tvaṃ nisinnosīti. Vihāramajjhe upaṭṭhānasālāyaṃ bhanteti. Ime te bhikkhū āgacchantā diṭṭhāti. Āma diṭṭhā bhanteti. Kiṃ utṭhāya te paccuggamaṇaṃ katanti. Na kataṃ bhanteti. Parikkhārāggahaṇaṃ āpucchitanti. Nāpucchitaṃ bhanteti. Vattaṃ vā pāṇīyaṃ vā āpucchitanti. Nāpucchitaṃ bhanteti. Āsanaṃ nīharitvā abhivādetvā¹ pādasambāhanaṃ katanti. Na kataṃ bhanteti. Tissa mahallakabhikkhūnaṃ sabbaṃ etaṃ vattaṃ kātabbaṃ. Etaṃ vattaṃ akarontena vihāramajjhe nisīdituṃ na vaṭṭati, taveva doso, etc bhikkhū khamāpe hīti. Ete maṃ bhante akkosimṣu, nāhaṃ etc khamāpemīti. Tissa mā evaṃ kari, taveva doso, khamāpehi neti. Na khamāpemi bhanteti. Atha Satthā “dubbaco esa bhante”ti bhikkhūhi vutte “na bhikkhave idāneva dubbaco esa, pubbepe esa dubbacoyevā”ti vatvā “idāni tāvassa bhante dubbacabhāvo amhehi ñāto, atīte esa kiṃ akāsi”ti vutte “tena hi bhikkhave suṇāthā”ti vatvā atītamāhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Bārāṇasirañṇe rajjaṃ kārente Devilo² nāma tāpaso aṭṭha māse Himavante vasitvā loṇambilaseva natthāya cattāro māse nagaramupanissāya vasitukāmo Himavantato āgantvā nagaradvāre dārake disvā pucchi “imaṃ nagaraṃ sampattapabbajitā kattha vasanti”ti. Kumbhakārasālāyaṃ bhanteti. Tāpaso Kumbhakārasālaṃ gantvā dvāre ṭhatvā “sace te bhaggava agaru, vaseyyāma ekarattiṃ sālāyaṃ”ti āha. Kumbhakāro “mayhaṃ rattim sālāyaṃ kiccaṃ natthi, mahatī sālā, yathāsukhaṃ vasatha bhante”ti sālāyaṃ niyyādesi. Tasmiṃ pavisitvā nisinne aparopi Nārado nāma tāpaso Himavantato āgantvā kumbhakāraṃ ekarattivāsaṃ yāci. Kumbhakāro “paṭhamaṃ āgato iminā saddhiṃ ekato vasitukāmo bhavye vā no vā, attānaṃ parimocessāmī”ti cintetvā “sace bhante paṭhamaṃ upagato rocessati³, tassa ruciya vasathā”ti āha. So tamupasaṅkamitvā “sace te ācariya agaru, mayaṇcetttha ekarattiṃ vaseyyāmā”ti yāci. “Mahatī sālā,

1. Āsanaṃ abhiharitvā (Sī, Syā)

2. Devalo (Sī, Syā)

3. Rocissati (Ka)

pavisitvā ekamante vasāhī”ti vutte pavisitvā puretaraṃ pavittṭhassa Devilassa aparabhāge nisīdi. Ubhopi sāraṇīyakathaṃ kathetvā nipajjimsu.

Sayanakāle Nārado Devilassa nipajjanaṭṭhānañca dvārañca sallakkhetvā nipajji. So pana Devilo nipajjamāno attano nipajjanaṭṭhāne anipajjitvā dvāramajjhe tiriyaṃ nipajji. Nārado rattim nikkhamanto tassa jaṭāsu akkami. “Ko maṃ akkamī”ti ca vutte “ācariya ahan”ti āha. Kūṭajaṭila araṇṇato āgantvā mama jaṭāsu akkamasīti. “Ācariya tumhākaṃ idha nipannabhāvaṃ na jānāmi, khamatha me”ti vatvā tassa kandantasseva bahi nikkhami. Itaro “ayaṃ pavisantopi maṃ akkameyyā”ti parivattetvā pādaṭṭhāne sīsaṃ katvā nipajji. Nāradopi pavisanto “paṭhamampātaṃ ācariye aparajjhim, idānissa pādapassena pavisissāmī”ti cintetvā āgacchanto gīvāya akkami. “Ko eso”ti ca vutte “ahaṃ ācariyā”ti vatvā “kūṭajaṭila paṭhamam mama jaṭāsu akkamitvā idāni gīvāya akkamasi, abhisapissāmi tan”ti vutte “ācariya mayhaṃ doso natthi, ahaṃ tumhākaṃ evaṃ nipannabhāvaṃ na jānāmi, ‘paṭhamampi me aparaddhaṃ, idāni pādapassena pavisissāmī”ti pavittṭhomhi, khamatha me”ti āha. Kūṭajaṭila abhisapissāmi tanti. Mā evaṃ karittha ācariyāti. So tassa vacanaṃ anādiyitvā—

“Sahassaraṃsī satatejo, sūriyo tamavinodano.

Pātodayante sūriye, muddhā te phalatu sattadhā”ti—

Taṃ abhisapi eva. Nārado “ācariya mayhaṃ doso natthīti mama vadantasseva tumhe abhisapatha, yassa doso atthi, tassa muddhā phalatu, mā niddosassā”ti vatvā—

“Sahassaraṃsī satatejo, sūriyo tamavinodano.

Pātodayante sūriye, muddhā te phalatu sattadhā”ti—

Abhisapi. So pana mahānubhāvo atīte cattālīsa, anāgate cattālīsāti asītikappe anussarati. Tasmā “kassa nu kho upari abhisapo patissatī”ti upadhārento “ācariyassā”ti ñatvā tasmim anukampaṃ paṭicca iddhibalena aruṇuggamanaṃ nivāreti.

Nāgarā aruṇe anuggacchante rājadvāraṃ gantvā “deva tayi rajjaṃ kārente aruṇo na uṭṭhahati, aruṇaṃ no uṭṭhāpehī”ti kandimsu. Rājā attano kāyakammādini olokento kiñci ayuttaṃ adisvā “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti cintetvā “pabbajitānaṃ vivādena bhavitabban”ti parisāṅkamāno “kacci imasmiṃ nagare pabbajitā atthi”ti pucchi. “Hiyyo sāyaṃ Kumbhakārasālāyaṃ āgatā atthi devā”ti vutte taṃkhaṇaṇṇeva rājā ukkāhi dhāriyamānāhi tattha gantvā Nāradaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno āha—

“Kammantā nappavattanti, jambudīpassa Nārada.

Kena loko tamobhūto, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Nārado sabbaṃ taṃ pavattiṃ ācikkhitvā iminā kāraṇena ahaṃ iminā abhisapito, athāhaṃ “mayhaṃ doso natthi, yassa doso atthi, tasseva upari abhisapo patatū”ti vatvā abhisapiṃ. Abhisapitvā ca pana “kassa nu kho upari abhisapo patissatī”ti upadhārento “sūriyuggamanavelāya ācariyassa muddhā sattadhā phalissatī”ti disvā etasmiṃ anukampaṃ paṭicca aruṇassa uggamaṇaṃ¹ na demīti. Kathaṃ pana assa bhante antarāyo na bhaveyyāti. Sace maṃ khamāpeyya, na bhaveyyāti. “Tena hi khamāpehī”ti vutte eso mahārāja maṃ jaṭāsu ca gīvāya ca akkami, nāhaṃ etaṃ kūṭajaṭilaṃ khamāpemīti. Khamāpehi bhante, mā evaṃ karitthāti. Na khamāpemīti. “Muddhā te sattadhā phalissatī”ti vuttepi na khamāpetiyeva. Atha naṃ rājā “na tvaṃ attano ruciyā khamāpessasī”ti hatthapāḍakucchigīvāsu gāhāpetvā Nāradaṃ pādamūle onamāpesi. Nārado Devilaṃ āmantetvā “ācariya mayā iddhiyā vissatṭhāya sūriyasantāpe uṭṭhahante udaye nimujjitvā aññena ṭhānena uttaritvā gaccheyyāsī”ti āha. Tassa sūriyaraṃsihi saṃphuṭṭhamattova² mattikāpiṇḍo sattadhā phali, so nimujjitvā aññena ṭhānena palāyīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “tadā bhikkhave rājā Ānando ahoṣi, Devilo Tisso, Nārado ahamevāti evaṃ tadāpesa

1. Uggantum (Sī, Syā)

2. Saṃphuṭṭhamatteva (Sī, Ka)

dubbacoyevā”ti vatvā Tissattheraṃ āmantetvā “Tissa bhikkhuno nāma ‘asukenāhaṃ akkuṭṭho¹, asukena pahaṭo, asukena jito, asuko kho me bhaṇḍaṃ ahāsi”ti cintentassa veraṃ nāma na vūpasammati, evaṃ pana anupanayhantasseva upasammatī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

3. “Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini² maṃ ahāsi me.
Ye ca taṃ upanayhanti, veraṃ tesāṃ na sammati.

4. Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me.
Ye ca taṃ nupanayhanti, veraṃ tesūpasammatī”ti.

Tattha **akkocchīti** akkosi. **Avadhīti** pahari. **Ajinīti** kūṭasakkhi-otāraṇena vā vādapaṭivādena vā karaṇuttariyakaraṇena vā ajesi. **Ahāsi meti** mama santakaṃ pattādīsu kiñcideva avahari. **Ye ca tanti** ye keci devatā vā manussā vā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā taṃ “akkocchi man”ti ādivatthukaṃ kodhaṃ sakaṭadhuraṃ viya naddhinā, pūtimacchādīni viya ca kusādīhi punappunaṃ veṭhetvā upanayhanti, tesāṃ sakiṃ uppannaṃ veraṃ **na sammatīti** na vūpasammati. **Ye ca taṃ nupanayhantīti** asatiyā amanasikāravasena vā kammaṇaccavekkhaṇādivasena vā ye taṃ akkosādivatthukaṃ kodhaṃ tayāpi koci niddoso purimabhava akkuṭṭho bhavissati, pahaṭo bhavissati, kūṭasakkhiṃ otāretvā jito bhavissati, kassaci te pasayha kiñci acchinnāṃ bhavissati, tasmā niddoso hutvāpi akkosādīni pāpuṇāsīti evaṃ na upanayhanti. Tesu pamādena uppannampi veraṃ iminā anupanayhanena nirindhano viya jātavedo vūpasammatīti.

Desanāpariyosāne satasahassābhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu. Dhammadesanā mahājanassa sātthikā ahosi. Dubbacopi subbacoyeva jākoti.

Tissattheravatthu³ tatiyaṃ.

4. Kālayakkhinīvatthu

Na hi verenāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ vañcyitthiṃ ārabba kathesi.

1. Kuddho (Ka)

2. Ajinī (?)

3. Thullatissattheravatthu (Sī)

Eko kira kuṭumbikaputto pitari kālakate khette ca ghare ca sabbakammāni¹ attanāva karonto mātaraṃ paṭijaggi. Athassa mātā “kumārikaṃ te tāta ānessāmi”ti āha. Amma mā evaṃ vadetha, ahaṃ yāvajīvaṃ tumhe paṭijaggissāmi. Tāta khette ca ghare ca kiccaṃ tvameva karosi, tena mayhaṃ cittasukhaṃ nāma na hoti, ānessāmi. So punappunaṃ paṭikkhipitvā tuṇhī ahosi. Sā ekaṃ kulaṃ gantukāmā² gehā nikkhami. Atha naṃ putto “kataraṃ kulaṃ gacchathā”ti pucchitvā “asukakulaṃ nāmā”ti vutte tattha gamaṇaṃ paṭisedhetvā attano abhirucitaṃ kulaṃ ācikkhi. Sā tattha gantvā kumārikaṃ vāretvā³ divasaṃ vavatthapetvā taṃ ānetvā tassa ghare⁴ akāsi. Sā vaṇjhā ahosi. Atha naṃ mātā putta tvaṃ attano ruciya kumārikaṃ āṇāpesi, sā idāni vaṇjhā jātā, aputtakañca nāma kulaṃ vinassati, pavenī na ghaṭṭiyati, tena aññaṃ te kumārikaṃ ānemīti. Tena “alaṃ amma”ti vuccamānāpi punappunaṃ kathesi. Vaṇḍiyitthī taṃ kathaṃ sutvā “puttā nāma mātāpitūnaṃ vacanaṃ atikkamituṃ na sakkonti, idāni aññaṃ vijāyiniṃ itthiṃ ānetvā maṃ dāsibhogena bhuñjissati. Yannūnāhaṃ sayameva ekaṃ kumārikaṃ āneyyaṃ”ti cintetvā ekaṃ kulaṃ gantvā tassatthāya kumārikaṃ vāretvā “kiṃ nāmetaṃ amma vadesī”ti tehi paṭikkhittā “ahaṃ vaṇjhā, aputtakaṃ nāma kulaṃ vinassati, tumhākaṃ pana dhītā putthaṃ vā dhītaraṃ vā labhitvā kuṭumbikassa sāmīnī bhavissati, mayhaṃ sāmikassa naṃ dethā”ti yācitvā sampaṭicchāpetvā ānetvā sāmikassa ghare akāsi.

Athassā etadahosi “sacāyaṃ puttaṃ vā dhītaraṃ vā labhissati ayameva kuṭumbassa sāmīnī bhavissati. Yathā dāraṃ na labhati, tattheva naṃ kātum vaṭṭatī”ti. Atha naṃ sā āha “amma yadā te kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāti, atha me āroceyyāsi”ti. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā gabbhe patiṭṭhite tassā ārocesi. Itarissā pana sā sayameva niccaṃ yāgubhattaṃ deti, athassā āhāreneva saddhiṃ gabbhapātanabhesajjamadāsi, gabbho pati. Dutiyampi gabbhe patiṭṭhite

1. Sabbakiccakammāni (Ka)

2. Ekaṃ kulakumārikaṃ ānetuṃ (Ka)

3. Dhāretvā (Ka)

4. Taṃ itarassa ghare (Sī, Ka)

ārocesi, itarā dutiyampi tatheva pātesi. Atha naṃ paṭivissakitthiyo pucchiṃsu “kacci te sapatti antarāyaṃ karotī”ti. Sā tamatthaṃ ārocetvā “andhabāle kasmā evamakāsi, ayaṃ tava issariyabhayena gabbhassa pātanabhesajjaṃ yojetvā deti, tena te gabbho patati, mā puna evamakatthā”ti vuttā tatiyavāre na kathesi. Atha sā itarissā udaraṃ disvā “kasmā mayhaṃ gabbhassa paṭiṭṭhitabhāvaṃ na kathesi”ti vatvā “tvaṃ maṃ ānetvā vañcetvā dve vāre gabbhaṃ pātesi kimatthaṃ tuyhaṃ kathemi”ti vutte “naṭṭhā dānimhī”ti cintetvā tassā pamādaṃ oloketi pariṇate gabbhe okāsaṃ labhitvā bhesajjaṃ yojetvā adāsi. Gabbho pariṇatattā patituṃ asakkonto tiriyaṃ nipati, kharā vedanā uppajji, jīvitasamsayaṃ pāpuṇi. Sā “nāsitamhi tayā, tvameva maṃ ānetvā tvameva tayopi vāre dārake¹ nāsesi, idāni ahampi nassāmi, ito dāni cutā yakkhinī hutvā tava dārake khādituṃ samatthā hutvā nibbatteyyan”ti patthanaṃ paṭṭhapetvā kālaṃ katvā tasmim yeva gehe majjārī hutvā nibbatti. Itarampi sāmiko gahetvā “tayā me kulūpacchedo kato”ti kapparaṇṇukādīhi supothitaṃ pothesi. Sā tenevābādhena kālaṃ katvā tattheva kukkuṭi hutvā nibbattā.

Kukkuṭi na cirasseva aṇḍāni vijāyi, majjārī āgantvā tāni aṇḍāni khādi. Dutiyampi tatiyampi khādiyeva. Kukkuṭi cintesi “tayo vāre mama aṇḍāni khāditvā idāni mampi khāditukāmāsi”ti. “Ito cutā saputtakaṃ taṃ khādituṃ labheyyan”ti patthanaṃ katvā tato cutā araṇṇe dīpinī hutvā nibbatti, itarā migi hutvā nibbatti. Tassā vijātakāle dīpinī āgantvā tayo vāre puttake khādi. Migī maraṇakāle “ayaṃ me tikkhattuṃ puttake khāditvā idāni mampi khādissati, ito dāni cutā etaṃ saputtakaṃ khādituṃ labheyyan”ti patthanaṃ katvā ito cutā yakkhinī hutvā nibbatti. Dīpinīpi tatheva tato cutā Sāvatthiyaṃ kuladhītā hutvā nibbatti, sā vuddhippattā dvāragāmake patikulaṃ agamāsi, aparabhāge ca puttaṃ vijāyi. Yakkhinīpi tassā piyasahāyikāvaṇṇena āgantvā “kuhiṃ me sahāyikā”ti “antogabbhe vijātā”ti vutte “puttaṃ nu kho vijātā, udāhu dhītaranti passissāmi naṃ”ti gabbhaṃ pavisitvā passanti viya dārakaṃ

1. Tayo dārake (Sī, Syā)

gahetvā khāditvā gatā. Puna dutiyavārepi tatheva khādi. Tatiyavāre itarā garubhārā hutvā sāmikaṃ āmantetvā “sāmi imasmiṃ ṭhāne ekā yakkhinī mama dve putte khāditvā gatā, idāni mama kulagehaṃ gantvā vijāyissāmi”ti kulagehaṃ gantvā vijāyi.

Tadā sā yakkhinī udakavāraṃ gatā hoti. Vessavaṇassa hi yakkhiniyo vārena Anotattadahato sīsaparamparāya udakamāharanti. Tā catumāsaccayenapi pañcamāsaccayenapi muccanti. Aparā yakkhiniyo kilantakāyā jīvitakkhayampi pāpuṇanti. Sā pana udakavārato muttamattāva vegena taṃ gharaṃ gantvā “kuhiṃ me sahāyikā”ti pucchi. Kuhiṃ naṃ passissasi¹, tassā imasmiṃ ṭhāne jātajātadārake yakkhinī āgantvā khādati, tasmā kulagehaṃ gatāti. Sā “yattha vā tattha vā gacchatu, na me muccissatī”ti veravegasamussāhitamānasā² nagarābhimukhī pakkhandi. Itarāpi nāmaggaḥaṇadivase naṃ dārakaṃ nhāpetvā nāmaṃ katvā “sāmi idāni sakagharaṃ gacchāmā”ti puttamādāya sāmikena saddhiṃ vihāramajjhe gatamaggena gacchantī puttaṃ sāmikassa datvā vihārapokkharāṇiyā nhātvā sāmike nhāyante uttaritvā puttassa thaṇṇaṃ pāyamānā ṭhitā yakkhinim āgacchantim disvā sañjānitvā “sāmi vegena ehi, ayaṃ sā yakkhinī, vegena ehi, ayaṃ sā yakkhinī”ti uccāsaddaṃ katvā yāva tassa āgamaṇaṃ saṇṭhātuṃ asakkonti nivattetvā antovihārābhimukhī pakkhandi.

Tasmiṃ samaye Satthā parisamajjhe dhammaṃ desesi. Sā puttaṃ Tathāgatassa pādapiṭṭhe nipajjāpetvā “tumhākaṃ mayā esa dinno, puttassa me jīvitaṃ dethā”ti āha. Dvārakoṭṭhake adhivattho Sumanadevo nāma yakkhiniyā anto pavisitum nādāsi. Satthā Ānandattheraṃ āmantetvā “gaccha Ānanda, taṃ yakkhinim pakkosāhi”ti āha. Thero pakkosi. Itarā “ayaṃ bhante āgacchatī”ti āha. Satthā “etu, mā saddamakāsi”ti vatvā taṃ āgantvā ṭhitaṃ “kasmā evaṃ karosi, sace tumhe mādisassa Buddhassa sammukhībhāvaṃ nāgamissatha, ahinakulānaṃ viya acchaphandanānaṃ viya kākolūkānaṃ viya ca kappatṭhitikaṃ vo veraṃ

1. Kuhiṃ tvaṃ na passissasi (Sī), kuhiṃ pana tvaṃ passasi (Ka)

2. Vātavegena samussāhitamānasā (Ka)

abhavissa, kasmā veraṃ paṭiveraṃ karotha. Veraṃ hi averena upasammati, no verena”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

5. “Na hi verena verāni, sammantīdha kudācanaṃ.

Averena ca sammanti, esa dhammo sanantano”ti.

Tattha **na hi verena**ti yathā hi kheḷasiṅghāṇikādīhi asucīhi makkhitam ṭhānaṃ teheva asucīhi dhovantā suddham niggandham kātuṃ na sakkonti, atha kho taṃ ṭhānaṃ bhiyyoso mattāya asuddhatarāñceva duggandhatarāñca hoti, evameva akkosantaṃ paccakkosanto paharantaṃ paṭipaharanto verena veraṃ vūpasametuṃ na sakkoti, atha kho bhiyyo bhiyyo verameva karoti. Iti verāni nāma verena kismiñci kāle na sammanti, atha kho vaḍḍhantiyeva. **Averena ca sammanti**ti yathā pana tāni kheḷādīni asucīni vipasannena udakena dhoviyamānāni nassanti, taṃ ṭhānaṃ suddham hoti sugandham, evameva averena khantimetodakena yoniso manasikārena paccavekkhaṇena verāni vūpasammanti paṭippassambhanti abhāvaṃ gacchanti. **Esa dhammo sanantanoti** esa averena verūpasamanasaṅkhāto porāṇako dhammo sabbesaṃ Buddhapaccekabuddhakhīṇāsavānaṃ gatamaggoti.

Gāthāpariyosāne yakkhinī sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Sampattaparisāyapi dhammadesanā sātthikā ahosi.

Satthā taṃ itthim āha “etissā tava puttaṃ dehī”ti. Bhāyāmi bhanteti. “Mā bhāyi, natthi te etaṃ nissāya paripantho”ti āha. Sā tassā puttamadāsi. Sā taṃ cumbitvā āliṅgetvā puna mātuyeva datvā rodituṃ ārabhi. Atha naṃ satthā “kimetan”ti pucchi. Bhante ahaṃ pubbe yathā vā tathā vā jīvikaṃ kappentīpi kucchipūraṃ nālatthaṃ, idāni kathaṃ jīvissāmīti. Atha naṃ Satthā “mā cintayī”ti samassāsetvā taṃ itthimāha “imaṃ netvā attano gehe nivāsāpetvā aggayāgubhattehi paṭijaggāhī”ti. Sā taṃ netvā piṭṭhivaṃse paṭiṭṭhāpetvā aggayāgubhattehi paṭijaggi, tassā vīhipaharaṇakāle musalaggena muddham paharantaṃ viya upaṭṭhāsi. Sā sahāyikaṃ āmantetvā “imasmim ṭhāne vasituṃ na sakkomi, aññattha maṃ paṭiṭṭhāpehī”ti vatvā musalasālāya udakacāṭiyaṃ uddhane nibbakose saṅkārakūṭe gāmadvāre cāti etesu

ṭhānesu paṭiṭṭhāpitāpi idha me musalena sīsaṃ bhindantaṃ viya upaṭṭhāti,
 idha dāraḁ ucchiṭṭhodakaṃ otārenti, idha sunakhā nipajjanti, idha dāraḁ
 asuciṃ karonti, idha kacavaraṃ chaḁḁenti, idha gāmaḁaraḁ lakkhayoggaṃ¹
 karontīti sabbāni tāni paṭikkhipi. Atha naṃ bahigāme vivittokāse
 paṭiṭṭhāpetvā tattha tassā aggayāgubhattādīni haritvā paṭijaggi. Sā yakkhinī
 evaṃ cintesi “ayaṃ me sahāyikā idāni bahūpakārā, handāhaṃ kiñci
 paṭiguṇaṃ karomī”ti. Sā “imasmīṃ saṃvacchare subbuṭṭhikā bhavissati,
 thalaṭṭhāne sassaṃ karohi, imasmīṃ saṃvacchare dubbuṭṭhikā bhavissati,
 ninnatṭhāneyeva sassaṃ karohī”ti sahāyikāya āroceti. Sesajanehi katasassaṃ
 ati-udakena vā anodakena vā nassati, tassā ativiya sampajjati. Atha naṃ
 sesajanā “amma tayā katasassaṃ neva accodakena, na anudakena nassati,
 subbuṭṭhidubbuṭṭhibhāvaṃ ṇatvā kammaṃ karosi, kiṃ nu kho etan”ti
 pucchimsu. Amhākaṃ sahāyikā yakkhinī subbuṭṭhidubbuṭṭhibhāvaṃ
 ācikkhati, mayaṃ tassā vacanena thalesu ninnesu sassāni karoma, tena no
 sampajjati. Kiṃ na passatha nibaddhaṃ amhākaṃ gehato yāgubhattādīni
 hariyamānāni, tāni etissā harīyanti, tumhepi etissā aggayāgubhattādīni
 haratha, tumhākampi kammante olokessatīti. Athassā sakalanagaravāsino
 sakkāraṃ karimsu. Sāpi tato paṭṭhāya sabbesaṃ kammante olokenī
 lābhaggappattā ahosi mahāparivārā. Sā aparabhāge aṭṭha salākabhattāni
 paṭṭhapesi. Tāni yāvajjakālā dīyantiyevāti.

Kāḁayakkhinīvatthu catutthaṃ.

5. Kosambakavatthu

Pare ca na vijānantīti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Jetavane viharanto
 Kosambake bhikkhū ārabba kathesi.

Kosambiyañhi Ghositārāme pañcasatapañcasataparivārā dve bhikkhū
 viharimsu vinayadharo ca dhammakathiko ca. Tesu dhammakathiko

1. Lakkhaṇayoggaṃ (Ka)

ekadivasam sarīravalañjam katvā udakakoṭṭhake ācamana-udakāvasesam bhājane ṭhapetvāva nikkhami. Pacchā vinayadharo tattha pavittṭho tam udakam disvā nikkhamitvā itaram pucchi “āvuso tayā udakam ṭhapitan”ti. Āma āvusoti. Kim panettha āpattibhāvaṃ na jānāsīti. Āma na jānāmīti. Hoti āvuso ettha āpattīti. Tena hi paṭikarissāmi nanti. Sace pana te āvuso asaṇcicca assatiyā katam, natthi āpattīti. So tassā āpattiyā anāpattidiṭṭhi ahosi. Vinayadharopi attano nissitakānaṃ “ayaṃ dhammakathiko āpattim āpajjamānopi na jānāti”ti ārocesi. Te tassa nissitake disvā “tumhākaṃ upajjhāyo āpattim āpajjitvāpi āpattibhāvaṃ na jānāti”ti āhaṃsu. Te gantvā attano upajjhāyassa ārocesuṃ. So evamāha “ayaṃ vinayadharo pubbe anāpattīti vatvā idāni āpattīti vadati, musāvādī eso”ti. Te gantvā “tumhākaṃ upajjhāyo musāvādī”ti āhaṃsu. Te evaṃ aññamaññaṃ kalahaṃ vaḍḍhayiṃsu. Tato vinayadharo okāsaṃ labhitvā dhammakathikassa āpattiyā adassane ukkhepanīyakammamakāsi. Tato paṭṭhāya tesam paccayadāyakā upaṭṭhākāpi dve koṭṭhāsā ahesuṃ, ovādapatiḡgāhakā bhikkhuniyopi ārakkhadevatāpi tāsam sandiṭṭhasambhattā ākāsaṭṭhadevatāpīti yāva brahmalokā sabbepi puthujjanā dve pakkhā ahesuṃ. Cātumahārājikaṃ ādim katvā yāva Akaniṭṭhabhavanā pana ekaninnādaṃ¹ kolāhalaṃ agamāsi.

Atheko aññataro bhikkhu Tathāgatamupasaṅkamitvā ukkhepakānaṃ vinayadhara-antevāsikānaṃ “dhammikenevāyaṃ vinayakammena ukkhitto”ti laddhiṃ ca, ukkhittānuvattakānaṃ dhammakathika-antevāsikānaṃ pana “adhimmikeneva kammena ukkhitto”ti laddhiṃ ca, ukkhepakehi vāriyamānānampi ca tesam tam anuparivāretvā vicaraṇabhāvaṃ cā ārocesi. Bhagavā “samaggā kira hontū”ti dve vāre pesetvā “na icchanti bhante samaggā bhavitun”ti sutvā tatiyavāre “bhinno bhikkhusaṃgho, bhinno bhikkhusaṃgho”ti tesam santikaṃ gantvā ukkhepakānaṃ ukkhepane, itaresaṇca āpattiyā adassane ādinavaṃ kathetvā puna tesam

1. Yāva Akaniṭṭhabhavanā panidaṃ (Si)

tattheva ekasīmāyaṃ uposathādīni anujānitvā bhattaggādīsū
 bhaṇḍanaajātānaṃ “āsanantarikāya nisīditabban”¹ti¹ bhattagge vattam
 paññāpetvā “idānipi bhaṇḍanaajātāva viharanti”²ti sutvā tattha gantvā “alam
 bhikkhave mā bhaṇḍanan”³ti-ādīni vatvā “bhikkhave
 bhaṇḍanakalahaviggahavivādā nāmete anattakārakā. Kalahaṃ nissāya hi
 laṭukikāpi sakuṇikā hatthināgaṃ jīvitakkhayaṃ pāpesī”⁴ti **Laṭukikajātakam**²
 kathetvā “bhikkhave samaggā hotha, mā vivadatha. Vivādaṃ nissāya hi
 anekasatasahassā vaṭṭakāpi³ jīvitakkhayaṃ pattā”⁴ti **Vaṭṭakajātakam**⁴ kathesi.
 Evampi tesu Bhagavato vacanaṃ anādiyantesu aññatarena dhammavādinā
 Tathāgatassa vihesaṃ anicchantena “āgametu bhante Bhagavā dhammasāmi,
 appossukko bhante Bhagavā diṭṭhadhammasukhavihāraṃanuyutto viharatu,
 mayameva tena bhaṇḍanena kalahena viggahena vivādena paññāyissāmā”⁵ti⁵
 vutte atītaṃ āhari—

Bhūtapubbaṃ bhikkhave Bārāṇasīyaṃ Brahmaddatto nāma Kāsirajā
 ahosi. Brahmaddattena Dīghītissa⁶ Kosalarañño rajjaṃ acchinditvā
 aññātakavesena vasantassa pituno māritabhāvañceva Dīghāvukumārena
 attano jīvite dinne tato paṭṭhāya tesāṃ samaggabhāvañca kathetvā “tesāṃ hi
 nāma bhikkhave rājūnaṃ ādinnadaṇḍānaṃ ādinnasatthānaṃ evarūpaṃ
 khantisoraccaṃ bhavissati. Idha kho taṃ bhikkhave sobhetha, yaṃ tumhe
 evaṃ svākhāte dhammavinaye pabbajitā samānā khamā ca bhaveyyātha
 soratā cā”⁷ti ovaditvāpi neva te samagge kātuṃ asakkhi. So tāya
 ākiṇṇavihāratāya ukkaṇṭhito “ahaṃ kho idāni ākiṇṇo dukkhaṃ viharāmi,
 ime ca bhikkhū mama vacanaṃ karonti. Yannūnāhaṃ ekakova gaṇamhā
 vūpakaṭṭho vihareyyan”⁸ti cintetvā Kosambiyaṃ piṇḍāya caritvā
 anapaloketvā bhikkhusaṃghaṃ ekakova attano pattacīvaramādāya
 Bālakaloṇakagāmaṃ⁷ gantvā tattha Bhaguttherassa ekacārikavattaṃ
 kathetvā Pācinavaṃsamigadāye tiṇṇaṃ kulaputtānaṃ sāmaggīyānisamsaṃ⁸
 kathetvā

1. Vi 3. 486 piṭṭhe.

2. Khu 5. 124 piṭṭhe.

3. Anekasahassavaṭṭakā (Sī)

4. Khu 5. 27 piṭṭhe.

5. Vi 3. 486; Ma 3. 191 piṭṭhesu.

6. Dīghāvupitussa (Ka) Vi 3. 487 piṭṭhe passitabbaṃ.

7. Bālakaloṇakagāmaṃ (Sī, Syā), Pālileyyakagāmaṃ (Ka) Vi 3. 497 piṭṭhe pana
 passitabbaṃ.

8. Sāmaggīrasānisamsaṃ (Sī, Syā)

yena Pālileyyakaṃ atthi, tadavasari. Tatraśudaṃ Bhagavā Pālileyyakaṃ upanissāya rakkhitavanasaṇḍe bhaddasālamūle Pālileyyakena hatthinā upaṭṭhiyamāno¹ phāsukaṃ vassāvāsaṃ vasi.

Kosambivāsinopi kho upāsakā vihāraṃ gantvā Satthāraṃ apassantā “kuhiṃ bhante Satthā”ti pucchitvā Pālileyyakavanasāṇḍaṃ gatoti. Kiṃ kārāṇāti. Amhe samagge kātum vāyami, mayaṃ pana na samaggā ahumhāti. Kiṃ bhante tumhe Satthu santike pabbajitvā tasmim̐ sāmaggim̐ karonte samaggā nāhuvatthāti. Evamāvusoti. Manussā ime Satthu santike pabbajitvā tasmim̐ sāmaggim̐ karontepi samaggā na jātā, mayaṃ ime nissāya Satthāraṃ daṭṭhum̐ na labhimhā, imesaṃ neva āsanaṃ dassāma, na abhivādanādīni karissāmāti tato paṭṭhāya tesaṃ sāmīcimattampi na karim̐su. Te appāhāratāya sussamānā katipāheneva ujukā hutvā aññamaññaṃ accayaṃ desetvā khamāpetvā “upāsakā mayaṃ samaggā jātā, tumhepi no purimasadisā hothā”ti āhaṃsu. Khamāpito pana vo bhante Satthāti. Na khamāpito āvusoti. Tena hi Satthāraṃ khamāpetha, Satthu khamāpitakāle mayampi tumhākaṃ purimasadisā bhavissāmāti. Te antovassabhāvena Satthu santikaṃ gantum̐ avisahantā dukkhena taṃ antovassaṃ vītināmesum̐. Satthā pana tena hatthinā upaṭṭhiyamāno sukhaṃ vasi. Sopi hi hatthināgo gaṇaṃ pahāya phāsuvihāratthāyeva taṃ vanasaṇḍaṃ pāvisi.

Yathāha “ahaṃ kho ākiṇṇo viharāmi hattīhi hatthinīhi hatthikalabhehi hatthicchāpehi, chinnaggāni ceva tiṇāni khādāmi, obhaggobhaggañca me sākhaḥbhaṅgaṃ khādanti, āvilāni ca pānīyāni pivāmi, ogāhā cassa me uttiṇṇassa hatthiniyo kāyaṃ upanighaṃsantiyo gacchanti, yannūnāhaṃ ekova gaṇamhā vūpakaṭṭho vihareyyaṃ”ti². Atha kho so hatthināgo yūthā apakkamma yena Pālileyyakaṃ rakkhitavanasāṇḍaṃ bhaddasālamūlaṃ, yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā pana Bhagavantaṃ vanditvā olokento aññaṃ kiñci adisvā bhaddasālamūlaṃ pādeneva paharanto tacchetvā soṇḍāya sākhaṃ gahetvā sammajji. Tato paṭṭhāya

1. Upaṭṭhahiyamāno (Sī)

2. Vi 3. 500; Khu 1. 125 piṭṭhesu.

soṇḍāya ghaṭaṃ gahetvā pānīyaṃ paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpeti, uṇhodakena atthe sati uṇhodakaṃ paṭiyādeti. Kathaṃ? Hatthena kaṭṭhāni ghaṃsitvā aggim sampādeti, tattha dārūni pakkhipanto aggim jāletvā tattha pāsāṇe pakkhipitvā pacitvā dārudaṇḍakena pavaṭṭetvā paricchinnāya khuddakasoṇḍikāya khipati, tato hatthaṃ otāretvā udakassa tattabhāvaṃ jānitvā gantvā Satthāraṃ vandati. Satthā “udakaṃ te tāpitaṃ Pālileyyakā”ti vatvā tattha gantvā nhāyati. Athassa nānāvidhāni phalāni āharitvā deti. Yadā pana Satthā gāmaṃ piṇḍāya pavisati, tadā Satthu pattacīvaramādāya kumbhe patiṭṭhapetvā Satthārā saddhiṃ yeva gacchati. Satthā gāmūpacāraṃ patvā “Pālileyyaka ito paṭṭhāya tayā gantuṃ na sakkā, āhara me pattacīvaran”ti āharāpetvā gāmaṃ piṇḍāya pāvisi. Sopi yāva Satthu nikkhamanā tattheva ṭhatvā āgamanakāle paccuggamaṇaṃ katvā purimanayeneva pattacīvaraṃ gahetvā vasanaṭṭhāne otāretvā vattaṃ dassetvā sākāya bījati, rattim vālamigaparipanthanivāraṇatthaṃ mahantaṃ daṇḍaṃ soṇḍāya gahetvā “Satthāraṃ rakkhissāmī”ti yāva aruṇuggamanā vanasaṇḍassa antarantarena vicarati. Tato paṭṭhāyayeva kira so vanasaṇḍo Pālileyyakarakkhitavanasāṇḍo nāma jāto. Aruṇe uggate mukhodakadānaṃ ādim katvā tenevūpāyena sabbavattāni karoti.

Atheko makkaṭo taṃ hatthim uṭṭhāya samuṭṭhāya divase divase Tathāgatassa ābhisamācārikaṃ karontaṃ disvā “ahampi kiñcideva karissāmī”ti vicaranto ekadivasāṃ nimmakkhikaṃ daṇḍakamadhum disvā daṇḍakaṃ bhañjitvā daṇḍakeneva saddhiṃ madhupaṭalaṃ Satthu santikaṃ āharitvā kadalipattaṃ chinditvā tattha ṭhapetvā adāsi. Satthā gaṇhi. Makkaṭo “karissati nu kho paribhogaṃ, na karissatī”ti olokento gahetvā nisinnaṃ disvā “kiṃ nu kho”ti cintetvā daṇḍakoṭiyaṃ gahetvā parivattetvā upadhārento aṇḍakāni disvā tāni saṇikaṃ apanetvā puna adāsi. Satthā paribhogamakāsi. So tuṭṭhamānaso taṃ taṃ sākhaṃ gahetvā naccantova aṭṭhāsi. Athassa gahitasākāhāpi akkantasākāhāpi bhijjimsu. So ekasmiṃ khāṇumatthake patitvā niviṭṭhagatto¹ Satthari pasanneneva

1. Nibbiddhagatto (Sī, Syā)

cittena kālaṃ katvā Tāvatiṃsabhavane tiṃsayojanike kanakavimāne nibbatti, accharāsaḥassaparivāro Makkaṭṭadevaputto nāma ahosi¹.

Tathāgatassa tattha hatthināgena upaṭṭhiyamānassa vasanabhāvo sakalajambudīpe pākaṭo ahosi. Sāvatthinagarato “Anāthapiṇḍiko Visākhā ca mahā-upāsikā”ti-evamādīni mahākulāni Ānandattherassa sāsanaṃ paṇiṃsu “Satthāraṃ no bhante dassethā”ti. Disāvāsinopi pañcasatā bhikkhū vuṭṭhavassā Ānandattheraṃ upasaṅkamitvā “cirassutā no² āvuso Ānanda Bhagavato sammukhā dhammī kathā, sādhu mayaṃ āvuso Ānanda, labheyyāma Bhagavato sammukhā dhammiṃ kathaṃ savanāyā”ti yāciṃsu. Thero “te bhikkhū ādāya tattha gantvā temāsaṃ ekavihārino Tathāgatassa santikaṃ ettakehi bhikkhūhi saddhiṃ upasaṅkamtum ayuttan”ti cintetvā te bhikkhū bahi ṭhapetvā ekakova Satthāraṃ upasaṅkami. Pālileyyako taṃ disvā daṇḍamādāya pakkhandi. Satthā oloketvā “apehi apehi Pālileyyaka, mā nivārayi, Buddhupaṭṭhāko eso”ti āha. So tattheva daṇḍaṃ chaḍḍetvā pattacīvarapaṭiggahaṇaṃ³ āpucchi. Thero nādāsi. Nāgo “sace uggahitavatto bhavissati, Satthu nisīdanapāsāṇaphalake attano parikkhāraṃ na ṭhapessatī”ti⁴ cintesi. Thero pattacīvaraṃ bhūmiyaṃ ṭhapesi. Vattasampannā hi garūnaṃ āsane vā sayane vā attano parikkhāraṃ na ṭhapenti.

Thero Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “Ānanda ekova āgatosī”ti pucchitvā pañcasatehi bhikkhūhi saddhiṃ āgatabhāvaṃ sutvā “kahaṃ panete”ti vatvā “tumhākaṃ cittaṃ ajānanto bahi ṭhapetvā āgatomhī”ti vutte “pakkosāhi ne”ti āha. Thero tathā akāsi. Te bhikkhū āgantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā tehi bhikkhūhi “bhante Bhagavā hi Buddhasukhumālo ceva khattiyasukhumālo ca, tumhehi temāsaṃ ekakehi tiṭṭhantehi nisīdantehi ca dukkaraṃ kataṃ vattapaṭivattakārakopi mukhodakādidāyakopi nāhosi maññe”ti vutte “bhikkhave Pālileyyakahatthinā mama sabbakiccāni katāni. Evarūpaṃ hi sahāyaṃ

1. Accharāsaḥassaparivāro ahosi (Sī, Syā)

2. Cirassaṃ vata no (Ka)

3. Pattacīvaraṃ paṭiggahetum (Ka)

4. Na ṭhapetīti (Sī)

labhantena ekatova vasitum yuttam, alabhantassa ekacārikabhāvova seyyo”ti
vatvā imā Nāgavagge tisso gāthā abhāsi—

“Sace labhetha nipakam sahāyam,
Saddhimcaram sādhuvihāri dhīram.
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tenattamano satīmā.

No ce labhetha nipakam sahāyam,
Saddhimcaram sādhuvihāri dhīram.
Rājāva raṭṭham vijitam pahāya,
Eko care Mātāṅgaraññeva nāgo.

Ekassa caritam seyyo,
Natthi bāle sahāyatā.
Eko care na ca pāpāni kayirā,
Apposukko Mātāṅgaraññeva nāgo”ti¹.

Gāthāpariyosāne pañcasatāpi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu.
Ānandattheropi Anāthapiṇḍikādīhi pesitasāsanam ārocetvā “bhante
Anāthapiṇḍikappamukhā te pañca ariyasāvakakoṭiyo tumhākam āgamanam
paccāsīsanti”ti āha. Satthā “tena hi gaṇhāhi pattacīvaran”ti pattacīvaram
gāhāpetvā nikkhami. Nāgo gantvā gatamagge tiriyaṃ aṭṭhāsi. ()² Kim
karoti bhante nāgoti. “Tumhākam bhikkhave bhikkham dātum paccāsīsati,
dīgharattam kho panāyam mayham upakārako, nāssa cittaṃ kopetum vaṭṭati,
nivattatha bhikkhave”ti Satthā bhikkhū gahetvā nivatti. Hatthīpi vanasaṇḍam
pavisitvā panasakadaliphalādīni nānāphalāni saṃharitvā rāsim katvā
punadvase bhikkhūnam adāsi. Pañcasatā bhikkhū sabbāni khepetum
nāsakkhimsu. Bhattakiccapariyosāne Satthā pattacīvaram gāhētvā nikkhami.
Nāgo bhikkhūnam antarantarena gantvā Satthu purato tiriyaṃ aṭṭhāsi. Kim
karoti bhante nāgoti. Ayaṃ hi bhikkhave tumhe pesetvā maṃ
nivattetukāmoti³. Atha naṃ Satthā “Pālileyaka idaṃ

1. Vi 3. 496; Ma 3. 192; Khu 1. 60, 286 piṭṭhesu.

2. (Bhikkhū taṃ disvā Bhagavantam pucchimsu) (Syā)

3. Nivattetīti (Sī, Syā)

pana mama anivattagamanam¹, tava iminā attabhāvena jhānam vā vipassanam vā maggaphalam vā natthi, tiṭṭha tvaṃ”ti āha. Taṃ sutvā nāgo mukhe soṇḍam pakkhipitvā rodanto pacchato pacchato agamāsi. So hi Satthāram nivattetuṃ labhanto teneva niyāmena yāvajīvaṃ paṭijaggeyya, Satthā pana taṃ gāmūpacāram patvā “Pālileyyaka ito paṭṭhāya tava abhūmi, manussāvāso saparipanto, tiṭṭha tvaṃ”ti āha. So rodamāno tattheva ṭhatvā Satthari cakkhupatham vijahante hadayena phalitena kālam katvā Satthari pasādena Tāvatisabhavane tiṃsayojanike kanakavimāne accharāsahassamajjhe nibbatti. Pālileyyakadevaputtoyevassa nāmam ahosi.

Satthāpi anupubbena Jetavanam agamāsi. Kosambakā bhikkhū “Satthā kira Sāvattim āgato”ti sutvā Satthāram khamāpetuṃ tattha agamaṃsu. Kosalarājā “te kira Kosambakā bhaṇḍanakārakā bhikkhū āgacchanti”ti sutvā Satthāram upasaṅkamitvā “aham bhante tesam mama vijitam pavisitum na dassāmi”ti āha. Mahārāja silavantā ete bhikkhū, kevalam aññamaññaṃ vivādena mama vacanam na gaṇhimsu, idāni maṃ khamāpetuṃ āgacchanti, āgacchantu mahārājāti. Anāthapiṇḍikopi “aham bhante tesam viharām pavisitum na dassāmi”ti vatvā tattheva Bhagavatā paṭikkhitto tuṇhī ahosi. Sāvattiyam anuppattānam pana tesam Bhagavā ekamante vivittam kārāpetvā senāsanam dāpesi. Aññe bhikkhū tehi saddhim neva ekato nisīdanti, na tiṭṭhanti², āgatāgatā Satthāram pucchanti “katamete bhante bhaṇḍanakārakā Kosambakā bhikkhū”ti. Satthā “ete”ti dasseti. “Ete kira te, ete kira te”ti āgatāgatehi aṅguliyaṃ dassiyamānā lajjāya sīsam ukkhipitum asakkontā Bhagavato pādamūle nipajjitvā Bhagavantam khamāpesuṃ. Satthā “bhāriyam vo bhikkhave kataṃ, tumhe hi nāma mādisassa Buddhassa santike pabbajitvā mayi sāmaggim karonte mama vacanam na karittha porāṇakapaṇḍitāpi vajjhappattānam³ mātāpitūnam ovādam sutvā tesu jīvitā voropiyamānesupi taṃ anatikkamitvā pacchā dvīsu raṭṭhesu rajjam kārayimsū”ti vatvā

1. Anivattanīyagamanam (Si)

2. Na tiṭṭhanti, na vandanti (Ka)

3. Paccāmittānam (Ka)

punadeva **Kosambikajātakam**¹ kathetvā “evaṃ bhikkhave Dīghāvukumāro mātāpitūsu jīvitaṃ voropiyamānesupi tesaṃ ovādaṃ anatikkamitvā pacchā Brahmādatassa dhītaraṃ labhitvā dvīsu Kāsikosalaratṭhesu rajjaṃ kāresi, tumhehi pana mama vacanaṃ akarontchi bhāriyaṃ katan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

6. “Pare ca na vijānanti, mayamettha yamāmase.

Ye ca tattha vijānanti, tato sammanti medhagā”ti.

Tattha **pareti** paṇḍite ṭhapetvā tato aññe bhaṇḍanakārakā pare nāma. Te tattha saṃghamajjhe kolāhalaṃ karontā “mayam yamāmase uparamāma vinassāma satataṃ samitaṃ maccusantikaṃ gacchāmā”ti na vijānanti. **Ye ca tattha vijānantīti** ye tattha paṇḍitā “mayam maccusantikaṃ gacchāmā”ti vijānanti. **Tato sammanti medhagāti** evaṃ hi te jānantaṃ yonisomanasikāraṃ uppādetvā medhagānaṃ kalahānaṃ vūpasamāya paṭipajjanti. Atha nesaṃ tāya paṭipattiyā te medhagā sammantīti. Atha vā **pare cāti** pubbe mayā “mā bhikkhave bhaṇḍanan”ti-ādīni vatvā ovadiyamānāpi mama ovādassa apaṭiggahaṇena atikkamanena amāmakā pare nāma. “Mayam chandādivasena micchāgāhaṃ² gahetvā ettha saṃghamajjhe yamāmase bhaṇḍanādīnaṃ vuddhiyā vāyamāmā”ti na vijānanti. Idāni pana yoniso paccavekkhamānā tattha tumhākaṃ antare ye ca paṇḍitapurisā “pubbe mayam chandādivasena vāyamantā ayoniso paṭipannā”ti vijānanti, tato tesaṃ santikā te paṇḍitapurise nissāya ime dāni kalahasaṅkhātā medhagā sammantīti ayamettha atthoti.

Gāthāpariyosāne sampattabhikkhū sotāpattiṭṭhahimsūti.

Kosambakavatthu pañcamāṇi.

6. Mahākālattheravatthu

Subhānupassinti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Setabyanagaraṃ upanissāya Simsapāvane viharanto Cūḷakālamahākāle ārabha kathesi.

1. Khu 5. 188 piṭṭhe.

2. Micchāgahaṇaṃ (Si)

Setabyanagaravāsino hi Cūḷakāḷo Majjhimakāḷo Mahākāḷoti tayo bhātaro kuṭumbikā. Tesu jeṭṭhakaniṭṭhā disāsu vicaritvā pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍaṃ āharanti, Majjhimakāḷo ābhataṃ vikkiṇāti. Athekasmiṃ samaye te ubhopi bhātaro pañcahi sakaṭasatehi nānābhaṇḍaṃ gahetvā Sāvattiṃ gantvā Sāvattiya ca Jetavanassa ca antare sakaṭāni mocayim̐su. Tesu Mahākāḷo sāyanusamaye mālāgandhādihatthe Sāvattvivāsino ariyasāwake dhammassavanāya gacchante disvā “kuhiṃ ime gacchantī”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā “ahampi gamissāmi”ti cintetvā kaniṭṭhaṃ āmantetvā “tāta tesu sakaṭesu appamatto hohi, ahaṃ dhammaṃ sotuṃ gacchāmi”ti vatvā gantvā Tathāgataṃ vanditvā parisapariyante nisīdi. Satthā taṃ disvā tassa ajjhāsaya vasena anupubbim̐ kathaṃ kathento

Dukkakkhandhasuttādivasena¹ anekapariyāyena kāmānaṃ ādīnaṃ okāraṃ saṃkilesaṇca kathesi. Taṃ sutvā Mahākāḷo “sabbaṃ kira pahāya gantabbaṃ, paralokaṃ gacchantam̐ neva bhogaṃ, na ñātakā ca anugacchanti, kiṃ me gharāvāsena pabbajissāmi”ti cintetvā mahājane Satthāraṃ vanditvā pakkante Satthāraṃ pabbajjāṃ yācitvā Satthārā “natthi te koci apaloketabbo”ti vutte “kaniṭṭho me bhante atthī”ti vatvā “tena hi apalokehi nan”ti vutte “sādhu bhante”ti vatvā gantvā kaniṭṭhaṃ pakkosāpetvā “tāta imaṃ sabbaṃ sāpateyyaṃ paṭipajjāhi”ti āha. Tumhe pana kiṃ karissatha bhātikāti. Ahaṃ Satthu santike pabbajissāmīti. So taṃ nānappakārehi yācitvā nivattetuṃ asakko “sādhu sāmi yathā-ajjhāsayaṃ karoṭhā”ti āha. Mahākāḷo gantvā Satthu santike pabbaji. “Ahaṃ bhātikaṃ gahetvāva uppabbajissāmi”ti Cūḷakāḷopi pabbaji. Aparabhāge Mahākāḷo upasampadaṃ labhitvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā sāsane dhurāni pucchitvā Satthārā dvīsu dhuresu kathitesu “ahaṃ bhante mahallakakāle pabbajitattā ganthadhuraṃ pūretuṃ na sakkhissāmi, vipassanādhuraṃ pana pūressāmi”ti yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā sosānikadhutaṅgaṃ samādāya paṭhamayāmātikante sabbesu niddaṃ okkantesu susānaṃ gantvā² paccūsakāle sabbesu anuṭṭhitesuyeva vihāraṃ āgacchati.

1. Ma 1. 118 piṭṭhādīsu.

2. Gantvā nisīdi (Ka)

Athekā susānagopikā Kālī nāma chavaḍāhikā therassa ṭhitaṭṭhānaṃ nisinnaṭṭhānaṃ caṅkamitaṭṭhānaṃca disvā “ko nu kho idhāgacchati, pariggaṇhissāmi nan”ti pariggaṇhituṃ asakkontī ekadivasaṃ susānakuṭikāyameva dīpaṃ jāletvā puttadhītaro ādāya gantvā ekamante nilīyamānā¹ majjhimayāme therāṃ āgacchantāṃ disvā gantvā vanditvā “ayyo no bhante imasmiṃ ṭhāne viharatī”ti āha. Āma upāsiketi. Bhante susāne viharantehi nāma vattaṃ uggaṇhituṃ vaṭṭatīti. Thero “kiṃ pana mayāṃ tayā kathitavatte vattissāma”ti avatvā “kiṃ kātuṃ vaṭṭati upāsike”ti āha. Bhante sosānikehi nāma susāne vasanabhāvo susānagopakānaṃ ca vihare mahātherassa ca gāmaḥhojakassa ca kathetuṃ vaṭṭatīti. Thero kiṃ kāraṇatī. Katakammā corā dhanasāmikehi padānupadaṃ anubaddhā susāne bhaṇḍakaṃ chaḍḍetvā palāyanti, atha manussā sosānikānaṃ paripanthaṃ karonti, etesaṃ pana kathite “mayāṃ imassa bhaddantassa ettakaṃ nāma kālaṃ ettha vasanabhāvaṃ jānāma, acoro eso”ti upaddavaṃ nivārenti. Tasmā etesaṃ kathetuṃ vaṭṭatīti.

Thero aññaṃ kiṃ kātābanti. “Bhante susāne vasantena nāma ayyena macchamaṃsatilapiṭṭhatelaguḷādīni² vajjetabbāni, divā na niddāyitabbaṃ, kusītena na bhavitabbaṃ, āradhaviṇṇiyena bhavitabbaṃ, asaṭhena amāyāvinā hutvā kalyāṇajjhāsayena bhavitabbaṃ, sāyaṃ sabbesu suttesu viharato āgantabbaṃ, paccūsakāle sabbesu anuṭṭhitesuyeva viharāṃ gantabbaṃ. Sace bhante ayyo imasmiṃ ṭhāne evaṃ viharanto pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pāpetuṃ sakkhissati, sace matasarīraṃ ānetvā chaḍḍenti, ahaṃ kambalakūṭāgāraṃ āropetvā gandhamālādīhi sakkāraṃ katvā sarīrakiccaṃ karissāmi. No ce sakkhissati, citakaṃ āropetvā aggim jāletvā saṅkunā ākaḍḍhitvā bahi khipitvā pharasunā koṭṭetvā khaṇḍākhāṇḍikaṃ chinditvā aggimhi pakkhipitvā jhāpessāmi”ti āha. Atha naṃ thero “sādhū bhadde, ekaṃ pana rūpārammaṇaṃ disvā mayhaṃ katheyyāsī”ti āha. Sā “sādhū”ti paccassosi³. Thero yathājjhāsayena susāne samaṇadhammaṃ karoti.

1. Nilīnā (Sī, Syā)

2. Maṃsapiṭṭhakapallādīni (Sī)

3. Sampatīcchi (Sī)

Cūlakālatthero pana uṭṭhāya samuṭṭhāya gharāvāsaṃ cinteti, puttadāraṃ anussarati. “Bhātiko me atibhāriyaṃ kammaṃ karotī”ti cinteti.

Athekā kuladhītā taṃmuhuttasamuṭṭhitena byādhinā sāyanhasamaye amilātā akilantā kālamakāsi. Tamenam ṇātakādayo dārutelādīhi saddhim sāyaṃ susānaṃ netvā susānagopikāya “imaṃ jhāpehi”ti bhatim datvā niyyādetvā pakkamiṃsu. Sā tassā pārutavatthaṃ apanetvā taṃmuhuttamataṃ pīṇitapīṇitaṃ¹ suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ disvā “imaṃ ayyassa dassetum patirūpaṃ ārammaṇaṃ”ti cintetvā gantvā theram vanditvā “bhante evarūpaṃ nāma ārammaṇaṃ atthi, oloketha ayyā”ti āha. Thero “sādhū”ti vatvā pārupanaṃ nīharāpetvā² pādatalato yāva kesaggā oloketvā “atipīṇitametaṃ³ rūpaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ, aggimhi naṃ pakkhipitvā mahājālāhi gahitamattakāle mayhaṃ āroceyyāsi”ti vatvā sakaṭṭhānameva gantvā nisīdi. Sā tathā katvā therassa ārocesi. Thero gantvā olokesi. Jālāya pahaṭapahaṭaṭṭhānaṃ kabaraḡāviyā viya sarīravaṇṇaṃ ahosi, pādā namitvā⁴ olambiṃsu, hatthā paṭikuṭiṃsu, ūrunalātaṃ⁵ nīccammaṃ ahosi. Thero “idaṃ sarīraṃ idāneva oloketānaṃ apariyantakaraṃ hutvā idāneva khayam pattaṃ vayaṃ pattaṃ”ti rattiṭṭhānaṃ gantvā nisīditvā khayavayaṃ sampassamāno—

“Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino.

Uppajjitvā nirujjhanti, tesaṃ vūpasamo sukho”ti⁶—

Gāthaṃ vatvā vipassanaṃ vadḡhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Tasmiṃ arahattaṃ patte Satthā bhikkhusaṃghaparivuto cārikaṃ caramāno Setabyaṃ gantvā Siṃsapāvanaṃ pāvisi. Cūlakālassa bhariyāyo “Satthā kira anuppatto Siṃsapāvāvanaṃ”ti sutvā “amhākaṃ sāmikaṃ gaṇhissāmā”ti pesetvā Satthāraṃ nimantāpesuṃ. Buddhānaṃ pana apariciṇṇaṭṭhāne⁷ āsanapaññattiṃ ācikkhantena ekena bhikkhuna paṭhamataraṃ gantum vaṭṭati. Buddhānañhi majjhimaṭṭhāne āsanaṃ paññāpetvā tassa dakkhiṇato Sāriputtattherassa,

1. Paṇitappaṇitaṃ (Syā), paṇitaṃ (Ka) 2. Harāpetvā (Sī) 3. Atipaṇitametam (Ka)

4. Nikkhamitvā (Ka)

5. Nalātaṃ (Sī)

6. Dī 2. 129, 161; Saṃ 1. 160, 398; Khu 5. 22 piṭṭhesu.

7. Aparicitaṭṭhāne (Sī, Syā)

vāmato Mahāmoggallānattherassa, tato paṭṭhāya ubhosu passesu bhikkhusaṃghassa āsanāṃ paññāpetabbaṃ hoti. Tasmā Mahākālātthero cīvarapārūpanaṭṭhāne ṭhatvā “Cūlakāḷa tvaṃ purato gantvā āsanapaññattim ācikkhā”ti Cūlakāḷaṃ pesesi. Tassa diṭṭhakālato paṭṭhāya gehajanā tena saddhim parihāsaṃ karontā nīcāsanaṇi saṃghattherassa koṭiyaṃ attharanti, uccāsanaṇi saṃghanavakassa koṭiyaṃ. Itaro “mā evaṃ karoṭha, nīcāsanaṇi upari mā paññāpetha, uccāsanaṇi upari paññāpetha, nīcāsanaṇi heṭṭhā”ti āha. Itthiyo tassa vacanaṃ asuṇantiyo viya “tvaṃ kiṃ karonto vicarasi, kiṃ tava āsanaṇi paññāpetum na vaṭṭati, tvaṃ kaṃ āpucchitvā pabbajito, kena pabbajitosi, kasmā idhāgatosi”ti vatvā nivāsanapārūpanaṃ acchinditvā setakāṇi nivāsetvā sīse ca mālācumbūtaṃ ṭhapetvā “gaccha Satthāraṃ ānehi, mayaṃ āsanaṇi paññāpessāmā”ti pahiṇimsu. Na ciraṃ bhikkhubhāve ṭhatvā avassikova uppabbajitattā lajjitum na jānāti, tasmā so tena ākappena nirāsaṅkova gantvā Satthāraṃ vanditvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ ādāya āgato. Bhikkhusaṃghassa pana bhattakiccāvasāne Mahākālāssa bhariyāyo “imāhi attano sāmiko gahito, mayampi amhākaṃ sāmikaṃ gaṇhissāmā”ti cintetvā punadivase Satthāraṃ nimantayimsu. Tadā pana āsanapaññāpanatthaṃ añño bhikkhu agamāsi. Tā tasmim khaṇe okāsaṃ alabhitvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nisīdāpetvā bhikkhaṃ adamsu. Cūlakāḷassa pana dve bhariyāyo, Majjhimakālāssa catasso, Mahākālāssa pana aṭṭha. Bhikkhūpi bhattakiccaṃ kātukāmā nisīditvā bhattakiccamakamsu, bahi gantukāmā uṭṭhāya agamamsu. Satthā pana nisīditvā bhattakiccaṃ kari. Tassa bhattakiccapariyosāne tā itthiyo “bhante Mahākāḷo amhākaṃ anumodanaṃ katvā āgacchissati, tumhe purato gacchathā”ti vadimsu. Satthā “sādhū”ti vatvā purato agamāsi. Gāmadvāraṃ patvā bhikkhū ujjhāyimsu “kiṃ nāmetaṃ Satthārā kataṃ, ñatvā nu kho kataṃ, udāhu ajānitvā. Hiyyo Cūlakāḷassa purato gatattā pabbajjantarāyo jāto, ajja aññassa purato gatattā antarāyo nāhosi. Idāni Mahākāḷaṃ ṭhapetvā āgato, sīlavā kho pana bhikkhu ācārasampanno, karissati nu kho tassa pabbajjantarāyaṇ”ti. Satthā tesāṃ vacanaṃ sutvā nivattitvā ṭhito “kiṃ kathetha bhikkhave”ti

pucchi. Te tamatthaṃ ārocesuṃ. Kiṃ pana tumhe bhikkhave Cūlakālaṃ viya Mahākālaṃ sallakkhethāti. Āma bhante. Tassa hi dve pajāpatiyo, imassa aṭṭha. Aṭṭhahi parikkhipitvā gahito kiṃ karissati bhanteti. Satthā “mā bhikkhave evaṃ avacuttha, Cūlakālo uṭṭhāya samuṭṭhāya subhārammaṇabahulo viharati, papāte ṭhito dubbalarukkhasadiso. Mayhaṃ pana putto Mahākālo asubhānupassī viharati, ghanaselapabbato viya acalo”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

7. “Subhānupassim viharantaṃ, indriyesu asaṃvutaṃ.

Bhojanamhi cāmattaññuṃ, kusītaṃ hīnavīriyaṃ.

Taṃ ve pasahati māro, vāto rukkhaṃva dubbalaṃ.

8. Asubhānupassim viharantaṃ, indriyesu susaṃvutaṃ.

Bhojanamhi ca mattaññuṃ, saddhaṃ āradhaviīriyaṃ.

Taṃ ve nappasahatī māro, vāto selaṃva pabbataṃ”ti.

Tattha **subhānupassim viharantaṃ** subhaṃ anupassantaṃ, iṭṭhārammaṇe mānaṃ viṣajjtvā viharantaṃ attho. Yo hi puggalo nimittaggāhaṃ anubyañjanaggāhaṃ gaṇhanto “nakhā sobhanā”ti gaṇhāti, “aṅguliyo sobhanā”ti gaṇhāti, “hatthapādā jaṅghā ūru kaṭi udaraṃ thanā gīvā oṭṭhā dantā mukhaṃ nāsā akkhini kaṇṇā bhamukā nalāṭaṃ kesā sobhanā”ti gaṇhāti, “kesā lomā nakhā dantā taco sobhanā”ti gaṇhāti, vaṇṇo subho, saṇṭhānaṃ subhanti ayaṃ subhānupassī nāma. Evaṃ taṃ subhānupassim viharantaṃ. **Indriyesūti** cakkhādīsu chasu indriyesu. **Asaṃvutaṃ** cakkhudvārādīni arakkhantaṃ. Pariyesanamattā paṭiggahaṇamattā paribhogamattāti imissā mattāya ajānato **bhojanamhi cāmattaññuṃ**. Apica paccavekkhaṇamattā viṣajjanamattāti imissāpi mattāya ajānato amattaññuṃ, idaṃ bhojanaṃ dhammikaṃ, idaṃ adhammikantipi ajānantaṃ. Kāmacchandabyāpādavahiṃ sāvitaṃ kavasiṭāya **kusītaṃ**. **Hīnavīriyanti** nibbīriyaṃ catūsu iriyāpathesu vīriyakaraṇarahitaṃ. **Pasahatīti** abhibhavati ajjhottharati. **Vāto rukkhaṃva dubbalaṃ** balavavāto chinnapapāte jātaṃ dubbalarukkhaṃ viya. Yathā hi so vāto tassa dubbalarukkhasa pupphaphalapallavādīnipi¹ pāteti, khuddakasākhāpi bhañjati,

1. Pupphapalāsādimpi (Sī)

mahāsākhāpi bhañjati, samūlakampi taṃ rukkhaṃ uppāṭetvā¹
 uddhammūlaṃ adhosākhāṃ katvā gacchati, evameva evarūpaṃ puggalaṃ
 anto uppanno kilesamāro pasahati, balavavāto dubbalarukkhassa
 pupphaphalapallavādipātanaṃ² viya khuddānukhuddakāpatti-āpajjanampi
 karoti, khuddakasākhābhañjanaṃ viya nissaggiyādi-āpatti-āpajjanampi
 karoti, mahāsākhābhañjanaṃ viya terasasaṃghādisesāpatti-āpajjanampi
 karoti, uppāṭetvā uddhammūlakam heṭṭhāsākhāṃ katvā pātanaṃ viya
 pārājikāpatti-āpajjanampi karoti, svākkhātasāsanā nīharitvā katipāheneva
 gihibhāvaṃ pāpetīti evaṃ evarūpaṃ puggalaṃ kilesamāro attano vase
 vattetīti attho.

Asubhānupassinti dasasu asubhesu aññatarāṃ asubhaṃ passantaṃ
 paṭikūlamanasikāre yuttaṃ kese asubhato passantaṃ lome nakhe dante
 tacāṃ vaṇṇaṃ saṇṭhānaṃ asubhato passantaṃ. **Indriyesūti** chasu indriyesu.
Susārvutanti nimittādiggaṃharahitaṃ pihitadvāraṃ.

Amattaññūtapaṭikkhepena **bhojanamhi ca mattaññūm**. **Saddhanti** kammassa
 ceva phalassa ca saddahanalakkhaṇāya lokikāya saddhāya ceva tīsu vatthūsu
 aveccappasādasāṅkhātāya lokuttarasaddhāya ca samannāgataṃ.

Āraddhavīriyanti paggaḥitapīriyaṃ paripuṇṇavīriyaṃ. **Taṃ veti** evarūpaṃ
 taṃ puggalaṃ yathā dubbalavāto saṇikaṃ paharanto ekagghanaṃ selaṃ
 cāletuṃ na sakkoti, tathā abbhantare uppajjamānopi dubbalakilesamāro
 nappasahati, khobhetuṃ vā cāletuṃ vā na sakkotīti attho.

Tāpi kho tassa purāṇadutiyikāyo therāṃ parivāretvā “tvaṃ kaṃ
 āpucchitvā pabbajito, idāni gihī bhavissati na bhavissasī”ti-ādīni vatvā
 kāsāvaṃ nīharitukāmā ahesuṃ. Thero tāsāṃ ākāraṃ sallakkhetvā
 nisinnāsanaṃ vuṭṭhāya iddhiyā uppatitvā kūṭāgārakaṇṇikaṃ dvidhā bhinditvā
 ākāsenāgantvā Satthari gāthā pariyosāpente yeva Satthu suvaṇṇavaṇṇaṃ
 sarīraṃ abhiththavanto ākāso otaritvā Tathāgatassa pāde vandī.
 Gāthāpariyosāne sampattabhikkhū sotāpattiphalādīsu patiṭṭhahimsūti.

Mahākāḷattheravatthu chaṭṭhaṃ.

1. Ubbattetvā (Sī, Syā)

2. Pumpaphalapapaṇṇāpalāsapātanaṃ (Ka)

7. Devadattavatthu

Anikkasāvoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Rājagahe Devadattassa kāsāvalābhaṃ¹ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye dve aggasāvaka pañcasate pañcasate attano attano parivāre ādāya Satthāraṃ āpucchitvā vanditvā Jetavanatho Rājagahaṃ agamaṃsu. Rājagahavāsino dvepi tayopi bahūpi ekato hutvā āgantukadānaṃ adaṃsu. Athekadivasaṃ āyasmā Sāriputto anumodanaṃ kāronto “upāsakā eko sayāṃ dānaṃ deti, paraṃ na samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadaṃ labhati, no parivārasampadaṃ. Eko sayāṃ na deti, paraṃ samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne parivārasampadaṃ labhati, no bhogasampadaṃ. Eko sayampi na deti, parampi na samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne kiñjikamattampi kucchipūraṃ na labhati, anātho hoti nippaccayo. Eko sayampi deti, parampi samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne attabhāvasatepi attabhāvasahassepī attabhāvasatasahassepī bhogasampadaṃ ceva parivārasampadaṃ ca labhatī”ti evaṃ dhammaṃ desesi.

Tameko paṇḍitapuriso dhammaṃ sutvā “acchariyā vata bho, abbhutā vata bho dhammadesanā, sukāraṇaṃ kathitaṃ², mayā imāsaṃ dvinnāṃ sampattīnaṃ nipphādakaṃ kammaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā “bhante sve mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti therāṃ nimantesi. Kittakehi te bhikkhūhi attho upāsakāti. Kittakā pana vo bhanthe parivārāti. Sahassamattā upāsakāti. Sabbehi saddhimyeva sve bhikkhaṃ gaṇhatha bhanteti. Thero adhivāsesi. Upāsako nagaravīthiyaṃ caranto “ammā tātā mayā bhikkhusahassaṃ nimantitaṃ, tumhe kittakānaṃ bhikkhūnaṃ bhikkhaṃ dātuṃ sakkhissatha, tumhe kittakānaṃ”ti samādapesi. Manussā attano attano pahonakaniyāmena “mayā dasannaṃ dassāma, mayā vīsatiyā, mayā satassā”ti āhaṃsu. Upāsako “tena hi ekasmiṃ ṭhāne samāgamaṃ katvā ekatova parivissāma³, sabbe tilaṇḍulasappimadhuphāṇitādīni samāharathā”ti ekasmiṃ ṭhāne samāharāpesi.

1. Gandhārakāsāvalābhaṃ (Syā)

2. Sukhākāraṇaṃ kathitaṃ (Syā), sukhākāraṇaṃ sukathitaṃ (Ka)

3. Pacissāma (Sī, Syā)

Athassa eko kuṭumbiko satasahassagghanikaṃ gandhakāsāvavatthaṃ¹ datvā “sace te dānavattaṃ nappahoti, idaṃ vissajjetvā yaṃ ūnaṃ, taṃ pūreyyāsi. Sace pahoti, yassicchasi, tassa bhikkhuno dadeyyāsi”ti āha. Tadā tassa sabbaṃ dānavattaṃ pahosi, kiñci ūnaṃ nāma nāhosi. So manusse pucchi “idaṃ ayyā kāsāvaṃ² ekena kuṭumbikena evaṃ nāma vatvā dinnam atirekaṃ jātaṃ, kassa naṃ demā”ti. Ekacce “Sāriputtattherassa”ti āhaṃsu. Ekacce “thero sassapākasamaye³ āgantvā gamanasīlo, Devadatto amhākaṃ maṅgalāmaṅgalesu sahāyo udakamaṇiko viya niccaṃ patitṭhito, tassa taṃ demāti āhaṃsu. Sambahulikāya kathāyapi “Devadattassa dātabban”ti vattāro bāhutarā ahesuṃ, atha naṃ Devadattassa adaṃsu. So taṃ chinditvā sibbitvā⁴ rajitvā nivāsetvā pārupitvā vicarati. Taṃ disvā manussā “nayidaṃ Devadattassa anucchavikaṃ, Sāriputtattherassa anucchavikaṃ. Devadatto attano ananucchavikaṃ nivāsetvā pārupitvā vicarati”ti vadiṃsu. Atheko disāvāsiko bhikkhu Rājagahā Sāvattiṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā katapaṭisanthāro Satthārā dvinnam aggasāvakanam phāsuvihāraṃ pucchito ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na kho bhikkhu idāneveso attano ananucchavikaṃ vatthaṃ dhāreti, pubbepi dhāresiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari—

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadataṃ rajjaṃ kārente Bārāṇasivāsī eko hatthimārako hatthiṃ māretvā māretvā dante ca nakhe ca⁵ antāni ca ghanamaṃsaṇca āharitvā vikkiṇanto jīvikaṃ kappeti. Athekasmim araṇṇe anekasahassā hatthino gocaraṃ gahetvā gacchantā Paccekabuddhe disvā tato paṭṭhāya gacchamānā gamanāgamanakāle jaṇṇukehi nipatitvā vanditvā pakkamanti. Ekadivasaṇhi hatthimārako taṃ kiriyaṃ disvā “ahaṃ ime kicchena māremi, ime ca gamanāgamanakāle Paccekabuddhe vandanti, kiṃ nu kho disvā vandanti”ti cintento “kāsāvaṃ”ti sallakkhetvā “mayāpi idāni kāsāvaṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti cintetvā ekassa Paccekabuddhassa Jātassaraṃ oruyha nhāyantassa tīre ṭhapitesu kāsāvesu cīvaraṃ

1. Gandhārakāsāvavatthaṃ (Syā)

2. Idaṃ anagghakāsāvaṃ (Syā)

3. Sassaparipākasamaye (Syā)

4. Saṃvidahitvā (Sī, Ka)

5. Tace ca (Syā)

thenetvā tesam hatthīnam gamanāgamanamagge sattim gahetvā sasīsam
 pārūpitvā nisīdati. Hatthino tam disvā “Paccekabuddho”ti saññāya vanditvā
 pakkamanti. So tesam sabbapacchato gacchantam sattiya paharitvā māretvā
 dantādīni gahetvā sesam bhūmiyam nikhaṇitvā gacchati. Aparabhāge
 bodhisatto hatthiyoniyam paṭisandhim gahetvā¹ hatthijettako yūthapati
 ahosi. Tadāpi so tatheva karoti. Mahāpuriso attano parisāya parihānim ṇatvā
 “kuhim ime hatthī gatā, mandā jātā”ti pucchitvā “na jānāma sāmī”ti vutte
 “kuhiñci gacchantā maṃ anāpucchitvā na gamissanti, paripanthena
 bhavitabban”ti vatvā² “ekasmiṃ thāne kāsāvaṃ pārūpitvā nisinnassa santikā
 paripanthena bhavitabban”ti parisaṅkitvā “tam pariggaṇhitum vaṭṭati”ti
 sabbe hatthī purato pesetvā sayam pacchato vilambamāno āgacchati. So
 sesahatthīsu vanditvā gatesu mahāpurisaṃ āgacchantam disvā cīvaram
 samharitvā sattim vissajji. Mahāpuriso satim upaṭṭhapetvā³ āgacchanto
 pacchato paṭikkamitvā sattim vivajjesi. Atha naṃ “iminā ime hatthī nāsītā”ti
 gaṇhitum pakkhandi. Itaro ekaṃ rukkham purato katvā nilīyi. Atha “naṃ
 rukkhena saddhim soṇḍāya parikkhipitvā gahetvā bhūmiyam pothessāmī”ti
 tena nīharitvā dassitam kāsāvaṃ disvā “sacāham imasmiṃ dubbhissāmi,
 anekasahassesu me Buddhapaccekabuddhakhīṇāsavesu lajjā nāma bhinnā
 bhavissati”ti adhivāsetvā “tayā me ettakā ṇātakā nāsītā”ti pucchi. Āma
 sāmīti. Kasmā evaṃ bhāriyakammamakāsi, attano ananucchavikaṃ
 vītarāgānaṃ anucchavikaṃ vattham paridahitvā evarūpaṃ kammaṃ⁴
 karontena bhāriyam tayā katanti. Evañca pana vatvā uttaripi naṃ
 niggaṇhanto “anikkasāvo kāsāvaṃ -pa- sa ve kāsāvamarahatī”ti gātham
 vatvā “ayuttam te katan”ti vatvā tam vissajjesi.

Satthā imam dhammadesanaṃ āharitvā “tadā hatthimārako Devadatto
 ahosi, tassa niggāhako hatthināgo ahamevā”ti jātakam samodhānetvā “na
 bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto attano ananucchavikaṃ vattham
 dhāresiyevā”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

1. Gahetvā jātakāle (Ka)

2. Cintetvā (Sī, Syā)

3. Upaṭṭhapento (Sī, Ka)

4. Pāpakammaṃ (Syā)

9. “Anikkasāvo kāsāvaṃ, yo vatthaṃ paridahissati.

Apeto damasaccena, na so kāsāvamarahati.

10. Yo ca vantakasāva’ssa, sīlesu susamāhito.

Upeto damasaccena, sa ve kāsāvamarahatī”ti.

Chandantajātakenāpi¹ ca ayamatto dīpetabbo.

Tattha **anikkasāvoti** rāgādīhi kasāvehi sakasāvo. **Paridahissatīti** nivāsanapārupana-attharaṇavasena paribhuñjissati. Paridhassatītipi pāṭho. **Apeto damasaccenāti** indriyadarena ceva paramatthasaccapakkhikena vacīsaccena ca apeto, viyutto pariccattoti² attho. **Na soti** so evarūpo puggalo kāsāvaṃ paridahitum nārahati. **Vantakasāva’ssāti** catūhi maggehi vantakasāvo chaḍḍitakasāvo pahīnakasāvo assa. **Sīlesūti** catupārisuddhisīlesu. **Susamāhitoti** suṭṭhu samāhito suṭṭhito³. **Upetoti** indriyadarena ceva vuttappakārena ca saccena upagato. **Sa veti** so evarūpo puggalo taṃ gandhakāsāvavattam arahatīti.

Gāthāpariyosāne so disāvāsiko bhikkhu sotāpanno ahosi, aññepi bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsu. Desanā mahājanassa sātthikā ahosīti.

Devadattavattu sattamaṃ.

8. Sāriputtattheravattu

Asāre sāramatinoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto aggasāvakehi niveditaṃ Sañcayassa⁴ anāgamaṇaṃ ārabba kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbikathā—amhākañhi Satthā ito kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake Amaravatiyā nāma nagare Sumedho nāma brāhmaṇakumāro hutvā sabbasippesu nipphattiṃ patvā

1. Khu 5. 371 piṭṭhe.

3. Suṭṭhu ṭhito (Syā)

2. Apeto, viyuttoti (Syā)

4. Sañjayassa (Sī, Syā)

mātāpitūnaṃ accayena anekakoṭṭisaṅkhyāṃ dhaṇaṃ pariccajivā
 isipabbajjāṃ pabbajivā Himavante vasanto jhānābhīṇṇā nibbattetvā ākāseṇa
 gacchanto Dīpaṅkaradasabalassa Sudassanavihārato Rammavatīnagaram
 pavisanatthāya maggaṃ sodhayamānaṃ jaṇaṃ disvā sayampi ekaṃ
 padesaṃ gahetvā maggaṃ sodheti. Tasmim asodhiteyeva āgataṃ Satthuno
 attānaṃ setuṃ katvā kalale ajinacammaṃ attharivā “Satthā sasāvakaṃgho
 kalalaṃ anakkamitvā maṃ akkamanto gacchatu”ti nipanno. Satthārā taṃ
 disvāva “Buddhaṅkuro esa, anāgate kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ
 asaṅkhyeyyānaṃ pariyosāṇe Gotamo nāma Buddhō bhavissatī”ti byākato.
 Tassa Satthuno aparabhāge “Koṇḍañño Maṅgalo Sumano Revato Sobhito
 Anomadassī Padumo Nārado Padumuttaro Sumedho Sujāto Piyadassī
 Atthadassī Dhammadassī Siddhattho Tisso Phusso Vipassī Sikhī Vessabhū
 Kakusandho Koṇāgamano Kassapo”ti lokaṃ obhāsetvā uppannānaṃ
 imesampi tevīsatiyā Buddhānaṃ santike laddhabyākaraṇo “dasa pāramiyo
 dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyo”ti samattimsa pāramiyo
 pūretvā Vessantarattabhāve ṭhito pathavikampanāni mahādānāni datvā
 puttadāraṃ pariccajivā āyupariyosāṇe Tusitapure nibbattitvā tattha
 yāvatāyukaṃ ṭhatvā dasasahassacakkavāḷadevatāhi sannipatitvā—

“Kālo deva mahāvīra, uppajja mātukucchiyaṃ.

Sadevakaṃ tārayanto, bujjhassu amataṃ padan’ti¹—

Vutte—

Kālaṃ desaṇca dīpaṇca. Kulaṃ mātarameva ca.

Ime paṇca viloketvā, uppajjati mahāyasoti—

Paṇca mahāvilokanāni viloketvā tato cuto Sakyarājakule paṭisandhim
 gahetvā (dasamāsaccayena mātukucchito vijāyi. Soḷasavassakāle)² tattha
 mahāsampattiyaṃ parihariyamāno³ anukkamena bhadrayobbanāṃ patvā
 tiṇṇaṃ utūnaṃ anucchavikesu tīsu pāsādesu

1. Khu 4. 305 Buddhavaṃse.

2. () Sī-Syā-potthakesu natthi, Abhi-Ṭṭha 1. 76 piṭṭhe ca.

3. Paricāriyamāno (Sī, Syā)

devalokasirim viya rajjasirim anubhavanto uyyānakīlāya gamanasamaye
 anukkamena jīṇṇabyādhimatasāṅkhāte tayo devadūte disvā sañjātasamvego
 nivattitvā catutthavāre pabbajitaṃ¹ disvā “sādhu pabbajjā”ti pabbajjāya
 rucim uppādetvā uyyānam gantvā tattha divasaṃ khepetvā
 Maṅgalapokkharāṇīre nisinno kappakavesaṃ gahetvā āgatena
 Vissakammena² devaputtana alaṅkatapaṭiyatto Rāhulakumārassa
 jātasāsaṇaṃ sutvā puttasiṇehassa balavabhāvaṃ ṇatvā “yāva idaṃ
 bandhanaṃ na vaḍḍhati, tāvadeva naṃ chindissāmi”ti cintetvā sāyaṃ
 nagaraṃ pavisanto—

“Nibbutā nūna sā mātā, nibbuto nūna so pitā.

Nibbutā nūna sā nārī, yassāyaṃ īdiso pati”ti—

Kisāgotamiyā nāma pitucchādhītāya bhāsitaṃ imaṃ gāthaṃ sutvā “ahaṃ
 imāya nibbutapadaṃ sāvito”ti muttāhāraṃ omuñcitvā tassā pesetvā attano
 bhavanaṃ³ pavisitvā sirisayane nisinno⁴ niddopagatānaṃ nāṭakithīnaṃ
 vipākāraṃ disvā nibbinnaḥaḍayo Channaṃ utthāpetvā Kaṇḍakaṃ⁵
 āharāpetvā taṃ āruyha Channasahāyo dasasahassacakkavāḷadevatāhi
 parivuto mahābhinnikkhamanaṃ nikkhamitvā Anomānadīre pabbajitvā
 anukkamena Rājagahaṃ gantvā tattha piṇḍāya caritvā
 Paṇḍavapabbatapabbhāre nisinno Magadharaññā rajjena nimantiyamāno taṃ
 paṭikkhipitvā sabbaññutaṃ patvā attano vijitaṃ āgamanatthāya tena
 gahitapaṭiñño Ālāraṇca Udakaṇca upasaṅkamitvā tesaṃ santike
 adhigatavisesaṃ analaṅkaritvā⁶ chabbassāni mahāpadhānaṃ padahitvā
 visākhapuṇṇamādivase⁷ pātova Sujātāya dinnapāyasaṃ paribhuñjitvā
 Nerañjarāya nadiyā suvaṇṇapātim pavāhetvā Nerañjarāya nadiyā tīre
 Mahāvanasaṇḍe nānāsamāpatīhi divasabhāgaṃ vītināmetvā sāyanhasamaye
 Sottiyena⁸ dinnam tiṇaṃ gahetvā Kāḷena nāgarājena abhitthutaguṇo
 Bodhimaṇḍaṃ āruyha tiṇāni santharitvā “na tāvimaṃ pallaṅkaṃ
 bhindissāmi, yāva me

1. Pabbajitarūpaṃ (Sī)

2. Vissukammena (Syā), Visukammena (Ka)

3. Gabbhaṃ (Ka)

4. Nipanno (Sī)

5. Kanthakaṃ (Sī, Syā)

6. Adisvā analaṅkaritvā (Sī)

7. Visākhapuṇṇamādivase (Syā)

8. Sottiyena (Sī, Syā)

anupādāya āsavehi cittaṃ na vimuccissatī”ti¹ paṭiññaṃ katvā
 puratthābhimukho nisīditvā sūriye anattaṅgamiteyeva mārabalaṃ
 vidhamitvā paṭhamayāme pubbenivāsaññaṃ, majjhimayāme cutū
 papātaññaṃ patvā pacchimayāmāvasāne paccayākāre ññaṃ otāretvā
 aruṇuggamane dasabalacatuvesārajjādisabbaguṇapaṭimaṇḍitaṃ
 sabbaññutaññaṃ paṭivijjhivā sattaṣaṭṭhaṃ Bodhimaṇḍe vītināmetvā
 aṭṭhame satthāhe Ajapālanigrodhamūle nisinno
 dhammagambhīratāpaccavekkhaṇena appossukkataṃ āpajjamāno
 dasasahassacakkavālamahābrahmaparivārena Sahampatibrahmunā
 āyācitadhammadesano Buddhacakkhunā lokaṃ voloketvā brahmuno
 ajjhesanaṃ addivāsetvā “kassa nu kho ahaṃ paṭhamaṃ dhammaṃ
 deseyyan”ti olokento Ālārudakānaṃ kālakatabhāvaṃ ñatvā
 pañcavaggiyānaṃ bhikkhūnaṃ bahūpakārataṃ anussaritvā uṭṭhāyāsanaṃ
 Kāsipuraṃ gacchanto antarāmagge Upakena saddhiṃ mantetvā
 āsālipuṇṇamadvase Isipatane Migadāye pañcavaggiyānaṃ vasanaṭṭhānaṃ
 patvā te ananucchavikena samudācārena samudācarante saññāpetvā
 Aññātakonḍaññappamukhe aṭṭhārasa brahmakoṭiyo amatapānaṃ pāyento
 dhammacakkaṃ pavattetvā pavattitavaradhammacakko pañcamiyaṃ
 pakkhassa sabbepi te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhāpetvā taṃ divasameva
 Yasakulaputtassa upanissayasampattiṃ dītvā taṃ rattibhāge nibbinditvā²
 gehaṃ pahāya nikkhantaṃ disvā “ehi Yasā”ti pakkosivā tasmim yeva
 rattibhāge sotāpattiphalaṃ pāpetvā punadvase arahattaṃ pāpetvā aparepi³
 tassa sahāyake catupaṇṇāsa jane ehibhikkhupabbajjāya pabbājetvā
 arahattaṃ pāpesi.

Evam loke ekasaṭṭhiyā arahantesu jātesu vuṭṭhavasso pavāretvā “caratha
 bhikkhave cārikan”ti saṭṭhi bhikkhū disāsu pesetvā sayam Uruvelaṃ
 gacchanto antarāmagge Kappāsikavanasaṇḍe tiṃsa jane
 Bhaddavaggiyakumāre vinesi. Tesu sabbapacchimako sotāpanno,
 sabbuttamo anāgāmī ahosi. Te sabbepi ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā
 disāsu pesetvā sayam Uruvelaṃ gantvā aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni
 dassetvā Uruvelakassapādayo sahassajaṭilaparivāre tebhātikajaṭile vinetvā
 ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā

1. Na vimuccatīti (Sī, Ka) Ma 1. 281 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

2. Nibbijjivā (Sī)

3. Aparabhāgepi (Ka)

Gayāsīse nisīdāpetvā **Ādittapariyāyadesanāya**¹ arahatte patiṭṭhāpetvā tena arahantasahassena parivuto “Bimbisārarañño dinnam paṭiññam mocessāmi”ti Rājagahanagarūpacāre Laṭṭhivanuyyānam gantvā “Satthā kira āgato”ti sutvā dvādasanahutehi brāhmaṇagahapatikehi saddhim āgatassa rañño madhuradhammakatham kathento rājānam ekādasahi nahutehi saddhim sotāpatti-phale patiṭṭhāpetvā ekanahutaṃ saraṇesu patiṭṭhāpetvā punadivase Sakkena devarājena māṇavakavaṇṇam gahetvā abhiṭṭhutaḡuṇo Rājagahanagaraṃ pavisitvā rājanivesane katabhattakicco Veluvanārāmaṃ paṭiggahetvā tattheva vāsaṃ kappesi. Tattha naṃ Sāriputtamoggallānā upasaṅkamimsu.

Tatrāyaṃ anupubbikathā—anuppanneyeva hi Buddhē Rājagahato avidūre Upatissagāmo Kolitagāmoti dve brāhmaṇagāmā ahesuṃ. Tesu Upatissagāme Sāriyā² nāma brāhmaṇiyā gabbhassa patiṭṭhitadivaseyeva Kolitagāme Moggaliyā nāma brāhmaṇiyāpi gabbho patiṭṭhāsi. Tāni kira dvepi kulāni yāva sattamā kulaparivaṭṭā ābaddhapaṭibaddhasahāyakāneva ahesuṃ, tāsāṃ dvinnampi ekadivasameva gabbhaparihāraṃ adaṃsu. Tā ubhopi dasamāsaccayena putte vijāyimsu. Nāmaggaḡadivase Sāriyā brāhmaṇiyā puttassa Upatissagāmake jeṭṭhakulassa puttattā **Upatissoti** nāmaṃ karimsu, itarassa Kolitagāme jeṭṭhakulassa puttattā **Koliloti** nāmaṃ karimsu. Te ubhopi vuḍḍhimanvāya sabbasippānaṃ pāraṃ agamaṃsu. Upatissamāṇavassa kīḷanattāya nadiṃ vā uyyānaṃ vā gamanakāle paṇca suvaṇṇasivikasatāni parivārāni honti, Kolitamāṇavassa paṇca ājaññayuttarathasatāni. Dvepi janā paṇcapaṇcamāṇavakasataparivārā honti. Rājagahe ca anusamvaccharaṃ giraggasamajjo³ nāma ahoṣi. Tesāṃ dvinnampi ekaṭṭhāneyeva mañcaṃ bandhanti. Dvepi ekato nisīditvā samajjaṃ passantā hasitabbaṭṭhāne hasanti, samvegaṭṭhāne samvejenti, dāyaṃ dātuṃ yuttaṭṭhāne dāyaṃ denti. Tesāṃ imināva niyāmena ekadivasaṃ samajjaṃ passantānaṃ paripākagatatā ṇāṇassa purimadivasesu viya hasitabbaṭṭhāne hāso vā samvegaṭṭhāne samvego⁴ vā dātuṃ yuttaṭṭhāne dānaṃ vā

1. Vi 3. 44; Saṃ 2. 251 piṭṭhesu.

3. Giraggasamajjaṃ (Sī, Ka)

2. Rūpasāriyā (Sī, Ka)

4. Samvegajjanaṃ (Sī, Ka)

nāhosi. Dvepi pana janā evaṃ cintayimsu “kimettha oloketabbaṃ atthi, sabbepe appatte vassasate appaṇṇattikabhāvaṃ gamissanti, amhehi pana ekaṃ mokkhadhammaṃ pariyesiṭuṃ vaṭṭatī”ti ārammaṇaṃ gahetvā nisīdimsu. Tato Kolito Upatissaṃ āha “samma Upatissa na tvaṃ aññesu divasesu viya haṭṭhapahaṭṭho, idāni anattamanadhātukosi, kiṃ te sallakkhitan”ti. “Samma Kolita etesaṃ volokane sāro natthi, niratthakametaṃ, attano mokkhadhammaṃ gavesiṭuṃ vaṭṭatī”ti idaṃ cintayanto nisinnomhi, tvaṃ pana kasmā anattamanosīti. Sopi tatheva āha. Athassa attanā saddhiṃ ekajjhāsayaṭaṃ ñatvā Upatisso āha “amhākaṃ ubhinnampi sucintitaṃ, mokkhadhammaṃ pana gavesantehi ekā pabbajjā laddhuṃ vaṭṭatī¹, kassa santike pabbajāmā”ti.

Tena kho pana samayena Sañcayo nāma paribbājako Rājagahe paṭivasati mahatiyā paribbājakaparisāya saddhiṃ. Te “tassa santike pabbajissāmā”ti pañcamāṇavakasatāni “sivikāyo ca rathe ca gahetvā gacchathā”ti uyyojetvā ekāya sivikāya ekena rathena gantvā Sañcayassa² santike pabbajimsu. Tesāṃ pabbajitakālato paṭṭhāya Sañcayo atirekalābhaggayasaggappatto ahosi. Te katipāheneva sabbaṃ Sañcayassa samayaṃ parimadditvā³ “ācariya tumhākaṃ jānanasamayo ettakova, udāhu uttarimpi attī”ti pucchimsu. “Ettakova, sabbaṃ tumhehi ñātan”ti vutte cintayimsu “evaṃ sati imassa santike brahmacariyavāso niratthako, mayaṃ yaṃ mokkhadhammaṃ gavesiṭuṃ nikkhantā, so imassa santike uppādetuṃ na sakkā, mahā kho pana jambudīpo, gāmanigamarājadhāniyo carantā addhā mokkhadhammadesakaṃ kañci ācariyaṃ labhissāmā”ti. Tato paṭṭhāya “yattha yattha paṇḍitā samaṇabrāhmaṇā atthī”ti vadanti, tattha tattha gantvā sākacchaṃ karonti. Tehi puṭṭhaṃ pañhaṃ aññe kathetuṃ na sakkonti, te pana tesāṃ pañhaṃ vissajjenti. Evaṃ sakalajambudīpaṃ pariggaṇhitvā nivattitvā sakaṭṭhānameva āgantvā “samma Kolita amhesu yo paṭhamāṃ amataṃ adhigacchati, so itarassa ārocutū”ti katikaṃ akaṃsu.

Evaṃ tesu katikaṃ katvā viharantesu Satthā vuttānukkamena Rājagahaṃ patvā Veḷuvanaṃ paṭiggahetvā Veḷuvane viharati. Tadā “caratha bhikkhave

-
1. Mokkhadhammaṃ pana gavesiṭuṃ vaṭṭatī, gavedantehi nāma ekaṃ pabbajjāṃ laddhuṃ vaṭṭatī (Syā)
 2. Uyyojetvā pañcahi māṇavakasatehi saddhiṃ Sañcayassa (Sī, Syā)
 3. Pariggaṇhitvā (Syā)

cārikam bahujanahitāyā”ti ratanattayagunapakāsanattham uyyojitānam ekasatthiyā arahantānam antare pañcavaggiyānam abbhantaro Assajitthero paṭinivattitvā Rājagaham āgato, punadivase pātova pattacīvaramādāya Rājagaham piṇḍāya pāvīsi. Tasmiṃ samaye Upatissaparibbājakopi pātova bhattakiccam katvā paribbājakārāmaṃ gacchanto theram disvā cintesi “mayā evarūpo pabbajito nāma na diṭṭhapubboyeva, ye loke arahanto vā arahattamaggaṃ vā samāpannā, ayaṃ tesam bhikkhūnam aññataro, yannūnāham imaṃ bhikkhum upasaṅkamitvā puccheyyaṃ ‘kaṃsi tvaṃ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te Satthā. Kassa vā tvaṃ dhammaṃ rocesī’ti”. Athassa etadahosi “akālo kho imaṃ bhikkhum pañham pucchitum, antaraggharam pavīṭṭho piṇḍāya carati, yannūnāham imaṃ bhikkhum piṭṭhito piṭṭhito anubandheyyaṃ, atthikehi upaññātaṃ maggan”ti. So theram laddhapiṇḍapātaṃ aññataram okāsaṃ gacchantam disvā nisīditukāmatañcassa ñatvā attano paribbājakapiṭṭhakaṃ paññāpetvā adāsi, so bhattakiccapariyosānepissa attano kuṇḍikāya udakaṃ adāsi.

Evam ācariyavattaṃ katvā katabhattakiccena therena saddhiṃ madhurapaṭiṣanthāram katvā evamāha “vipprasannāni kho pana te āvuso indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto, kaṃsi tvaṃ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te Satthā, kassa vā tvaṃ dhammaṃ rocesī’ti pucchi. Thero cintesi “ime paribbājakā nāma sāsanaṃ paṭipakkhabhūtā, imassa sāsanaṃ¹ gambhīrataṃ dassessāmi”ti. Attano navakabhāvaṃ dassento āha “ahaṃ kho āvuso navo acirapabbajito, adhunāgato imaṃ dhammavinayaṃ, na tāvāhaṃ sakkhissāmi vitthārena dhammaṃ desetun”ti. Paribbājako “ahaṃ Upatisso nāma, tvaṃ yathā sattiyā appaṃ vā bahuṃ vā vada, etaṃ nayasatena nayasahassena paṭivijjhitaṃ mayhaṃ bhāro”ti cintetvā āha—

“Appaṃ vā bahuṃ vā bhāsassu, atthaṃyeva me brūhi.
Attheneva me attho, kiṃ kāhasi byañjanaṃ bahun”ti².

1. Sāsane (Sī, Syā)

2. Vi 3. 51 piṭṭhe.

Evam vutte thero “ye dhammā hetuppabhavā”¹ti gāthamāha.
 Paribbājako paṭhamapadadvayameva sutvā sahassanayapaṭimaṇḍite²
 sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, itaram padadvayaṃ sotāpannakāle niṭṭhāpesi. So
 sotāpanno hutvā uparivise appavattante “bhavissati ettha kāraṇaṃ”ti
 sallakkhetvā theram āha “bhante mā upari dhammadesanaṃ vaḍḍhayittha,
 ettakameva hotu, kuhiṃ amhākaṃ Satthā vasatī”ti. Veḷuvane āvusoti. Tena
 hi bhante tumhe purato yātha, mayham eko sahāyako atthi, amhehi ca
 aññaṃaññaṃ katikā katā “amhesu yo amataṃ paṭhamam adhigacchati, so
 itarassa ārocetū”ti. Aham taṃ paṭiññaṃ mocetvā sahāyakaṃ gahetvā
 tumhākaṃ gatamaggeneva Satthu santikaṃ āgamissāmīti pañcapaṭiṭṭhitena
 therassa pādesu nipatitvā tikkhattum padakkhiṇaṃ katvā theram uyyojetvā
 paribbājakā rāmaḥbhimukho agamāsi.

Atha kho Koliṭapariibbājako taṃ dūratova āgacchantam disvā “ajja
 mayham sahāyakassa mukhavaṇṇo na aññadivasesu viya, addhā tena
 amataṃ adhigataṃ bhavissatī”ti amatādhigamaṃ pucchi. Sopissa “āmāvuso
 amataṃ adhigataṃ”ti paṭijānitvā tameva gātham abhāsi. Gāthāpariyosāne
 Kolito sotāpattiphale paṭiṭṭhahitvā āha “kuhiṃ kira samma amhākaṃ Satthā
 vasatī”ti. Veḷuvane kira samma, evam no ācariyena Assajittherena
 kathitanti. Tena hi samma āyāma, Satthāraṃ passissāmāti. Sāriputtatthero ca
 nāmesa sadāpi ācariyapūjakova, tasmā sahāyaṃ evamāha “samma amhehi
 adhigataṃ amataṃ amhākaṃ ācariyassa Sañcayapariibbājakassāpi
 kathessāma, bujjhamāno paṭivijjhissati, appaṭivijjhanto amhākaṃ saddahitvā
 Satthu santikaṃ gamissati, Buddhānaṃ desanaṃ sutvā
 maggaphalapaṭivedham karissatī”ti. Tato dvepi janā Sañcayassa santikaṃ
 agamaṃsu.

Sañcayo te disvā “kiṃ tātā koci vo amatamaggadesako laddho”ti
 pucchi. Āma ācariya laddho, Buddho loke uppanno, dhammo loke uppanno,
 saṃgho loke uppanno, tumhe tucche asāre vicaratha, tasmā etha, Satthu
 santikaṃ gamissāmāti. Gacchatha tumhe, nāham

1. Vi 3. 51; Khu 3. 27 piṭṭhesu.

2. Sahassanayasampanne (Sī, Syā, Am-Tṭha 1. 124 piṭṭhe ca)

sakkhissāmīti. Kiṃ kārāṇāti? Ahaṃ mahājanassa ācariyo hutvā vicariṃ, vicarantassa me ante vāsikavāso cāṭiyā udañcanabhāvappatti¹ viya hoti, na sakkhissāmahaṃ antevāsikavāsaṃ vasitunti. Mā evaṃ karittha ācariyāti. Hotu tātā, gacchatha tumhe, nāhaṃ sakkhissāmīti. Ācariya loke Buddhassa uppannakālato paṭṭhāya mahājano gandhamālādihattho gantvā tameva pūjessati, mayampi tattheva gamissāma, tumhe kiṃ karissathāti. Tātā kiṃnu kho imasmīṃ loke dandhā bahū, udāhu paṇḍitāti. Dandhā ācariya bahū, paṇḍitā ca nāma katipayā² eva hontīti. Tena hi tātā paṇḍitā paṇḍitassa samaṇassa Gotamassa santikaṃ gamissanti, dandhā dandhassa mama³ santikaṃ āgamissanti, gacchatha tumhe, nāhaṃ gamissāmīti. Te “paññāyissatha tumhe ācariyā”ti pakkamiṃsu. Tesu gacchantesu Sañcayassa parisā bhijji, tasmiṃ khaṇe ārāmo tuccho ahosi. So tucchāṃ ārāmaṃ disvā uṇhaṃ lohitaṃ chaḍḍesi. Tehipi saddhiṃ gacchantesu pañcasu paribbājakasatesu Sañcayassa aḍḍhateyyasatāni nivattiṃsu, atha kho te attano antevāsikehi aḍḍhateyyehi paribbājakasatehi saddhiṃ Veluvanaṃ agamaṃsu.

Satthā catuparisamajjhe nisinno dhammaṃ desento te dūratova disvā bhikkhū āmantesi “ete bhikkhave dve sahāyakā āgacchanti Kolito ca Upatisso ca, etaṃ me sāvakayugaṃ bhavissati aggāṃ bhaddayugaṃ”ti. Te Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu, nisīditvā ca pana Bhagavantā etadavocuṃ “labheyyāma mayaṃ bhante Bhagavato santike pabbajjāṃ, labheyyāma upasampadan”ti. “Etha bhikkhavo”ti Bhagavā avoca “svākkhāto dhammo, caratha brahmacariyaṃ sammā dukkhassa antakiriyaṃ”ti. Sabbepi iddhi mayapattacīvaradharā saṭṭhivassikattherā⁴ viya ahesuṃ.

Atha nesaṃ parisāya caritavasena⁵ Satthā dhammadesanaṃ vaḍḍhesi. Thapetvā dve aggasāvake avasesā arahattaṃ pāpuṇiṃsu, aggasāvakaṇaṃ pana uparimaggattayakiccaṃ na niṭṭhāsi. Kiṃ kārāṇā? Sāvaka pāramiññaṇassa mahantatāya. Athāyasmā Mahāmoggallāno

1. Udakacalanabhāvappatti (Syā), udakasiñcanabhāvappatti (Ka)

2. Kadāci (Ka)

3. Dandhā manussā amhākaṃ (Ka)

4. Vassasatikattherā (Sī, Syā)

5. Cariyāvasena (Syā)

pabbajitadivasato sattame divase Magadharatṭhe Kallavālagāmakam
 upanissāya viharanto thinamiddhe okkamante Satthārā samvejito
 thinamiddham vinodetvā Tathāgatena dinnam dhātukammaṭṭhānam
 suṇantova uparimaggattayakiccam nitṭhāpetvā sāvakaṭṭhānam
 matthakam patto. Sāriputtattherovi pabbajitadevasato adḍhamāsam
 atikkamitvā Satthārā saddhim tameva Rājagaham upanissāya
 Sūkarakhataleṇe viharanto attano bhāgineyyassa Dīghanakhaparibbājakassa
 Vedanāpariggahasuttante desiyamāne suttānusārena nānam pesetvā parassa
 vaḍḍhitabhattam paribhuñjanto viyasāvakaṭṭhānam matthakam patto.
 Nanu cāyasmā mahāpaṇṇo, atha kasmā Mahāmoggallānato ciratarena
 sāvakaṭṭhānam pāpuṇīti? Parikammamahantatāya. Yathā hi
 duggatamanussā yattha katthaci gantukāmā khippameva nikkhamanti,
 rājūnam pana hatthivāhanakappanādim mahantam parikammam laddhum
 vaṭṭati, evamsampadamidam veditabham.

Tam divasaññeva pana Satthā vaḍḍhamānakacchāyāya Veluvane
 sāvakasannipātam katvā dvinnam therānam aggasāvakaṭṭhānam datvā
 pātimokkham uddisi. Bhikkhū ujjhāyimsu “Satthā mukholokanena
 bhikkham¹ deti, aggasāvakaṭṭhānam dadantena nāma paṭhamam
 pabbajitānam pañcavaggiyānam dātum vaṭṭati, ete anolokentena
 Yasatherappamukhānam pañcapaṇṇāsabhikkhūnam dātum vaṭṭati, ete
 anolokentena Bhaddavaggiyānam timsajanānam, ete anolokentena
 Uruvelakassapādīnam tebhātikānam ete pana ettake mahāthere pahāya
 sabbapacchā pabbajitānam aggasāvakaṭṭhānam dadantena mukham oloketvā
 dinnam”ti². Satthā “kim kathetha bhikkhave”ti pucchitvā “idam nāma”ti
 vutte nāham bhikkhave mukham oloketvā bhikkham demi, etesam pana
 attanā attanā³ patthitapattitameva demi. Aññātaṇḍaṇṇo hi ekasmiṃ sasse
 nava vāre aggasassadānam dadanto aggasāvakaṭṭhānam patthetvā nādāsi,
 aggadhammam pana arahattam sabbapaṭhamam paṭivijjhīti patthetvā
 adāsīti. Kadā pana Bhagavāti. Suṇissatha bhikkhave. Āma bhanteti.
 Bhagavā atītam āhari—

Bhikkhave ito ekanavutikappe Vipassī nāma Bhagavā loka udapādi.
 Tadā Mahākāḷo Cūḷakāḷoti dvebhātikā kuṭumbikā mahantam

1. Bhikkhūnam (Syā)

2. Dinnam ayuttam vatāti vadimsu (Ka)

3. Attano attano (Ka)

sālikkhettaṃ vapāpesuṃ. Athekadivasam Cūlakālo sālikkhettaṃ gantvā
 ekaṃ sāligabbhaṃ phāletvā khādi, taṃ atimadhuraṃ ahosi. So
 Buddhappamukhassa saṃghassa sāligabbhadānaṃ dātukāmo hutvā
 jeṭṭhabhātikaṃ upasaṅkamitvā “bhātika sāligabbhaṃ phāletvā Buddhānaṃ
 anucchavikaṃ katvā pacāpetvā dānaṃ demā”ti āha. “Kiṃ vadesi tāta,
 sāligabbhaṃ phāletvā dānaṃ nāma neva atīte bhūtapubbaṃ, na anāgatepi
 bhavissati, mā sassaṃ nāsayī”ti¹ vuttopi so punappunaṃ yāciyeva. Atha
 naṃ bhātā “tena hi sālikkhettaṃ dve koṭṭhāse katvā mama koṭṭhāsaṃ
 anāmasitvā attano koṭṭhāse khette yaṃ icchasi, taṃ karohi”ti āha. So
 “sādhū”ti khettaṃ vibhajitvā bahū manusse hatthakammaṃ yācitvā
 sāligabbhaṃ phāletvā nirudakena khīrena² pacāpetvā
 sappimadhusakkharādīhi yojetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa
 dānaṃ datvā bhattakiccapariyosāne “idaṃ bhante mama aggadānaṃ
 aggadhammassa sabbapaṭhamam paṭivedhāya saṃvattatū”ti āha. Satthā
 “evaṃ hotū”ti anumodanamakāsi.

So khettaṃ³ gantvā olokeno sakalakkhettaṃ⁴ kaṇṇikabaddhehi viya
 sālisīschi sañchannaṃ disvā pañcavidhapītiṃ paṭilabhivā “lābhā vata me”ti
 cintetvā puthukakāle puthukaggam nāma adāsi, gāmaṃvāsīhi saddhiṃ
 aggasassadānaṃ nāma adāsi, lāyane lāyanaggam, veṇikaraṇe veṇaggam,
 kalāpādīsu kalāpaggam, khalaggam, khalabhaṇḍaggam⁵, koṭṭhagganti. Evaṃ
 ekasasse nava vāre aggadānaṃ adāsi. Tassa sabbavāresu
 gahitagahitaṭṭhānaṃ paripūri, sassaṃ atirekaṃ uṭṭhānasampannaṃ ahosi.
 Dhammo hi nāmesa attānaṃ rakkhantaṃ rakkhati. Tenāha Bhagavā—

“Dhammo have rakkhati dhammacāriṃ,
 Dhammo suciṇṇo sukhamāvahāti.
 Esānisamso dhamme suciṇṇe,
 Na duggatiṃ gacchati dhammacārī”ti⁶.

1. Na sassaṃ nāschīti (Ka)

2. Nirudake khīre (Sī, Syā)

3. Pacchā khettaṃ (Sī)

4. Sakalakhette (Sī, Syā)

5. Khaḷaggam maddanaggam minaggam (Ka) Am-Ṭṭha 1. 111 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

6. Khu 2. 272; Khu 5. 215 piṭṭhesu.

Evamesa Vipassīsammasambuddhakāle aggadhammaṃ paṭhamam
 paṭivijjhitum pattento nava vāre aggadānāni adāsi. Ito
 satasahassakappamatthake pana Hamsavatīnagare
 padumuttarasambuddhakālepi sattāhaṃ mahādānaṃ datvā tassa Bhagavato
 pādamūle nipajjitvā aggadhammassa paṭhamam paṭivijjhanatthameva
 patthanaṃ ṭhapesi. Iti iminā patthitameva mayā dinnam, nāhaṃ bhikkhave
 mukhaṃ oloketvā demīti.

Yasakulaputtappamukhā pañcapaññāsa janā kiṃ kammaṃ karimṃsu
 bhanteti. Etepi ekassa Buddhassa santike arahattaṃ patthentā bahum
 puññakammaṃ katvā aparabhāge anuppanne Buddhhe sahāyakā hutvā
 vaggabandhanena puññāni karontā anāthamatasarīrāni paṭijaggantā
 vicarimṃsu. Te ekadivasaṃ sagabbhaṃ itthim kālakataṃ disvā
 “jhāpessāma”ti susānaṃ harimṃsu. Tesu pañca jane “tumhe jhāpethā”ti
 susāne ṭhapetvā sesā gāmaṃ pavittā. Yasadārako taṃ matasarīraṃ sūlehi
 vijjhitvā parivattetvā parivattetvā jhāpento asubhasaññaṃ paṭilabhi,
 itaresampi catunnaṃ janānaṃ “passatha bho, imaṃ sarīraṃ tattha tattha
 viddhamsitacammaṃ¹, kabaragorūpaṃ viya asuciṃ duggandhaṃ
 paṭikūlan”ti dassesi. Tepi tattha asubhasaññaṃ paṭilabhimṃsu. Te pañcapi
 janā gāmaṃ gantvā sesasahāyakānaṃ kathayimṃsu. Yaso pana dārako gehaṃ
 gantvā mātāpitūnañca bhariyāya ca kathesi. Te sabbepi asubhaṃ
 bhāvayimṃsu. Idametesam pubbakammaṃ. Teneva yasassa itthāgāre
 susānasaññaṃ uppajji, tāya ca upanissayasampattiyaṃ sabbesampi
 visesādhigamo nibbatti. Evaṃ imepi attanā patthitameva labhimṃsu. Nāhaṃ
 mukhaṃ oloketvā dammīti.

Bhaddavaggiyasahāyakā pana kiṃ kammaṃ karimṃsu bhanteti. Etepi
 pubbabuddhānaṃ santike arahattaṃ patthetvā puññāni katvā aparabhāge
 anuppanne Buddhhe tiṃsa dhuttā hutvā Tuṇḍilovādaṃ sutvā
 saṭṭhivassasahassāni pañca sīlāni rakkhimṃsu. Evaṃ imepi attanā
 patthitameva labhimṃsu. Nāhaṃ mukhaṃ oloketvā dammīti.

Uruvelakassapādayo pana kiṃ kammaṃ karimṃsu bhanteti. Tepi
 arahattameva patthetvā puññāni karimṃsu. Ito hi dvenavutikappe

1. Viddhastacammaṃ (Sī, Syā)

Tisso Phussoti dve Buddhā uppajjimsu. Phussabuddhassa Mahindo nāma rājā pitā ahosi. Tasmim̐ pana sambodhim̐ patte rañño kaniṭṭhaputto paṭhama aggasāvako, purohitaputto dutiya-aggasāvako ahosi. Rājā Satthu santikaṃ gantvā “jeṭṭhaputto me Buddho, kaniṭṭhaputto paṭhama-aggasāvako, purohitaputto dutiya-aggasāvako”ti te oloketvā “mameva Buddho, mameva dhammo, mameva saṅgho, namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassā”ti tikkhattum̐ udānam̐ udānetvā Satthu pādamūle nipajjitvā “bhante idāni me navutivassasahassaparimāṇassa āyuno koṭiyaṃ nisīditvā niddāyanakālo viya aññesaṃ gehadvāraṃ agantvā yāvāhaṃ jīvāmi, tāva me cattāro paccaye adhivāsethā”ti paṭiññaṃ gahetvā nibaddhaṃ Buddhupaṭṭhānam̐ karoti. Rañño pana aparepi tayo puttā ahesum̐. Tesu jeṭṭhassa pañca yodhasatāni parivārāni, majjhimassa tīṇi, kaniṭṭhassa dve. Te “mayampi bhātikaṃ bhojessāmā”ti pitaraṃ okāsaṃ yācivā alabhamānā punappunam̐ yācantāpi alabhitvā paccante kupite tassa vūpasamanatthāya pesitā¹ paccantaṃ vūpasametvā pitu santikaṃ āgamimsu. Atha ne pitā āliṅgitvā sīse cumbitvā “varaṃ vo tātā dammi”ti āha.

Te “sādhu devā”ti varaṃ gahitakaṃ katvā puna katipāhaccayena pitarā “gaṇhatha tātā varan”ti vuttā² “deva amhākaṃ aññena kenaci attho natthi, ito paṭṭhāya mayaṃ bhātikaṃ bhojessāma, imaṃ no varaṃ dehi”ti āhaṃsu. Na demi tātāti. Niccakālaṃ adento satta saṃvaccharāni detha devāti. Na demi tātāti. Tena hi cha pañca cattāri tīṇi dve ekaṃ saṃvaccharaṃ detha devāti. Na demi tātāti. Tena hi deva satta māse dethāti. Cha māse pañca māse cattāro māse tayo māse detha devāti. Na demi tātāti. Hotu deva, ekekassa no ekekaṃ māsaṃ katvā tayo māse dethāti. “Sādhu tātā, tena hi tayo māse bhojethā”ti āha. Te tuṭṭhā rājānaṃ vanditvā sakatṭhānameva gatā. Tesam̐ pana tiṇṇampi ekova koṭṭhāgāriko, ekova āyuttako, tassa dvādasanahutā purisaparivārā. Te te pakko sāpetvā “mayaṃ imaṃ temāsaṃ dasa sīlāni gahetvā dve

1. Pesetvā (Ka)

2. Vutte (Ka)

kāsāvāni¹ nivāsetvā Satthārā sahaṇāsaṃ vasissāma, tumhe ettakaṃ nāma dānavattaṃ gaheṭvā devasikaṃ navutisaṇassānaṃ bhikkhūnaṃ yodhasaṇassassa ca sabbaṃ khādanīyabhojanīyaṃ pavatteyyātha. Mayaṃ hi ito paṭṭhāya na kiñci vakkhāmā”ti vadimsu.

Te tayopi janā parivārasaṇassaṃ gaheṭvā dasa sīlāni samādāya kāsāyavatthāni nivāsetvā viḥāreyeva vasiṃsu. Koṭṭhāgāriko ca āyuttako ca ekato hutvā tiṇṇaṃ bhātikānaṃ koṭṭhāgārehi vārena vārena dānavattaṃ gaheṭvā dānaṃ denti, kammakārānaṃ pana puttā yāgubhattādīnaṃ atthāya rodanti. Te tesāṃ bhikkhusaṃghe anāgateyyeva yāgubhattādīni denti. Bhikkhusaṃghassa bhattakiccāvasāne kiñci atirekaṃ na bhūtapubbaṃ. Te “aparabhāge dāraḥkānaṃ demā”ti attanāpi gaheṭvā khādiṃsu. Manuññaṃ āhāraṃ disvā adhiṇāsetuṃ nāsakkhimsu. Te pana caturāsītisaṇassā ahesuṃ. te saṃghassa dinnadānavattaṃ khāditvā kāyassa bhedā paraṃ maraṇā Pettivisaṇe nibbattiṃsu. Tebhātikā pana purisaṇassena saddhiṃ kālaṃ katvā devaloke nibbattitvā devalokā manussalokaṃ, manussalokā devalokaṃ saṃsarantā² dvenavutikappe khepesuṃ. Evaṃ te tayo bhātaro arahattaṃ patthentā tadā kalyāṇakammaṃ karimsu. Te attanā patthitameva labhiṃsu. Nāhaṃ mukhaṃ oloketvā dammīti.

Tadā pana tesāṃ āyuttako Bimbisāro rājā ahosi, koṭṭhāgāriko Visākho upāsako. Tayo rājakumārā tayo jaṭilā ahesuṃ. Tesāṃ kammakārā tadā Petesu nibbattitvā sugatiduggativasena saṃsarantā imasmiṃ kappe cattāri Buddhantarāni Petalokeyeva nibbattiṃsu. Te imasmiṃ kappe sabbapaṭṭhamaṃ uppannaṃ cattālīsavassasaṇassāyukaṃ Kakusandhaṃ Bhagavantaṃ upasaṇkamitvā “amhākaṃ āhāraṃ labhanakālaṃ ācikkhathā”ti pucchimsu. So “mama tāva kāle na labhissatha, mama pacchato mahāpathaviyā yojanaṃattaṃ abhiruḷāya Koṇāgamaṇo nāma Buddhō uppajjissati, taṃ puccheyyāthā”ti āha. Te tattakaṃ kālaṃ khepetvā tasmiṃ uppanne taṃ pucchimsu. Sopi “mama kāle na labhissatha, mama pacchato mahāpathaviyā yojanaṃattaṃ abhiruḷāya Kassapo

1. Kāsāyāni (Sī, Syā)

2. Nibbattitvā devalokā devalokaṃ saṃsarantā (Sī, Syā)

nāma Buddho uppajjissati, taṃ puccheyyāthā”ti āha. Te tattakaṃ kālāṃ khepetvā tasmim uppanne taṃ pucchimsu. Sopi “mama kāle na labhissatha mama pana pacchato mahāpathaviyā yojanamattaṃ abhiruḥhāya Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tadā tumhākaṃ ñātako Bimbisāro nāma rājā bhavissati, so Satthu dānaṃ datvā tumhākaṃ pattim pāpessati, tadā labhissathā”ti āha. Tesāṃ ekaṃ Buddhantaraṃ svedivasasadisāṃ¹ ahosi. Te Tathāgate uppanne Bimbisāraraññā paṭhamadivasāṃ dāne dinne pattim alabhivā rattibhāge bheravasaddaṃ katvā rañño attānaṃ dassayimsu. So punadivase Veḷuvanaṃ gantvā² Tathāgatassa taṃ pavattim ārocesi.

Satthā “mahārāja ito dvenavutikappamatthake Phussabuddhakāle ete tava ñātakā, bhikkhusaṃghassa dinnadānavattaṃ khāditvā petaloke nibbattitvā saṃsarantā Kakusandhādayo Buddhhe pucchitvā tehi idaṇcidaṇca vuttā ettakaṃ kālāṃ tava dānaṃ paccāsisaṃānā hiyyo tayā dāne dinne pattim alabhamānā evamakaṃsū”ti āha. Kiṃ pana bhante idānipi dinne labhissantīti. Āma mahārājāti. Rājā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā punadivase mahādānaṃ datvā “bhante ito tesāṃ petānaṃ dibba-annapānaṃ sampajjatū”ti pattim adāsi, tesāṃ tatheva nibbatti. Punadivase naggā hutvā attānaṃ dassesum. Rājā “ajja bhante naggā hutvā attānaṃ dassesun”ti ārocesi. Vatthāni te na dinnāni mahārājāti. Rājāpi punadivase Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa cīvaradānaṃ datvā “ito tesāṃ petānaṃ dibbavatthāni hontū”ti pāpesi³. Taṃkhaṇaṇñeva tesāṃ dibbavatthāni uppajjimsu, te petattabhāvaṃ vijahitvā dibbattabhāve saṇṭhahimsu. Satthā anumodanaṃ karonto “Tirokuṭṭesu tiṭṭhanti”ti-ādinā⁴ Tirokuṭṭānumodanaṃ akāsi. Anumodanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Iti Satthā tebhātikajaṭilānaṃ vatthum kathetvā imampi dhammadesanaṃ āhari.

Aggasāvakā pana bhante kiṃ karimsūti. Aggasāvakabhāvāya patthanaṃ karimsu. Ito kappasatasahassādhikassa hi kappānaṃ asaṅkhyeyyassa matthake Sāriputto brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, nāmena

1. Svedivasāṃ viya (Syā)

3. Dāpesi (Ka)

2. Āgantvā (Sī, Syā)

4. Khu 1. 8; Khu 2. 129 piṭṭhesu.

Saradamāṇavo nāma ahosi. Moggallāno gahapatimahāsālakule nibbatti, nāmena Sirivaḍḍhanakuṭumbiko nāma ahosi. Te ubhopi saha paṃsukīlakā¹ sahāyakā ahesuṃ. Tesu Saradamāṇavo pitu accayena kulasantakaṃ mahādhanam paṭipajjitvā² ekadivasam rahogato cintesi “aham idhalokattabhāvameva jānāmi, no paralokattabhāvaṃ. Jātasattānañca maraṇam nāma dhuvaṃ, mayā ekaṃ pabbajjam pabbajitvā mokkhadhammagavesanam kātuṃ vaṭṭati”ti. So sahāyakaṃ upasaṅkamtivā āha “samma Sirivaḍḍhana aham pabbajitvā mokkhadhammam gavesissāmi, tvaṃ mayā saddhim pabbajituṃ sakkhissasi, na sakkhissasi”ti. Na sakkhissāmi samma, tvaṃyeva pabbajāhīti. So cintesi “paralokaṃ gacchanto sahāye vā nātimitte vā gahetvā gato nāma natthi, attanā kataṃ attanova hoti”ti. Tato ratanakoṭṭhāgāraṃ vivarāpetvā kapaṇaddhikavaṇṇibbakayācakānaṃ mahādānaṃ datvā pabbatapādaṃ pavisitvā isipabbajjam pabbaji. Tassa eko dve tayoti evaṃ anupabbajjam pabbajitā catusattatisahassamattā jaṭilā ahesuṃ. So pañca abhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattetvā tesam jaṭilānaṃ kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi. Tepi sabbe pañca abhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattesuṃ.

Tena samayena Anomadassī nāma Sammāsambuddho loka udapādi. Nagaraṃ Candavatī nāma ahosi, pitā Yasavā nāma khattiyo, mātā Yasodharā nāma devī, bodhi Ajjunarukkho, Nisabho ca Anomo ca dve aggasāvakā, Varuṇo nāma upaṭṭhāko, Sundarā ca Sumanā ca dve aggasāvikā ahesuṃ. Āyu vassasatasahassam ahosi, sarīraṃ aṭṭhapaññāsahatthubbedham, sarīrappabhā dvādasayojanam phari, bhikkhusatasahassaparivāro ahosi. So ekadivasam paccūsakāle mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokaṃ volokento Saradatāpasam disvā “ajja mayham Saradatāpasassa santikaṃ gatapaccayena dhammadesanā ca mahatī bhavissati, so ca aggasāvakaṭṭhānaṃ patthessati, tassa sahāyako Sirivaḍḍhanakuṭumbiko dutiyasāvakaṭṭhānaṃ, desanāpariyosāne cassa parivārā catusattatisahassamattā jaṭilā arahattaṃ pāpuṇissanti, mayā tattha gantuṃ vaṭṭati”ti attano pattacīvaramādāya aññaṃ kañci anāmantetvā sīho viya ekacaro hutvā Saradatāpasassa

1. Saha paṃsukīlāya (Sī)

2. Paṭilabhitvā (Ka)

antevāsikesu phalāphalattāya gatesu “Buddhabhāvaṃ me jānātū”ti adhiṭṭhahitvā passantasappa Saradatāpasassa ākāśato otarivā pathaviyaṃ patiṭṭhāsi. Saradatāpaso Buddhānubhāvañceva sarīranipphattiṃ cassa disvā lakkhaṇamante sammāsivā “imehi lakkhaṇehi samannāgato nāma agāramajjhe vasanto rājā hoti cakkavattī, pabbajanto loke vivaṭṭacchaddo Sabbaññubuddho hoti, ayaṃ puriso nissamsayaṃ Buddho”ti jānitvā paccuggamaṇaṃ katvā pañcapatiṭṭhitaṇa vanditvā aggāsanaṃ paññāpetvā adāsi. Nisīdi Bhagavā paññatte aggāsane. Saradatāpasopi attano anucchavikaṃ āsanaṃ gahetvā ekamantaṃ nisīdi.

Tasmim samaye catusattatisahassajaṭilā paṇītapapaṇītaṇi ojavantāni phalāphalāni gahetvā ācariyassa santikaṃ sampattā Buddhānañceva ācariyassa ca nisinnāsanaṃ oloketvā āhaṃsu “ācariya mayaṃ ‘imasmim loke tumhehi mahantataro natthi’ti vicarāma¹, ayaṃ pana puriso tumhehi mahantataro mañña”ti. Tātā kiṃ vadetha, sāsapena saddhiṃ aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahassubbedham² Sineruṃ samaṃ kātuṃ icchatha, Sabbaññubuddhena saddhiṃ mamaṃ upamaṃ mā karittha puttakāti. Atha te tāpasā “sacāyaṃ ittarasatto abhavissa, amhākaṃ ācariyo na evarūpaṃ upamaṃ āharissa, yāva mahā vatāyaṃ puriso”ti sabbeva pādesu nipatitvā siraṣā vandimsu. Atha ne ācariyo āha “tātā amhākaṃ Buddhānaṃ anucchaviko deyyadhammo natthi, Satthā ca bhikkhācāraṇelāyaṃ idhāgato, mayaṃ yathāsatti yathābalaṃ deyyadhammaṃ dassāma, tumhe yaṃ yaṃ paṇītaṃ phalāphalaṃ, taṃ taṃ āharathā”ti āharāpetvā hatthe dhovivā sayāṃ Tathāgatassa patte patiṭṭhāpesi. Satthārā phalāphale paṭiggahitamatte devatā dibbojaṃ pakkhipimsu. So tāpaso udakampi sayameva parissāvetvā adāsi. Tato bhattakiccaṃ katvā nisinne Satthari sabbe antevāsike pakkosivā Satthu santike sārāṇīyakathaṃ kathento nisīdi. Satthā “dve aggasāvaka bhikkhusaṃghena saddhiṃ āgacchantū”ti cintesi. Te Satthu cittaṃ nātva satasahassakhīṇāsavaparivārā āgantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhamisu.

1. Maññema (Ka)

2. Caturāsītiyojanasahasubbedham (Ka)

Tato Saradatāpaso antevāsike āmantesi “tātā Buddhānaṃ nisinnāsanampi nīcaṃ, samaṇasatasahassānampi āsanāṃ natthi, ajja tumhehi uḷāraṃ Buddhasakkāraṃ kātuṃ vaṭṭati, pabbatapādato vaṇṇagandhasampannāni pupphāni āharathā”ti. Kathanakālo papañco viya hoti, iddhimato pana iddhivisayo acinteyyoti muhuttamatteneva te tāpasā vaṇṇagandhasampannāni pupphāni āharitvā Buddhānaṃ yojanappamāṇaṃ pupphāsaṇaṃ paññāpesuṃ. Ubhinnānaṃ aggasāvakānaṃ tigāvutaṃ, sesabhikkhūnaṃ aḍḍhayaajanikādibhedāṃ, saṃghanavakassa usabhamattaṃ ahosi. “Kathaṃ ekasmiṃ assamapade tāva mahantāni āsanāni paññattāni”ti na cintetabbaṃ. Iddhivisayo hesa. Evaṃ paññattesu āsanesu Saradatāpaso Tathāgatassa purato añjaliṃ paggayha ṭhito “bhante mayhaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya imaṃ pupphāsaṇaṃ abhiruhathā”ti āha. Tena vuttaṃ—

“Nānāpupphañca gandhañca, sampādetvāna¹ ekato.

Pupphāsaṇaṃ paññāpetvā, idaṃ vacanamabravi.

Idaṃ me āsaṇaṃ vīra, paññattaṃ tavanucchaviṃ.

Mama cittaṃ pasādentō, nisīda pupphamāsane.

Sattarattindivaṃ Buddho, nisīdi pupphamāsane.

Mama cittaṃ pasādetvā, hāsavitvā sadevake”ti.

Evaṃ nisinne Satthari dve aggasāvakā sesabhikkhū ca attano attano pattāsane² nisīdiṃsu. Saradatāpaso mahantaṃ pupphacchattaṃ gahetvā Tathāgatassa matthake dhārento aṭṭhāsi. Satthā “jaṭilānaṃ ayaṃ sakkāro mahapphalo hotū”ti nirodhasamāpattiṃ samāpajji. Satthu samāpattiṃ samāpannabhāvaṃ ñatvā dve aggasāvakāpi sesabhikkhūpi samāpattiṃ samāpajjiṃsu. Tathāgate sattāhaṃ nirodhasamāpattiṃ samāpajjitvā nisinne antevāsikā bhikkhācārakāle sampatte vanamūlaphalāphalaṃ paribhuñjitvā sesakāle Buddhānaṃ añjaliṃ paggayha tiṭṭhanti. Saradatāpaso pana bhikkhācārampi agantvā pupphacchattaṃ dhārayamānova sattāhaṃ pītisukhena vītināmesi. Satthā nirodhato vuṭṭhāya dakkhiṇapasse nisinnaṃ paṭhama-aggasāvakaṃ Nisabhattheraṃ āmantesi “Nisabha

1. Sannipādetva (Sī), sannipādetvāna (Syā)

2. Paññattāsane (Ka)

sakkārakārakānaṃ tāpasānaṃ pupphāsanānumodanaṃ karohī”ti. Thero cakkavattirañño santikā paṭiladdhamahālābho mahāyodho viya tuṭṭhamānaso sāvakaṃpāramiṇāṇe ṭhatvā pupphāsanānumodanaṃ ārabhi. Tassa desanāvasāne¹ dutiyasāvakaṃ āmantesi “tvampi bhikkhu dhammaṃ desehi”ti, Anomatthero tepiṭakaṃ Buddhavacanaṃ sammasitvā dhammaṃ kathesi, dvinnāṃ aggasāvakaṃ desanāya ekassāpi abhisamayo nāhosi. Atha Satthā aparimāṇe Buddhavisaye ṭhatvā dhammadesanaṃ ārabhi. Desanāpariyosāne ṭhapetvā Saradatāpasāṃ sabbepi catusattatisahassajaṭilā arahattaṃ pāpuṇiṃsu, Satthā “etha bhikkhavo”ti hattaṃ pasāresi. Tesāṃ tāvadeva kesamassūni antaradhāyiṃsu, aṭṭha parikkhārā kāye paṭimukkāva ahesuṃ.

Saradatāpaso kasmā arahattaṃ na pattoti? Vikkhittacittattā. So² kira Buddhānaṃ dutiyāsane nisīditvā sāvakaṃpāramiṇāṇe ṭhatvā dhammaṃ desayato aggasāvakassa dhammadesanaṃ sotuṃ āradhakālato paṭṭhāya “aho vatāhampi anāgate uppajjanakabuddhassa sāsane iminā sāvakena paṭiladdhadhuraṃ labheyyan”ti cittaṃ uppādesi. So tena parivittakkena maggaphalapaṭivedhaṃ kātuṃ nāsakkhi. Tathāgataṃ pana vanditvā sammukhe ṭhatvā āha “bhante tumhākaṃ anantarāsane nisinno bhikkhu tumhākaṃ sāsane ko nāma hoti”ti. Mayā pavattitaṃ dhammacakkaṃ anupavattento sāvakaṃpāramiṇāṇassa koṭippatto soḷasa paññā paṭivijjhivā ṭhito mayhaṃ sāsane aggasāvako Nisabho nāma esoti. “Bhante yvāyaṃ mayā sattāhaṃ pupphacchattaṃ dhārentena sakkāro kato, ahaṃ imassa phalena aññaṃ Sakkattaṃ vā brahmattaṃ vā na patthemī, anāgate pana ayaṃ Nisabhatthero viya ekassa Buddhassa aggasāvako bhaveyyan”ti patthanāṃ akāsinti. Satthā “samajjhissati nu kho imassa purisassa patthanā”ti anāgataṃsaññaṃ pesetvā olokento kappasatasahassādhikaṃ ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā samijjhanabhāvaṃ addasa. Disvāna Saradatāpasāṃ āha “na te ayaṃ patthanā moghā bhavissati, anāgate pana kappasatasahassādhikaṃ ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tassa mātā

1. Desanāpariyosāne (Ka)

2. Tassa (Sī, Syā, Am-Ṭṭha 1. 119 piṭṭhe ca)

Mahāmāyā nāma devī bhavissati, pitā Suddhodano nāma mahārājā, putto Rāhulo nāma, upaṭṭhāko Ānando nāma, dutiya-aggasāvako Moggallāno nāma, tvaṃ panassa paṭhama-aggasāvako Dhammasenāpati Sāriputto nāma bhavissasi”ti. Evaṃ tāpasam byākaritvā dhammakatham kathetvā bhikkhusamghaparivuto ākāsam pakkhandi.

Saradatāpasopi antevāsikattherānam santikam gantvā sahāyakassa Sirivaḍḍhanakuṭumbikassa sāsanaṃ pesesi “bhante mama sahāyakassa vadetha ‘sahāyakena te Saradatāpasena Anomadassībuddhassa pādamūle anāgate uppajjanakassa Gotamabuddhassa sāsane paṭhama-aggasāvakaṭṭhānam patthitaṃ, tvaṃ dutiya-aggasāvakaṭṭhānam pattehī’ti”. Evañca pana vatvā therehi puretameva ekapassena gantvā Sirivaḍḍhanassa nivesanadvāre aṭṭhāsi. Sirivaḍḍhano “cīrassam vata me ayyo āgato”ti āsane nisīdāpetvā attanā nīcāsane¹ nisinno “antevāsikaparisā pana vo bhante na paññāyati”ti pucchi. Āma samma, amhākaṃ assamaṃ Anomadassī Buddho āgato, mayaṃ tassa attano balena sakkāraṃ akarimhā, Satthā sabbesaṃ dhammaṃ desesi, desanāpariyosāne ṭhapetvā maṃ sesā arahattaṃ patvā pabbajimsu. Ahaṃ Satthu paṭhama-aggasāvakaṃ Nisabhattheraṃ disvā anāgate uppajjanakassa Gotamabuddhassa nāma sāsane paṭhama-aggasāvakaṭṭhānam patthesim, tvampi tassa sāsane dutiya-aggasāvakaṭṭhānam patthehīti. Mayhaṃ Buddhehi saddhim paricayo natthi bhanteti. Buddhehi saddhim kathanam mayhaṃ bhāro hotu, tvaṃ mahantaṃ sakkāraṃ² sajjehīti.

Sirivaḍḍhano tassa vacanaṃ sutvā attano nivesanadvāre rājamānena aṭṭhakarīsamattaṃ ṭhānaṃ samatalaṃ kāretvā vālukaṃ okirāpetvā lājapañcamānipupphāni vikirāpetvā nīluppalacchadanaṃ maṇḍapaṃ kāretvā Buddhāsanaṃ paññāpetvā sesabhikkhūnampi āsanāni paṭiyādetvā mahantaṃ sakkārasammānaṃ sajjetvā Buddhānaṃ nimantanatthāya Saradatāpasassa saññaṃ adāsi. Tāpaso Buddhappamukhaṃ bhikkhusamghaṃ gahetvā tassa nivesanaṃ agamāsi. Sirivaḍḍhanopi paccuggamanaṃ katvā Tathāgatassa hatthato pattaṃ gahetvā maṇḍapaṃ pavesetvā paññattāsanesu nisinnassa Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa

1. Nīcatare āsane (Sī, Syā)

2. Adhikāraṃ (Sī, Am-Ṭṭha 1. 120 piṭṭhe ca), abhisakkāraṃ (Syā)

dakkhiṇodakaṃ datvā paṇītena bhojanena parivisitvā bhattakiccapariyosāne Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ mahārahehi vatthehi acchādetvā “bhante nāyaṃ ārambho appamattakaṭṭhānatthāya, imināva niyāmena sattāhaṃ anukampaṃ karoṭhā”ti āha. Satthā adhvāsesi. So teneva niyāmena sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā Bhagavantaṃ vanditvā añjaliṃ paggayha ṭhito āha “bhante mama sahāyo Saradatāpaso yassa Satthussa paṭhama-aggasāvako bhaveyyan”ti patthesi, ahampi “tasseva dutiya-aggasāvako bhaveyyan”ti patthemīti.

Satthā anāgataṃ oloketvā tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ disvā byākāsi “tvaṃ ito kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā Gotamabuddhassa dutiya-aggasāvako bhavissasī”ti. Buddhānaṃ byākaraṇaṃ sutvā Sirivaḍḍhano haṭṭhapahaṭṭho ahoṣi. Satthāpi bhattānumodanaṃ katvā saparivāro vihārameva gato. Ayaṃ bhikkhave mama puttehi tadā patthitapatthanā, te yathāpatthitameva labhiṃsu. Nāhaṃ mukhaṃ oloketvā demīti.

Evam vutte dve aggasāvaka Bhagavantaṃ vanditvā “bhante mayaṃ agāriyabhūtā samānā giraggasamajjaṃ dassanāya gatā”ti yāva Assajittherassa santikā sotāpattiṭṭhalapaṭivedhā sabbaṃ paccuppannavatthum kathetvā “te mayaṃ bhante ācariyassa Saṅcayassa santikaṃ gantvā taṃ tumhākaṃ pādamūle ānetukāma tassa laddhiyā nissārabhāvaṃ kathetvā idhāgamaṇe ānisaṃsaṃ kathayimhā. So idāni mayhaṃ antevāsikavāso nāma cāṭiyā udañcanabhāvappattisadisso, na sakkhissāmi antevāsivāsaṃ vasitun”ti vatvā “ācariya idāni mahājano gandhamālādihattho gantvā Satthārameva pūjessati, tumhe kathaṃ bhavissathā”ti vutte kiṃ pana imasmiṃ loke paṇḍitā bahū, udāhu dandhāti? “dandhā”ti kathite “tena hi paṇḍitā paṇḍitassa samaṇassa Gotamassa santikaṃ gamissantī, dandhā dandhassa mama santikaṃ āgamissantī, gacchatha tumhe”ti vatvā āgantum na icchi bhanteti. Taṃ sutvā Satthā “bhikkhave Saṅcayo attano micchādīṭṭhitāya asāraṃ sārōti, sāraṇca asārōti gaṇhi. Tumhe pana attano paṇḍitātāya sāraṇca sārato, asāraṇca asārato ñatvā asāraṃ pahāya sārāmeva gaṇhitthā”ti¹ vatvā imā gāthā abhāsi—

1. Gaṇhathāti (Ka)

11. “Asāre sāramatino, sāre cāsāradassino.

Te sāraṃ nādhigacchanti, micchāsaṅkappagocarā.

12. Sāraṇca sārato ñatvā, asāraṇca asārato.

Te sāraṃ adhigacchanti, sammāsaṅkappagocarā”ti.

Tattha **asāre sāramatinoti** cattāro paccayā, dasavattukā micchādiṭṭhi, tassā upanissayabhūtā dhammadesanāti ayaṃ asāro nāma, tasmim̐ sāradiṭṭhinoti attho. **Sāre cāsāradassinoti** dasavattukā sammādiṭṭhi, tassā upanissayabhūtā dhammadesanāti ayaṃ sārō nāma, tasmim̐ “nāyaṃ sārō”ti asāradassino. **Te sāranti** te pana taṃ micchādiṭṭhiggahaṇaṃ gahetvā ʈhitā kāmavitakkādīnaṃ vasena micchāsaṅkappagocarā hutvā sīlasāraṃ samādhisāraṃ paññāsāraṃ vimuttisāraṃ vimuttiñāṇadassanasāraṃ “paramatthasāraṃ nibbānaṇca nādhigacchanti. **Sāraṇcāti** tameva sīlasārādisāraṃ “sārō nāmāyaṇ”ti, vuttappakāraṇca asāraṃ “asāro ayaṇ”ti ñatvā. **Te sāranti** te paṇḍitā evaṃ sammādassanaṃ gahetvā ʈhitā nekkhammasaṅkappādīnaṃ vasena sammāsaṅkappagocarā hutvā taṃ vuttappakāraṃ sāraṃ adhigacchantīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsu. Sannipatitānaṃ sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sāriputtattheravattu¹ aṭṭhamāṇaṃ.

9. Nandattheravattu

Yathā agāraṇti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto āyasmantaṃ Nandaṃ ārabha kathesi.

Satthā hi pavattitavaradhammacakko Rājagahaṃ gantvā Veḷuvane viharanto “puttaṃ me ānetvā dassethā”ti Suddhodanamahārājena pesitānaṃ saḥassasaḥsaparivārānaṃ dasannaṃ dūtānaṃ sabbapacchato gantvā arahattappattena Kāḷudāyittherena gamanakālaṃ ñatvā maggavaṇṇaṃ² vaṇṇetvā

1. Aggasāvakavattu (Sī), Sañjayavattu (Syā)

2. Āgamanakālaṃ ñatvā satṭhimattāya gāthāya maggavaṇṇaṃ (Syā)

vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto Kapilapuram nīto ñāṭisamāgame pokkharavassam atthupattim katvā **Vessantarajātakam**¹ kathetvā punadivase piṇḍāya pavitttho “uttittthe nappamajjeyyā”²ti² gāthāya pitaram sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā “dhammañcare”³ti³ gāthāya Mahāpajāpatim sotāpattiphale, rājānañca sakadāgāmiphale patiṭṭhāpesi. Bhattakiccāvasāne pana Rāhulamātugunakatham nissāya **Candakinnarījātakam**⁴ kathetvā tato tatiyadivase⁵ Nandakumārassa abhisekagehappavesanavivāhamaṅgalesu pavattamānesu piṇḍāya pavisitvā Nandakumārassa hatthe pattam datvā maṅgalam vatvā utthāyāsanaṁ pakkamanto Nandakumārassa hatthato pattam na gaṇhi. Sopi Tathāgatagāravena “pattam vo bhante gaṇhathā”⁶ti vattum nāsakkhi, evam pana cintesi “sopānasīse pattam gaṇhissatī”⁶ti. Satthā tasmimpi ṭhāne na gaṇhi. Itaro “sopānapādamūle gaṇhissatī”⁶ti cintesi. Satthā tatthāpi na gaṇhi. Itaro “rājāṅgaṇe gaṇhissatī”⁶ti cintesi. Satthā tatthāpi na gaṇhi. Kumāro nivattitukāmo aruciyaṁ gacchanto Satthugāravena “pattam gaṇhathā”⁶ti vatthum na sakkoti. “Idha gaṇhissati, ettha gaṇhissatī”⁶ti cinto gacchati.

Tasmim khaṇe aññā itthiyo tam disvā Janapadakalyāṇiyā ācikkhimsu “ayye Bhagavā Nandakumāram”⁶ gahetvā gato, tumhehi tam vinā karissatī”⁶ti. Sā udakabindūhi paggharanteheva aḍḍhullikhitehi kesehi vegena gantvā “tuvaṭam kho ayyaputta āgaccheyyāsī”⁶ti āha. Tam tassā vacanam tassa hadaye tiriyaṁ patitvā viya ṭhitam. Satthāpissa hatthato pattam aggaṇhitvāva tam viharāṁ netvā “pabbajissasi Nandā”⁶ti āha. So Buddhagāravena “na pabbajissāmi”⁶ti avatvā “āma pabbajissāmi”⁶ti āha. Satthā “tena hi Nandam pabbājethā”⁶ti-āha. Satthā Kapilapuram gantvā tatiyadivase Nandam pabbājesi.

Sattame divase Rāhulamātā kumāram alaṅkaritvā Bhagavato santikam pesesi “passa tāta etaṁ vīsatisahassasamaṇaparivutaṁ suvaṇṇavaṇṇam brahmarūpivaṇṇam samaṇam, ayaṁ te pitā, etassa mahantā nidhikumbhiyo ahesum. Tyāssa nikkhamanato paṭṭhāya na passāma, gaccha naṁ dāyajjaṁ yācassu

1. Khu 6. 312 piṭṭhe.

2. Khu 1. 38 piṭṭhe.

3. Khu 1. 39 piṭṭhe.

4. Khu 5. 277 piṭṭhe.

5. Dutiyadivase (Sī, Ka)

6. Nandarājānam (Sī, Ka)

‘Ahaṃ tāta kumāro, abhisekaṃ patvā cakkavattī bhavissāmi, dhanena me attho, dhanam me dehi. Sāmiko hi putto pitusantakassā’ti”. Kumāro Bhagavato santikaṃ gantvāva pitusinehaṃ paṭilabhitvā haṭṭhacitto “sukhā te samaṇa chāyā”ti vatvā aññampi bahum attano anurūpaṃ vadanto aṭṭhāsi. Bhagavā katabhattakicco anumodanaṃ katvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Kumāropi “dāyajjaṃ me samaṇa dehi, dāyajjaṃ me samaṇa dehi”ti Bhagavantaṃ anubandhi. Bhagavāpi kumāraṃ na nivattāpesi, parijanopi Bhagavatā saddhiṃ gacchantam nivattetuṃ nāsakkhi. Iti so Bhagavatā saddhiṃ ārāmaṃeva agamāsi.

Tato Bhagavā cintesi “yaṃ ayaṃ pitusantakaṃ dhanam icchati, taṃ vaṭṭānugataṃ savighātaṃ, handassa bodhitale paṭiladdhaṃ sattavidhaṃ ariyadhanaṃ demi, lokuttaradāyajjassa naṃ sāmikaṃ¹ karomī”ti. Atha kho Bhagavā āyasmantaṃ Sāriputtaṃ āmantesi “tena hi tvaṃ Sāriputta Rāhulakumāraṃ pabbājehi”ti. Thero kumāraṃ pabbājesi. Pabbajite ca pana kumāre rañño adhimattaṃ dukkhaṃ uppajji, taṃ adhivāsetuṃ asakkonto Bhagavato nivedetvā “sādhu bhante, ayyā mātāpitūhi ananuññātaṃ puttaṃ na pabbājeyyūn”ti varaṃ yāci. Bhagavā tassa taṃ varaṃ datvā punekadivasaṃ rājanivavesane katapātarāso ekamantaṃ nisinnena raññā “Bhante tumhākaṃ dukkarakārikakāle ekā devatā maṃ upasaṅkamitvā ‘putto te kālakato’ti āha. Ahaṃ tassā vacanaṃ asaddahanto ‘na mayhaṃ putto bodhiṃ appatvā kālaṃ karotī”ti paṭikkhipin”ti vutte “idāni kiṃ saddahissatha, pubbepi aṭṭhikāni dassetvā ‘putto te mato’ti vutte na saddahitvā”ti imissā atthupattiyaṃ **Mahādhammapālajātakaṃ**² kathesi. Gāthāpariyosāne rājā anāgāmiphale paṭiṭṭhahi. Iti Bhagavā pitaraṃ tīsu phalesu paṭiṭṭhāpetvā bhikkhusaṃghaparivuto punadeva³ Rājagahaṃ gantvā tato Anāthapiṇḍikena Sāvattiṃ āgamanatthāya gahitapaṭiñño niṭṭhite Jetavane vihāre tattha gantvā vāsaṃ kappesi.

Evam Satthari Jetavane viharante āyasmā Nando ukkaṇṭhitvā bhikkhūnaṃ etamatthaṃ ārocesi “anabhirato ahaṃ āvuso brahmacariyaṃ carāmi,

1. Dāyādaṃ (Ka)

2. Khu 5. 214 piṭṭhe.

3. Punadivase (Ka)

na sakkomi brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattissāmī”ti. Bhagavā taṃ pavattiṃ sutvā āyasmanthaṃ Nandaṃ pakkosāpetvā etadavoca “saccaṃ kira tvaṃ Nanda sambahulānaṃ bhikkhūnaṃ evaṃ ārocesi ‘anabhirato āvuso brahmacariyaṃ carāmi, na sakkomi brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattissāmī’ti”. Evaṃ bhanteti. Kissa pana tvaṃ Nanda anabhirato brahmacariyaṃ carasi, na sakkosi brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattissasīti. Sākiyānī maṃ¹ bhante Janapadakalyāṇī gharā nikkhamantassa aḍḍhullikhitehi kesehi apaloketvā maṃ etadavoca “tuvaṃ kho ayyaputta āgaccheyyāsi”ti, so kho ahaṃ bhante taṃ anussaramāno anabhirato brahmacariyaṃ carāmi, na sakkomi brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattissāmī”ti.

Atha kho Bhagavā āyasmanthaṃ Nandaṃ bāhāyaṃ gahetvā iddhibalena Tāvatisadevalokaṃ ānento antarāmagge ekasmiṃ jhāmakkhette jhāmakhāṇuke nisinnaṃ chinnakaṇṇanāsanaṅguṭṭhaṃ ekaṃ paluṭṭhamakkaṭṭiṃ dassetvā Tāvatisabhavane Sakkassa devarañño upaṭṭhānaṃ āgatāni kakuṭapādāni pañca accharāsātāni dassesi. (**Kakuṭapādānī**ti rattavaṇṇatāya pārevatapādasadisapādāni.)² Dassetvā ca panāha “taṃ kiṃ maññasi Nanda, katamā nu kho abhirūpatarā vā³ dassanīyatarā vā³ pāsādikatarā vā³ sākiyānī vā Janapadakalyāṇī, imāni vā pañca accharāsātāni kakuṭapādāni”ti. Taṃ sutvā āha “seyyathāpi sā bhante chinnakaṇṇanāsanaṅguṭṭhā paluṭṭhamakkaṭṭi, evameva kho bhante Sākiyānī Janapadakalyāṇī, imesaṃ pañcannaṃ accharāsātānaṃ upanidhāya saṅkhyampi na upeti, kalampi na upeti, kalabhāgampi na upeti, atha kho imāneva pañca accharāsātāni abhirūpatarāni ceva dassanīyatarāni ca pāsādikatarāni cā”ti. Abhirama Nanda, abhirama Nanda, ahaṃ te pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādānanti. Sace me bhante Bhagavā pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādānaṃ, abhiramissāmahaṃ bhante Bhagavati⁴ brahmacariyeti.

1. Me (Syā) Udānaṭṭhakathāyaṃ Nandasuttavaṇṇanāyaṃ passitabbhī.

2. () Syāma-potthake natthi.

3. Ca (Syā)

4. Bhagavā (Syā)

Atha kho Bhagavā āyasmantaṃ Nandaṃ gahetvā tattha antarahito Jetavaneyeva pāturahosi. Assosum kho bhikkhū “āyasmā kira Nando Bhagavato bhātā mātucchāputto accharānaṃ hetu brahmacariyaṃ carati, Bhagavā kirassa pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādānaṃ”ti. Atha kho āyasmato Nandassa sahāyakā bhikkhū āyasmantaṃ Nandaṃ bhatakavādena ca upakkitakavādena ca samudācaranti “bhatako kirāyasmā Nando, upakkitako kirāyasmā Nando, accharānaṃ hetu brahmacariyaṃ carati. Bhagavā kirassa pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādānaṃ”ti. Atha kho āyasmā Nando sahāyakānaṃ bhikkhūnaṃ bhatakavādena ca upakkitakavādena ca aṭṭhiyamāno harāyamāno jigucchamāno eko vūpakaṭṭho appamatto ātāpī pahitatto viharanto na cirasseva yassatthāyakulaputtā sammadeva agārasmā anagāriyaṃ pabbajanti, tadanuttaraṃ brahmacariya pariyoṣānaṃ diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja vihāsi, “khīṇā jāti, vusitaṃ brahmacariyaṃ, kataṃ karaṇiyaṃ, nāparaṃ itthattāya”ti abbhaññāsi. Aññataro ca kho panāyasmā Nando arahataṃ ahosi.

Athekā devatā rattibhāge sakalaṃ Jetavanaṃ obhāsetvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ārocesi “āyasmā bhante Nando Bhagavato bhātā mātucchāputto āsavānaṃ khayā anāsavaṃ cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī”ti. Bhagavatopi kho ñaṇaṃ udapādi “Nando āsavānaṃ khayā anāsavaṃ cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī”ti. Sopāyasmā Nando tassā rattiyā accayena Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā vanditvā etadvoca “yaṃ me bhante Bhagavā pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādānaṃ, muñcāmahaṃ bhante Bhagavantaṃ etasmā paṭissavā”ti. Mayāpi kho te nanda cetasā ceto paricca vidito “Nando āsavānaṃ khayā anāsavaṃ cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī”ti. Devatāpi me etamatthaṃ ārocesi “āyasmā bhante Nando āsavānaṃ khayā anāsavaṃ cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī”ti. Yadeva kho te Nanda anupādāya

āsavehi cittaṃ vimuttaṃ, athāhaṃ mutto etasmā paṭissavāti. Atha kho Bhagavā etamatthaṃ viditvā tāyaṃ velāyaṃ imaṃ udānaṃ udānesi—

“Yassa nittiṇṇo paṅko, maddito kāmakaṇṭako.

Mohakkhayaṃ anupatto, sukhadukkhesu na vedhatī sa bhikkhū”ti¹.

Athekadivasāṃ bhikkhū taṃ āyasmantaṃ Nandaṃ pucchimsu “āvuso Nanda pubbe tvam ‘ukkaṇṭhitomhī’ti vadesi, idāni te kathan”ti. Natthi me āvuso gihibhāvāya ālayoti. Taṃ sutvā bhikkhū “abhūtaṃ āyasmā Nando katheti, aññaṃ byākaroti, atītaḍvasesu ‘ukkaṇṭhitomhī’ti vatvā idāni ‘natthi me gihibhāvāya ālayo’ti katheti”ti gantvā Bhagavato ekamatthaṃ ārocesuṃ. Bhagavā “bhikkhave atītaḍvasesu Nandassa attabhāvo ducchannagehasadiso ahoṣi, idāni succhannagehasadiso jāto. Ayaṃ hi dibbaccharānaṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya pabbajitakiccassa matthakaṃ pāpetuṃ vāyamanto taṃ kiccaṃ patto”ti² vatvā imā gāthā abhāsi—

13. “Yathā agāraṃ ducchannaṃ, vuṭṭhī samativijjhati.

Evaṃ abhāvitaṃ cittaṃ, rāgo samativijjhati.

14. Yathā agāraṃ succhannaṃ, vuṭṭhī na samativijjhati.

Evaṃ subhāvitaṃ cittaṃ, rāgo na samativijjhati”ti.

Tattha **agāraṃ**ti yaṃkiñci gehaṃ. **Ducchannaṃ**ti virāḷacchannaṃ chiddāvachiddaṃ. **Samativijjhati**ti vassavuṭṭhi vinivijjhati. **Abhāvitaṃ**ti taṃ agāraṃ vuṭṭhi viya bhāvanāya rahitattā abhāvitaṃ cittaṃ rāgo samativijjhati. Na kevalaṃ rāgoṇa, dosamohamānādayo sabbakilesā tathārūpaṃ cittaṃ ativiya vijjhantiyeva. **Subhāvitaṃ**ti samathavipassanābhāvanāhi subhāvitaṃ. Evarūpaṃ cittaṃ succhannaṃ gehaṃ vuṭṭhi viya rāgādayo kilesā ativijjhituṃ na sakkontīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiṭṭhānāni pāpuṇimsu. Mahājanassa desanā sātthikā ahoṣi.

Atha kho bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Buddhā nāma acchariyā, Janapadakalyāṇiṃ nissāya ukkaṇṭhito nāmāyasmā

1. Khu 1. 104 piṭṭhe.

2. Taṃ kiccaṃ matthakaṃ pattoti (Ka)

Nando Satthārā devaccharā¹ āmisam katvā vinīto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa mayā mātugāmena palobhetvā vinītoyevā”ti vatvā atītam āhari—

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente Bārāṇasivāsī Kappaṭo² nāma vāṇijo ahosi. Tasseko gadrabho kumbhabhāram vahati, ekadivasena³ satta yojanāni gacchati. So ekasmiṃ samaye gadrabhabhārakehi saddhim Takkasilaṃ gantvā yāva bhaṇḍassa vissajjanam, tāva gadrabham caritum vissajjesi. Athassa so gadrabho parikhāpiṭṭhe caramāno ekam gadrabhim disvā upasaṅkami, sā tena saddhim paṭisanthāram karontī āha “kuto āgatosi”ti. Bārāṇasitoti. Kena kammenāti. Vāṇijjakammenāti. Kittakam bhāram vahasīti. Kumbhabhāranti. Ettakam bhāram vahanto kati yojanāni gacchasīti. Satta yojanānīti. Gatagataṭṭhāne te kāci pādaparikammapiṭṭhiparikammakarā atthīti. Natthīti. Evaṃ sante mahādukkham nāma anubhosīti. Kiñcāpi hi tiracchānagatānam pādaparikammādikārakā nāma natthi, kāmasamyojanaghaṭṭanattāya pana evarūpaṃ katham katesi. So tassā kathāya ukkaṇṭhi. Kappaṭopi bhaṇḍam vissajjetvā tassa santikam āgantvā “ehi tāta gamissāmā”ti āha. Gacchatha tumhe, nāham gamissāmīti. Atha nam punappunam yācitvā “anicchantam paribhāsetvā⁴ nam nessāmī”ti cintetvā imam gāthamāha—

Patodam te karissāmi, soḷasaṅgulikaṇṭakam.

Lañchindissāmi te kāyam, evam jānāhi gadrabhā”ti.

Tam sutvā gadrabho “evam sante ahampi te kattabham jānissāmī”ti vatvā imam gāthamāha—

“Patodam me karissasi, soḷasaṅgulikaṇṭakam.

Purato patiṭṭhahitvāna, uddharitvāna pacchato.

Dantam⁵ te pātayissāmi, evam jānāhi kappaṭā”ti.

1. Devaccharāya (Ka)

2. Kappako (Syā)

3. Divase divase (Syā)

4. Bhāyetvā (Sī, Syā)

5. Bhaṇḍam (Syā)

Taṃ sutvā vāṇijo “kena nu kho kāraṇena esa evaṃ vadatī”ti cintetvā ito cito ca olokento taṃ gadrabhiṃ disvā “imāyesa evaṃ sikkhāpito bhavissati, “evarūpiṃ nāma te gadrabhiṃ ānessāmi”ti mātugāmena naṃ palobhetvā nessāmi”ti imaṃ gāthamāha—

“Catuppadīṃ saṅkhamukhiṃ, nāriṃ sabbaṅgasobhiniṃ.
Bhariyaṃ te ānayissāmi, evaṃ jānāhi gadrabhā”ti.

Taṃ sutvā tuṭṭhacitto gadrabho imaṃ gāthamāha—

“Catuppadīṃ saṅkhamukhiṃ, nāriṃ sabbaṅgasobhiniṃ.
Bhariyaṃ me ānayissasi, evaṃ jānāhi kappāṭa.
Kappāṭa bhiyyo gamissāmi, yojanāni catuddasā”ti.

Atha naṃ kappāṭo “tena hi ehi”ti gahetvā sakaṭṭhānaṃ agamāsi. So katipāhaccayena naṃ āha “nanu maṃ tumhe ‘bhariyaṃ te ānayissāmi’ti avocutthā”ti. Āma vuttaṃ, nāhaṃ attano kathaṃ bhindissāmi, bhariyaṃ te ānessāmi, vetanaṃ pana tuyhaṃ ekakasseva dassāmi, tuyhaṃ vetanaṃ dutiyassa¹ pahotu vā mā vā, tvameva jāneyyāsi. Ubhinnaṃ pana vo saṃvāsamanvāya puttā vijāyissanti, tehipi bahūhi saddhiṃ tuyhaṃ taṃ pahotu vā mā vā, tvameva jāneyyāsīti. Gadrabho tasmiṃ kathenteyeveva anapekkho ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “tadā bhikkhave gadrabhī Janapadakalyāṇī ahosi, gadrabho Nando, vāṇijo ahameva. Evaṃ pubbepeṣa mayā mātugāmena palobhetvā vinīto”ti jātaṃ niṭṭhāpesīti.

Nandattheravatthu navamaṃ.

10. Cundasūkarikavatthu

Idha socetīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Cundasūkarikaṃ nāma purisaṃ ārabha kathesi.

1. Tuyhaṃ pana attadutiyassa (Sī), tuyhaṃ attano dutiyassa (Syā)

So kira pañcapanṇāsa vassāni sūkare vadhivā khādanto ca vikkiṇanto ca jīvikam kappesi. Chātakāle sakaṭena vīhim ādāya janapadam gantvā ekanālidvenālimattena gāmasūkarapotake kiṇitvā sakaṭam pūretvā āgantvā pacchānivesane vajam viya ekam ṭhānam parikkhipitvā¹ tattheva tesam nivāpam ropetvā² tesu nānāgacche ca sarīramalañca khāditvā vaḍḍhitesu yaṁ yaṁ māretukāmo hoti, taṁ taṁ āḷāne³ niccalam bandhitvā sarīramamsassa uddhumāyivā bahalabhāvattham caturassamuggarena pothetvā “bahalamanso jāto”ti ñatvā mukham vivaritvā antare daṇḍakam datvā lohathāliya⁴ pakkuthitam⁵ uṇhodakam mukhe āsiṇcati. Taṁ kucchim pavisitvā pakkuthitam⁵ karīsam ādāya adhobhāgena nikkhamati, yāva thokampi karīsam atthi, tāva āvilam hutvā nikkhamati, suddhe udare accham anāvilam hutvā nikkhamati. Athassa avasesam udakam piṭṭhiyam āsiṇcati. Taṁ kaḷacammaṁ uppāṭetvā gacchati. Tato tiṇukkāya lomāni jhāpetvā tikhiṇena⁶ asinā sīsam chindati. Paggharaṇakam lohitaṁ bhājanena paṭiggahetvā maṁsam lohiteṇa madditvā⁷ pacitvā puttadāramajjhe nisinnam khāditvā sesam vikkiṇāti. Tassa imināva niyāmena jīvikam kappentassa pañcapanṇāsa vassāni atikkantāni. Tathāgate dhuravihāre vasante ekadivasampi pupphamuṭṭhimattena pūjā vā kaṭacchumattam bhikkhadānam vā aññaṁ vā kiñci puññaṁ nāma nāhosi. Athassa sarīre rogo uppajji, jīvantasseva Avīcimahānirayasantāpo upaṭṭhahi. Avīcisantāpo nāma yojanasate ṭhatvā oloketassa akkhīnam bhijjanasamattho⁸ pariḷāho hoti. Vuttampi cetam—

“Tassa ayomayā bhūmi, jalitā tejasāyutā.

Samantā yojanasatam, pharitvā tiṭṭhati sabbadā”ti⁹.

Nāgasenattherena panassa pākatikaggisantāpato adhimattatāya ayaṁ upamā vuttā “yathā mahārāja kūṭāgāramatto pāsāṇopi nerayikaggimhi pakkhitto khaṇena vilayaṁ gacchati. Nibbattasattā panettha

1. Paricchinditvā (Sī) 2. Nivāsāpetvā (Ka) 3. Āḷāhane (Syā, Ka)

4. Lohanāliya (Syā) 5. Pakkaṭṭhitam (Sī) 6. Tiṇhena (Sī, Syā)

7. Vaḍḍhetvā (Sī)

8. Akkhīni bhindanasamattho (Syā, Ka)

9. Ma 3. 222; Am 1. 140 piṭṭhesu.

kammabalena mātukucchigatā viya na vilīyanti”ti¹. Tassa tasmim santāpe upaṭṭhite kammasarikkhako ākāro uppajji. Gehamajjheyeva sūkararavaṃ ravitvā jaṇṇukehi vicaranto puratthimavatthumpi pacchimavatthumpi gacchati. Athassa gehamānusakā taṃ daḷhaṃ gahetvā mukhaṃ pidahanti. Kammavipāko nāma na sakkā kenaci paṭibāhitum. So viravantova ito cito ca vicarati. Samantā sattasu gharesu manussā niddaṃ na labhanti. Maraṇabhayena tajjitassa pana bahinikkhamanaṃ nivāretum asakkonto sabbo gehajano yathā antoṭhito bahi vicaritum na sakkoti, tathā gehadvārāni thaketvā bahigehaṃ parivāretvā rakkhanto acchati. Itaro antogeheyeva nirayasantāpena viravanto ito cito ca vicarati. Evaṃ sattadivasāni vicaritvā aṭṭhame² divase kālaṃ katvā Avīcimahāniraye nibbatti. Avīcimahānirayo **Devadūtasuttena**³ vaṇṇetabboti.

Bhikkhū tassa gharadvārena gacchantā taṃ saddaṃ sutvā “sūkarasaddo”ti saññino hutvā vihāraṃ gantvā Satthu santike nisinnā evamāhaṃsu “bhante Cundasūkarikassa gehadvāraṃ pidahitvā sūkarānaṃ māriyamānānaṃ ajjasattamo divaso, gehe kāci maṅgalakiriyā bhavissati maññe. Ettake nāma bhante sūkare mārentassa ekampi mettacittaṃ vā kāruṇṇaṃ vā natthi, na vata no evarūpo kakkhaḷo pharusso satto diṭṭhapubbo”ti. Satthā “na bhikkhave so ime sattadivase⁴ sūkare māreti, kammasarikkhakaṃ panassa vipākaṃ udapādi, jīvantasseva Avīcimahānirayasantāpo upaṭṭhāsi. So tena santāpena satta divasāni sūkararavaṃ ravanto antonivesane vicaritvā ajja kālaṃ katvā Avīcimhi nibbatto”ti vatvā “bhante idha loke evaṃ socitvā puna gantvā socanaṭṭhāneyeva nibbatto”ti vutte “āma bhikkhave, pamattā nāma gahaṭṭhā vā hontu pabbajitā vā, ubhayattha socantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

15. “Idha socati pecca socati,
Pāpakārī ubhayattha socati.
So socati so vihaññati,
Disvā kammakiliṭṭhamattano”ti.

1. Khu 11. 69 piṭṭhe.

3. Ma 3. 216; Am 1. 137 piṭṭhesu.

2. Sattame (Si)

4. Imesu sattadivasesu (Ka)

Tattha **pāpakārī**ti nānappakārassa pāpakammassa kārako puggalo “akataṃ vata me kalyāṇaṃ, kataṃ pāpaṃ”ti ekaṃseneva maraṇasamaye **idha socati**, idamassa kammascanaṃ. Vipākaṃ anubhavanto pana **pecca socati**, idamassa paraloke vipākasocanaṃ. Evaṃ so **ubhayattha socati**yeva. Teneva kāraṇena jīvamānoyeva **so** Cundasūkarikopi **socati**. **Disvā kammakiliṭṭhanti** attano kiliṭṭhakammaṃ passitvā nānappakārakaṃ vilapanto vihaññatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Cundasūkarikavatthu dasamaṃ.

11. Dhammika-upāsakavatthu

Idha modatīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Dhammika-upāsakaṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kira pañcasatā Dhammika-upāsakā nāma ahesuṃ. Tesu ekekassa pañca pañca upāsakasatāni parivārā. Yo tesam jeṭṭhako, tassa satta puttā satta dhītaro. Tesu ekekassa ekekā salākayāgu salākabhataṃ pakkhikabhataṃ nimantanabhataṃ uposathikabhataṃ āgantukabhataṃ saṃghabhataṃ vassāvāsikaṃ ahoṣi. Tepi sabbeva anujātaputtā nāma ahesuṃ. Iti cuddasannaṃ puttānaṃ bhariyāya upāsakassāti soḷasa salākayāgu-ādīni pavattanti. Iti so saputtadāro sīlavā kalyāṇadhammo dānaśaṃvibhāgarato ahoṣi. Athassa aparabhāge rogo uppajji, āyusaṅkhāro parihāyi. So dhammaṃ sotukāmo “atṭha vā me soḷasa vā bhikkhū pesethā”ti Satthu santikaṃ paṇiṇi. Satthā pesesi. Te gantvā tassa mañcaṃ parivāretvā paññattesu āsanesu nisinnā. “Bhante ayyānaṃ me dassanaṃ dullabhaṃ bhavissati, dubbalomhi, etaṃ me suttaṃ sajjhāyathā”ti vutte kataṃ suttaṃ sotukāmo upāsakāti. “Sabbabuddhānaṃ avijahitaṃ Satipaṭṭhānasuttaṃ”ti vutte “ekāyano ayaṃ bhikkhave maggo sattānaṃ

visuddhiyā”¹ti¹ suttantaṃ paṭṭhapesuṃ. Tasmim̐ khaṇe chahi devalokehi sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā saḥassasindhavayuttā diyaḍḍhajojanasatikā cha rathā āgamimsu. Tesu ṭhitā devatā “amhākaṃ devalokaṃ nessāma, amhākaṃ devalokaṃ nessāma, ambho mattikabhājanaṃ bhinditvā suvaṇṇabhājanaṃ gaṇhanto viya amhākaṃ devaloke abhiramituṃ idha nibbattāhi, amhākaṃ devaloke abhiramituṃ idha nibbattāhi”ti vadimsu. Upāsako dhammassavanantarāyaṃ anicchanto “āgametha āgamethā”ti āha. Bhikkhū “amhe vāreti”ti saññāya tuṇhī ahesuṃ.

Athassa puttadhītaro “amhākaṃ pitā pubbe dhammassavanena atitto ahosi, idāni pana bhikkhū pakkosāpetvā sajjhāyaṃ kāretvā sayameva vāreti, maraṇassa abhāyanakasatto nāma natthi”ti viravimsu. Bhikkhū “idāni anokāso”ti uṭṭhāyāsanaṃ pakkamimsu. Upāsako thokaṃ vītināmetvā satim̐ paṭilabhitvā putte pucchi “kasmā kandathā”ti. “Tāta tumhe bhikkhū pakkosāpetvā dhammaṃ suṇantā sayameva vārayittha, atha mayaṃ maraṇassa abhāyanakasatto nāma natthi”ti kandimhāti. Ayyā pana kuhinti. “Anokāso”ti uṭṭhāyāsanaṃ pakkantā tātāti. “Nāhaṃ ayyehi saddhim̐ kathemi”ti vutte atha kena saddhim̐ kathetāti. Chahi devalokehi devatā cha rathe alaṅkaritvā ādāya ākāse ṭhatvā “amhākaṃ devaloke abhirama, amhākaṃ deva loke abhiramā”ti saddaṃ karonti, tāhi saddhim̐ kathemi. Kuhim̐ tāta rathā, na mayaṃ passāmāti. Atthi pana mayhaṃ ganthitāni pupphānīti. Atthi tātāti. Kataro devaloko ramaṇīyoti. Sabbabodhisattānaṃ Buddhamātāpitūnaṃ vasiṭṭhānaṃ Tusitabhavanaṃ ramaṇīyaṃ tātāti. Tena hi “Tusitabhavanato āgatarathe laggatū”ti pupphadāmaṃ khipathāti. Te khipimsu. Taṃ rathadhure laggitvā ākāse olambi. Mahājano tadeva passati, rathaṃ na passati. Upāsako “passathetaṃ pupphadāmaṃ”ti vatvā “āma passāmā”ti vutte “etaṃ Tusitabhavanato āgatarathe olambati. Ahaṃ Tusitabhavanaṃ gacchāmi, tumhe mā cintayittha, mama santike nibbattitukāmā hutvā mayā kataniyāmeneva puññāni karoṭhā”ti vatvā kalam̐ katvā rathe paṭṭhāsī.

1. Dī 2. 231; Ma 1. 70 piṭṭhesu.

Tāvadevassa tigāvutappamāṇo saṭṭhisakaṭabhārālāṅkārapaṭimaṇḍito attabhāvo nibbatti, accharāsahassaṃ parivāresi, pañcaviṣatiyojanikaṃ kanakavimānaṃ pāturahosi. Tepi bhikkhū vihāraṃ anuppatte Satthā pucchi “sutā bhikkhave upāsakena dhammadesanā”ti¹. Āma bhante, antarāyeva pana “āgamethā”ti vāresi. Athassa puttadhītarō kandimsu. Mayaṃ “idāni anokāso”ti uṭṭhāyāsanaṃ nikkhantāti. Na so bhikkhave tumhehi saddhiṃ kathesi, chahi devalokehi devatā cha rathe alaṅkaritvā āharitvā taṃ upāsakaṃ pakkosimsu. So dhammadesanāya antarāyaṃ anicchanto tāhi saddhiṃ kathesīti. Evaṃ bhanteti. Evaṃ bhikkhaveti. Idāni kuhiṃ nibbattoti. Tusitabhavane bhikkhaveti. Bhante idāni idha ñātimajjhe modamāno vicaritvā idāneva gantvā puna modanaṭṭhāneyeva nibbattoti. “Āma bhikkhave, appamattā hi gahaṭṭhā vā pabbajitā vā sabbattha modantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

16. “Idha modati pecca modati,
 Katapuñño ubhayattha modati.
 So modati so pamodati,
 Disvā kammavisuddhimattano”ti.

Tattha **katapuñño**ti nānappakārassa kusalassa kārako puggalo “akataṃ vata me pāpaṃ, kataṃ me kalyāṇaṃ”ti idha kammamodanena, pecca vipākamodanena modati. Evaṃ **ubhayattha modati** nāma.

Kammavisuddhinti Dhammika-upāsakopi attano kammavisuddhiṃ puññakammasampattiṃ disvā kālakiriyato pubbe idhalokepi modati, kālaṃ katvā idāni paralokepi atimodatiyevāti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Dhammika-upāsakavatthu ekādasamaṃ.

1. Tumhehi bhikkhave upāsakassa dhammo desitoti (Ka)

12. Devadattavatthu

Idha tappatīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi.

Devadattassa vatthu pabbajitakālato paṭṭhāya yāva pathavippavesanā Devadattaṃ ārabha bhāsītāni sabbāni jātakāni vitthāretvā kathitaṃ. Ayaṃ panettha saṅkhepo—Satthari Anupiyaṃ nāma Mallānaṃ nigamo atthi, taṃ nissāya Anupiyambavane viharanteyeva Tathāgatassa lakkhaṇapaṭiggahaṇadivaseyeva asītisahashehi ñātikulehi “rājā vā hotu, Buddho vā, khattiyaparivārova vicarissatī”ti asītisahassaputtā paṭiññātā. Tesu yebhuyyena pabbajitesu Bhaddiyaṃ nāma rājānaṃ Anuruddhaṃ Ānandaṃ Bhaguṃ Kimilaṃ¹ Devadattanti ime cha Sakye apabbajante disvā “mayāṃ attano putte pabbājema, ime cha Sakyā na ñātakā maññe, kasmā² na pabbajantī”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Atha kho Mahānāmo Sakyo Anuruddhaṃ upasaṅkamitvā “tāta amhākaṃ kulā pabbajito natthi, tvaṃ vā pabbaja³, ahaṃ vā pabbajissāmi”ti āha. So pana sukhumālo hoti sampannabhogo, “natthī”ti vacanampi tena na sutapubbaṃ. Ekadivasañhi tesu chasu khattiyesu guḷakīlaṃ kīlantesu Anuruddho pūvena parājito pūvatthāya pahiṇi, athassa mātā pūve sajjetvā pahiṇi. Te khāditvā puna kīlīmsu. Punappunaṃ tasseva parājayo hoti. Mātā panassa pahite pahite tikkhattuṃ pūve pahiṇitvā catutthavāre “pūvā natthī”ti pahiṇi. So “natthī”ti vacanassa asutapubbattā “esāpekā pūvavikati bhavissatī”ti maññamāno “natthipūvaṃ me āharathā”ti pesesi. Mātā panassa “natthipūvaṃ kira ayye dethā”ti vutte “mama puttena ‘natthī’ti padaṃ na sutapubbaṃ, iminā pana upāyena naṃ etamatthaṃ jānāpessāmi”ti tucchaṃ suvaṇṇapātiṃ aññāya suvaṇṇapātiyā paṭikujjitvā pesesi. Nagarapariggāhikā devatā cintesuṃ “Anuruddhasakyaena annabhārakāle attano bhāgabhattaṃ Upariṭṭhapacceka buddhassa datvā ‘natthīti me vacanassa savanaṃ mā hotu, bhojanuppatti⁴ ṭṭhānājānanaṃ mā hotū”ti patthanā katā, sacāyaṃ tucchapātiṃ passissati, devasamāgamaṃ pavisitūṃ na labhissāma, sīsampi no sattadhā phaleyyā”ti.

1. Kimbilaṃ (Sī, Syā)

2. Tasmā (Sī)

3. Pabbajissasi (Sī, Ka) Vi 4. 336 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

4. Bhojanuppattiyā (Sī)

Atha naṃ pātiṃ dibbapūvehi puṇṇaṃ akaṃsu. Tassā guḷamaṇḍale ṭhapetvā ugghāṭitamattāya pūvagandho sakalanagare chādetvā ṭhito. Pūvakhaṇḍaṃ mukhe ṭhapitamattameva sattarasaharaṇīsaḥassāni anuphari.

So cintesi “nāhaṃ mātu piyo, ettakaṃ me kālaṃ imarāṃ natthipūvaṃ nāma na paci, ito paṭṭhāya aññaṃ pūvaṃ nāma na khādissāmi”ti, so gehaṃ gantvāva mātaraṃ pucchi “amma tumhākaṃ ahaṃ piyo, appiyo”ti. Tāta ekakkhino akkhi viya ca hadayaṃ viya ca ativiya piyo me ahoṣīti. Atha kasmā ettakaṃ kālaṃ mayhaṃ natthi pūvaṃ na pacittha ammāti. Sā cūḷupaṭṭhākaṃ pucchi “atthi kiñci pātiyaṃ tātā”ti “paripuṇṇā ayye pāti pūvehi, evarūpā pūvā nāma me na diṭṭhapubbā”ti ārocesi. Sā cintesi “mayhaṃ putto puñṇavā katābhinihāro bhavissati, devatāhi pātiṃ pūretvā pūvā pahitā bhavissantī”ti. Atha naṃ putto amma ito paṭṭhāyāhaṃ aññaṃ pūvaṃ nāma na khādissāmi, natthipūvameva paceyyāsīti. Sāpissa tato paṭṭhāya “pūvaṃ khāditukāmomhī”ti vutte tucchapātimeva aññāya pātiyā paṭikujjitvā pesesi. Yāva agāramajjhe vasi, tāvassa devatāva pūve¹ pahiṇiṃsu.

So ettakampi ajānanto pabbajjaṃ nāma kiṃ jānissati. Tasmā “kā esā pabbajjā nāmā”ti bhātaraṃ pucchitvā ohāritakesamassunā kāsāyanivatthena kaṭṭhattharake² vā bidalamaṇcake vā³ nipajjitvā viṇḍāya carantena viharitabbaṃ. “Esā pabbajjā nāmā”ti vutte “bhātika ahaṃ sukhumālo. Nāhaṃ sakkhissāmi pabbajitun”ti āha. Tena hi tāta kammantaṃ uggahetvā gharāvāsaṃ vasa. Na hi sakkā amhesu ekena apabbajitunti. Atha naṃ “ko esa kammanto nāmā”ti pucchi. Bhattuṭṭhānaṭṭhānampi ajānanto kulaputto kammantaṃ nāma kiṃ jānissatīti. Ekadivasāṃ hi tiṇṇaṃ khattiyānaṃ kathā udapādi “bhattaṃ nāma kuhiṃ uṭṭhahatī”ti. Kimilo āha “koṭṭhe uṭṭhahatī”ti. Atha naṃ Bhaddiyo “tvaṃ bhattassa uṭṭhānaṭṭhānaṃ na jānāsi, bhattaṃ nāma ukkhaliyaṃ uṭṭhahatī”ti āha. Anuruddho “tumhe dvepi na jānātha, bhattaṃ nāma ratanamakuḷāya suvaṇṇapātiyaṃ uṭṭhahatī”ti āha.

1. Devatā dibbapūve (Syā)

2. Kaṭṭhatthare (Ka)

3. Viraḷamaṇcake vā (Ka)

Tesu kira ekadivasam Kimilo koṭṭhato vīhī otāriyamāne disvā “ete koṭṭheyeva jātā”ti saññī ahoṣi. Bhaddiyo ekadivasam ukkhalito bhattam vaḍḍhiyamānam disvā “ukkhaliyaññeva uppannan”ti saññī ahoṣi. Anuruddhena pana neva vīhī koṭṭentā, na bhattam pacantā, na vaḍḍhentā diṭṭhapubbā, vaḍḍhetvā pana purato ṭhapitameva passati. So bhuñjitukāmakāle “bhattam pātiyaṃ uṭṭhahatī”ti saññāmakāsi. Evaṃ tayopi te bhattuṭṭhānaṭṭhānam na jānanti. Tenāyaṃ “ko esa kammanto nāmā”ti pucchitvā “paṭhamam khettaṃ kasāpetabban”ti ādikaṃ saṃvacchare saṃvacchare kattabban kiccaṃ sutvā “kadā kammantānam anto paññāyissati, kadā mayaṃ appossukkā bhoge bhuñjissāmā”ti vatvā kammantānam apariyantatāya akkhātāya¹ “tena hi tvaññeva gharāvāsam vasa, na mayhaṃ etenattho”ti mātaraṃ upasaṅkamitvā “anujānāhi maṃ amma, pabbajissāmi”ti vatvā tāya nānappakārehi tikkhattuṃ paṭikkhipitvā “sace te sahāyako Bhaddiyarājā pabbajissati, tena saddhiṃ pabbajāhī”ti vutte taṃ upasaṅkamitvā “mama kho samma pabbajjā tava paṭibaddhā”ti vatvā taṃ nānappakārehi saññāpetvā sattame divase attanā saddhiṃ pabbajanatthāya paṭiññam gaṇhi.

Tato Bhaddiyo Sakyarājā Anuruddho Ānando Bhagu Kimilo Devadattoti ime cha khattiyā Upālikappakasattamā devā viya dibbasampattiṃ sattāhaṃ sampattiṃ anubhavitvā uyyānam gacchantā viya caturaṅginiyā senāya nikkhamitvā paravisayaṃ patvā rājāṇāya senaṃ nivattāpetvā paravisayaṃ okkamimsu. Tattha cha khattiyā attano attano ābharaṇāni omuñcitvā bhaṇḍikaṃ katvā “handā bhaṇe Upāli nivattassu, alaṃ te ettakaṃ jīvikaṃ”ti tassa adamsu. So tesam pādamūle parivattitvā paridevitvā tesam āṇam atikkamituṃ asakkonto uṭṭhāya taṃ gahetvā nivatti. Tesam dvidhā jātakāle² vanam ārodanappattaṃ viya pathavīkampamānākārappattā viya ahoṣi. Upāli kappakopi thokaṃ gantvā nivattitvā “caṇḍā kho Sākiyā, ‘iminā kumārā nippātītā’ti ghāteyyumpi maṃ. Ime hi nāma Sakyakumārā evarūpaṃ sampattiṃ pahāya imāni anagghāni ābharaṇāni khelaṇḍam viya chaḍḍetvā pabbajissanti,

1. Akkhayātāya (Ka)

2. Bhijjitakāle (Ka)

kimaṅgaṃ paṇāhan”ti bhaṇḍitaṃ omuñcitvā tāni ābharaṇāni rukke laggetvā “atthikā gaṇhantū”ti vatvā tesāṃ santikaṃ gantvā tehi “kasmā nivattosī”ti puṭṭho tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ te ādāya Satthu santikaṃ gantvā “mayāṃ bhante Sākiyā nāma mānanissitā, ayaṃ amhākaṃ dīgharattaṃ paricārako, imaṃ paṭhamataraṃ pabbājetha, mayamassa abhivādanādīni karissāma, evaṃ no māno nimmānāyissatī”ti vatvā taṃ paṭhamataraṃ pabbājetvā pacchā sayāṃ pabbajimsu. Tesu āyasmā Bhaddiyo teneva antaravassena tevijjo ahoṣi. Āyasmā Anuruddho dibbacakkhuko hutvā pacchā **Mahāvitakkasuttaṃ**¹ sutvā arahattaṃ pāpuṇi. Āyasmā Ānando sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Bhagutthero ca Kimilatthero ca aparabhāge vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇimsu. Devadatto pothujjanikaṃ iddhiṃ patto.

Aparabhāge Satthari Kosambiyaṃ viharante sasāvakaśaṃghassa Tathāgatassa mahanto lābhasakkāro nibbatti. Vatthabhesajjādihatthā manussā vihāraṃ pavisitvā “kuhiṃ Satthā, kuhiṃ Sāriputtatthero, kuhiṃ Mahāmoggallānatthero, kuhiṃ Mahākassapatthero, kuhiṃ Bhaddiyatthero, kuhiṃ Anuruddhatthero, kuhiṃ Ānandatthero kuhiṃ Bhagutthero, kuhiṃ Kimilatthero”ti asītimahāsāvakaṇaṃ nisinnaṭṭhānaṃ oloketā vicaranti. “Devadattattero kuhiṃ nisinno vā, ṭhito vā”ti pucchanto nāma natthi. So cintesi “ahampi etehi saddhiññeva pabbajito, etepi khattiyapabbajitā, ahampi khattiyapabbajito, lābhasakkārahatthā manussā eteyeva pariyesanti, mama nāmaṃ gaheṭāpi natthi. Kena nu kho saddhiṃ ekato hutvā kaṃ pasādetvā mama lābhasakkāraṃ nibbatteyyan”ti. Athassa etadahosi “ayaṃ kho rājā Bimbisāro paṭhamadassaneneva ekādasahi nahutehi saddhiṃ sotāpattiphale paṭiṭṭhito, na sakkā etena saddhiṃ ekato bhavituṃ, Kosalaraññāpi saddhiṃ na sakkā bhavituṃ. Ayaṃ kho pana rañño putto Ajātasattu kumāro kassaci guṇadose na jānāti, etena saddhiṃ ekato bhavissāmī”ti. So Kosambito Rājagahaṃ gantvā kumārakavaṇṇaṃ abhinimminivā cattāro āsīvise catūsu hatthapādesu ekaṃ gīvāya

1. Am 3. 62 piṭṭhe.

pilandhitvā ekaṃ sīse cumbaṭakaṃ¹ katvā ekaṃ ekaṃsaṃ karitvā imāya ahimekhalāya ākāśato oruyha Ajātasattussa ucchaṅge nisīditvā tena bhītena “kosi tvaṇ”ti vutte “ahaṃ Devadatto”ti vatvā tassa bhayavinodanattthaṃ taṃ attabhāvaṃ paṭisaṃharitvā² saṃghāṭipattacīvaradharo purato ṭhatvā taṃ pasādetvā lābhasakkāraṃ nibbattesī. So lābhasakkārābhībhūto “ahaṃ bhikkhusaṃghaṃ pariharissāmi”ti pāpakaṃ cittaṃ uppādetvā saha cittuppādena iddhitto parihāritvā Satthāraṃ Veḷuvanavihāre sarājikāya parisāya dhammaṃ desentaṃ vanditvā uṭṭhāyāsanaṃ añjaliṃ paggayha “Bhagavā bhante etarahi jiṇṇo vuḍḍho mahallako, appossukko diṭṭhadhammasukhavihāraṃ anuyuñjatu, ahaṃ bhikkhusaṃghaṃ pariharissāmi, niyyādetha me bhikkhusaṃghaṇ”ti vatvā Satthārā kheḷāsakavādena apasādetvā paṭikkhitto anattamano imaṃ paṭhamam Tathāgate āghātaṃ bandhitvā pakkāmi.

Athassa Bhagavā Rājagahe pakāsaṇīyakammaṃ kāresi. So “pariccatto dāni ahaṃ samaṇena Gotamena, idānissa anattthaṃ karissāmi”ti Ajātasatthum upasaṅkamitvā “pubbe kho kumāra manussā dīghāyukā, etarahi appāyukā. Ṭhānaṃ kho panetaṃ vijjati, yaṃ tvaṃ kumārova samāno kālaṃ kareyyāsi, tena hi tvaṃ kumāra pītaṃ hantvā rājā hohi, ahaṃ Bhagavantaṃ hantvā Buddho bhavissāmi”ti vatvā tasmim rajje patiṭṭhite Tathāgatassa³ vadhāya purise payojetvā tesu sotāpattiṭṭhalaṃ patvā nivattesu sayam Gijjhakūṭapabbataṃ abhiruhitvā “ahameva samaṇam Gotamaṃ jīvitaṃ voropessāmi”ti silaṃ pavijjhivā ruhiruppādakakammaṃ katvā imināpi upāyena māretum asakkonto puna Nālāgiriṃ vissajjāpesi. Tasmim āgacchante Ānandatthero attano jīvitaṃ Satthu pariccajitvā purato aṭṭhāsi. Satthā nāgaṃ dametvā nagarā nikkhamitvā vihāraṃ gantvā anekasahasseehi upāsakehi abhihaṭaṃ mahādānaṃ paribhuñjitvā tasmim divase sannipatitānaṃ aṭṭhārasakoṭisaṅkhātānaṃ Rājagahavāsīnaṃ anupubbim kathaṃ kathekvā caturāsītiyā paṇasahasānaṃ dhammābhisamaye jāte “aho āyasmā Ānando mahāguṇo, tathārūpe nāma hatthināge āgacchante attano jīvitaṃ

1. Cumbaṭakaṃ (ka)

2. Vijahitvā (Ka)

3. Tathāgataṃ (Ka)

pariccajivā Satthu puratova aṭṭhāsi”ti therassa guṇakathaṃ sutvā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa mamatthāya jīvitaṃ pariccajīyevā”ti vatvā bhikkhūhi yācito **Cūlahamsa**¹**mahāhamsa**²**kakkaṭakajātakāni**³ kathesi. Devadattassāpi kammaṃ neva pākaṭaṃ, tathā rañño mārāpitattā, na vadhakānaṃ payojitattā, na silāya paviddhattā⁴ pākaṭaṃ ahosi, yathā Nālāgirihatthino vissajjitattā. Tadā hi mahājano “rājāpi Devadatteneva mārāpito, vadhakopi payojito, silāpi apaviddhā. Idāni pana tena Nālāgiri vissajjāpito, evarūpaṃ nāma pāpakam gahetvā rājā vicarati”ti kolāhalamakāsi.

Rājā mahājanassa kathaṃ sutvā pañca thālīpākasatāni nīharāpetvā na puna tassūpaṭṭhānaṃ agamāsi, nāgarāpissa kulaṃ upagatassa bhikkhāmattampi na adamsu. So parihīnalābhasakkāro kohaṇṇena jīvitukāmo Satthāraṃ upasaṅkamitvā pañca vatthūni yācitvā Bhagavatā “alaṃ Devadatta, yo icchatī, so ārañṇako hotū”ti paṭikkhitto kassāvuso vacanaṃ sobhanaṃ, kiṃ Tathāgatassa udāhu mama, ahañhi ukkaṭṭhavasena evaṃ vadāmi “sādhu bhante bhikkhū yāvajīvaṃ ārañṇakā assu, piṇḍapātikā, paṃsukūlikā, rukkhamūlikā, macchamaṃsaṃ na khādeyyun”ti. “Yo dukkhā muccitukāmo, so mayā saddhiṃ āgacchatū”ti vatvā pakkāmi. Tassa vacanaṃ sutvā ekacce navakapabbajitā mandabuddhino “kalyāṇaṃ Devadatto āha, etena saddhiṃ vicarissāmā”ti tena saddhiṃ ekato ahesuṃ. Iti so pañcasatehi bhikkhūhi saddhiṃ tehi pañcahi vatthūhi lūkhappasannaṃ janaṃ saññāpento kulesu viññāpetvā viññāpetvā bhuñjanto saṃghabhedāya parakkami. So Bhagavatā “saccaṃ kira tvaṃ Devadatta saṃghabhedāya parakkamasi cakkabhedāyā”ti puṭṭho “saccaṃ Bhagavā”ti vatvā “garuko kho Devadatta saṃghabhedo”ti-ādīhi ovaḍitopi Satthu vacanaṃ anādiyitvā pakkanto āyasmantaṃ Ānandaṃ Rājagahe piṇḍāya carantaṃ disvā “ajjatagge dānāhaṃ āvuso Ānanda aññatreva Bhagavatā, aññatra bhikkhusaṃghā uposathaṃ karissāmi, saṃghakammaṃ karissāmi”ti āha. Thero tamatthaṃ Bhagavato ārocesi. Taṃ viditvā Satthā uppannadhammasaṃvego hutvā

1. Khu 5. 326; Khu 6. 83 piṭṭhesu.

3. Khu 5. 78 piṭṭhe.

2. Khu 6. 90 piṭṭhe.

4. Pavijjhittattā (Ka)

“Devadatto sadevakassa lokassa anathanissitaṃ attano Avīcimhi
paccanakakammaṃ karotī”ti vitakketvā—

“Sukarāṇi asādhūni, attano ahitāni ca.

Yaṃ ve hitaṇca sādhuṇca, taṃ ve paramadukkaraṇaṃ”ti¹—

Imaṃ gāthaṃ vatvā puna imaṃ udānaṃ udāneti—

“Sukaraṃ sādhuṇā sādhu, sādhu pāpena dukkaraṃ,

Pāpaṃ pāpena sukaraṃ, pāpamariyehi dukkaraṇaṃ”ti².

Atha kho Devadatto uposathadivase attano parisāya saddhiṃ
ekamantaṃ nisīditvā “yassimāni pañca vatthūni khamanti, so salākaraṃ
gaṇhatū”ti vatvā pañcasatehi vajjiputtakehi navakehi appakataññūhi
salākāya gahitāya saṃghaṃ bhinditvā te bhikkhū ādāya Gayāsisaṃ agamāsi.
Tassa tattha gatabhāvaṃ sutvā Satthā tesāṃ bhikkhūnaṃ ānayanatthāya dve
aggasāvake pesesi. Te tattha gantvā ādesanāpāṭihāriyānusāsaniyā ceva
iddhipāṭihāriyānusāsaniyā ca anusāsantā te amataṃ pāyetvā ādāya ākāseṇa
āgamimsu. Kokālikopi kho “uṭṭhehi āvuso Devadatta, nītā te bhikkhū
Sāriputtamoggallānehi, nanu tvaṃ mayā vutto ‘mā āvuso
Sāriputtamoggallāne vissāsī’ti. Pāpicchā Sāriputtamoggallānā, pāpikānaṃ
icchānaṃ vasaraṃ gatā”ti vatvā jaṇṇukena hadayamajjhe pahari, tassa tattheva
uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggañchi. Āyasmantaṃ pana Sāriputtaṃ
bhikkhusaṃghaparivutaṃ ākāseṇa āgacchantaṃ disvā bhikkhū āhaṃsu
“bhante āyasmā Sāriputto gamanakāle attadutiyo gato, idāni mahāparivāro
āgacchanto sobhati”ti. Satthā “na bhikkhave idāneva Sāriputto sobhati,
pubbe tiracchānayaniyaṃ nibbattakālepi mayhaṃ putto mama santikaṃ
āgacchanto sobhiyevā”ti vatvā—

“Hoti sīlavataṃ attho, paṭisanthāravuttinaṃ.

Lakkhaṇaṃ passa āyantaṃ, ñātisaṃghapurakkhataṃ.

Atha passasi’maṃ kālaṃ, suvihīnaṃva ñātibhi”ti³—

1. Khu 1. 38; Vi 4. 361 piṭṭhesu. 2. Khu 1. 150 piṭṭhe Udāne. 3. Khu 5. 3 piṭṭhe.

idaṃ jātakam kathesi. Puna bhikkhūhi “bhante Devadatto kira dve
aggasāvake ubhosu passesu nisīdāpetvā ‘Buddhalīlāya dhammam
desessāmī’ti tumhākam anukiriyaṃ karotī”ti vutte “na bhikkhave idāneva,
pubbepesa mama anukiriyaṃ kātuṃ vāyami, na pana sakkhī”ti vatvā—

“Api vīraka passesi, sakuṇaṃ mañjubhāṇakaṃ.
Mayūragīvasaṅkāsaṃ, patim mayham saviṭṭhakaṃ.

Udakathalacarassa pakkhino,
Niccaṃ āmakamacchabhōjino.
Tassānukaram saviṭṭhako,
Sevāle paliguṇṭhito mato”ti¹—

ādinā jātakam vatvā aparāparesupi divasesu tathānurūpameva katham
ārabbha—

“Acāri vatāyaṃ vitudaṃ vanāni,
Kaṭṭhaṅgarukkhesu asārakesu.
Athā’sadā khadiraṃ jātasāraṃ,
Yattha’bbhidā garuḷo uttamaṅgaṇa”ti².

“Lasī ca te nipphalitā, matthako ca padālito.
Sabbā te phāsukā bhaggā, ajja kho tvaṃ virocasī”ti³—

evamādīni jātakāni kathesi. Puna “akataññū Devadatto”ti katham ārabha—

“Akaramhasa te kiccaṃ, yaṃ balaṃ ahuvamhase.
Migarāja namo tyatthu, api kiñci labhāmase.
Mama lohitabhakkhassa, niccaṃ luddāni kubbato.
Dantantaragato santo, taṃ bahuṃ yampi jīvasī”ti⁴—

ādīni jātakāni kathesi. Puna vadhāya parisakkanamassa ārabha—

“Ñātametaṃ kuruṅgassa, yaṃ tvaṃ sepaṇṇi siyyasi.
Aññaṃ sepaṇṇi gacchāmi, na me te ruccate phalaṇa”ti⁵—

1. Khu 5. 54 piṭṭhe.

2. Khu 5. 56 piṭṭhe.

3. Khu 5. 33 piṭṭhe.

4. Khu 5. 97 piṭṭhe.

5. Khu 5. 6 piṭṭhe.

ādīni jātakāni kathesi. Punadivase¹ “ubhato parihīno Devadatto lābhasakkārato ca sāmāññato cā”ti kathāsu pavattamānāsu “na bhikkhave idāneva Devadatto parihīno, pubbepesa parihīnoyevā”ti vatvā—

“Akkhī bhinnā paṭo nattho, sakhigehe ca bhaṇḍanaṃ.
Ubhato paduṭṭhā kammantā, udakamhi thalamhi cā”ti²—

ādīni jātakāni kathesi. Evaṃ Rājagahe viharantova Devadattaṃ ārabha bahūni jātakāni kathetvā Rājagahato Sāvattthim gantvā Jetavane vihāre vāsam kappesi. Devadattopi kho nava māse gilāno pacchime kāle Satthhāraṃ daṭṭhukāmo hutvā attano sāvake āha “ahaṃ Satthhāraṃ daṭṭhukāmo, taṃ me dassethā”ti. “Tvaṃ samatthakāle Satthhārā saddhim verī hutvā acari, na mayaṃ tattha nessāmā”ti vutte “mā maṃ nāsetha, mayā Satthhari āghāto kato, Satthu pana mayi kesaggamattopi āghāto natthi. So hi Bhagavā—

Vadhake Devadattamhi, core Aṅgulimālake.
Dhanapāle Rāhule ca, sabbattha samamānasoti³—

dassetha me Bhagavantān”ti punappunam yāci. Atha naṃ te mañcakenādāya nikkhamimṃsu. Tassa āgamanam sutvā bhikkhū Satthu ārocesum “bhante Devadatto kira tumhākaṃ dassanattāya āgacchatī”ti. Na bhikkhave so tenattabhāvena maṃ passitum labhissatīti. ⁴Devadatto kira pañcannaṃ vatthūnaṃ āyācitakālato paṭṭhāya puna Buddhaṃ daṭṭhum na labhati⁴, ayaṃ dhammatā. Asukaṭṭhānañca asukaṭṭhānañca āgato bhanteti. Yaṃ icchatī, taṃ karotu, na so maṃ passitum labhissatīti. Bhante ito yojanamattaṃ āgato, aḍḍhayojanaṃ, gāvutaṃ, Jetavanapokkharāṇīsamīpaṃ āgato bhanteti. Sacepi Antojetavanaṃ pavisati, neva maṃ passitum labhissatīti. Devadattaṃ gahetvā āgatā Jetavanapokkharāṇīre mañcaṃ otāretvā pokkharāṇim⁵ nhāyitum otarimṃsu. Devadattopi kho mañcato vuṭṭhāya ubho pāde bhūmiyaṃ ṭhapetvā nisīdi. Pādā pathaviṃ

1. Puna (Sī, Syā) 2. Khu 5. 32 piṭṭhe. 3. Khu 3. 51; Khu 11. 396 piṭṭhesu.
4-4. Bhikkhū kira ... na labhanti (Sī, Syā) 5. Pokkharāṇiyaṃ (Syā)

pavisimsu. So anukkamena yāva gopphakā, yāva jaṇṇukā, yāva kaṭito, yāva thanato, yāva gīvato pavisitvā hanukaṭṭhikassa bhūmiyaṃ pavitṭhakāle—

“Imehi aṭṭhīhi¹ tamaggapuggalaṃ,
Devātidevaṃ naradammasārathim.
Samantacakkhum satapuññalakkhaṇaṃ,
Pāṇehi Buddhaṃ saraṇaṃ upemī”ti²—

imaṃ gāthamāha. Idaṃ kira ṭhānaṃ disvā Tathāgato Devadattaṃ pabbājesi. Sace hi na so pabbajissa, gihī hutvā kammañca bhāriyaṃ akarissa, āyatim bhavanissaraṇapaccayaṃ³ kātum na sakkhissa, pabbajitvā ca pana kiñcāpi kammaṃ bhāriyaṃ karissati, āyatim bhavanissaraṇapaccayaṃ kātum sakkhissatīti taṃ Satthā pabbājesi. So hi ito satasahassakappamatthake Aṭṭhissaro nāma Paccekabuddho bhavissati, so pathaviṃ pavisitvā Avīcimhi nibbatti. Niccale Buddhe aparajjhabhāvena pana niccalova hutvā paccatūti⁴ yojanasatike Anto-avīcimhi yojanasatubbedhamevassa sarīraṃ nibbatti. Sīsaṃ yāva kaṇṇasakkhalito upari ayakapallaṃ⁵ pāvisi, pādā yāva gopphakā heṭṭhā ayapathaviyaṃ pavitṭhā, mahātālakkhandhaparimāṇaṃ ayasūlaṃ pacchimabhittito nikkhamitvā piṭṭhimajjhaṃ bhinditvā urena nikkhamitvā purimabhittim pāvisi, aparaṃ dakkhiṇabhittito nikkhamitvā dakkhiṇapassaṃ bhinditvā vāmapassena nikkhamitvā uttarabhittim pāvisi, aparaṃ upari kapallato nikkhamitvā matthakaṃ bhinditvā adhobhāgena nikkhamitvā ayapathaviṃ pāvisi. Evaṃ so tattha niccalova pacci.

Bhikkhū “ettakaṃ ṭhānaṃ Devadatto āgacchanto Satthāraṃ daṭṭhum alabhitvāva pathaviṃ pavitṭho”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā “na bhikkhave Devadatto idāneva mayi aparajjhitvā pathaviṃ pāvisi, pubbepe pavitṭhoyevā”ti vatvā hatthirājakāle maggamūḷhaṃ purisaṃ samassāsetvā attano piṭṭhiṃ āropetvā khemantaṃ pāpitassa⁶ puna tikkhattum āgantvā aggaṭṭhāne

1. Aṭṭhehi (Sī)

2. Khu 11. 116 piṭṭhe.

3. Āyatibhavassa ca paccayaṃ (Sī), āyatim bhavassa paccayaṃ (Syā)

4. Paccati (Syā)

5. Ayakapālaṃ (Sī)

6. Pāpitena tena (Sī)

majjhimaṭṭhāne mūleti evaṃ dante chinditvā tatiyavāre mahāpurisassa cakkhupathaṃ atikkamantassa tassa pathaviṃ pavittṭhabhāvaṃ dīpetum—

“Akataññussa posassa, niccaṃ vivaradassino.

Sabbaṃ ce pathaviṃ dajjā, neva naṃ abhirādhaye”ti¹—

Idaṃ jātaṃ kathetvā punapi tatheva kathāya samuṭṭhitāya khantivādibhūte attani aparajjhivā Kalāburājabhūtassa tassa pathaviṃ pavittṭhabhāvaṃ dīpetum **Khantivādi jātaṃ**², Cūladhammapālabhūte attani aparajjhivā Mahāpatāparājabhūtassa tassa pathaviṃ pavittṭhabhāvaṃ dīpetum **Cūladhammapāla jātaṃ**³ kathesi.

Pathaviṃ pavittṭhe pana Devadatte mahājano haṭṭhatuṭṭho dhajapaṭākakadaliyo ussāpetvā puṇṇaghaṭe ṭhapetvā “lābhā vata no”ti mahantaṃ chaṇaṃ anubhoti. Tamatthaṃ Bhagavato ārocesum. Bhagavā “na bhikkhave idāneva Devadatte mate mahājano tussati, pubbepe tussiyevā”ti vatvā sabbajanassa appiye caṇḍe pharuse Bārāṇasiyaṃ Piṅgalaraññe nāma mate mahājanassa tuṭṭhabhāvaṃ dīpetum—

“Sabbo jano himsito Piṅgalena,
Tasmiṃ mate paccayā vedayanti.
Piyo nu te āsi akaṇhanetto,
Kasmā tuvaṃ rodasi dvārapāla.

Na me piyo āsi akaṇhanetto,
Bhāyāmi paccāgamanāya tassa.
Ito gato himseyya maccurājaṃ,
So himsito āneyya puna idhā”ti⁴—

Idaṃ **Piṅgalajātaṃ** kathesi. Bhikkhū Satthāraṃ pucchimsu “idāni bhante Devadatto kuhiṃ nibbatto”ti. Avīcimahāniraye bhikkhaveti. Bhante idha tappanto vicarivā puna gantvā tappanaṭṭhāneyeva nibbattoti. “Āma bhikkhave, pabbajitā vā hontu gahaṭṭhā vā, pamādavihārino ubhayattha tappantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Khu 5. 17, 199 piṭṭhe.

3. Khu 5. 125 piṭṭhe.

2. Khu 5. 99 piṭṭhe.

4. Khu 5. 66 piṭṭhe.

17. “Idha tappati pecca tappati, pāpakārī ubhayattha tappati.

Pāpaṃ me katanti tappati, bhiyyo tappati duggatim gato”ti.

Tattha **idha tappatīti** idha kammatappanena domanassamattena tappati. **Peccāti** paraloke pana vipākatappanena atidāruṇena apāyadukkhena tappati. **Pāpakārīti** nānappakārassa pāpassa kattā. **Ubhayatthāti** iminā vuttappakārena tappanena ubhayattha tappati nāma. **Pāpaṃ meti** so hi kammatappanena tappanto “pāpaṃ me katan”ti tappati. Taṃ appamattakaṃ tappanaṃ, vipākatappanena pana tappanto **bhiyyo tappati duggatim gato** atipharusena tappanena ativiya tappatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Devadattavattu dvādasamaṃ.

13. Sumanādevīvattu

Idha nandatīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Sumanadeviṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ hi devasikaṃ Anāthapiṇḍikassa gehe dve bhikkhusahassāni bhuñjanti, tathā Visākhāya mahā-upāsikāya. Sāvattiyaṃ yo yo dānaṃ dātukāmo hoti, so so tesā ubhinnaṃ okāsaṃ labhitvāva karoti. Kiṃ kārāṇā? “Tumhākaṃ dānaggaṃ Anāthapiṇḍiko vā Visākhā vā āgatā”ti pucchitvā “nāgatā”ti vutte satasahassaṃ vissajjetvā katadānampi “kiṃ dānaṃ nāmetan”ti garahanti. Ubhopi hi te bhikkhusaṃghassa ruciṇca anucchavikakiccāni ca ativiya jānanti, tesu vicārentesu¹ bhikkhū cittarūpaṃ bhuñjanti. Tasmā sabbe dānaṃ dātukāmā te gahetvāva gacchanti. Iti te attano attano ghare bhikkhū parivisitum na labhanti. Tato Visākhā “ko nu kho mama ṭhāne ṭhatvā bhikkhusaṃghaṃ parivissati”ti upadhārentī puttassa dhītaraṃ disvā taṃ attano ṭhāne ṭhapesi. Sā tassā nivesane bhikkhusaṃghaṃ parivisati. Anāthapiṇḍikopi Mahāsubhaddaṃ nāma jeṭṭhadhītaraṃ ṭhapesi. Sā

1. Viharantesu (Syā), vicarantesu (Ka)

bhikkhūnaṃ veyyāvaccaṃ karontī dhammaṃ suṇantī sotāpannā hutvā patikulaṃ agamāsi. Tato Cūlasubbhaddaṃ ṭhapesi. Sāpi tatheva karontī sotāpannā hutvā patikulaṃ gatā. Atha Sumanadeviṃ nāma kaniṭṭhabhāṭikāṃ ṭhapesi. Sā pana dhammaṃ sutvā sakadāgāmiṃphalaṃ patvā kumārikāva hutvā tathārūpena aphāsukena āturā āhārupacchedaṃ katvā pitaraṃ daṭṭhukāmā hutvā pakkosāpesi. So ekasmiṃ dānagge tassā sāsaṇaṃ sutvāva āgantvā “kiṃ amma Sumane”ti āha. Sāpi naṃ āha “kiṃ tāta kaniṭṭhabhāṭikā”ti. Vilapasi¹ ammaṃti. Na vilapāmi kaniṭṭhabhāṭikāti. Bhāyasi ammaṃti. Na bhāyāmi kaniṭṭhabhāṭikāti. Ettakaṃ vatvāyeva pana sā kālamakāsi. So sotāpannopi samāno seṭṭhidhītari uppannasokaṃ adhivāsetuṃ asakkonto dhītu sarīrakiccaṃ kāretvā rodanto Satthu santikaṃ gantvā “kiṃ gahapati dukkhī dummano assumukho rodamaṇo āgatosī”ti vutte “dhītā me bhante Sumanadevī kālakatā”ti āha. Atha kasmā socasi, nanu sabbesaṃ ekaṃsikaṃ maraṇanti. Jānāmetaṃ bhante evarūpā nāma me hiri-ottappasampannā dhītā, sā maraṇakāle satim paccupaṭṭhāpetuṃ asakkonti vilapamānā² matā, tena me anappakaṃ domanassaṃ uppajjatīti. Kiṃ pana tāya kathitaṃ mahāseṭṭhīti. Ahaṃ taṃ bhante “amma Sumane”ti āmaṇtesim. Atha maṃ āha “kiṃ tāta kaniṭṭhabhāṭikā”ti. Vilapasi ammaṃti. Na vilapāmi kaniṭṭhabhāṭikāti, bhāyasi ammaṃti. Na bhāyāmi kaniṭṭhabhāṭikāti. Ettakaṃ vatvā kālamakāsīti. Atha naṃ Bhagavā āha “na te mahāseṭṭhi dhītā vilapati”ti. Atha kasmā bhante evamāhāti. Kaniṭṭhattāyeva. Dhītā hi te gahapati maggaphalehi tayā mahallikā. Tvaṇhi sotāpanno, dhītā pana te sakadāgāminī. Sā maggaphalehi tayā mahallikattā taṃ evamāhāti. Evaṃ bhanteti. Evaṃ gahapatīti. Idāni kuhiṃ nibbattā bhanteti. Tusitabhavane gahapatīti. Bhante mama dhītā idha nātakānaṃ antare nandamānā vicarivā ito gantvāpi nandanaṭṭhāneyeva nibbattāti atha naṃ Satthā “āma gahapati, appamattā nāma gahaṭṭhā vā pabbajitā vā idha loke ca paraloke ca nandantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Vipṭalapasi (Sī, Syā)

2. Vipṭalapamānā (Sī, Syā)

18. “Idha nandati pecca nandati, katapuñño ubhayattha nandati.

Puññaṃ me katanti nandati, bhiyyo nandati sugatim gato”ti.

Tattha **idhā**ti idha loke kammanandanena nandati. **Peccā**ti paraloke vipākanandanena nandati. **Katapuñño**ti nānappakārassa puññaṃ kattā. **Ubhayatthā**ti idha “kataṃ me kusalaṃ, akataṃ me pāpaṃ”ti nandati, parattha vipākaṃ anubhavanto nandati. **Puññaṃ** **meti** idha nandanto pana “puññaṃ me katan”ti somanassamatteneva kammanandaṃ upādāya nandati. **Bhiyyo**ti vipākanandanena pana sugatim gato sattapaññāsavassakoṭiyo saṭṭhivassasatasahassāni dibbasampattim anubhavanto Tusitapure ativiya nandatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātātī.

Sumanādevīvattu terasamaṃ.

14. Dvesahāyakabhikkhuvattu

Bahumpi ceti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto dve sahāyake ārabha kathesi.

Sāvatthivāsino hi dve kulaputtā sahāyakā vihāraṃ gantvā Satthu dhammadesanaṃ sutvā kāme pahāya sāsane uraṃ datvā pabbajitvā pañca vassāni ācariyupajjhāyānaṃ santike vasitvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā sāsane dhuraṃ pucchitvā vipassanādhuraṃ ganthadhuraṃ vitthārato sutvā eko tāva “ahaṃ bhante mahallakakāle pabbajito na sakkhissāmi ganthadhuraṃ pūretum, vipassanādhuraṃ pana pūressāmi”ti yāva arahattā vipassanādhuraṃ kathāpetvā ghaṭento vāyamanto saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Itaro pana “ahaṃ ganthadhuraṃ pūressāmi”ti¹ anukkamena tepiṭakaṃ Buddhavadanaṃ uggaṇhitvā gatagataṭṭhāne dhammaṃ katheti, sarabhaññaṃ bhaṇati, pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ dhammaṃ vācento vicarati. Aṭṭhārasannaṃ mahāgaṇānaṃ ācariyo ahoṣi. Bhikkhū Satthu santike kammaṭṭhānaṃ

1. Pūretum sakkhissāmīti (Ka)

gahetvā itarassa therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā tassa ovāde ṭhatvā arahattaṃ patvā therāṃ vanditvā “Satthāraṃ daṭṭhukāmaṃhā”ti vadanti. Thero “gacchatha āvuso, mama vacanena Satthāraṃ vanditvā asīti mahāthere vandatha, sahāyakattherampi me ‘amhākaṃ ācariyo tumhe vandatī’ti vadathā”ti peseti. Te bhikkhū vihāraṃ gantvā Satthārañceva asīti mahāthere ca vanditvā Ganthikattherassa santikaṃ gantvā¹ “bhante amhākaṃ ācariyo tumhe vandatī”ti vadanti. Itarena ca “ko nāma so”ti vutte “tumhākaṃ sahāyakabhikkhu bhante”ti vadanti. Evaṃ there punappunaṃ sāsanaṃ paḥiṇante so bhikkhu thokaṃ kālaṃ sahitvā aparabhāge sahituṃ asakkonto “amhākaṃ ācariyo tumhe vandatī”ti vutte “ko eso”ti vatvā “tumhākaṃ sahāyakabhikkhū”ti vutte “kiṃ pana tumhehi tassa santike uggaḥitaṃ, kiṃ Dīghanikāyādīsu aññataro nikāyo, kiṃ tīsu piṭakesu ekaṃ piṭakaṃ”ti vatvā “catuppadikampi gāthaṃ na jānāti. Paṃsukūlaṃ gahetvā pabbajitakāleyeva araṇṇaṃ paviṭṭho, bahū vata antevāsike labhi, tassa āgatakāle mayā pañhaṃ pucchitum vaṭṭatī”ti cintesi.

Atha aparabhāge thero Satthāraṃ daṭṭhuṃ āgato. Sahāyakassa therassa santike pattacīvaraṃ ṭhapetvā gantvā Satthārañceva asīti mahāthere ca vanditvā sahāyakassa vasanaṭṭhānaṃ paccāgami. Athassa so vattaṃ kāretvā samappamaṇaṃ āsanaṃ gahetvā “pañhaṃ pucchissāmi”ti nisīdi. Tasmiṃ khaṇe Satthā “esa evarūpaṃ mama puttaṃ vihaṭhetvā niraye nibbatteyyā”ti tasmiṃ anukampāya vihāracārikaṃ caranto viya tesāṃ nisinnaṭṭhānaṃ gantvā paññattavarabuddhāsane nisīdi. Tattha tattha nisīdantā hi bhikkhū Buddhāsaṇaṃ paññāpetvāva nisīdanti. Tena Satthā pakatipaññattheyeva āsane nisīdi. Nisajja kho pana Ganthikabhikkhuṃ paṭhamajjhāne pañhaṃ pucchitvā tasmiṃ akathite² dutiyajjhānaṃ ādiṃ katvā aṭṭhasupi samāpattīsu rūpārūpesu ca pañhaṃ pucchi. (Ganthikatthero ekampi kathetuṃ nāsakkhi)³. Itaro taṃ sabbaṃ kathesi. Atha naṃ sotāpattimagge pañhaṃ pucchi. Ganthikatthero kathetuṃ nāsakkhi. Tato khīṇāsavattheraṃ pucchi. Thero kathesi. Satthā “sādhu sādhu bhikkhū”ti abhinanditvā sesamaggesupi

1. Vanditvā therāṇa vanditvā (Ka) 2. Kathite (Sī, Ka) 3. () Sī-Ka-potthakesu natthi.

paṭipāṭiyā pañhaṃ pucchi. Ganthiko ekampi kathetuṃ nāsakkhi, khīṇāsavo pucchitaṃ pucchitaṃ kathesi. Satthā catūsupi ṭhānesu tassa sādhuḥkāraṃ adāsi. Taṃ sutvā bhummadeve ādiṃ katvā yāva brahmalokā sabbā devatā ceva nāgasupaṇṇā ca sādhuḥkāraṃ adaṃsu. Taṃ sādhuḥkāraṃ sutvā tassa antevāsikā ceva saddhivihārino ca Satthāraṃ ujjhāyimsu “kiṃ nāmetaṃ Satthārā kataṃ, kiñci ajānantassa mahallakattherassa catūsu ṭhānesu sādhuḥkāraṃ adāsi, amhākaṃ panācariyassa sabbapariyattidharassa pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ pāmoḁkhassa pasamsāmatampi na karī”ti. Atha ne Satthā “kiṃ nāmetaṃ bhikkhave kathethā”ti pucchitvā tasmim atthe ārocite “bhikkhave tumhākaṃ ācariyo mama sāsane bhatiyā gāvo rakkhaṇasadiso, mayhaṃ pana putto yathāruciya pañca gorase paribhuñjanakasāmisadiso”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

19. “Bahumpi ce saṃhita bhāsamāno,
Na takkaro hoti naro pamatto.
Gopova gāvo gaṇayaṃ paresaṃ,
Na bhāgavā sāmāññaṃ hoti.

20. Appampi ce saṃhita bhāsamāno,
Dhammassa hoti anudhammacārī.
Rāgañca dosañca pahāya moham,
Sammappajāno suvimuttacitto.
Anupādiyāno idha vā huraṃ vā,
Sa bhāgavā sāmāññaṃ hotī”ti.

Tattha **saṃhita**ṃ tepiṭakassa Buddhavacanassetam nāmaṃ. Taṃ ācariye upasaṅkamitvā uggaṇhitvā bahumpi paresaṃ **bhāsamāno** vācento taṃ dhammaṃ sutvā yaṃ kārakena puggalena kattabbaṃ, takkaro na hoti. Kukkuṭassa pakkhapaharaṇamattampi aniccādivasena yonisomanasikāraṃ nappavatteti. Eso yathā nāma divasaṃ bhatiyā gāvo rakkhanto gopo pātova niravasesaṃ sampaṭicchitvā sāyaṃ gaṇetvā¹ sāmikānaṃ niyyādetvā divasabhatimattaṃ gaṇhāti, yathāruciya pana pañca gorase

1. Gaṇetvā (Sī)

paribhuñjitum na labhati, evameva kevalam antevāsikānam santikā vattaṭṭaṭṭakaraṇamattassa bhāgī hoti, sāmāññassa pana bhāgī na hoti. Yathā pana gopālakena niyyāditānam gunnam gorasam sāmikāva paribhuñjanti, tathā tena kathitam dhammam sutvā kārakapuggalā yathānusiṭṭham paṭipajjitvā keci paṭhamajjhānādīni pāpuṇanti, keci vipassanam vaḍḍhetvā maggaphalāni pāpuṇanti, goṇasāmikā gorasasseva sāmāññassa bhāgino honti.

Iti Satthā silasampannassa bahussutassa pamādavihārino aniccādivasena yonisomanasikāre pamattassa bhikkhuno vasena paṭhamam gātham kathesi, na dussilassa. Dutiyagāthā pana appassutassapi yonisomanasikāre kamman karontassa kārakapuggalassa vasena kathitā.

Tattha **appampi ceti** thokam ekavaggadvivaggamattampi. **Dhammassa hoti anudhammacārī**ti atthamaññāya dhammamaññāya navalokuttaradhammassa anurūpam dhammam pubbabhāgaṭṭhānādibhedam caranto¹ anudhammacārī hoti. So “ajja ajjevā”ti paṭivedham ākaṅkhanto vicarati. So imāya sammāpaṭipattiyā rāgañca dosañca pahāya moham sammā hetunā nayena parijānitabbe dhamme parijānanto tadanāvikkhambhanasamucchedapaṭippassaddhinissaraṇavimuttinam vasena suvimuttacitto, **anupādiyaṇo idha vā huram vā**ti idhalokaparalokapariyāpannā vā ajjhattikabāhirā vā khandhā yatanadhātuyo catūhi upādānehi anupādiyanto mahākhīṇāsavo maggasaṅkhātassa sāmāññassa vasena āgatassa phalasāmāññassa ceva pañca-asekkhadhammakhandhassa ca bhāgavā hotīti ratanakūṭena viya agārassa arahattena desanāya kūṭam gaṇhīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesum. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Dvesahāyakabhikkhuvatthu cuddasaman.

Yamakavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamo vaggo.

1. Carāṇato (Sī, Ka)

2. Appamādavagga

1. Sāmāvatīvattu

Appamādo amatapadanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Kosambin¹ upanissāya Ghositārāme viharanto Sāmāvatippamukhānaṃ pañcannaṃ itthisatānaṃ, Māgaṇḍiyappamukhānaṃ etissā pañcannaṃ ñāṭhisatānaṃ maraṇabyasanaṃ ārabba kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbikathā²—atīte Allakapparāṭṭhe Allakapparājā nāma, Veṭṭhadīpakaraṭṭhe Veṭṭhadīpakarājā nāmāti ime dve daharakālato paṭṭhāya sahāyakā hutvā ekācariyakule sippaṃ uggaṇhitvā attano attano pitūnaṃ accayena chattaṃ ussāpetvā āyāmena dasadasayojanike raṭṭhe rājāno ahesuṃ. Te kālena kālaṃ samāgantvā ekato tiṭṭhantā nisīdantā nipajjantā mahājanaṃ jāyamānaṃ jīyamānaṃ mīyamānaṃ disvā “paralokaṃ gacchantaṃ anugacchanto nāma natthi, antamaso attano sarīrampi nānugacchati, sabbaṃ pahāya gantabbaṃ, kiṃ no gharāvāsena, pabbajissāmā”ti mantetvā rajjāni puttadārānaṃ niyyādetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā Himavantappadese vasantā mantayimsu “mayāṃ rajjaṃ pahāya pabbajitā, na jīvituṃ asakkontā. Te mayāṃ ekaṭṭhāne vasantā apabbajitasadisāyeva homa, tasmā visuṃ vasissāma. Tvaṃ etasmiṃ pabbate vasa, ahaṃ imasmiṃ pabbate vasissāmi. Anvaḍḍhamāsaṃ pana uposathadivase ekato bhavissāmā”ti. Atha kho nesaṃ etadahosi “evampi no gaṇasaṅgaṇikāva bhavissati tvaṃ pana tava pabbate aggim jāleyyāsi, ahaṃ mama pabbate aggim jālessāmi, tāya saññāya atthibhāvaṃ jānissāmā”ti. Te tathā karimsu.

Atha aparabhāge Veṭṭhadīpakatāpaso kālaṃ katvā mahesakkho devarājā hutvā nibbatto. Tato aḍḍhamāse sampatte aggim adisvāva itaro “sahāyako me kālakato”ti aññāsi. Itaropi nibbattakkhaṇeyeva attano devasiriṃ oloketvā kammaṃ upadhārento nikkhamanato³ paṭṭhāya attano tapacariyaṃ disvā “gantvā mama sahāyakam

1. Kosambiyaṃ (Ka)

2. Ānupubbī kathā (Sī, Syā)

3. Nekkhammato (Sī)

passissāmī”ti taṃ attabhāvaṃ vijahitvā maggikapuriso viya¹ tassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ atthāsi, atha naṃ so āha “kuto āgatosī”ti. Maggikapuriso ahaṃ bhante dūratova āgatomhi, kiṃ pana bhante ayyo imasmiṃ thāne ekakova vasati, aññopi koci atthīti. Atthi me eko sahāyakoti. Kuhiṃ soti. Etasmiṃ pabbate vasati, uposathadivase pana aggiṃ na jāleti, mato nūna bhavissatīti. Evaṃ bhanteti. Evamāvusoti. Ahaṃ so bhanteti. Kuhiṃ nibbattosīti. Devaloke mahesakkho devarājā hutvā nibbattosmi bhante, “ayyaṃ passissāmī”ti puna āgatomhi. Api nu kho ayyānaṃ imasmiṃ thāne vasantānaṃ koci upaddavo atthīti. Āma āvuso, hatthī nissāya kilamāmīti. Kiṃ vo bhante hatthī karontīti. Sammajjanaṭṭhāne laṇḍaṃ pātentī, pādehi bhūmiyaṃ paharitvā paṃsuṃ uddharanti, svāhaṃ laṇḍaṃ chaḍḍento paṃsuṃ samaṃ karonto kilamāmīti. Kiṃ pana tesāṃ anāgamaṇaṃ icchathāti. Āmāvusoti. “Tena hi tesāṃ anāgamaṇaṃ karissāmī”ti tāpasassa hatthikantavīṇaṇceva hatthikantamantaṇca adāsi, dadanto ca pana vīṇāya tisso tantiyo dassetvā tayo mante uggaṇhāpetvā “imaṃ tantim paharitvā imasmiṃ mante vutte nivattitvā oloketumpi asakkontā hatthī palāyanti, imaṃ tantim paharitvā imasmiṃ mante vutte nivattitvā pacchato oloketā oloketā asakkontā hatthī palāyanti, imaṃ tantim paharitvā imasmiṃ mante vutte nivattitvā pacchato oloketā oloketā palāyanti, imaṃ tantim paharitvā imasmiṃ mante vutte hatthiyūthapati piṭṭhiṃ upanāmento āgacchatī”ti ācikkhitvā “yaṃ vo ruccati, taṃ kareyyāthā”ti vatvā tāpasāṃ vanditvā pakkāmi. Tāpaso palāyanamantaṃ vatvā palāyanatantim paharitvā hatthī palāpetvā vasi.

Tasmiṃ samaye Kosambiyaṃ Pūrantappo² nāma rājā hohi. So ekadivasaṃ gabbhiniyā deviyā saddhiṃ bālasūriyatapaṃ³ tappamāno abbhokāsatale nisīdi. Devī rañño pārūpanaṃ sataśahassagghanikaṃ rattakambalaṃ pārūpitvā nisinnā raññā saddhiṃ samullapamānā rañño aṅgulito sataśahassagghanikaṃ rājamuddikaṃ nīharitvā attano aṅguliyaṃ pilandhi. Tasmiṃ samaye hatthiliṅgasakuṇo ākāseṇa gacchanto dūrato rattakambalapārūpanaṃ devīm disvā “maṃsapesī”ti saññāya pakkhe vissajjetvā otari.

1. Maggamūlhapuriso viya (Syā) 2. Parantapo (Sī, Syā) 3. Bālātapaṃ (Sī, Syā)

Rājā tassa otaraṇasaddena bhīto uṭṭhāya antonivesanaṃ pāvisi. Devī garugabbhatāya ceva bhīrukajātikatāya ca vegena gantuṃ nāsakkhi. Atha naṃ so sakuṇo ajjhappatto nakhapañjare nisīdāpetvā ākāsaṃ¹ pakkhandi. Te kira sakuṇā pañcannaṃ hatthīnaṃ balaṃ dhārenti. Tasmā ākāseṇa netvā yathārucitaṭṭhāne nisīditvā maṃsaṃ khādanti. Sāpi tena nīyamānā maraṇabhayaabhītā cintesi “sacāhaṃ viravissāmi, manussasaddo nāma tiracchānagatānaṃ ubbejaniyo², taṃ sutvā maṃ chaḍḍessati. Evaṃ sante saha gabbhena jīvitakkhayaṃ pāpuṇissāmi, yasmim̐ pana ṭhāne nisīditvā maṃ khādituṃ ārabhissati tatra naṃ saddaṃ katvā palāpessāmi”ti. Sā attano paṇḍitatāya adhvāsesi. Tadā ca Himavantapadese thokaṃ vaḍḍhitvā maṇḍapākāreṇa ṭhito eko mahānigrodho hoti. So sakuṇo migarūpādīni tattha netvā khādati, tasmā tampi tattheva netvā viṭapabbhantare ṭhapetvā āgatamaggaṃ olokesi. Āgatamaggolokanaṃ kira tesāṃ dhammatā. Tasmim̐ khaṇe devī “idāni imaṃ palāpetuṃ vaṭṭati”ti cintetvā ubho hatthe ukkhipitvā pāṇisaddaṃceva mukhasaddaṃca katvā taṃ palāpesi. Athassā sūriyatthaṅgamanakāle gabbhe kammajavātā calimsu. Sabbadisāsu gajjanto mahāmegho uṭṭhahi. Sukhedhitāya rājamahesiyā “mā bhāyi ayye”ti vacanamattampi alabhamānāya dukkhaparetāya sabbarattim̐ niddā nāma nāhosi. Vibhātāya³ pana rattiyā valāhakavigamo ca aruṇuggamanaṃca tassā gabbhavuṭṭhānaṃca ekakkhaṇeveyeva ahosi. Sā megha-utuṇca pabbata-utuṇca aruṇa-utuṇca gahetvā jātattā puttassa Utenoti⁴ nāmaṃ akāsi.

Allakappatāpasassapi kho tato avidūre vasanaṭṭhānaṃ hoti. So pakatiyāva vassadivase sītābhayena phalāphalatthāya vanaṃ na pavisati, taṃ rukkhamaṇaṃ gantvā sakuṇehi khāditamaṃsaṇaṃ aṭṭhim̐ āharitvā koṭṭetvā rasaṃ katvā pivati. Tasmā taṃ divasaṃ “aṭṭhim̐ āharissāmi”ti tattha gantvā rukkhamaṇe aṭṭhim̐ pariyesento upari dārakasaddaṃ sutvā ullokento devim̐ disvā “kāsi tvan”ti vatvā mānusiṭṭhimhīti. Kathaṃ āgatāsīti. “Hatthiliṅgasakuṇenānītāmhi”ti vutte “otarāhi”ti

1. Ākāseṇa (Ka)

2. Ubbegajaniyo (Ka)

3. Vibhātamānāya (Sī), vibhāyamānāya (Syā)

4. Udenoti (Sī)

āha. Jātisambhedato bhāyāmi ayyāti. Kāsi tvanti. Khattiyāmhīti. Ahampi khattiyoyevāti. Tena hi khattiyamāyaṃ kathēhīti. So khattiyamāyaṃ kathesi. Tena hi āruyha puttāṃ me otārehīti. So ekena passena abhiruhanamaggaṃ katvā abhiruhitvā dārakaṃ gaṇhi, “mā maṃ hatthēna chupī”ti ca vutte taṃ achupitvāva dārakaṃ otāresi. Devīpi otari. Atha naṃ assamapadaṃ netvā sīlabhedāṃ akatvāva anukampāya paṭijaggi, nimmakkhikamadhum āharitvā sayamjātasāliṃ āharitvā yāguṃ pacitvā adāsi. Evaṃ tasmīṃ paṭijaggante sā aparabhāge cintesi “aham neva āgatamaggaṃ jānāmi, na gamanamaggaṃ jānāmi, imināpi me saddhiṃ vissāsamattampi natthi. Sace paṇāyaṃ amhe pahāya katthaci gamissati, ubhopi idheva maraṇaṃ pāpuṇissāma, yaṃkiñci katvā imassa sīlaṃ bhinditvā yathā maṃ na muñcati, tathā taṃ kātuṃ vaṭṭati”ti. Atha naṃ dunnivatthaduppārutadassanena palobhetvā sīlavināsaṃ pāpesi. Tato paṭṭhāya dvepi samaggavāsaṃ vasiṃsu.

Athekadivasāṃ tāpaso nakkhattayogaṃ ullovento Pūrantappaṣa nakkhattamilāyanaṃ disvā “bhadde Kosambiyaṃ Pūrantapparājā mato”ti āha. Kasmā ayya evaṃ vadesi. Kiṃ te tena saddhiṃ āghāto atthīti. Natthi bhadde, nakkhattamilāyanamassa disvā evaṃ vadāmīti. Sā parodi. Atha naṃ “kasmā rodasī”ti pucchitvā tāya tassa attano sāmikabhāve akkhāte āha “mā bhadde rodi, jātassa nāma niyato maccū”ti. “Jānāmi ayyā”ti vutte atha kasmā rodasīti. Putto me kulasantakassa rajjassa anucchaviko, “sace tatra abhavissa, setacchattaṃ ussāpayissa. Idāni mahājāniko vata jāto”ti sokena rodāmi ayyāti. Hotu bhadde, mā cintayī, sacassa rajjaṃ patthesi, ahamassa rajjalabhanākāraṃ karissāmīti. Athassa hatthikantavīṇaṇceva hatthikantamante ca adāsi. Tadā anekāni hatthisahassāni āgantvā vaṭarukkhamūle nisīdanti. Atha naṃ āha “hatthīsu anāgatesuyeva rukkhāṃ abhiruhitvā tesu āgatesu imaṃ mantaṃ vatvā imaṃ tantīṃ pahara, sabbe nivattitvā oloketumpi asakkontā palāyissanti, atha otaritvā āgaccheyyāsī”ti. So tathā katvā āgantvā taṃ pavattīṃ ārocesi. Atha naṃ dutiyadivase āha “ajja imaṃ mantaṃ vatvā imaṃ tantīṃ

pahareyyāsi, sabbe nivattitvā oloketā palāyissantī”ti. Tadāpi tathā katvā āgantvā ārocesi. Atha naṃ tatiyadivase āha “ajja imaṃ mantarṃ vatvā imaṃ tantirṃ pahareyyāsi, yūthapati piṭṭhirṃ upanāmento āgamissatī”ti. Tadāpi tathā katvā ārocesi.

Athassa mātaraṃ āmantetvā “bhadde puttassa te sāsanaṃ vadehi, ettova gantvā rājā bhavissatī”ti āha. Sā puttaṃ āmantetvā “tāta tvaṃ Kosambiyaṃ Pūrantapparaṇṇo putto, maṃ sagabbhaṃ hatthiliṅgasakuṇo ānesī”ti vatvā senāpati-ādīnaṃ nāmāni ācikkhitvā “asaddahantānaṃ imaṃ pitu pārupanakambalaṇceva pilandhanamuddikaṇca dasseyyāsi”ti vatvā uyyojesi. Kumāro tāpasam “idāni kiṃ karomī”ti āha. Rukkassa heṭṭhimasākhāya nisīditvā imaṃ mantarṃ vatvā imaṃ tantirṃ pahara, jeṭṭhakahatthī te piṭṭhirṃ upanāmetvā upasaṅkamissati, tassa piṭṭhiyaṃ nisinnova raṭṭhaṃ gantvā rajjaṃ gaṇhāhīti. So mātāpitara vanditvā tathā katvā āgatassa hatthino piṭṭhiyaṃ nisīditvā kaṇṇe mantayi “ahaṃ Kosambiyaṃ Pūrantapparaṇṇo putto, pettikaṃ me rajjaṃ gaṇhitvā dehi sāmī”ti. So taṃ sutvā “anekāni hatthisahassāni sannipatantū”ti hatthiravaṃ ravi, anekāni hatthisahassāni sannipatimsu. Puna “jiṇṇāhatthī paṭikkamantū”ti hatthiravaṃ ravi, jiṇṇā hatthī paṭikkamimsu. Puna “atitaruṇā hatthī nivattantū”ti hatthiravaṃ ravi, tepi nivattimsu. So anekehi yūthahatthisahasseveva parivuto paccantagāmaṃ patvā “ahaṃ raṇṇo putto, sampattirṃ patthayamānā mayā saddhirṃ āgacchantū”ti āha. Tato paṭṭhāya manussānaṃ saṅghaṃ karonto gantvā nagaraṃ parivāretvā “yuddhaṃ vā me detu, rajjaṃ vā”ti sāsanaṃ pesesi. Nāgarā āhaṃsu “mayam dvepe na dassāma. Amhākaṇhi devī garugabbhā hatthiliṅgasakuṇena nītā, tassā atthibhāvaṃ vā natthibhāvaṃ vā mayam na jānāma. Yāva tassā pavattirṃ na suṇāma, tāva neva yuddhaṃ dassāma, na rajjan”ti. Tadā kira taṃ pavenīrajjaṃ ahosi. Tato kumāro “ahaṃ tassā putto”ti vatvā senāpati-ādīnaṃ nāmāni kathetvā tathāpi asaddahantānaṃ kambalaṇca muddikaṇca dassesi. Te kambalaṇca muddikaṇca saṅjānitvā nikkakkhā hutvā dvāraṃ vivarikvā taṃ rajje abhisiṅcimsu. Ayaṃ tāva Utenassa uppatti.

Allakapparaṭṭhe¹ pana dubbhikkhe jīvitum asakkonto eko Kotuhaliko nāma manusso Kāpim nāma taruṇaputtañca Kālīm nāma bhariyañca ādāya “Kosambim gantvā jīvissāmi”ti pātheyyam gahetvā nikkhami. Ahivātarogena mahājane marante disvā nikkhamītipi vadantiyeva. Te gacchantāpātheyye parikkhīṇe khudābhibhūtā dārakam vahitum nāsakkhimsu. Atha sāmiko pajāpatim āha “bhadde mayam jīvantā puna puttam labhissāma, chaḍḍetvā nam gacchāmā”ti. Mātu hadayam nāma mudukam hoti. Tasmā sā aha “nāham jīvantameva puttam chaḍḍetum sakkhissāmi”ti. Atha kim karomāti. Vārena nam vahāmāti. Mātā attano vāre pupphadāmaṃ viya nam ukkhipitvā ure nipajjāpetvā ankena vahitvā pituno deti. Tassa tam gahetvā gamanakāle chātakatopi balavatarā vedanā uppajji. So punappunam āha “bhadde mayam jīvantā puttam labhissāma. Chaḍḍema nan”ti. Sāpi punappunam paṭikkhipitvā paṭivacanam nādāsi. Dārako vārena parivattiyamāno kilanto pitu hatthe niddāyi. So tassa niddāyanabhāvaṃ ñatvā mātaram purato katvā ekassa gacchassa heṭṭhā paṇṇasanthare tam nipajjāpetvā pāyāsi. Mātā nivattitvā oloketi puttam adisvā “sāmi kuhiṃ me putto”ti pucchi. Ekassa me gacchassa heṭṭhā nipajjāpitoti. “Sāmi mā maṃ nāsayi, puttam vinā jīvitum na sakkhissāmi, ānehi me puttam”ti uraṃ paharitvā paridevi. Atha nam nivattitvā ānesi. Puttopi antarāmagge mato hoti. iti so ettake ṭhāne puttam chaḍḍetvā tassa nissandena bhavantare satta vāre chaḍḍito. “Pāpakammaṃ nāmetam appakan”ti na avamaññitabbaṃ.

Te gacchantā ekaṃ gopālakulaṃ pāpuṇimsu. Tam divasañca gopālakassa dhenumaṅgalam hoti. Gopālakassa gehe nibaddham eko Paccekabuddho bhuñjati. So tam bhojetvā maṅgalamakāsi. Bahu pāyāso paṭiyatto hoti. Gopālako te āgate disvā “kuto āgatattā”ti pucchitvā sabbaṃ pavattim sutvā mudujātiko kulaputto tesu anukampaṃ katvā bahukena sappinā pāyāsaṃ dāpesi. Bhariyā “sāmi tayi jīvante ahampi jīvāmi nāma, dīgharattam ūnodarosi yāvadattham bhuñjāhi”ti sappiñca dadhiñca tadabhimukhaññeva katvā attanā

1. Ajitaraṭṭhe (Sī)

mandasappinā thokameva bhuñji. Itaro bahuṃ bhuñjivā sattaṭṭhadivase chātātāya āhāratanhaṃ chinditum nāsakkhi. Gopālako tesam pāyāsam dāpetvā sayam bhuñjitum ārabhi. Kotuhaliko taṃ olovento nisīditvā heṭṭhāpīṭhe nipannāya sunakhiyā gopālakena vaḍḍhetvā diyyamānam pāyāsapiṇḍam disvā “puññā vatāyam sunakhī, nibaddham evarūpaṃ bhojanam labhati”ti cintesi. So rattibhāge taṃ pāyāsam jīrapetum asakkonto kalam katvā tassā sunakhiyā kucchimhi nibbatti.

Athassa bhariyā sarīrakiccaṃ katvā tasmim yeve gehe bhatim katvā taṇḍulanālim labhitvā pacitvā Paccekabuddhassa patte patiṭṭhāpetvā “dāsassa vo pāpuṇātū”ti vatvā cintesi “mayā idheva vasitum vaṭṭati, nibaddham ayyo idhāgacchati, deyyadhammo hotu vā, mā vā, devasikaṃ vandanti veyyāvaccam karontī cittaṃ pasādentī bahuṃ puññaṃ pasavissāmī”ti. Sā tattheva bhatim karontī vasi. Sāpi sunakhī chaṭṭhe vā sattame vā mase ekameva kukkuraṃ vijāyi. Gopālako tassa ekadhenuyā khīraṃ dāpesi. So na cirasseva vaḍḍhi. Athassa Paccekabuddho bhuñjanto nibaddham ekam bhattapiṇḍam deti. So bhattapiṇḍam nissāya Paccekabuddhe sinehamakāsi. Gopālakopi nibaddham dve vāre Paccekabuddhassupaṭṭhānam yāti. Gacchantopi antarāmagge vālamigaṭṭhāne daḍḍena gacche ca bhūmim ca paharivā “susū”ti tikkhattum saddam katvā vālamige palāpeti. Sunakhopi tena saddhim gacchati.

So ekadivasam Paccekabuddham āha “bhante yadā me okāso na bhavissati, tadā imam sunakham pesessāmi, tena saññāṇena āgaccheyyāthā”ti. Tato paṭṭhāya anokāsadivase “gaccha tāta, ayyam ānehī”ti sunakham pesesi. So ekavacaneneva pakkhanditvā sāmikassa gacchapothanabhūmipothanaṭṭhāne tikkhattum bhussitvā tena saddena vālamigānam palātabhāvaṃ ṇatvā pātova sarīrapaṭijagganam katvā paṇṇasālam pavisitvā nisinnassa Paccekabuddhassa vasanaṭṭhānam gantvā paṇṇasāladvāre tikkhattum bhussitvā attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā ekamante nipajjati, Paccekabuddhe velam sallakkhetvā nikkhante bhussanto purato gacchati. Antarantarā Paccekabuddho taṃ vīmaṃsanto aññaṃ maggaṃ paṭipajjati. Athassa

purato tiriyaṃ thatvā bhussitvā itaramaggameva naṃ āropeti.
 Athekadivasam aññaṃ maggaṃ paṭipajjitvā tena purato tiriyaṃ thatvā
 vāriyamānopi anivattitvā sunakhaṃ pādena paharitvā¹ pāyāsi. Sunakho tassa
 anivattanabhāvaṃ ñatvā nivāsanakaṇṇe ḍamsitvā ākaḍḍhanto
 itaramaggameva naṃ āropesi. Evaṃ so tasmim balavasinehaṃ uppādesi.

Tato aparabhāge Paccekabuddhassa cīvaraṃ jīri. Athassa gopālako
 cīvaravatthāni adāsi. Tamenam Paccekabuddho āha “āvuso cīvaraṃ nāma
 ekakena kātuṃ dukkaraṃ, phāsukaṭṭhānaṃ gantvā kāressāmī”ti. Idheva
 bhante karoṭhāti. Na sakkā āvusoti. Tena hi bhante mā ciraṃ bahi vasitthāti.
 Sunakho tesaṃ kathaṃ suṇantova aṭṭhāsi. Paccekabuddhopi “tiṭṭha
 upāsakā”ti gopālakaṃ nivattāpetvā vehāsaṃ abbhuggantvā
 Gandhamādanābhimukho pāyāsi. Sunakhassa taṃ ākāseṇa gacchantam disvā
 bhukkaritvā ṭhitassa tasmim cakkhupatham vijahante hadayaṃ phalitvā
 mato. Tiracchānā kira nāmete ujujātikā honti akuṭṭilā. Manussā pana aññaṃ
 hadayena cintenti, aññaṃ mukhena kathenti. Tenevāha—gahanañhetam
 bhante yadidaṃ manussā, uttānakañhetam bhante yadidaṃ pasavoti².

Iti so tāya ujucittatāya akuṭṭilatāya kālam katvā Tāvatisabhaṇe
 nibbato accharāsahassaparivuto mahāsampattim anubhosi. Tassa kaṇṇamūle
 mantayantassa saddo soḷasayojanaṭṭhānaṃ pharati, pakatikathāsaddo pana
 sakalam dasayojanasahassaṃ devanagaraṃ chādeti. Tenevassa
 “Ghosakadevaputto”ti nāmaṃ ahosi. Kissa panesa nissandoti?
 Paccekabuddhe pemena bhukkaraṇassa nissando. So tattha na ciraṃ thatvā
 cavi. Devalokato hi devaputtā āyukkhayena puñṇakkhayena āhārakkhayena
 kopenāti catūhi kāraṇehi cavanti.

Tattha yena bahuṃ puñṇakammaṃ kataṃ hoti, so devaloke uppajjitvā
 yāvatāyukam thatvā uparūpari nibbattati. Evaṃ **āyukkhayena** cavati nāma.
 Yena parittam puññaṃ kataṃ hoti, tassa rājakoṭṭhāgāre pakkhittam
 ticatunāḷimattam³ dhaññaṃ viya antarāva taṃ puññaṃ khīyati, antarāva
 kālam

1. Apanuditvā (Sī)

2. Ma 2. 3 piṭṭhe.

3. Catupañcanāḷimattam (Syā)

karoti. Evaṃ **puññakkhayena** cavati nāma. Aparopi kāmaguṇe paribhuñjamāno satisammosena āhāraṃ aparibhuñjitvā kilantakāyo kālāṃ karoti. Evaṃ **āhārakkhayena** cavati nāma. Aparopi parassa sampattim asahanto kujjhivā kālāṃ karoti. Evaṃ **kopena** cavati nāma.

Ayaṃ pana kāmaguṇe paribhuñjanto muṭṭhassati hutvā āhārakkhayena cavi, cavitvā ca pana Kosambiyāṃ nagarasobhiniyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Sāpi jātadivase “kiṃ etan”ti dāsim pucchitvā “putto ayye”ti vutte “handa je imaṃ dāraḥ kattarasuppe āropetvā saṅkārakūṭe chaḍḍehi”ti chaḍḍāpesi. Nagarasobhiniyo hi dhītaraṃ paṭijagganti, na puttaṃ. Dhītaraṃ hi tāsāṃ paveṇī ghaṭiyati. Dāraḥ kākāpi sunakhāpi parivāretvā nisīdimsu. Paccekabuddhe sinehappabhavassa bhukkaraṇassa nissandena ekopi upagantum na visahi. Tasmim khaṇe eko manusso bahi nikkhanto taṃ kākasunakhasannipātaṃ disvā “kiṃ nu kho etan”ti gantvā dāraḥ disvā puttasiṇhaṃ paṭilabhivā “putto me laddho”ti gehaṃ nesi. Tadā Kosambakaseṭṭhi rājakulaṃ gacchanto rājanivesanato āgacchantāṃ purohitaṃ disvā “kiṃ ācariya, ajja te tithikaraṇanakkhattayogo olokito”ti pucchi. Āma mahāseṭṭhi, amhākaṃ kiṃ aññaṃ kiccanti. Janapadassa kiṃ bhavissatīti. Aññaṃ natthi, imasmim pana nagare ajja jātadārako jeṭṭhakaseṭṭhi bhavissatīti. Tadā seṭṭhino bhariyā garugabbhā hoti. Tasmā so sīghaṃ gehaṃ purisaṃ pesesi “gaccha bhaṇe, jānāhi naṃ vijātā vā, no vā”ti. “Na vijāyati”ti sutvā rājānaṃ disvāva vegena gehaṃ gantvā Kālīm nāma dāsim pakkositvā sahaṃsaṃ datvā “gaccha je, imasmim nagare upadhāretvā sahaṃsaṃ datvā ajja jātadāraḥ gaṇhitvā ehī”ti. Sā upadhārentī taṃ gehaṃ gantvā dāraḥ disvā “ayaṃ dārako kadā jāto”ti gahapatānim pucchitvā “ajja jāto”ti vutte “imaṃ mayhaṃ dehī”ti ekakahāpaṇaṃ ādim katvā mūlaṃ vaḍḍhentī sahaṃsaṃ datvā taṃ ānetvā seṭṭhino dassesi. Seṭṭhi “sace me dhītā vijāyissati, tāya naṃ saddhim nivesetvā seṭṭhiṭṭhānassa sāmikaṃ karissāmi. Sace me putto vijāyissati, māressāmi naṃ”ti cintetvā taṃ gehe kāresi.

Athassa bhariyā katipāhaccayena puttāṃ vijāyī. Seṭṭhi “imasmim̐ asati mama puttova seṭṭhiṭṭhānaṃ labhissati, idāneva taṃ māretuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā Kālīm̐ āmantetvā “gaccha je, vajato gunnaṃ nikkhamanavelāya vajadvāramajjhe imaṃ tiriyaṃ nipajjāpehi, gāviyo naṃ madditvā māressanti, madditāmadhitabhāvaṃ panassa ñatvā ehī”ti āha. Sā gantvā gopālakena vajadvāre vivaṭamattēyeva taṃ tathā nipajjāpesi. Gogaṇajetṭhako usabho aññasmim̐ kāle sabbapacchā nikkhamantopi taṃ divasaṃ sabbapaṭhamāṃ nikkhamitvā dāraṃ catunnaṃ pādānaṃ antare katvā aṭṭhāsi. Anekasatagāviyo usabhassa dve passāni ghaṃsantiyo nikkhamim̐su. Gopālakopi “ayaṃ usabho pubbe sabbapacchā nikkhamati, ajja pana sabbapaṭhamāṃ nikkhamitvā vajadvāramajjhe niccalova ṭhito, kim̐ nu kho etan”ti cintetvā gantvā tassa heṭṭhā nipannaṃ dāraṃ disvā puttasiṇhaṃ paṭilabhivā “putto me laddho”ti gehaṃ nesi.

Kālī gantvā seṭṭhinā pucchitā tamatthaṃ ārocetvā “gaccha, naṃ puna sahaṃsaṃ datvā ānehī”ti vuttā sahaṃsaṃ datvā puna ānetvā adāsi. Atha naṃ āha “amma Kālī imasmim̐ nagare pañcasakaṭasatāni paccūsakāle uṭṭhāya vāṇijjāya gacchanti, tvaṃ imaṃ netvā cakkamagge nipajjāpehi, goṇā vā naṃ maddissanti, cakkā vā chindissanti, pavattim̐ cassa ñatvāva āgaccheyyāsī”ti. Sā taṃ netvā cakkamagge nipajjāpesi. Tadā sākaṭikajetṭhako purato ahosi. Athassa goṇā taṃ ṭhānaṃ patvā dhuraṃ chaḍḍesum̐, punappunaṃ āropetvā pājijamānāpi purato na gacchim̐su. Evaṃ tassa tehi saddhim̐ vāyamantasse va aruṇaṃ uṭṭhahi. So “kim̐ nāmetam̐ goṇā karim̐sū”ti maggaṃ olokento dāraṃ disvā “bhāriyaṃ vata me kamman”ti cintetvā “putto me laddho”ti tuṭṭhamānaso taṃ gehaṃ nesi.

Kālī gantvā seṭṭhinā pucchitā taṃ pavattim̐ ācikkhitvā “gaccha, naṃ puna sahaṃsaṃ datvā ānehī”ti vuttā tathā akāsi. Atha naṃ so āha “idāni naṃ āmakasusānaṃ netvā gacchantare nipajjāpehi, tattha sunakhādīhi vā khādito, amanussehi vā pahaṭo marissati, matāmatabhāvañcassa jānitvāva āgaccheyyāsī”ti. Sā taṃ netvā tatta nipajjāpetvā ekamante aṭṭhāsi. Taṃ sunakho vā kāko vā amanusso vā

upasaṅkamtum nāsakkhi. Nanu cassa neva mātā na pitā na bhātikādīsu koci rakkhitā nāma atthi, ko taṃ rakkhatīti? Sunakhakāle Paccekabuddhe sinehena pavattitabhukkaraṇamattameva taṃ rakkhati. Athako ajapālako anekasahassā ajā gocaraṃ nento susānapassena gacchati. Ekā ajā paṇṇāni khādamānā gacchantaraṃ paviṭṭhā dāraṃ disvā jaṇṇukehi ṭhatvā dārakassa thanaṃ adāsi, ajapālakena “he he”ti sadde katepi na nikkhami. So “yaṭṭhiyā naṃ paharitvā niharissāmī”ti gacchantaraṃ paviṭṭho jaṇṇukehi ṭhatvā dāraṃ khīraṃ pāyantiṃ ajiṃ disvā dārake puttasiṇhaṃ paṭilabhivā “putto me laddho”ti-ādāya pakkāmi.

Kālī gantvā seṭṭhinā pucchitā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “gaccha, taṃ puna sahasaṃ datvā ānehī”ti vuttā tathā akāsi. Atha naṃ āha “amma Kālī imaṃ ādāya corapapātapabbataṃ abhiruhitvā pāpate khīpa, pabbatakucchiyaṃ paṭihaññamāno khaṇḍākhāṇḍiko hutvā bhūmiyaṃ patissati, matāmatabhāvañcassa ñatvāva āgaccheyyāsī”ti. Sā taṃ tattha netvā pabbatamatthake ṭhatvā khīpi. Taṃ kho pana pabbatakucchiṃ nissāya mahāveḷugumbo pabbatānusāreneva vaḍḍhi, tassa matthakaṃ ghanajāto jiṇṇukagumbo avatthari. Dārako patanto kojavake viya tasmīṃ pati. Taṃ divasañca naḷakārajeṭṭhakassa veḷubali patto¹ hoti. So puttena saddhiṃ gantvā taṃ veḷugumbaṃ chinditum ārabhi. Tasmīṃ calante dārako saddamakāsi. So “dārakasaddo viyā”ti ekena passena abhiruhitvā taṃ disvā “putto me laddho”ti tuṭṭhacitto ādāya gato.

Kālī seṭṭhissa santikaṃ gantvā tena pucchitā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “gacchanāṃ puna sahasaṃ datvā ānehī”ti vuttā tathā akāsi. Seṭṭhino idañcidañca karontasseva dārako vaḍḍhito “Ghosako”tevassa nāmaṃ ahosi, so seṭṭhino akkhiṃhi kaṇṭako viya khāyī, ujukaṃ taṃ oloketumpi na visahi. Athassa māraṇūpāyaṃ cinto attano sahāyakassa kumbhakārassa santikaṃ gantvā “kadā tvaṃ āvāpaṃ ālimpessasi”ti pucchitvā “sve”ti vutte “tena hi idaṃ sahasaṃ gahetvā mama

1. Veḷunā attho (Syā)

ekaṃ kammaṃ karohī”ti āha. Kim sāmīti. Eko me avajātaputto atthi, taṃ tava santikaṃ pesessāmi, atha naṃ gahetvā gabbhaṃ pavesetvā tikhiṇāya vāsiyā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā cāṭiyaṃ pakkhipitvā āvāpe paceyyāsi¹, idaṃ te sahaṣsaṃ saccakārasadisāṃ². Uttariṃ pana te kattabbayuttakaṃ pacchā karissāmīti. Kumbhakāro “sādhū”ti sampāṭicchi. Seṭṭhi punadivase Ghosakaṃ pakkositvā “hiyyo mayā kumbhakāro ekaṃ kammaṃ āṇatto³, ehi, tvaṃ tassa santikaṃ gantvā evaṃ vadehi ‘hiyyo kira me pitarā āṇattaṃ kammaṃ nipphādehī’ti” pahiṇi. So “sādhū”ti agamāsi. Taṃ tattha gacchantāṃ itaro seṭṭhino putto dārakehi saddhiṃ guḷaṃ kīlanto disvā taṃ pakkositvā “kuhiṃ gacchasi bhātikā”ti pucchitvā “pitu sāsanaṃ gahetvā kumbhakārassa santikaṃ”ti vutte “ahaṃ tattha gamissāmi. Ime maṃ dārakā bahuṃ lakkhaṃ jiniṃsu, taṃ me paṭijinitvā dehī”ti āha. Ahaṃ pitu bhāyāmīti. Mā bhāyi bhātika, ahaṃ taṃ sāsanaṃ harissāmi. Bahūhi⁴ jito, yāvāhaṃ āgacchāmi, tāva me lakkhaṃ paṭijināti.

Ghosako kira guḷakīlāya cheko, tena naṃ evaṃ nibandhi. Sopi taṃ “tena hi gantvā kumbhakāraṃ vadehi ‘pitarā kira me hiyyo ekaṃ kammaṃ āṇattaṃ, taṃ nipphādehī’ti” vatvā uyyojesi. So tassa santikaṃ gantvā tathā avaca. Atha naṃ kumbhakāro seṭṭhinā vuttaniyāmeneva māretvā āvāpe khipi. Ghosakopi divasabhāgaṃ kīlitvā sāyanhasamaye gehaṃ gantvā “kim tāta na gatosī”ti vutte attano agatakāraṇaṃ kaniṭṭhassa gatakāraṇaṃ ārocesi. Taṃ sutvā seṭṭhi “ahaṃ dhī”ti⁵ mahāviraṇaṃ viravitvā sakalasarīre pakkuthitalohito viya hutvā “ambho kumbhakāra mā maṃ nāsai, mā maṃ nāsai”ti bāhā paggayha kandanto tassa santikaṃ agamāsi. Kumbhakāro taṃ tathā āgacchantāṃ disvā “sāmi mā saddaṃ kari, kammaṃ te nipphannaṃ”ti āha. So pabbatena viya mahantena sokena avatthaṭṭo hutvā anappakaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedesi. Yathā taṃ appaduṭṭhassa padussamāno. Tenāha Bhagavā—

1. Paveseyyāsi (Paṭisaṃ-Tṭha 2. 298 piṭṭhe)

2. Lañjakārasadisāṃ (Syā)

3. Kumbhakārassa ekaṃ kammaṃ āṇattaṃ (Sī)

4. Bahuṃ hi (Sī) Bahumpi (Ka)

5. Mā avadhīti (Syā)

“Yo daṇḍena adaṇḍesu, appaduṭṭhesu dussati.
 Dasannamaññataraṃ ṭhānaṃ, khippameva nigacchati.
 Vedanaṃ pharusāṃ jāniṃ, sarīrassa ca bhedanaṃ.
 Garukaṃ vāpi ābādhaṃ, cittakkhepañca pāpuṇe.
 Rājato vā upasaggaṃ, abbhakkhānañca dāruṇaṃ.
 Parikkhayañca ñātīnaṃ, bhogānañca pabhaṅguraṃ.
 Atha vāssa agārāni, aggi ḍahati pāvako.
 Kāyassa bhedaṃ duppañño, nirayaṃ sopapajjati”¹.

Evaṃ santēpi puna naṃ seṭṭhi ujukaṃ oloketuṃ na sakkoti. “Kinti naṃ māreyyan”^{ti} cinto “mama gāmasate āyuttakassa santikaṃ pesetvā māressāmi”^{ti} upāyaṃ disvā “ayaṃ me avajātaputto, imaṃ māretvā vaccakūpe khipatu, evaṃ kate ahaṃ mātulassa kattabbayuttakaṃ pacchā jānissāmi”^{ti} tassa paṇṇaṃ likhitvā “tāta Ghosaka amhākaṃ gāmasate āyuttako atthi, imaṃ paṇṇaṃ haritvā tassa dehi”^{ti} vatvā paṇṇaṃ tassa dussante² bandhi. So pana akkharasamayaṃ na jānāti. Daharakālato paṭṭhāya hi naṃ mārāpentova seṭṭhi māretuṃ nāsakkhi, kiṃ akkharasamayaṃ sikkhāpessati. Iti so attano mārāpanapaṇṇameva dussante² bandhitvā nikkhamanto āha “pātheyyaṃ me tāta natthi”^{ti}. Pātheyyena te kammaṃ natthi, antarāmagge “asukagāme nāma mama sahāyako seṭṭhi atthi, tassa ghare pātārāsaṃ katvā purato³ gacchāhi”^{ti}. So “sādhū”^{ti} pitaraṃ vanditvā nikkhanto taṃ gāmaṃ patvā seṭṭhiṃ ghaṃ pucchitvā gantvā seṭṭhiajāyaṃ passi. “Tvaṃ kuto āgatosi”^{ti} ca vutte “antonagarato”^{ti} āha. Kassa puttosi. Tumhākaṃ sahāyakaseṭṭhino ammāti. Tvaṃsi Ghosako nāmāti. Āma ammāti. Tassā saha dassaneneva tasmīṃ puttasiheho uppajji. Seṭṭhino panekā dhītā atthi pannarasasoḷasavassuddesikā abhirūpā pāsādikā, taṃ rakkhituṃ ekameva pesanakārikaṃ dāsiṃ datvā sattabhūmikasā pāsādassa uparimatale sirigabbhe vasāpenti. Seṭṭhidhītā tasmīṃ khaṇe taṃ dāsiṃ antarāpanaṃ pesesi. Atha naṃ seṭṭhiajāyā disvā “kuhiṃ

1. Khu 1. 33, 34 piṭṭhesu.

2. Dasante (Sī)

3. Parato (Sī)

gacchasi”ti pucchitvā “ayyadhītāya¹ pesanenā”ti vutte “ito tāva ehi, tuṭṭhatu pesanaṃ, puttassa me pīṭhakaṃ attharitvā pāde dhovitvā telaṃ makkhitvā sayanaṃ attharitvā dehi, pacchā pesanaṃ karissasi”ti āha. Sā tathā akāsi.

Atha naṃ cirenāgataṃ seṭṭhidhītā santajjesi. Atha naṃ sā āha “mā me kujjhi, seṭṭhiputto Ghosako āgato, tassa idaṇcidaṇca katvā tattha gantvā āgatāmhī”ti. Seṭṭhidhītāya “seṭṭhiputto Ghosako”ti nāmaṃ sutvāva pemaṃ chaviyādīni chinditvā aṭṭhimiñjaṃ āhacca ṭhitaṃ. Kotuhalakālasmiṃ hi sā tassa pajāpatī hutvā nālīkodanaṃ Paccekabuddhassa adāsi, tassānubhāvenāgantvā imasmiṃ seṭṭhikule nibbattā. Iti taṃ so pubbasineho avattharitvā gaṇhi. Tenāha Bhagavā—

“Pubbeva sannivāsenā, paccuppannahitena vā.

Evam taṃ jāyate pemaṃ, uppalaṃva yathodake”ti².

Atha naṃ pucchi “kuhiṃ so amma”ti. Sayane nipanno niddāyatīti. Atthi panassa hatthe kiñcīti. Dussante paṇṇaṃ atthīti. Sā “kiṃ paṇṇaṃ nu kho etan”ti tasmīṃ niddāyante mātāpitūnaṃ aññavihitatāya apassantānaṃ otaritvā samīpaṃ gantvā taṃ paṇṇaṃ mocetvā ādāya attano gabbhaṃ pavisitvā dvāraṃ pidhāya vātapānaṃ vivaritvā akkharasamaye kusalatāya paṇṇaṃ vācetvā “aho vata bālo attano maraṇapaṇṇaṃ dussante bandhitvā vicarati, sace mayā na diṭṭhaṃ assa, natthissa jīvitan”ti taṃ paṇṇaṃ phāletvā seṭṭhissa vacanena³ aparaṃ paṇṇaṃ likhi “ayaṃ mama putto Ghosako nāma, gāmasatato paṇṇākāraṃ āharāpetvā imassa janapadaseṭṭhino dhītārā saddhiṃ maṅgalaṃ katvā attano vasanagāmassa majjhe dvibhūmakam gehaṃ kāretvā pākāraparikkhepena ceva purisaguttiyā ca susaṃvihitārakkhaṃ karotu, mayhaṇca ‘idaṇcidaṇca mayā katan’ti sāsanaṃ pesetu, evaṃ kate ahaṃ mātulassa kattabbayuttakaṃ pacchā ānissāmi”ti. Likhitvā ca pana saṅgharhitvā otaritvā dussanteyevassa bandhi.

1. Ayye dhītāya (Sī, Syā)

2. Khu 5. 66 piṭṭhe.

3. Vacanaṃ viya (Syā)

So divasabhāgaṃ niddāyitvā uṭṭhāya bhuñjitvā pakkāmi. Punadivase pātova taṃ gāmaṃ gantvā āyuttakaṃ gāmakiccaṃ karontaṃyeva passi. So taṃ disvā “kiṃ tātā”ti pucchi. Pitarā me tumhākaṃ paṇṇaṃ pesitanti. “Kiṃ paṇṇaṃ tātā, āharā”ti paṇṇaṃ gahetvā vācetvā tuṭṭhamānaso “passatha bho, mama sāmīno mayi sinehaṃ katvā¹ jeṭṭhaputtassa me maṅgalaṃ karotū”ti mama santikaṃ pahiṇi. “Sīghaṃ dārūkādīni āharathā”ti gahapatike vatvā gāmamajjhe vuttapakāraṃ gehaṃ kārāpetvā gāmasatato paṇṇākāraṃ āharāpetvā janapadaseṭṭhino santikā dhītaraṃ ānetvā maṅgalaṃ katvā seṭṭhissa sāsanaṃ pahiṇi “idañcidañca mayā katan”ti.

Taṃ sutvā seṭṭhino “yaṃ kāremi, taṃ na hoti. Yaṃ na kāremi, tadeva hoti”ti mahantaṃ domanassaṃ uppajji. Puttasokena saddhiṃ so soko ekato hutvā kucchiḍāhaṃ uppādetvā atisāraṃ² janesi. Seṭṭhidhītāpi “sace koci seṭṭhino santikā āgacchati, mama akathetvā seṭṭhiputtassa paṭhamataraṃ mā kathayitthā”ti jane āṇāpesi. Seṭṭhipi kho “dāni taṃ duṭṭhaputtaṃ mama sāpateyyassa sāmikaṃ na karissāmi”ti cintetvā ekaṃ āyuttakaṃ āha “mātula puttaṃ me daṭṭhukāmomhi, ekaṃ pādamūlikaṃ pesetvā mama puttaṃ pakkosāpehi”ti. So “sādhū”ti vatvā paṇṇaṃ datvā ekaṃ purisaṃ pesesi. Seṭṭhidhītāpi tassa āgantvā dvāre ṭhitabhāvaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā “kiṃ tātā”ti pucchi. So āha “seṭṭhi gilāno, puttaṃ passituṃ pakkosāpesi ayye”ti. Kiṃ tātā balavā, dubbaloti. Balavā tāva, āhāraṃ bhuñjatiyeva ayyeti. Sā seṭṭhiputtaṃ ajānāpetvāva tassa nivesanañca paribbayañca dāpetvā “mayā pesitakāle gamissasi, acchassu tāvā”ti āha. Seṭṭhi puna āyuttakaṃ avaca “kiṃ mātula, na te mama puttassa santikaṃ pahitan”ti. Pahitaṃ sāmī, gatapuriso na tāva etīti. Tena hi puna aparaṃ pesehīti. So pesesi. Seṭṭhidhītā tasmimpi tatheva paṭipajji. Atha seṭṭhino rogo balavā jāto, ekaṃ bhājanaṃ pavisati. Ekaṃ nikkhamati. Puna seṭṭhi āyuttakaṃ pucchi “kiṃ mātula, na te mama puttassa santikaṃ pahitan”ti. Pahitaṃ sāmī, gatapuriso na

1. Sinehaṃ (Sī, Syā) sinehena (Ka) Paṭisaṃ-Ṭṭha 2. 300 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

2. Atisāraṃ (Sī)

tāva etīti. Tena hi puna aparaṃ pesehīti. So pesesi. Seṭṭhidhītā tatiyavāre āgatampi taṃ pavattiṃ pucchi. So “bālhagilāno ayye, seṭṭhi āhāraṃ pacchinditvā maccuparāyaṇo¹ jāto, ekaṃ bhājanāṃ nikkhamati, ekaṃ pavisatī”ti āha. Seṭṭhidhītā “idāni gantuṃ kālo”ti seṭṭhiputtassa “pitā te kira gilāno”ti ārocetvā “kiṃ vadesi bhadde”ti vutte “aphāsukamassa sāmī”ti āha. “Idāni kiṃ kātabban”ti. Sāmi gāmasatato vuṭṭhānakapaṇṇākāraṃ ādāya gantvā passissāma nanti. So “sādhū”ti paṇṇākāraṃ āharāpetvā sakatehi ādāya pakkāmi.

Atha naṃ sā “pitā te dubbalo, ettakaṃ paṇṇākāraṃ gahetvā gacchantānaṃ papañco bhavissati, etaṃ nivattāpehi”ti vatvā taṃ sabbaṃ attano kulagehaṃ pesetvā puna taṃ² āha “sāmi tvaṃ attano pitu pādapasse tiṭṭheyyāsi, ahaṃ ussīsakapasse ṭhassāmī”ti. Gehaṃ pavisaṃānāyeva ca “gehassa purato ca pacchato ca ārakkhaṃ gaṇhathā”ti attano purise āṇāpesi. Paviṭṭhakāle pana seṭṭhiputto pitu pādapasse aṭṭhāsi, itarā ussīsakapasse.

Tasmim̐ khaṇe seṭṭhi uttānako nipanno hoti. Āyuttako pana tassa pāde parimajjanto “putto te sāmī āgato”ti āha. Kuhiṃ soti. Esa pādamaṇḍale ṭhitoti. Atha naṃ disvā āyakammikaṃ³ pakkosāpetvā “mama gehe kittakaṃ dhanan”ti pucchi. Sāmi dhanasseva cattālīsakoṭṭiyo, upabhogaparibhogabhaṇḍānaṃ pana vanagāmakkhettadvipadacatuppadayānavāhanānañca ayañca ayañca paricchedo”ti vutte “ahaṃ ettakaṃ dhanan mama puttassa Ghosakassa na demī”ti vattukāmo “demī”ti āha. Taṃ sutvā seṭṭhidhītā “ayaṃ puna kathento aññaṃ kiñci katheyyā”ti cintetvā sokāturā viya kese vikiritvā rodamānā “kiṃ nāmetarā tāta vadetha, idampi nāma vo vacanaṃ suṇoma, alakkhikā vatamhā”ti vatvā matthakena naṃ uramajjhe paharantī patitvā yathā puna vattuṃ na sakkoti, tathāssa uramajjhe matthakena ghaṃsentī ārodanaṃ dassesi. Seṭṭhi taṃ khaṇḍaññaeva kālamakāsi. Seṭṭhi mato”ti⁴

1. Mañcaparāyaṇo (Sī)

3. Āyuttakaṃ (Syā, Ka)

2. Seṭṭhiputtiṃ (Sī, Syā)

4. Tasmim̐ mate (Ka)

gantvā Utenassa rañño ārocayimsu. Rājā tassa sarīrakiccam kārāpetvā “atthi panassa putto vā dhītā vā”ti pucchi. Atthi deva Ghosako nāma tassa putto, sabbam sāpateyyam tassa niyyādetvāva mato devāti.

Rājā aparabhāge seṭṭhiputtam pakkosāpesi. Tasmim ca divase devo vassi. Rājaṅgaṇe tattha tattha udakam saṇṭhāti. Seṭṭhiputto “rājānam passissāmī”ti pāyāsi. Rājā vātapānam vivaritvā tam āgacchantam olovento rājaṅgaṇe udakam laṅghitvā āgacchantam disvā āgantvā vanditvā ṭhitam “tvam Ghosako nāma tātā”ti pucchitvā “āma devā”ti vutte “pitā me matoti mā soci, tava pettikam seṭṭhiṭṭhānam tuyhameva dassāmī”ti tam samassāsetvā “gaccha tātā”ti uyyojesi. Rājā gacchantam ca nam olokontova aṭṭhāsi. So āgamanakāle laṅghitam udakam gamanakāle otaritvā saṇikam agamāsi. Atha nam rājā tatova pakkosāpetvā “kim nu kho tātā tvam mama santikam āgacchanto udakam laṅghitvā āgama gacchanto otaritvā saṇikam gacchasi”ti pucchi. Āma deva, aham tasmim khaṇe kumārako, kīlanakālo nāma so, idāni pana me devena ṭhānantaram paṭissutam. Tasmā yathā pure acaritvā idāni sannisinnena¹ hutvā caritum vaṭṭatīti. Tam sutvā rājā “dhitimāyam puriso, idānevassa ṭhānantaram dassāmī”ti pitarā bhuttam bhogam datvā sabbasatena seṭṭhiṭṭhānam adāsi.

So rathe ṭhatvā nagaram padakkhiṇam akāsi. Olokitolokitaṭṭhānam kampati. Seṭṭhidhītā Kālīdāsiyā saddhim mantayamānā nisinnā “amma Kālī puttassa te ettikā sampatti mam nissāya uppannā”ti² āha. Kim kārāṇā ammāti. Ayañhi attano maraṇapaṇṇam dussante bandhitvā amhākam gharam āgato, athassa mayā tam paṇṇam phāletvā mayā saddhim maṅgalakaraṇatthāya aññam paṇṇam likhitvā ettakam kalam tattha ārakkho katoti. Amma tvam ettakam passasi, imam pana seṭṭhi daharakālato paṭṭhāya māretukāmo māretum nāsakkhi, kevalam imam nissāya bahum dhanam khīyīti² amma atibhāriyam vata seṭṭhinā katanti. Nagaram padakkhiṇam katvā geham pavisantam pana nam disvā “ayam ettikā sampatti mam

1. Saṇikena (Syā)

2. Nipphannāti (Sī, Syā)

nissāya uppannā”ti hasitaṃ akāsi. Atha naṃ seṭṭhiputto disvā “kiṃ kāraṇaṃ hasī”ti pucchi. Ekaṃ kāraṇaṃ nissāyāti. Kathehi nanti. Sā na kathesi. So “sace na kathessasi, dvidhā taṃ chindissāmi”ti tajjetvā asiraṃ nikkaddhi. Sā “ayaṃ ettikā sampatti tayā maṃ nissāya laddhāti cintetvā hasitaṃ”ti āha. Yadi mama pitarā attano santakaṃ mayhaṃ niyyāditā, tvaṃ ettha kiṃ hosīti. So kira ettakaṃ kālaṃ kiñci na jānāti, tenassā vacanaṃ na saddahi. Athassa sā “tumhākaṃ pitarā maraṇapaṇṇaṃ datvā pesitā, tumhe mayā idaṇcīdaṇca katvā rakkhitā”ti sabbaṃ kathesi. “Tvaṃ abhūtaṃ kathesi”ti asaddahanto “mātaraṃ Kāliṃ pucchissāmi”ti cintetvā evaṃ kira ammati. Āma tāta, daharakālaṭo paṭṭhāya taṃ māretukāmo māretuṃ asakkonto taṃ nissāya bahuṃ dhanāṃ khīyi, sattasuṭṭhānesu tvaṃ maraṇato mutto, idāni bhogagāmato āgamma sabbasatena saddhiṃ seṭṭhiṭṭhānaṃ pattoti. So taṃ sutvā “bhāriyaṃ vata kammaṃ, evarūpā kho pana maraṇaṃ muttassa mama pamāda-jīvitāṃ jīvituraṃ ayuttaṃ¹, appamatto bhavissāmi”ti cintetvā devasikaṃ sahasaṃ vissajjetvā addhikakapaṇādīnaṃ dānaṃ paṭṭhapesi. Mitto nāmassa kuṭumbiko dānabyāvaṭo ahosi. Ayaṃ Ghosakaseṭṭhino uppatti.

Tasmiṃ pana kāle Bhaddavatīnagare Bhaddavatiyaseṭṭhi nāma Ghosakaseṭṭhino adīṭṭhapubbasahāyako ahosi. Bhaddavatīnagarato āgatānaṃ vāṇijānaṃ santike Ghosakaseṭṭhi Bhaddavatiyaseṭṭhino sampattiṃ ca vayappadesaṇca sutvā tena saddhiṃ sahāyakabhāvaṃ icchanto paṇṇākāraṃ pesesi. Bhaddavatiyaseṭṭhipi Kosambito āgatānaṃ vāṇijānaṃ santike Ghosakaseṭṭhino sampattiṇca vayappadesaṇca sutvā tena saddhiṃ sahāyakabhāvaṃ icchanto paṇṇākāraṃ pesesi. Evaṃ te aññaṃaññaṃ adīṭṭhapubbasahāyakā hutvā vasiṃsu. Aparabhāge Bhaddavatiyaseṭṭhino gehe ahivātarogo patito, tasmiṃ patite paṭṭhamāṃ makkhikā maranti, tato anukkameneva kīṭā mūsikā kukkuṭā sūkarā gāvo dāsī dāsā sabbapacchā gharamānusakāpi maranti. Tesu ye bhittiṃ bhinditvā palāyanti, te jīvitāṃ labhanti, tadā pana seṭṭhi ca bhariyā ca dhītā cassa tathā

1. Pamāda-jīvitāṃ ayuttaṃ (Sī)

palāyitvā Ghosakasetṭhiṃ passitum patthentā Kosambimaggam paṭipajjimsu.
Te antarāmaggeyeva khīṇapātheyyā vātātapena ceva khuppiṇāsāhi ca
kilantasarīrā kicchena Kosambim patvā udakaphāsukaṭṭhāne thatvā nhatvā
nagaradvāre ekaṃ sālāṃ pavisimsu.

Tato seṭṭhi bhariyam āha “bhadde iminā nīhārena gacchantā
vijātamātuyāpi amanāpā honti, sahāyako kira me addhikakapaṇādīnam
devasikam sahasam vissajjtvā dānam dāpesi. Tattha dhītaram pesetvā
āhāram āharāpetvā ekāham dvīham idheva sarīram santappetvā sahāyakam
passissāmā”ti. Sā sādhu sāmīti. Te sālāyameva vasimsu. Punadivase kāle
ārocite kapaṇaddhikādīsu āhāratthāya gacchantesu mātāpitaro “amma gantvā
amhākam āhāram āharā”ti dhītaram pesayimsu. Mahābhogakulassa dhītā
vipattiya acchinnalajjitāya alajjamānā pātim gahetvā kapaṇajanena saddhim
āhāratthāya gantvā “kati paṭivīse gaṇhissasi ammā”ti puṭṭhā ca pana “tayo”ti
āha. Athassā tayo paṭivīse adāsī. Tāya bhatte āhaṭe tayopi ekato bhuñjitum
nisīdīmsu.

Atha mātādhītaro seṭṭhiṃ āhamṃsu “sāmi vipatti nāma mahākulānampi
upparjati, mā amhe oloketvā bhuñja, mā cintayī”ti. Iti nam nānappakārehi
yācitvā bhojesum. So bhuñjitvā āhāram jīrāpetum asakkonto aruṇe
uggacchante kālamakāsī. Mātādhītaro nānappakārehi paridevitvā rodīmsu.
Kumārikā punadivase rodamānā āhāratthāya gantvā “kati paṭivīse
gaṇhissasi”ti vuttā “dve”ti vatvā āhāram āharitvā mātaram yācitvā bhojesi.
Sāpi tāya yāciyamānā bhuñjitvā āhāram jīrāpetum asakkontī tam
divasameva kālamakāsī. Kumārikā ekikāva roditvā paridevitvā tāya
dukkhuppattiyā ativiya sañcātachātakadukkhā punadivase yācakehi saddhim
rodantī āhāratthāya gantvā “kati paṭivīse gaṇhissasi ammā”ti vuttā “ekan”ti
āha. Mittakuṭumbiko tam tayo divase bhattam gaṇhantim sañjānāti, tena tam
“apehi, nassa vasali, ajja tava kucchippamāṇam aññāsī”ti āha.
Hirottappasampannā

kuladhītā paccorasmim sattipahāraṃ viya vaṇe khārodakasecanakaṃ viya¹ ca patvā “kiṃ sāmī”ti āha. Tayā pure tayo koṭṭhāsā gahitā, hiyyo dve, ajja ekaṃ gaṇhāsī. Ajja te attano kucchippamāṇaṃ ñātanti. “Mā maṃ sāmī attanova atthāya gaṇhī”ti maññitthāti. Atha kasmā evaṃ gaṇhīti. Pure tayo janā ahumha sāmī, hiyyo dve, ajja ekikāva jātāmhīti. So “kena kāraṇenā”ti pucchitvā ādito paṭṭhāya tāya kathitaṃ sabbaṃ pavattiṃ sutvā assūni sandhāretuṃ asakko sañjātabalavadomanasso hutvā “amma evaṃ sante mā cintayi, tvaṃ Bhaddavatiyaseṭṭhino dhītā ajjakālato paṭṭhāya mama dhītāyeva nāmā”ti vatvā sīse cumbitvā gharaṃ netvā attano jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapesi.

Sā dānagge uccāsaddaṃ mahāsaddaṃ sutvā “tāta kasmā etaṃ janaṃ nissaddaṃ katvā dānaṃ na dethā”ti āha. Na sakkā kātuṃ ammaṃti. Sakkā tātāti. Kathaṃ sakkā ammaṃti. Tāta dānaggaṃ parikkhipitvā ekekasappa pavesanappamāṇena dve dvārāni yojetvā “ekena dvārena pavisitvā ekena nikkhamathā”ti vadetha, evaṃ nissaddā hutvāva gaṇhissanti. So taṃ sutvā “bhaddakova amma upāyo”ti tathā kāresi. Sāpi pubbe Sāmā nāma. Vatiyā pana kārītattā **Sāmavati** nāma jātā. Tato paṭṭhāya dānagge kolāhalaṃ pacchindi. Ghosakaseṭṭhi pubbe taṃ saddaṃ suṇanto “mayhaṃ dānagge saddo”ti tussati. Dvīhatīhaṃ pana saddaṃ asuṇanto Mittakuṭumbikaṃ attano upaṭṭhānaṃ āgataṃ pucchi “diyyati kapaṇaddhikādīnaṃ dānaṃ”ti. Āma sāmīti. Atha kiṃ dvīhatīhaṃ saddo na suyyatīti. Yathā nissaddā hutvā gaṇhanti, tathā me upāyo katoti. Atha pubbeva kasmā nākāsīti? Ajānanaṭṭhāya sāmīti. Idāni kathaṃ te ñātoti. Dhītārā me akkhāto sāmīti. Mayhaṃ aviditā “tava dhītā nāma atthī”ti. So ahivātaroguppattito paṭṭhāya sabbaṃ Bhaddavatiyaseṭṭhino pavattiṃ ācikkhitvā tassā attano jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapitabhāvaṃ ārocesi. Atha naṃ seṭṭhi “evaṃ sante mama kasmā na kathesi, mama sahāyakassa dhītā mama dhītā nāmā”ti taṃ pakkosāpetvā pucchi “amma seṭṭhino dhītāsī”ti. Āma tātāti. Tena hi mā cintayi, tvaṃ

1. Khāraparisekaṃ viya (Syā)

mama dhītāsīti taṃ sīse cumbitvā parivāratthāya tassā pañca itthisatāni datvā taṃ attano jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapesi.

Athekadivasam tasmim nagare nakkhattam saṅghuṭṭham hoti. Tasmim pana nakkhatte bahi anikkhamanakā kuladhītaropi attano parivārena saddhim padasāva nadim gantvā nhāyanti. Tasmā taṃ divasaṃ Sāmāvatīpi pañcahi itthisatehi parivāritā rājaṅgaṇeneva nhāyitum agamāsi. Uteno sīhapañjare ṭhito taṃ disvā “kassimā nāṭakitthiyo”ti pucchi. Na kassaci nāṭakitthiyo devāti. Atha kassa dhītaroti. Ghosakaseṭṭhino dhītā deva, Sāmāvatī nāmesāti. So disvāva uppannasineho seṭṭhino sāsanaṃ pāhesi “dhītaraṃ kira me pesetū”ti. Na pesemi devāti. Mā kira evaṃ karotu, pesetuyevāti. Mayaṃ gahapatikā nāma kumārikānaṃ pothetvā viheṭhetvā kaḍḍhanabhayena¹ na dema devāti. Rājā kujjhivā gehaṃ lañchāpetvā seṭṭhiṅca bhariyaṅca hatthe gahetvā bahi kārāpesi. Sāmāvatī nhāyivā āgantvā gehaṃ pavisitum okāsaṃ alabhantī “kiṃ etaṃ tātā”ti pucchi. Amma rājā tava kārāṇa paṇiṇi. Atha “na mayaṃ dassāmā”ti vutte gharaṃ lañchāpetvā amhe bahi kārāpesīti. Tāta bhāriyaṃ vo kammaṃ kataṃ, rañña nāma pahite “na demā”ti avatvā “sace me dhītaraṃ saparivāraṃ gaṇhatha, demā”ti vattabbaṃ bhaveyya tātāti. “Sādhu amma, tava ruciyaṃ sati evaṃ karissāmī”ti rañño tathā sāsanaṃ pāhesi. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā taṃ saparivāraṃ ānetvā abhisiñcitvā aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapesi. Sesā tassāyeva parivāritthiyo ahesum. Ayaṃ Sāmāvatīyā uppatti.

Utenassa pana aparāpi Vāsuladattā nāma devī ahosi Caṇḍapajjotassa dhītā. Ujjeniyaṃ hi Caṇḍapajjoto nāma rājā ahosi. So ekadivasam uyyānato āgacchanto attano sampattim oloketvā “atthi nu kho aññassapi kassaci evarūpā sampatti”ti vatvā taṃ sutvā manussehi “kiṃ sampatti nāmesā, Kosambiyaṃ Utenassa rañño atimahatī sampatti”ti vutte rājā āha “tena hi gaṇhissāma nan”ti. Na sakkā so gahetunti. Kiñci katvā gaṇhissāmayevāti. Na sakkā devāti. Kiṃ kārāṇāti. So hatthikantaṃ nāma sippaṃ jānāti,

1. Kathanabhayena (Sī)

mantam parivattetvā hatthikantaviṇam vādentō nāge palāpetipi gaṇhātipi. Hatthivāhanasampanno tena sadiso nāma natthīti. Na sakkā mayā so gahetunti. Sace te deva ekantena ayaṁ nicchayo¹. Tena hi dāruhatthim kāretvā tassāsannaṭṭhānam pesēhi, so hatthivāhanam vā assavāhanam vā sutvā dūrampi gacchati. Tattha naṁ āgataṁ gahetuṁ sakkā bhavissatīti.

Rājā “attheso upāyo”ti dārumayaṁ yantahatthim kārāpetvā bahi pilotikāhi veṭhetvā katacittakammaṁ katvā tassa vijite āsannaṭṭhāne ekasmiṁ saratīre vissajjāpesi. Hatthino antokucchiyaṁ saṭṭhi purisā aparāparaṁ caṅkamanti, hatthilaṇḍaṁ āharitvā tattha tattha chaḍḍesuṁ. Eko vanacarako hatthim disvā “amhākaṁ rañño anucchaviko”ti cintetvā gantvā rañño ārocesi “deva mayā sabbaseto kelāsakūṭapaṭibhāgo tumhākaññeva anucchaviko varavāraṇo diṭṭho”ti. Uteno tameva maggadesakaṁ katvā hatthim abhiruyha saparivāro nikkhami. Tassa āgamanam ṇatvā carapurisā gantvā Caṇḍapajjotassa ārocesuṁ. So āgantvā majjhe tucchaṁ katvā ubhosu passesu balakāyaṁ payojesi. Uteno tassāgamanam ajānanto hatthim anubandhi. Anto ṭhitamanussā vegena palāpesuṁ. Kaṭṭhahatthī rañño mantam parivattetvā viṇam vādentassa tantisaddam asuṇanto viya palāyatiyeva. Rājā hatthināgam² pāpuṇituṁ asakkonto assam āruyha anubandhi. Tasmim vegena anubandhante balakāyo ohīyi. Rājā ekakova ahosi. Atha naṁ ubhosu passesu payuttā Caṇḍapajjotassa purisā gaṇhitvā attano rañño adamsu. Athassa balakāyo amittavasam gatabhāvam ṇatvā bahinagareva khandhāvāram nivesetvā acchi.

Caṇḍapajjotopi Utenam jīvaggāhameva gāhāpetvā ekasmiṁ coragehe pakkhipitvā dvāram pidahāpetvā tayo divase jayapānam pivi Uteno tatiyadivase ārakkhake pucchi “kham vo tāta rājā”ti. “Paccāmitto me gahito”ti jayapānam pivatīti. Kā nāmesā mātugāmassa viya tumhākaṁ rañño kiriyā, nanu paṭirājūnam

1. Niccalo (Ka)

2. Hatthinā tam (?)

gahetvā vissajjetum vā māretum vā vaṭṭati, amhe dukkhaṃ nisīdāpetvā jayapānaṃ kira pivatīti. Te gantvā tamatthaṃ rañño ārocesum. So āgantvā “saccaṃ kira tvaṃ evaṃ vadasī”ti pucchi. Āma mahārājāti. Sādhū taṃ vissajjessāmi, evarūpo kira te manto atthi, taṃ mayhaṃ dassasīti. Sādhū dassāmi, gahaṇasamaye maṃ vanditvā taṃ gaṇhāhi, kiṃ pana tvaṃ vandissasīti. Kyāhaṃ taṃ vandissāmi, na vandissāmīti. Ahampi te na dassāmīti. Evaṃ sante rājāṇaṃ¹ te karissāmīti. Karohi, sarīrassa me issaro, na pana cittassāti. Rājā tassa sūragajjitaṃ sutvā “kathaṃ nu kho imaṃ mantāṃ gaṇhissāmī”ti cintetvā imaṃ mantāṃ aññaṃ jānāpetum na sakkā, mama dhītaraṃ etassa santike uggaṇhāpetvā ahaṃ tassā santike gaṇhissāmīti. Atha naṃ āha “aññassa vanditvā gaṇhantassa dassasī”ti. Āma mahārājāti. Tena hi amhākaṃ ghare ekā khujjā atthi tassā antosāṇiyaṃ vanditvā nisinnāya tvaṃ bahisāṇiyaṃ ṭhitova mantāṃ vācehīti. Sādhū mahārāja, khujjā vā hotu pīṭhasappi vā, vandantiyā dassāmīti. Tato rājā gantvā dhītaraṃ Vāsuladattaṃ āha “amma eko saṅkhakuṭṭhī anagghamantaṃ jānāti, taṃ aññaṃ jānāpetum na sakkā, tvaṃ antosāṇiyaṃ nisīditvā taṃ vanditvā mantāṃ gaṇha, so bahisāṇiyaṃ ṭhatvā tuyhaṃ vācessati, tava santikā ahaṃ taṃ gaṇhissāmī”ti.

Evaṃ so tesāṃ aññaṃaññaṃ santhavakaraṇabhayena dhītaraṃ khujjaṃ, itaraṃ saṅkhakuṭṭhiṃ katvā kathesi. So tassā antosāṇiyaṃ vanditvā nisinnāya bahi ṭhito mantāṃ vācesi. Atha naṃ ekadivasāṃ punappunaṃ vuccamānampi mantapadaṃ vattum asakkontiṃ “are khujje atibahalotṭhakapolaṃ te mukhaṃ, evaṃ² nāma vadehī”ti āha. Sā kujjhitvā are duṭṭhasaṅkhakuṭṭhi kiṃ vadesi, kiṃ mādisā khujjā nāma hotīti. Sāṇikaṇṇaṃ ukkhipitvā “kāsi tvaṃ”ti vutte “rañño dhītā Vāsuladattā nāmāhan”ti āha. Pitā te taṃ mayhaṃ kathento “khujjā”ti kathesīti. Mayhampi kathento taṃ saṅkhakuṭṭhiṃ katvā kathesīti. Te ubhopi “tena hi amhākaṃ santhavakaraṇabhayena kathitaṃ bhavissati”ti antosāṇiyaññeva santhavaṃ karimisu.

Tato paṭṭhāya mantaggahaṇaṃ vā sippaggahaṇaṃ vā natthi. Rājāpi dhītaraṃ niccaṃ pucchatī “sippaṃ gaṇhasi ammā”ti. Gaṇhāmi tātāti. Atha naṃ ekadivasāṃ

1. Rājadaṇḍaṃ (Ka)

2. Etaṃ (Si)

Uteno āha “bhadde sāmikena kattabbaṃ nāma neva mātāpitaro, na bhātubhaginiyo kātuṃ sakkonti, sace mayhaṃ jīvitaṃ dassasi, pañca te itthisatāni parivāraṃ datvā aggamaheṣiṭṭhānaṃ dassāmi”^{ti}. Sace imasmim vacane patiṭṭhātuṃ sakkhissatha, dassāmi vo jīvitaṃ. Sakkhissāmi bhaddeti. Sā “sādhū sāmī”^{ti} pitu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ so pucchi “amma niṭṭhitaṃ sippaṃ”^{ti}. Na tāva niṭṭhitaṃ tāta sippanti. Atha naṃ so pucchi “kiṃ amma”^{ti}. Amhākaṃ ekaṃ dvārañca ekaṃ vāhanañca laddhuṃ vaṭṭati tātāti. Idaṃ kiṃ ammaṃti. Tāta rattiṃ kira tārakasaññāya mantassa upacārattāya ekaṃ osadhaṃ gahetabbaṃ atthi. Tasmā amhākaṃ velāya vā avelāya vā nikkhamanakāle ekaṃ dvārañceva ekaṃ vāhanañca laddhuṃ vaṭṭati. Rājā “sādhū”^{ti} sampatiṇṇi. Te attano abhirucitaṃ ekaṃ dvāraṃ hatthagataṃ karimsu. Rañño pana pañca vāhanāni ahesuṃ. Bhaddavatī nāma kareṇukā ekadivasaṃ paññāsa yojanāni gacchati, Kāko nāma dāso saṭṭhi yojanāni gacchati, Celakaṭṭhi¹ ca Muñcakesī cāti dve assā yojanasataṃ gacchanti, Nālāgiri hatthī vīsati² yojanasatanti.

So kira rājā anuppanne Buddhē ekassa issarassa upaṭṭhāko ahoṣi. Athekadivasaṃ issare bahinagaraṃ gantvā nhatvā āgacchante eko Paccekabuddho nagaraṃ piṇḍāya pavisitvā sakalanagaravāsīnaṃ mārena āvaṭṭitattā ekaṃ bhikkhampi alabhitvā yathādhoteṇeva pattena nikkhami. Atha naṃ nagaradvāraṃ pattakāle māro aññatakavesena upasaṅkamitvā “api bhante vo kiñci laddhaṃ”^{ti} pucchi. Kiṃ pana me tvaṃ alabhanākāraṃ³ karīti. Tena hi nivattitvā puna pavisatha, idāni na karissāmīti⁴. Nāhaṃ puna nivattissāmīti. Sace hi nivatteyya, puna so sakalanagaravāsīnaṃ sarīre adhimuñcitvā paṇiṃ paharivā hasanakeḷiṃ kareyya. Paccekabuddhe anivattitvā gate māro tattheva antaradhāyi. Atha so issaro yathādhoteṇeva pattena āgacchantāṃ Paccekabuddhaṃ disvā vanditvā “api bhante kiñci laddhaṃ”^{ti} pucchi. Caritvā nikkhantamhāvusoti. So cintesi “ayyo mayā pucchitaṃ akathetvā aññaṃ vadati, na kiñci laddhaṃ bhavissati”^{ti}. Athassa pattaṃ olokento tucchaṃ disvā gehe

1. Celakaṇṭhi (Sī), velakaṃsī (Syā)

3. Labhanākāraṃ (Sī)

2. Vīsaṃ (Sī)

4. Karissāmīti (Sī)

bhattassa niṭṭhitāniṭṭhitabhāvaṃ ajānanatāya sūro hutvā pattam gahetuṃ avisahanto “thokaṃ bhante adhivāsethā”ti vatvā vegena gharaṃ gantvā “amhākaṃ bhattaṃ niṭṭhitan”ti pucchitvā “niṭṭhitan”ti vutte taṃ upaṭṭhākaṃ āha “tāta añño tayā sampannavegataro nāma natthi, sīghena javena bhadantaṃ patvā ‘pattam me bhante dethā’ti vatvā pattam gahetvā vegena ehī”ti. So ekavacaneneva pakkhanditvā pattam gahetvā āhari. Issaropi attano bhojanassa pattam pūretvā “imaṃ sīghaṃ gantvā ayyassa sampādehi, ahaṃ te ito pattiṃ dammi”ti āha.

Sopi taṃ gahetvā javena gantvā Paccekabuddhassa pattam datvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā “bhante ‘velā upakaṭṭhā’ti ahaṃ atisīghena javena āgato ca gato ca, etassa me javassa phalena yojanānaṃ paṇṇāsasaṭṭhisatavīsasatagamanasamatthāni pañca vāhanāni nibbattantu, āgacchantassa ca me gacchantassa ca sarīraṃ sūriyatejena tattaṃ, tassa me phalena nibbattanibbattaṭṭhāne āṇā sūriyatejasadisā hotu, imasmim me piṇḍapāte sāmīnā patti dinnā, tassā¹ me nissandena tumhehi diṭṭhadhammassa bhāgī homī”ti āha. Paccekabuddho “evaṃ hotū”ti vatvā—

“Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, sabbameva² samijjhatu.

Sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā³.

Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, khippameva samijjhatu.

Sabbe pūrentu saṅkappā, mañijotiraso yathā”ti—

Anumodanaṃ akāsi. Paccekabuddhānaṃ kira imāva dve gāthā anumodanagāthā nāma honti. Tattha **jotirasoti** sabbakāmadadaṃ mañiratanam vuccati. Idam tassa pubbacaritam. So etarahi Caṇḍapajjoto ahosi. Tassa ca kammassa nissandena imāni pañca vāhanāni nibbattiṃsu. Athekadivasam rājā uyyānakīlaya nikkhami. Uteno “ajja palāyitabban”ti mahantāmahante cammapasibbake hiraññasuvaṇṇassa pūretvā Kareṇukāpiṭṭhe ṭhapetvā Vāsuladattaṃ ādāya palāyi. Antepurapālakā palāyantaṃ taṃ disvā gantvā rañño ārocesuṃ. Rājā “sīghaṃ gacchathā”ti balaṃ pahiṇi.

1. Tassa (Ka) 2. Khippameva (Syā, Ka) 3. Dī-Ṭṭha 2. 82; Am-Ṭṭha 1. 146 piṭṭhesu.

Uteno balassa pakkhandabhāvaṃ ñatvā kahāpaṇapasibbakam mocetvā pātesi, manussā kahāpaṇe uccinitvā puna pakkhandimsu. Itaro suvaṇṇapasibbakam mocetvā pātetvā nesaṃ suvaṇṇalobhena papañcentānaññeva bahi nivuṭṭham¹ attano khandhāvāram pāpuṇi. Atha naṃ āgacchantam disvā attano balakāyo parivāretvā nagaram pavesesi. So patvā Vāsuladattam abhisiñcitvā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesīti. Ayam Vāsuladattāya uppatti.

Aparā pana Māgaṇḍiyā² nāma rañño santikā aggamahesiṭṭhānam labhi. Sā kira Kururaṭṭhe Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa dhītā. Mātāpissā Māgaṇḍiyāyeva nāmam. Cūḷapitāpissā Māgaṇḍiyova, sā abhirūpā ahosi devaccharapaṭibhāgā. Pitā panassā anucchavikam sāmikam alabhanto mahantehi mahantehi³ kulehi yācitopi “na mayham dhītu tumhe anucchavikā”ti tajjetvā uyyojesi. Athekadivasam Satthā paccūsasamaye lokam volokento Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa sapajāpatikassa anāgāmiphalūpanissayam disvā attano pattacīvaramādāya tassa bahinigame⁴ aggaparicaraṇaṭṭhānam agamāsi. So Tathāgatassa rūpasobhaggappattam attabhāvaṃ oloketvā “imasmiṃ loke iminā purisena sadiso añño puriso nāma natthi, ayam mayham dhītu anucchaviko, imassa posāpanatthāya dhītaram dassāmi”ti cintetvā “samaṇa ekā me dhītā atthi, aham ettakam kalam tassā anucchavikam purisam na passāmi, tumhe tassā anucchavikā, sā ca tumhākaññeva anucchavikā. Tumhākañhi pādapariṇāṇikā, tassā ca bhaddā⁵ laddhum vaṭṭati, tam vo aham dassāmi, yāva mamāgamanā idheva tiṭṭhathā”ti āha. Satthā kiñci avatvā tuṇhī ahosi. Brāhmaṇo vegena gharam gantvā “bhoti bhoti dhītu me anucchaviko puriso diṭṭho, sīgham sīgham sīgham naṃ alaṅkarohī”ti tam alaṅkārapetvā saddhim brāhmaṇiyā ādāya Satthu santikam pāyāsi. Sakalanagaram saṅkhubhi. Ayam “ettakam kalam mayham dhītu anucchaviko natthi”ti kassaci adatvā “ajja me dhītu anucchaviko diṭṭho”ti kira vadeti, “kīdiso nu kho so puriso, passissāma naṃ”ti mahājano teneva saddhim nikkhami.

1. Gaṇhantānaññeva bahi nivuṭṭham (Ka)

2. Māgaṇḍiyā (Sī, Syā)

3. Mahantamahantehi (Sī)

4. Bahi nikkhamitvā (Ka)

5. Bhaddāram (Syā, Ka)

Tasmim dhītaraṃ gahetvā āgacchante Satthā tena vuttaṭṭhāne aṭṭhatvā tattha padacetiyaṃ dassetvā gantvā aññasmim ṭhāne aṭṭhāsi. Buddhānañhi padacetiyaṃ adhiṭṭhahitvā akkantaṭṭhāneyeva paññāyati, na aññattha. Yesañcatthāya adhiṭṭhitaṃ hoti, teyeva naṃ passanti. Tesāṃ pana adassanakaraṇatthaṃ hatthi-ādayo vā akkamantu, mahāmegho vā pavassatu, verambhavātā vā paharantu, na taṃ koci makkhetuṃ sakkoti. Atha brāhmaṇī brāhmaṇaṃ āha “kuhiṃ so puriso”ti. “Imasmim ṭhāne tiṭṭhāhīti naṃ avacaṃ, kuhiṃ nu kho so gato”ti ito cito olokento padacetiyaṃ disvā “ayamassa padavalañjo”ti āha. Brāhmaṇī salakkhaṇamantānaṃ tiṇṇaṃ vedānaṃ paṇaṭāya lakkhaṇamante parivattetvā padalakkhaṇaṃ upadhāretvā “nayidaṃ brāhmaṇa pañcakāmaguṇasevino padan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Rattassa hi ukkuṭikaṃ padaṃ bhava,
Duṭṭhassa hoti sahasānupīlitaṃ.
Mūlhasa hoti avakaḍḍhitaṃ padaṃ,
Vivattācchadassa idamīdisaṃ padan”ti¹.

Atha naṃ brāhmaṇo evamāha “bhoti tvaṃ udakapātiyaṃ kumbhīlaṃ, gehamajjhe ca pana coraṃ viya mante passanasīlā, tuṇhī hoti”ti. Brāhmaṇa yaṃ icchasi, taṃ vadehi, nayidaṃ pañcakāmaguṇasevino padanti. Tato ito cito ca olokento Satthāraṃ disvā “ayaṃ so puriso”ti vatvā brāhmaṇo gantvā “samaṇa dhītaraṃ me tava posāpanatthāya demī”ti āha. Satthā “dhītaraṃ te mayhaṃ attho atthi vā natthi vā”ti avatvāva “brāhmaṇa ekaṃ te kāraṇaṃ kathamī”ti vatvā “kathehi samaṇā”ti vutte mahābhinikkhamanato paṭṭhāya yāva Ajapālanigrodhamūlā mārena anubaddhabhāvaṃ Ajapālanigrodhamūle ca pana “atīto dāni me esa visayan”ti tassa sokāturassa sokavūpasamanatthaṃ āgatāhi māraddhītāhi kumārīkavaṇṇādivasena payojitaṃ palobhanaṃ ācikkhitvā “tadāpi mayhaṃ chando nāhosi”ti vatvā

2__

1. Am-Ṭṭha 1. 335; Visuddhi 1. 101 piṭṭhesu.

2. Mayhaṃ na attho (Ka)

“Disvāna Taṇhaṃ Aratiṃ Ragañca¹,
 Nāhosi chando api methunasmiṃ.
 Kimevidaṃ muttakarīsapuññaṃ,
 Pādāpi naṃ samphusituṃ na icche”ti²—

Imaṃ gāthamāha. Gāthāpariyosāne brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca anāgāmiṃphale patiṭṭhahimsu. Māgaṇḍiyāpi kho “sacassa mayā attho natthi, anattikabhāvova vattabbo, ayaṃ pana maṃ muttakarīsapuññaṃ karoti, (“Pādāpi naṃ samphusituṃ na iccheti”)³, hotu, attano jātikulapadesabhogayasavayasampattiṃ āgamma tathārūpaṃ bhattāraṃ labhivā samaṇassa Gotamassa kattabbayuttakaṃ jānissāmi”ti⁴ Satthari āghātaṃ bandhi. Kiṃ pana Satthā tāya attani āghātuppattiṃ jānāti, notī? Jānātiyeva. Jānanto kasmā gāthamāhāti? Itaresaṃ dvinnāṃ vasena. Buddhā hi āghātaṃ agaṇetvā maggaphalādhigamārahānaṃ vasena dhammaṃ desentiyeva. Mātāpitāro taṃ netvā Cūḷamāgaṇḍiyaṃ kaniṭṭhaṃ paṭicchāpetvā⁵ pabbajivā arahattaṃ pāpuṃsu. Cūḷamāgaṇḍiyopi cintesi “mama dhītā omakasattassa na anucchavikā, ekassa rañño va anucchavikā”ti. Taṃ ādāya Kosambīṃ gantvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā “imaṃ itthiratanāṃ devassa anucchavikaṃ”ti Utenassa rañño adāsi. So taṃ disvāva uppannabalavasineho abhisekaṃ katvā pañcasatamātugāmaparivāraṃ datvā aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapesi. Ayaṃ Māgaṇḍiyāya uppatti.

Evamassa diyaḍḍhasahassanāṭakitthiparivārā tisso aggamaheṣiyo ahesuṃ. Tasmiṃ kho pana samaye Ghosakasetṭhi Kukkuṭasetṭhi Pāvārikasetṭhīti Kosambiyaṃ tayo setṭhino honti. Te upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya pañcasatatāpase Himavantato āgantvā nagare bhikkhāya carante disvā pasīditvā nisīdāpetvā bhojetvā paṭiññaṃ gahetvā cattāro māse attano santike vasāpetvā puna vassāratte⁶ āgamanatthāya paṭijānāpetvā uyyojesuṃ. Tāpasāpi tato paṭṭhāya aṭṭha māse Himavante vasitvā cattāro māse tesāṃ

1. Aratīṇa rāgaṃ (Syā)

3. () Natthi Sī-Syā-potthakesu.

5. Paṭicchāpetvā Satthu santikaṃ gantvā ubhopi (Syā)

2. Khu 1. 409 piṭṭhe.

4. Karissāmīti (Syā, Ka)

6. Vassāvāse (Syā, Ka)

santike vasiṃsu. Te aparabhāge Himavantato āgacchantā araṇṇāyatane ekaṃ mahānigrodhaṃ disvā¹ tassa mūle nisīdiṃsu. Tesu jeṭṭhakatāpaso cintesi “imasmiṃ rukkhe adhivatthā devatā oramattikā na bhavissati, mahesakkhenevettha devarājaṇa bhavitabbaṃ, sādhu vata sacāyaṃ isigaṇassa pāṇīyaṃ dadeyyā”ti. Sopi pāṇīyaṃ adāsi. Tāpaso nhānodakaṃ cintesi, tampi adāsi. Tato bhojanaṃ cintesi, tampi adāsi. Athassa etadahosi “ayaṃ devarājā amhehi cintitaṃ cintitaṃ sabbaṃ deti, aho vata naṃ passeyyāmā”ti. So rukkhakkhandhaṃ padāletvā attānaṃ dassesi. Atha naṃ tāpasā “devarāja mahatī te sampatti, kiṃ nu kho katvā ayaṃ te laddhā”ti pucchiṃsu. Mā pucchatha ayyāti. Ācikkha devarājāti. So attanā katakammaṃsa parittakattā lajjamāno kathetuṃ na visahi. Tehi punappunaṃ nippīlayamāno pana “tena hi suṇāthā”ti vatvā kathesi.

So kireko duggatamanusso hutvā bhatim pariyesanto Anāthapiṇḍikassa santike bhatikammaṃ labhivā taṃ nissāya jīvikaṃ kappesi. Athekasmiṃ uposathadivase sampatte Anāthapiṇḍiko vihārato āgantvā pucchi “tassa bhatikassa ajjuuposathadivasabhāvo kenaci kathito”ti. Na kathito sāmīti. Tena hissa sāyamāsaṃ pacathāti. Athassa patthodanaṃ paciṃsu. So divasaṃ araṇṇe kammaṃ katvā sāyaṃ āgantvā bhatte vaḍḍhetvā dinne “chātomhī”ti sahasā abhuñjitvāva “aṇṇesu divasesu imasmiṃ gehe ‘bhattaṃ detha, sūpaṃ detha, byañjanaṃ dethā’ti mahākolāhalaṃ ahosi, ajja te sabbe nissaddā nipajjiṃsu, mayhameva ekassāhāraṃ vaḍḍhayiṃsu, kiṃ nu kho etan”ti cintetvā pucchi “avasesā bhuñjiṃsu, na bhuñjiṃsū”ti. Na bhuñjiṃsu tātāti. Kiṃ kārāṇāti. Imasmiṃ gehe uposathadivasesu sāyamāsaṃ na bhuñjanti, sabbeva uposathikā honti, antamaso thanapāyinopi dārake mukhaṃ vikkhālāpetvā catumadhuraṃ mukhe pakkhipāpetvā mahāseṭṭhi uposathike kāreti. Gandhatelappadīpe jālante khuddakamahallakadārakā sayanagatā dvattiṃsākāraṃ sajjhāyanti. Tuyhaṃ pana uposathadivasabhāvaṃ kathetuṃ satim na karimhā. Tasmā taveva bhattaṃ pakkaṃ, naṃ bhuñjassūti. Sace idāni

uposathikena bhavitum vaṭṭati, ahampi bhaveyyanti. Idam seṭṭhi jānātī¹. Tena hi nam pucchathāti. Te gantvā seṭṭhiṃ pucchimsu. So evamāha “idāni pana abhuñjitvā mukhaṃ vikkhāletvā uposathaṅgāni adhiṭṭhahanto upaḍḍham uposathakammaṃ labhissatī”ti. Itaro taṃ sutvā tathā akāsi.

Tassa sakaladivasam kammaṃ katvā chātassa sarīre vātā kuppimsu. So yottena uram bandhitvā² yottakoṭiyam gahetvā parivattati. Seṭṭhi taṃ pavattiṃ sutvā ukkāhi dhāriyamānāhi catumadhuram gāhāpetvā tassa santikaṃ āgantvā “kim tātā”ti pucchi. Sāmi vātā me kuppitāti. Tena hi uṭṭhāya idam bhesajjam khādāhīti. Tumhepi khādatha sāmīti. Amhākaṃ aphāsukaṃ natthi, tvarim khādāhīti. Sāmi aham uposathakammaṃ karonto sakalam katum nāsakkhim, upaḍḍhakammampi me vikalam mā ahosīti na icchi. “Mā evam kari tātā”ti vuccamānopi anicchitvā aruṇe uṭṭhahante milātāmālā viya kalam katvā tasmiṃ nigrodharukkhe devatā hutvā nibbatti. Tasmā imamattham kathetvā “so seṭṭhi Buddhamāmakko dhammamāmakko saṅghamāmakko, taṃ nissāya katassa upaḍḍhuposathakammasa nissandenesā sampatti mayā laddhā”ti āha.

“Buddho”ti vacanam sutvāva pañcasatā tāpasā uṭṭhāya devatāya añjalim paggayha “Buddhoti vadesi, Buddhoti vadesi”ti pucchitvā “Buddhoti vadāmi, Buddhoti vadāmi”ti tikkhattum paṭijānāpetvā “ghosopi kho eso dullabho lokasmin”ti udānam udānetvā “devate anekesu kappasatasahassesu asutapubbam saddam tayā suṇāpitamhā”ti āhaṃsu. Atha antevāsino ācariyam etadavocum “tena hi Satthu santikaṃ gacchāmā”ti. Tātā tayo seṭṭhino amhākaṃ bahūpakārā, sve tesam nivesane bhikkham gaṇhitvā tesampi ācikkhitvā gamissāma, adhivāsetha tātāti. Te adhivāsayimsu. Punadivase seṭṭhino yāgubhattam sampādetvā āsanāni paññāpetvā “ajja no ayyānam āgamanadivaso”ti ñatvā paccuggamanam katvā te ādāya nivesanam gantvā nisīdāpetvā bhikkham adamsu. Te katabhattakiccā mahā seṭṭhino “mayam gamissāmā”ti vadiṃsu. Nanu bhante tumhehi cattāro vassike māse amhākaṃ gahitāva paṭiññā, idāni kuhiṃ gacchathāti.

1. Jānissatīti (Ka)

2. Yottam bandhitvā (Si, Ka)

loke kira Buddho uppanno, dhammo uppanno, saṁgho uppanno, tasmā
 Satthu santikaṁ gamissāmāti. Kiṁ pana tassa Satthuno santikaṁ
 tumhākaññeva gantum vaṭṭatīti. Aññesampi avāritaṁ āvusoti. Tena hi
 bhante āgametha, mayampi gamanaparivacchaṁ¹ katvā gacchāmāti.
 “Tumhesu parivacchaṁ karontesu amhākaṁ papañco hoti, mayaṁ purato
 gacchāma, tumhe pacchā āgaccheyyāthā”ti vatvā te puretaraṁ gantvā
 Sammāsambuddhaṁ disvā abhiṭṭhavitvā vanditvā ekamantaṁ nisīdimsu.
 Atha nesaṁ Satthā anupubbiṁ kathaṁ kathetvā dhammaṁ desesi.
 Desanāpariyosāne sabbepi saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā pabbajjaṁ
 yācitvā “etha bhikkhavo”ti vacanasamanantaraṁyeva
 iddhimayapattacīvaradharā ehibhikkhū ahesuṁ².

Tepi kho tayo seṭṭhino pañcahi pañcahi sakaṭasatehi
 bhattacchādanasappimadhuphāṇitādīni dānūpakaraṇāni ādāya Sāvattim
 patvā Satthāraṁ vanditvā dhammakathaṁ sutvā kathāpariyosāne³
 sotāpattiṭṭhale paṭiṭṭhāya addhamāsamattampi dānaṁ dadamānā Satthu
 santike vasitvā Kosambim āgamanatthāya Satthāraṁ yācitvā Satthārā
 paṭiññaṁ dadantena “suññāgāre kho gahapatayo Tathāgatā abhiraṁanti”ti
 vutte “aññātaṁ bhante, amhehi pahitasāsanena āgantum vaṭṭatī”ti vatvā
 Kosambim gantvā Ghosakaseṭṭhi Ghositārāmaṁ, Kukkuṭaseṭṭhi
 Kukkuṭārāmaṁ, Pāvārikaseṭṭhi Pāvārikārāmaṁ tayo mahāvihāre kāretvā
 Satthu āgamanatthāya sāsanaṁ paṇiṇimsu. Satthā tesāṁ sāsanaṁ sutvā tattha
 āgamāsi. Te paccuggantvā Satthāraṁ vihāraṁ pavesetvā varena varena
 paṭijagganti. Satthā devasikaṁ ekekasmim vihāre vasati. Yassa vihāre
 vuṭṭho hoti, tasseva gharadvāre piṇḍāya carati. Tesāṁ pana tiṇṇaṁ
 seṭṭhīnaṁ upaṭṭhāko Sumano nāma mālākāro ahosi, so te seṭṭhino evamāha
 “ahaṁ tumhākaṁ dīgharattaṁ upakārako, Satthāraṁ bhojetukāmomhi,
 mayhampi ekadivasaṁ Satthāraṁ dethā”ti. Tena hi bhaṇe sve bhojehīti.
 “Sādhu sāmī”ti so Satthāraṁ nimantetvā sakkāraṁ paṭiyādesi.

1. Gamanaparisajjaṁ (Ka)

2. Iddhimayapattacīvaradharā vassasatikattherā viya ahesuṁ (Syā)

3. Gāthāpariyosāne (Ka)

Tadā rājā Sāmāvatīyā devasikaṃ pupphamūle aṭṭha kahāpaṇe deti. Tassā Khujjuttarā nāma dāsī Sumanamālākārassa santikaṃ gantvā nibaddhaṃ pupphāni gaṇhāti. Atha naṃ tasmim divase āgataṃ mālākāro āha “mayā Satthā nimantito, ajja pupphehi¹ Satthāraṃ pūjessāmi, tiṭṭha tāva, tvaṃ parivesanāya sahāyikā hutvā dhammaṃ sutvā avasesāni pupphāni gahetvā gamissasī”ti. Sā “sādhū”ti adhivāsesi. Sumano Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ parivisitvā anumodanakaraṇatthāya pattaṃ aggahesi. Satthā anumodanadhammadesanaṃ ārabhi. Khujjuttarāpi Satthu dhammakathaṃ suṇantīyeva sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sā aññesu divasesu cattāro kahāpaṇe attano gahetvā catūhi pupphāni gahetvā gacchati, taṃ divasaṃ aṭṭhahipi pupphāni gahetvā gatā. Atha naṃ Sāmāvatī āha “kiṃ nu kho amma ajja amhākaṃ raññā dviguṇaṃ pupphamūlaṃ dinnan”ti. No ayyeti. Atha kasmā bahūni pupphānīti. Aññesu divasesu ahaṃ cattāro kahāpaṇe attano gahetvā catūhi pupphāni āharāmīti. Ajja kasmā na gaṇhīti. Sammasambuddhassa dhammakathaṃ sutvā dhammassa adhigatattāti. Atha naṃ “are duṭṭhadāsi ettakaṃ kālaṃ tayā gahitakahāpaṇe me dehī”ti atajjetvā “amma tayā pivitaṃ amataṃ amhepi pāyehī”ti vatvā “tena hi maṃ nhāpehī”ti vutte soḷasahi gandhodakaghaṭṭehi nhāpetvā dve maṭṭhasāṭake dāpesi. Sā ekaṃ nivāsetvā ekaṃ ekaṃsaṃ pārupitvā āsanaṃ paññāpetvā ekaṃ bījanaṃ āharāpetvā āsane nisīditvā citrabījanaṃ ādāya pañca mātugāmasatāni āmantetvā tāsāṃ Satthārā desitaniyāmeneva dhammaṃ desesi, tassā dhammakathaṃ sutvā tā sabbāpi sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Tā sabbāpi Khujjuttaraṃ vanditvā “amma ajjato paṭṭhāya tvaṃ kiliṭṭhakammaṃ mā kari, amhākaṃ mātutṭhāne ca ācariyaṭṭhāne ca ṭhatvā Satthu santikaṃ gantvā Satthārā desitaṃ dhammaṃ sutvā amhākaṃ kathehī”ti vadimsu. Sā tathā karontī aparabhāve tipīṭakadharā jātā. Atha naṃ Satthā “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikanāṃ upāsikanāṃ bahussutānaṃ dhammakathikānaṃ yadidaṃ Khujjuttarā”ti etadagge ṭhapesi. Tāpi kho pañcasatā itthiyo taṃ evamāhaṃsu “amma Satthāraṃ daṭṭhukāmāmhā, taṃ no dassahi,

1. Ajja aggapupphehi (Syā)

gandhamālādīhi taṃ pūjessāmā”ti. Ayye rājakulaṃ nāma bhāriyaṃ, tumhe gahetvā bahi gantum na sakkāti. Amma no mā nāsehi, dasseheva amhākaṃ Satthāraṃti. Tena hi tumhākaṃ vasanagabbhānaṃ bhittisu yattakena oloketum sakkā hoti, tattakam chiddaṃ katvā gandhamālādīni āharāpetvā Satthāraṃ tiṇṇaṃ seṭṭhīnaṃ gharadvāraṃ gacchantaṃ tumhe tesu tesu ṭhānesu ṭhatvā oloketha ceva, hatthe ca pasāretvā vandatha, pūjetha cāti. Tā tathā katvā Satthāraṃ gacchantañca āgacchantañca oloketvā¹ vandiṃsu ceva pūjesum ca.

Athekadivasam Māgaṇḍiyā attano pāsādatalato nikkhamitvā caṅkamamānā tāsam vasanaṭṭhānaṃ gantvā gabbhesu chiddaṃ disvā “idaṃ kin”ti, pucchitvā tāhi tassā Satthari āghātabaddhabhāvaṃ² ajānantīhi “Satthā imaṃ nagaraṃ āgato, mayaṃ ettha ṭhatvā Satthāraṃ vandāma³ ceva pūjema cā”ti vutte “āgato nāma imaṃ nagaraṃ samaṇo Gotamo, idānissa kattabbaṃ jānissāmi, imāpi tassa upaṭṭhāyikā, imāsampi kattabbaṃ jānissāmi”ti cintetvā gantvā rañño ārocesi “mahārāja Sāmāvatimissikānaṃ bahiddhā patthanā atthi, katipāheneva te jīvitaṃ māressantī”ti⁴. Rājā “na tā evarūpaṃ karissantī”ti na saddahi. Punappunaṃ vuttepi na saddahi eva. Atha naṃ evaṃ tikkhattum vuttepi asaddahantaṃ “sace me na saddahasi, tāsam vasanaṭṭhānaṃ gantvā upadhārehi mahārājā”ti āha. Rājā gantvā gabbhesu chiddaṃ disvā “idaṃ kin”ti pucchitvā tasmim atthe ārocite tāsam akujjhivā kiñci avatvāva chiddāni pidahāpetvā sabbagabbhesu uddhacchiddakavātapānāni⁵ kāresi. Uddhacchiddakavātapānāni kira tasmim kāle uppannāni. Māgaṇḍiyā tāsam kiñci kātum asakkuṇitvā “samaṇassa Gotamasseva kattabbaṃ karissāmi”ti nāgarānaṃ lañjaṃ⁶ datvā “samaṇaṃ Gotamaṃ antonagaraṃ pavisitvā vicarantaṃ dāsakammakaraporisehi akkosetvā paribhāsetvā⁷ palāpethā”ti āṇāpesi. Micchādiṭṭhikā tisu ratanesu appasannā antonagaraṃ pavitṭhaṃ Satthāraṃ

1. Olokentā (Sī, Ka)

2. Baddhāghātaṃ (Sī, Syā), baddhāghātataṃ (Am-Ṭṭha 1. 338 piṭṭhe)

3. Passāma (Sī, Ka)

4. Harissantīti (Sī), na bhavissantīti (Syā)

5. Uddhacchikavātapānāni (Sī), khuddacchiddakavātapānāni (Syā)

6. Lañcaṃ (Syā)

7. Saddhim akkositvā paribhāsetvā (Sī, Syā)

anubandhitvā “corosi, bālosi, mūlhosi, oṭṭhosi, goṇosi, gadrabhosi, nerayikosi, tiracchānagatosi, natthi tuyhaṃ sugati, duggatiyeva tuyhaṃ pāṭikaṅkhā”ti dasahi akkosavatthūhi akkosanti paribhāsanti.

Taṃ sutvā āyasmā Ānando Satthāraṃ etadavoca “bhante ime nāgarā amhe akkosanti paribhāsanti, ito aññattha gacchāmā”ti. Kuhiṃ Ānandāti. Aññaṃ nagaraṃ bhanteti. Tattha manussesu akkosantesu puna kattha gamissāma Ānandāti. Tatopi aññaṃ nagaraṃ bhanteti. Tatthāpi manussesu akkosantesu kuhiṃ gamissāmāti. Tatopi aññaṃ nagaraṃ bhanteti. Ānanda evaṃ kātuṃ na vaṭṭati. Yattha adhikaraṇaṃ uppannaṃ, tattheva tasmiṃ vūpasante aññattha gantuṃ vaṭṭati. Ke pana te Ānanda akkosantīti. Bhante dāsakammakare upādāya sabbe akkosantīti. “Ahaṃ Ānanda saṅgāmaṃ otiṇṇahatthisadiso, saṅgāmaṃ otiṇṇahatthino hi catūhi disāhi āgate sare sahituṃ bhāro, tatheva bahūhi dussīlehi kathitakathānaṃ sahanaṃ nāma mayhaṃ bhāro”ti vatvā attānaṃ ārabba dhammaṃ desento imā Nāgavagge tisso gāthā abhāsi—

“Ahaṃ nāgo va saṅgāme, cāpato patitaṃ saraṃ.

Ativākyāṃ titikkhissāṃ, dussīlo hi bahujjano.

Dantaṃ nayanti samitiṃ, dantaṃ rājābhīruhati.

Danto seṭṭho manussesu, yo’tivākyāṃ titikkhati.

Varamassatarā dantā, ājānīyā ca sindhavā.

Kuñjarā ca mahānāgā, attadanto tato varan”ti¹.

Dhammakathā sampattamahājanassa sātthikā ahoṣi. Evaṃ dhammaṃ desetvā mā cintayi Ānanda, ete sattāhamattameva akkosissanti, aṭṭhame divase tuṇhī bhavissanti, Buddhānaṃ hi uppannaṃ adhikaraṇaṃ sattāhato uttari na gacchati, Māgaṇḍiyā Satthāraṃ akkosāpetvā palāpetuṃ asakkontī “kiṃ nu kho karissāmi”ti cintetvā “imā etassa upatthambhabhūtā, etāsampi byasanaṃ karissāmi”ti ekadivasaṃ rañño surāpānaṭṭhāne upaṭṭhānaṃ karontī cūlapitu sāsanaṃ paṇiṇi “attho me kira

1. Khu 1. 59 piṭṭhe.

kukkuṭehi, aṭṭha matakukkuṭe, aṭṭha saṅṅakukkuṭe ca gahetvā āgacchatu, āgantvā ca sopānamatthake ṭhatvā āgatabhāvaṃ nivedetvā ‘pavisatū’ti vuttepi apavisitvā paṭhamam aṭṭha saṅṅakukkuṭe pahiṇatu, pacchā itare’ti. Cūḷupaṭṭhākassa ca “mama vacanam kareyyāsī”ti lañjam adāsi. Māgaṇḍiyo āgantvā rañño nivedāpetvā “pavisatū”ti vutte “rañño āpānabhūmiṃ na pavisissāmī”ti āha. Itarā cūḷupaṭṭhākaṃ pahiṇi “gaccha tāta mama cūḷapitu santikan”ti. So gantvā tena dinne aṭṭha saṅṅakukkuṭe ānetvā “deva purohitena paṇṇākāro pahito”ti āha. Rājā “bhaddako vata no uttaribhaṅgo uppanno, ko nu kho paceyyā”ti āha. Māgaṇḍiyā “mahārāja Sāmāvatippamukhā pañcasatā itthiyo nikkammikā¹ vicaranti, tāsam pesehi, tā pacitvā āharissantī”ti āha. Rājā “gaccha, tāsam datvā aññassa kira hatthe adatvā sayameva māretvā pacantū”ti pesesi. Cūḷupaṭṭhāko “sādhu devā”ti gantvā tathā vatvā tāhi “mayam paṇātipātāṃ na karomā”ti paṭikkhitto āgantvā tamattham rañño ārocesi. Māgaṇḍiyā “diṭṭham te mahārāja, idāni tāsam paṇātipātassa karaṇam vā akaraṇam vā jānissasi, ‘samaṇassa Gotamassa pacitvā pesentū’ti vadehi devā”ti āha. Rājā tathā vatvā pesesi. Itaro te gahetvā gacchanto viya hutvā gantvā te kukkuṭe purohitassa datvā matakukkuṭe tāsam santikaṃ netvā “ime kira kukkuṭe pacitvā Satthu santikaṃ pahiṇathā”ti āha. Tā “sāmi āhara, idaṃ nāma amhākaṃ kiccan”ti paccuggantvā gaṇhimsu. So rañño santikaṃ gantvā “kiṃ tātā”ti puṭṭho “samaṇassa Gotamassa pacitvā pesethāti vuttamatteyeva paṭimaggam āgantvā gaṇhimsū”ti ācikkhi. Māgaṇḍiyā “passa mahārāja, na tā tumhādisānaṃ karonti. Bahiddhā patthanā tāsam atthīti vutte na saddahasī”ti āha. Rājā tam sutvāpi adhivāsetvā tuṇhīyeva ahosi. Māgaṇḍiyā “kiṃ nu kho karissāmī”ti cintesi.

Tadā pana rājā “Sāmāvatiyā Vāsuladattāya Māgaṇḍiyāya cā”ti tissannampi etāsam pāsādatale vārena vārena sattāham sattāham

1. Nikkammā (Sī, Syā)

vītināmeti. Atha nam “sve vā parasuve vā Sāmāvatīyā pāsādatalam gamissatī”ti ñatvā Māgaṇḍiyā cūlapitu sāsanaṃ paṇiṇi “agadena kira dāṭhā dhovitvā¹ ekaṃ sappam pesetū”ti. So tathā katvā pesesi. Rājā attano gamanaṭṭhānaṃ hatthikantavīṇaṃ ādāyayeve gacchati, tassā pokkhare ekaṃ chiddaṃ atthi. Māgaṇḍiyā tena chiddena sappam pavesetvā chiddaṃ mālāguḷena thakesi. Sappo dvīhatīhaṃ antovīṇāyameva ahosi. Māgaṇḍiyā rañño gamanadivase “ajja katarissitthiyā pāsādaṃ gamissasi devā”ti pucchitvā “Sāmāvatīyā”ti vutte “ajja mayā mahārāja amanāpo supino diṭṭho. Na sakkā tattha gantuṃ devā”ti. Gacchāmevāti. Sā yāva tatiyaṃ vāretvā “evaṃ sante ahampi tumhehi saddhiṃ gamissāmi devā”ti vatvā nivattiyamānāpi anivattitvā “na jānāmi, kiṃ bhavissasi² devā”ti raññā saddhiṃyeve agamāsi.

Rājā Sāmāvatimissikāhi dinnāni vatthapupphagandhābharaṇāni dhāretvā subhojanaṃ bhuñjitvā vīṇaṃ ussīsake ṭhapetvā sayane nipajji. Māgaṇḍiyā aparāparaṃ vicarantī viya hutvā vīṇāchiddato pupphaguḷaṃ apanesi. Sappo dvīhatīhaṃ nirāhāro tena chiddena nikkhamitvā passasanto³ phaṇaṃ katvā sayanapiṭṭhe nipajji. Māgaṇḍiyā taṃ disvā “dhī dhī deva sappo”ti mahāsaddaṃ katvā rājānaṃ ca tā ca akkosantī “ayaṃ andhabālarājā⁴ alakkhiko mayhaṃ vacanaṃ na suṇāti, imāpi nissirīkā dubbinītā kiṃ nāma rañño santikā na labhanti, kiṃ nu tumhe imasmīṃ mateyeve sukhaṃ jīvissatha, jīvante dukkhaṃ jīvatha, ‘ajja mayā pāpasupino diṭṭho, Sāmāvatīyā pāsādaṃ gantuṃna vaṭṭatī’ti vārentiyāpi me vacanaṃ na suṇasi devā”ti⁵ āha. Rājā sappam disvā maraṇabhayaatajjito “evarūpampi nāma imā karissanti, aho pāpā, ahaṃ imāsaṃ pāpabhāvaṃ ācikkhantiyāpi imissā vacanaṃ na saddahiṃ, paṭhamaṃ attano gabbhesu chiddāni katvā nisinnā, puna mayā pesite kukkuṭe paṭipahiṇiṃsu, ajja sayane sappam vissajjimsū”ti kodhena sampajjalito viya ahosi.

1. Alagaddena kira me attho, dāṭhā uddaritvā (Syā)

2. Kiṃ bhavissati (Sī)

3. Assasanto (Syā)

4. Dandharājā (Sī)

5. Viravantiyāpi me tayā saddo na suto devāti (Sī, Syā)

Sāmāvatīpi pañcannaṃ itthisatānaṃ ovādaṃ adāsi “ammā amhākaṃ aññaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, Narinde ca deviyā ca attani ca samameva mettacittaṃ pavattetha, mā kassaci kopāṃ karitthā”ti. Rājā saḥassathāmaṃ siṅgadhanuṃ ādāya jiyāṃ pothetvā visapītaṃ saraṃ sannayhitvā Sāmāvatīṃ dhure¹ katvā sabbā tā paṭipāṭiyā ṭhapāpetvā Sāmāvatīyā ure saraṃ vissajjesi. So tassā mettānubhāvena paṭinivattitvā āgataṃaggābhimukhova hutvā rañño hadayaṃ pavisanto viya aṭṭhāsi. Rājā cintesi “mayā khitto saro silampi vinivijjhītvā gacchati, ākāse paṭihananaṭṭhānaṃ² natthi, atha ca panesa nivattitvā mama hadayābhimukho jāto, ayañhi nāma nissatto nijjīvo saropi etissā guṇaṃ jānāti, ahaṃ manussabhūtopi na jānāmī”ti, so dhanuṃ chaḍḍetvā añjaliṃ paggayha Sāmāvatīyā pādamūle ukkuṭikaṃ nisīditvā imaṃ gāthamāha—

“Sammuyhāmi pamuyhāmi, sabbā muyhanti me disā.
Sāmāvatī maṃ tāyassu, tvañca me saraṇaṃ bhavā”ti.

Sā tassa vacanaṃ sutvā “sādhu deva maṃ saraṇaṃ gacchā”ti avatvā “yamahaṃ mahārāja saraṇaṃ gatā, tameva tvampi saraṇaṃ gacchāhī”ti idaṃ vatvā Sāmāvatī Sammāsambuddhasāvika—

“Mā maṃ tvaṃ saraṇaṃ gaccha, yamahaṃ saraṇaṃ gatā.
Esa Buddho mahārāja, esa Buddho Anuttaro.
Saraṇaṃ gaccha taṃ Buddhaṃ, tvañca me saraṇaṃ bhavā”ti—

Āha. Rājā tassā vacanaṃ sutvā “idānāhaṃ atirekataraṃ bhāyāmī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Esa bhiyyo pamuyhāmi, sabbā muyhanti me disā.
Sāmāvatī maṃ tāyassu, tvañca me saraṇaṃ bhavā”ti.

Atha naṃ sā purimanayeneva puna paṭikkhipitvā “tena hi tvañca saraṇaṃ gacchāmi, Satthārañca saraṇaṃ gacchāmi, varañca te dammī”ti vutte “varo gahito hotu mahārāja”ti āha. So Satthāraṃ upasaṅkamitvā saraṇaṃ gantvā nimantetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sattāhaṃ mahādānaṃ

1. Pure (Syā, Ka)

2. Paṭihananaṭṭhānaṃ (Syā)

datvā Sāmāvatim āmantetvā “uṭṭhehi, varaṃ gaṇhā”ti āha. Mahārāja mayhaṃ hiraññādīhi attho natthi, imaṃ pana me varaṃ dehi, tathā karoḥi, yathā Satthā nibaddhaṃ pañcahi bhikkhusatehi saddhim idhāgacchati, dhammaṃ suṇissāmīti. Rājā Satthāraṃ vanditvā “bhante pañcahi bhikkhusatehi saddhim nibaddhaṃ idhāgacchatha, Sāmāvatimissikā ‘dhammaṃ suṇissāmā’ti vadantī”ti āha. Mahārāja Buddhānaṃ nāma ekasmim ṭhāne nibaddhaṃ gantum na vaṭṭati, mahājano Satthāraṃ āgamanatthāya paccāsīsatīti. Tena hi bhante ekaṃ bhikkhum āṇāpethāti. Satthā Ānandattheraṃ āṇāpesi. So tato paṭṭhāya pañca bhikkhusatāni ādāya nibaddhaṃ rājakulaṃ gacchati. Tāpi deviyo nibaddhaṃ therāṃ saparivāraṃ bhojenti, dhammaṃ suṇanti. Tā ekadivasāṃ therassa dhammakathaṃ sutvā pasīditvā pañcahi uttarāsaṅgasatehi dhammapūjaṃ akaṃsu. Ekeko uttarāsaṅgo pañca satāni pañca satāni agghati.

Tā ekavatthā disvā¹ rājā pucchi “kuhiṃ vo uttarāsaṅgā”ti. Ayyassa no dinnāti. Tena sabbe gahitāti. Āma gahitāti. Rājā therāṃ upasaṅkamitvā vanditvā tāhi uttarāsaṅgānaṃ dinnabhāvaṃ pucchitvā tāhi dinnabhāvaṃ therena gahitabhāvaṃ sutvā “nanu bhante atibahūni vatthāni, ettakehi kiṃkarissathā”ti pucchi. Amhākaṃ pahonakāni vatthāni gaṇhitvā sesāni jiṇṇacīvarikānaṃ bhikkhūnaṃ dassāmi mahārājāti. Te attano jiṇṇacīvarāni kiṃ karissantīti. Jiṇṇataracīvarikānaṃ dassantīti. Te attano jiṇṇataracīvarāni kiṃ karissantīti. Paccattharaṇāni karissantīti. Purāṇapaccattharaṇāni kiṃ karissantīti. Bhūmattharaṇāni karissantīti, purāṇabhūmattharaṇāni kiṃ karissantīti. Pādapuñchanāni karissantīti mahārājāti. Purāṇapādapuñchanāni kiṃ karissantīti. Khaṇḍākhaṇḍikaṃ koṭṭetvā mattikāya madditvā bhittim limpissantīti. Bhante etthakāni katvāpi ayyānaṃ dinnāni na nassantīti. Āma mahārājāti. Rājā pasanno aparānipi pañca vatthasatāni āharāpetvā therassa pādamūle ṭhapāpesi. Thero kira pañcasatagghanakāneva vatthāni pañcasatabhāgena pādamūle ṭhapetvā dinnāni pañcasatakkhattum labhi, saḥassagghanakāni saḥsabbhāgena pādamūle ṭhapetvā dinnāni saḥsakkhattum labhi, sataḥassagghanakāni sataḥsabbhāgena pādamūle ṭhapetvā

1. Tāsaṃ ekaṃ vatthampi adisvā (Syā), tāsaṃ santike ekaṃ vattham adisvā (Ka)

dinnāni satasahassakkhattum labhi. Ekaṃ dve tīṇi cattāri pañca dasāti-ādinā nayena laddhānaṃ pana gaṇanā nāma natthi. Tathāgate kira parinibbute thero sakalajambudīpaṃ vicaritvā sabbavihāresu bhikkhūnaṃ attano santakāneva pattacīvarāni adāsi.

Tadā Māgaṇḍiyāpi “yamahaṃ karomi, taṃ tathā ahutvā aññathāva hoti, idāni kiṃ nu kho karissāmi”ti cintetvā “attheso upāyo”ti raññe uyyānakīlaṃ gacchante¹ cūlapitu sāsanaṃ pahiṇi “Sāmāvatīyā pāsādaṃ gantvā dussakoṭṭhāgārāni ca telakoṭṭhāgārāni ca vivarāpetvā dussāni telacāṭisu temetvā temetvā thambhe veṭhetvā tā sabbāpi ekato katvā dvāraṃ pidahitvā bahi yantakaṃ datvā daṇḍadīpikāhi gehe aggim dadamāno otaritvā gacchatu”ti. So pāsādaṃ abhiruyha koṭṭhāgārāni vivaritvā vatthāni telacāṭisu temetvā temetvā thambhe veṭhetum ārabhi. Atha naṃ Sāmāvatippamukhā itthiyo “kiṃ etaṃ cūlapitā”ti vadantiyo upasaṅkamimsu. “Ammā rājā dalhikammatthāya ime thambhe telapilotikāhi veṭhāpeti, rājagehe nāma suyuttaṃ duyuttaṃ dujjānaṃ, mā me santike hotha amma”ti evaṃ vatvā tā āgatā gabbhe pavesetvā dvārāni pidahitvā bahi yantakaṃ datvā ādito paṭṭhāya aggim dento otari. Sāmāvatī tāsāṃ ovādaṃ adāsi “amhākaṃ anamatagge saṃsāre vicarantīnaṃ evameva agginā jhāyamānānaṃ attabhāvānaṃ paricchedo Buddhañāṇenapi na sukaro, appamattā hothā”ti. Tā gehe jhāyante vedanāpariggahakammaṭṭhānaṃ manasikarontiyo kāci dutiyaphalaṃ, kāci tatiyaphalaṃ pāpuṇimsu. Tena vuttaṃ “atha kho sambahulā bhikkhū pacchābhattaṃ piṇḍapātapaṭikkantā yena Bhagavā tenupasaṅkamimsu, upasaṅkamitvā Bhagavantaṃ abhivādetvā ekamantaṃ nisīdimsu, ekamantaṃ nisinnā kho te bhikkhū Bhagavantaṃ etadavocum ‘idha bhante rañño Utenassa uyyānagatassa antepuraṃ daḍḍhaṃ, pañca ca itthisatāni kālakatāni Sāmāvatippamukhāni, tāsāṃ bhante upāsikānaṃ kā gati, ko abhisamparāyo’ti. Santettha bhikkhave upāsikāyo sotāpannā, santi sakadāgāminiyo, santi anāgāminiyo, sabbā tā

1. Gacchantī (Sī, Ka)

bhikkhave upāsikāyo anipphalā kālakatāti. Atha kho Bhagavā etamattham veditvā tāyaṃ velāyaṃ imaṃ udānaṃ udānesi—

“Mohasambandhano loko, bhabbarūpova dissati.
Upadhībandhano bālo, tamasā parivārīto.
Sassatoriva khāyati, passato natthi kiñcanan’ti”¹.

Evañca pana vatvā “bhikkhave sattā nāma vaṭṭe vicarantā niccakālaṃ appamattā hutvā puññakammameva na karonti, pamādinō hutvā pāpakammampi karonti. Tasmā vaṭṭe vicarantā sukhampi dukkhampi anubhavanti”ti dhammaṃ desesi.

Rājā “Sāmāvatīyā gehaṃ kira jhāyati”ti sutvā vegenāgacchantopi adaḍḍhe sampāpuṇituṃ nāsakkhi. Āgantvā pana gehaṃ nibbāpento uppannabalavadomanasso amaccagaṇaparivuto nisīditvā Sāmāvatīyā guṇe anussaranto “kassa nu kho idaṃ kamman”ti cintetvā “Māgaṇḍīyāya kārītaṃ bhavissati”ti ñatvā “tāsetvā pucchiyamānā na kathessati, saṇikaṃ upāyena pucchissāmi”ti cintetvā amacce āha “ambho ahaṃ ito pubbe uṭṭhāya samuṭṭhāya āsaṅkitaparisaṅkitova homi, Sāmāvatī me niccaṃ otārameva gavesati, idāni pana me cittaṃ nibbutaṃ bhavissati, sukhena ca vasitum² labhissāmi”ti, te “kena nu kho deva idaṃ katan”ti āhaṃsu. Mayi sinehena kenaci kataṃ bhavissatīti. Māgaṇḍīyāpi samīpe ʈhitā taṃ sutvā “nāñño koci kātum³ sakkhissati, mayā kataṃ deva, ahaṃ cūḷapitaraṃ āṇāpetvā kāresin”ti āha. Taṃ ʈhapetvā añño mayi sineho satto nāma natthi, pasannosmi, varaṃ te dammi attano ñātigaṇaṃ pakkosāpehīti. Sā ñātakānaṃ sāsaṇaṃ paḥiṇi “rājā me pasanno varaṃ deti, sīghaṃ āgacchantū”ti. Rājā āgatāgatānaṃ mahantaṃ sakkāraṃ kāresi. Taṃ disvā⁴ tassā aññātakāpi lañjaṃ datvā “mayāṃ Māgaṇḍīyāya ñātakā”ti āgacchimsu. Rājā te sabbe gāhāpetvā rājaṅgaṇe nābhippamaṇe āvāṭe khaṇāpetvā te tattha nisīdāpetvā paṃsūhi pūretvā upari palāle vikirāpetvā aggiṃ dāpesi. Cammassa daḍḍhakāle ayaṇaṅgalena kasāpetvā khaṇḍākhaṇḍaṃ hīrāhīraṃ kāresi, Māgaṇḍīyāya sarīratopi

1. Khu 1. 176 piṭṭhe. 2. Sayitum (Sī) 3. Añño ko kātum (Sī) 4. Taṃ sutvā (Sī)

tikhiṇena satthena ghanaghanaṭṭhānesu maṁsaṁ uppāṭetvā telakapālaṁ uddhanam āropetvā pūve viya pacāpetvā¹ tameva khādāpesi.

Dhammasabhāyampi bhikkhū katham samuṭṭhāpesuṁ “ananucchavikam vata āvuso evarūpāya saddhāya pasannāya² upāsikāya evarūpaṁ maraṇaṁ”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave imasmiṁ attabhāve Sāmāvatippamukhānaṁ itthīnaṁ etaṁ ayuttam sampattam, pubbe katakammassa pana yuttameva etāhi laddhan”ti vatvā “kiṁ bhante etāhi pubbe kataṁ, taṁ ācikkhathā”ti tehi yācito atītaṁ āhari—

Atīte Bārāṇasīyaṁ Brahmadaṭṭe rajjaṁ kārente rājagehe nibaddham aṭṭha Paccekabuddhā bhuñjanti. Pañcasatā itthiyo te upaṭṭhahanti. Tesu satta Paccekabuddhā Himavantaṁ gacchanti, eko nadītīre ekaṁ tiṇagahanaṁ atthi, tattha jhānaṁ samāpajjitvā nisīdi. Athekadivasaṁ rājā Paccekabuddhesu gatesu tā itthiyo ādāya nadiyaṁ udakakīlaṁ kīlituṁ gato. Tattha tā itthiyo divasabhāgaṁ uduke kīlitvā uttaritvā sītapīṭā aggim visibbetukāmā “amhākaṁ aggikaraṇaṭṭhānaṁ olokethā”ti aparāparaṁ vicarantiyo taṁ tiṇagahanaṁ disvā “tiṇarāsī”ti saññāya taṁ parivāretvā ṭhitā aggim adamsu. Tiṇesu jhāyitvā patantesu Paccekabuddham disvā “naṭṭhāmhā, amhākaṁ rañño Paccekabuddho jhāyati. Rājā ñatvā amhe nāsessati, sudaḍḍham naṁ karissāmā”ti sabbā tā itthiyo ito cito ca dārūni āharitvā tassa upari dārurāsīm karimsu. Mahādārurāsī ahosi. Atha naṁ ālimpetvā “idāni jhāyissatī”ti pakkamimsu. Tā paṭhamam asañcetanikā hutvā kammunā na bajjhimsu, idāni pacchā sañcetanāya kammunā bajjhimsu. Paccekabuddham pana antosamāpattiyaṁ sakaṭasahashehi dārūni³ āharitvā ālimpentāpi⁴ usmākāramattampi gahetuṁ na sakkonti. Tasmā so sattame divase uṭṭhāya yathāsukham agamāsi. Tā tassa kammassa katattā bahūni vassasatasahasāni niraye paccitvā tasseva kammassa vipākāvasesena attabhāvasate imināva niyāmena gehe jhāyamāne jhāyimsu. Idam etāsaṁ pubbakammanti.

1. Bhajjāpetvā (Sī)

3. Sakaṭasahasā dārūnaṁ (Sī)

2. Saddhāsampannāya (Sī, Syā)

4. Ālimpetvāpi (Sī)

Evam vutte bhikkhū Satthāraṃ paṭipucchiṃsu “Khujjuttarā pana bhante kena kammaṃ khujjā jātā, kena kammaṃ mahāpaññā, kena kammaṃ sotāpattiphalaṃ adhigatā, kena kammaṃ paresaṃ pesanākārikā jātā”ti. Bhikkhave tasseva rañño Bārāṇasiyaṃ rajjaṃ karaṇakāle sveva Paccekabuddho thokaṃ khujjadhātuko ahosi. Athekā upaṭṭhāyikā itthi kambalaṃ pārupitvā suvaṇṇasaraṃ gahetvā “amhākaṃ Paccekabuddho evaṃca evaṃca vicarati”ti khujjā hutvā tassa vicaraṇākāraṃ dassesi. Tassa nissandena khujjā jātā. Te pana Paccekabuddhe paṭhamadivase rājagehe¹ nisīdāpetvā patte gāhāpetvā pāyāsassa pūretvā dāpesi. Uṇhapāyāsassa pūre patte Paccekabuddhā parivattetvā parivattetvā gaṇhanti. Sā itthi te tathā karonte disvā attano santakāni aṭṭha dantavalayāni datvā “idha ṭhapetvā gaṇhathā”ti āha. Tesu tathā katvā taṃ oloketvā ṭhitesu tesāṃ adhippāyaṃ ñatvā “natthi bhante amhākaṃ etehi attho, tumhākaññeva etāni pariccattāni, gahetvā gacchathā”ti āha. Te gahetvā Nandamūlakapabbhāraṃ agamaṃsu. Ajjatanāpi tāni valayāni arogāneva. Sā tassa kammaṃ nissandena idāni tipitakadharā mahāpaññā jātā. Paccekabuddhānaṃ kata-upaṭṭhānaṃ nissandena pana sotāpattiphalaṃ pattā. Idamassā Buddhantare pubbakammaṃ.

Kassapasammāsambuddhakāle pana ekā bārāṇasisetṭhino dhītā vaḍḍhamānakacchāyāya ādāsaṃ gahetvā attānaṃ alaṅkarontī nisīdi. Athassā vissāsikā ekā khīṇāsavā bhikkhunī taṃ daṭṭhuṃ agamāsi. Bhikkhuniyo hi khīṇāsavāpi sāyanhasamaye upaṭṭhākakulāni daṭṭhukāmā honti. Tasmiṃ pana khaṇe setṭhidhītāya santike kāci pesanākārikā natthi, sā “vandāmi ayye, etaṃ tāva me pasādhanaṇḍakāṃ² gahetvā dethā”ti āha. Therī cintesi “sacassā imaṃ gaṇhitvā na dassāmi, mayi āghātaṃ katvā niraye nibbattissati. Sace pana dassāmi, parassa pesanākārikā hutvā nibbattissati. Nirayasantāpato kho pana parassa pesanabhāvova seyyo”ti. Sā anudayaṃ paṭicca taṃ gahetvā tassā adāsi. Tassa kammaṃ nissandena paresaṃ pesanākārikā jātāti.

1. Rājā gehe (Syā)

2. Pasādhanaṇḍakāṃ (Sī)

Atha punekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum “Sāmāvatippamukhā pañcasatā itthiyo gehe agginā jhāyimsu, Māgaṇḍiyāya ñātakā upari palālaggim datvā ayanan̄galehi bhinnā, Māgaṇḍiyā pakkuthitatele¹ pakkā, ke nu kho ettha jīvanti nāma, ke matā nāmā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave ye keci pamattā, te vassasataṃ jīvanti matāyeva nāma. Ye appamattā, te matāpi jīvantiyeva. Tasmā Māgaṇḍiyā jīvanti² matāyeva nāma, Sāmāvatippamukhā pañcasatā itthiyo matāpi jīvantiyeva nāma. Na hi bhikkhave appamattā maranti nāmā”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

21. “Appamādo amatapadam, pamādo maccuno padam.
Appamattā na mīyanti, ye pamattā yathā matā.

22. Evaṃ visesato ñatvā, appamādamhi paṇḍitā.
Appamāde pamodanti, ariyānaṃ gocare ratā.

23. Te jhāyino sātatikā, niccam daḥaparakkamā.
Phusanti dhīrā nibbānaṃ, yogakkhemaṃ anuttaraṃ”ti.

Tattha **appamādotipadam** mahantaṃ atthaṃ dīpeti, mahantaṃ atthaṃ gahetvā tiṭṭhati. Sakalampi hi tepiṭakaṃ Buddhavacanaṃ āharitvā kathiyamānaṃ appamādapadameva otarati. Tena vuttaṃ—

“Seyyathāpi bhikkhave yāni kānici jaṅgalānaṃ pāṇānaṃ padajātāni, sabbāni tāni hatthipade samodhānaṃ gacchanti, hatthipadam tesam aggamakkhāyati yadidaṃ mahantattena. Evameva kho bhikkhave ye keci kusalā dhammā. Sabbete appamādamūlakā appamādasamosaraṇā, appamādo tesam dhammānaṃ aggamakkhāyati”ti³.

So panesa atthato satiyā avippavāso nāma. Niccam upaṭṭhitāya satiyā cetam nāmaṃ. **Amatapadanti** amataṃ vuccati nibbānaṃ. Tañhi ajātattā na jīyati na mīyati, tasmā amatanti vuccati. Pajjanti imināti padam,

1. Pakkuthitatelena (Ka)

2. Jīvanti matāpi (Syā)

3. Sam 3. 40 piṭṭhe.

amataṃ pāpuṇantīti attho. Amatassa padaṃ amatapadaṃ, amatassa adhigamūpāyoti vuttaṃ hoti, **pamādoti** pamajjanabhāvo, muṭṭhassatisaṅkhātassa satiyā vosaggassetam nāmaṃ. **Maccunoti** maraṇassa. **Padanti** upāyo maggo. Pamatto hi jātiṃ nātivattati, jāto jīyati ceva mīyati cāti pamādo maccuno padaṃ nāma hoti, maraṇam upeti. **Appamattā na mīyantīti** satiyā samannāgatā hi appamattā na maranti. Ajarā amarā hontīti na sallakkhetabbaṃ. Na hi koci satto ajaro amaro nāma atthi, pamattassa pana vaṭṭam nāma aparicchinnam, appamattassa paricchinnam. Tasmā pamattā jāti-ādīhi aparimuttattā jīvantāpi matāyeva nāma. Appamattā pana appamādalakkhaṇam vaḍḍhetvā khippam maggaphalāni sacchikatvā dutiyatatiya-attabhāvesu na nibbattanti. Tasmā te jīvantāpi matāpi na mīyantiyeva nāma. **Ye pamattā yathā matāti** ye pana sattā pamattā, te pamādamaraṇena matattā, yathā hi jīvitindriyupacchedena matā dārukkhandhasadisā apagataviññāṇā, tatheva honti. Tesampi hi matānam viya gahaṭṭhānam tāva “dānam dassāma, sīlam rakkhissāma, uposathakammaṃ karissāmā”ti ekacittampi na uppajjati, pabbajitānampi “ācariyupajjhāyavattādīni pūressāma, dhutaṅgāni samādiyissāma, bhāvanam vaḍḍhessāmā”ti na uppajjatīti matena te kiṃ nānākaraṇāva honti. Tena vuttaṃ “ye pamattā yathā matā”ti.

Evam visesato ñatvāti pamattassa vaṭṭato nissaraṇam natthi, appamattassa atthīti evam visesatova jānitvā. Ke panetaṃ¹ visesaṃ jānantīti? **Appamādamhi paṇḍitāti** ye paṇḍitā medhāvino sappaññā attano appamāde ṭhatvā appamādam vaḍḍhenti, te evam visesakāraṇam jānanti. **Appamāde pamodantīti** te evam ñatvā tasmim attano appamāde pamodanti, pahaṃsitamukhā tuṭṭhapahaṭṭhā honti. **Ariyānam gocare ratāti** te evam appamāde pamodantā tam appamādam vaḍḍhetvā ariyānam Buddhapaccekaḥbuddhabuddhasāvakaṇam gocarasaṅkhāte catusatipaṭṭhānādibhede sattatiṃsa bodhipakkhiyadhamme navavidhalokuttaradhamme ca ratā niratā, abhiratā hontīti attho.

Te jhāyinoṭi te appamattā paṇḍitā aṭṭhasamāpattisaṅkhātena
 ārammaṇūpanijjhānena vipassanāmaggaḥhalasaṅkhātena
 lakkaṇūpanijjhānena cāti duvidhenapi jhānena jhāyino. **Sātatikā**
 abhinikkhamanakālato paṭṭhāya yāva arahattamaggā¹ satataṃ
 pavattakāyikacetasikavīriyā. **Niccaṃ daḥhaparakkamā**ti yaṃ taṃ
 purisathāmenapurisavīriyena purisaparakkamena pattaḥḥam, na taṃ
 apāpuṇitvā vīriyassa saṇṭhānaṃ bhavissatīti evarūpena vīriyena antarā
 anosakkitvā niccappavattena daḥhaparakkamena samannāgatā. **Phusantī**
 ettha dve phusanā ñāṇaphusanā ca vipākaphusanā ca. Tattha cattāro maggā
 ñāṇaphusanā nāma, cattāri phalāni vipākaphusanā nāma. Tesu idha
 vipākaphusanā adhippetā. Ariyaphalena nibbānaṃ sacchikaronto dhīrā
 paṇḍitā tāya vipākaphusanāya phusanti, nibbānaṃ sacchikaronti.
Yogakkhemaṃ anuttaranti ye cattāro yogā mahājanaṃ vaṭṭe osīdāpentī, tehi
 khemaṃ nibbhayaṃ sabbehi lokiyalokuttaradhammeḥi seṭṭhattā anuttaranti.

Desanāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Desanā mahājanassa
 sātthikā jātāti.

Sāmāvatīvattu paṭṭhamāṃ.

2. Kumbhaghosakaseṭṭhivatthu

Uṭṭhānavatoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḥuvane viharanto
 Kumbhaghosakaṃ ārabha kathesi. Rājagahanagarasmiṃ hi
 rājagahaseṭṭhino gehe ahivātarogo uppajji, tasmīṃ uppanne makkhikā ādiṃ
 katvā yāva gāvā paṭṭhamāṃ tiracchānagatā maranti, tato dāsakammakarā,
 sabbapacchā gehasāmikā, tasmā so rogo sabbapacchā seṭṭhiṃ ca jāyañca
 gaṇhi. Te rogena phuṭṭhā puttaṃ santike ṭhiṭaṃ oloketvā assupunṇehi
 nettehi taṃ āhaṃsu “tāta imasmiṃ kira roge uppanne bhittim bhinditvā
 palāyantāva² jīvitāṃ labhanti, tvaṃ amhe anoloketvā palāyitvā jīvanto
 punāgantvā amhākaṃ asukaṭṭhāne nāma cattālīsa

1. Arahattapattā (Syā)

2. Palātā (Sī, Syā)

dhanakoṭiyo nidahitvā ṭhapitā, tā uddharitvā jīvikam kappeyyāsī”ti. So tesam vacanam sutvā rudamāno mātāpitaro vanditvā maraṇabhayaabhīto bhittim bhinditvā palāyitvā pabbatagahanam gantvā dvādasa vassāni tattha vasitvā mātāpituvasanaṭṭhānam paccāgañchi.

Atha nam daharakāle gantvā parūlhakesamassukāle āgatattā na koci sañjāni. So mātāpitūhi dinnasaññāvasena dhanaṭṭhānam gantvā dhanassa arogabhāvam nītvā cintesi “mam na koci sañjānāti, sacāham dhanam uddharitvā valaṇṇissāmi, ‘ekena duggatena nidhi uddhaṭo’ti mam gahetvā viheṭṭheyyum, yannūnāham bhatim katvā jīveyyan”ti. Athekam pilotikam nivāsetvā “atthi koci bhatakena¹ atthiko”ti pucchanto bhatakavīthim pāpuṇi. Atha nam bhatakā disvā “sace amhākam ekam kammam karissasi, bhattavetanam te dassāmā”ti āhaṃsu. Kim kammam nāmāti. Pabodhanacodanakammam. Sace ussahasi, pātova uṭṭhāya “tātā uṭṭhahatha, sakaṭāni sannayhatha², goṇe yojettha, hatthi-assānam tiṇatthāya gamanavelā, ammā tumhepi uṭṭhahatha, yāgum pacatha, bhattam pacathā”ti vicaritvā ārocehīti. So “sādhū”ti sampāṭicchi. Athassa vasanaṭṭhāya ekam gharam adāṃsu. So devasikam tam kammam akāsi.

Athassa ekadivasam rājā Bimbisāro saddamassosi. So pana sabbaravaññū³ ahosi. Tasmā “mahāddhanassa purisassesa saddo”ti āha. Athassa santike ṭhitā ekā paricārīkā “rājā yaṃ vā tam vā na kathessati, idam mayā nītuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā “gaccha tāta, etam jānāhī”ti ekam purisam paṇiṇi. So vegena gantvā tam disvā āgantvā “eko bhatakānam bhatikārako kapaṇamanusso eso”ti ārocesi. Rājā tassa vacanam sutvā tuṇhī hutvā dutiyadivasepi tatiya divasepi tam tassa saddam sutvā tatheva āha. Sāpi paricārīkā tatheva cintetvā punappunam pesetvā “kapaṇamanusso eso”ti vutte cintesi “rājā ‘kapaṇamanusso eso’ti vacanam sutvāpi na saddahati, punappunam ‘mahāddhanassa purisassesa saddo’ti vadati, bhavitabbamettha kāraṇena, yathāsabhāvato etam nītuṃ vaṭṭatī”ti. Sā rājānam āha

1. Bhatikena (Syā)

2. Gaṇhatha (Sī)

3. Sabbarutaññū (Ka)

“Deva ahaṃ sahaṣsaṃ labhamānā dhītaraṃ ādāya gantvā etaṃ dhanam
rājakulam pavesessāmi”ti. Rājā tassā sahaṣsaṃ dāpesi.

Sā taṃ gahetvā dhītaraṃ ekaṃ malinadhātukaṃ vatthaṃ nivāsāpetvā
tāya saddhiṃ rājagehato nikkhamitvā maggapaṭipannā viya bhatakavīthiṃ
gantvā ekaṃ gharaṃ pavisitvā “amma mayaṃ maggapaṭipannā,
ekāhadvīhaṃ idha vissamitvā gamissāmā”ti āha. Amma bahūni
gharamānusakāni, na sakkā idha vasituṃ, etaṃ Kumbhaghosakassa gehaṃ
tucchaṃ, tattha gacchathāti. Sā tattha gantvā “sāmi mayaṃ
maggapaṭipannakā, ekāhadvīhaṃ idha vasissāmā”ti vatvā tena punappunaṃ
paṭikkhittāpi “sāmi ajjekadivasamattaṃ vasitvā pātova gamissāmā”ti
nikkhamituṃ na icchi. Sā tattheva vasitvā punadivase tassa
araññagamanavelāya “sāmi tava nivāpaṃ datvā yāhi, āhāraṃ te pacissāmi”ti
vatvā “alaṃ amma, ahameva pacitvā bhuñjissāmi”ti vutte punappunaṃ
nibandhitvā tena dinne gahitamattakeyeva katvā antarāpaṇato bhājanāni
ceva parisuddhataṇḍulādīni ca āharāpetvā rājakule pacananiyāmena
suparisuddhaṃ odanaṃ, sādhusasāni ca dve tīṇi sūpabyañjanāni pacitvā
tassa araññato āgatassa adāsi. Atha naṃ bhuñjitvā muducittataṃ āpannaṃ
ñatvā “sāmi kilantamha, ekāhadvīhaṃ idheva homā”ti āha. So “sādhū”ti
sampaṭicchi.

Athassa sāyampi punadivasepi madhurabhattaṃ pacitvā adāsi. Atha
muducittataṃ tassa ñatvā sāmi katipāhaṃ idheva vasissāmāti. Tattha
vasamānā tikhiṇena satthena tassa mañcavāṇaṃ¹ heṭṭhā-aṭaniyaṃ tahaṃ
tahaṃ chindi. Mañco tasmim āgantvā nisinnamatteyeva heṭṭhā olambi. So
“kasmā ayaṃ mañco evaṃ chijjitvā gato”ti āha. Sāmi daharadārake vāretuṃ
na sakkomi, ettheva sannipatantīti. Amma idaṃ me dukkhaṃ tumhe nissāya
jātaṃ. Ahaṃ hi pubbe katthaci gacchanto dvāraṃ pidahitvā gacchāmīti.
Kiṃ karomi tāta, vāretuṃ na sakkomīti. Sā imināva niyāmena dve tayo
divase chinditvā tena ujjhāyitvā khīyitvā niyāmena dve tayo divase
chinditvā tena ujjhāyitvā khīyitvā vuccamānāpi tattheva vatvā puna ekaṃ
dve rajjuke ṭhapetvā sese chindi. Taṃ divasaṃ tasmim nisinnamatteyeva
sabbaṃ vāṇaṃ bhūmiyaṃ pati, sīsaṃ jaṇṇukehi saddhiṃ ekato ahosi, so
uṭṭhāya “kiṃ karomi, idāni kuhiṃ

1. Mañcaṭṭhānaṃ (Syā)

gamissāmi, nipajjanamañcassapi tumhehi asāmiko viya katomhī”ti āha.
 “Tāta kiṃ karomi, paṭivissakadārake vāretum na sakkomi, hotu, mā cintayi,
 imāya nāma velāya kuhiṃ gamissasī”ti dhītaraṃ āmantetvā “amma tava
 bhātikassa nipajjanokāsaṃ karohī”ti āha. Sā ekapasse sayitvā “idhāgaccha
 sāmī”ti āha. Itarāpi naṃ “gaccha tāta, bhaginiyā saddhiṃ nipajjā”ti vadesi.
 So tāya saddhiṃ ekamañce nipajjitvā taṃ divasaññeva santhavaṃ akāsi,
 kumārīkā parodi. Atha naṃ mātā pucchi “kiṃ amma rodasī”ti. Amma idaṃ
 nāma jātanti. “Hotu amma, kiṃ sakkā kātum, tayāpi ekaṃ bhattāraṃ,
 imināpekam pādapari-carikaṃ laddhum vaṭṭatī”ti taṃ jāmātaraṃ akāsi. Te
 samaggavāsaṃ¹ vasimsu.

Sā katipāhaccayena rañño sāsanaṃ pesesi “tatakavīthiyaṃ chaṇaṃ
 karontu, yassa pana ghare chaṇo na karīyati, tassa ettako nāma daṇḍoti
 ghosanaṃ kāretū”ti. Rājā tathā kāresi. Atha naṃ sassu āha “tāta
 bhatakavīthiyaṃ rājāṇāya chaṇo katabbo jāto, kiṃ karomā”ti. Amma ahaṃ
 bhatim karontopi jīvitum na sakkomi, kiṃ karissāmīti. “Tāta gharāvāsaṃ
 vasantā nāma iṇampi gaṇhanti, rañño āṇā akātum na labbhā. Iṇato nāma
 yena kenaci upāyena muccitum sakkā, gaccha, kutoci ekaṃ vā dve vā
 kahāpaṇe āharā”ti āha. So ujjhāyanto khīyanto gantvā
 cattālīsakoṭṭidhanaṭṭhānato ekameva kahāpaṇaṃ āhari. Sā taṃ kahāpaṇaṃ
 rañño pesetvā attano kahāpaṇena chaṇaṃ katvā puna katipāhaccayena
 tatheva sāsanaṃ pahiṇi. Puna rājā tatheva “chaṇaṃ karontu, akarontānaṃ
 ettato daṇḍo”ti āṇāpesi. Punapi so tāya tatheva vatvā nippīliyamāno gantvā
 tayo kahāpaṇe āhari. Sā tepi kahāpaṇe rañño pesetvā puna katipāhaccayena
 tatheva sāsanaṃ pahiṇi “idāni purise pesetvā imaṃ pakkosāpetū”ti. Rājā
 pesesi. Purisā gantvā “Kumbhaghosako nāma kataro”ti pucchitvā
 pariyesantā taṃ disvā “ehi bho, rājā taṃ pakkosatī”ti āhaṃsu. So bhīto “na
 maṃ rājā jānātī”ti-ādīni vatvā gantum na icchi. Atha naṃ balakkārena
 hatthādīsu

1. Samaggasamvāsaṃ (Syā)

gahetvā ākaḍḍhiṃsu. Sā itthī te disvā “are dubbinītā tumhe mama jāmātaraṃ hatthādīsu gahetuṃ ananucchavikā”ti tajjetvā “ehi tāta, mā bhāyi, rājānaṃ disvā tava hatthādigāhakānaṃ hattheyeva chindāpessāmī”ti dhītaraṃ ādāya purato hutvā rājagehaṃ patvā vesaṃ parivattetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā ekamantaṃ aṭṭhāsī. Itarampi parikaḍḍhitvā ānayiṃsueva.

Atha naṃ vanditvā ṭhitaṃ rājā āha “tvaṃ Kumbhaghosako nāmā”ti. Āma devāti. Kiṃ kāraṇā mahādhanāṃ vañcetvā khādasīti. Kuto me deva dhanāṃ bhatim katvā jīvantassāti¹. Mā evaṃ kari, kiṃ amhe vañcesīti. Na vañcemi deva, natthi me dhananti. Athassa rājā te kahāpaṇe dassetvā “ime kassa kahāpaṇā”ti āha. So sañjānitvā “aho bālomhi², kathaṃ nu kho ime rañño hatthaṃ pattā”ti ito cito ca oloken to tā dvepi paṭimaṇḍitapasāddhanā gabbhadvāramūle ṭhitā disvā “bhāriyaṃ vatidaṃ kammaṃ, imāhi raññā payojitāhi bhavitabban”ti cintesi. Atha naṃ rājā “vadehi bho, kasmā evaṃ karosī”ti āha. Nissayo me natthi devāti. Mādiso nissayo bhavituṃ na vaṭṭatīti. Kalyāṇaṃ deva, sace me devo avassayo hotīti. Homi bho, kittakaṃ te dhananti. Cattālīsakoṭīyo devāti. Kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Sakaṭāni devāti. Rājā anekasatāni sakaṭāni yojāpetvā pahiṇitvā taṃ dhanāṃ āharāpetvā rājagaṇe rāsīm kārapetvā Rājagahavāsino sannipātāpetvā “atthi kassaci imasmiṃ nagare ettakaṃ dhanan”ti pucchitvā natthi devāti. Kiṃ panassa kātuṃ vaṭṭatīti. “Sakkāraṃ devā”ti vutte mahantena sakkārena taṃ seṭṭhiṭṭhāne ṭhapetvā dhītaraṃ tasseva datvā tena saddhiṃ Satthu santikaṃ gantvā vanditvā “bhante passathimaṃ purisaṃ, evarūpo dhitimā nāma natthi, cattālīsakoṭivibhavo hontopi uppilāvitākāraṃ vā asmimānamattaṃ vā na karoti, kapaṇo viya pilotikaṃ nivāsetvā bhatakavīthiyaṃ bhatim katvā jīvanto mayā iminā nāma upāyena ñāto. Jānitvā ca pana pakkosāpetvā sadhanabhāvaṃ sampañicchāpetvā taṃ dhanāṃ

1. Jīviṣṣāmīti (Sī), jīvāmīti (Syā)

2. Hatomhi (Sī), mūlhomhi (Syā)

āharāpetvā seṭṭhiṭṭhāne ṭhapito, dhītā cassa mayā dinnā. Bhante mayā ca evarūpo dhitimā na diṭṭhapubbo”ti āha.

Tam sutvā Satthā “evaṃ jīvantassa jīvikam dhammikajīvikam nāma, mahārāja corikādikammaṃ pana idhaloke ceva pīleti himseti, paraloke ca, tatonidānam sukham nāma natthi. Purisassa hi dhanapārijuññakāle kasim vā bhatim vā katvā jīvikameva dhammikajīvikam nāma. Evarūpassa hi vīriyasampannassa satisampannassa kāyavācāhi parisuddhakammassa paññāya nisammakārino kāyādīhi saññatassa dhammajīvikam jīvantassa sati-avippavāse ṭhitassa issariyam vaḍḍhatiyevā”ti vatvā imam gāthamāha—

24. “Uṭṭhānavato satīmato,
 Sucikammassa nisammakārino.
 Saññatassa dhammajīvino,
 Appamattassa yasobhivaḍḍhatī”ti.

Tattha **uṭṭhānavatoti** uṭṭhānavīriyavantassa. **Satīmatoti** satisampannassa. **Sucikammassāti** niddosehi niraparādhehi kāyakammādīhi samannāgatassa. **Nisammakārino**ti evaṃce bhavissati, evam karissāmīti vā, imasmim kamme evam kate idam nāma bhavissasīti vā evam nidānam sallakkhetvā rogatikicchanaṃ viya sabbakammāni nisāmetvā upadhāretvā karontassa. **Saññatassāti** kāyādīhi saññatassa nicchiddassa. **Dhammajīvinoti** agārikassa tulākūṭādīni vajjetvā kasigorakkhādīhi, anagārikassa vejjakammadūtakammādīni vajjetvā dhammena samena bhikkhācariyāya jīvikam kappentassa. **Appamattassāti** avippavutthasatino. **Yasobhivaḍḍhatī**ti issariyabhogasampannasāṅkhāto¹ ceva kittivaṇṇabhaṇanasāṅkhāto ca yaso abhivaḍḍhatīti.

Gāthāpariyosāne Kumbhaghosako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Aññepi bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇimsu. Evaṃ mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Kumbhaghosakaseṭṭhivatthu dutiyam.

1. ...sammānasāṅkhāto (Si, Syā)

3. Cūḷapanthakattheravatthu

Uṭṭhānena’ppamādenāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Cūḷapanthakattheraṃ ārabha kathesi.

Rājagahe kira Dhanaseṭṭhikulassa dhītā vayappattakāle mātāpitūhi sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale ativiya rakkhiyamānā yobbanamadamattatāya purisalolā hutvā attano dāseneva saddhiṃ santhavaṃ katvā “aññepi me idaṃ kammaṃ jāneyyun”ti bhītā evamāha “amhehi imasmiṃ ṭhāne na sakkā vasituṃ. Sace me mātāpitaro imaṃ dosaṃ jānissanti, khaṇḍākhaṇḍikaṃ maṃ karissanti, videsaṃ gantvā vasissāmā”ti. Te hatthasāraṃ gahetvā aggadvārena¹ nikkhamitvā “yattha vā tattha vā aññehi ajānanaṭṭhānaṃ gantvā vasissāmā”ti ubhopi agamaṃsu. Tesāṃ ekasmiṃ ṭhāne vasantānaṃ saṃvāsamanvāya tassā kucchismiṃ gabbho patiṭṭhāsi. Sā gabbhaparipākāṃ āgamma tena saddhiṃ mantesi “gabbho me paripākāṃ gato, nātibandhuvirahite ṭhāne gabbhavuṭṭhānaṃ nāma ubhinnampi amhākaṃ dukkhāvahaṃ, kulagehameva gacchāmā”ti. So “sacāhaṃ tattha gamissāmi, jīvitaṃ me natthi”ti bhayena “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti divase atikkāmesi. Sā cintesi “ayaṃ bālo attano dosamahantatāya gantuṃ na ussahati, mātāpitaro nāma ekantahitāva², ayaṃ gacchatu vā, mā vā, ahaṃ gamissāmi”ti. Sā tasmiṃ gehā nikkhante gehaparikkhāraṃ paṭisāmetvā attano kulagharaṃ gatabhāvaṃ anantaragehavāsīnaṃ ārocetvā maggaṃ paṭipajji.

Sopi gharaṃ āgantvā taṃ adisvā paṭivissake pucchitvā “sā kulagharaṃ gatā”ti sutvā vegena anubandhitvā antarāmagge sampāpuṇi. Tassāpi tattheva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. So “kiṃ idaṃ bhadde”ti pucchi. Sāmi me eko putto jātoti. Idāni kiṃ karissāmāti. “Yassatthāya mayaṃ kulagharaṃ gaccheyyāma, taṃ kammaṃ antarāmaggeva nipphannaṃ, tattha gantvā kiṃ karissāma, nivattissāmā”ti dvepe ekacittā hutvā nivattiṃsu. Tassa ca dāraḥ panthe jātattā **Panthakoti** nāmaṃ kariṃsu. Tassā na cirasseva aparopi gabbho patiṭṭhahi. Sabbaṃ

1. Uttarena dvārena (Syā)

2. Ekantahitā (Sī)

purimanayeneva vitthāretabbaṃ. Tassapi dārakassa panthe jātattā paṭhamajātassa **Mahāpanthakoti** nāmaṃ katvā itarassa¹ **Cūlapanthakoti** nāmaṃ karimsu. Te dvepi dārake gahetvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Tesam tattha vasantānaṃ Mahāpanthakadārako aññe dārake “cūlapitā mahāpitāti, ayyako ayyikā”ti ca vadante sutvā mātaraṃ pucchi “amma aññe dārakā ‘ayyako ayyikā’tipi, mahāpitā cūlapitā’tipi vadanti, kacci amhākāññeva ñātakā natthi”ti. Āma tāta, amhākaṃ² ettha ñātakā natthi. Rājagahanagare pana vo Dhanaseṭṭhi nāma ayyako, tattha amhākaṃ bahū ñātakāti. Kasmā tattha na gacchatha³ ammāti. Sā attano agamanakāraṇaṃ puttassa akathetvā puttesu punappunaṃ kathentesu sāmikaṃ āha “ime dārakā maṃ ativiya kilamenti, kiṃ no mātāpitāro disvā maṃsaṃ khādissanti, ehi, dārakānaṃ ayyakakulaṃ dassessāmā”ti. Ahaṃ sammukhā bhavituṃ na sakkhissāmi, te pana nayissāmīti. Sādhu yena kenaci upāyena dārakānaṃ ayyakakulameva daṭṭhuṃ vaṭṭatīti. Dvepi janā dārake ādāya anupubbena Rājagahaṃ patvā nagaradvāre ekissā sālāya pavisitvā dārakamātā dve dārake gahetvā attano āgatabhāvaṃ mātāpitūnaṃ ārocāpesi. Te taṃ sāsaṇaṃ sutvā “saṃsāre vicarantānaṃ na putto na dhītā bhūtapubbā nāma natthi, te amhākaṃ mahāparādhikā, na sakkā tehi amhākaṃ cakkhupathe ṭhātuṃ, ettakaṃ nāma dhaṇaṃ gahetvā dvepi janā phāsukaṭṭhānaṃ gantvā jīvantu, dārake pana idha pesentū”ti dhaṇaṃ datvā dūtaṃ pāhesuṃ.

Tehi pesitaṃ dhaṇaṃ gahetvā dārake āgatadūtānaññeva hatthe datvā paḥiṇimsu. Dārakā ayyakakule vadḍhanti. Tesu Cūlapanthako atidaharo. Mahāpanthako pana ayyakena saddhiṃ Dasabalassa dhammakathaṃ sotuṃ gacchati. Tassa niccaṃ Satthu santikaṃ gacchantassa pabbajjāya cittaṃ nami. So ayyakaṃ āha “sace maṃ anujāneyyātha, ahaṃ pabbajeyyan”ti. Kiṃ vadesi tāta, sakalassa lokassapi⁴ me pabbajjāto tava pabbajjā bhaddikā⁴. Sace sakkosi, pabbajjhīti.

1. Pacchājātassa (Syā)

2. Tumhākaṃ (Sī, Ka)

3. Na gacchāma (Sī, Syā)

4-4. Me pabbajjā avāritā, tasmā tava pabbajjā bhaddakā (Ka)

taṃ Satthu santikaṃ netvā “kiṃ gahapati dārako te laddho”ti vutte “āma bhante, ayaṃ me nattā tumhākaṃ santike pabbajitukāmo”ti āha. Satthā aññatarāṃ viṇḍapātacārikaṃ bhikkhuṃ imaṃ dārakaṃ pabbājehi”ti āṇāpesi. Thero tassa tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājesi. So bahuṃ Buddhavacanaṃ uggaṇhitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhitvā yonisomanasikārena kammaṭṭhānaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi. So jhānasukhena phalasukhena vītināmento cintesi “sakkā nu kho idaṃ sukhaṃ Cūḷapanthakassa dātun”ti. Tato ayyakaseṭṭhissa santikaṃ gantvā evamāha “mahāseṭṭhi sace anujāneyyātha, ahaṃ Cūḷapanthakaṃ pabbājeyyan”ti. Pabbājetha bhanteti. Seṭṭhi kira sāsane ca suppasanno, “kataradhītāya vo ete puttā”ti pucchiyamāno ca “palātadhītāyā”ti vattuṃ lajjati. Tasmā sukheneva tesāṃ pabbajjāṃ anujāni. Thero Cūḷapanthakaṃ pabbājetvā sīletu patiṭṭhāpesi. So pabbajitvāva dandho ahosi.

“Padmaṃ yathā kokanadaṃ sugandhaṃ,
Pāto siyā phullamavītagandhaṃ.
Aṅgīrasaṃ passa virocamānaṃ,
Tapantaṃ mādiccamivantaṃ likkhe”ti¹—

Imaṃ ekaṃ gāthaṃ catūhi māsehi uggaṇhituṃ nāsakkhi. So kira Kassapasammāsambuddhakāle pabbajitvā paññavā hutvā aññatarassa dandhabhikkhuno uddesaggahaṇakāle parihāsakeḷiṃ akāsi. So bhikkhu tena parihāseṇa lajjito neva uddesaṃ gaṇhi, na sajjhāyamakāsi. Tena kammena ayaṃ pabbajitvāva dandho jāto, gahitagahitaṃ padaṃ uparūparipadaṃ gaṇhantassa nassati. Tassa imeva gāthaṃ uggaṇhetuṃ vā yamantassa cattāro māsā atikkantā. Atha naṃ Mahāpanthako “Cūḷapanthaka tvaṃ imasmiṃ sāsane abhabbo, catūhi māsehi ekaṃ gāthampi gaṇhituṃ na sakkosi, pabbajitakiccaṃ pana kathaṃ matthakaṃ pāpessasi, nikkhama ito”ti viharā nikkadḍhi. Cūḷapanthako Buddhasāsane sinehena gihibhāvaṃ na pattheti.

Tasmiṃ ca kāle Mahāpanthako bhattuddesako ahosi, Jīvako Komārabhacco bahuṃ mālāgandhavilepanaṃ ādāya attano

1. Saṃ 1. 81; Aṃ 2. 209 piṭṭhesu.

Ambavanam gantvā Satthāram pūjetvā dhammam sutvā uṭṭhāyāsanaṁ
 Dasabalam vanditvā Mahāpanthakam upasaṅkamitvā “kittakā bhante Satthu
 santike bhikkhū”ti pucchi. Pañcamattāni bhikkhusatānīti. Sve bhante
 Buddhappamukhāni pañca bhikkhusatāni ādāya amhākam nivesane
 bhikkham gaṇhathāti. “Upāsaka Cūḷapanthako nāma bhikkhu dandho
 aviruḷhidhammo, tam ṭhapetvā sesānam nimantanam sampatiṇṇhāmī”ti thero
 āha. Tam sutvā Cūḷapanthako cintesi “thero ettakānam bhikkhūnam
 nimantanam sampatiṇṇhanto mam bāhiram katvā sampatiṇṇhati,
 nissamsayam mayham bhātikassa mayi cittam bhinnam bhavissati, kim dāni
 mayham iminā sāsanena, gihī hutvā dānādāni puññāni karonto jīvissāmī”ti.
 So punadivase pātova vibbhamitum pāyāsi.

Satthā paccūsakāleyeva lokam volokento imam kāraṇam disvā
 paṭhamataram gantvā Cūḷapanthakassa gamanamagge dvārakoṭṭhake
 caṅkamanto aṭṭhāsi. Cūḷapanthako gacchanto Satthāram disvā
 upasaṅkamitvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha nam Satthā “kuhim pana tvaṁ
 Cūḷapanthaka imāya velāya gacchasi”ti āha. Bhātā mam bhante nikkadḍhati,
 tenāham vibbhamitum gacchāmīti. Cūḷapanthaka tava pabbajjā nāma mama
 santakā¹, bhātārā nikkadḍhito kasmā mama santikam nāgañchi, ehi, kim te
 gihibhāvena, mama santike bhavissasī”ti cakkāṅkitatalena paṇinā tam sirasi²
 parāmasitvā ādāya gantvā Gandhakuṭippamukhe nisīdāpetvā “Cūḷapanthaka
 puratthābhimukho hutvā imam pilotikam ‘rajoharaṇam rajoharaṇan’ti
 parimajjanto idheva hohī”ti iddhiyā abhisāṅkhataṁ parisuddham pilotikam
 datvā kāle ārocite bhikkhusaṁghaparivuto Jīvakassa geham gantvā
 paññattāsane nisīdi. Cūḷapanthakopi sūriyam olokento tam pilotikam
 “rajoharaṇam rajoharaṇan”ti parimajjanto nisīdi. Tassa tam pilotikakhaṇḍam
 parimajjantassa kiliṭṭham ahosi. Tato cintesi “idaṁ pilotikakhaṇḍam ativiya
 parisuddham. Imam pana attatāvaṁ nissāya purimapakatim vijahitvā evam
 kiliṭṭham jātam, aniccā vata saṅkhārā”ti khayavayam paṭṭhapento
 vipassanam vadḍhesi. Satthā Cūḷapanthakassa cittam vipassanam āruḷhan”ti
 ñatvā “Cūḷapanthaka tvaṁ pilotikakhaṇḍameva saṁkiliṭṭham ‘rajam rajan’ti
 mā saññaṁ kari, abbhantare pana te rājarajādayo atthi, te

1. Santike (Syā, Ka)

2. Sīsam (Ka)

harāhī”ti vatvā obhāsaṃ vissajjetvā purato nisinno viya paññāyamānarūpo
hutvā imā gāthā abhāsi—

“Rāgo rajo na ca pana reṇu vuccati,
Rāgassetam̐ adhivacanam̐ rajoti.
Etaṃ rajam̐ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane.

Doso rajo na ca pana reṇu vuccati,
Dosassetam̐ adhivacanam̐ rajoti.
Etaṃ rajam̐ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigaharajassa sāsane.

Moho rajo na ca pana reṇu vuccati,
Mohassetam̐ adhivacanam̐ rajoti,
Etaṃ rajam̐ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane”ti¹.

Gāthāpariyosāne Cūḷapanthako saha paṭisambhidāhi arahattam̐ pāpuṇi.
Saha paṭisambhidāhiyevassa tīṇi piṭakāni āgamimsu.

So kira pubbe rājā hutvā nagaram̐ padakkhiṇam̐ karonto nalāṭato sede
muccante parisuddhena sāṭakena nalāṭantam̐ puñchi, sāṭako kiliṭṭho ahosi.
So “imam̐ sarīram̐ nissāya evarūpo parisuddho sāṭako pakatim̐ jahitvā
kiliṭṭho jāto, aniccā vata saṅkhārā”ti aniccasaññaṃ paṭilabhi. Tena
kāraṇenassa rajoharaṇameva paccayo jāto.

Jīvakopi kho Komārabhacco Dasabalassa dakkhiṇodakam̐ upanāmesi.
Satthā “nanu Jīvaka vihare bhikkhū atthī”ti hatthena pattam̐ pidahi.
Mahāpanthako “nanu bhante vihare bhikkhū natthī”ti āha. Satthā “atthi
Jīvakā”ti āha. Jīvako “tena hi bhaṇe gaccha, vihare bhikkhūnam̐
atthibhāvaṃ vā natthibhāvaṃ vā tvaññeva jānāhī”ti purisaṃ pesesi. Tasmim̐
khaṇe Cūḷapanthako “mayham̐ bhātiko vihare bhikkhū natthīti

1. Khu 7. 406 piṭṭhe.

bhaṇati, vihāre bhikkhūnaṃ atthibhāvamassa pakāsessāmī”ti sakalaṃ ambavanaṃ bhikkhūnaññeva pūresi. Ekacce bhikkhū cīvarakammaṃ karonti, ekacce rājanakammaṃ karonti, ekacce sajjhāyaṃ karonti. Evaṃ aññamañña-asadisāṃ bhikkhusahassaṃ māpesi. So puriso vihāre bahū bhikkhū disvā nivattitvā “ayya sakalaṃ Ambavanaṃ bhikkhūhi paripuṇṇaṃ”ti Jīvakassa ārocesi. Theropi kho tattheva—

Sahassakkhattumattānaṃ, nimminivāna Panthako.

Nisīdambavane ramme, yāva kālappavedanāti.

Atha Satthā taṃ purisaṃ āha “vihāraṃ gantvā ‘Satthā Cūḷapanthakaṃ nāma pakkosati’ti vadehi”ti. Tena gantvā tathā vutte “ahaṃ Cūḷapanthako, ahaṃ Cūḷapanthako”ti mukhasahassaṃ uṭṭhaḥi. So puriso puna gantvā “sabbepe kira bhante Cūḷapanthakāyeva nāmā”ti āha. Tena hi gantvā yo “ahaṃ Cūḷapanthako”ti paṭhamāṃ vadati, taṃ hatthe gaṇha, avasesā antaradhāyissantīti. So tathā akāsi. Tāvadeva sahasamattā bhikkhū antaradhāyimsu. Theropi tena purisena saddhiṃ agamāsi. Satthā bhattakiccapariyosāne Jīvakaṃ āmantesi “Jīvaka Cūḷapanthakassa pattaṃ gaṇhāhi, ayaṃ te anumodanaṃ karissati”ti. Jīvako tathā akāsi. Thero sīhanādaṃ nadanto taruṇasiho viya tīhi piṭakehi¹ saṅkhobhetvā anumodanamakāsi. Satthā uṭṭhāyāsanaṃ bhikkhusaṃghaparivuto vihāraṃ gantvā bhikkhūhi vatte dassite Gandhakuṭippamukhe ṭhatvā bhikkhusaṃghassa Sugatovādaṃ datvā kammaṭṭhānaṃ kathetvā bhikkhusaṃghaṃ uyyojetvā surabhigandhavāsitaṃ Gandhakuṭiṃ pavisitvā dakkhiṇena passena sīhaseyyaṃ upagato. Atha sāyanhasamaye bhikkhū ito cito ca samosaritvā rattakambalasāṇiyā parikkhittā viya² nisīditvā Satthu guṇakathaṃ ārabhimso “āvuso Mahāpanthako Cūḷapanthakassa ajjhāsayaṃ ajānanto catūhi māsehi ekaṃ gāthaṃ uggaṇhāpetuṃ na sakkoti, ‘dandho ayan’ti vihārā nikkadḍhi, Sammāsambuddho pana attano anuttaradhammarājatāya ekasmiṃ yevassa antarabhatte saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adāsi, tīṇi piṭakāni saha paṭisambhidāhiyeva āgatāni, aho Buddhānaṃ balaṃ nāma mahantaṃ”ti.

1. Tīṇi piṭakāni (Sī, Syā)

2. Rattakambalasāṇiṃ parikkhipanto viya (Sī, Ka)

Atha Bhagavā dhammasabhāyaṃ imaṃ kathāpavattiṃ ñatvā “ajja mayā gantuṃ vaṭṭati”ti Buddhaseyyāya uṭṭhāya surattadupaṭṭaṃ nivāsetvā vijjulatāṃ viya kāyabandhanāṃ bandhitvā rattakambalasadisāṃ Sugatamahācīvaraṃ pārupitvā surabhigandhakuṭito nikkhamma mattavaravāraṇasīhaviyambhita¹ vilāsena anantāya Buddhalīlāya dhammasabhaṃ gantvā alaṅkatamaṇḍalamālamajjhe² supaññattavarabuddhāsaṇaṃ abhiruyha chabbaṇṇabuddharaṃsiyo vissajjento aṇṇavakucchiṃ khobhayamāno yugandharamatthake bālasūriyo viya āsanamajjhe nisīdi. Sammāsambuddhe pana āgatamatte bhikkhusaṃgho kathāṃ pacchinditvā tuṇhī ahosi. Satthā mudukena mettacittena parisāṃ oloketvā “ayaṃ parisā ativiya sobhati, ekassapi hatthakukkuccaṃ vā pādakukkuccaṃ vā ukkāsitassaddo vā khipitasaddo vā natthi, sabbepi ime Buddhagāravena sagāravā, Buddhatejēna tajjita. Mayi āyukappampi akathetvā nisinne paṭhamāṃ kathāṃ samuṭṭhāpetvā na kathessanti. Kathāsamuṭṭhāpanavattaṃ nāma mayāva jānitabbaṃ, ahameva paṭhamāṃ kathessāmi”ti madhurena brahmassaarena bhikkhū āmantetvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā, kā ca pana vo antarākathā vippekathā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Cūlapanthako idāneva dandho, pubbepi dandhoyeva. Na kevalaṇcassāhaṃ idāneva avassayo jāto, pubbepi avassayo ahosimeva. Pubbe panāhaṃ imaṃ lokiyakuṭumbassa sāmikaṃ akāsiṃ, idāni lokuttarakuṭumbassā”ti vatvā tamattaṃ vitthārato sotukāmehi bhikkhūhi āyācito atītaṃ āhari—

Atīte bhikkhave Bārāṇasīnagaravāsī eko māṇavo Takkasilaṃ gantvā sippuggahaṇatthāya disāpāmoikkhassa ācariyassa dhammante vāsiko hutvā pañcannaṃ māṇavakasatānaṃ antare ativiya ācariyassa upakārako ahosi, pādaparikkammādīni sabbakiccāni karoti. Dandhatāya pana kiñci uggaṇhituṃ na sakkoti. Ācariyo “ayaṃ mama bahūpakāro, sikkhāpessāmi naṃ”ti vāyamantopi kiñci sikkhāpetuṃ na sakkoti. So ciraṃ vasitvā ekagāthampi uggaṇhituṃ asakkonto ukkaṇṭhitvā “gamissāmi”ti ācariyaṃ apucchi. Ācariyo cintesi “ayaṃ mayhaṃ upakārako, paṇḍitabhāvamassa paccāsīsāmi, na naṃ kātuṃ

1. ...sīhavikkanta... (Sī, Syā)

2. Alaṅkatamaṇḍapasālāya majjhe (Ka)

sakkomi, avassaṃ mayā imassa paccupakāro kātabbo, ekamassa mantam bandhitvā dassāmi”ti so tam araṇṇam netvā “ghaṭṭesi ghaṭṭesi¹, kim kāraṇā ghaṭṭesi, ahampi tam jānāmi jānāmi”ti imam mantam bandhitvā uggaṇhāpento anekasatakkhattum parivattāpetvā “paññāyati te”ti pucchitvā “āma paññāyati”ti vutte “dandhena nāma vāyāmaṃ katvā paṇaṃ katham sippam na palāyati”ti cintetvā maggaparibbayaṃ datvā “gaccha, imam mantam nissāya jīvissasi, apalāyanatthāya panassa niccam sajjhāyaṃ kareyyāsi”ti vatvā tam uyyojesi. Athassa mātā Bārāṇasiyaṃ sampattakāle “putto me sippam sikkhitvā āgato”ti mahāsakkārasammānam akāsi.

Tadā Bārāṇasirājā “atthi nu kho me kāyakammādīsu koci doso”ti paccavekkhanto attano aruccanakaṃ kiñci kammaṃ adisvā “attano vajjam nāma attano na paññāyati, paresam paññāyati, nāgarānam² pariggaṇhissāmi”ti cintetvā sāyaṃ aññatakavesena nikkhamitvā “sāyamāsaṃ bhuñjitvā nisinnamanussānaṃ kathāsallāpo nāma nānappakārako hoti, ‘sacāham adhammena rajjam kāremi, pāpena adhammikenā raññā daṇḍabali-ādīhi hatamhā’ti vakkhanti. ‘Sace dhammena rajjam kāremi, dīghāyuko hotu no rājā’ti-ādīni vatvā mama guṇam kathessanti”ti tesam tesam gehānam bhitti-anusāreneva vicarati.

Tasmiṃ khaṇe umaṅgacorā dvinnam gehānam antare umaṅgam bhindanti eka-umaṅgeneva dve gehāni pavisanatthāya. Rājā te disvā gehacchāyāya atthāsi. Tesam umaṅgam bhinditvā geham pavisitvā bhaṇḍakaṃ olokitakāle³ māṇavo pabujjhitvā tam mantam sajjhāyanto “ghaṭṭesi ghaṭṭesi, kim kāraṇā ghaṭṭesi, ahampi tam jānāmi jānāmi”ti āha. Te tam sutvā “iminā kiramhā ñātā, idāni no nāsessati”ti nivatthavatthānapi chaḍḍetvā bhītā sammukhasammukhaṭṭhāneneva palāyimsu. Rājā te palāyante disvā itarassa ca mantasajjhāyanasaddam sutvā gehaññeva vavatthapetvā nāgarānam pariggaṇhitvā nivesanam pāvīsi. So vibhātāya pana rattiyā pātovekaṃ purisaṃ pakkositvā āha “gaccha bhaṇe, asukavīthiyaṃ nāma yasmiṃ gehe umaṅgo bhinno, tattha takkasilato sippam uggaṇhitvā āgata māṇavo atthi, tam ānehī”ti.

1. Ghaṭṭesi ghaṭṭesi (Syā) 2. Nagaram (Sī) 3. Bhaṇḍānam olokanakāle (Sī, Syā)

so gantvā “rājā taṃ pakkosati”ti vatvā māṇavaṃ ānesi. Atha naṃ rājā āha “tvaṃ tāta Takkasilato sippaṃ uggaṇhitvā āgata māṇavo”ti. Āma devāti. Amhākampi taṃ sippaṃ dehāti. Sādhu deva, samānāsane nisīditvā gaṇhāhīti. Rājāpi tathā katvā mantaṃ gahetvā “ayaṃ te ācariyabhāgo”ti sahaṣsaṃ adāsi.

Tadā senāpati rañño kappakaṃ āha “kadā rañño massuṃ karissasi”ti. Sve vā parasuve vāti. So tassa sahaṣsaṃ datvā “kiccaṃ me atthi”ti vatvā “kiṃ sāmī”ti vutte rañño massukammaṃ karonto viya hutvā khuraṃ ativiya pahaṃsitvā galanāliṃ chinda, tvaṃ senāpati bhavissasi, ahaṃ rājāti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā rañño massukammakaraṇadivase gandhodakena massuṃ temetvā khuraṃ pahaṃsitvā¹ nalāṭante gahetvā “khuro thokaṃ kuṇṭhadhāro, ekappahārenea galanāliṃ chindituṃ vaṭṭati”ti puna ekamantaṃ ṭhatvā khuraṃ pahaṃsi. Tasmim̐ khaṇe rājā attano mantaṃ saritvā sajjhāyaṃ karonto “ghaṭṭesi ghaṭṭesi, kiṃ kāraṇa ghaṭṭesi, ahampi taṃ jānāmi jānāmi”ti āha. Nhāpitassa nalāṭato sedā muccimsu. So “jānāti mama kāraṇaṃ³ rājā”ti bhīto khuraṃ bhūmiyaṃ khipitvā pādamūle urena nipajji. Rājāno nāma chekā honti, tena taṃ evamāha “are duṭṭha nhāpita ‘na maṃ rājā jānāti’ti saññaṃ karosi”ti. Abhayaṃ me dehi devāti. Hotu, mā bhāyi, kathehīti. Senāpati me deva sahaṣsaṃ datvā “rañño massuṃ karonto viya galanāliṃ chinda, ahaṃ rājā hutvā taṃ senāpatiṃ karissāmi”ti āhāti. Rājā taṃ sutvā “ācariyaṃ me nissāya jīvitāṃ laddhaṃ”ti cintetvā senāpatiṃ pakkosāpetvā “ambho senāpati kiṃ nāma tayā mama santikā na laddhaṃ, idāni taṃ daṭṭhuṃ na sakkomi, mama raṭṭhā nikkhamāhi”ti taṃ raṭṭhā pabbājetvā ācariyaṃ pakkosāpetvā “ācariya taṃ nissāya mayā jīvitāṃ laddhaṃ”ti vatvā mahantaṃ sakkāraṃ karitvā tassa senāpatiṭṭhānaṃ adāsi. So tadā Cūḷapanthako ahosi, Satthā disāpāmoḁkho ācariyoti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepi Cūḷapanthako dandhoyeva ahosi, tadāpissāhaṃ avassayo hutvā taṃ lokiya

1. Ghaṃsitvā (Ka)

2. Kuṇṭhākāro (Sī)

3. Jānāti maṃ (Syā)

kuṭumbe patiṭṭhāpesin”ti vatvā puna ekadivasam “aho Satthā
Cūḷapanthakassa avassayo jāto”ti kathāya samuṭṭhitāya **Cūḷasetṭhijātaka**
atītavatthum kathetvā—

“Appakenāpi medhāvī, pābhatena vicakkhaṇo.
Samuṭṭhāpeti attānam, aṇum aggimva sandhaman”ti¹—

Gātham vatvā “na bhikkhave idānevāham imassa avassayo jāto, pubbepi
avassayo ahosimeva. Pubbe panāham imam lokiyakuṭumbassa sāmikam
akāsim, idāni lokuttarakuṭumbassa. Tadā hi² cūlantevāsiko Cūḷapanthako
ahosi, Cūḷasetṭhi pana paṇḍito byatto nakkhattakovidō ahamevā”ti jātakam
samodhānesi.

Punekadivasam dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum “āvuso
Cūḷapanthako catūhi māsehi catuppadam gātham gahetum asakkontopi
vīriyam anossajjivāva arahatte patiṭṭhito, idāni lokuttaradhammakūṭumbassa
sāmiko jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya
sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave mama sāsane
āraddhavīriyo bhikkhu lokuttaradhammassa sāmiko hotiyevā”ti vatvā imam
gāthamāha—

25. “Uṭṭhānena’ppamādena, saṇyamena damena ca.

Dīpaṃ kayirātha medhāvī, yaṃ ogho nābhikīratī”ti.

Tattha **dīpaṃ kayirāthā**ti vīriyasaṅkhātena uṭṭhānena, satiyā
avippavāsākārasaṅkhātena appamādena, catupārisuddhisīlasaṅkhātena
saṇyamena, indriyadamena cāti imehi kāraṇabhūtehi catūhi dhammehi
dhammojapaññāya samannāgato medhāvī imasmim ativiya
dullabhapatiṭṭhatāya atigambhīre saṃsārasāgare attano patiṭṭhānabhūtam
arahattaphalam dīpaṃ kayi rātha kareyya, kātum sakkuṇeyyāti attho.
Kīdisaṃ? **Yaṃ ogho nābhikīratī**ti yaṃ catubbidhopi kilesogho abhikiritum
viddhamsetum na sakkoti. Na hi sakkā arahattam oghena abhikiritunti.

1. Khu 5. 2 piṭṭhe.

2. Kuṭumbassāti vatvā tadāpi (Syā)

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Evaṃ desanā sampattaparisāya sātthikā jātāti.

Cūḷapanthakattheravatthu tatiyaṃ.

4. Bālanakkhattasaṅghuṭṭhavatthu

Pamādamanuyuñjanti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Jetavane viharanto Bālanakkhattaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye Sāvattiyaṃ Bālanakkhattaṃ nāma saṅghuṭṭhaṃ. Tasmिṃ nakkhatte bālā dummedhino janā chārikāya ceva gomayena ca sarīraṃ makkhetvā sattāhaṃ asabbhaṃ¹ bhaṇantā vicaranti. Kiñci ñāti² suhajjaṃ vā pabbajitaṃ vā disvā lajjantā nāma natthi. Dvāre dvāre ṭhatvā asabbhaṃ bhaṇanti. Manussā tesāṃ asabbhaṃ sotuṃ asakkontā yathābalaṃ aḍḍhaṃ vā pādaṃ vā kahāpaṇaṃ vā pesenti. Te tesāṃ dvāre laddhaṃ laddhaṃ gahetvā pakkamanti. Tadā pana Sāvattiyaṃ pañca koṭimattā ariyasāvakā vasanti, te Satthu santikaṃ sāsanaṃ pesayimsu “Bhagavā bhante sattāhaṃ bhikkhusaṅghena saddhiṃ nagaraṃ appavisitvā vihareyeva hotū”ti. Tañca pana sattāhaṃ bhikkhusaṅghassa vihareyeva yāgubhattādīni sampādetvā paṇiṃsu, sayampi gehā na nikkhamimsu. Te nakkhatte pana pariyosite aṭṭhame divase Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā nagaraṃ pavesetvā mahādānaṃ datvā ekamantaṃ nisinnā “bhante atidukkheṇa no satta divasāni atikkantāni, bālānaṃ asabbhāni suṇantānaṃ kaṇṇā bhijjanākārappattā honti, koci kassaci na lajjati, tena mayaṃ tumhākaṃ antonagaraṃ pavisitūṃ nādamha, mayampi gehato na nikkhamimhā”ti āhaṃsu. Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “bālānaṃ dummedhānaṃ kiriyā, nāma evarūpā hoti, medhāvino pana dhanasāraṃ viya appamādaṃ rakkhitvā amatamahānibbānasampattiṃ pāpuṇanti”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

26. “Pamādamanuyuñjanti, bālā dummedhino janā.

Appamādañca medhāvī, dhaṇaṃ seṭṭhaṃva rakkhati.

1. Asambhivācam (Syā)

2. Kañci ñātiṃ vā (Syā)

27. Mā pamādamanuyuñjetha, mā kāmaratisanthavaṃ.

Appamatto hi jhāyanto, pappoti vipulaṃ sukhaṃ”ti.

Tattha **bālā**ti bālyena¹ samannāgatā idhalokaparalokatthaṃ ajānantā. **Dummedhinoti** nippaññā. Te pamāde ādīnavaṃ apassantā pamādaṃ anuyuñjanti pavattenti, pamādena kālaṃ vītināmenti. **Medhāvī**ti dhammojapaññāya samannāgato pana paṇḍito kulavaṃsāgataṃ² seṭṭhaṃ uttamaṃ sattaratanadhanaṃ viya appamādaṃ rakkhati. Yathā hi uttamaṃ dhanam nissāya “kāmaguṇasampattiṃ pāpuṇissāma, puttadāraṃ posessāma, paralokagamanamaggaṃ sodhessāmā”ti dhane ānisaṃsaṃ passantā taṃ rakkhanti, evaṃ paṇḍitopi appamatto “paṭhamajjhānādīni paṭilabhissāmi, maggaphalādīni pāpuṇissāmi, tisso vijjā cha abhiññā sampādessāmi”ti appamāde ānisaṃsaṃ passanto dhanam seṭṭhaṃva appamādaṃ rakkhatīti attho. **Mā pamādanti** tasmā tumhe mā pamādamanuyuñjetha mā pamādena kālaṃ vītināmayittha. **Mā kāmaratisanthavanti** vatthukāmakilesakāmesu ratisaṅkhātaṃ taṇhāsanthavampi mā anuyuñjetha mā cintayittha mā paṭilabhittha. **Appamatto hī**ti upaṭṭhitassatitāya hi appamatto jhāyanto puggalo vipulaṃ uḷāraṃ nibbānasukhaṃ pāpuṇātīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Bālanakkhattasaṅghuṭṭhavatthu catutthaṃ.

5. Mahākassapattheravatthu

Pamādaṃ appamādenāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Mahākassapattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi divase thero Pipphaliguhāyaṃ viharanto Rājagahe piṇḍāya caritvā pacchābhataṃ piṇḍapātaṇṭikānto ālokaṃ vaḍḍhetvā pamatte ca appamatte ca udakapathavīpabbatādīsū cavanake upapajjanake ca

1. Bāllena (Sī)

2. Kulavaṃsānugataṃ (Syā)

satte dibbena cakkhunā olokeno nisīdi. Satthā Jetavane nisinnakova “kena nu kho vihārena ajja mama putto Kassapo viharatī”ti dibbena cakkhunā upadhārento “sattānaṃ cutūpapātaṃ olokeno viharatī”ti ñatvā “sattānaṃ cutūpapāto nāma Buddhañāṇenapi aparicchinnō, mātukucchiyaṃ paṭisandhiṃ gahetvā mātāpitaro ajānāpetvā cavanāsattānaṃ paricchedo kātum na sakkā, te jānitum tava avisayo, Kassapa appamattako tava visayo, sabbaso pana cavante ca upapajjante ca jānitum passitum Buddhānameva visayo”ti vatvā obhāsaṃ pharitvā sammukhe nisinno viya hutvā imaṃ gāthamāha—

28. “Pamādaṃ appamādena, yadā nudati paṇḍito.

Paññāpāsādamāruya, asoko sokiniṃ pajam.

Pabbataṭṭhova bhūmaṭṭhe, dhīro bāle avekkhatī”ti.

Tattha **nudatī**ti yathā nāma pokkharāṇiṃ pavisaṇaṃ navodakaṃ purāṇodakaṃ khobhetvā tassokāsaṃ adatvā taṃ attano matthakamatthakena palāyantaṃ nudati nīharati, evameva paṇḍito appamādalakkhaṇaṃ brūhento pamādassokāsaṃ adatvā yadā appamādavegena taṃ nudati nīharati, atha so panunnapamādo¹ accuggatatthena parisuddhaṃ dibbacakkhusaṅkhātāṃ paññāpāsādaṃ tassa anucchavikaṃ paṭipadaṃ pūrento tāya paṭipadāya nisseṇiyā pāsādaṃ viya āruya pahīnasokasallatāya **asoko**, appahīnasokasallatāya **sokiniṃ pajam** sattanikāyaṃ cavamānañceva upapajjamānañca dibbacakkhunā **avekkhati** passati. Yathākiṃ? **Pabbataṭṭhova bhūmaṭṭheti** pabbatamuddhani ṭhito bhūmiyaṃ ṭhite, uparipāsāde vā pana ṭhito pāsādapariveṇe ṭhite akicchena avekkhati, tathā sopi dhīro paṇḍito mahākhīṇāsavo asamucchinnavaṭṭabije bāle cavante ca upapajjante ca akicchena avekkhatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni sacchikarimsūti.

Mahākassapaṭṭheravatthu pañcamāṃ.

1. Panuṇṇapamādo (Sī), panudapamādo (Ka)

6. Pamattāpamattadvesahāyakavatthu

Appamatto pamattesūti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto dve sahāyake bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā āraññakavihāraṃ pavisimsu. Tesu eko kira kālasseva dārūni āharitvā aṅgarakapallaṃ sajjetvā daharasāmaṇerehi saddhiṃ sallapanto paṭhamayāmaṃ visibbamāno nisīdati. Eko appamatto samaṇadhammaṃ karonto itaraṃ ovadati “āvuso mā evaṃ kari, pamattassa hi cattāro apāyā sakagharasadisā¹. Buddhā nāma sāṭheyyena ārādhetuṃ na sakkā”ti so tassovādaṃ na suṇāti. Itaro “nāyaṃ vacanakkhamo”ti taṃ avatvā² appamattova samaṇadhammamakāsi. Alasattheropi paṭhamayāme visibbetvā itarassa caṅkamitvā gabbhaṃ pavitṭhakāle pavisitvā “mahākusīta tvaṃ nipajjitvā sayanattthāya araññaṃ pavitṭhosi, kiṃ Buddhānaṃ santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā utṭhāya samaṇadhammaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vatvā attano vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā nipajjitvā supati. Itaropi majjhimayāme vissamitvā pacchimayāme paccuṭṭhāya samaṇadhammaṃ karoti. So evaṃ appamatto viharanto na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Itaro pamādeneva kālaṃ vītināmesi. Te vuṭṭhavassā Satthu santikaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu. Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kacci bhikkhave appamattā samaṇadhammaṃ karittha, kacci vo pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattan”ti pucchi. Paṭhamāṃ pamatto bhikkhu āha “kuto bhante etassa appamādo, gatakālato paṭṭhāya nipajjitvā niddāyanto kālaṃ vītināmesī”ti. Tvaṃ pana bhikkhūti. Ahaṃ bhante kālasseva dārūni āharitvā aṅgarakapallaṃ sajjetvā paṭhamayāme visibbento nisīditvā aniddāyantova kālaṃ vītināmesinti. Atha naṃ Satthā “tvaṃ pamatto kālaṃ vītināmetvā ‘appamattomhī’ti vadasi, appamattaṃ pana pamattaṃ karosī”ti āha. Puna pamāde dose, appamāde ānisaṃse pakāsetuṃ “tvaṃ mama puttassa santike javacchinno dubbalasso viya, esa pana tava santike sīghajavasso viyā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Sayanigharasadisā (Sī)

2. Apaṭṭhapetvā (Sī), apatthetvā (Syā)

29. “Appamatto pamattesu. Suttasu bahujāgaro.
Abalassamva sīghasso, hitvā yāti sumedhaso”ti.

Tattha **appamattoti** sativepullappattatāya appamādasampanno khīṇāsavo. **Pamattesu**ti sativosagge ṭhitesu suttasu. **Suttasu**ti satijāgariyābhāvena sabbiriyāpathesu niddāyantesu. **Bahujāgaroti** mahante sativepulle jāgariye ṭhito. **Abalassamvāti** kuṇṭhapādaṃ chinnajavaṃ dubbalassam sīghajavo sindhavajānīyo viya. **Sumedhasoti** uttamapañño. Tathārūpaṃ puggalaṃ āgamenapi adhigamenapi **hitvā yāti**. Mandapaññasmiṃ hi ekaṃ suttam gahetuṃ vāyamanteyeveva sumedhaso ekaṃ vaggam gaṇhāti, evaṃ tāva āgadena hitvā yāti. Mandapaññe pana rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni kātuṃ vāyamanteyeveva kammaṭṭhānaṃ uggahetvā sajjhāyanteyeveva ca sumedhaso pubbabhāgepi parena kataṃ rattiṭṭhānaṃ vā divāṭṭhānaṃ vā pavisitvā kammaṭṭhānaṃ sammasanto sabbakilese khepetvā nava lokuttaradhamme hatthagata karoti, evaṃ adhigamenapi hitvā yāti. Vaṭṭe pana naṃ hitvā¹ chaḍḍetvā vaṭṭato nissaranto yātiyevāti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiṭṭhalādāni pāpuṇimsūti.

Pamattāpamattadvesahāyakavatthu chaṭṭham.

7. Maghavatthu

Appamādena Maghavāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Vesāliyaṃ upanissāya Kūṭāgārasālāyaṃ viharanto Sakkaṃ devarājānaṃ ārabha kathesi.

Vesāliyaṃ hi Mahāli nāma Licchavī vasati, so Tathāgatassa **Sakkapañhasuttantadesanaṃ**² sutvā “Sammāsambuddho Sakkasampattiṃ mahatiṃ katvā kathesi, ‘disvā nu kho kathesi, udāhu adisvā. Jānāti nu kho Sakkaṃ, udāhu no’ti pucchissāmi naṃ”ti cintesi. Atha kho Mahāli Licchavī yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṃ abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi, ekamantaṃ nisinno kho Mahāli Licchavī Bhagavantaṃ etadavoca

1. Vaṭṭapadaṃ jahitvā (Sī), vaṭṭe pana naṃ mandapaññaṃ hitvā (Syā)

2. Dī 2. 211 piṭṭhādīsu.

“Diṭṭho kho bhante Bhagavatā Sakko Devānamindo”ti. Diṭṭho kho me Mahāli Sakko Devānamindoti. So hi nuna bhante Sakkapatirūpako bhavissati. Duddaso hi bhante Sakko Devānamindoti. Sakkañca khvāhaṃ Mahāli pajānāmi Sakkakaraṇe ca dhamme, yesaṃ dhammānaṃ samādinnaṃ Sakko Sakkattaṃ ajjhagā, tañca pajānāmi.

Sakko Mahāli Devānamindo pubbe manussabhūto samāno Magho nāma māṇavo ahoṣi, tasmā “Maghavā”ti vuccati.

Sakko Mahāli Devānamindo pubbe manussabhūto samāno pure¹ dānaṃ adāsi, tasmā “Purindado”ti vuccati.

Sakko Mahāli Devānamindo pubbe manussabhūto samāno sakkaccaṃ, dānaṃ adāsi, tasmā “Sakko”ti vuccati.

Sakko Mahāli Devānamindo pubbe manussabhūto samāno āvasathaṃ adāsi, tasmā “Vāsavo”ti vuccati.

Sakko Mahāli Devānamindo sahaṣṣampi atthaṃ muhuttena cinteti, tasmā “Sahaṣṣakkho”ti vuccati.

Sakkassa Mahāli Devānamindassa Sujā nāma asurakaññā pajāpati, tasmā “Sujampatī”ti vuccati.

Sakko Mahāli Devānamindo devānaṃ Tāvatisānaṃ issariyādhipaccaṃ rajjaṃ kāreti, tasmā “Devānamindo”ti vuccati.

Sakkassa Mahāli Devānamindassa pubbe manussabhūtassa satta vatapadāni samattāni samādinnaṃ ahesuṃ, yesaṃ samādinnaṃ Sakko Sakkattaṃ ajjhagā. Katamāni satta vatapadāni, yāvajīvaṃ mātāpettibharo assaṃ, yāvajīvaṃ kule jeṭṭhāpacāyī assaṃ, yāvajīvaṃ saṇhāvāco assaṃ, yāvajīvaṃ apisuṇāvāco assaṃ, yāvajīvaṃ vigatamalamaccherena cetasā, agāraṃ ajjhāvaseyyaṃ, muttacāgo payatapāṇi vosaggarato yācayogo dānaṃ vibhāgarato assaṃ, yāvajīvaṃ saccavāco assaṃ yāvajīvaṃ akkodhano assaṃ “sacepi me kodho uppajjeyya khippameva na paṭivineyyaṃ”ti. Sakkassa Mahāli devānamibbassa pubbe manussabhūtassa

1. Pure pure (Sī) Saṃ 1. 230 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

imāni satta vatapadāni samattāni samādinnaṇi ahesuṃ, yesaṃ samādinnaṭṭā Sakko Sakkattaṃ ajjhagāti.

“Mātāpettibharaṃ jantuṃ, kule jeṭṭhāpacāyinaṃ.

Ṣaṇṇaṃ sakhilasambhāsaṃ, pesuṇeyyappahāyinaṃ.

Maccheravinaye yuttaṃ, saccaṃ kodhābhībhūṃ naraṃ.

Taṃ ve devā Tāvatisā, āhu sappuriso itī”ti—

Idaṃ Mahāli Sakkena Maghamāṇavakāle katakammanti vatvā puna tena “kathaṃ bhante Maghamāṇavo paṭipajjī”ti. Tassa paṭipattiṃ vitthārato sotukāmena puṭṭho “tena hi Mahāli suṇāhi”ti vatvā atītaṃ āhari—

Atīte Magadharatṭhe Macalagāme¹ Magho nāma māṇavo gāmakammakaraṇaṭṭhānaṃ gantvā attano ṭhitaṭṭhānaṃ pādantena² paṇṇuṃ viyūhitvā ramaṇīyaṃ katvā aṭṭhāsi. Aparo taṃ bāhunā paharivā tato apantvā sayāṃ tattha aṭṭhāsi. So tassa akujjhivāva aññaṃ ṭhānaṃ ramaṇīyaṃ katvā ṭhito. Tatopi naṃ añño āgantvā bāhunā paharivā apantvā sayāṃ aṭṭhāsi. So tassapi akujjhivāva aññaṃ ṭhānaṃ ramaṇīyaṃ katvā ṭhito, iti taṃ gehato nikkhantā nikkhantā purisā bāhunā paharivā ṭhitaṭṭhānaṭṭhānaṭo³ apanesuṃ. So “sabbepe te maṃ nissāya sukhitaṃ jātā, iminā kammena mayhaṃ sukhadāyakena puññakammena bhavitabbaṃ”ti cintetvā punadivase kudālaṃ ādāya khalamaṇḍalamattaṃ ṭhānaṃ ramaṇīyaṃ akāsi. Sabbe gantvā tattheva aṭṭhaṃsu. Atha nesaṃ sītasamaye aggim katvā adāsi, gimhakāle udakaṃ. Tato “ramaṇīyaṃ ṭhānaṃ nāma sabbesaṃ piyaṃ, kassaci appiyaṃ nāma natthi, ito paṭṭhāya mayā maggaṃ samaṃ karontena vicarituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā pātova nikkhamitvā maggaṃ samaṃ karonto chinditvā haritabbayuttakā rukkhāsākhā haranto vicarati. Atha naṃ aparo disvā āha “samma kiṃ karosī”ti. Mayhaṃ saggagāminaṃ maggaṃ karomi sammāti. Tena hi ahampi te sahāyo homīti. Hoti samma, saggo nāma bahūnampi manāpo sukhabahuloti. Tato paṭṭhāya dve janā ahesuṃ. Te disvā tattheva pucchitvā ca sutvā ca

1. Acalagāme (Syā)

2. Pādēna (Sī, Syā)

3. Sodhitasodhitaṭṭhānaṭo (Sī, Syā)

aparopi tesaṃ sahāyo jāto, evaṃ aparopi aparopīti sabbepi tettimsa janā jātā. Te sabbepi kudālādihatthā maggaṃ samaṃ karontā ekayojanadviyojanamattaṭṭhānaṃ gacchanti.

Te disvā gāmaḥojako cintesi “ime manussā ayoge yuttā, sace ime araṇṇato macchamaṃsādīni vā āhareyyuṃ, suraṃ vā katvā piveyyuṃ, aṇṇaṃ vā tādisaṃ kammaṃ kareyyuṃ, ahampi kiñci kiñci labheyyan”ti. Atha ne pakkosāpetvā pucchi “kiṃ karontā vicarathā”ti. Saggamaggaṃ sāmīti. Gharāvāsaṃ vasantehi nāma evaṃ kātuṃ na vaṭṭati, araṇṇato macchamaṃsādīni āharituṃ, suraṃ katvā pātuṃ, nānappakāre ca kammante kātuṃ vaṭṭatīti. Te tassa vacanaṃ paṭikkhipimsu, evaṃ punappunaṃ vuccamānāpi paṭikkhipimsuyeve. So kujjhitvā “nāsessāmi ne”ti raṇṇo santikaṃ gantvā “core te deva vaggabandhanena¹ vicarante passāmi”ti vatvā “gaccha, te gahetvā ānehī”ti vutte tathā katvā sabbe te bandhitvā ānetvā raṇṇo dasseti. Rājā avīmaṃsitvāva “hatthinā maddāpethā”ti āṇāpesi. Magho sesānaṃ ovādamadāsi “sammā ṭhapetvā mettaṃ aṇṇo amhākaṃ avassayo natthi, tumhe katthaci kopaṃ akatvā raṇṇe ca gāmaḥojake ca maddanahatthimhi ca attani ca mettacittena² samacittāva hothā”ti. Te tathā karimsu. Atha nesaṃ mettānubhāvena hatthī upasaṅkamtumpi na visahi. Rājā tamatthaṃ sutvā bahū manusse disvā maddituṃ na visahissati. “Gacchatha, ne kilaṇjēna³ paṭicchādetvā maddāpethā”ti āha. Te kilaṇjēna paṭicchādetvā maddituṃ pesiyamānepi hatthī dūratova paṭikkami.

Rājā taṃ pavattiṃ sutvā “kāraṇenettha bhavitabban”ti te pakkosāpetvā pucchi “tātā maṃ nissāya tumhe kiṃ na labhathā”ti. Kiṃ nāmetāṃ devāti. Tumhe kira vaggabandhanena corā hutvā araṇṇe vicarathāti. Ko evamāha devāti. Gāmaḥojako tātāti. Na mayaṃ deva corā, mayaṃ pana attano saggamaggaṃ sodhentā idaṇcīdaṇca karoma, gāmaḥojako amhe akusalakiriyāya niyojetvā attano vacanaṃ akaronte nāsetukāmo kujjhitvā evamāhāti. Atha rājā tesaṃ kathaṃ sutvā somanassappatto hutvā “tātā ayaṃ tiracchāno

1. Vaggabandhante (Ka)

2. Mettena (Sī)

3. Kaṭasārakena (Sī)

tumhākaṃ guṇe jānāti, ahaṃ manussabhūto jānitum nāsakkhiṃ, khamatha me”ti. Evañca pana vatvā saputtadāraṃ gāmaḥojakaṃ tesāṃ dāsaṃ, hatthiṃ ārohaniyaṃ, tañca gāmaṃ yathāsukhaṃ paribhogaṃ katvā adāsi. Te “idheva no katapuññassānisaṃso diṭṭho”ti bhiyyoso mattāya pasannamānasā hutvā taṃ hatthiṃ vārena vārena abhiruyha gacchantā mantayimsu “idāni amhehi atirekataraṃ puññaṃ kātappaṃ, kiṃ karoma. Catumahāpathe thāvaram katvā mahājanassa vissamanasālaṃ karissāmā”ti. Te vaḍḍhakiṃ pakkosāpetvā sālāṃ paṭṭhapesuṃ. Mātugāmesu pana vigatacchandatāya tassā sālāya mātugāmānaṃ pattim nādaṃsu.

Maghassa pana gehe Nandā Cittā Sudhammā Sujāti¹ catasso itthiyo honti. Tāsu **Sudhammā** vaḍḍhakinā saddhiṃ ekato hutvā “bhātika imissā sālāya maṃ jeṭṭhikaṃ karohi”ti vatvā lañjaṃ adāsi. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā paṭhamameva kaṇṇikatthāya rukkhaṃ sukkhāpetvā tacchetvā vijjhivā kaṇṇikaṃ niṭṭhāpetvā “Sudhammā nāma ayaṃ sālā”ti akkharāni chinditvā vatthena paliveṭhetvā ṭhapesi. Atha ne vaḍḍhakī sālāṃ niṭṭhāpetvā kaṇṇikāropanadivase² “aho ayyā ekaṃ karaṇīyaṃ na sarimhā”ti āha. Kiṃ nāma bhoti. Kaṇṇikanti. Hotu, taṃ āharissāmāti. Idāni chinnarukkheṇa kātum na sakkā, pubbeyeṇa taṃ chinditvā tacchetvā vijjhivā ṭhapitakaṇṇikā laddhum vaṭṭatīti. Idāni kiṃ kātabbanti. Sace kassaci gehe niṭṭhāpetvā ṭhapitā vikkāyikakaṇṇikā atthi, sā pariyesitabbāti. Te pariyesantā Sudhammāya gehe disvā sahaṃsaṃ datvāpi mūlena na labhiṃsu. “Sace maṃ sālāya pattim karoṭha, dassāmi”ti vutte pana “mayā mātugāmānaṃ pattim na dammā”ti āhaṃsu.

Atha ne vaḍḍhakī āha “ayyā tumhe kiṃ kathetha, ṭhapetvā brahmalokaṃ aññaṃ mātugāmarahitaṭṭhānaṃ nāma natthi, gaṇhatha kaṇṇikaṃ, evaṃ sante amhākaṃ kammaṃ niṭṭhaṃ gamissatī”ti. Te “sādhū”ti kaṇṇikaṃ gahetvā sālāṃ niṭṭhāpetvā tidhā vibhajimsu. Ekasmim koṭṭhāse issarānaṃ vasanaṭṭhānaṃ karimsu, ekasmim duggatānaṃ, ekasmim gilānānaṃ. Tettimsa janā tettimsa phalakāni paññāpetvā hatthissa saññaṃ adaṃsu “āgantuko āgantvā yassa atthataphalake nisīdati, taṃ gahetvā

1. Sujātāti (Sī, Syā, Ka)

2. Kaṇṇikārohanadivase (Ka)

phalakasāmikasassa gehe patiṭṭhapeti, tassa
 pādaparikkammaṇṇiparikkammaṇṇipānīyakhādanīyabhojanīyasayanāni sabbāni
 phalakasāmikasassa bhāro bhavissatī”ti. Hatthī āgatāgataṃ gahetvā
 phalakasāmikasassa gharaṃ neti. So tassa taṃ divasaṃ kattabbaṃ karoti.
 Magho sālāya avidūre koviḷārarukkhaṃ ropetvā tassa mūle pāsāṇaphalakaṃ
 atthari. Sālaṃ pavīṭṭhapavīṭṭhā janā kaṇṇikaṃ oloketvā akkharāni vācetvā
 “Sudhammā nāmesā sālā”ti vadanti. Tettimsajanānaṃ nāmaṃ na paññāyati.
Nandā cintesi “ime sālāni karontā amhe apattikā karimsu, Sudhammā pana
 attano byattatāya kaṇṇikaṃ katvā pattikā jātā, mayāpi kiñci kātuṃ vaṭṭati,
 kiṃ nu kho karissāmi”ti. Athassā etadahosi “sālāni āgatāgatanāni
 pānīyañceva nhānodakañca laddhuṃ vaṭṭati pokkharāniṃ khaṇāpessāmi”ti.
 Sā pokkharāniṃ kāresi. **Cittā** cintesi “Sudhammāya kaṇṇikā dinnā, Nandāya
 pokkharāni kārītā, mayāpi kiñci kātuṃ vaṭṭati, kiṃ nu kho karissāmi”ti.
 Athassā etadahosi “sālāni āgatāgatehi pānīyaṃ pivitvā nhatvā gamanakālepi
 mālaṃ pilandhitvā gantuṃ vaṭṭati, pupphārāmaṃ kārāpessāmi”ti. Sā
 ramaṇīyaṃ pupphārāmaṃ kāresi. Yebhuyyena tasmīṃ ārame “asuko nāma
 pupphūpagaphalūpagarukkho natthī”ti nāhosi.

Sujā pana “ahaṃ Maghassa mātuladhītā ceva pādaparicārikā ca, etena
 kataṃ kammaṃ mayhameva, mayā kataṃ etassevā”ti cintetvā kiñci akatvā
 attabhāvameva maṇḍayamānā kālāni vītināmesi. Maghopi mātāpitu-
 upaṭṭhānaṃ kule jeṭṭhāpacāyanakammaṃ¹ saccavācaṃ aphaṇṇasavācaṃ
 apisuṇavācaṃ maccheravinayaṃ akkodhananti imāni satta vatapadāni
 pūretvā—

“Mātāpettibharaṃ jantuṃ, kule jeṭṭhāpacāyinaṃ.

Saṇhaṃ sakhilasambhāsaṃ, pesuṇeyyappahāyinaṃ.

Maccheravinaye yuttaṃ, saccaṃ kodhābhibhuṃ naraṃ.

Taṃ ve devā Tāvatisā, āhu ‘sappuriso’ itī”ti²—

Evam pasamsiyabhāvaṃ āpajjitvā jīvitapariyosāne Tāvatisābhavane Sakko
 devarājā hutvā nibbatti, tepissa sahāyakā³

1. Jeṭṭhāpacāyikakammaṃ (Syā)

2. Saṃ 1. 230 piṭṭhe.

3. Tettimsa sahāyakāpissa (Ka)

tattheva nibbattiṃsu, vaḍḍhakī Vissakammadevaputto hutvā nibbatti. Tadā Tāvatiṃsabhavane asurā vasanti, te “abhinavā devaputtā nibbattā”ti dibbapānaṃ sajjayimṃsu. Sakko attano parisāya kassaci apivanatthāya saññamadāsi. Asurā dibbapānaṃ pivitvā majjimṃsu. Sakko “kim me imehi sādharmaṇa rajjena”ti attano parisāya saññaṃ datvā te pādesu gāhāpetvā mahāsamudde khipāpesi. Te avāṃsirā samudde patimṃsu. Atha nesaṃ puññānubhāvena Sineruno heṭṭhimatale asuravimānaṃ nāma nibbatti, Cittapāṭali nāma nibbatti.

Devāsurasāṅgāme pana asuresu parājitesu dasayojanasahassaṃ Tāvatiṃsadevanagaraṃ nāma nibbatti. Tassa pana nagarassa pācīnapacchimadvārānaṃ antarā dasayojanasahassaṃ hoti, tathā dakkhiṇuttaradvārānaṃ. Taṃ kho pana nagaraṃ dvārasahassayuttaṃ ahosi āramapokkharaṇipaṭimaṇḍitaṃ. Tassa majjhe sālāya nissandena tiyojanasatubbedhehi dhajehi paṭimaṇḍito sattaratanamayo sattayojanasatubbedho Vejayanto nāma pāsādo uggañchi. Suvaṇṇayaṭṭhīsu maṇidhajā ahesuṃ, maṇiyaṭṭhīsu suvaṇṇadhajā. Pavālayaṭṭhīsu muttadhajā, muttayaṭṭhīsu pavāladhajā. Sattaratana mayāsu yaṭṭhīsu sattaratanadhajā, (majjhe ṭhito dhajo tiyojanasatubbedho ahosi.)¹ Iti sālāya nissandena yojanasahassubbedho pāsādo sattaratanamayova hutvā nibbatti, koviḷāra rukkhassa nissandena samantā tiyojanasataparimaṇḍalo pāricchattako nibbatti, pāsāṇaphalakassa nissandena pāricchattakamūle dīghato saṭṭhiyojanā puthulato paṇṇāsayojanā bahalato pañcadasayojanā jayasumanarattakambalavaṇṇā² paṇḍukambalasilā nibbatti. Tattha nisinnakāle upaḍḍhakāyo pavisati, utṭhitakāle ūnaṃ paripūreti³.

Hatthī pana Erāvaṇo nāma devaputto hutvā nibbatti. Devalokasmim hi tiracchānagatā na honti. Tasmā so uyyānakīḷāya nikkhamanakāle attabhāvaṃ vijahitvā diyaḍḍhayaoyanasatiko Erāvaṇo nāma hatthī ahosi. So tettimsajanānaṃ atthāya tettimsa kumbhe

1. () Sīhaḷa-potthake natthi.

2. Jayasumanālattakapāṭalavaṇṇā (Sī), jayasumanālattakapāṭalivaṇṇā (Syā)

3. Unnameti paripūreti (Syā)

māpesi āvaṭṭena tigāvuta-aḍḍhayanappamāṇe, sabbesaṃ majjhe Sakkassa atthāya Sudassanaṃ nāma tiṃsayaohanikaṃ kumbhaṃ māpesi. Tassa upari dvādasayaohaniko ratanamaṇḍapo hoti. Tattha antarantarā sattaratanamayā yojanubbedhā dhajā utṭhahanti. Pariyante kiṅkiṇikajālaṃ olambati. Yassa mandavāteritassa pañcaṅgikatūriyasaddasaṃmisso dibbagītasaddo viya ravo niccharati. Maṇḍapamajjhe Sakkassatthāya yohaniko maṇipallaṅko paññatto hoti, tattha Sakko nisīdi. Tettiṃsa devaputtā attano kumbhe ratanapallaṅke nisīdiṃsu. Tettiṃsāya kumbhānaṃ ekekasmim kumbhe satta satta dante māpesi. Tesu ekeko paṇṇāsayaohanāyāmo, ekekasmim cettā dante satta satta pokkharāṇiyo honti, ekekāya pokkharāṇiyā satta satta paduminīgacchāni, ekekasmim gacche satta satta pupphāni honti, ekekasmim pupphe satta satta pattāni, ekekasmim patte satta satta devadhītaro naccanti. Evaṃ samantā paṇṇāsayaohanathānesu hatthidantesuyeva naṭasamajjā honti. Evaṃ mahantaṃ yasaṃ anubhavanto Sakko devarājā vicarati.

Sudhammāpi kālaṃ katvā gantvā tattheva nibbatti, tassā Sudhammā nāma navayojanasatikā¹ devasabhā nibbatti, tato ramaṇīyataraṃ kira aññaṃ ṭhānaṃ nāma natthi, māsassa aṭṭha² divase dhammassavanaṃ tattheva hoti. Yāvajjatanā aññataraṃ ramaṇīyaṃ ṭhānaṃ disvā “Sudhammā devasabhā viyā”ti vadanti. Nandāpi kālaṃ katvā gantvā tattheva nibbatti, tassā pañcayojanasatikā Nandā nāma pokkharāṇi nibbatti. Cittāpi kālaṃ katvā gantvā tattheva nibbatti, tassāpi pañcayojanasatikā Cittalatāvanaṃ nāma nibbatti, tattha uppannapubbanimitte devaputte netvā mohayamānā³ vicaranti. Sujā pana kālaṃ katvā ekissā girikandarāya ekā bakasakuṇikā hutvā nibbatti. Sakko attano paricārikā olokento “Sudhammā idheva nibbattā, tathā Nandā ca Cittā ca, Sujā nu kho kuhiṃ nibbattā”ti cintento taṃ tattha nibbattaṃ disvā “bālā kiñci puññaṃ akatvā idāni tiracchānayoniyaṃ nibbattā, idāni pana taṃ puññaṃ kāretvā idhānetuṃ vaṭṭati”ti attabhāvaṃ vijahitvā aññātakavesena

1. Pañcayojanasatikā (Syā) 2. Aṭṭhamī (Syā), aṭṭhame (Ka) 3. Modayamānā (Ka)

tassā santikaṃ gantvā “kiṃ karontī idha vicarasi”ti pucchi. Ko pana tvaṃ sāmīti. Ahaṃ te sāmiko Maghoti. Kuhiṃ nibbattosi sāmīti. Ahaṃ Tāvatisadevaloke nibbatto, tava sahāyikānaṃ pana nibbattaṭṭhānaṃ jānāsīti. Na jānāmi sāmīti. Tāpi mameva santike nibbattā, passissasi tā sahāyikāti. Kathāhaṃ tattha gamissāmīti. Sakko “ahaṃ taṃ tattha nessāmī”ti vatvā taṃ hatthatale ṭhapetvā devalokaṃ netvā Nandāya pokkharāṇiyā tīre vissajjetvā itarāsaṃ tissannaṃ ārocesi “tumahākaṃ sahāyikaṃ Sujāṃ passissatha”ti. Kuhiṃ sā devāti. “Nandāya pokkharāṇiyā tīre ṭhitā”ti āha. Tā tissopi gantvā “aho ayyāya evarūpaṃ attabhāvamaṇḍanassa phalaṃ¹, idānissā tuṇḍaṃ passatha, pāde passatha, jaṅghā passatha, sobhati vatassā attabhāvo”ti keḷiṃ katvā pakkamimsu.

Puna Sakko tassā santikaṃ gantvā “diṭṭhā te sahāyikā”ti vatvā “diṭṭhā maṃ uppaṇḍetvā gatā, tattheva maṃ nehi”ti vutte taṃ tattheva netvā udake vissajjetvā “diṭṭhā te tāsāṃ sampattī”ti pucchi. Diṭṭhā devāti. Tayāpi tattha nibbattanūpāyaṃ kātuṃ vaṭṭatīti. Kiṃ karomi devāti. Mayā dinnāṃ ovādaṃ rakkhissasīti. Rakkhissāmi devāti. Athassā pañca sīlāni datvā “appamattā rakkhāhi”ti vatvā pakkāmi. Sā tato paṭṭhāya sayammatamacchakeyeva pariyesitvā khādati. Sakko katipāhaccayena tassā vīmaṃsanatthāya gantvā vālukāpiṭṭhe matamacchako viya hutvā uttāno nipajji. Sā taṃ disvā “matamacchako”ti saññāya aggahesi. Maccho gilanakāle naṅguṭṭhaṃ cālesi. Sā “sajīvamacchako”ti udake vissajjesi. So thokaṃ vītināmetvā puna tassā purato uttāno hutvā nipajji. Puna sā “matamacchako”ti saññāya gahetvā gilanakāle agganaṅguṭṭhaṃ cālesi. Taṃ disvā “sajīvamaccho”ti vissajjesi. Evaṃ tikkhattuṃ vīmaṃsītvā “sādhukaṃ sīlaṃ rakkhati”ti attānaṃ jānāpetvā “ahaṃ tava vīmaṃsanatthāya āgato, sādhukaṃ sīlaṃ rakkhasi evaṃ rakkhamānā na cirasseva mama santike nibbattissasi, appamattā hohi”ti vatvā pakkāmi.

1. Aho ayyāya rūpaṃ, aho attabhāvamaṇḍanassa phalaṃ (Syā, Ka)

Sā tato paṭṭhāya pana sayammatamacchaṃ labhati vā, na vā.
 Alabhamānā katipāhaccayeneva sussitvā kālaṃ katvā tassa sīlassa phalena¹
 Bārāṇasiyaṃ kumbhakārassa dhītā hutvā nibbatti. Athassā
 pannarasasoḷasavassuddesikakāle Sakko “kuhiṃ nu kho sā nibbattā”ti
 āvajjento disvā “idāni mayā tattha gantūṃ vaṭṭatī”ti eḷālukavaṇṇena
 paññāyamānehi sattahi ratanehi yānakaṃ pūretvā taṃ pājento Bārāṇasiṃ
 pavisitvā “ammatātā eḷālukāni gaṇhatha gaṇhathā”ti ugghosento vīthiṃ
 paṭipajji. Muggamāsādīni gahetvā āgate pana “mūlena na demī”ti vatvā
 “kathaṃ desī”ti vutte “sīlarakkhikāya itthiyā dammī”ti āha. Sīlaṃ nāma
 sāmi kīdisaṃ kiṃ kālaṃ, udāhu nīlādivaṇṇanti. Tumhe “sīlaṃ kīdisaṃ”tipi
 na jānātha, kimeva naṃ rakkhissatha, sīlarakkhikāya pana dassāmīti. Sāmi
 esā kumbhakārassa dhītā “sīlaṃ rakkhāmī”ti vicarati, etissā dehīti. Sāpi naṃ
 “tena hi mayhaṃ dehi sāmī”ti āha. Kāsi tvanti. Ahaṃ avijahitapañcasīlāti.
 “Tuyhamevetāni mayā ānītāni”ti yānakaṃ pājento tassā gharaṃ gantvā
 aññehi anāhariyaṃ² katvā eḷālukavaṇṇena devadattiyaṃ dhanam datvā
 attānaṃ jānāpetvā “idaṃ te jīvita-vuttiyā dhanam, pañcasīlāni akhaṇḍādīni
 katvā rakkhāhi”ti vatvā pakkāmi.

Sāpi tato cavitvā Asurabhavane asurajeṭṭhakassa dhītā hutvā Sakkassa
 verighare nibbatti. Dvīsu pana attabhāvesu sīlassa surakkhitattā abhirūpā
 ahosi suvaṇṇavaṇṇā asādhāraṇāya rūpasiriyā samannāgatā. Vepacitti-
 asurindo āgatāgatānaṃ asurānaṃ “tumhe mama dhītu anucchavikā na
 hothā”ti taṃ kassaci adatvā “mama dhītā attanāva attano anuccha vikaṃ
 sāmikaṃ gahessatī”ti³ asurabalaṃ sannipātāpetvā “tuyhaṃ anucchavikaṃ
 sāmikaṃ gaṇhā”ti tassa hatthe pupphadāmaṃ adāsi. Tasmiṃ khaṇe Sakko
 tassā nibbattaṭṭhānaṃ olokento taṃ pavattiṃ ñatvā “idāni mayā gantvā taṃ
 ānetūṃ vaṭṭatī”ti mahallaka-asuravaṇṇaṃ nimminitvā gantvā parisapariyante
 aṭṭhāsi. Sāpi ito cito ca oloketi taṃ diṭṭhamattāva pubbasannivāsavasena
 uppanna pemena mahogheneva ajjhotthaṭṭahadaya hutvā “eso me
 sāmiko”ti tassa upari pupphadāmaṃ

1. Balena (Ka)

2. Asaṃhāriyaṃ (Sī)

3. Vāressatīti (Sī), upadhāressatīti (Syā)

khīpi. Asurā “amhākaṃ rājā ettakaṃ kālāṃ dhītu anucchavikaṃ alabhitvā idāni labhi, ayamevassa dhītu pitāmahato mahallako anucchaviko”ti lajjamānā apakkamimsu. Sakkopi taṃ hatthe gahetvā “Sakkohamasmī”ti naditvā ākāse pakkhandi. Asurā “vañcitamhā jarasakkenā”ti taṃ anubandhimsu. Mātali saṅgāhako Vejyantaratham āharitvā antarāmagge aṭṭhāsi. Sakko taṃ tattha āropetvā devanagarābhīmukho pāyāsi. Athassa Sippalivanam¹ sampattakāle rathasaddam sutvā bhītā garuḷapotakā viravimsu. Tesam saddam sutvā Sakko Mātaliṃ pucchi “ke ete viravanti”ti. Garuḷapotakā devāti. Kiṃ kārāṇāti. Rathasaddam sutvā maraṇabhayenāti. Maṃ ekaṃ nissāya ettako diyo rathavegena vicuṇṇito mā nassi, nivattehi rathanti. Sopi sindhavasahassassa daṇḍakasaññaṃ datvā ratham nivattesi. Taṃ disvā asurā “jarasakko asurapurato paṭṭhāya palāyanto idāni ratham nivattesi, addhā tena upatthambho laddho bhavissati”ti nivattetvā āgamanamaggeneva asurapuram pavisitvā puna sīsam na ukkhipimsu.

Sakkopi Sujam asurakaññaṃ devanagaram netvā adḍhateyyānam accharākoṭimnam jeṭṭhikaṭṭhāne ṭhapesi. Sā Sakkaṃ varam yāci “mahārāja mama imasmim devaloke mātāpitāro vā bhātikabhaginiyo vā natthi, yattha yattha gacchasi, tattha tattha maṃ gahetvā vā gaccheyyāsi”ti. So “sādhū”ti tassā paṭiññaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya cittapāṭaliyā pupphitāya asurā “amhākaṃ nibbattaṭṭhāne dibbapāriccha ttakassa pupphanakālo”ti yuddhatthāya saggaṃ abhiruhanti². Sakko heṭṭhāsamudde nāgānam ārakkham adāsi, tato supaṇṇānam, tato kumbhaṇḍānam, tato yakkhānam. Tato catunnam mahārājānam. Sabbūpari pana upaddavanivattanatthāya devanagaradvāresu vajirahatthā indapaṭimā ṭhapesi. Asurā nāgādayo jinitvā āgatāpi indapaṭimā dūrato disvā “Sakko nikkhanto”ti palāyanti. Evaṃ Mahāli Magho māṇavo appamādapāṭipadam paṭipajji, evaṃ appamatto panesa evarūpaṃ issariyaṃ patvā dvīsu devalokesu rajjam kāresi. Appamādo nāmesa Buddhādīhi pasattho. Appamādam hi nissāya sambesampi lokiya lokuttarānam visesānam adhigamo hotīti vatvā imam gāthamāha—

1. Simbalivanam (Sī)

2. Sakkaṃ abhiyanti (Sī)

30. “Appamādena Maghavā, devānaṃ seṭṭhataṃ gato.

Appamādaṃ pasaṃsanti, pamādo garahito sadā”ti.

Tattha **appamādenā**ti Macalagāme bhūmippadesasodhanaṃ ādim katvā katena appamādena. **Maghavā**ti idāni “Maghavā”ti paññāto Magho māṇavo dvinnāṃ devalokānaṃ rājabhāvena **devānaṃ seṭṭhataṃ gato**. **Pasaṃsanti**ti Buddhādayo paṇḍitā appamādameva thomenti vaṇṇayanti. Kim kāraṇā? Sabbesaṃ lokiya lokuttaraṇaṃ viśeśaṇaṃ paṭilābhakāraṇattā. **Pamādo garahito sadā**ti pamādo pana tehi ariyehi niccaṃ garahito nindito. Kim kāraṇā? Sabbavipattīnaṃ mūlabhāvato. Manussadobhaggaṃ vā hi apāyupatti vā sabbā pamādamūlikāyevāti.

Gāthāpariyosāne Mahāli Licchavī sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, sampattaparisāyapi bahū sotāpannādayo jātāti.

Maghavatthu sattamaṃ.

8. Aññatarabhikkhuvatthu

Appamādarato bhikkhūti imaṃ dhammaśeṣaṇaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

So kira Satthu santike yāva arahattā¹ kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā araṇṇaṃ pavasi tvā ghaṭento vāyamanto arahattaṃ pattuṃ nāsakkhi. So “viseśetvā kammaṭṭhānaṃ kathāpessāmī”ti tato nikkhamitvā Satthu santikaṃ āgacchanto antarāmagge mahantaṃ dāvaggiṃ uṭṭhitaṃ disvā vegena ekaṃ muṇḍapabbatamatthakaṃ abhiruyha nisinno araṇṇaṃ ḍayhamānaṃ aggiṃ disvā āramaṇaṃ gaṇhi “yathā ayaṃ aggi mahantāni ca khuddakāni ca upādānāni ḍahanto gacchati, evaṃ ariyamaggañāggināpi mahantāni ca khuddakāni ca saṃyojanāni ḍahantena gantabbaṃ bhavissatī”ti. Satthā Gandhakuṭiyaṃ nisinnova tassa cittācāraṃ ñatvā “evameva bhikkhu mahantānipi khuddakānipi upādānāni viya imesaṃ sattānaṃ abbhantare uppajjamānāni aṇumthūlāni saṃyojanāni,

1. Yāva arahattaṃ (Ka)

tāni ñāṇagginā jhāpetvā abhabbuppattikāni kātum vaṭṭatī”ti vatvā obhāsaṃ vissajjetvā tassa bhikkhuno abhimukhe nisinno viya paññāyamāno imaṃ obhāsagāthamāha—

31. “Appamādarato bhikkhu, pamāde bhayadassi vā.
Saṃyojanaṃ aṇum thūlaṃ, ḍahaṃ aggīva gacchatī”ti.

Tattha **appamādaratoti** appamāde rato abhirato, appamādena vītināmentoti attho. **Pamāde bhayadassi vāti** nirayuppatti-ādikaṃ pamāde bhayaṃ bhayato passanto, tāsāṃ vā uppattīnaṃ mūlattā pamādaṃ bhayato passanto. **Saṃyojananti** vaṭṭadukkheṇa saddhiṃ yojanaṃ bandhanaṃ pajānaṃ vaṭṭe osīdāpanasamatthaṃ dasavidhaṃ saṃyojanaṃ. **Aṇum thūlanti** mahantaṇca khuddakaṇca. **Dahaṃ aggīva gacchatīti** yathā ayaṃ aggī etaṃ mahantaṇca khuddakaṇca upādānaṃ ḍahantova gacchatī, evameso appamādarato bhikkhu appamādādhigatena ñāṇagginā etaṃ saṃyojanaṃ ḍahanto abhabbuppattikaṃ karonto gacchatīti attho.

Gāthāpariyosāne so bhikkhu yathānisinnova sabbasaṃyojanāni jhāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā ākāsenāgantvā Tathāgatassa suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ thometvā vaṇṇetvā vandamānova pakkāmīti.

Aññatarabhikkhuvatthu aṭṭhamāṃ.

9. Nigamavāsītissattheravatthu

Appamādaratoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Nigamavāsītissattheraṃ nāma ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi Sāvattitho avidūre Nigamagāme jātasaṃvuḍḍho¹ eko kulaputto Satthu sāsane pabbajitvā laddhūpasampado
“Nigamavāsītissatthero nāma appiccho santuṭṭho pavivitto āraddhavīriyo”ti paññāyi, so nibaddhaṃ ñātigāmeyeva piṇḍāya vicarati. Anāthapiṇḍikādīsū mahādānāni karontesu, Pasenadikosale asadisadānaṃ

1. Jātisaṃvuḍḍho (Ka)

karontepi Sāvattthim nāgacchati. Bhikkhū “ayaṃ Nigamavāsītissatthero uṭṭhāya samuṭṭhāya ñātisaṃsaṭṭho viharati, Anāthapiṇḍikādīsu mahādānādīni karontesu, Pasenadikosale asadisadānaṃ karontepi neva āgacchatī”ti kathāṃ samuṭṭhāpetvā Satthu ārocayīmsu. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu evaṃ karosī”ti pucchitvā “natthi bhante mayhaṃ ñātisaṃsaggo, ahaṃ ete manusse nissāya ajjhoharaṇīyamattaṃ āhāraṃ labhāmi lūke vā paṇīte vā, yāpanamatte laddhe puna kiṃ āhārapariyesanenaṃ na gacchāmi, ñātīhi pana me saṃsaggo nāma natthi bhante”ti vutte Satthā pakatiyāpi tassa ajjhāsayaṃ vijānanto “sādhu sādhu bhikkhū”ti tassa sādhuḥkārāṃ datvā “anacchariyaṃ kho panetaṃ bhikkhu, yaṃ tvaṃ mādisaṃ ācariyaṃ labhitvā appiccho ahosi. Ayañhi appicchataṃ nāma mama tanti, mama pavenī”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari—

Atīte Himavante Gaṅgātīre ekasmiṃ Udumbaravane anekasahassā suvā¹ vasīmsu. Tatreko Suvarājā attano nivāsaruḁkhassa phalesu khīṇesu yaṃ yadeva avasiṭṭhaṃ hoti aṅkuro vā pattāṃ vā taco vā, taṃ taṃ khāditvā Gaṅgāyaṃ pāṇiyaṃ pivitvā paramappiccho santuṭṭho hutvā aññattha na gacchati. Tassa appicchasantuṭṭhabhāvaguṇena Sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko āvajjamāno taṃ disvā tassa vīmaṃsanatthaṃ attano ānubhāvena taṃ rukkhāṃ sukkhāpesi. Rukkho obhaggo khāṇumatto chiddāvachiddova hutvā vāte paharante ākoṭito viya saddaṃ nicchārento aṭṭhāsi. Tassa chiddehi cuṇṇāni nikkhamanti. Suvarājā tāni khāditvā Gaṅgāyaṃ pāṇiyaṃ pivitvā aññattha agantvā vātātapaṃ agaṇetvā udumbarakhāṇumatthake nisīdati. Sakko tassa paramappicchabhāvaṃ ñatvā “mittadhammaguṇaṃ kathāpetvā varamassa datvā udumbaraṃ amataphalaṃ katvā āgamissāmi”ti eko haṃsarājā hutvā Sujaṃ asurakaññaṃ purato katvā Udumbaravanaṃ gantvā avidūre ekassa rukkhassa sākhāya nisīditvā tena saddhiṃ kathento imaṃ gāthamāha—

“Santi rukkhā haripattā², dumānekaphalā bahū.

Kasmā nu sukkhe koḷāpe, suvassa nirato mano”ti³.

1. Suvakā (Syā)

2. Haritapattā (Sī, Syā, Ka)

3. Khu 5. 190 piṭṭhe.

Sabbaṃ Suvajātakam Navakanipāte āgatanayeneva vitthāretabbaṃ.
 Aṭṭhuppattiyeva hi tattha ca idha ca nānā, sesaṃ tādiseva. Satthā imaṃ
 dhammadesanaṃ āharitvā “tadā Sakko Ānando ahosi, Suvarājā ahamevā”ti
 vatvā “evaṃ bhikkhave appicchatā nāmesā mama tanti, mama paveṇī,
 anacchariyā mama puttassa Nigamavāsītissassa mādisaṃ ācariyaṃ labhitvā
 appicchatā, bhikkhunā nāma Nigamavāsītissena viya appiccheneva
 bhavitabbaṃ. Evarūpo hi bhikkhu abhabbo samathavipassanādhammehi vā
 maggaphalehi vā parihānāya, aññadatthu nibbānasseva santike hotī”ti vatvā
 imaṃ gāthamāha—

32. “Appamādarato bhikkhu, pamāde bhayadassi vā.

Abhabbo parihānāya, nibbānasseva santike”ti.

Tattha **abhabbo parihānāyāti** so evarūpo bhikkhu
 samathavipassanādhammehi vā maggaphalehi vā parihānāya abhabbo, nāpi
 pattehi parihāyati, na appattāni na pāpuṇāti. **Nibbānasseva santiketi**
 kilesaparinibbānassāpi anupādāparinibbānassāpi santikeyevāti.

Gāthāpariyosāne Nigamavāsītissatthero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ
 pāpuṇi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṃ, mahājanassa sātthikā¹
 dhammadesanā jātāti.

Nigamavāsītissattheravatthu navamaṃ.

Appamādavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dutiyo vaggo.

1. Mahapphalā (Sī, Syā)

3. Cittavagga

1. Meghiyattheravattha

Phandanam capalam cittanti imam dhammadesanam Satthā Cālikāya pabbate viharanto āyasmantaṃ Meghiyaṃ ārabha kthesi.

Tassa vatthum vibhāvanattham¹ sabbam **Meghiyasuttantam**² vitthāretabbam. Satthā pana tīhi vitakkehi anvāsattatāya tasmim ambavane padhānam anuyuñjituṃ asakkuṇitvā āgataṃ Meghiyattheraṃ āmantetvā “atibhāriyaṃ te Meghiya kataṃ ‘āgamehi tāva Meghiya, ekakomhi yāva aññopi koci bhikkhu āgacchatī”ti³ maṃ yācantaṃ ekakaṃ pahāya gacchantena bhikkhunā nāma evaṃ cittavasikena bhavituṃ na vaṭṭati, cittaṃ nāmetaṃ lahukaṃ, taṃ attano vase vattetuṃ vaṭṭatī”ti vatvā imā dve gāthā abhāsi—

33. “Phandanam capalam cittam, dūrakkham dunnivārayam.

Ujum karoti medhāvī, usukārova tejanam.

34. Vārijova thale khitto, okamokata-ubbhato.

Paripphandatidam cittam, mārādheyyam pahātave”ti.

Tattha **phandananti** rūpādīsu ārammaṇesu vipphandamānam. **Capalanti** eka-iriyāpathena asaṇṭhahanto gāmadārako viya ekasmiṃ ārammaṇe asaṇṭhahanato capalam. **Cittanti** viññānam, bhūmivatthu-ārammaṇakiriyādivicittatāya panetaṃ “cittan”ti vuttaṃ. **Dūrakkhanti** kiṭṭhasambādhe ṭhāne kiṭṭhakhādakagoṇam viya ekekasmiṃ sappāyārammaṇeyeva duṭṭhapanato dūrakkham. **Dunni vārayanti** visabhāgārammaṇam gacchantam paṭisedhetuṃ dukkhattā⁴ dunnivārayam. **Usukārova tejananti** yathā nāma usukāro araṇṇato ekaṃ vaṅkadanḍakam āharitvā nittacam katvā kañjiyatelena makkhetvā aṅgarakapalle tāpetvā rukkhālake uppīletvā nivaṅkam ujum vālavijjhanayoggaṃ karoti, katvā ca pana rājarājamahāmattānam sippam dassetvā mahantaṃ sakkārasammānam labhati,

1. Vatthu-āvibhāvattham (Sī, Syā)

3. Dissatīti (Sī, Syā)

2. Khu 1. 116 piṭṭhe.

4. Dukkanti (Sī), durakkhattā (Syā)

evameva medhāvī paṇḍito viññū puriso phandanādisabhāvametaṃ cittaṃ dhutaṅgāraññāvāsavasena nittacaṃ apagata-oḷārikakilesaṃ katvā saddhāsinehena temetvā kāyikacetasikavīriyena tāpetvā samathavipassanālake uppīletvā ujum akuṭilaṃ nibbisevanaṃ karoti, katvā ca pana saṅkhāre sammasitvā mahantaṃ avijakkhandhaṃ padāletvā “tisso vijjā cha abhiññā nava lokuttaradhamme”ti imaṃ visesaṃ hatthagatameva katvā aggadakkhiṇeyyabhāvaṃ labhati.

Vārijovāti maccho viya. **Thale khittoti** hatthena vā pādena vā jālādīnaṃ vā aññatarena thale chaḍḍito. **Okamokata-ubbhatoti** “okapuṇṇehi cīvarehī”ti ettha¹ udakaṃ okaṃ, “okaṃ pahāya aniketasārī”ti ettha² ālayo, ettha ubhayampi labbhati. “Okamokata-ubbhato”ti hi ettha **okamokatoti** udakasāṅkhātā ālayāti ayamatto. **Ubbhatoti** uddhaṭo. **Paripphandati** **cittanti** yathā so udakālayato ubbhato thale khitto maccho udakaṃ alabhanto paripphandati, evamidaṃ pañcakāmaguṇālayābhiraṭaṃ cittaṃ tato uddharitvā māradheyyasaṅkhātāṃ vaṭṭaṃ pahātum vipassanākammaṭṭhāne khittaṃ kāyikacetasikavīriyena santāpiyamānaṃ paripphandati, saṇṭhātum na sakkoti. Evaṃ santepe dhuraṃ anikkhipitvā medhāvī puggalo taṃ vuttanayeneva ujum kammaniyaṃ karotīti attho. Aparo nayo—idaṃ māradheyyaṃ kilesavaṭṭaṃ avijahitvā ṭhitaṃ cittaṃ so vārijo viya paripphandati, tasmā **māradheyyaṃ pahātave**, yena kilesavaṭṭasaṅkhātēna māradheyyeneva paripphandati, taṃ pahātābbanti.

Gāthāpariyosāne Meghiyatthero sotāpattiphale patiṭṭhito, aññepi bahū sotāpannādayo jātāti.

Meghiyattheravatthu paṭhamāṃ.

2. Aññatarabhikkhuvatthu

Dunniggaḥassa lahunoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ Jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhum ārabba kathesi.

1. Vi 3. 351 piṭṭhe.

2. Khu 1. 411 piṭṭhe Suttanipāte.

Kosalarañño kira vijite pabbatapāde Mātikagāmo nāma eko ghanavāso gāmo ahosi. Athekadivasam saṭṭhimattā bhikkhū Satthu santike yāva arahattā kammaṭṭhānam kathāpetvā tam gāmaṃ gantvā piṇḍāya pavisiṃsu. Atha ne yo tassa gāmassa sāmiko Mātiko nāma, tassa mātā disvā gehe nisīdāpetvā nānaggarasena yāgubhattena parivisitvā “bhante kattha gantukāmā”ti pucchi. Yathā phāsukaṭṭhānam mahā-upāsiketi. Sā “vassāvāsaṭṭhānam ayyā pariyesanti maññe”ti ñatvā pādamūle nipajjitvā “sace ayyā imam temāsam idha vasissanti, aham tīṇi saraṇāni pañca sīlāni gahetvā uposathakammaṃ karissāmī”ti āha. Bhikkhū “mayam imam nissāya bhikkhāya akilamantā bhavanissaraṇam kātuṃ sakkhissāmā”ti adhivāsaiṃsu. Sā tesam vasanaṭṭhānam vihāram paṭijaggitvā adāsi.

Te tattheva vasantā ekadivasam sannipatitvā aññamaññaṃ ovadaiṃsu “āvuso amhehi pamādacāram carituṃ na vaṭṭati. Amhākañhi sakageham viya aṭṭha mahānirayā vivaṭadvārāyeva, dharamānakabuddhassa kho pana santike kammaṭṭhānam gahetvā mayam āgatā, Buddhā ca nāma padānupadikaṃ vicarantenāpi saṭhena ārādhetuṃ na sakkā, yathājñhāsayeneva ārādhetuṃ sakkā, appamattā hotha, dvīhi ekaṭṭhāne na ṭhātabbāṃ, na nisīditabbāṃ, sāyam kho pana therūpaṭṭhānakāle pātova bhikkhācārakāle ekato bhavissāma, sesakāle dve ekato na bhavissāma, apica kho pana aphāsukena bhikkhunā āgantvā vihāramajjhe ghaṇḍiyā¹ pahatāya ghaṇḍisaññāya āgantvā tassa bhesajjam karissāmā”ti.

Tesu evam katikam katvā viharantesu ekadivasam sā upāsikā sappitelaphāṇitādīni gāhāpetvā dāsadāsikammakarādīhi parivutā sāyanhasamaye tam vihāram gantvā vihāramajjhe bhikkhū adisvā “kham nu kho ayyā gatā”ti purise pucchitvā “attano attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu nisinnā bhavissanti ayye”ti vutte “kim nu kho katvā

1. Gaṇḍiyā (Sī, Syā)

daṭṭhum sakkhissāmi”ti āha. Atha naṃ bhikkhusaṃghassa katikavattam jānanamanussā āhaṃsu “ghaṇḍiyā pahatāya sannipatissanti ayye”ti. Sā ca ghaṇḍim paharāpesi. Bhikkhū ghaṇḍisaddam sutvā “kassaci aphāsukam bhavissati”ti sakasakaṭṭhānehi nikkhamitvā vihāramajjhe sannipatimsu. Dvepi janā ekamaggenāgatā nāma natthi. Upāsikā ekekaṭṭhānato ekekameva āgacchantam disvā “mama puttehi aññamaññaṃ kalaho kato bhavissati”ti cintetvā bhikkhusaṃgham vanditvā pucchi “kalaham nu kho bhante karitthā”ti. Na karoma mahā-upāsiketi. Sace vo bhante kalaho natthi, atha kasmā yathā amhākam geham āgacchantā sabbe ekatova āgacchatha, evaṃ anāgantvā ekekaṭṭhānato ekekāva āgatāti. Mahā-upāsike ekekasmim thāne nisīditvā samaṇadhammam karimhāti. Ko esa bhante samaṇadhammo nāmāti. Dvattimsākāre sajjhāyam karoma, attabhāve ca khayavayam paṭṭhapema mahā-upāsiketi. Kim pana bhante dvattimsākāre sajjhāyam kātum, attabhāve ca khayavayam paṭṭhapetum tumhākameva vaṭṭati, udāhu amhākampīti. Kassacipi avārito esa dhammo mahā-upāsiketi. Tena hi bhante mayhampi dvattimsākāram detha, attabhāve ca khayavayapaṭṭhapanam ācikkhathāti. “Tena hi uggaṇha mahā-upāsike”ti sabbam uggaṇhāpesum.

Sā tato paṭṭhāya dvattimsākāre sajjhāyam katvā attani khayavayam paṭṭhapetvā tehi bhikkhūhi puretameva tayo magge, tīṇi ca phalāni pāpuṇi. Maggeneva cassā catasso paṭisambhidā lokiya-abhiñña ca āgamimsu. Sā maggaphalasukhato vuṭṭhāya dibbacakkhunā oloketvā “kadā nu kho mama puttehi ayam dhammo adhigato”ti upadhārentī sabbepime sarāgā sadosā samohā jhānavipassanāmatampī tesam natthi, “kim nu kho mayham puttānam arahattassa upanissayo atthi, natthī”ti āvajjetvā “atthī”ti disvā “senāsanasappāyam nu kho atthi, natthī”ti āvajjetvā tampi disvā “puggalasappāyam nu kho labhanti, na labhanti”ti āvajjesi, puggalasappāyampi disvā “āhārasappāyam nu kho labhanti, na labhanti”ti upadhārentī “āhārasappāyam nesam natthī”ti disvā tato paṭṭhāya nānāvidham yāgum, anekappakāram khajjakam, nānaggarasaṇca bhojanam sampādetvā gehe bhikkhū nisīdāpetvā dakkhiṇodakam datvā

“Bhante tumhākaṃ yaṃ yaṃ ruccati, taṃ taṃ gahetvā paribhuñjathā”ti niyyādesi. Te yathārucci¹ yāgu-ādīni gahetvā paribhuñjanti. Tesāṃ sappāyāhāraṃ labhantānaṃ cittaṃ ekaggaṃ ahosi.

Te ekaggena cittena vipassanaṃ vaḍḍhetvā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā cintayimṃsu “aho mahā-upāsikā amhākaṃ paṭiṭṭhā jātā, sace mayaṃ sappāyāhāraṃ na labhimha, na no maggaphalapapaṭivedho abhavissa, idāni vuṭṭhavassā pavāretvā Satthu santikaṃ gamissāmā”ti. Te “Satthāraṃ daṭṭhukāmaṃhā”ti mahā-upāsikaṃ āpucchimṃsu. Mahā-upāsikā sādhu ayyāti. Te anugantvā punapi “bhante amhe olokeyyathā”ti bahūni piyavacanāni vatvā paṭinivatti. Tepi kho bhikkhū Sāvatthiṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisinnā “kacci bhikkhave khamanīyaṃ, kacci yāpanīyaṃ, na ca piṇḍakena kilamittā”ti vutte “khamanīyaṃ bhante, yāpanīyaṃ bhante, piṇḍakena pana neva kilamimha. Amhākañhi Mātikamātā nāmekā upāsikā cittācāraṃ ñatvā ‘aho vata no evarūpaṃ nāma āhāraṃ paṭiyādeyya’ti cintite yathācintitaṃ āhāraṃ paṭiyādetvā adāsī”ti tassā guṇakathaṃ kathayimṃsu.

Aññatāro bhikkhu tassā guṇakathaṃ sutvā tattha gantukāmo hutvā Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā “bhante taṃ gāmaṃ gamissāmī”ti Satthāraṃ āpucchitvā Jetavanato nikkhamitvā anupubbena taṃ gāmaṃ patvā vihāraṃ pavisanadivaseyeva cintesi “ayaṃ kira upāsikā cintitacintitaṃ jānāti, ahañca maggakilanto² vihāraṃ paṭijaggituṃ na sakkhissāmi, aho vata me viharapaṭijaggakaṃ manussaṃ peseyyā”ti. Upāsikā gehe nisinnāva āvajjenti tamatthaṃ ñatvā “gaccha, vihāraṃ paṭijaggitvā ehi”ti manussaṃ pesesi. Itaropi pānīyaṃ pivitukāmo “aho vata me sakkarapānakaṃ katvā peseyyā”ti cintesi. Upāsikā tampi pesesi. So punadivase “pātova siniddhayāguṃ me sa-uttaribhaṅgaṃ pesetū”ti cintesi. Upāsikā tathā akāsi. So yāguṃ pivitvā “aho vata me evarūpaṃ khajjakaṃ peseyyā”ti cintesi. Upāsikā tampi pesesi. So cintesi “ayaṃ upāsikā mayā sabbaṃ cintitacintitaṃ pesesi,

1. Yathārucciyā (Syā), yathāruccim (Ka)

2. Magge kilamanto (Syā)

aham etaṃ daṭṭhukāmo, aho vata me nānaggarasabhojanam gāhāpetvā sayameva āgaccheyyā”ti. Upāsikā “mama putto maṃ daṭṭhukāmo, āgamanam me paccāsīsati”ti bhojanam gāhāpetvā vihāram gantvā tassa adāsi. So katabhattakicco “Mātikamātā nāma tvaṃ mahā-upāsike”ti pucchi. Āma tātāti. Tvaṃ paracittam jānāsīti. Kiṃ maṃ pucchasi tātāti. Mayā cintitacintitam sabbamakāsi, tena taṃ pucchāmīti. Paracittajānanakabhikkhū bahū tātāti. Nāham aññe pucchāmi, tvaṃ pucchāmi upāsiketi. Evaṃ santepi upāsikā “paracittam jānāmī”ti avatvā “paracittam jānantā¹ nāma evaṃ karonti puttā”ti āha. So “bhāriyam vatidam kammam, puthujjanā nāma sobhanampi asobhanampi cintenti, sacāham kiñci ayuttam cintayissāmi, saha bhaṇḍakena coram cūḷāya gaṇhantī viya maṃ vippekāram pāpeyya, mayā ito palāyitum vaṭṭati”ti cintetvā “upāsike aham gamissāmī”ti āha. Kham ayyāti. Satthu santikam upāsiketi. Vasatha tāva bhante idhāti. “Na vasissāmi upāsike, gamissāmevā”ti nikkhamitvā Satthu santikam agamāsi. Atha naṃ Satthā “kiṃ bhikkhu na tvaṃ tattha vasasī”ti pucchi. Āma bhante na sakkā tattha vasitunti. Kiṃ kāraṇā bhikkhūti. “Bhante sā upāsikā cintitacintitam sabbam jānāti, puthujjanā ca nāma sobhanampi asobhanampi cintenti, sacāham kiñci ayuttam cintessāmi, saha bhaṇḍakena coram cūḷāya gaṇhantī viya maṃ vippekāram pāpessati”ti cintetvā āgatomhīti. Bhikkhu tattheva tayā vasitum² vaṭṭatīti. Na sakkomi bhante, nāham tattha vasissāmīti. “Tenahi tvaṃ bhikkhu ekameva rakkhitum sakkhissasīti. Kiṃ bhanteti. “Tava cittameva rakkha, cittam nāmetam durakkham, tvaṃ attano cittameva niggaṇha, mā aññam kiñci cintayi, cittam nāmetam dunniggahan”ti vatvā imam gāthamāha—

35. “Dunniggahassa lahuno, yatthakāmanipātino.

Cittassa damatho sādhu, cittam dantam sukhāvahan”ti.

Tattha cittam nāmetam dukkhena niggayhatīti dunniggaham. Lahum uppajjati ca nirujjhati cāti lahu. Tassa **dunniggahassa lahuno.**

Yatthakāmanipātinoti yattha katthacideva nipatanasīlassa. Etañhi labhitabbaṭṭhānam vā alabhitabbaṭṭhānam vā yuttaṭṭhānam vā ayuttaṭṭhānam vā na jānāti, neva

1. Ajānantā (Si)

2. Tava vasitum (Si)

jātiṃ oloketi, na gottam, na vayan. Yattha yattha icchati, tattha tattheva nipatatīti “yattha kāmanipātī”ti vuccati. Tassa evarūpassa **cittassa damatho sādhu** catūhi ariyamaggehi dantabhāvo yathā nibbisevanam hoti. Tathā katabhāvo sādhu. Kiṃ kārāṇā? Idam hi **cittam dantam sukhāvaham** nibbisevanam kataṃ maggaphalasukham paramatthanibbānasukhañca āvahatīti.

Desanāpariyosāne sampattaparisāya bahū sotāpannādayo ahesum, mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Satthā tassa bhikkhuno imam ovadam datvā “gaccha bhikkhu, aññam kiñci acintayitvā tattheva vasāhi”ti pahiṇi. So bhikkhu Satthu santikā ovadam labhitvā tattha agamāsi. Kiñci bahiddhā cintanam nāma na cintesi. Mahā-upāsikāpi dibbena cakkhunā oloketi theram disvā “idāni ovādadāyakaṃ ācariyam labhitvā punāgato mama putto”ti attano ñāṇeneva paricchinditvā tassa sappāyāhāram paṭiyādetvā adāsi. So sappāyabhojanam sevitvā katipāheneva arahattam patvā maggaphalasukhena vītināmento “aho mahā-upāsikā mayham paṭiṭṭhā jātā, aham imam nissāya bhavanissaraṇam pattomhi”ti cintetvā “imasmiṃ tava me attabhāve paṭiṭṭhā jātā, saṃsāre pana me saṃsarantassa aññesupi attabhāvesu ayaṃ paṭiṭṭhā bhūtapubbā, no”ti upadhārento ekūna-attabhāvasatam anussari. Sāpi ekūna-attabhāvasate tassa pādapariṇāṇikā aññesu paṭibaddhacittā hutvā tam jīvita voropesi. Thero tassā ettakam aguṇam¹ disvā “aho ayaṃ mahā-upāsikā bhāriyam kammam akāsi”ti cintesi.

Mahā-upāsikāpi gehe nisinnāva “kiṃ nu kho mayham puttassa pabbajitakiccam mattakam pattam, no”ti upadhārayamānā tassa arahattappattim ñatvā uttari upadhāriyamānā “mama putto arahattam patvā aho vata me ayaṃ upāsikā mahatī paṭiṭṭhā jātā”ti cintetvā “atītepi nu kho me ayaṃ paṭiṭṭhā bhūtapubbā, no”ti upadhārento ekūna-attabhāvasatam anussari “aham kho pana ekūna-attabhāvasate aññehi saddhim

1. Aguṇarāsim (Sī)

ekato hutvā etaṃ jīvitā voropesiṃ, ayaṃ me ettakaṃ agunaṃ disvā ‘aho bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ upāsikāyā’ti cintesi, atthi nu kho evaṃ saṃsāre saṃsarantiyā mama puttassa upakāro katapubbo”ti upadhārayamānā tato uttariṃ satamaṃ attabhāvaṃ anussaritvā satame attabhāve mayā etassa pādapariṇāmanā hutvā etasmiṃ jīvitā voropanaṭṭhāne jīvitadānaṃ dinnam, aho mayā mama puttassa mahā-upakāro katapubbo”ti gehe nisinnāva uttariṃ visesetvā “upadhārethā”ti āha. So dibbāya sotadhātuyā saddaṃ sutvā visesetvā satamaṃ attabhāvaṃ anussaritvā tattha tāya attano jīvitassa dinnabhāvaṃ disvā “aho mama imāya mahā-upāsikāya upakāro katapubbo”ti attamano hutvā tassā tattheva catūsu maggaphalesu pañhaṃ kathetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyīti.

Aññatarabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Aññatara-ukkaṇḍhitabhikkhuvatthu

Sududdasanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto aññataraṃ Ukkaṇḍhitabhikkhuṃ ārabha kathesi.

Satthari kira Sāvattiyaṃ viharante eko seṭṭhiputto attano kulūpagattheraṃ upasaṅkamitvā “bhante ahaṃ dukkhā muccitukāmo, ekaṃ me dukkhato muccanakāraṇaṃ kathethā”ti āha. “Sādhāvuso, sacesi dukkhā mucchitukāmo, salākabhattaṃ dehi, pakkhikabhattaṃ dehi, vassāvāsikaṃ dehi, cīvarādayo paccaye dehi, attano sāpateyyaṃ tayo koṭṭhāse katvā ekena kammantaṃ payojehi, ekena puttadāraṃ posehi, ekaṃ Buddhasāsane dehī”ti āha. So “sādhū bhante”ti vuttapaṭipāṭiyā sabbaṃ katvā puna therāṃ pucchi “tato uttariṃ aññaṃ kiṃ karomi bhante”ti. Āvuso tīṇi saraṇāni gaṇha, pañca sīlāni gaṇhāhīti. Tānipi paṭiggahetvā tato uttariṃ pucchi. Tena hi dasa sīlāni gaṇhāhīti. “Sādhū bhante”ti gaṇhi. So evaṃ anupubbena puññakamassa katattā Anupubbaseṭṭhiputto nāma jāto. Tato “uttarimpi kattabbaṃ atthi bhante”ti puna pucchitvā “tena hi pabbajāhī”ti

vutto nikkhamitvā pabbaji. Tasseko ābhidhammikabhikkhu ācariyo ahoṣi, eko vinayadharo upajjhāyo. Tassa laddhūpasampadassa ācariyo attano santikaṃ āgatakāle abhidhamme pañhaṃ kathesi “Buddhasāsane nāma idaṃ kātum vaṭṭati, idaṃ na vaṭṭatī”ti. Upajjhāyopissa attano santikaṃ āgatakāle vinaye pañhaṃ kathesi “Buddhasāsane nāma idaṃ kātum vaṭṭati, idaṃ na vaṭṭati, idaṃ kappati, idaṃ na kappatī”ti. So cintesi “aho bhāriyaṃ idaṃ kammaṃ, ahaṃ dukkhā muccitukāmo pabbajito, idha ca mama hatthapasāraṇaṭṭhānampi na paññāyati. Gehe thatvāva dukkhā muccitum sakkā, mayā gihinā bhavitum vaṭṭatī”ti. So tato paṭṭhāya ukkaṇṭhito anabhirato dvattimsākāre sajjhāyaṃ na karoti, uddesaṃ na gaṇhāti, kiso lūkho dhamanisanthataḡatto ālassiyābhibhūto kacchuparikiṇṇo ahoṣi.

Atha naṃ daharasāmaṇera “āvuso kiṃ tvaṃ ṭhitaṭṭhāne ṭhitova nisinnaṭṭhāne nisinnova ahoṣi, paṇḍurogābhibhūto kiso lūkho dhamanisanthataḡatto ālassiyābhibhūto kacchuparikiṇṇo, kiṃte katan”ti pucchimsu. Ukkaṇṭhitomhi āvusoti. Kiṃ kāraṇāti. So taṃ pavattim ārocesi. Te tassa ācariyupajjhāyānaṃ ācikkhimsu. Ācariyupajjhāyā taṃ ādāya Satthu santikaṃ agamaṃsu. Satthā “kiṃbhikkhave āgatatthā”ti āha. Bhante ayaṃ bhikkhu tumhākaṃ sāsane ukkaṇṭhitoti. Evaṃ kira bhikkhūti. Āma bhanteti. Kiṃ kāraṇāti. “Ahaṃ bhante dukkhā muccitukāmova pabbajito, tassa me ācariyo abhidhammakathaṃ kathesi, upajjhāyo vinayakathaṃ kathesi, svāhaṃ idha me hatthapasāraṇaṭṭhānampi natthi, gihinā hutvā sakkā dukkhā muccitum, gihi bhavissāmī”ti sannitṭhānamakāsim bhanteti. Sace tvaṃ bhikkhu ekameva rakkhitum sakkhissasi, avasesānaṃ rakkhaṇakiccaṃ natthīti. Kiṃ bhanteti, tava cittameva rakkhitum sakkhissatīti. Sakkhissāmi bhanteti. “Tena hi attano cittameva rakkhāhi, sakkā dukkhā muccitum”ti imaṃ ovādaṃ datvā imaṃ gāthamāha—

36. “Sududdasaṃ sunipuṇaṃ, yatthakāmanipātinaṃ.

Cittaṃ rakkhetha medhāvī, cittaṃ guttaṃ sukhāvahan”ti.

Tattha **sududdasanti** suṭṭhu duddasaṃ. **Sunipuṇanti** suṭṭhu nipuṇaṃ paramasaṇhaṃ. **Yatthakāmanipātinanti** jāti-ādīni anoloketvā labhitabbālabhitabbayuttāyuttaṭṭhānesu yattha katthaci nipatanasīlaṃ. **Cittaṃ rakkhetha medhāvī**ti andhabālo dummedho attano cittaṃ rakkhitaṃ samattho nāma natthi, cittavasiko hutvā anayabyasanaṃ pāpuṇāti. Medhāvī pana paṇḍitova cittaṃ rakkhitaṃ sakkoti, tasmā tvampi cittameva gopehi. Idañhi **cittaṃ guttaṃ sukhāvahaṃ** maggaphalanibbānasukhāni āvahaṭīti.

Desanāpariyosāne so bhikkhu sotāpattiphalaṃ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṃ, desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Aññatara-ukkaṇṭhitabhikkhuvatthu tatiyaṃ.

4. Saṃgharakkhitabhāgineyyattheravatthu

Dūraṅgamanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto Saṃgharakkhitaṃ nāma bhikkhuṃ ārabba kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko kulaputto Satthu dhammadesanaṃ sutvā nikkhamitvā pabbajito laddhūpasampado Saṃgharakkhitatthero nāma hutvā katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi. Tassa kaniṭṭhabhaginī puttaṃ¹ labhitvā therassa nāmaṃ akāsi. So Bhāgineyyasaṃgharakkhito nāma hutvā vayappatto therasseva santike pabbajitvā laddhūpasampado aññatarasmim gāmakārāme vassaṃ upagantvā “ekaṃ sattahatthaṃ, ekaṃ aṭṭhahatthaṃ”ti dve vassāvāsikasātake labhitvā aṭṭhahatthaṃ “upajjhāyassa me bhavissatī”ti sallakkhetvā “sattahatthaṃ mayhaṃ bhavissatī”ti cintetvā vuṭṭhavasso “upajjhāyaṃ passissāmī”ti āgacchanto antarāmagge piṇḍāya caranto āgantvā there vihāraṃ anāgateyeva vihāraṃ pavisitvā therassa divāṭṭhānaṃ sammajjitvā pādodakaṃ upaṭṭhapetvā āsanaṃ paññāpetvā āgamanamaggaṃ olokento nisīdi. Athassāgamanabhāvaṃ disvā paccuggamaṃ katvā

1. Kaniṭṭho puttaṃ (Sī)

pattacīvaram paṭiggahetvā “nisīdatha bhante”ti theram nisīdāpetvā tālavaṇṭam ādāya bījivā pāṇiyam datvā pāde dhovivā tam sātakam ānetvā pādamūle ṭhapetvā “bhante imam paribhuñjathā”ti vatvā bījyamāno aṭṭhāsi.

Atha nam thero āha “Saṃgharakkhita mayham cīvaram paripuṇṇam, tvameva paribhuñjā”ti. Bhante mayā laddhakālato paṭṭhāya ayaṃ tumhākeva sallakkhito, paribhogam karoṭhāti. Hotu Saṃgharakkhita, paripuṇṇam me cīvaram, tvameva paribhuñjāti. Bhante mā evam karoṭha, tumhehi paribhutte mayham mahapphalam bhavissatīti. Atha nam tassa punappunam kathentassapi thero na icchiyeva.

Evam so bījyamāno ṭhitova cintesi “aham therassa gihikāle bhāgineyyo, pabbajitakāle saddhivihāriko, evampi mayā saddhim upajjhāyo paribhogam na kattukāmo, imasmim mayā saddhim paribhogam akaronte kim me samaṇabhāvena, gihi bhavissāmī”ti. Athassa etadahosi “dussaṇṭhāpito gharāvāso, kim nu kho katvā gihibhūto jīvissāmī”ti. Tato cintesi “aṭṭhahatthasātakam vikkiṇitvā ekam eḷikam gaṇhissāmi, eḷikā nāma khippam vijāyati, svāham vijātam vijātam vikkiṇitvā mūlam karissāmi, mūle bahū katvā ekam pajāpatim ānessāmi, sā ekam puttam vijāyissati, athassa mama mātulassa nāmam katvā cūḷayānake nisīdāpetvā mama puttañca bhariyañca ādāya mātulam vanditum āgamissāmi, āgacchante antarāmagge mama bhariyam evam vakkhāmi ‘ānehi tāva me puttam, vahissāmi nan’ti, sā ‘kim te puttena², ehi, imam yānakam pājehī’ti vatvā puttam gahetvā ‘aham nessāmi nan’ti netvā sandhāretum asakkontī cakkapathe³ chaḍḍessati, athassa sarīram abhiruhitvā cakkam gamissati, atha nam ‘tvam mama puttam neva mayham adāsi, nam sandhāretum nāsakkhi nāsitosmi tayā’ti vatvā patodayaṭṭhiyā piṭṭhiyam paharissāmī”ti.

So evam cintentova ṭhatvā bījyamāno therassa sīse tālavaṇṭena pahari. Thero “kim nu kho aham Saṃgharakkhitena sīse

1. Dussaṇṭhāpiyo (Sī) 2. Kim tena puttena gahitena (Sī) 3. Cakkapāde (Sī, Syā)

pahato”ti upadhārento tena cintitacintitaṃ sabbaṃ ñatvā “Saṃgharakkhita mātuḡāmassa pahāraṃ dātuṃ nāsakkhi, ko ettha mahallakattherassa doso”ti āha. So “aho naṭṭhomhi, ñātaṃ kira me upajjhāyena cintitacintitaṃ, kiṃ me samaṇabhāvenā”ti tālavaṇṭaṃ chaḍḍetvā palāyituṃ āraddho.

Atha naṃ daharā ca sāmaṇerā ca anubaddhitvā ādāya Satthu santikaṃ agamaṃsu. Satthā te bhikkhū disvāva “kiṃ bhikkhave āgatattha, eko vo bhikkhu laddho”ti pucchi. Āma bhante, imaṃ daharaṃ ukkaṇṭhitvā palāyantaṃ gahetvā tumhākaṃ santikaṃ āgatamhāti. Evaṃ kira bhikkhūti. Āma bhanteti. Kimatthaṃ te bhikkhu evaṃ bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, nanu tvaṃ āraddhavīriyassa ekassa Buddhassa putto, mādisassa nāma Buddhassa sāsane pabbajitvā attānaṃ dametvā sotāpannoti vā sakadāgāmīti vā anāgāmīti vā arahāti vā vadāpetuṃ nāsakkhi, kimatthaṃ evaṃ bhāriyaṃ kammamakāsīti. Ukkaṇṭhitosmi bhanteti. Kiṃ kāraṇā ukkaṇṭhitosīti. So evaṃ vassāvāsikasātakānaṃ laddhadivasato paṭṭhāya yāva therassa tālavaṇṭena pahārā sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocetvā “iminā kāraṇena palātosmi bhante”ti āha. Atha naṃ Satthā “ehi bhikkhu, mā cintayi, cittaṃ nāmetaṃ dūre hontampi ārammaṇaṃ sampaṭicchanakajātikaṃ, rāgadosamohabandhanā muccanattāya vāyamituṃ vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

37. “Dūraṅgamaṃ ekacaraṃ, asarīraṃ guhāsayaṃ.

Ye cittaṃ saṃyamessanti, mokkhanti mārabandhanā”ti.

Tattha **dūraṅgamanti** cittassa hi makkaṭasuttamattakampi puratthimādisābhāgena gamanāgamaṇaṃ nāma natthi, dūre santampi pana ārammaṇaṃ sampaṭicchatīti dūraṅgamaṃ nāma jātaṃ. Sattaṭṭhacittāni pana ekato kaṇṇikabaddhāni ekakkhaṇe uppajjituṃ samatthāni nāma natthi, uppattikāle ekekameva cittaṃ uppajjati, tasmim̐ niruddhe puna ekekameva uppajjatīti¹ **ekacaraṃ** nāma jātaṃ. Cittassa sarīrasaṇṭhānaṃ vā nīlādippakāro vaṇṇabhedo vā natthīti **asarīraṃ** nāma jātaṃ. Guhā nāma catumahābhūtaguhā, idaṇca hadayarūpaṃ nissāya pavattatīti

1. Uppajjati, tasmā (Sī, Ka)

guhāsayaṃ nāma jātaṃ. **Ye cittanti** ye keci purisā vā itthiyo vā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā anuppajjanakakilesassa uppajjitum adentā satisammosena uppannakilesaṃ pajahantā **cittaṃ saṃyamessanti** saṃyataṃ avikkhittaṃ karissanti. **Mokkhanti mārabandhanā**ti sabbete kilesabandhanābhāvena mārabandhanasaṅkhātā tebhūmakavaṭṭā muccissantīti.

Desanāpariyosāne Bhāgineyyasaṅgharakkhitatthero sotāpatti-phalaṃ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpannādayo jātā, mahājanassa sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Samgharakkhitabhāgineyyattheravatthu catuttham.

5. Cittahatthattheravatthu

Anavaṭṭhitacittassāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto Cittahatthattheraṃ¹ ārabba kathesi.

Eko kira Sāvattiyaṃ kulaputto naṭṭhagoṇaṃ pariyesanto araṇṇaṃ pavisitvā majjhanhike kāle goṇaṃ disvā goyūthe vissajjevā “avassaṃ ayyānaṃ santike āhāramattaṃ labhissāmi”ti khuppipāsāpīlito vihāraṃ pavisitvā bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tasmaṃ kho pana samaye bhikkhūnaṃ avakkārapātiyaṃ bhuttāvesakaṃ bhattaṃ hoti, te taṃ chātakapīlitaṃ disvā “ito² bhattaṃ gahetvā bhuñjāhi”ti vadiṃsu. Buddhakāle ca pana anekasūpabyañjanaṃ bhattaṃ uppajjati, so tato yāpanamattaṃ gahetvā bhuñjitvā pāṇiyaṃ pivitvā hatthedhovitvā bhikkhū vanditvā “kiṃ bhante ajja ayyā nimantanaṭṭhānaṃ agamaṃsu”ti pucchi. Natthi upāsaka, bhikkhū imināva nīhārena nibaddhaṃ labhantīti. So “mayā uṭṭhāya samuṭṭhāya rattindivaṃ nibaddhaṃ kammaṃ karontāpi evaṃ madhuraabyañjanaṃ bhattaṃ na labhāma, ime kira nibaddhaṃ bhuñjanti, kiṃ me gihibhāvena, bhikkhu bhavissāmi”ti cintetvā bhikkhū upasaṅkamitvā pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ bhikkhū “sādhu upāsakā”ti pabbājesuṃ.

1. Cittahatthattheraṃ (Ka)

2. Ingha (Syā)

So laddhūpasampado sabbappakāraṃ vattapaṭivattaṃ akāsi, so Buddhānaṃ uppannaena lābhasakkārena katipāhaccayena thūlasarīro ahosi. Tato cintesi “kiṃ me bhikkhāya caritvā jīvitena, gihī bhavissāmī”ti. So vibbhamitvā gehaṃ pāvisi. Tassa gehe kammaṃ karontassa katipāheneva sarīraṃ milāyi. Tato “kiṃ me iminā dukkhena, samaṇo bhavissāmī”ti cintetvā puna gantvā pabbaji. So katipāhaṃ vītināmetvā puna ukkaṇṭhitvā vibbhami, pabbajitakāle pana bhikkhūnaṃ upakārako hoti. So katipāheneva punapi ukkaṇṭhitvā “kiṃ me gihibhāvena, pabbajissāmī”ti gantvā bhikkhū vanditvā pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ bhikkhū upakāravasena puna pabbājayimsu. Evaṃ so iminā niyāmeneva chakkhattuṃ pabbajitvā uppabbajito. Tassa bhikkhū “esa cittavasiko hutvā vicarati”ti **Cittahatthattheroti** nāmaṃ karimsu.

Tassevaṃ aparāparaṃ vicarantasseva bhariyā gabbhinī ahosi. So sattame vāre araṇṇato kasibhaṇḍamādāya gehaṃ gantvā bhaṇḍakaṃ ṭhapetvā “attano kāsavaṃ gaṇhissāmī”ti gabbhaṃ pāvisi. Tasmim̐ khaṇe tassa bhariyā nipajjitvā niddāyati, tassā nivatthasāṭako apagato hoti, mukhato ca lālā paggharati, nāsā ghuraghurāyati, mukhaṃ vivaṭaṃ, dantaṃ ghaṃsati, sā tassa¹ uddhumātakasarīraṃ viya upaṭṭhāsi. So “aniccaṃ dukkhaṃ idan”ti saṇṇaṃ labhitvā “ahaṃ ettakaṃ kālaṃ pabbajitvā imaṃ nissāya bhikkhubhāve saṇṭhātum̐ nāsakkhin”ti kāsāyakoṭiyam̐ gahetvā udare bandhitvā gehā nikkhami.

Athassa anantaragehe ṭhitā sassu taṃ tathā gacchantam̐ disvā “ayaṃ paṭi-ukkaṇṭhito bhavissati², idāneva araṇṇato āgantvā kāsavaṃ udare bandhitvāva gehā nikkhanto vihārābhimukho gacchati, kiṃ nu kho”ti gehaṃ pavisitvā niddāyamānaṃ dhītaraṃ passitvā “imaṃ disvā so vippaṭisārī hutvā gato”ti ñatvā dhītaraṃ paharitvā “uṭṭhehi kālakaṇṇi, sāmiko te taṃ niddāyamānaṃ disvā vippaṭisārī hutvā gato, natthi so ito paṭṭhāya tuyhan”ti āha. “Apehi apehi amma, kuto tassa gamanaṃ atthi, katipāheneva punāgamissati”ti āha. Sopi “aniccaṃ dukkhaṃ”ti vatvā gacchanto gacchantova sotāpattiphalam̐ pāpuṇi.

1. So tassā (Syā, Ka)

2. Paṭikkanto (Syā)

so gantvā bhikkhū vanditvā pabbajjam yāci. Na sakkhissāma mayam tam pabbājetum, kuto tuyham samaṇabhāvo, satthakanisānapāsāṇasadisam¹ tava sīsanti. Bhante idāni mam anukampāya ekavāram pabbājethāti. Te tam upakāravasena pabbājayimsu. So katipāheneva saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi.

Tepi nam āhamsu “āvuso Cittahattha tava gamanasamayam tvameva jāneyyāsi, imasmim vāre te cirāyitan”ti. Bhante saṃsaggassa atthibhāvakāle gatamhā, so no saṃsaggo chinno, idāni agamanadhammā jātamhāti. Bhikkhū Satthu santikam gantvā “bhante ayaṃ bhikkhū amhehi evam vutto evam nāma kathesi, aññaṃ byākaroti, abhūtam vadati”ti āhamsu. Satthā “āma bhikkhave mama putto attano anavaṭṭhitacittakāle saddhammam ajānanakāle gamanāgamanam akāsi, idānissa puññaṃca pāpaṃca pahīnan”ti vatvā imā dve gāthā āha—

38. “Anavaṭṭhitacittassa, saddhammam avijānato.

Pariplavapasādassa, pañña na paripūrati.

39. “Anavassutacittassa, ananvāhatacetaso.

Puññapāpapahīnassa, natthi jāgarato bhayan”ti.

Tattha **anavaṭṭhitacittassāti** cittam nāmetam kassaci nibaddham vā thāvaram vā natthi. Yo pana puggalo assapiṭṭhe ṭhapitakumbhaṇḍam viya ca thusarāsimhi koṭṭitakhāṇuko viya ca khallāṭasīse ṭhapitakadambapuppham viya ca na katthaci saṇḍhāti², kadāci Buddhasāvako hoti, kadāci Ājīvako, kadāci Nigaṇṭho, kadāci tāpaso. Evarūpo puggalo anavaṭṭhitacitto nāma. Tassa anavaṭṭhitacittassa. **Saddhammam avijānatoti** sattatimsabodhipakkhiyadhammabhedam imam saddhammam avijānantassa parittasaddhatāya vā uplavasaddhatāya vā **pariavapasadassa** kāmāvacararūpāvacarādibhedā **pañña na paripūrati**. Kāmāvacarāyapi aparipūrayamānāya kutova rūpāvacarārūpāvacaralokuttarapañña paripūrissatīti dīpeti. **Anavassutacittassāti** rāgena atintacittassa. **Ananvāhatacetasoti** “āhatacitto

1. Satthakanisādāna... (Sī, Syā)

2. Saṇṭhahati (Sī)

khilajāto”ti¹ āgataṭṭhāne dosena cittassa pahatabhāvo vutto, idha pana dosena appaṭihatacittassāti attho. **Puññapāpapahīnassāti** catutthamaggena pahīnapuññassa ceva pahīnapāpassa ca khīṇāsavassa. **Natthi jāgarato bhayanti** khīṇāsavassa jāgarantasseva abhayabhāvo kathito viya, so pana saddhādīhi pañcahi jāgaradhammehi samannāgatattā jāgaro nāma. Tasmā tassa jāgarantassāpi ajāgarantassāpi kilesabhayaṃ natthi kilesānaṃ apacchāvattanato. Na hi taṃ kilesā anubandhanti tena tena maggena pahīnānaṃ kilesānaṃ puna anupagamanato. Tenevāha “sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati, sakadāgāmi-anāgāmi-arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati”ti².

Desanā mahājanassa sātthikā saphalā ahosi.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum “bhāriyā vatime āvuso kilesā nāma, evarūpassa arahattassa upanissayasampanno kulaputto kilesehi āloḍito sattavāre gihi hutvā sattavāre pabbajito”ti. Sattā tesam taṃ kathāpavattim sutvā taṅkhaṇānurūpena gamanena dhammasabham gantvā Buddhāsane nisinnā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte evameva bhikkhave kilesā nāma bhāriyā, sace ete rūpino hutvā katthaci pakkhipitum sakkā bhavyeyyūṃ, cakkavālaṃ atisambādham, brahmaloko atinīcakoti okāso nesaṃ na bhavyeyya, mādisampi nāmete paññāsampannaṃ purisājāneyyāṃ āloḍenti, avasesesu kā kathā. Aham hi aḍḍhanāḷimattaṃ varakacorakam kuṇṭhakudālaṇca nissāya cha vāre pabbajitvā uppabbajitapubboti. Kadā bhante, kadā Sugatāti. Suṇissatha bhikkhaveti. Āma bhanteti. “Tena hi suṇāthā”ti atītaṃ āhari—

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente Kudālapaṇḍito nāma bhāhirakapabbajjaṃ pabbajitvā aṭṭha māse Himavante vasitvā vassārattasamaye bhūmiyā tintāya “gehe me aḍḍhanāḷimatto varakacorako ca

1. Dī 3. 198; Abhi 2. 392; Ma 1. 145 piṭṭhādīsu. 2. Khu 8. 83 piṭṭhe Cūḷaniddese.

kuṇṭhakudālako ca atthi, varakacorakabījaṃ mā nassī”ti uppabbajitvā ekaṃ ṭhānaṃ kudālena kasitvā taṃ bījaṃ vapitvā vatim katvā pakkakāle uddharitvā nālimattabījaṃ ṭhapetvā sesaṃ khādi, so “kiṃ me dāni gehena, puna aṭṭha māse pabbajissāmi”ti cintetvā nikkhamitvā pabbaji. Imināva nīhārena nālimattaṃ varakacorakañca kuṇṭhakudālañca nissāya sattavāre gihī hutvā sattavāre pabbajitvā sattame pana vāre cintesi “ahaṃ cha vāre¹ imaṃ kuṇṭhakudālaṃ nissāya gihī hutvā pabbajito, katthacideva naṃ chaḍḍessāmi”ti. So Gaṅgāya tīraṃ gantvā “patitaṭṭhānaṃ passanto otaritvā gaṇheyyaṃ, yathāssa patitaṭṭhānaṃ na passāmi, tathā naṃ chaḍḍessāmi”ti cintetvā nālimattaṃ bījaṃ pilotikāya bandhitvā pilotikaṃ kudālaphalake bandhitvā kudālaṃ aggadaṇḍake gahetvā Gaṅgāya tīre ṭhito akkhīni nimīletvā upariśise tikkhattuṃ āvijjhavitvā² Gaṅgāyaṃ khipitvā nivattitvā olokento patitaṭṭhānaṃ adisvā “jitaṃ me, jitaṃ me”ti tikkhattuṃ saddamakāsi.

Tasmim khaṇe Bārāṇasirājā paccantaṃ vūpasametvā āgantvā nadītīre khandhāvāraṃ nivāsetvā nhānatthāya nadiṃ otiṇṇo taṃ saddaṃ assosi. Rājūnañca nāma “jitaṃ me”ti saddo amanāpo hoti, so tassa santikaṃ gantvā “ahaṃ idāni amittamaddanaṃ³ katvā ‘jitaṃ me’ti āgato, tvaṃ pana ‘jitaṃ me, jitaṃ me’ti viravasi, kiṃ nāmetan”ti pucchi. Kudālapaṇḍito “tvaṃ bāhirakacore jini, tayā jitaṃ puna avajitameva hoti, mayā pana ajjhattiko lobhacoro jito, so puna maṃ na jinissati, tasseva jayo sādhu”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Na taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ avajīyati.

Taṃ kho jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ nāvajīyati”ti⁴.

Taṃ khaṇamyeva ca Gaṅgaṃ olokento āpokasiṇaṃ nibbattetvā adhigataviseso ākāse pallaṅkena nisīdi. Rājā mahāpurisassa dhammakathaṃ sutvā vanditvā pabbajjaṃ yācitvā saddhiṃ balakāyena pabbaji. Yojanamattā parisā ahosi. Aparopi sāmantarājā tassa pabbajitabhāvaṃ sutvā “tassa rajjaṃ gaṇhissāmi”ti āgantvā tathā samiddhaṃ

1. Sattavāre (Sī)

3. Amittamathanaṃ (Sī), amittadamaṇaṃ (Ka)

2. Āvajjetvā (Sī), āviñchitvā (Ka)

4. Khu 5. 16 piṭṭhe.

nagaraṃ suññaṃ disvā “evarūpaṃ nagaraṃ chaḍḍetvā pabbajito rājā orake ṭhāne na pabbajissati, mayāpi pabbajitum vaṭṭatī”ti cintetvā tattha gantvā mahāpurisaṃ upasaṅkamtivā pabbajjā yācitvā saparivāro pabbaji, eteneva nīhārena satta rājāno pabbajimsu. Sattayojaniko assamo ahosi. Satta rājāno bhoge chaḍḍetvā¹ ettakaṃ janaṃ gahetvā pabbajimsu. Mahāpuriso brahmacariyavāsaṃ vasitvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “ahaṃ bhikkhave tadā Kudālapaṇḍito ahoṣim, kilesā nāmete evaṃ bhāriyā”ti āha.

Cittahattattheravatthu pañcamaṃ.

6. Pañcasatabhikkhuvatthu

Kumbhūpamanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto āraddhaviṇṇasaṃ bhikkhū ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kira pañcasatā bhikkhū Satthu santike yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ gahetvā “samaṇadhammaṃ karissāmā”ti yojanasatamaggaṃ gantvā ekaṃ Mahāvāsagāmaṃ agamaṃsu. Atha te manussā disvā paññattāsane nisīdāpetvā paṇṭehi yāgubhattādihi parivisitvā “kahaṃ bhante gacchathā”ti pucchitvā “yathāphāsukaṭṭhānaṃ”ti vutte “bhante imaṃ temāsaṃ idheva vasatha, mayampi tumhākaṃ santike saraṇesu paṭiṭṭhāya pañca sīlāni rakkhissāmā”ti yācitvā tesāṃ adhivāsaṃ viditvā “avidūre ṭhāne mahanto vanasaṇḍo atthi, ettha vasatha bhante”ti vatvā uyyojesuṃ. Bhikkhū taṃ vanasaṇḍaṃ pavisiṃsu. Tasmim vanasaṇḍe adhivatthā devatā “sīlavanto ayyā imaṃ vanasaṇḍaṃ anuppattā, ayuttaṃ kho pana asmākaṃ ayyesu idha vasantesu puttadāre gahetvā rukke abhiruyha vasitun”ti rukkhato otaritvā bhūmiyaṃ nisīditvā cintayimsu “ayyā imasmim ṭhāne ajjekarattim vasitvā addhā sve gamissantī”ti. Bhikkhūpi punadivase antogāme piṇḍāya caritvā puna tameva vanasaṇḍaṃ āgamaṃsu. Devatā “bhikkhusaṃgho svātanāya kenaci nimantito bhavissati, tasmā

1. Sattarājabhoggā chaḍḍitā (Sī)

punāgacchati, ajja gamanam na bhavissati, sve gamissati maññe”ti iminā upāyena aḍḍhamāsamattam bhūmiyameva acchimsu.

Tato cintayimsu “bhadantā imam temāsam idheva maññe vasissanti, idheva kho pana imesu vasantesu amhākam rukkhhe abhiruhitvā nisīditumpi na yuttam, temāsam puttadāre gahetvā bhūmiyam nisīdanaṭṭhānānipi dukkhāni, kiñci katvā ime bhikkhū palāpetum vaṭṭatī”ti. Tā tesu tesu rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu ceva caṅkamanakoṭṭisu ca chinnaśāsāni kabandhāni dassetum, amanussasaddaṇca sāvetum ārabhimsu. Bhikkhūnam khipitakāsādayo rogā pavattimsu. Te aññamaññaṃ “tuyham āvuso kiṃ rujjatī”ti pucchantā “mayham khipitarogo, mayham kāso”ti vatvā “āvuso aham ajja caṅkamanakoṭṭiyam chinnaśāsam addasam, aham rattiṭṭhāne kabandham addasam, aham divāṭṭhāne amanussasaddam assosim, parivajjetabbayuttakamidam ṭhānam, amhākam idha aphāsukam ahosi, Satthu santikam gamissāmā”ti nikkhamitvā anupubbena Satthu santikam gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu.

Atha ne Satthā āha “kiṃ bhikkhave tasmim ṭhāne vasitum na sakkhissathā”ti. Āma bhante, amhākam tasmim ṭhāne vasantānam evarūpāni bheravārammaṇāni upaṭṭhahanti, evarūpaṃ aphāsukam hoti, tena mayam “vajjetabbayuttakamidam ṭhānam”ti tam chaḍḍetvā tumhākam santikam āgatāti. Bhikkhave tattheva tumhākam gantum vaṭṭatīti. Na sakkā bhanteti. Bhikkhave tumhe āvudham aggahetvā gatā, idāni āvudham gahetvā gacchathāti. Katarāvudham bhanteti. Satthā “aham āvudham vo dassāmi, mayā dinnam āvudham gahetvā gacchathā”ti vatvā—

“Karaṇīyamattakusalena, yanta santam padaṃ abhisamecca.

Sakko ujū ca suhujū ca, suvaco cassa mudu anati mānī”ti—

Sakalam **Mettasuttam**¹ kathetvā “bhikkhave imam tumhe bahi vihārassa vanasaṇḍato paṭṭhāya sajjhāyanta antovihāram paviseyyāthā”ti uyyojesi. Te Satthāram vanditvā nikkhamitvā anupubbena tam ṭhānam patvā bahivihāre gaṇasajjhāyam katvā sajjhāyamānā vanasaṇḍam pavisimsu. Sakalavanasaṇḍe devatā mettacittam paṭilabhitvā tesam paccuggamanam katvā

1. Khu 1. 10, 300 piṭṭhesu.

pattacīvarapaṭiggahaṇaṃ āpucchimsu, hatthapādasambāhanaṃ¹ āpucchimsu, tesam tattha tattha ārakkhaṃ samvidahimsu, pakkadhūpanatelaṃ² viya sannisinnā ahesuṃ. Katthaci amanussasaddo nāma nāhosi. Tesam bhikkhūnaṃ cittaṃ ekaggaṃ ahosi. Te rattitṭhānadivāṭṭhānesu nisinnā vipassanāya cittaṃ otāretvā attani khayavayaṃ paṭṭhapetvā “ayaṃ attabhāvo nāma bhijjanakaṭṭhena athāvaraṭṭhena kulālabhājanasadiso”ti vipassanaṃ vadḍhayimsu. Sammāsambuddho Gandhakuṭiyā nisinnova tesam vipassanāya āradhabhāvaṃ ñatvā te bhikkhū āmantetvā “evameva bhikkhave ayaṃ attabhāvo nāma bhijjanakaṭṭhena athāvaraṭṭhena kulālabhājanasadiso evā”ti vatvā obhāsaṃ pharitvā yojanasate ṭhitopi abhimukhe nisinno viya chabbaṇṇaraṃsiyo vissajjetvā dissamānena rūpena imaṃ gāthamāha—

40. “Kumbhūpamaṃ kāyamimaṃ viditvā,
Nagarūpamaṃ cittamidaṃ ṭhapetvā.
Yodhetha māraṃ paññāvudhena,
Jitañca rakkhe anivesano siyā”ti.

Tattha **kumbhūpamanti** abaladubbalaṭṭhena anaddhaniyatāvakālīkaṭṭhena imaṃ kesādisamūhasaṅkhātāṃ kāyaṃ kumbhūpamaṃ kulālabhājanasadisam viditvā. **Nagarūpamaṃ cittamidaṃ ṭhapetvāti** nagaraṃ nāma bahiddhā thiraṃ hoti, gambhīraparikkhaṃ pākāraparikkhittaṃ dvāraṭṭālakayuttaṃ, antosuvibhattavīthicatukkasiṅghāṭakasampannaṃ antarāpaṇaṃ, taṃ “vilumpissāmā”ti bahiddhā corā āgantvā pavisitum asakkontā pabbataṃ āsajja paṭihatā viya gacchanti, evameva paṇḍito kulaputto attano vipassanācittaṃ thiraṃ nagarasadisam katvā ṭhapetvā³ nagare ṭhito ekatodhārādīnānappakārāvudhena coragaṇaṃ viya vipassanāmayena ca ariyamaggamayena ca paññāvudhena taṃtaṃmaggavajjhaṃ kilesamāraṃ paṭibāhanto⁴ taṃ taṃ kilesamāraṃ yodhetha, pahareyyāthāti attho. **Jitañca rakkheti** jitañca uppāditaṃ taruṇavipassanaṃ āvāsasappāya-utusappāyabhojanasappāyapuggalasappāyadhammassavanasappāyādīni āsevanto antarantarā samāpattim samāpajjitvā tato vuṭṭhāya suddhacittena saṅkhāre sammasanto rakkheyya.

1. Gattasambāhanaṃ (Sī, Syā)

3. Thaketvā (Syā)

2. Cakkadhūpanatelaṃ (Syā)

4. Paṭidahanto (Ka)

Anivesano siyāti anālayo bhaveyya. Yathā nāma yodho saṅgāmasīse balakoṭṭhakaṃ katvā amittehi saddhiṃ yujjhanto chāto vā pipāsito vā hutvā sannāhe vā sithile āvudhe vā patite balakoṭṭhakaṃ pavisitvā vissamitvā bhuñjitvā pivitvā sannahitvā āvudhaṃ gahetvā puna nikkhamitvā yujjhanto parasenaṃ maddati, ajitaṃ jināti, jitaṃ rakkhati. So hi sace balakoṭṭhake ṭhito evaṃ vissamanto taṃ assādento accheyya, rajjaṃ parahatthagataṃ kareyya, evameva bhikkhu paṭiladdhaṃ taruṇavipassanaṃ punappunaṃ samāpattiṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya suddhacittena saṅkhāre sammasanto rakkhituṃ sakkoti, uttarimaggaphalapaṭilābhena kilesamāraṃ jināti. Sace pana so samāpattimeva assādeti, suddhacittena punappunaṃ saṅkhāre na sammasati, maggaphalapaṭivedhaṃ kātuṃ na sakkoti. Tasmā rakkhitabbayuttakaṃ rakkhanto anivesano siyā, samāpattiṃ nivesanaṃ katvā tattha na niveseyya, ālayaṃ na kareyyāti attho. “Addhā tumhepi evaṃ karoṭhā”ti evaṃ Satthā tesāṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ daseti.

Desanāvasāne pañcasatā bhikkhū nisinnaṭṭhāne nisinnāyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā Tathāgatassa suvaṇṇasuvaṇṇaṃ sarīraṃ vaṇṇayantā thomentā vandantāva āgacchimsūti.

Pañcasatabhikkhuvatthu chaṭṭhaṃ.

7. Pūtigattatissattheravatthu

Aciraṃ vata’yaṃ kāyoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto Pūtigattatissattheraṃ ārabba kathesi.

Eko kira Sāvattivāsī kulaputto Satthu santike dhammaṃ sutvā sāsane uraṃ datvā pabbajito, so laddhūpasampado Tissatthero nāma ahosi. Gacchante gacchante kāle tassa sarīre rogo udapādi. Sāsapamattiyo piḷakā uṭṭhahimsu. Tā anupubbena muggamattā kalāyamattā kolaṭṭhimattā āmalakamattā beḷuvasalāṭumattā beḷuvamattā hutvā pabhijjimsu, sakalasarīraṃ chiddāvachiddaṃ ahosi. **Pūtigattatissatthero** tv’ev’assa nāmaṃ udapādi. Ath’assa aparabhāge aṭṭhīni bhijjimsu. So

appaṭijaggiyo ahosi. Nivāsanaṭṭhapaṇaṃ pubbalohitamakkhitaṃ
jālapūvasadisam ahosi. Saddhivihārikādayo paṭijaggitum asakkontā
chaḍḍayimsu. So anātho hutvā nipajji.

Buddhānañca nāma dve vāre lokavolokanaṃ avijahitaṃ hoti.
Paccūsakāle lokaṃ volokentā cakkavāḷamukhavaṭṭito paṭṭhāya Gandhakuṭi-
abhimukhaṃ nāṇaṃ katvā olokenti, sāyaṃ olokentā gandhakuṭito paṭṭhāya
bāhirābhimukhaṃ nāṇaṃ katvā olokenti. Tasmim̐ pana samaye Bhagavato
nāṇajālassa anto Pūtigattatissatthero paññāyi. Satthā tassa bhikkhuno
Arahattassa upanissayaṃ disvā “ayaṃ saddhivihārikādīhi chaḍḍito, idāni’ssa
maṃ ṭhapetvā aññaṃ paṭisaraṇaṃ n’atthi”ti Gandhakuṭito nikkhamitvā
vihāracārikaṃ caramāno viya aggisālaṃ gantvā ukkhalim̐ dhovitvā udakaṃ
datvā uddhanaṃ āropetvā udakassa tattabhāvaṃ āgamayamāno
aggisālāyameva aṭṭhāsi, tattabhāvaṃ jānitvā gantvā tassa bhikkhuno
nipannamañcakoṭiyaṃ gaṇhi, tadā bhikkhū “apetha bhante mayaṃ
gaṇhissāmā”ti mañcakaṃ gahetvā aggisālaṃ ānayaṃsu. Satthā ambaṇaṃ¹
āharāpetvā uṇhodakaṃ āsiñcitvā tehi bhikkhūhi tassa pārupanaṃ gāhāpetvā
uṇhodake maddāpetvā mandātape vissajjāpesi, ath’assa santike ṭhatvā
sarīraṃ uṇhodakena temetvā ghaṃsitvā nhāpesi, tassa nahānapariyosāne
pārupanaṃ sukkhi. Atha naṃ taṃ nivāsāpetvā nivatthakāsāvaṃ uduke
maddāpetvā ātape vissajjāpesi. Ath’assa gatte uduke chinnamatte tampi
sukkhī. So ekaṃ kāsāvaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā sallahukasarīro
ekaggacitto mañcake nipajji. Satthā tassa ussīsake ṭhatvā “bhikkhu ayaṃ
tava kāyo apetaviññāṇo nirupakāro hutvā kaliṅgaraṃ viya pathaviyaṃ
sessatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

41. Aciraṃ vat’ayaṃ kāyo, pathaviṃ adhisessati.

Chuddho apetaviññāṇo, niratthaṃva kaliṅgaran”ti.

Tattha **aciraṃ vatāti** bhikkhu na cirass’eva **ayaṃ kāyo pathaviṃ**
adhisessati, imissā pakatisayanena sayitāya pathaviyā upari

1. Ammaṇaṃ (Sī), ambaṇakaṃ (Syā)

sayissati. **Chuddhoti** apaviddho, apagataviññāṇatāya tuccho hutvā sessatīti dasseti. Yathā kiṃ? **Nirattham**va **kaliṅgaram** nirupakāraṃ niratthakaṃ kaṭṭhakhaṇḍaṃ viya. Dabbasambhāratthikā hi manussā araṇṇaṃ pavisitvā ujukaṃ ujukasaṇṭhānena¹, vaṅkaṃ vaṅkasaṇṭhānena chinditvā dabbasambhāraṃ gaṇhanti, avasesaṃ pana susiraṇca pūtikaṇca asārakaṇca gaṇṭhijātaṇca chinditvā tatth’eva chaḍḍenti. Aññe dabbasambhāratthikā āgantvā taṃ gahetāro nāma² n’atthi, oloketvā attano upakārakameva gaṇhanti, itaraṃ pathavīgata meva hoti. Taṃ pana tena tena upāyena mañcapaṭipādakaṃ vā pādakathalikaṃ vā phalakaṭṭhaṃ vā kātuṃ sakkāpi bhavēyya. Imasmiṃ pana attabhāve dvattimsāya koṭṭhāsesu ekakoṭṭhāso pi mañcapaṭipādakādivasena aññena vā upakāramukhena gayhūpago nāma n’atthi, kevalaṃ niratthaṃ ‘va kaliṅgaram ayaṃ kāyo apagataviññāṇo katipāhen’eva³ pathaviyaṃ sessatīti.

Desanāvasāne Pūtigattatissatthero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Theropi arahattaṃ patvā’va parinibbāyi. Satthā tassa sarīrakiccaṃ kārāpetvā dhātuyo gahetvā cetiyaṃ kārāpesi. Bhikkhū Satthāraṃ pucchimsu—“bhante Pūtigattatissatthero kuhiṃ nibbatto”ti. Parinibbuto bhikkhave ti. Bhante evarūpassa pana arahattūpanissayasampannassa bhikkhuno kiṃ kārāṇā gattaṃ pūtikaṃ jātaṃ, kiṃ kārāṇā aṭṭhīni bhinnāni, kimassa kārāṇaṃ arahattassa upanissaya bhāvaṃ pattanti? Bhikkhave sabbametaṃ etassa attanā katakammen’eva nibbattanti. Kiṃ pana tena bhante katanti? “Tena hi bhikkhave suṇāthā”ti atītaṃ āhari—

Ayaṃ Kassapasammāsambuddhakāle sākuṇiko hutvā bahū sakuṇe vadhivā issarajanaṃ upaṭṭhahi, tesam dinnāvasese vikkiṇāti, vikkitāvasesā “māretvā ṭhapitvā pūtikā bhavissanti”ti yathā uppatituṃ na sakkonti, tathā tesam jaṅghaṭṭhīni ca pakkhaṭṭhīni ca bhinditvā rāsīm katvā ṭhāpeti, te punadivase vikkiṇāti. Atibahūnaṃ⁴ pana laddhakāle attanopi atthāya pacāpeti. Tass’ekadivasaṃ rasabhojane pakke eko khīṇāsavo piṇḍāya caranto gehadvāre aṭṭhāsi. So Theram

1. Ujukasatānena (Sī, Ka)

3. Katipāhasseva (Sī, Syā)

2. Gahetvā ākaṅkhaṇṭā nāma (Syā)

4. Atibahum (Sī)

disvā cittaṃ pasādetvā “mayā bahū paṇā māretvā khādītā¹, ayyo ca me gehadvāre ʃhito, antogehe ca rasabhojanaṃ saṃvijjati, piṇḍapātamaṣṣa dassāmi”ti tassa pattaṃ ādāya pūretvā rasapiṇḍapātaraṃ datvā therāṃ pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā “bhante tumhehi diṭṭhadhammaṣṣa matthakaṃ pāpuṇeyyaṃ”ti āha. Thero “evaṃ hotū”ti anumodanaṃ akāsi. Bhikkhave tadā katakammavasena’etaṃ Tissassa nipphannaṃ, sakuṇaṇaṃ aṭṭhibhedananissandena Tissassa gattaṃ ca pūtikaṃ jātaṃ, aṭṭhīni ca bhinnāni, khīṇāsavassa rasapiṇḍapātadānanissandena arahattaṃ pattoti.

Pūtigattatissattheravattuṃ sattamaṃ.

8. Nandagopālakavattuṃ

Diso disanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Kosalajanapade Nandagopālakaṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kira Anāthapiṇḍikassa gahapatino Nando nāma gopālako goyūthaṃ rakkhati aḍḍho mahaddhano mahābhogo. So kira yathā Keṇiyo jaṭilo pabbajjāvesena, evaṃ gopālakattena rājabalim² pariharanto attano kuṭumbaṃ rakkhati, so kālena kālaṃ³ pañca gorase ādāya Anāthapiṇḍikassa santikaṃ āgantvā Satthāraṃ passati, dhammaṃ suṇāti, attano vasanaṭṭhānaṃ āgamanatthāya Satthāraṃ yācati. Satthā tassa ñāṇaparipākaṃ āgamayamāno agantvā paripakkabhāvaṃ ñatvā ekadivasaṃ mahābhikkhusaṃghaparivuto cārikaṃ caranto maggā okkamma tassa vasanaṭṭhānāsanne aññatarasmiṃ rukkhamaṇe nisīdi. Nando Satthu santikaṃ āgantvā vanditvā paṭisanthāraṃ katvā Satthāraṃ nimantevā sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa paṇītaṃ pañcagorasadānaṃ adāsi. Sattame divase Satthā anumodanaṃ katvā dānakathādibhedāṃ anupubbim kathāṃ kathesi. Kathāpariyosāne Nandagopālako sotāpakkhiphale paṭiṭṭhāya Satthu pattaṃ gahetvā Satthāraṃ anugacchanto dūraṃ gantvā “tiṭṭha upāsakā”ti nivattiyamāno vanditvā nivatti. Atha naṃ eko luddako vijjhitvā māresi. Pacchato āgacchantā bhikkhū naṃ disvā gantvā

1. Pāṇā māritā (Syā)

2. Rājabalim (Syā)

3. Kālānukālāṃ (Sī, Syā)

Satthāraṃ āhaṃsu “Nando bhante gopālako tumhākaṃ idhāgatattā mahādānaṃ datvā anugantvā nivattento mārito, sace tumhe nāgacchissatha, nāssa maraṇaṃ abhavissā”ti. Satthā “bhikkhave mayi āgatepi anāgatepi tassa catasso disā catasso anudisā ca gacchantassāpi maraṇato mucanūpāyo nāma natthi. Yaṇhi neva corā, na verino karonti, taṃ imesaṃ sattānaṃ antopaduṭṭhaṃ¹ micchāpaṇihitaṃ cittameva karoti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

42. “Diso disaṃ yaṃ taṃ kayirā, verī vā pana verinaṃ.

Micchāpaṇihitaṃ cittaṃ, pāpiyo naṃ tato kare”ti.

Tattha **diso disanti** coro coraṃ. “Disvā”ti pāṭhaseso. **Yaṃ taṃ kayirā**ti yaṃ taṃ tassa anayabyasanaṃkareyya. Dutiyapadepe eseva nayo. Idaṃ vuttaṃ hoti—eko ekassa mittadubbhī coro puttadārakhattavattu gomahimsādīsu aparajjhanto yassa aparajjhati, tampi tatheva attani aparajjhantaṃ coraṃ disvā, **verī vā pana** kenacideva kāraṇena baddhaveraṃ verim disvā attano kakkhaḷatāya dāruṇatāya yaṃ taṃ tassa anayabyasanaṃ kareyya, puttadāraṃ vā pīḷeyya, khattādīni vā nāseyya, jīvitā vā pana naṃ voropeyya, dasasu akusalakammaopathesu micchāṭhapitattā **micchāpaṇihitaṃ cittaṃ pāpiyo naṃ tato kare** taṃ purisaṃ tato pāpataraṃ kareyya. Vuttapakārehi² diso disassa vā verī verino vā imasmiṃ yeva attabhāve dukkhaṃ vā uppādeyya, jīvitakkhayaṃ vā kareyya. Idaṃ pana akusalakammaopathesu micchāṭhapitaṃ cittaṃ diṭṭheva dhamme anayabyasanaṃ pāpeti, attabhāvasatasahassesupi catūsu apāyesu khipitvā sīsaṃ ukkhipitum na detīti.

Desanāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, mahājanassa sātthikā desanā jātā. Upāsakena pana bhavantare katakammaṃ bhikkhūhi na pucchitaṃ, tasmā Satthārā na kathitanti.

Nandagopālakavatthu aṭṭhamam.

1. Antopavattaṃ (Syā, Ka)

2. Vuttapakāro hi (Syā, Ka)

9. Soreyyattheravatthu

Na taṃ mātā pitā kayirāti imarāṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ
Jetavane viharanto Soreyyattheraṃ ārabba kathesi.

Vatthu Soreyyanagare samuṭṭhitaṃ, Sāvattiyaṃ niṭṭhāpesi.
Sammāsambuddhe Sāvattiyaṃ viharante Soreyyanagare Soreyyaseṭṭhiputto
ekena sahāyakena saddhiṃ sukhayānake nisīditvā mahantena parivārena
nhānatthāya nagra nikkhami. Tasmim̐ khaṇe Mahākaccāyanatthero
Soreyyanagaraṃ piṇḍāya pavisitukāmo hutvā bahinagare saṃghāṭim̐
pārupati. Therassa ca suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ. Soreyyaseṭṭhiputto taṃ disvā
cintesi “aho vata ayaṃ vā thero mama bhariyā bhaveyya, mama vā
bhariyāya sarīravaṇṇo etassa sarīravaṇṇo viya bhaveyyā”ti. Tassa
cintitamatteyeva purisaliṅgaṃ antaradhāyi, itthiliṅgaṃ pāturahosi. So
lajjamāno¹ yānakā oruyha palāyi. Parijano taṃ asaṇṇānanto “kimetan”ti āha.
Sāpi Takkasilamaggaṃ paṭipajji. Sahāyakopissā ito cito ca vicaritvāpi
nāddasa. Sabbe nhāyitvā gehaṃ agamimsu. “Kahaṃ seṭṭhiputto”ti ca vutte
“nhātvā āgato bhavissatīti maññimhā”ti vadimsu. Athassa mātāpitāro tattha
tattha pariyesitvā apassantā roditvā paridevitvā “mato bhavissatī”ti
matakabhattaṃ adamsu. Sā ekaṃ Takkasilagāmiṃ satthavāhaṃ disvā
yānakassa² pacchato pacchato anubandhi.

Atha naṃ manussā disvā “amhākaṃ yānakassa pacchato pacchato
anugacchati, mayaṃ ‘kassesā dārikā’ti taṃ na jānāmā”ti vadimsu. Sāpi
“tumhe attano yānakaṃ pājetha, ahaṃ padasā gamissāmī”ti gacchantī
aṅgulimuddikaṃ datvā ekasmiṃ yānake okāsaṃ kāresi. Manussā cintayimsu
“Takkasilanagare amhākaṃ seṭṭhiputtassa bhariyā natthi, tassa
ācikkhissāma, mahāpaṇṇākāro no bhavissatī”ti. Te gehaṃ gantvā “sāmi
amhehi tumhākaṃ ekaṃ itthiratanāṃ ānītan”ti āhamsu. So taṃ sutvā taṃ
pakkosāpetvā attano gayānurūpaṃ abhirūpaṃ pāsādikaṃ disvā
uppannasineho gehe akāsi. Purisā hi itthiyo,

1. Lajjito (Ka)

2. Yānakaṃ (Sī, Syā)

itthiyo vā purisā abhūtapubbā nāma natthi. Purisā hi parassa dāresu aticaritvā kālaṃ katvā bahūni vassasatasahassāni niraye paccitvā manussajātīm āgacchantā attabhāvasate itthibhāvaṃ āpajjanti.

Ānandattheropi kappasatasahassam pūritapāramī ariyasāvako saṃsāre saṃsaranto ekasmiṃ attabhāve kammārakule nibbatto, paradārakammaṃ katvā niraye paccitvā pakkāvasesena cuddasasu attabhāvesu purisassa pādaparičārikā itthi ahosi, sattasu attabhāvesu bījuddharaṇaṃ pāpuṇi. Itthiyo pana dānādini puññāni katvā itthibhāve chandaṃ virājetvā “idaṃ no puññaṃ purisattabhāvapaṭilābhāya saṃvattatū”ti cittaṃ adhiṭṭhahitvā kālaṃ katvā purisattabhāvaṃ paṭilabhanti, patidevatā hutvā sāmike sammāpaṭipattivasenāpi purisattabhāvaṃ paṭilabhanteva.

Ayaṃ pana seṭṭhiputto there ayoniso cittaṃ uppādetvā imasmiṃyeva attabhāve itthibhāvaṃ paṭilabhi. Takkasilāyaṃ seṭṭhiputtēna saddhiṃ saṃvāsamanvāya pana tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsi. Sā dasamāsaccayena puttaṃ labhitvā tassa padasā gamanakāle aparampi puttaṃ paṭilabhi. Evamassā kucchiyaṃ vutthā dve, Soreyyanagare taṃ paṭicca nibbattā dveti cattāro puttā ahesuṃ. Tasminkāle Soreyyanagarato tassā sahāyako seṭṭhiputto pañcahi sakaṭasatehi Takkasilaṃ gantvā sukhayānake nisinno nagaraṃ pāvisi. Atha naṃ sā uparipāsādatale vātapānaṃ vivaritvā antaravithiṃ olokayamānā ṭhitā disvā sañjānitvā dāsiṃ pesetvā pakkosāpetvā mahātale nisīdāpetvā mahantaṃ sakkārasammānaṃ akāsi. Atha naṃ so āha “bhadde tvaṃ ito pubbe amhehi na diṭṭhapubbā, atha ca¹ pana no mahantaṃ sakkāraṃ karosi. Jānāsi tvaṃ amhe”ti. Āma sāmi jānāmi, nanu tumhe Soreyyanagaravāsinoti. Āma bhaddeti. Sā mātāpitūnañca bhariyāya ca puttānañca arogabhāvaṃ pucchi. Itaro “āma bhadde, arogā”ti vatvā “jānāsi tvaṃ ete”ti āha. Āma sāmi jānāmi, tesaṃ eko putto atthi, so kahaṃ² sāmīti. Bhadde mā etaṃ kathehi, mayaṃ tena saddhiṃ ekadivasam sukhayānake nisīditvā nhāyitum nikkhantā nevassa gaṭiṃ jānāma, ito cito ca vicaritvā taṃ adisvā

mātāpitūnaṃ ārocayimhā, tepissa roditvā kanditvā petakiccaṃ kirimsūti. Ahaṃ so sāmīti. Apehi bhadde, kiṃ kathesi, mayhaṃ sahāyo devakumāro viya eko purisoti. Hotu sāmī, ahaṃ soti. Atha idaṃ kiṃ nāmāti. Taṃ divasaṃ te ayyo Mahākaccāyanatthero diṭṭhoti. Āma diṭṭhoti. Ahaṃ ayyaṃ Mahākaccāyanattheraṃ oloketvā “aho vata ayaṃ vā thero mama bhariyā bhaveyya, etassa vā sarīravaṇṇo viya mama bhariyāya sarīravaṇṇo bhaveyyā”ti cintesiṃ, cintitakkhaṇeyeva me purisaliṅgaṃ antaradhāyi, itthiliṅgaṃ pātubhavi. Athāhaṃ lajjamānā kassaci kiñci vattum asakkuṇitvā tato palāyitvā idhāgatā sāmīti.

Aho vata te bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, kasmā mayhaṃ nācikkhi, apica pana te thero khamāpitoti. Na khamāpito sāmī. Jānāsi pana tvaṃ kahaṃ theroti. Imameva nagaraṃ upanissāya viharatīti. Sace piṇḍāya caranto idhāgaccheyya, ahaṃ mama ayyassa bhikkhāhāraṃ dadeyyaṃ sāmīti, “tena hi sīghaṃ sakkāraṃ karohi, amhākaṃ ayyaṃ khamāpessāmā”ti so therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “bhante sve mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti āha. Nanu tvaṃ seṭṭhiputta āgantukosīti. Bhante mā amhākaṃ āgantukabhāvaṃ pucchatha, sve me bhikkhaṃ gaṇhathāti. Thero adhivāsesi. Gehepi therassa mahāsakkāro paṭiyatto. Thero punadivase taṃ gehadvāraṃ agamāsi. Atha naṃ nisīdāpetvā paṇītenāhārena parivisitvā seṭṭhiputto taṃ itthiṃ gahetvā therassa pādamūle nipajjāpetvā “bhante mayhaṃ sahāyikāya khamathā”ti āha. Kimetanti. Ayaṃ bhante pubbe mayhaṃ piyasahāyako hutvā tumhe oloketvā evaṃ nāma cintesi, athassa purisaliṅgaṃ antaradhāyi, itthiliṅgaṃ pātubhavi, khamatha bhanteti. Tena hi uṭṭhahatha, khamāmi vo ahanti. Therena “khamāmī”ti vuttamatteyyeva itthiliṅgaṃ antaradhāyi purisaliṅgaṃ pātubhavi.

Purisaliṅge pātubhūtamatteyyeva taṃ Takkasilāya seṭṭhiputto āha “samma sahāyaka ime dve dārakā tava kucchiyaṃ vutthattā maṃ paṭicca nibbattattā ubhinnaṃputtā eva, idheva vasissāma, mā ukkaṇṭhī”ti. “Samma ahaṃ ekenattabhāvena paṭhamāṃ puriso hutvā itthibhāvaṃ patvā

puna puriso jātoti vippakārappatto, paṭhamam maṃ paṭicca dve puttā nibbattā, idāni me kucchito dve puttā nikkhantā, svāham ekenattabhāvena vippakārappatto, puna ‘gehe vasissatī’ti saññaṃ mā kari, aham mama ayyassa santike pabbajissāmi, ime dve dārakā tava bhārāti, imesu mā pamajjī”ti vatvā putte sīse paricumbitvā parimajjitvā ure nipajjāpetvā pitu niyyādetvā nikkhamitvā therassa santike pabbajam yāci. Theropi nam pabbājetvā upasampādetvā gaṇhitvāva cārikaṃ caramāno anupubbena Sāvattim agamāsi. Tassa **Soreyyattheroti** nāmaṃ ahoṣi. Janapadavāsino taṃ pavattim ñatvā saṅkhubhitvā kotūhalajātā taṃ upasaṅkamitvā pucchiṃsu “evaṃ kira bhante”ti. Āma āvusoti. Bhante evarūpampi kāraṇaṃ nāma hoti. Tumhākaṃ kucchiyaṃ kira dve puttā nibbattā, tumhe paṭicca dve jātā, tesam vo kataresu balavasineho hotīti. Kucchiyaṃ vutthakesu āvusoti. Āgatāgatā nibaddham tatheva pucchiṃsu.

Thero “kucchiyaṃ vutthakesu eva sineho balavā”ti punappunaṃ kathento harāyamāno ekova nisīdati, ekova tiṭṭhati. So evaṃ ekattūpagato attabhāve khayavayaṃ samuṭṭhāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ āgatāgatā pucchanti “bhante evaṃ kira nāma ahoṣi”ti. Āmāvusoti. Kataresu sineho balavāti. Mayhaṃ katthaci sineho nāma natthīti. Bhikkhū “ayaṃ abhūtaṃ kathesi, purimadivasesu ‘kucchiyaṃ vutthaputtesu sineho balavā’ti vatvā idāni ‘mayhaṃ katthaci sineho natthī’ti vadati, aññaṃ byākaroti bhante”ti āhaṃsu. Satthā “na bhikkhave mama putto aññaṃ byākaroti, mama puttassa sammāpaṇihitena cittena maggassa diṭṭhakālato paṭṭhāya na katthaci sineho jāto, yaṃ sampattim neva mātā, na pitā kātuṃ sakkoti, taṃ imesaṃ sattānaṃ abbhantare pavattaṃ sammāpaṇihitaṃ cittameva deti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

43. “Na taṃ mātā pitā kayirā, aññe vāpi ca ñātakā.

Sammāpaṇihitaṃ cittaṃ, seyyaso naṃ tato kare”ti.

Tattha **na tanti** taṃ kāraṇaṃ neva mātā kareyya, na pitā, na aññe ñātakā. **Sammāpaṇihitanti** dasasu kusalakammaphesū sammā ṭhapitaṃ.

Seyyaso naṃ tato kareti tato kāraṇato seyyaso naṃ varataraṃ uttaritaraṃ kareyya, karotīti attho. Mātāpitaro hi puttānaṃ dhanāṃ dadamānā ekasmiṃyeva attabhāve kammaṃ akatvā sukhena jīvikakappanaṃ dhanāṃ dātuṃ sakkonti. Visākhāya mātāpitaropi tāva mahaddhanā mahābhogā, tassā ekasmiṃyeva attabhāve sukhena jīvikakappanaṃ dhanāṃ adaṃsu. Catūsu pana dīpesu cakkavattisiriṃ dātuṃ samatthā mātāpitaropi nāma puttānaṃ natthi, pageva dibbasampattiṃ vā paṭhamajjhānādisampattiṃ vā, lokuttarasampattidāne kathāva natthi, sammāpaṇihitaṃ pana cittaṃ sabbempetaṃ sampattiṃ dātuṃ sakkoti. Tena vuttaṃ “seyyaso naṃ tato kare”ti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṃ phalādīni pattā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Soreyyattheravatthu navamaṃ.

Cittavaggavaṇṇanā niṭṭhitā

Tatiyo vaggo.

4. Pupphavagga

1. Pathavikathāpasutapañcasatabhikkhuvatthu

Ko imaṃ pathaviṃ vicessatīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto pathavikathāpasute pañcasate bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira Bhagavatā saddhiṃ janapadacārikaṃ caritvā Jetavanaṃ āgantvā sāyanhasamaye upaṭṭhānasālāyaṃ sannisinnā attanā gatagataṭṭhānesu “asukagāmato asukagāmagamanaṭṭhāne samaṃ visamaṃ kaddamabahulaṃ sakkharabahulaṃ kālamattikaṃ tambamattikan”ti pathavikathaṃ kathesum. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “bhante amhehi vicaritaṭṭhāne pathavikathāyā”ti vutte “bhikkhave esā bāhirapathavī nāma, tumhehi ajjhattikapathaviyaṃ parikammaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vatvā imā dve gāthā abhāsi—

44. “Ko imaṃ pathaviṃ vicessatī¹,
Yamalokañca imaṃ sadevakaṃ.
Ko dhammapadaṃ sudesitaṃ,
Kusalo pupphamiva paccassatī.

45. Sekho pathaviṃ vicessatī,
Yamalokañca imaṃ sadevakaṃ.
Sekho dhammapadaṃ sudesitaṃ,
Kusalo pupphamiva paccassatī”ti.

Tattha **ko imanti** ko imaṃ attabhāvasaṅkhātāṃ pathaviṃ. **Vicessatī**ti attano ñāṇena vicinissati vijānissati² paṭivijjhissati, sacchikarissatīti attho. **Yamalokañcā**ti catubbidhaṃ apāyalokañca. **Imaṃ sadevakaṃ**ti imaṃ manussalokañca devalokaṃ saddhiṃ ko vicessati vicinissati vijānissati paṭivijjhissati sacchikarissatīti pucchi. **Ko dhammapadaṃ sudesitaṃ**ti yathāsabhāvato kathitattā sudesitaṃ sattatimsabodhipakkhiyadhammasaṅkhātāṃ dhammapadaṃ **kusalo** mālākāro **pupphaṃ** vicinanto viya

1. Vijessati (Sī, Syā)

2. Ñāṇena vijānissati (Sī, Syā)

ko pacesati vicinissati vijānissati upaparikkhissati paṭivijjhissati, sacchikarissatīti attho. **Sekhoti** adhisīlasikkhā adhicitasikkhā adhipaññāsikkhāti imā tisso sikkhā sikkhanato sotāpattimaggaṭṭham ādim katvā yāva arahattamaggaṭṭhā sattavidho sekho imaṃ attabhāvasaṅkhātāṃ pathaviṃ arahattamaggena tato chandarāgaṃ apakaḍḍhanto vicesati vicinissati vijānissati paṭivijjhissati sacchikarissati. **Yamalokañcāti** taṃ yathāvuttappakāraṃ yamalokañca imaṃ manussalokañca saha devehi sadevakam sveva vicesati vicinissati vijānissati paṭivijjhissati sacchikarissati. **Se khoti** sveva sattavidho sekho, yathā nāma kusalo mālākāro pupphārāmaṃ pavisitvā taruṇamakulāni ca pāṇakaviddhāni ca milātāni ca gaṇṭhikajātāni ca pupphāni vajjetvā sobhanāni sujātasujātāneva pupphāni vicināti, evameva imaṃ sukathitaṃ suniddiṭṭham bodhipakkhiyadhammapadampi paññāya pacesati vicinissati upaparikkhissati paṭivijjhissati sacchikarissatīti Satthā sayameva pañham viṣajjesi.

Desanāvasāne pañcasatāpi bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇimsu, sampattaparisaṃyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pathavikathāpasutapañcasatabhikkhuvatthu paṭhamam.

2. Marīcikammaṭṭhānikattheravatthu

Phenūpamanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto aññataraṃ marīcikammaṭṭhānikaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

So kira bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā “samaṇadhammaṃ karissāmi”ti araṇṇaṃ pavisitvā ghaṭetvā¹ vāyāmitvā arahattaṃ pattuṃ asakko “viseṣetvā kammaṭṭhānaṃ kathāpessāmi”ti Satthu santikaṃ āgacchanto antarāmagge marīciṃ dītva “yathā ayaṃ gimhasamaye uṭṭhitā marīci dūre ṭhitānaṃ rūpagatā viya paññāyati, santikaṃ āgacchantānaṃ neva paññāyati, ayaṃ attabhāvopi uppādavayaṭṭhena evarūpo”ti marīcikammaṭṭhānaṃ bhāvento āgantvā maggakilanto Aciravatiyaṃ nhāyitvā

1. Ghaṭetvā (Ka)

ekasmiṃ caṇḍasotatīre rukkhachāyāya nisinno udakavegābhighātena
 uṭṭhahitvā mahante mahante pheṇapiṇḍe bhijjamāne disvā “ayaṃ
 attabhāvopi uppajjitvā bhijjanatṭhena evarūpoyevā”ti ārammaṇaṃ aggaheṣi.
 Satthā Gandhakuṭiyāṃ ṭhitova taṃ therāṃ disvā “evameva bhikkhu,
 evarūpovāyaṃ attabhāvo pheṇapiṇḍo viya marīci viya
 uppajjanabhijjanasabhāvoyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

46. “Pheṇūpamaṃ kāyamimaṃ viditvā,
 Marīcidhammaṃ abhisambudhāno.
 Chetvāna mārassa papupphakāni,
 Adassanaṃ maccurājassa gacche”ti.

Tattha **pheṇūpamanti** imaṃ kesādisamūhasaṅkhātāṃ kāyaṃ
 abaladubbalaṭṭhena anaddhaniyatāvakālīkaṭṭhena¹ pheṇapiṇḍasarikkhakoti
 viditvā. **Marīcidhammanti** yathā marīci dūre ṭhitānaṃ rūpagatā viya
 gayhūpagā viya hoti, santike upagacchantānaṃ rittā tucchā agayhūpagā
 sampajjati, evameva khaṇika-ittarapaccupaṭṭhānaṭṭhena ayaṃ kāyopi
 marīcidhammoti **abhisambudhāno** bujjhanto, jānantoti attho. **Mārassa**
papupphakāniti mārassa papupphakasaṅkhātāni tebhūmakāni vaṭṭāni
 ariyamaggena chinditvā khīṇāsavo bhikkhu maccurājassa adassanaṃ
 avisayaṃ amatamahānibbānaṃ gaccheyyāti.

Gāthāpariyosāne thero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā Satthu
 suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ thomento vaṇṇento vandantova āgatoti.

Marīcikammaṭṭhānikattheravatthu dutiyaṃ.

3. Viṭaṭūbhavatthu

Pupphāniheva pacinantanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ
 viharanto sapaṇisaṃ mahoghena ajjhottharivā māritaṃ Viṭaṭūbhaṃ²
 ārabha kathesi.

1. Abaladubbala-anaddhaniyatāvakālīkaṭṭhena (Sī, Syā)

2. Viḍūḍabhaṃ (Sī, Syā)

Tatrāyaṃ anupubbikathā—Sāvatthiyaṃ hi Mahākosalarāṇṇo putto Pasenadikumāro nāma, Vesāliyaṃ Licchaviraṇṇo putto Licchavikumāro Mahāli nāma, Kusinārāyaṃ Mallarājaputto Bandhulo nāmāti ime tayo disāpāmokkhassācariyassa santike sippuggahaṇatthaṃ Takkaṣilaṃ gantvā bahinagare sālāya samāgatā aññaṃaññaṃ āgatakāraṇaṃ kulaṇca nāmaṇca pucchitvā sahāyakā hutvā ekatova ācariyaṃ upasaṅkamitvā sippaṃ sikkhantā na cirasseva uggahitasippā ācariyaṃ āpucchitvā ekatova nikkhamitvā sakasakaṭṭhānāni agamaṃsu. Tesu **Pasenadikumāro** pitu sippaṃ dassetvā pasannena pitarā rajje¹ abhisitto. **Mahālikumāro** licchavīnaṃ sippaṃ dassento mahantena ussāhena dassesi, tassa akkhīni bhijjitvā agamaṃsu. Licchavirājāno “aho vata amhākaṃ āciriyo akkhivināsaṃ patto, na naṃ pariccajissāma, upaṭṭhahissāma naṃ”ti tassa sataṣaṣṣuṭṭhānakaṃ ekaṃ dvāraṃ adamsu. So taṃ nissāya pañcasate licchavirājaputte sippaṃ sikkhāpento vasi. **Bandhulakumāro** saṭṭhiṃ saṭṭhiṃ veḷū gahetvā majje ayasalākaṃ pakkhipitvā saṭṭhikalāpe ussāpetvā ṭhapite Mallarājakulehi “ime kappetū”ti vutto asītiṭhatthaṃ ākāsaṃ ullaṅghitvā asinā kappento agamāsi. So osānakalāpe ayasalākāya “kirī”ti² saddaṃ sutvā “kiṃ etan”ti pucchitvā sabbakalāpesu ayasalākānaṃ ṭhapitabhāvaṃ ṇatvā asinā chaḍḍetvā rodamāno “mayhaṃ ettakesu ṇāṭisuhajjesu ekopi sasineho³ hutvā imaṃ kāraṇaṃ nācikkhi. Sace hi ahaṃ jāneyyaṃ, ayasalākāya saddaṃ anuṭṭhāpentova chindeyyaṃ”ti vatvā “sabbepime māretvā rajjaṃ kareyyaṃ”ti⁴ mātāpitūnaṃ kathesi. Tehi “paveṇiraṇṇaṃ nāma tāta idaṃ na labbhā evaṃ kātun”ti nānappakārena vārīto “tena hi mama sahāyakassa santikaṃ gamissāmi”ti Sāvatthiṃ agamāsi.

Pasenadi Kosalo rājā tassāgamaṇaṃ sutvā paccuggantvā mahantena sakkārena taṃ nagaraṃ pavesetvā senāpatiṭṭhāne ṭhapesi. So mātāpitāro pakkosāpetvā tattheva vāsaṃ kappesi. Athekadivasaṃ

1. Rajjena (Syā, Ka)

2. Kiṇīti (Sī)

3. Sasneho (Sī)

4. Kāressanti (Sī)

rājā uparipāsāde ʒhito antaravīthim olokayamānā “Anāthapiṇḍikassa Cūḷa-anāthapiṇḍikassa Visākhāya Suppavāsāyā”ti etesaṃ gehe niccaṃ bhattakiccatthāya gacchante anekasahassee bhikkhū disvā “kaḥaṃ ayyā gacchantī”ti pucchitvā “deva Anāthapiṇḍikassa gehe niccabhattasālākabhattagilānabhattādīnaṃ atthāya devasikaṃ dve bhikkhusahasasāni gacchanti, Cūḷa-anāthapiṇḍikassa gehe pañcasatāni, tathā Visākhāya, tathā Suppavāsāyā”ti vutte sayampi bhikkhusaṃgḥaṃ upaṭṭhahitukāmo vihāraṃ gantvā bhikkhusahasasena saddhim Satthāraṃ nimantetvā sattāhaṃ sahatthā dānaṃ datvā sattame divase Satthāraṃ vanditvā “bhante pañcahi me bhikkhusatehi saddhim nibaddhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti āha. Mahārāja Buddhā nāma ekaṭṭhāne nibaddhaṃ bhikkhaṃ na gaṇhanti, bahū janā Buddhānaṃ āgamaṇaṃ paccāsīsantīti. “Tena hi ekaṃ bhikkhuṃ nibaddhaṃ pesethā”ti āha. Satthā Ānandattherassa bhāraṃ akāsi. Rājā bhikkhusaṃghe āgate pattaṃ gaḥetvā “ime nāma parivisaṇṭu”ti avicāretvāva sattāhaṃ sayameva parivisitvā aṭṭhame divase vikkhattacitto pamajjamakāsi¹. Rājakule nāma anāṇattā āsanāni pañṇāpetvā bhikkhū nisīdāpetvā parivisaṇṭuṃ na labhanti “na mayaṃ idha ʒhātuṃ sakkhissāmā”ti bahū bhikkhū pakkamimsu. Rājā dutiyadivasepi pamajji, dutiyadivasepi bahū bhikkhū pakkamimsu. Tatiyadivasepi pamajji, tadā Ānandattheraṃ ekakameva ʒhapetvā avasesā pakkamimsu. Puñṇavantā nāma kāraṇavasikā honti, kulānaṃ pasādaṃ rakkhanti. Tathāgatassa ca Sāriputtatthero Mahāmoggallānatthero dve aggasāvaka, Khemā Uppalavaṇṇāti dve aggasāvika, upāsakesu Citto gaḥapati, hatthako Āḷavakoti dve agga-upāsika², upāsikāsu Velukaṇṭhakī Nandamātā, Khujjuttarāti dve agga-upāsika³, iti ime aṭṭha jāne ādimaṃ katvā ʒhānantarapattā sabbepe sāvaka ekadesena dasannaṃ pāramīnaṃ pūritattā mahāpuñṇā abhinīhārasampannā. Ānandattheropi kappasatasahasasāni pūritapāramī abhinīhārasampanno mahāpuñṇo attano kāraṇavasikatāya kulassa pasādaṃ rakkhanto aṭṭhāsi. Taṃ ekakameva nisīdāpetvā parivisimsu.

1. Papañcamakāsi (Sī, Syā)

2. Aggasāvaka upāsaka (Sī, Syā)

3. Aggasāvika upāsika (Sī, Syā)

Rājā bhikkhūnaṃ gatakāle āgantvā khādanīyabhojanīyāni tatheva ṭhitāni¹ disvā “kiṃ ayyā nāgamimsū”ti pucchitvā “Ānandatthero ekakova āgato devā”ti sutvā “addhā ettakaṃ me bhattacchedanamakamsū”ti bhikkhūnaṃ kuddho Satthu santikaṃ gantvā “bhante mayā pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ bhikkhā paṭiyattā, Ānandatthero kira ekakovāgato, paṭiyattā bhikkhā tatheva ṭhitā, pañcasatā bhikkhū mama gehe saññaṃ na karimsu, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti āha. Satthā bhikkhūnaṃ dosaṃ avatvā “mahārāja mama sāvakānaṃ tumhehi saddhiṃ vissāso natthi, tena na gatā² bhavissanti”ti vatvā kulānaṃ anupagamanakāraṇaṇca upagamanakāraṇaṇca pakāsento bhikkhū āmantetvā imaṃ suttaṃ māha—

“Navahi bhikkhave aṅgehi samannāgataṃ kulaṃ anupagantvā vā nālaṃ upagantuṃ, upagantvā vā nālaṃ upanisīdituṃ. Katamehi navahi, na manāpena paccuṭṭhenti, na manāpena abhivādentī, na manāpena āsanaṃ denti, santamassa pariguhanti, bahukampi thokaṃ denti, paṇītaṃ lūkaṃ denti, asakkaccaṃ denti no sakkaccaṃ, na upanisīdanti dhammassavanāya bhāsitaṃ na sussūsanti. Imehi kho bhikkhave navahaṅgehi samannāgataṃ kulaṃ anupagantvā vā nālaṃ upagantuṃ, upagantvā vā nālaṃ upanisīdituṃ.

Navahi bhikkhave aṅgehi samannāgataṃ kulaṃ anupagantvā vā alaṃ upagantuṃ, upagantvā vā alaṃ upanisīdituṃ. Katamehi navahi, manāpena paccuṭṭhenti, manāpena abhivādentī manāpena āsanaṃ denti, santamassa na pariguhanti, bahukampi bahukaṃ denti, paṇītaṃ denti, sakkaccaṃ denti no asakkaccaṃ, upanisīdanti dhammassavanāya, bhāsitaṃ sussūsanti. Imehi kho bhikkhave navahaṅgehi samannāgataṃ kulaṃ anupagantvā vā alaṃ upagantuṃ, upagantvā vā alaṃ upanisīdituṃ”ti³.

Iti kho mahārāja mama sāvakā tumhākaṃ santikā vissāsaṃ alabhantā na gatā bhavissanti. Porāṇakapaṇḍitāpi hi avissāsikaṭṭhāne sakkaccaṃ upaṭṭhiyamānāpi māraṇantikaṃ vedanaṃ patvā vissāsikaṭṭhānameva agamimsūti. “Kadā bhante”ti raññaṃ puṭṭho atītaṃ āhari—

1. Ṭhapitāni (Sī, Ka)

2. Nāgatā (Ka)

3. Am 3. 192 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente Kesavo nāma rājā rajjaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbaji. Taṃ pañca purisasatāni anupabbajimsu. So Kesavatāpaso nāma ahosi. Pasādhana-kappako panassa anupabbajitvā Kappako nāma antevāsiko ahosi. Kesavatāpaso parisāya saddhim aṭṭha māse Himavante vasitvā vassārattasamaye loṇambilasevanatthāya Bārāṇasiṃ patvā bhikkhāya pāvīsi. Atha naṃ rājā disvā pasīditvā catumāsam attano santike vasanatthāya paṭiññaṃ gahetvā uyyāneva vasāpento sayam sāyaṃpātāṃ assa upaṭṭhānaṃ gacchati. Avasesā tāpasā katipāhaṃ vasitvā hatthisaddādīhi ubbālā hutvā ukkaṇṭhitvā “ācariya ukkaṇṭhitamhā, gacchāmā”¹ti āhaṃsu. Kahaṃ tātāti. Himavantaṃ ācariyāti. Rājā amhākaṃ āgata-divaseyeva catumāsam idha vasanatthāya paṭiññaṃ gaṇhi. Kathaṃ gamissatha¹ tātāti. “Tumhehi amhākaṃ anācikkhitvā paṭiññaṃ dinnā, mayam idha na sakkoma vasitum, ito avidūre tumhākaṃ pavattissavanaṭṭhāne vasissāmā”²ti vanditvā pakkamimsu. Kappantevāsikena saddhim ācariyo ohīyi.

Rājā upaṭṭhānaṃ āgato “kahaṃ ayyā”²ti pucchi. “Sabbe ukkaṇṭhitamhāti vatvā Himavantaṃ gatā mahārājā”²ti āha. Kappakopi na cirasseva ukkaṇṭhitvā ācariyena punappunaṃ vāriyamānopi “na sakkomī”²ti vatvā pakkāmi. Itaresaṃ pana santikaṃ agantvā² ācariyassa pavattiṃ suṇanto avidūre ṭhāne vasi. Aparabhāge ācariyassa antevāsike anussarantassa kucchirogo uppajji. Rājā vejjehi tikicchāpesi, rogo na vūpasammati. Tāpaso āha “kiṃ mahārāja icchasi me rogavūpasaman”²ti. Bhante sacāhaṃ sakkuṇeyyaṃ, idāneva vo phāsukaṃ kareyyanti. Mahārāja sace me phāsukaṃ icchasi, maṃ antevāsikānaṃ santikaṃ pesehīti. Rājā “sādhu bhante”²ti taṃ mañcake nipajjāpetvā Nārada-amaccappamukhe cattāro amacce “mama ayyassa pavattiṃ ñatvā mayhaṃ sāsanaṃ paṇiṇeyyāthā”²ti uyyojesi. Kappantevāsiko ācariyassa āgamaṇaṃ sutvā paccuggamaṇaṃ katvā itare “kahaṃ”²ti vutte “asukaṭṭhāne kira vasanti”²ti āha. Tepi ācariyassāgamaṇabhāvaṃ sutvā tattheva samosaritvā ācariyassa uṇhodakaṃ datvā phalāphalaṃ adaṃsu.

1. Gamissāma (Sī, Ka)

2. Āgantvā (Sī), gantvā (Syā, Ka)

taṃ khaṇaṇṇeva rogo vūpasammati. So katipāheneva suvaṇṇavaṇṇo ahosi.
Atha naṃ Nārado pucchi—

Manussindam jahitvāna, sabbakāmasamiddhinam.

Katham nu Bhagavā kesī, kappassa ramati assame.

Sādūni ramaṇīyāni, santi vakkhā¹manoramā.

Subhāsītāni kappassa, Nārada ramayanti maṃ.

Sālīnam odanam bhuñje, suciṃ maṃsūpasecanam.

Katham sāmākanīvāram, aloṇam chādayanti taṃ.

Sādum vā yadi vā'sādum, appam vā yadi vā bahum.

Vissattho yattha bhuñjeyya, vissāsaparamā rasā²ti².

Satthā imaṃ dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānento “tadā
rājā Moggallāno ahosi, Nārado Sāriputto, Kappantevāsiko Ānando,
Kesavatāpaso ahamevā”ti vatvā “evam mahārāja pubbepi paṇḍitā
māraṇantikaṃ vedanam patvā vissāsikaṭṭhānam gamimsu, mama sāvaka
tumhākaṃ santike vissāsaṃ na labhanti mañṇe”ti āha. Rājā
“bhikkhusaṃghena saddhiṃ mayā vissāsaṃ kātuṃ vaṭṭati, katham nu kho
karissāmīti Sammāsambuddhassa nātidhītaram mama gehe kātuṃ vaṭṭati,
evam sante ‘dahaṛā ca sāmaṇerā ca Sammāsambuddhassa nātirājā’ti mama
santikaṃ vissatthā³ nibaddham āgamissantī”ti cintetvā “ekaṃ me dhītaram
dentū”ti sākiyānam santikaṃ sāsanam pesesi. “Katarassa Sakyassa dhītā”ti
ca pucchitvā “ñatvā āgaccheyyāthā”ti vatvā dūte āṇāpesi. Dūtā gantvā
Sākiye dārikaṃ yācimsu. Te sannipatitvā “pakkhantariko⁴ rājā, sace na
dassāma, vināsessati no, na kho pana amhehi kulena sadiso, kim nu kho
kātabban”ti mantayimsu. Mahānāmo “mama dāsiyā kucchimhi jātā
Vāsabhakhattiyā nāma dhītā rūpasobhaggappattā atthi, taṃ dassāmā”ti vatvā
dūte āha “sādhu raṇṇo dārikaṃ dassāmā”ti. Sā kassa dhītā.
Sammāsambuddhassa cūlapituputtassa Mahānāmassa Sakkassa dhītā
Vāsabhakhattiyā nāmāti.

1. Rukkhā (Sī, Syā, Ka)

3. Vissatṭhā (Syā)

2. Khu 5. 116 piṭṭhe.

4. Pakkhuttariyo (Sī)

Te gantvā rañño ārocayim̐su. Rājā “yadi evaṃ, sādhu, siḡhaṃ ānetha, khattiyā ca nāma bahumāyā, dāsīdhītarampi pahīṇeyyur̐, pitarā saddhiṃ ekabhājane bhuñjantiṃ āneyyāthā”ti pesesi. Te gantvā “devatumhehi saddhiṃ ekato bhuñjantiṃ rājā icchatī”ti āhaṃsu. Mahānāmo “sādhu tātā”ti taṃ alaṅkārapetvā attano bhojanakāle pakkosāpetvā tāya saddhiṃ ekato bhuñjanākāraṃ dassetvā dūtānaṃ niyyādesi. Te taṃ ādāya Sāvattiṃ gantvā taṃ pavattiṃ rañño ārocesuṃ. Rājā tuṭṭhamānaso taṃ pañcannaṃ itthisatānaṃ jeṭṭhikaṃ katvā aggamahesiṭṭhāne abhisiṅci. Sā na cirasseva suvaṇṇavaṇṇaṃ puttaṃ vijāyi.

Athassa nāmaggaṇadivase rājā dāraḡassa ayyakassa¹ santikaṃ pesesi “Sakyaṛājadhītā Vāsabhakhattiyā puttaṃ vijātā, kimassa nāmaṃ karomā”ti. Taṃ pana sāsanaṃ gaḡetvā gato amacco thokaṃ badhiradhātuko, so gantvā rañño ayyakassa ārocesi, sotaṃ² sutvā “Vāsabhakhattiyā puttaṃ avijāyitvāpi sabbajanaṃ abhibhavi, idāni pana rañño ativiya vallabhā bhavissatī”ti āha. Badhiro amacco “vallabhā”ti vacanaṃ dussutaṃ sutvā “Viṭaṭūbho”ti sallakkhetvā rājānaṃ upagantvā “devakumārassa kira ‘Viṭaṭūbho’ti nāmaṃ karoṡhā”ti āha. Rājā “porāṇakaṃ no kulasantakaṃ nāmaṃ bhavissatī”ti cintetvā taṃ nāmaṃ akāsi. Athassa daharakāleyeva rājā “Satthu piyaṃ karomī”ti senāpatiṭṭhānaṃ adāsi.

So kumāraparihārena vaḡḡdhanto sattavassikakāle añṇesaṃ kumārānaṃ mātāmahakulato hatthirūpaka-assarūpakādīni āhariyamānāni disvā mātaraṃ pucchi “amma añṇesaṃ mātāmahakulato paṇṇākāro āhariyati, mayhaṃ koci kiṅci na pesesi, kiṃ tvaṃ nimātā nipitā”ti³. Atha naṃ sā “tāta tava Sakyaṛājāno mātāmahā dūre pana vasanti, tena te kiṅci na pesenti”ti vaṅcesi. Soḡsavassikakāle “amma tava mātāmahakulaṃ passitukāmomhī”ti vatvā “alaṃ tātā, kiṃ tattha gantvā karissatī”ti vāriyamānopi punappunaṃ yāci. Athassa mātā “tena hi gaḡchā”ti sampatīcchi. So pitu ārocetvā mahantena parivārena nikkhami. Vāsabhakhattiyā puretaraṃ paṇṇaṃ pesesi

1. Ayyikāya (Sī, Syā)

2. Sā taṃ pavattiṃ (Syā)

3. Nimmātāpitikāti (Sī)

“aham idha sukham vasāmi, māssa kiñci sāmīno antaram dassayimsū”ti. Sākiyā Viṭaṭūbhassa āgamanam nātvā “vanditum na sakkomā”ti tassa daharadahare kumāre janapadam pahīnitvā tasmim Kapilapuram sampatte santhāgāre sannipatimsu. Kumāro tattha gantvā aṭṭhāsi.

Atha nam “ayam te tāta mātāmaho, ayam mātulo”ti vatvā vandāpesum. So sabbe vandamāno vicaritvā ekampi attānam vandantam adisvā “kim nu kho mam vandantā¹ natthī”ti pucchi. Sākiyā “tāta te kaniṭṭhakumārā janapadam gatā”ti vatvā tassa mahantam sakkāram karimsu. So katipāham vasitvā mahantena parivārena nikkhami. Athekā dāsī santhāgāre tena nisinnaphalakam “idam Vāsabhakhattiyāya dāsiyā puttassa nisinnaphalakan”ti akkositvā paribhāsivā khīrodakena dhovi. Eko puriso attano āvudham pamussitvā nivatto tam gaṇhanto Viṭaṭūbhakumārassa akkosanasaddam sutvā tam kāraṇam pucchitvā “Vāsabhakhattiyā dāsiyā kucchimhi Mahānāmasakkam paṭicca jātā”ti² nātvā balakāyassa kathesi. “Vāsabhakhattiyā kira dāsīdhītā”ti mahākolāhalam ahosi. Tam sutvā Viṭaṭūbho “ete tāva mama nisinnaphalakam khīrodakena dhovantu³, aham pana rajje paṭiṭṭhitakāle etesam galalohitam gahetvā mama nisinnaphalakam dhovissāmi”ti cittam paṭṭhapesi. Tasmim Sāvattim gate amaccā tam pavattim raṇṇo ārocayimsu. Rājā “mayham dāsīdhītaram adamsū”ti sākiyānam kujjhivā Vāsabhakhattiyāya ca puttassa ca dinnaparihāram acchinditvā dāsādāsīhi laddhabbamattameva dāpesi.

Tato katipāhaccayena Satthā rājanivesanam gantvā paññattāsane nisīdi. Rājā āgantvā vanditvā “bhante tumhākam kira nātākehi dāsīdhītā mayham dinnā, tenassā aham saputtāya parihāram acchinditvā dāsādāsīhi laddhabbamattameva dāpesin”ti āha. Satthā “ayuttam mahārāja Sākiyehi katam, dadantehi nāma samānajātikā dātābbā assa, tam pana mahārāja vadāmi, Vāsabhakhattiyā khattiyarājadhītā, khattiyaraṇṇo gehe abhisekam labhi. Viṭaṭūbhopi khattiyarājānameva paṭicca jāto,

1. Vandakā (Ka)

2. Mahānāmasakkassa jātāti (Sī, Syā), Mahānāmasakkassa paṭicca jātāti (Ka)

3. Dhovanti (Sī)

mātugottaṃ nāma kiṃ karissati, pitu gottameva pamāṇanti. Porāṇakapaṇḍitā dalidditthiyā kaṭṭhahārikāya aggamaheṣiṭṭhānaṃ adaṃsu, tassā ca kucchimhi jātakumāro dvādasayojanikāya Bārāṇasiyā rajjaṃ patvā Kaṭṭhavāhanarājā nāma jāto”ti **Kaṭṭhahārijātakam**¹ kathesi. Rājā dhammakathaṃ sutvā “pitugottameva kira pamāṇaṃ”ti tussitvā Vāsabhakhattiyāya ca puttassa ca pakatiparihārameva dāpesi.

Bandhulasenāpatissapi kho Kusinārāyaṃ Mallarājadhītā Mallikā nāma bhariyā dīgharattaṃ puttaṃ na vijāyi. Atha naṃ Bandhulo “attano kulaghrameva gacchā”ti uyyojesi. Sā “Satthāraṃ disvāva gamissāmī”ti Jetavanaṃ pavisitvā Tathāgataṃ vanditvā ṭhitā “kahaṃ gacchasi”ti vuttā “sāmiko maṃ bhante kulagharaṃ peseti”ti āha. Kiṃ kāraṇāti. Vañcyā kirasmi aputtikāti. Yadi evaṃ, gamanakiccaṃ natthi, nivattassūti. Sā tuṭṭhamānasā Satthāraṃ vanditvā nivesanaṃ gantvā “kasmā nivattāsī”ti vuttā “Dasabalena nivattitāmhī”ti āha. Bandhulo “diṭṭhaṃ bhavissati dīghadassinaṃ kāraṇaṃ”ti sampatiṇṇhi. Sā na cirasseva gabbhaṃ paṭilabhitvā uppannadohaḷā “dohaḷo me uppanno”ti ārocesi. Kiṃ dohaḷoti. Vesālinagare gaṇarājakulānaṃ abhisekamaṅgalapokkharāṇiyaṃ otaritvā nhatvā pāṇiyaṃ pātukāmāmhī sāmīti. Bandhulo “sādhū”ti vatvā saḥassathāmadhanaṃ gahetvā taṃ rathaṃ āropetvā Sāvattitho nikkhamitvā rathaṃ pājento² Mahālilicchavino dinnadvārena Vesālīṃ pāvisi. Mahālilicchavino ca dvārasamīpe eva nivesanaṃ hoti. So rathassa ummāre paṭighātasaddaṃ sutvā “Bandhulassa rathasaddo eso, ajja Licchavīnaṃ bhayaṃ uppajjissati”ti āha.

Pokkharāṇiyā anto ca bahi ca ārakkhā balavatī, upari lohajālaṃ patthaṭaṃ, sakuṇānampi okāso natthi. Bandhulasenāpati pana rathā otaritvā ārakkhake manusse vettena³ paharanto palāpetvā lohajālaṃ chinditvā antopokkharāṇiyaṃ bhariyaṃ nhāpetvā sayampi nhatvā puna taṃ rathaṃ āropetvā nagarā nikkhamitvā āgatamaggeneva pāyāsi. Te ārakkhamanussā Licchavirājūnaṃ ārocesuṃ. Licchavirājāno kujjhितvā pañca rathasatāni āruyha Bandhulamallaṃ⁴ gaṇhissāmā”ti nikkhamiṃsu. Taṃ

1. Khu 5. 2 piṭṭhe.

3. Khaggena (Ka)

2. Vāhento (Sī)

4. Bandhulañca Mallikañca (Ka)

pavattiṃ Mahāliṣṣa ārocesuṃ. Mahāli “mā gamittha, so hi vo sabbe ghātessatī”ti āha. Tepi “mayam gamissāma evā”ti vadimsu. Tena hi tassa rathacakkassa yāva nābhito pathaviṃ pavitṭhatṭhānam disvā nivatteyyātha, tato anivattantā purato asanisaddam viya suṇissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha. Tato anivattantā tumhākaṃ rathadhuresu chiddam passissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha, purato mā gamitthāti. Te tassa vacanena anivattitvā tam anubandhimsu eva. Mallikā disvā “rathā sāmī paññāyanti”ti āha. Tena hi ekasseva rathassa paññāyanakāle mam āroceyyāsīti. Sā yadā sabbe rathā eko viya hutvā paññāyimsu, tadā “ekameva sāmī rathasīsam paññāyati”ti āha. Bandhulo “tena hi imā rasmiyo gaṇhāhi”ti tassā rasmiyo datvā rathe ṭhitova dhanuṃ āropesi, rathacakkam yāva nābhito pathaviṃ pāvisi.

Licchavino tam ṭhānam disvāpi na nivattimsu. Itaro thokaṃ gantvā jiyam pothesi¹, asanisaddo viya ahosi. Te tatopi na nivattimsu, anubandhantā gacchanteva. Bandhulo rathe ṭhitakova ekasaram khipi, so pañcannam rathasatānam rathasīse chiddam katvā pañca rājasatāni parikarabandhanaṭṭhāne² vinivijjhivā pathaviṃ pāvisi. Te attano paviddhabhāvam ajānitvā “tiṭṭha re, tiṭṭha re”ti vadantā anubandhimsu eva. Bandhulo ratham ṭhapetvā³ “tumhe matakā, matakhehi saddhim mayham uddham nāma natthi”ti āha. Matakā nāma amhādisā na hontīti. Tena hi sabbapacchimassa parikaram⁴ mocethāti. Te mocayimsu. So muttamatte eva maritvā patito. Atha te sabbepi “tumhe evarūpā, attano gharāni gantvā samvidhātābham samvidahitvā puttadāram anusāsivā sannāham mocethā”ti āha. Te tathā katvā sabbepi jīvitaṃ khamayam pattā. Bandhulopi Mallikaṃ Sāvattiṃ ānesi. Sā soḷasakkhattuṃ yamake yamake putte vijāyi. Sabbepi sūrā thāmasampannā ahesuṃ, sabbasippānam nipphattiṃ pāpuṇimsu. Ekekassa purisasahassam parivāro ahosi. Pitarā saddhim rājanivesanam gacchantehi teheva rājaṇaṇam paripūri.

1. Poṭhesi (Sī), poṭesi (Ka) 2. Parikkhārabandhanaṭṭhāne (Ka) 3. Pājetvā (Ka)

4. Sabbapurimassa parikaram (Sī), sabham purimapacchi maparikkhāram (Ka)

Athekadivasam vinicchaye kūṭaṭṭaparājita¹ manussā Bandhulam āgacchantam disvā mahāviraṇam viravantā vinicchaya-amaccānam kūṭaṭṭakaraṇam tassa ārocesum. So vinicchayaṇ gantvā taṇ aṭṭam vicāretvā² sāmikameva sāmikaṇ akāsi. Mahājano mahāsaddena sādhuḱāraṇ pavattesi. Rājā “kiṇ idan”ti pucchitvā tamatthaṇ sutvā tussitvā sabbepi te amacce hāretvā³ Bandhulasseva vinicchayaṇ niyyādesi. So tato paṭṭhāya sammā vinicchayi. Tato te porāṇakavinicchayikā amaccā kiñci lañjaṇ alabhantā appalābhā hutvā “Bandhulo rajjaṇ pattheti”ti rājakule paribhindimsu. Rājā tesam kathaṇ saddahitvā⁴ cittaṇ niggahetuṇ nāsakkhi. “Imasmiṇ idheva ghāṭiyamāne garahā me uppajjissati”ti puna cintetvā payuttapurisēhi paccantaṇ pahārāpetvā Bandhulam pakkosāpetvā “paccanto kira kupito, tava puttehi saddhiṇ gantvā core gaṇhāhi”ti pahiṇitvā “ethevassa dvattiṇsāya puttehi saddhiṇ sīsāṇ chinditvā āharathā”ti tehi saddhiṇ aññepi samatthe mahāyodhe pesesi. Tasmiṇ paccantaṇ gacchanteyeva “senāpati kira āgacchatī”ti payuttacorā palāyimsu. So taṇ padesam āvāsāpetvā saṇṭhāpetvā nivatti.

Athassa nagarato avidūre ṭhāne te yodhā puttehi saddhiṇ sīsāṇ chindimsu. Taṇ divasaṇ Mallikāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṇ dve aggasāvakaṇ nimantitā honti. Athassa pubbaṇhe eva “sāmikassā te saddhiṇ puttehi sīsāṇ chinnan”ti paṇṇam āharitvā adamsu. Sā taṇ pavattiṇ ṇatvā kassaci kiñci avatvā paṇṇam ucchaṇge ṭhapetvā bhikkhusaṇghameva parivisi. Athassā paricārikāyo bhikkhūnaṇ bhattaṇ datvā sappicāṭiṇ āharantiyo therānaṇ purato sappicāṭiṇ bhindimsu. Dhammasenāpati “bhedanadhammaṇ bhinnaṇ, na cintitabban”ti āha. Sā ucchaṇgato paṇṇam nīharitvā “dvattiṇsāya puttehi saddhiṇ pitusīsāṇ chinnanti me imaṇ paṇṇam āharimsu, ahaṇ idam sutvāpi na cintemi, sappicāṭiyā bhinnāya kiṇ cintayissāmi bhante”ti āha. Dhammasenāpati “animittamanaññātāṇ, maccānaṇ idha jīvitaṇ”ti-ādini⁵ vatvā dhammaṇ desetvā uṭṭhāyāsanaṇ vihāraṇ agamāsi. Sāpi dvattiṇsa suṇisāyo pakkosāpetvā “tumhākaṇ sāmikā niraparādhā attano purimakammaphalaṇ

1. Kūṭaḍḍaparājita (Ka)

2. Tīretvā (Sī, Syā)

3. Hāpetvā (Ka)

4. Gahetvā (Sī, Syā)

5. Khu 1. 371 piṭṭhe.

labhiṃsu, tumhe mā socayittha, mā paridevittha, rañño upari manopadosaṃ mā karitthā”ti ovadi.

Rañño carapurisā taṃ kathaṃ sutvā gantvā tesaṃ niddosabhāvaṃ rañño kathayim̐su. Rājā saṃvegappatto tassā nivesanaṃ gantvā Mallikañca suṇisāyo cassā khamāpetvā Mallikāya varaṃ adāsi. Sā “varo gahito me hotū”ti vatvā tasmim̐ gate matakabhattaṃ datvā nhatvā rājānaṃ upasaṅkamitvā vanditvā “deva tumhehi mayhaṃ varo dinno, mayhañca aññena attho natthi, dvattim̐sāya me suṇisānaṃ mamañca kulagharagamaṇaṃ anujānāthā”ti āha. Rājā sampaṭicchi. Sā dvattim̐sa suṇisāyo yathāsakāni kulāni pesesi, sayampi Kusinārānagare attano kulagharaṃ agamāsi.

Rājāpi Bandhulasenāpatino bhāgineyyassa Dīghakārāyanassa nāma senāpatiṭṭhānaṃ adāsi. So pana “mātulo me iminā mārīto”ti rañño otāraṃ¹ gavesanto vicarati. Rājāpi niraparādhassa Bandhulassa mārītakālato paṭṭhāya vipaṭṭisārī hutvā cittassādaṃ na labhati, rajjasukhaṃ nānubhoti. Tadā Satthā Sakyānaṃ Medāḷupaṃ² nāma nigamaṃ upanissāya viharati. Rājā tattha gantvā ārāmato avidūre khandhāvāraṃ nivāsetvā “mandena parivārena Satthāraṃ vandissāmī”ti vihāraṃ gantvā pañcarājakakudhabhaṇḍāni Dīghakārāyanassa datvā ekakova Gandhakuṭim̐ pāvīsi. Sabbaṃ **Dhammacetiyasuttaniyāmena**³ dīpetabbaṃ. Tasmim̐ Gandhakuṭim̐ pavitthe Dīghakārāyano tāni pañca rājakakudhabhaṇḍāni gahetvā Viṭaṭūbhaṃ rājānaṃ katvā rañño ekaṃ assaṃ ekañca upaṭṭhānakārīkaṃ mātugāmaṃ ṭhapetvā nivattetvā Sāvattim̐ agamāsi.

Rājā Satthārā saddhim̐ piyakathaṃ kathetvā Satthāraṃ vanditvā nikkhanto senaṃ adisvā taṃ mātugāmaṃ pucchitvā taṃ pavattim̐ sutvā “ahaṃ bhāgineyyaṃ ādāya gantvā Viṭaṭūbhaṃ gahessāmī”ti Rājagahanagaraṃ gacchanto vikāle dvāresu pidahitesu nagaraṃ patvā ekissā sālāya nipajjitvā vātātapehi kilanto rattibhāge tattheva kālamakāsi. Vibhātāya rattiya “deva Kosalanarinda anātho jātosi”ti

1. Okāsaṃ (Ka)

2. Ulumpaṃ (Si)

3. Ma 2. 320 piṭṭhe.

vippalapantiyā tassā itthiyā saddaṃ sutvā rañño ārocesuṃ. So mātulassa mahantena sakkārena sarīrakiccaṃ kāresi.

Viṭaṭūbhopi rajjaṃ labhitvā taṃ veraṃ saritvā “sabbepi Sākiye māressāmi”ti mahatiyā senāya nikkhami. Taṃ divasaṃ Satthā paccūsakāle lokaṃ volokento ñātisaṃghassa vināsaṃ disvā “ñātisaṃghaṃ kātum vaṭṭati”ti cintevā pubbaṇhasamaye piṇḍāya caritvā piṇḍapāṭapaṭikkanto Gandhakuṭiyaṃ sīhaseyyaṃ kappetvā sāyanhasamaye ākāseṇa gantvā Kapilavatthusāmaṇṭe ekasmiṃ kabaraṇḍāya rukkhamūle nisīdi. Tato Viṭaṭūbhassa rajjasīmāya mahanto sandacchāyo nigrodho atthi. Viṭaṭūbho Satthāraṃ disvā upasaṅkamitvā vanditvā “bhante kiṃ kāraṇa evarūpāya uṇhavelāya imasmiṃ kabaraṇḍāya rukkhamūle nisīdatha, etasmiṃ sandacchāya nigrodhamūle nisīdatha bhante”ti vatvā “hotu mahārāja, ñātakānaṃ chāyā nāma sītālā”ti vutte “ñātakānurakkhanatthāya Satthā āgato bhavissati”ti cintetvā Satthāraṃ vanditvā nivattitvā Sāvattiṃyeva paccāgami. Satthāpi uppatitvā Jetavanameva gato.

Rājā Sākiyānaṃ dosaṃ saritvā dutiyampi nikkhamitvā tattheva¹ Satthāraṃ passitvā puna nivatti. Tatiyavārepi nikkhamitvā tattheva Satthāraṃ passitvā puna nivatti. Catutthavāre pana tasmīṃ nikkhante Satthā Sākiyānaṃ pubbakammaṃ oloketvā tesāṃ ekadivasaṃ nadiyaṃ visapakkhipanapāpakamassa appaṭibāhiyabhāvaṃ ñatvā catutthavāre nāgamāsi. Viṭaṭūbho “Sākiye ghāteṣāmi”ti mahantena balakāyena nikkhami. Sammāsambuddhassa pana ñātakā asattaḡhātakā nāma, attanā marantāpi paresaṃ jīvitaṃ na voropenti. Te cintayīṃsu “mayāṃ susikkhitā katahatthā katūpāsānā mahissāsā, na kho pana sakkā amhehi paraṃ jīvitā voropetuṃ, attano kammaṃ dassetvā palāpeṣāmi”ti. Te katasannāhā nikkhamitvā yuddhaṃ ārabhiṃsu. Tehi khittā sarā Viṭaṭūbhassa purisānaṃ antarantarena gacchanti, phalakantarakaṇṇachiddantarādīhi nikkhamanti. Viṭaṭūbho disvā nanu bhaṇe “sākiyā asattaḡhātakāmhā”ti vadanti, atha ca pana me purise nāsentīti.

1. Tattheva (Syā, Ka)

Atha naṃ eko puriso āha “kiṃ sāmi nivattitvā olokesi”ti. Sākiyā me purise nāsentīti. Tumhākaṃ koci puriso mato nāma natthi. Ingha te gaṇhāpethāti. Gaṇāpento ekassapi khayam na passi. So tato nivattitvā “ye ye pana bhaṇe ‘Sākiyamhā’ti bhaṇanti, sabbe māretha, mātāmahassa pana Mahānāmasakkassa santike ʈhitānaṃ jīvitam dethā”ti āha. Sākiyā gahetabbagahaṇam apassantā ekacce tiṇam ʈamsitvā, ekacce naḷam gahetvā aṭṭhamṣu. “Tumhe Sākiyā, no”ti pucchitā yasmā te marantāpi musāvādam na bhaṇanti, tasmā tiṇam ʈamsitvā ʈhitā “no sāko¹, tiṇaṃ”ti vadanti. Naḷam gahetvā ʈhitā “no sāko, naḷo”ti vadanti. Ye ca Mahānāmassa santike ʈhitā, te ca jīvitam labhimṣu. Tesu tiṇam ʈamsitvā ʈhitā **Tiṇasākiyā** nāma, naḷam gahetvā ʈhitā **Naḷasākiyā** nāma jātāti, Viṭaṭūbhho avasese khīrapakepi² dārake avissajjetvā ghātāpento lohitanadiṃ pavattetvā tesam galalohitena phalakaṃ dhovāpesi. Evaṃ Sākiyavaṃso Viṭaṭūbhena upacchinno.

So Mahānāmasakkaṃ gāhāpetvā nivatto “pātarāsavelāya pātarāsam karissāmi”ti ekasmiṃ ʈhāne otaritvā bhojane upanīte “ekatova bhuñjissāma”ti ayyakaṃ pakkosāpesi. Khattiyā pana jīvitam cajantāpi dāsiputtehi saddhiṃ na bhuñjanti. Tasmā Mahānāmo ekaṃ saram oloketvā “kiliṭṭhagattomhi, nhāyissāmi tātā”ti³ āha. Sādhu ayyaka nhāyathāti. So “ayam maṃ ekato abhuñjantaṃ ghāteṣṣati, sayameva me mataṃ seyyo”ti kese muñcitvā agge gaṇṭhiṃ katvā kesesu⁴ pādaṅguṭṭhake pavesetvā uduke nimujji. Tassa guṇatejā nāgabhavaṇam uṇhākāraṃ dassesi. Nāgarājā kiṃ nu kho”ti upadhārento taṃ nātva tassa santikaṃ āgantvā taṃ attano phaṇe nisīdāpetvā nāgabhavaṇam pavesesi. So dvādasa vassāni tattheva vasi. Viṭaṭūbhopi “mayham ayyako idāni āgamissati, idāni āgamissati”ti āgamayamānova nisīdi, tasmim aticirāyante saram⁵ vicināpetvā dīpālokena purisabbhantarānīpi⁶ oloketvā adisvā “gato bhavissati”ti pakkāmi,

1. Sākiyā (Ka)

2. Khīrapāyakepi (Sī, Ka)

3. Tāvāti (Sī)

4. Kese (Sī)

5. Gharam (Sī)

6. Paresam vatthantarānīpi (Sī, Ka)

so rattibhāge Aciravatim patvā khandhāvāram nivāsesi. Ekacce antonadiyaṃ vālukāpuline nipajjimsu, ekacce bahithale, antonipannesupi pubbe akatapāpakammā atthi, bahinipannesupi pubbe katapāpakammā atthi, tesam nipannaṭṭhānesu kipillikā uṭṭhahimsu. Te “mayhaṃ nipannaṭṭhāne kipillikā, mayhaṃ nipannaṭṭhāne kipillikā”ti uṭṭhahitvā akatapāpakammā uttaritvā thale nipajjimsu, katapāpakammā otaritvā vālukāpuline nipajjimsu. Tasmim khaṇe mahāmegho uṭṭhahitvā ghanavassam¹ vassi. Nadiyā ogho āgantvā Viṭaṭūbham saddhim parisāya samuddameva pāpesi. Sabbe tattha macchakacchapabhakkhā ahesum.

Mahājano katham samuṭṭhāpesi “sākiyānaṃ maraṇaṃ ayuttaṃ, ‘evaṃ nāma koṭṭetvā koṭṭetvā sākiyā māretabbā’²ti² ananucchavikametan”ti. Satthā taṃ katham sutvā “bhikkhave imasmim attabhāve kiñcāpi sākiyānaṃ evaṃ maraṇaṃ ayuttaṃ, pubbe katapāpakammavasena pana yuttamevetehi laddhan”ti āha. Kim pana bhante ete pubbe akāmsūti. Sabbe ekato hutvā nadiyaṃ visaṃ pakkhipimsūti. Punekadivasam dhammasabhāyaṃ bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “Viṭaṭūbho ettake sākiye māretvā āgacchanto attano manorathe matthakaṃ appattheyeva ettakaṃ janaṃ ādāya mahāsamudde macchakacchapabhakkho jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “imesaṃ sattānaṃ manorathe matthakaṃ appattheyeva maccurājā suttaṃ gāmaṃ ajjhottharanto mahogho viya jīvitindriyaṃ chinditvā catūsu apāyasamuddesu nimujjāpeti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

47. “Pupphāni heva pacinantam, byāsattamanasaṃ³ naram.

Suttaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti.

Tattha **byāsattamanasaṃ naranti** sampatte vā asampatte vā laggamānasaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā mālākāro pupphārāmaṃ pavisitvā “pupphāni pacinissāmi”ti tato pupphāni gahetvā⁴ aññamaññaṃ vā gacchaṃ patthento sakale pupphārāme manam peseti, “ito cito ca pupphāni pacinissāmi”ti tato pupphāni aggahetvā aññattha manam pesesi, tameva gacchaṃ

1. Ghanakarakavassam (Sī)

3. Byāsattamānasaṃ (Syā, Ka)

2. Māritā (?)

4. Agahetvā (Syā, Ka)

pacinanto pamādamāpajjati, evameva ekacco pupphārāmasadisam
 pañcakāmaguṇamajjham otarivā manoramam rūpam labhitvā
 manoramānam saddagandharasaphoṭṭhabbānam aññataram pattheti. Añño
 tesu vā aññataram labhitvā aññataram pattheti, rūpameva vā labhitvā aññam
 apatthento¹ tameva assādeti, saddādīsu vā aññataram. Eseva nayo
 gomahimsadāsīdāsakhattavattugāmanigamajanapadādīsu, pabbajitānampi
 pariveṇavihārapattacīvarādīsūti evam pañcakāmaguṇasaṅkhātāni pupphāni
 eva pacinantam sampatte vā asampatte vā kāmaguṇe byāsattamanasam
 naram. **Suttam gāmanti** gāmassa gehabhitti-ādīnam pana supanavasena
 supanam nāma natthi, sattānam pana suttapamattatam upādāya sutto nāma
 hoti. Evam suttam gāmam dve tiṇi yojanāni āyatagambhīro mahoghova
 maccu ādāya gacchati. Yathā so mahogho itthipurisagomahimsakukkuṭādīsu
 kiñci anavasesetvā sabbam tam gāmam samuddam pāpetvā
 macchakacchapabhakkham karoti, evameva byāsattamanasam naram maccu
 ādāya jīvitindriyamassa chinditvā catūsu apāyasamuddesu nimujjāpetīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pattā, mahājanassa sātthikā
 desanā jātīti.

Viṭaṭūbhavatthu tatiyam.

4. Patipūjīkakumārivatthu

Pupphāni hevāti imam dhammadesanam Sathā Sāvatthiyam viharanto
 Patipūjīkam nāma kumārīkam ārabha kathesi. Vatthu Tāvatisadevaloke
 samuṭṭhitam.

Tattha kira Mālabhārī nāma devaputto accharāsahassaparivuto uyyānam
 pāvīsi. Pañcasatā devadhītaro rukkhāni āruya pupphāni pātenti, pañcasatā
 patitāni² pupphāni gahetvā devaputtam alaṅkaronti. Tāsu ekā devadhītā
 rukkhasākhāyameva cutā, sarīram dīpasikhā viya nibbāyi. Sā Sāvatthiyam
 ekasmim kulagehe paṭisandhim gahetvā

1. Aññataram patthento (Syā)

2. Pañcasatāhi tāhi pātītāni (Syā)

jātakāle jātissarā hutvā “Mālabhārīdevaputtassa bhariyāmhī”¹ti anussarantī vuḍḍhimanvāya gandhamālādīhi pūjaṃ katvā sāmikassa santike abhinibbattim¹ patthesi. Sā soḷasavassakāle parakulaṃ gatāpi salākabhattachakkhikabhattachavassāvāsikādīni datvā “ayaṃ me sāmikassa santike nibbattanattāya paccayo hotū”²ti vadati. Athassā bhikkhū “ayaṃ kumārīkā uttāya samuttāya patimeva patthetīti patipūjīkā”²ti nāmaṃ karimsu. Sāpi nibaddhaṃ āsanasālaṃ paṭijaggati, pāṇīyaṃ upaṭṭhapeti, āsanāni paññāpeti. Aññepi manussā salākabhattachādīni dātukāma “amma imānīpi bhikkhusaṃghassa paṭipādeyyāsī”²ti² vatvā āharitvā denti. Sāpi etena niyāmena āgacchantī gacchantī ekapadavāre chapaññāsa kusaladhamme paṭilabhati. Tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhahi, sā dasamāsaccayena puttāṃ vijāyi, tassa padasā gamanakāle aññampi aññampīti cattāro putte paṭilabhi.

Sā ekadivasaṃ dānaṃ datvā pūjaṃ katvā dhammaṃ sutvā sikkhāpadāni rakkhitvā divasapariyosāne taṃ khaṇaṃ nibbattena kenaci rogena kālaṃ katvā attano sāmikasseva santike nibbatti. Itarāpi ettakaṃ kālaṃ devaputtaṃ alaṅkaronti eva. Devaputto taṃ disvā “tvaṃ pātova paṭṭhāya na dissasi, kuhiṃ gatāsī”²ti āha. Cutāmi sāmīti. Kiṃ vadesīti. Evametāṃ sāmīti. Kuhiṃ nibbattāsīti. Sāvattthiyaṃ kulageheti. Kittakaṃ kālaṃ tattha ṭhitāsīti. Dasamāsaccayena mātu kucchito nikkhamitvā soḷasavassakāle parakulaṃ gantvā cattāro putte vijāyitvā dānādīni puññāni katvā tumhe patthetvā āgantvā tumhākameva santike nibbattāmi sāmīti. Manussānaṃ kittakaṃ āyūti. Vassasatamattanti. Ettakamevāti. Āma sāmīti. Ettakaṃ āyuraṃ gahetvā nibbattamanussā kiṃ nu kho suttapamattā kālaṃ atikkāmenti, udāhu dānādīni puññāni karontīti. Kiṃ vadetha sāmī, asaṅkhyeyyaṃ āyuraṃ gahetvā nibbattā viya ajarāmarā viya ca niccaṃ pamattā manussāti. Mālabhārīdevaputtassa mahāsaṃvego udapādi “vassasatamattamāyuraṃ gahetvā nibbattamanussā kira pamattā nipajjitvā niddāyanti, kadā nu kho dukkhā muccissantī”²ti.

1. Abhinibbattatūti (Ka)

2. Paṭipādeyyāsīti (Sī)

3. Abhi 1. 17; Abhi-Ṭṭha 1. 177 piṭṭhesu dissanti.

manussānaṃ pana vassasataṃ¹ Tāvatisānaṃ devānaṃ eko rattindivo, tāya rattiyaṃ tiṃsarattiyo māso, tena māsenā dvādasamāsiko saṃvaccharo, tena saṃvaccharena dibbavassasahassaṃ āyupparamāṇaṃ, taṃ manussagaṇanāya tisso vassakoṭiyo, saṭṭhi ca vassasatasahassāni honti. Tasmā tassa devaputtassa ekadivasopi nātikkanto muhuttasadisova kālo ahosi. Evaṃ appāyukamanussānaṃ pamādo nāma ativiya ayuttoti.

Punadivase bhikkhū gāmaṃ pavittā āsanāsālaṃ apaṭijaggitaṃ, āsanāni apaññattāni, pānīyaṃ anuṭṭhapitaṃ disvā “kahaṃ patipūjika”ti āhaṃsu. Bhante kahaṃ tumhe taṃ dakkhissatha, hiyyo ayyesu bhuñjitvā gatesu sāyanhasamaye matāti. Taṃ sutvā puthujjanā bhikkhū tassā upakāraṃ sarantā assūni sandhāretuṃ nāsakkhiṃsu. Khīṇāsavānaṃ dhammasaṃvego udapādi. Te bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā pucchiṃsu “bhante Patipūjika nāma upāsikā uṭṭhāya samuṭṭhāya nānappakārāni puññāni katvā sāmikameva patthesi, sā idāni matā, kahaṃ nu kho nibbattā”ti. Attano sāmikasappa santike bhikkhaveti. Natthi bhante sāmikassa santiketī. Na sā bhikkhave etaṃ sāmikaṃ pattheti, Tāvatisabhavane tassā Mālabhārīdevaputto nāma sāmiko, sā tassa pupphapilandhanaṭṭhānato cavitvā puna gantvā tasseva santike nibbattāti. Evaṃ kira bhanteti. Āma bhikkhaveti. Aho parittaṃ bhante sattānaṃ jīvitāṃ, pātova amhe parivisitvā sāyaṃ uppannabyādhinā matāti. Satthā “āma bhikkhave parittaṃ sattānaṃ jīvitāṃ nāma, teneva ime satte vatthukāmehi ceva kilesakāmehi ca atitte eva antako attano vasse vattetvā kandante paridevante gahetvā gacchatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

48. “Pupphāni heva pacinantāṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ.

Atittāmyeva kāmesu, antako kurute vasaṃ”ti.

Tattha **pupphāni heva pacinantanti** pupphārāme mālākāro nānāpupphāni viya attabhāvaapaṭibaddhāni ceva upakaraṇapaṭibaddhāni ca kāmagaṇapupphāni

1. Amhākaṃ pana vassasataṃ (Sī, Syā), amhākaṃ pana manussānaṃ vassasataṃ (Ka)

ocinantameva. **Byāsattamanasaṃ naranti** asampattesu patthanāvasena, sampattesu gedhavasena vividhenākārena āsattacittaṃ. **Atittamīeva kāmesūti** vatthukāmakilesakāmesu pariyesanenapi paṭilābhenapi paribhogenapi nidhānenapi atittaṃ eva samānaṃ. **Antako kurute vasanti** maraṇasaṅkhāto antako kandantaṃ paridevantaṃ gahetvā gacchanto attano vasaṃ pāpetīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Patipūjikkakumārivatthu catuttham.

5. Macchariyakosiyaseṭṭhivatthu

Yathāpi bhamaro pupphanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto Macchariyakosiyaseṭṭhiṃ ārabha kathesi. Tassa vatthu Rājagahe samuṭṭhitaṃ.

Rājagahanagarassa kira avidūre Sakkāraṃ¹ nāma nigamo ahosi. Tattheke Macchariyakosiyo nāma seṭṭhi asītikoṭivibhavo paṭivasati, so tiṇaggena telabindumpi paresaṃ na deti, na attanā paribhuñjati. Itissa taṃ vibhavajātaṃ neva puttadārādīnaṃ, na samaṇabrāhmaṇānaṃ atthaṃ anubhoti, rakkhasapariggahitā pokkharaṇī viya aparibhogaṃ tiṭṭhati. Satthā ekadivasaṃ paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya sakalalokadhātuyaṃ bodhaneyyabandhave olokento pañcacattālīsajojanamattake vasantassa seṭṭhino sapajāpatikassa sotāpattiphalassa upanissayaṃ addasa. Tato purimadivase pana so rājānaṃ upaṭṭhātuṃ rājagehaṃ gantvā rājūpaṭṭhānaṃ katvā āgacchanto ekaṃ chātājjhantaṃ janapadamanussaṃ kummāsapūraṃ kapallakapūvaṃ² khādantaṃ disvā tattha pipāsaṃ uppādetvā attano gharaṃ gantvā cintesi “sacāhaṃ kapallakapūvaṃ khāditukāmomhīti vakkhāmi, bahū manussa mayā saddhiṃ khāditukāmā bhavissanti, evaṃ me bahūni tilaṇḍulasappipphāṇitādīni parikkhayaṃ gamissanti.

1. Sakkharaṃ (Sī), sakkaraṃ (Syā)

2. Kummāsapūvaṃ kapallapūvaṃ (Syā, Ka)

na kassaci kathessāmi”ti taṇhaṃ adhivāsento carati. So gacchante gacchante kāle uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthataगतto jāto. Tato taṇhaṃ adhivāsetum asakkonto gabbhaṃ pavisitvā mañcake upagūhitvā nipajji. Evaṃ gatopi dhanahānibhayena na kassaci kiñci kathesi.

Atha naṃ bhariyā upasaṅkamitvā piṭṭhiṃ parimajjitvā “kiṃ te sāmi aphāsukaṃ jātan”ti pucchi. Na me kiñci aphāsukaṃ atthīti. Kiṃ nu kho te rājā kupitoti. Rājāpi me na kuppātīti. Atha kiṃ te puttadhītāhi vā dāsakammarādihi vā kiñci amanāpaṃ kataṃ atthīti. Evarūpampi natthīti. Kismiñci pana te taṇhā atthīti. Evaṃ vuttepi dhanahānibhayena kiñci avatvā nissaddova nipajji, atha naṃ bhariyā “kathehi sāmi, kismiñci te taṇhā atthī”ti āha. So vacanaṃ parigilanto¹ viya “atthi me taṇhā”ti āha. Kiṃ taṇhā sāmīti. Kapallakapūvaṃ khāditukāmomhīti. Atha kimatthaṃ me na kathesi, kiṃ tvaṃ daliddosi, idāni sakalanigamavāsīnaṃ pahonake kapallakapūve pacissāmīti. Kiṃ te etehi, attano kammaṃ katvā khādissantīti. Tena hi ekaracchavāsīnaṃ pahonake pacissāmīti. Jānāmahaṃ tava mahaddhanabhāvanti. Imasmiṃ gehasāmante sabbesaṃ pahonakaṃ katvā pacāmīti. Jānāmahaṃ tava mahajjhāsayaabhāvanti. Tena hi te puttadāramattasseva pahonakaṃ katvā pacāmīti. Kiṃ te etehīti. Kiṃ pana tuyhañca mayhañca pahonakaṃ katvā pacāmīti. Tvaṃ kiṃ karissāsīti. Tena hi ekakasseva te pahonakaṃ katvā pacāmīti. Imasmiṃ thāne pacamāne bahū paccāsīsanti, sakalataṇḍule thapetvā bhinnataṇḍule ca uddhanakapallāni ca ādāya thokaṃ khīrasappimadhuphāṇitañca gahetvā sattabhūmikassa pāsādassa uparimatalaṃ āruyha paca, tatthāhaṃ ekakova nisīditvā khādissāmīti. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā gahetabbaṃ gāhāpetvā pāsādaṃ abhiruyha dāsiyo vissajjetvā seṭṭhiṃ pakkosāpesi, so ādito paṭṭhāya dvārāni pidahanto sabbadvāresu sūciḡhaṭikaṃ datvā sattamatalaṃ abhiruhitvā tatthapi dvāraṃ pidahitvā nisīdi. Bhariyāpissa uddhane aggim jāletvā kapallaṃ āropetvā pūve pacitum ārabhi.

1. Tassā vacanaṃ parihāsanto (Ka)

Atha Satthā pātova Mahāmoggallānattheraṃ āmantesi “eso Moggallāna Rājagahassa avidūre Sakkāranigame Macchariyasetṭhi ‘kapallakapūve khādissāmi’¹ti aññesaṃ dassanabhayena sattabhūmike pāsāde kapallakapūve pacāpeti, tvaṃ tattha gantvā setṭhiṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā ubhopi jāyampatike pūve ca khīrasappimadhuphāṇitāni ca gāhāpetvā attano balena Jetavanaṃ ānehi, ajjāhaṃ pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihāre eva nisīdissāmi, pūveheva bhattakiccaṃ karissāmi”²ti.

Thero “sādhu bhante”³ti Satthu vacanaṃ sampañcchitvā tāvadeva iddhibalena taṃ nigamaṃ gantvā tassa pāsādassa sīhapañjaradvāre sunivattho supāruto ākāse eva mañirūpakam viya aṭṭhāsi. Mahāsetṭhino therāṃ disvāva hadayamaṃsaṃ kampi. So ahaṃ evarūpānaṃyeva dassanabhayena imaṃ ṭhānamāgato, ayaṃ ca bhikkhu ā kāsenāgantvā vātapānadvāre ṭhitoti. So gahetabbagahaṇaṃ apassanto aggimhi pakkhittaloṇasakkharā viya dosena¹ taṭataṭāyanto evamaḥa “samaṇa ākāse ṭhatvāpi kiṃ labhissasi, ākāse apade padaṃ dassetvā caṅkamantopi neva labhissasi”²ti. Thero tasmiṃ eva ṭhāne aparāparaṃ caṅkami. Setṭhi “caṅkamanto kiṃ labhissasi, ākāse pallaṅkena nisīdantopi na labhissasiyevā”³ti āha. Thero pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Atha naṃ “ākāse nisinno kiṃ labhissasi, āgantvā vātapānassa ummāre ṭhitopi na labhissasi”⁴ti āha. Thero ummāre ṭhito. “Ummāre ṭhitopi kiṃ labhissasi, dhūmāyantopi² na labhissasi evā”⁵ti āha. Theropi dhūmāyi. Sakalapāsādo ekadhūmo ahosi. Setṭhino akkhīnaṃ sūciyā vijjhanakālo viya ahosi, gehajjhāyanabhayena pana “tvaṃ pajjalantopi na labhissasi”⁶ti avatvā “ayaṃ samaṇo sutṭhu laggo, aladdhā na gamissati, ekamassa pūvaṃ dāpessāmi”⁷ti bhariyaṃ āha “bhadde ekaṃ khuddakapūvaṃ pacitvā samaṇassa pūvaṃ datvā uyyojehi naṃ”⁸ti. Sā thokaṃ eva piṭṭhaṃ kapallapātiyaṃ pakkhipi, mahāpūvo hutvā sakalapātiṃ pūretvā uddhumāto hutvā aṭṭhāsi.

Setṭhiṃ taṃ disvā “bahuṃ tayā piṭṭhaṃ gahitaṃ bhavissati”⁹ti sayameva dabbikaṇṇena thokaṃ piṭṭhaṃ gahetvā pakkhipi, pūvo purimapūvato mahantataro

1. Rosena (Sī)

2. Dhūpāyantopi (Sī)

jāto. Evaṃ yaṃ yaṃ pacati, so so mahantamahantova hoti. So nibbinno bhariyaṃ āha “bhadde imassa ekaṃ pūvaṃ dehi”ti. Tassā pacchito ekaṃ pūvaṃ gaṇhantiyā sabbe ekābaddhā allīyimsu. Sā seṭṭhiṃ āha “sāmi sabbe pūvā ekato laggā, visuṃ kātuṃ na sakkomī”ti. “Ahaṃ karissāmi”ti sopi kātuṃ nāsakkhi. Ubhopi janā koṭiyaṃ gahetvā kaḍḍhantāpi viyojetum nāsakkhimsu eva. Athassa pūvehi saddhiṃ vāyamantasseva sarīrato sedā muccimsu, pipāsā upacchijji. Tato bhariyaṃ āha “bhadde na me pūvehi attho, pacchiyā saddhiṃyeva imassa dehi”ti. Sā pacchiṃ ādāya therāṃ upasaṅkamitvā adāsi. Thero ubhinnampi dhammaṃ desesi, tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇaṃ kathesi, “atthi dinnāṃ, atthi yiṭṭhaṃ”ti dinnadānādīnaṃ phalaṃ gaganatale puṇṇacandaṃ viya dassesi.

Taṃ sutvā pasannacitto hutvā seṭṭhi “bhante āgantvā imasmiṃ pallaṅke nisīditvā paribhuñjathā”ti āha. Thero “mahāseṭṭhi Sammāsambuddho ‘pūve khādissāmi’ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihare nisinno, tumhākaṃ ruciyā sati ahaṃ vo nessāmi, seṭṭhibhariyaṃ pūve ca khīrādīni ca gaṇhāpetha, Satthu santikaṃ gamissāmā”ti āha. Kahaṃ pana bhante etarahi Satthāti. Ito pañcacattālīsajoyanamatthake Jetavanavihāre mahāseṭṭhīti. Bhante kālaṃ anatikkamitvā ettakaṃ addhānaṃ kathaṃ gamissāmāti. Mahāseṭṭhi tumhākaṃ ruciyā sati ahaṃ vo attano iddhibalena nessāmi, tumhākaṃ pāsāde sopānasīsaṃ attano ṭhāne eva bhavissati, sopānapariyosānaṃ pana vo Jetavanadvārakoṭṭhake bhavissati, uparipāsādā heṭṭhāpāsādaṃ otaraṇakālamatteneva Jetavanaṃ nessāmīti. So “sādhu bhante”ti sampañicchi.

Thero sopānasīsaṃ tattheva katvā “sopānapādamūlaṃ Jetavanadvārakoṭṭhake hotū”ti adhiṭṭhāsi. Tattheva ahoṣi. Iti thero seṭṭhiṃ ca seṭṭhibhariyaṃ uparipāsādā heṭṭhāpāsādaṃ otaraṇakālato khippataraṃ Jetavanaṃ sampāpesi. Te ubhopi Satthāraṃ upasaṅkamitvā kālaṃ ārocesuṃ. Satthā bhattaggaṃ pavisitvā paññattavarabuddhāsane nisīdi saddhiṃ bhikkhusaṃghena. Mahāseṭṭhi Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dakkhiṇodakaṃ adāsi. Bhariyāpissa Tathāgatassa patte pūvaṃ patiṭṭhāpesi. Satthā

attano yāpanamattam, gaṇhi, pañcasatā bhikkhūpi yāpanamattam gaṇhimsu. Seṭṭhi khīrasappimadhusakkharādīni dadamāno na khayam agamāsi. Satthā pañjahi bhikkhusatehi saddhim bhattakiccam niṭṭhāpesi. Mahāseṭṭhipi saddhim bhariyāya yāvadattham khādi. Pūvānam pariyosānameva na paññāyati. Sakalavihāre bhikkhūnañca vighāsādānañca dinnesupi pariyanto na paññāyateva. “Bhante pūvā parikkhayam na gacchantī”ti Bhagavato ārocesum. Tena hi Jetavanadvārakoṭṭhake chaḍḍethāti. Atha ne dvārakoṭṭhakassa avidūre pabbhāraṭṭhāne chaḍḍayimsu. Yāvajjatanāpi¹ tam ṭhānam **kapallakapūvapabbhāra**nteva paññāyati. Mahāseṭṭhi saha bhariyāya Bhagavantam upasaṅkamitvā vanditvā ekamantam aṭṭhāsi. Bhagavā anumodanamakāsi. Anumodanāvasāne ubhopi sotāpattiphale patiṭṭhāya Satthāram vanditvā dvārakoṭṭhake sopānam āruyha attano pāsādeyeva patiṭṭhahimsu.

Tato paṭṭhāya seṭṭhi asītikoṭṭidhanam Buddhasāsaneyeva vikkiri. Punadivase sāyanhasamaye dhammasabhāyam sannisinnā bhikkhū “passathāvuso Mahāmoggallānattherassa ānubhāvam, anupahacca nāma saddham, anupahacca bhoge Macchariyaseṭṭhim muhutteneva dametvā nibbisevanam katvā pūve gāhāpetvā Jetavanam ānetvā Satthu sammukham katvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesi, aho mahānubhāvo thero”ti therassa guṇam kathentā nisīdimsu. Satthā dibbāya sotadhātuyā katham sutvā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave kuladamakena nāma bhikkhunā anupahacca saddham, anupahacca bhoge, kulam akilametvā aviheṭhetvā pupphato reṇum gaṇhantena bhamarena viya upasaṅkamitvā Buddhaguṇam jānāpetabban, tādiso mama putto Moggallāno”ti theram paṇḍitvā imam gāthamāha—

49. “Yathāpi bhamaro puppham, vaṇṇagandhamahēṭṭhayam.

Paleti rasamādāya, evam gāme Munī care”ti.

Tattha **bhamaroti** yā kāci madhukarajāti. **Pupphanti** pupphārāme caranto pupphañca vaṇṇañca gandhañca aheṭṭhayanto avināsento vicaratīti attho. **Paleti**ti evam caritvā yāvadattham rasam pivitvā aparampi madhukaraṇatthāya

1. Ajjāpi (Sī, Syā)

ādāya paleti, so evaṃ vanagahanam ajjhogāhetvā ekasmiṃ rukkkhasusire taṃ rajamissakam rasam ṭhapetvā anupubbena madhurarasam madhum karoti, na tassa pupphārāme vicaritapaccayā puppham vā vaṇṇagandham vāssa vigacchati, atha kho sabbam pākatikameva hoti. **Evaṃ gāme Munī caretī** evaṃ sekhāsekhabhedo¹ anāgāriyamuni kulapaṭipāṭiyā gāme bhikkham gaṇhanto vicaratīti attho. Na hi tassa gāme caraṇapaccayā kulānam saddhāhāni vā bhogaḥāni vā honti. Saddhāpi bhogāpi pākatikāva honti. Evaṃ caritvā ca pana nikkhamitvā sekhamuni tāva bahigāme udakaphāsukaṭṭhāne saṃghāṭim paññāpetvā nisinno akkhabhañjanavaṇapaṭicchādanaputtamaṃsūpamādivasena paccavekkhanto piṇḍapātāṃ paribhuñjitvā tathārūpaṃ vanasaṇḍam anupavisitvā ajjhattikakammaṭṭhānam sammasanto cattāro magge, cattāri ca sāmāññaphalāni hatthagatāneva karoti. Asekhamuni pana diṭṭhidhammasukhavihāraṃmanuyuñjati. Ayamassa bhamarena saddhim madhukaraṇasarikkhatā veditabbā. Idha pana khīṇāsavova adhippeto.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ vatvā uttaripi therassa guṇam pakāsetum “na bhikkhave idāneva Moggallānena Macchariyaseṭṭhi damito, pubbepi naṃ dametvā kammaphalasambandham jānāpesi evā”ti vatvā imamattham pakāseto atītaṃ āharitvā—

“Ubho khañjā ubho kuṇī, ubho visamacakkhukā.

Ubhinnam piḷakā jātā, nāham passāmi Illisan”ti—

Imaṃ **Illisajātakam**² kathesīti.

Macchariyakosiyaseṭṭhivatthu pañcamam.

6. Pāveyyakājīvakavatthu

Na paresam vilomānīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto Pāveyyam³ nāma ājīvakam ārabbha kathesi.

1. Sekhāsekkhasaṅkhāto (Ka) 2. Khu 5. 18 piṭṭhe. 3. Pāṭhikam (Sī), pāṭikam (Syā)

Sāvattiyaṃ kirekā gahapatānī puttaṭṭhāne ṭhapetvā Pāveyyaṃ nāma ājīvakaṃ paṭijaggi. Tassānantaragharesu manussā Satthu dhammadesanaṃ sutvā āgantvā “aho acchariyā Buddhānaṃ dhammadesanā”ti nānappakārehi Buddhaguṇe vaṇṇenti. Sā Buddhānaṃ guṇakathaṃ sutvā vihāraṃ gantvā dhammaṃ sotukāmā ājīvakassa etamatthaṃ kathetvā “gacchissāmi ahaṃ Buddhasantikaṃ ayyā”ti āha. So “mā gacchāhī”ti nivāretvā taṃ punappunaṃ yācamānampi nivāresi eva. Sā “ayaṃ mama vihāraṃ gantvā dhammaṃ sotuṃ na deti, Satthāraṃ nimantetvā idheva dhammaṃ suṇissāmi”ti sāyanhasamaye puttaṃ pakkosivā “gaccha tāta, svātanāya Satthāraṃ nimantehīti pesesi. So gacchanto paṭhamataraṃ ājīvakassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā taṃ vanditvā nisīdi. Atha naṃ so “kahaṃgacchasī”ti āha. “Mātu vacanena Satthāraṃ nimantetuṃ gacchāmi”ti āha. Mā tassa santikaṃ gacchāhī”ti. Alaṃ ayya, mama mātu bhāyāmi, gacchissāmahanti. Etassa katasakkāraṃ ubhopi khādissāma, mā gacchāhīti. Alaṃ ayya, mātā me tajjessatīti. Tena hi gaccha, gantvā pana nimantetvā “amhākaṃ gehaṃ asukaṭṭhāne vā asukavīthiyaṃ vā asukamaggena vā gantabban”ti mā ācikkhi. Santike ṭhito viya aññena maggena gacchanto viya palāyitvā ehīti. So ājīvakassa vacanaṃ sutvā Satthu santikaṃ gantvā nimantetvā ājīvakena vuttaniyāmeneva sabbaṃ katvā tassa santikaṃ gantvā “kiṃ te katan”ti puṭṭho “sabbaṃ katan ayyā”ti āha. “Bhaddakaṃ te katan, tassa sakkāraṃ ubhopi khādissāma”ti vatvā punadivase ājīvako pātova taṃ gehaṃ agamāsi. Taṃ gahetvā pacchāgabbhe nisīdāpetuṃ.

Paṭivissakamanussā taṃ gehaṃ allagomayena upalimpitvā lājapañcamāni pupphāni vikiritvā Satthu nisīdanatthāya mahārahaṃ āsanaṃ paññāpesuṃ. Buddhehi saddhiṃ aparicitamanussā hi āsanapaññattiṃ na jānanti, Buddhānañca maggadesakena kiccaṃ nāma natthi, bodhimūle dasasahassilokadhātuṃ kampetvā sambodhiṃ pattadivaseyeva hi nesaṃ “ayaṃ maggo nirayaṃ gacchati, ayaṃ tiracchānayoṇiṃ, ayaṃ pettivisayaṃ, ayaṃ manussalokaṃ, ayaṃ devalokaṃ, ayaṃ amatamahānibbānaṃ”ti sabbe maggā āvibhūtā. Gāmanigamādīnaṃ pana magge vattabbameva natthi. Tasmā Satthā pātova pattacīvaramādāya mahā-upāsikāya gehadvāraṃ gato. Sā gehā nikkhamitvā

Satthāraṃ pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā antonivesanaṃ pavesetvā āsane nisīdāpetvā dakkhiṇodakaṃ datvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisi. Upāsikā katabhattakiccassa Satthuno anumodanaṃ kāretukāmā pattarṃ gaṇhi. Satthā madhurassarena anumodanadhammakathaṃ ārabhi. Upāsikā “sādhu sādhu”ti sādhu-kāraṃ dadamānā dhammaṃ suṇi. Ājīva kopi pacchāgabbhe nisinnova tassā sādhu-kāraṃ datvā dhammaṃ suṇantiyā saddaṃ sutvā sandhāretuṃ nāsakkhi. “Na idānesā mayhan”ti nikkhamitvā “naṭṭhā”si kāḷakaṇṇi, etassa evaṃ sakkāraṃ karotī”ti nānappakārena upāsikaṇca Satthāraṇca akkosanto palāyi. Upāsikā tassa kathāya lajjitā aññathattaṃ gataṃ cittaṃ desanānusārena ñāṇaṃ pesetuṃ nāsakkhi. Atha naṃ Satthā kiṃ upāsike cittaṃ desanānugataṃ kātuṃ na sakkosīti. Bhante etassa me kathāya cittaṃ aññathattaṃ upagatanti. Satthā “evarūpassa visabhāgajanaṃ kathitaṃ kathaṃ nāma āvajjituṃ na vaṭṭati, evarūpaṃ asamannāharitvā attano katākatameva oloketuṃ vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

50. “Na paresaṃ vilomāni, na paresaṃ katākataṃ.

Attanova avekkheyya, katāni akatāni cā”ti.

Tattha **na paresaṃvilomānī**ti paresaṃ vilomāni pharusāni mammacchedakavacanāni¹ na manasikātabbāni. **Na paresaṃ katākatanti** “asuko upāsako assaddho appasanno, nāpissa gehe kaṭacchubhikkhādīni diyyanti, na salākabhattādīni, na cīvarādipaccayadānaṃ etassa atthi, tathā asukā upāsikā assaddhā appasannā, nāpissā gehe kaṭacchubhikkhādīni diyyanti, na salākabhattādīni, na cīvarādipaccayadānaṃ etissā atthi, tathā asuko bhikkhu assaddho appasanno, nāpi upajjhāyavattaṃ karoti, na ācariyavattaṃ, na āgantukavattaṃ, na gamikavattaṃ, na cetiyaṅgaṇavattaṃ, na uposathāgāravattaṃ, na bhojanasālāvattaṃ, na jantāgharavattādīni, nāpissa kiñci dhutaṅgaṃ atthi, na bhāvanārāmatāya ussāhamattampi”ti evaṃ paresaṃ katākataṃ nāma na oloketabbaṃ. **Attanova avekkheyyā**ti “kathaṃ bhūtassa me rattindivā vītivattantīti pabbajitena abhiṇhaṃ paccavekkhitabbaṃ”ti² imaṃ ovādaṃ anussaranto saddhāpabbajito kulaputto “kiṃ nu kho ahaṃ

1. Maccheravacanāni (Ka)

2. Am 3. 325 piṭṭhe.

‘Aniccaṃ dukkhaṃ anattā’ti tilakkhaṇaṃ āropetvā yoge kammaṃ¹ kātuṃ sakkhiṃ, nāsakkhin”ti evaṃ attano katākatāni olokeyyāti.

Desanāvasāne sā upāsikā sotāpattiṭṭhale patiṭṭhitā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Pāveyyakājīvakavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Chattapāṇi-upāsakavatthu

Yathāpi ruciraṃ pupphanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto Chattapāṇi-upāsakaṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ hi Chattapāṇi nāma upāsako tipīṭakadharo anagāmī, so pātova uposathiko hutvā Satthu upaṭṭhānaṃ agamāsi. Anāgāmi-ariyasāvakānaṃ hi samādānavasena uposathakammaṃ nāma natthi, maggeneva tesāṃ brahmacariyaṇca ekabhattikaṇca āgataṃ. Tenevāha “ghaṭikāro kho mahārāja kumbhakāro ekabhattiko brahmacārī sīlavā kalyāṇadhammo”ti². Evaṃ anāgāmīno pakatīyāva ekabhattikā ca brahmacārīno ca honti. Sopi tatheva uposathiko hutvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā dhammakathaṃ suṇanto nisīdi. Tasmīṃ samaye rājā pasenadi Kosalo Satthu upaṭṭhānaṃ agamāsi. Chattapāṇi upāsako taṃ āgacchantāṃ disvā “uṭṭhātabbaṃ nu kho, no”ti cintetvā “ahaṃ aggarājassa santike nisīno, tassa me padesarājānaṃ disvā uṭṭhātuṃ na yuttaṃ, rājā kho pana me anuṭṭhahantassa kujjhissati etasmīṃ kujjhantepi neva uṭṭhahissāmi. Rājānaṃ disvā uṭṭhahantena hi rājā garukato hoti, no Satthā, tasmā neva uṭṭhahissāmi”ti na uṭṭhahi. Paṇḍitapurisā nāma garutarānaṃ santike nisīditvā anuṭṭhahantaṃ disvā na kujjhanti. Rājā pana taṃ anuṭṭhahantaṃ disvā kupitamānaso Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā kupitabhāvaṃ ñatvā “mahārāja ayaṃ Chattapāṇi upāsako paṇḍito diṭṭhadhammo tipīṭakadharo atthānatthakusalo”ti upāsakassa guṇaṃ kathesi. Rañño tassa guṇakathaṃ suṇantasseva cittaṃ mudukaṃ jātāṃ.

1. Yogakkhemaṃ (Syā, Ka)

2. Ma 2. 241 piṭṭhe.

Athekadivasam rājā uparipāsāde ṭhito Chattapāṇim upāsakam katabhattakiccam chattamādāya upāhanamārūya rājaṅgaṇena gacchantam disvā pakkosāpesi. So chattupāhanam apanetvā rājānamupasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha nam rājā āha “bho upāsaka kinte chattupāhanam apanītan”ti. “Rājā pakkosati”ti sutvā apanetvā āgatomhīti. Ajja amhākam rājabhāvo tumhehi nāto bhavissatīti. Sadāpi mayam deva tumhākam rājabhāvam jānāmāti. Yadi evam kasmā purimadivase Satthu santike nisinno mam disvā na uṭṭhahīti. Mahārāja aham aggarājassa santike nisinno, padesarājānam disvā uṭṭhahanto Satthari agāraṃ pavedeyyam, tasmā na uṭṭhahinti. Hotu bho, tiṭṭhatetaṃ. Tumhe kira diṭṭhadhammikasamparāyikānam atthānatthānam kusalā tipītakadharā amhākam antepure dhammam vācethāti. Na sakkomi devāti. Kim kāraṇāti. Rājageham nāma mahāsāvajjam, duyuttasuyuttakāni garukānettha devāti. Mā evam vadetha, “purimadivase mam disvā na uṭṭhitomhī”ti mā kukkucam karoṭhāti. Deva gihīnam vicaraṇaṭṭhānam nāma mahāsāvajjam, ekam pabbajitam pakkosāpetvā dhammam vācāpethāti. Rājā “sādhu bho, gacchatha tumhe”ti taṃ uyyojetvā Satthu santikam gantvā Satthāraṃ yāci “bhante Mallikā ca devī Vāsabhakhattiyā ca dhammam pariyāpuṇissāmāti vadanti, pañcahi bhikkhusatehi saddhim nibaddham mama geham gantvā tāsam dhammam uddisathā”ti. Buddhānam nibaddham ekaṭṭhānagamanam nāma natthi mahārājāti. Tena hi bhante aññaṃ ekam bhikkhum dethāti. Satthā Ānandattherassa bhāramakāsi. Thero nibaddham gantvā tāsam uddesam uddisati. Tāsu Mallikā sakkaccam gahetvā sajjhāyitvā uddesam paṭicchāpesi. Vāsabhakhattiyā pana neva sakkaccam gaṇhāti, na sajjhāyati, na uddesam paṭicchāpetum sakkoti.

Athekadivasam Satthā theram pucchi “kimānanda upāsikā dhammam pariyāpuṇanti”ti. Āma bhanteti. Kā sakkaccam gaṇhātīti. Mallikā bhante sakkaccam gaṇhāti, sakkaccam sajjhāyati, sakkaccam uddesam paṭicchāpetum sakkoti. Tumhākam pana nātīdhitā neva sakkaccam gaṇhāti, na sajjhāyati, na uddesam paṭicchāpetum sakkotīti. Satthā therassa vacanam sutvā “Ānanda mayā kathitadhammo nāma sakkaccamasuṇantassa aggaṇhantassa asajjhāyantassa adesentassa vaṇṇasampannam agandhakapuppham viya aphalo hoti, sakkaccam

pana savanādīni karontassa mahapphalo hoti mahānisaṃso”ti vatvā imā dve gāthā abhāsi—

51. “Yathāpi ruciraṃ pupphaṃ, vaṇṇavantam agandhakam.
Evaṃ subhāsītā vācā, aphalā hoti akubbato.

52. Yathāpi ruciraṃ pupphaṃ, vaṇṇavantam sagandhakam.
Evaṃ subhāsīsā vācā, saphalā hoti kubbato”ti¹.

Tattha **ruciranti** sobhanam. **Vaṇṇavantanti** vaṇṇasaṇṭhānasampannam, **agandhakanti** gandhavirahitam
pālibhaddakagirikaṇṇikajayasumanādibhedam. **Evaṃ subhāsītā vācā**
subhāsītā vācā nāma tepiṭakam Buddhavacanam, tam
vaṇṇasaṇṭhānasampannam agandhakapupphasadisam. Yathā pana
agandhakapupphaṃ yo nam dhāreti, tassa sarīre gandham na pharati, evam
etampi yo nam sakkaccaṃ savanādīhi na samācarati, tassa sakkaccaṃ
asamācarantassa yaṃ tattha kattabham, tam akubbato sutagandhañca²
vācāgandhañca³ paṭipattigandhañca na āvahati aphalā hoti. Tena vuttam
“evaṃ subhāsītā vācā, aphalā hoti akubbato”ti. **Sagandhakanti**
campakaniluppalādibhedam. **Evanti** yathā tam pupphaṃ dhārentassa sarīre
gandho pharati, evam Tepiṭakabuddhavacanasāṅkhātā subhāsītā vācāpi.
Kubbatoti¹ yo sakkaccaṃ savanādīhi tattha kattabham karoti, sā assa
puggalassa saphalā hoti, sutagandhavācāgandhapaṭipattigandhanam
āvahanato mahapphalā hoti, mahānisaṃsāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭhalādīni pattā, desanā mahājanassa
sāthikā jātāti.

Chattapāṇi-upāsakavatthu sattamam.

8. Visākhāvatthu

Yathāpi puppharāsīmhāti imam dhammadesanam Satthā Sāvattiyaṃ
upanissāya Pubbārāme viharanto Visākhā upāsikā ārabha kathesi.

1. Pakubbatoti (Sī), sukubbatoti (Syā), sakubbatoti (Ka)

2. Sutagandham (Sī)

3. Cāgagandhañca (Sī), dhāraṇagandhañca (Syā)

Sā kira Aṅgaratṭhe Bhaddiyanagare Meṇḍakaseṭṭhiputtassa
Dhanañcayaseṭṭhino aggamaheṣiyā Sumanadeviyā kucchismim nibbatti,
tassā sattavassikakāle Satthā selabrāhmaṇādīnaṃ bodhaneyyabandhavānaṃ
upanissayasampadaṃ disvā mahābhikkhusaṃghaparivāro cārikaṃ caramāno
taṃ nagaraṃ pāpuṇi.

Tasmim ca samaye Meṇḍako gahapati tasmim nagare pañcannaṃ
mahāpuññaṃ jeṭṭhako hutvā seṭṭhiṭṭhānaṃ karoti¹. **Pañca mahāpuñña**
nāma Meṇḍako seṭṭhi, Candapadumā nāma tasṣeva jeṭṭhakabhariyā, tasṣeva
jeṭṭhakaputto Dhanañcayo nāma, tassa bhariyā Sumanadevī nāma,
Meṇḍakaseṭṭhino dāso Puṇṇo nāmāti. Na kevalaṇca Meṇḍakaseṭṭhiyeva,
Bimbisārarañño pana vijite **pañca amitabhogā** nāma ahesuṃ Jotiko Jaṭilo
Meṇḍako Puṇṇako Kākavaliyoti. Tesu ayaṃ Meṇḍakaseṭṭhi Dasabalassa
attano nagaraṃ sampattabhāvaṃ ṇatvā puttassa Dhanañcayaseṭṭhino
dhītaraṃ Visākhaṃ dārikaṃ pakkosāpetvā āha “amma tuyhampi maṅgalaṃ,
amhākampi maṅgalaṃ, tava parivārehi pañcahi dārikāsatehi saddhim pañca
rathasatāni āruya pañcahi dāsīsatehi parivutā Dasabalassa paccuggamaṃ
karohi”ti. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā tathā akāsi. Kāraṇākāraṇesu pana
kusalattā yāvatikā yānassa bhūmi, yānena gantvā yānā paccorohitvā
pattikāva Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Athassā
cariyāvasena² Satthā dhammaṃ desesi. Sā desanāvasāne pañcahi
dārikāsatehi saddhim sotāpattiphale patiṭṭhahi. Meṇḍakaseṭṭhipi kho
Satthāramupasaṅkamitvā dhammakathaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya
svātanāya nimantetvā punadivase attano nivesane paṇītena khādanīyena
bhojanīyena Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ parivisitvā eteneva
upāyena aḍḍhamāsaṃ³ mahādānamadāsi. Satthā Bhaddiyanagare
yathābhirantaṃ viharitvā pakkāmi.

Tena kho pana samayena Bimbisāro ca pasenadi Kosalo ca
aññaamaññaṃ bhaginipatikā honti. Athekadivasaṃ Kosalarājā cintesi
“Bimbisārassa vijite pañca amitabhogā mahāpuñña vasanti, mayhaṃ vijite
ekopi tādiso natthi, yaṃnūnāhaṃ Bimbisārassa santikaṃ gantvā ekaṃ
mahāpuññaṃ yāceyyaṃ”ti. So tattha gantvā rañña katapaṭisanthāro
“kinkāraṇā

1. Kāreti (Syā, Ka)

2. Pubbacariyavasena (Ka)

3. Aṭṭhamāsaṃ (Si)

āgatosi”ti puṭṭho “tumahākaṃ vijite pañca amitabhogā mahāpuñṇā vasanti, tato ekaṃ gahetvā gamissāmīti āgatomhi, tesu me ekaṃ dethā”ti āha. “Mahākulāni amhehi cāletuṃ na sakkā”ti āha. “Ahaṃ aladdhā na gamissāmī”ti āha. Rājā amaccehi saddhim mantetvā “jotikādīnaṃ mahākulānaṃ cālanāṃ nāma mahāpathaviyā cālanasadisāṃ, Meṇḍakamahāseṭṭhissa putto Dhanañcayaseṭṭhi nāma atthi, tena saddhim mantetvā paṭivacanāṃ te dassāmī”ti vatvā taṃ pakkosāpetvā tāta Kosalarājā “ekaṃ dhanaseṭṭhim gahetvā gamissāmī”ti vadati, tvaṃ tena saddhim gacchāhīti. Tumhesu pahiṇantesu gamissāmi devāti. Tena hi parivacchaṃ¹ katvā gaccha tātāti. So attano kattabbayuttakamakāsi. Rājāpissa mahantaṃ sakkāraṃ katvā “imaṃ ādāya gacchathā”ti Pasenadirājānaṃ uyyojesi. So taṃ ādāya sabbattha ekarattivāsena gacchanto ekaṃ phāsukaṭṭhānaṃ patvā nivāsaṃ gaṇhi. Atha naṃ Dhanañcayaseṭṭhi pucchi “idaṃ kassa vijitan”ti. Mayhaṃ seṭṭhīti. Kīva dūro ito Sāvattihīti. Sattayojanamattthaketi². Antonagaraṃ sambādhaṃ, amhākaṃ parijano mahanto, sace rocetha, idheva vaseyyāma devāti. Rājā “sādhū”ti sampañcchitvā tasmim̐ thāne nagaraṃ māpetvā tassa datvā agamāsi. Tasmim̐ padese sayam³ vasanaṭṭhānassa gahitattā nagarassa Sāketantveva nāmaṃ ahosi.

Sāvatthiyampi kho Migāraseṭṭhino putto Puṇṇavaḍḍhanakumāro nāma vayappatto ahosi. Atha naṃ mātāpitaro vadiṃsu “tāta tava ruccanaṭṭhāne ekaṃ dārikaṃ upadhārehī”ti. Mayhaṃ evarūpāya bhariyāya⁴ kiccaṃ natthīti. Putta mā evaṃ kari, kulaṃ nāma aputtakaṃ na tiṭṭhatīti. So punappunaṃ vuccamāno “tena hi pañcakalyāṇasamannāgataṃ dārikaṃ labhamāno tumhākaṃ vacanaṃ karissāmī”ti āha. Kāni panetāni **pañca kalyāṇāni** nāma tātāti. Kesakalyāṇaṃ maṃsakalyāṇaṃ aṭṭhikalyāṇaṃ chavikalyāṇaṃ vayakalyāṇanti. Mahāpuñṇāya hi itthiyā kesā morakalāpasadisā hutvā muñcitvā vissatṭhā nivāsanantaṃ paharivā nivattitvā uddhaggā tiṭṭhanti, idaṃ **kesakalyāṇaṃ** nāma, dantāvaraṇaṃ bimbaphalasadisāṃ vaṇṇasampannaṃ samaṃ suphusitaṃ

1. Parisajjaṃ (Ka)

2. Chayojanamattthaketi (Ka) Am̐-Ṭṭha 1. 312 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

3. Sāyam (Sī, Syā)

4. Jaṭāya (Sī), jāyāya (Ka)

hoti, idaṃ **maṃsakalyāṇaṃ** nāma, dantā sukkā samā aviraḷā ussāpetvā
 ṭhapitavajirapanti viya samacchinnasaṅkhapanti viya ca sobhanti, idaṃ
aṭṭhikalyāṇaṃ nāma, kāḷiyā cuṇṇakādīhi¹ avilitto eva chavivaṇṇo siniddho
 nīluppaladāmasadiso hoti, odātāya ca kaṇikārapupphadāmasadiso hoti, idaṃ
chavikalyāṇaṃ nāma, dasakkhattuṃ vijātāpi kho pana sakim vijātā viya
 avigatayobbanāyeva hoti, idaṃ **vayakalyāṇaṃ** nāma hoti. Athassa
 mātāpitāro aṭṭhuttarasatabrahmaṇe nimantetvā bhojetvā
 “pañcakalyāṇasamannāgatā itthiyo nāma hontī”ti pucchimsu. Āma hontīti.
 “Tena hi evarūpaṃ dārikaṃ pariyesituṃ aṭṭha janā gacchantū”ti bahum
 dhanam datvā “āgatakāle vo kattabbaṃ jānissāma, gacchatha, evarūpaṃ
 dārikaṃ pariyesatha, diṭṭhakāle ca imaṃ pilandhanam dadeyyāthā”ti
 satasahassagghanikaṃ suvaṇṇamālaṃ datvā uyyojesum.

Te mahantamahantāni nagarāni gantvā pariyesamānā
 pañcakalyāṇasamannāgataṃ dārikaṃ adisvā nivattitvā āgacchantā
 vivaṭanakkhattadivase Sāketam anuppattā “ajja amhākaṃ kammaṃ
 nipphajjissatī”ti cintayimsu. Tasmim pana nagare anusamvaccharaṃ
 vivaṭanakkhattam nāma hoti. Tadā bahi anikkhamanakulānipi parivārena
 saddhim gehā nikkhamitvā appaṭicchannena sarīrena padasāva nadītīraṃ
 gacchanti. Tasmim divase khattiyamahāsālādīnaṃ puttāpi “attano
 samānājātikaṃ manāpaṃ kuladārikaṃ disvā mālāguḷena parikkhipissāmā”ti
 taṃ taṃ maggaṃ nissāya tiṭṭhanti. Tepi kho brāhmaṇā nadītīre ekaṃ sālāṃ
 pavisitvā aṭṭhaṃsu. Tasmim khaṇe Visākhā pannarasasoḷasavassuddesikā
 hutvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā pañcahi kumārikāsatehi parivutā “nadiṃ
 gantvā nhāyissāmī”ti taṃ padesaṃ pattā, atha kho megho utṭhahitvā pāvassi.
 Pañcasatā kumārikāyo vegena gantvā sālāṃ pavisimsu. Brāhmaṇā oloketā
 tāsū ekampi pañcakalyāṇasamannāgataṃ na passimsu. Atha Visākhā
 pakatigamaneneva sālāṃ pāvisi. Vatthābharaṇāni temimsu. Brāhmaṇā tassā
 cattāri kalyāṇāni disvā dante passitukāmā “alasajātikā amhākaṃ dhītā, etissā
 sāmiko kaṇcikaṃ mattampi na labhissati maññe”ti aññamaññaṃ kathayimsu.
 Atha

1. Vaṇṇakādīhi (Sī, Ka)

ne Visākhā āha “kaṃ vadetha tumhe”ti. Taṃ kathema am māti. Madhurā hi tassā saddo kaṃsatālasaro viya niccharati. Atha ne puna madhurasaddena “kiṃ kārāṇā bhaṇathā”ti pucchi. Tava parivāritthiyo vatthālāṅkāre atemetvā vegena sālaṃ pavittā, tuyhaṃ ettakaṃ ṭhānaṃ vegena āgamanamattampi natthi, vatthābharaṇāni temetvā āgatāsi, tasmā kathema am māti.

Tātā evaṃ mā vadetha, ahaṃ etāhi balavatarā, kārāṇaṃ pana sallakkhetvā javena nāgatāmhīti. Kiṃ am māti. Tātā cattāro janā javamānā na sobhanti, aparaṃpi kārāṇaṃ atthīti. Katame cattāro janā javamānā na sobhanti am māti. Tātā **abhisittarāja** tāva sabbābharaṇapaṭimaṇḍito kacchaṃ bandhitvā rājaṅgaṇe javamāno na sobhati, “kiṃ ayaṃ rājā gahapatiko viya dhāvati”ti aññadatthu garaḥaṃ labhati, saṇikaṃ gacchantova sobhati. Rañño **maṅgalahatthī**pi alaṅkato javamāno na sobhati, vāraṇalīlāya gacchantova sobhati. **Pabbajito** javamāno na sobhati, “kiṃ ayaṃ samaṇo gihī viya dhāvati”ti kevalaṃ garaḥameva labhati, samitagamanena¹ pana sobhati. **Itthī** javamānā na sobhati, “kiṃ esā itthī puriso viya dhāvati”ti garahitabbāva hoti, ime cattāro janā javamānā na sobhanti tātāti. Katamaṃ pana aparaṃ kārāṇaṃ am māti. Tātā mātāpitara nāma dhītaraṃ aṅgapaccaṅgāni saṇṭhāpetvā posenti. Mayaṃ hi vikkīṇeyyabhaṇḍaṃ nāma, amhe parakulapesanattāya posenti. Sace javamānānaṃ nivatthadussakaṇṇe vā² akkamitvā bhūmiyaṃ vā pakkhalitvā patitakāle hattho vā pādo vā bhijjeyya, kulasseva bhāro bhavēyya, pasādhanabhaṇḍaṃ pana me temetvā sussissati. Imaṃ kārāṇaṃ sallakkhetvā na dhāvitāmhī tātāti.

Brāhmaṇā tassā kathanakāle dantasampattiṃ disvā “evarūpā no dantasampatti na diṭṭhapubbā”ti tassā sādhuḥkāraṃ datvā “amma tuyhamevesā anucchavikā”ti vatvā taṃ suvaṇṇamālaṃ pilandhayimsu³. Atha ne pucchi “kataranagarato āgatā’ttha tātā”ti. Sāvattthito am māti. Seṭṭhikulaṃ kataraṃ nāmāti. Migāraseṭṭhi nāma am māti. Ayyaputto

1. Mitagamanena (Sī)

2. Dasākaṇṇe vā (Sī)

3. Pilandhāpesuṃ (Ka)

ko nāmāti. Puṇṇavaḍḍhanakumāro nāma ammāti. Sā “samānajātikam no kulan”ti adhivāsetvā pitu sāsanaṃ paṇiṇi “amhākam ratham pesetū”ti. Kiñcāpi hi sā āgamanakāle padasā āgatā, suvaṇṇamālāya pana pilandhanakālato paṭṭhāya tathā gantum na labhati, issaradārikā rathādīhi gacchanti, itarā pakatīyānakam vā abhiruhanti, chattaṃ vā tālapaṇṇam vā upari karonti, tasmimpi asati nivatthasāṭakassa dasantaṃ ukkhipitvā amse khipantā gacchanti eva. Tassā pana pitā pañca rathasatāni pesesi. Sā saparivārā ratham āruya gatā. Brāhmaṇāpi ekatova agamaṃsu. Atha ne seṭṭhi pucchi “kuto āgatātthā”ti. Sāvattthito mahāseṭṭhīti. Seṭṭhi kataro nāmāti. Migāraseṭṭhi nāmāti. Putto ko nāmāti. Puṇṇavaḍḍhanakumāro nāma mahāseṭṭhīti. Dhanam kittakanti. Cattālīsakoṭiyo mahāseṭṭhīti. “Dhanam tāva amhākam dhanam upādāya kākaṇikamattaṃ, dārikāya pana ārakkhamattāya¹ laddhakālato paṭṭhāya kiṃ aññena kāraṇenā”ti adhivāsesi. So tesam sakkāram katvā ekāhadvīhaṃ vasāpetvā uyyojesi.

Te Sāvattthim gantvā Migāraseṭṭhissa “laddhā no dārikā”ti ārocayimṃsu. Kassa dhītāti, Dhanañcayaseṭṭhinoti. So “mahākulassa me dārikā laddhā, khippameva naṃ ānetum vaṭṭati”ti tattha gamanattham rañño ārocesi. Rājā “mahākulam etaṃ mayā Bimbisārassa santikā ānetvā Sārete nivesitaṃ, tassa sammānaṃ kātum vaṭṭatīti ahampi āgamiṣṣāmī”ti āha. So “sādhu devā”ti vatvā Dhanañcayaseṭṭhino sāsanaṃ pesesi “mayi āgacchante rājāpi āgamiṣṣati, mahantaṃ rājabalaṃ ettakassa janassa kattabbayuttakaṃ kātum sakkhissasi, na sakkhissasī”ti. Itaropi “sacepi dasa rājāno āgacchanti, āgacchantū”ti paṭisāsanaṃ pesesi. Migāraseṭṭhi tāva mahante nagare gehagopakamattaṃ ṭhapetvā sesajanaṃ ādāya gantvā aḍḍhayojanamatte ṭhāne ṭhatvā “āgatāmhā”ti sāsanaṃ paṇiṇi. Dhanañcayaseṭṭhi bahupaṇṇākāram pesetvā dhītārā saddhim mantesi “amma sasuro kira te Kosalaraññā saddhim āgato, tassa kataram geham paṭijaggitabbaṃ, rañño

1. Ārakkhanattāya (Ka)

kataram, uparājādīnaṃ katarānī”ti. Paṇḍitā seṭṭhidhītā vajiraggaṭikhīṇāṇā kappasatasahassaṃ patthitapatthanā abhinīhārasampannā “sasurassa me asukagehaṃ paṭijaggatha, rañño asukagehaṃ, uparājādīnaṃ asukānī”ti saṃvidahitvā dāsakammakare pakkosāpetvā “ettakā rañño kattabbakiccaṃ karoṭha, ettakā uparājādīnaṃ, hatthi-assādayopi tumheyeva paṭijaggatha, assabandhādayopi āgantvā maṅgalachāṇaṃ anubhavissanti”ti saṃvidahi. Kim kārāṇā? “Mayaṃ Visākhāya maṅgalatṭhānaṃ gantvā na kiñci labhimha, assarakkhaṇādīni karontā sukhaṃ na vicarimhā”ti¹ keci vattum mā labhimsūti.

Taṃ divasameva Visākhāya pitā pañcasate suvaṇṇakāre pakkosāpetvā “dhātu me **mahālatāpasādhanaṃ** nāma karoṭhā”ti rattasuvaṇṇassa nikkhasahassaṃ, tadanurūpāni ca rajatamaṇimuttāpavāḷavajirādīni dāpesi. Rājā katipāhaṃ vasitvāva Dhanañcayaseṭṭhissa sāsanaṃ paḥiṇi “na sakkā seṭṭhinā amhākaṃ ciraṃ posanaṃ nāma kātum, dāni dārikāya gamanakālaṃ jānātū”ti. Sopi rañño sāsanaṃ pesesi “idāni vassakālo āgato, na sakkā catumāsaṃ vicaritum, tumhākaṃ balakāyassa yaṃ yaṃ laddhum vattati, sabbaṃ taṃ mama bhāro, mayā pesitakāle devo gamissati”ti. Tato paṭṭhāya Sāketanagaraṃ niccanakkhattaṃ viya ahosi. Rājānaṃ ādiṃ katvā sabbesaṃ mālāgandhavatthādīni paṭiyattāneva honti. Tato te janā cintayimsu “seṭṭhi amhākameva sakkāraṃ karoti”ti, evaṃ tayo māsā atikkantā, pasādhanaṃ pana tāva na niṭṭhāti. Kammantādhiṭṭhāyakā āgantvā seṭṭhino ārocesuṃ “aññaṃ asantaṃ nāma natthi, balakāyassa pana bhattapacanaḍārūni nappahonti”ti. Gacchatha tātā, imasmim nagare parijjñā hatthisālādayo ceva parijjñakāni ca gehāni gahetvā pacathāti. Evaṃ pacantānampi aḍḍhamāso atikkanto. Tato punapi “dārūni natthi”ti ārocayimsu. Imasmim kāle na sakkā dārūni laddhum, dussakoṭṭhāgarāni vivaritvā thūlasātakehi vaṭṭiyo katvā telacāṭisu temetvā bhattaṃ pacathāti. Te aḍḍhamāsaṃ tathā akaṃsu. Evaṃ cattāro māsā atikkantā, pasādhanampi niṭṭhitaṃ.

Tasmim pasādhane catasso vajiranāḷiyo upayogaṃ agamaṃsu, muttānaṃ ekādasa nāḷiyo, pavāḷassa bāvisati nāḷiyo, maṇīnaṃ

1. Karontā vicarimhāti (Sī)

tettiṃsa nāḷiyo. Iti etehi ca aññehi ca ratanehi niṭṭhānaṃ agamāsi. Asuttamayāṃ pasādhanāṃ rajatena suttakiccaṃ karimṃsu. Taṃ sīse paṭimukkaṃ pādapiṭṭhiṃ¹ gacchati. Tasmim tasmim ṭhāne muddikā yojetvā katā suvaṇṇamayā gaṇṭhikā honti, rajatamayā pāsakā, matthakamajjhe ekā muddikā, dvīsu kaṇṇapiṭṭhīsu dve, galavāṭake ekā, dvīsu jattūsū dve, dvīsu kapparesu dve, dvīsu kaṭipassesu dveti. Tasmim kho pana pasādhane ekaṃ moraṃ karimṃsu, tassa dakkhiṇapakkhe rattasuvaṇṇamayāni pañca pattasatāni ahesuṃ, vāmapakkhe pañca pattasatāni, tuṇḍaṃ pavālamayaṃ, akkhīni maṇimayāni, tathā gīvā ca piñchāni ca, pattanāḷiyo rajatamayā, tathā jaṅghāyo. So Visākhāya matthakamajjhe pabbatakūṭe ṭhatvā naccanamayūro viya khāyati. Pattanāḷisahasassa saddo dibbasaṅgītaṃ viya pañcaṅgikatūriyaghoso viya ca pavattati. Santikaṃ upagatāyeva tassā² amorabhāvaṃ jānanti. Pasādhanāṃ navakoṭi-agghanaṃ ahosi, sataśahasam hatthakammamūlaṃ dīyittha.

Kissa pana nissandena tāyetaṃ pasādhanāṃ laddhanti? Sā kira Kassapasammāsambuddhakāle vīsatiyā bhikkhusahassānaṃ cīvarasāṭakaṃ datvā suttampi sūciyopi rajanampi attano santakameva adāsi. Tassa cīvaradānassa nissandena imaṃ mahālatāpasādhanāṃ labhi. Itthīnaṃ hi cīvaradānaṃ mahālatāpasādhanabhaṇḍena matthakaṃ pappoti, purisānaṃ iddhimayapattacīvarenaṭi. Evaṃ mahāseṭṭhi catūhi māsehi dhītu parivaccharaṃ katvā tassā deyyadhammaṃ dadamāno kahāpaṇapūrāni pañca sakaṭasatāni adāsi. Suvaṇṇabhājanapūrāni pañca, rajatabhājanapūrāni pañca, tambabhājanapūrāni pañca, pattuṇṇavatthakoseyyavatthapūrāni³ pañca, sappipūrāni pañca, telapūrāni pañca, sālitaṇḍulapūrāni pañca, naṅgalaphālādi-upakaraṇapūrāni pañcasakaṭasatāni adāsi. Evaṃ kirassa ahosi “mama dhītu gataṭṭhāne ‘asukena nāma me attho’ ti mā parassa gēhadvāraṃ paḥiṇī” ti. Tasmā⁴ sabbūpakaraṇāni dāpesi. Ekekasmim rathe sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā tisso tisso vaṇṇadāsiyo ṭhapetvā pañca rathasatāni adāsi. “Etaṃ⁵ nhāpentiyo bhojentiyo alaṅkarontiyo vicarathā” ti

1. Yāva pādapiṭṭhiṃ (Ka) 2. Tassa (Syā) 3. Pattavattha... (Sī), suttavattha... (Syā)

4. Paḥiṇī” ti tassā (Sī)

5. Ettikā (Syā)

diyaḍḍhasahassapariṇāyikāyo adāsi. Athassa etadahosi “mama dhītu gāvo dassāmī”ti. So purise āṇāpesi “gacchatha bhaṇe cūlavajassa dvāraṃ vivaritvā tīsu gāvutesu tisso bheriyo gahetvā tiṭṭhatha, puthulato usabhamatte ṭhāne ubhosu passesu tiṭṭhatha, gāvīnaṃ tato paraṃ gantum mā adattha, evaṃ ṭhitakāle bherisaññaṃ kareyyāthā”ti. Te tathā akaṃsu. Te gāvīnaṃ vajato nikkhamitvā gāvutaṃ gatakāle bherisaññaṃ akaṃsu, puna aḍḍhayaḥjanāṃ gatakāle akaṃsu. Punapi tigāvutaṃ gatakāle bherisaññaṃ akaṃsu, puthulato gamanañca nivāresuṃ. Evaṃ dīghato tigāvute, puthulato usabhamatte ṭhāne gāviyo aññaṃaññaṃ nighaṃsantiyo aṭṭhaṃsu.

Mahāseṭṭhi “mama dhītu ettakā gāvo alaṃ, dvāraṃ pidahathā”ti vajadvāraṃ pidahāpesi. Dvārasmiṃ pidahite Visākhāya puñṇabalena balavagāvo ca dhenuyo ca uppatitvā uppatitvā nikkhamiṃsu. Manussānaṃ vārentānaṃ vārentānameva saṭṭhisahassā balavagāvo ca saṭṭhisahassā dhenuyo ca nikkhantā, tattakā balavavacchā tāsāṃ dhenūnaṃ usabhā uppatitvā anubandhā ahesuṃ¹. Kissa pana nissandena evaṃ gāvo gatāti? Nivārentānaṃ nivārentānaṃ dinnadānassa. Sā kira Kassapasammāsambuddhakāle Kikissa rañño sattannaṃ dhītānaṃ kaniṭṭhā Saṅghadāsī nāma hutvā vīsatiyā bhikkhusahassānaṃ pañcagorasadānaṃ dadamānā therānañca daharānañca sāmaṇerānañca pattāṃ pidahitvā “alaṃ alan”ti nivārentānaṃpi “idaṃ madhuraṃ, idaṃ manāpan”ti adāsi. Evaṃ tassa nissandena vāriyamānāpi gāvo nikkhamiṃsu. Seṭṭhinā ettakassa dhanassa dinnakāle seṭṭhibhāriyā āha “tumhehi mayhaṃ dhītu sabbaṃ saṃvidahitaṃ, veyyāvaccakarā pana dāsādāsiyo na saṃvidahitā, kiṃ kārāṇā”ti. “Mama dhītari sasinehanissinehānaṃ jānanatthaṃ. Ahaṃ hi tāya saddhiṃ agacchamānake gīvāya gahetvā na paṇṇāmi, yānaṃ āruya gamanakāleyeva etāya saddhiṃ gantukāmā gacchantu, mā agantukāmāti vakkhāmī”ti āha.

Atha “sve mama dhītā gamissatī”ti gabbhe nisinno dhītaraṃ samīpe nisīdāpetvā “amma patikule vasantiyā nāma imaṇca imaṇca ācāraṃ

1. Tattha... dhenūnaṃ usabhā ahesuṃ (Sī)

rakkhitum vaṭṭatī”ti ovādamadāsi. Ayampi Migāraseṭṭhi anantaragabbhe nisinno Dhanañcayaseṭṭhino ovādam assosi. Sopi seṭṭhi dhītaram evam ovadi—

Amma sasurakule vasantiyā nāma anto-aggi bahi na nīharitabbo,
bahi-aggi anto na pavesetabbo, dadantasseva dātabbam, adadantassa na
dātabbam, dadantassāpi adadantassāpi dātabbam, sukham nisīditabbam,
sukham bhuñjitabbam, sukham nipajjitabbam, aggi paricaritabbo,
antodevatā namassitabbāti.

Imam dasavidham ovādam datvā punadivase sabbā seniyo sannipātetvā
rājasenāya majjhe aṭṭha kuṭumbike pāṭibhoge gahetvā “sace me gataṭṭhāne
dhītu doso uppajjati, tumhehi sodhetabbo”ti vatvā navakoṭi-agghanakena
mahālatāpasāadhanena dhītaram pasādhettvā nhānacuṇṇamūlakam
catupaṇṇāsakoṭidhanam datvā yānam āropetvā Sāketassa sāmanta attano
santakesu Anurādhapuramattesu cuddasasu bhattagāmesu bherim carāpesi
“mama dhītara saddhim gantukāmā gacchantū”ti te saddam sutvā
“amhākam ayyāya gamanakāle kim amhākam idhā”ti cuddasa gāmakā kiñci
asesetvā nikkhamimsu. Dhanañcayaseṭṭhipi rañño ca Migāraseṭṭhino ca
sakkāram katvā thokam anugantvā tehi saddhim dhītaram uyyojesi.

Migāraseṭṭhipi sabbapacchato yānake nisīditvā gacchanto balakāyam
disvā “ke nāmete”ti pucchi. Suṇisāya vo veyyāvaccakarā dāsīdāsāti. Ettake
ko possessati, pothetvā te palāpetha, apalāyante ito daṇḍam karoṭhāti.
Visākhā pana “apetha, mā vāretha, balameva balassa bhattam dassatī”ti¹
āha. Seṭṭhi evam vuttepi “amma natthi amhākam etehi attho. Ko ete
possessatī”ti leḍḍudaṇḍādīhi pothetvā palāpetvā sesake “alam amhākam
ettakehī”ti gahetvā pāyāsi. Atha Visākhā Sāvatthinagaradvāram
sampattakāle cintesi “paṭicchannayānasmim nu kho nisīditvā pavisissāmi,
udāhu rathe ṭhatvā”ti. Athassā etadahosi “paṭicchannayānena me pavisantiyā
mahālatāpasāadhanassa viseso na paññāyissatī”ti.

sā sakalanagarassa attānaṃ dassentī rathe ṭhatvā nagaraṃ pāvīsi.
 Sāvattvivāsino Visākhāya sampattiṃ disvā “eso kira Visākhā nāma, evarūpā
 ayaṃ sampatti etissāva anucchavikā”ti āhaṃsu. Iti sā mahāsampattiya
 seṭṭhino gehaṃ pāvīsi. Gatadivase cassā sakalanagaravāsino “amhākaṃ
 Dhanañcayaseṭṭhi attano nagaraṃ sampattānaṃ mahāsakkāraṃ akāsi”ti
 “yathāsatti yathābalaṃ paṇṇākāraṃ paṇiṃsu. Visākhā pahitapahitaṃ
 paṇṇākāraṃ tasmimyeva nagare aññaṃaṇṇesu kulesu sabbatthakameva
 dāpesi. Iti sā “idaṃ mayhaṃ mātu detha, idaṃ mayhaṃ pitu detha, idaṃ
 mayhaṃ bhātu detha, idaṃ mayhaṃ bhaginiyā dethā”ti tesāṃ tesāṃ
 vayanurūpaṃ piyavacanaṃ vatvā paṇṇākāraṃ pesentī sakalanagaravāsino
 ñātake viya akāsi. Athassā rattibhāgasamanantare ājaññaṃaṇṇavāya
 gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Sā dāsihi daṇḍadīpikā gāhāpetvā tattha gantvā
 vaḷavaṃ uṇhodakena nhāpetvā telena makkhāpetvā attano vasanaṭṭhānameva
 agamāsi.

Migāraseṭṭhipi puttassa āvāhamaṅgalaṃ karonto dhuravihāre
 vasantampi Tathāgataṃ amanasikaritvā dīgharattaṃ naggasamaṇakesu
 patiṭṭhitena pemena codiyamāno “mayhaṃ ayyānampi sakkāraṃ
 karissāmī”ti ekadivasāṃ anekasatesu navabhājanesu nirūdakapāyāsāṃ
 pacāpetvā pañcasate acelake nimantāpetvā antogehaṃ pavesetvā “āgacchatu
 me suṇisā, arahante vandatū”ti Visākhāya sāsanaṃ paṇiṇi. Sā “arahanto”ti
 vacanaṃ sutvā sotāpannā ariyasāvikā haṭṭhatuṭṭhā hutvā tesāṃ
 bhojanaṭṭhānaṃ āgantvā te oloketvā “evarūpā hirottappavirahitā arahantā
 nāma na honti, kasmā maṃ sasuro pakkosāpesī”ti “dhī dhī”ti seṭṭhiṃ
 garahitvā attanovasanaṭṭhānameva gatā. Acelakā taṃ disvā sabbe
 ekappahāreneva seṭṭhiṃ garahiṃsu “kiṃ tvaṃ gahapati aññaṃ nālattha,
 samaṇassa Gotamassa sāvikaṃ Mahākālakaṇṇiṃ idha pavesesi, vegena naṃ
 imasmā gehā nikkadḍhāpehī”ti. So “na sakkā mayā imesaṃ
 vacanamatteneva nikkadḍhāpetum, mahākulassa sā dhītā”ti cintetvā “ayyā
 daharā nāma jānitvā vā ajānitvā vā kareyyum, tumhe tuṇhī hothā”ti te

uyyojetvā sayam mahārahe āsane nisīditvā suvaṇṇapātiyaṃ nirudakaṃ madhupāyāsaṃ paribhuñji.

Tasmiṃ samaye eko piṇḍapātikatthero¹ piṇḍāya caranto taṃ nivesanaṃ pāvīsi. Visākhā sasuraṃ bījayaṃānā ʒhitā taṃ disvā “sasurassa ācikkhituṃ ayuttan”ti yathā so theram passati, evaṃ apagantvā aṭṭhāsi. So pana bālo theram disvāpi apassanto viya hutvā adhomukho bhuñjateva. Visākhā “theram disvāpi me sasuro saññaṃ na karoti”ti ñatvā “aticchatha bhante, mayham sasuro purāṇaṃ khādati”ti āha. So nigaṇṭhehi kathitakāle adhivāsetvāpi “purāṇaṃ khādati”ti vuttakkhaṇeyeva hatthaṃ apantvā “imaṃ pāyāsaṃ ito nīharatha, etaṃ imasmā gehā nikkadḍhatha, ayaṃ maṃ evarūpe maṅgalakāle asucikhādaṃ nāma karoti”ti āha. Tasmiṃ kho pana nivesane sabbepi dāsakammakarā Visākhāya santakāva, ()² ko naṃ hatthe vā pāde vā gaṇhissati, mukhena kathetuṃ samatthopi natthi. Visākhā sasurassa kathaṃ sutvā āha “tāta na ettakeneva mayaṃ nikkhamāma, nāhaṃ tumhehi udakatitthato kumbhadāsī viya ānītā, dharamānakamātāpitūnaṃ dhītaro nāma na ettakeneva nikkhamanti, eteneva me kāraṇena pitā idhāgamanakāle aṭṭha kuṭumbike pakkosāpetvā ‘sace me dhītu doso uppajjati, sodheyyāthā’ti vatvā maṃ tesam hatthe ʒhapesi, te pakkosāpetvā mayham dosādosam sodhāpethā”ti.

Seṭṭhi “kalyāṇaṃ esā katheti”ti aṭṭha kuṭumbike pakkosāpetvā “ayaṃ dārikā maṅgalakāle nisīditvā suvaṇṇapātiyaṃ nirudakapāyāsaṃ paribhuñjantaṃ maṃ ‘asucikhādaṃ’ti vadati”ti āha, imissā dosaṃ āropetvā imaṃ gehato nikkadḍhathāti. Evaṃ kira ammati. Nāhaṃ evaṃ vadāmi, ekasmiṃ pana piṇḍapātikatthere gharadvāre ʒhite sasuro me appodakaṃ madhupāyāsaṃ paribhuñjanto taṃ na manasi karoti, ahaṃ “mayham sasuro imasmiṃ attabhāve puññaṃ na karoti, purāṇapuññaṃ eva khādati”ti cintetvā “aticchatha bhante, mayham sasuro purāṇaṃ khādati”ti avacaṃ, ettha me ko dosoti. Ayya idha doso natthi, amhākaṃ dhītā yuttaṃ katheti, tvaṃ kasmā kujjhasīti. Ayyā esa tāva

1. Piṇḍapātacārikatthero (Ka)

2. (Upagantuṃ na visahanti) (Syā)

doso mā hotu, ayaṃ pana ekadivasaṃ majjhimayāme dāsīparivutā pacchāgehaṃ agamāsīti. Evaṃ kira ammāti. “Tātā nāhaṃ aññena kāraṇena gatā, imasmim̐ pana gehe ājāneyyavaḷavāya vijātāya saññampi akatvā nisīdituṃ nāma ayuttan”ti daṇḍadīpikā gāhāpetvā uṇhodakādīnipi gāhāpetvā dāsīhi saddhim̐ gantvā vaḷavāya vijātaparihāraṃ kārāpesim̐, ettha me ko dosoti. Ayya idha doso natthi, amhākaṃ dhītā tava gehe dāsīhipi akattabbayuttakaṃ kammaṃ karoti, tvaṃ kiṃ ettha dosaṃ passasīti.

Ayyā idhāpi tāva doso mā hotu, imissā pana pitā idhāgamanakāle imaṃ ovadanto guyhe paṭicchanne dasa ovāde adāsi, tesāṃ atthaṃ na jānāmi, tesāṃ me atthaṃ kathetu. Imissā pana pitā **“anto-aggi bhi na nīharitabbo”**ti āha, sakkā nu kho amhehi ubhato paṭivissakagehānaṃ aggim̐ adatvā vāsītunti. Evaṃ kira ammāti. Tātā mayhaṃ pitā na etaṃ sandhāya kathesi. Idaṃ pana sandhāya kathesi—amma tava sassusasurasāmikānaṃ aguṇaṃ disvā bhi tasmiṃ tasmiṃ gehe ṭhatvā mā kathesi. Evarūpo hi aggisadiso aggi nāma natthīti.

Ayyā etaṃ tāva evaṃ hotu, imissā pana pitā **“bāhirato aggi na anto pavesetabbo”**ti āha, kiṃ sakkā amhehi anto aggimhi nibbute bāhirato aggim̐ anāharitunti. Evaṃ kira ammāti. Tātā mayhaṃ pitā na etaṃ sandhāya kathesi, idaṃ pana sandhāya kathesi—sace paṭivissakagehesu itthiyo vā puriso vā sassusasurasāmi kānaṃ aguṇaṃ kathenti, tehi kathitaṃ āharitvā “asuko nāma tumhākaṃ evaṇca evaṇca aguṇaṃ katheti”ti puna mā katheyyāsi. Etena hi agginā sadiso aggi nāma natthīti. Evaṃ imasmimpi kāraṇe sā niddosāva ahosi. Yathā ca ettha. Evaṃ sesesupi. Tesu pana ayamadhippāyo—yampi hi tassā pitarā **“ye dadanti, tesāmyeva dātabbanti** vuttaṃ. Taṃ “yācitakaṃ upakaraṇaṃ gahetvā ye paṭidentī, te saññeva dātabban”ti sandhāya vuttaṃ.

“Ye na denti, tesāṃ na dātabban”ti idampi ye yācitakaṃ gahetvā na paṭidentī, tesāṃ na dātabbanti sandhāya vuttaṃ.

“**Dadantassāpi adadantassāpi dātabban**”ti idaṃ pana daliddesu ñātimittesu sampattesu te paṭidātuṃ sakkontu vā mā vā, tesāṃ dātumeva vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“**Sukhaṃ nisīditabban**”ti idampi sassusasurasāmike disvā vuṭṭhātabbatthāne nisīdituṃ na vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“**Sukhaṃ bhuñjitabban**”ti idaṃ pana sassusasurasāmikehi puretaraṃ abhuñjitvā te parivisitvā sabbehi laddhāladdhaṃ ñatvā pacchā sayāṃ bhuñjituṃ vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“**Sukhaṃ nipajjitabban**”ti idampi sassusasurasāmikehi puretaraṃ sayanaṃ āruya na nipajjitabbaṃ, tesāṃ kattabbayuttakaṃ vattapaṭivattaṃ katvā pacchā sayāṃ nipajjituṃ yuttanti sandhāya vuttaṃ.

“**Aggi paricaritabbo**”ti idaṃ pana sassumpi sasurampi sāmikampi aggikkhandhaṃ viya uragarājānaṃ viya ca katvā passituṃ vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“**Antodevatā namassitabbā**”ti idampi sassuṃ ca sasurañca sāmikañca devatā viya katvā daṭṭhuṃ vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ. Evaṃ seṭṭhi imesaṃ dasa-ovādānaṃ atthaṃ sutvā paṭivacanaṃ apassanto adhomukho nisīdi.

Atha naṃ kuṭumbikā “kiṃ seṭṭhi aññopi amhākaṃ dhītu doso atthi”ti pucchimsu. Natthi ayyāti. “Atha kasmā naṃ niddosaṃ akāraṇena gehā nikkadḍhāpesi”ti evaṃ vutte Visākhā āha “tātā kiñcāpi mayhaṃ sasurassa vacanena paṭhamameva gamanaṃ na yuttaṃ, pitā pana me āgamanakāle mama dosasodhanatthāya maṃ tumhākaṃ hatthe ṭhapesi, tumhehi ca me niddosabhāvo ñāto, idāni ca mayhaṃ gantuṃ yuttaṃ”ti dāsīdāse “yānādīhi sajjāpethā”ti āṇāpesi. Atha naṃ seṭṭhi kuṭumbike gahetvā “amma mayā ajānitvāva kathitaṃ, khamāhi me”ti āha. Tāta tumhākaṃ khamitabbaṃ tāva khamāmi, ahaṃ pana Buddhasāsane aveccappasannassa kulassa dhītā, na mayā vinā bhikkhusaṃghena vattāma, sace mama ruciyā bhikkhusaṃghaṃ paṭijaggituṃ labhāmi, vasissāmīti. “Amma tvaṃ yathāruciyā tava samaṇe paṭijaggā”ti āha.

Visākhā Dasabalaṃ nimantāpetvā punadivase nivesanaṃ pavesesi. Naggasamaṇāpi Satthu Migāraseṭṭhino gehaṃ gamanabhāvaṃ sutvā gantvā gehaṃ parivāretvā nisīdīmsu. Visākhā dakkhiṇodakaṃ datvā “sabbo sakkāro paṭiyādito, sasuro me āgantvā Dasabalaṃ parivisatū”ti sāsanaṃ pesesi. Atha naṃ gantukāmaṃ ājīvaka “mā kho tvaṃ gahapati samaṇassa Gotamassa santikaṃ gacchā”ti nivāresuṃ. So “suṇhā me sayameva parivisatū”ti sāsanaṃ paṇi. Sā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ parivisitvā niṭṭhite bhattakicce puna sāsanaṃ pesesi “sasuro me āgantvā dhammakathaṃ suṇātū”ti. Atha naṃ “idāni agamanaṃ nāma ativiya ayuttan”ti dhammaṃ sotukāmatāya gacchantāṃ puna te āhaṃsu “tena hi samaṇassa Gotamassa dhammaṃ suṇanto bahisāṇiyā nisīditvā suṇāhi”ti. Puretaramevassa gantvā sāṇiṃ parikkhipīmsu. So gantvā bahisāṇiyaṃ nisīdi. Satthā “tvaṃ bahisāṇiyaṃ vā nisīda, parakuṭṭe vā parasele vā paracakkavāle vā pana nisīda, ahaṃ Buddho nāma sakkomi taṃ mama saddaṃ sāvetaṇ”ti mahājamburaṃ khandhe gahetvā cālento viya amatavassaṃ vassento viya ca dhammaṃ desetuṃ anupubbim kathaṃ ārabhi.

Sammāsambuddhe ca pana dhammaṃ desente purato ṭhitāpi pacchato ṭhitāpi cakkavālasataṃ cakkavālasahassaṃ atikkamitvā ṭhitāpi akaniṭṭhabhavane ṭhitāpi “Satthā mamaññeva oloketi, mayhameva dhammaṃ deseti”ti vadanti. Satthā hi taṃ taṃ olovento viya tena tena saddhiṃ sallapanto viya ca ahosi. Candasaṃā kira Buddhā. Yathā cando gaganamajjhe ṭhito¹ “mayhaṃ upari cando, mayhaṃ upari cando”ti sabbasattānaṃ khāyati, evameva yattha katthaci ṭhitānaṃ abhimukhe ṭhitā viya khāyanti. Idam kira tesāṃ alaṅkatasīsaṃ chinditvā añjita-akkhīni uppāṭetvā hadayaamaṃsaṃ uppāṭetvā parassa dāsathāya Jālisadise putte Kaṇhājināsadisā dhītaro Maddīsadisā pajāpatiyo pariccajitvā dinnadānassa phalaṃ. Migāraseṭṭhipi kho Tathāgate dhammadesanaṃ vinivattente bahisāṇiyaṃ nisinnova sahasanayapaṭimaṇḍite sotāpatti-phale patiṭṭhāya acalāya saddhāya samannāgato tīsu ratanesu² nikkaṅkho hutvā sāṇikaṇṇaṃ ukkhipitvā āgantvā suṇhāya thanaṃ mukhena gahetvā “tvaṃ me ajjato paṭṭhāya

1. Cande gaganamajjhe ṭhite (Sī)

2. Saraṇesu (Sī, Ka)

mātā”ti taṃ mātuṭṭhāne¹ ṭhapesi. Tato paṭṭhāya **Migāramātā** nāma jātā.
Pacchābhāge puttāṃ labhivāpi Migārotissa nāmamakāsi.

Mahāseṭṭhi suṇhāya thanaṃ vissajjetvā gantvā Bhagavato dvīsu pādesu
sirasā nipatitvā pāde pāṇīhi ca parisambāhanto mukhena ca paricumbanto
“Migāro ahaṃ bhante, Migāro ahaṃ bhante”ti tikkhattuṃ nāmaṃ sāvetvā
“ahaṃ bhante ettakaṃ kālāṃ yattha nāma² dinnāṃ mahapphalanti na
jānāmi, idāni ca me suṇisaṃ nissāya ñātaṃ, sabbā apāyadukkhā muttomhi,
suṇisā me imaṃ gehaṃ āgacchantī mama atthāya hitāya sukhāya āgatā”ti
vatvā imaṃ gāthamāha—

“Sohaṃ ajja pajānāmi, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
Atthāya vata me bhaddā, suṇisā gharamāgatā”ti.

Visākhā punadivasatthāyapi Satthāraṃ nimantesi. Athassā punadivasepi
sassu sotāpattiphalaṃ pattā. Tato paṭṭhāya taṃ gehaṃ sāsanassa
vivaṭadvāraṃ ahosi. Tato seṭṭhi cintesi “bahūpakārā me suṇisā
pasannākāramassā³ karissāmi, etissā bhāriyaṃ pasādhanāṃ niccakālāṃ
pasādhetuṃ na sakkā, sallahukamassā divā ca ratto ca sabba-iriyāpathesu
pasādhanayoggaṃ pasādhanāṃ kāressāmi”ti sataṣaḥṣaḥṣaṇṇakāṃ
ghanamaṭṭhakaṃ nāma pasādhanāṃ kāretvā tasmim� niṭṭhite
Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā sakkaccaṃ bhojetvā
Visākhāṃ soḷasahi gandhodaḥkaghaṭṭhehi nhāpetvā Satthu sammukhe ṭhapetvā
pasādhetvā Satthāraṃ vandāpesi. Satthā anumodanaṃ katvā vihārameva
gato. Visākhāpi tato paṭṭhāya dānādīni puñṇāni karontī Satthu santikā **aṭṭha
vare**⁴ labhivā gaganatale candalekhā viya paññāyamānā puttadhītāhi
vuḍḍhiṃ pāpuṇi. Tassā kira dasa puttā dasa dhītaro ahesuṃ. Tesu ekekassa
dasa dasa puttā dasa dasa dhītaro ahesuṃ. Tesu tesupi ekekassa dasa dasa
puttā dasa dasa dhītaro cāti evamassā puttānattapanattasantānavasena
pavattāni vīsādhikāni cattāri satāni aṭṭha ca paṇasahassāni ahesuṃ. Tenāhu
porāṇā—

1. Mātiṭṭhāne (Sī, Syā)

3. Paṇṇākāramassā (Syā)

2. Ettha nāma (Ka)

4. Vi 3. 406 piṭṭhe.

“Visākhā vīsati puttā, nattā ca caturo satā.

Panattā aṭṭhasahassā, jambudīpe supākaṭā”ti.

Āyu vīsavassasataṃ ahosi, sīse ekampi palitaṃ nāma nāhosi, niccaṃ soḷasavassuddesikā viya ahosi. Taṃ puttānattapanattaparivāraṃ¹ vihāraṃ gacchantiṃ disvā “katamā ettha Visākhā”ti paripucchitāro honti. Ye naṃ gacchantiṃ passanti, “idāni thokaṃ gacchatu, gacchamānāva no ayyā sobhaṭi”ti cintenti. Ye naṃ ṭhitaṃ nisinnaṃ nipannaṃ passanti, “idāni thokaṃ nipajjatu, nipannāva no ayyā sobhaṭi”ti cintenti. Iti sā catūsu iriyāpathesu asuka-iriyāpathena nāma na sobhaṭiṭi vattabbā na hoti. Pañcannaṃ kho pana hatthīnaṃ balaṃ dhāreti. Rājā “Visākhā kira pañcannaṃ hatthīnaṃ balaṃ dhāreti”ti sutvā tassā vihāraṃ gantvā dhammaṃ sutvā āgamanavelāya thāmaṃ vīmaṃsitukāmo hatthiṃ vissajjāpesi, so soṇḍaṃ ukkhipitvā Visākhābhimukho agamāsi. Tassā parivāritthiyo pañcasatā ekaccā palāyimsu, ekaccā na parissajjitvā “kiṃ idan”ti vutte “rājā kira te ayye balaṃ vīmaṃsitukāmo hatthiṃ vissajjāpesi”ti vadiṃsu. Visākhā imaṃ disvā “kiṃ palāyitena, kathaṃ nu kho taṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā “sace taṃ dalhaṃ gaṇhissāmi, vīnasseyyā”ti dvīhi aṅgulīhi soṇḍāya gahetvā paṭipaṇāmesi. Hatthī attānaṃ sandhāretvā ṭhātuṃ nāsakkhi, rājaṅgaṇe ukkuṭiko hutvā patito. Mahājano sādhuḥkāraṃ adāsi. Sāpi saparivārā sotthinā gehaṃ agamāsi.

Tena kho pana samayena Sāvattiyaṃ Visākhā Migāramātā bahuputtā hoti bahunattā arogaputtā aroganattā abhimaṅgalasammata, tāvatakesu puttānattesu² ekopi antarā maraṇaṃ patto nāma nāhosi. Sāvattivāsino maṅgalesu chaṇesu Visākhāṃ paṭhamāṃ nimantetvā bhojenti. Athekasmiṃ ussavadigase mahājane maṇḍitapasādhite dhammassavanāya vihāraṃ gacchante Visākhāpi nimantitaṭṭhāne bhuñjitvā mahālatāpasādhanaṃ pasādhettvā mahājanena saddhiṃ vihāraṃ gantvā ābharaṇāni omuñcitvā uttarāsaṅgena bhaṇḍikaṃ bandhitvā dāsiyā adāsi. Yaṃ sandhāya vuttaṃ—

1. Puttanattaparivāraṃ (Sī, Syā)

2. Puttanattasahassesu (Sī, Syā) Vi 1. 285 piṭṭhe passitabbam.

“Tena kho pana samayena Sāvattiyaṃ ussavo hoti, manussā alaṅkatapaṭiyattā ārāmaṃ gacchanti, Visākhāpi Migāramātā alaṅkatapaṭiyattā vihāraṃ gacchati. Atha kho Visākhā Migāramātā ābharaṇāni omuñcitvā uttarāsaṅgena bhaṇḍikaṃ bandhitvā dāsiyā adāsi ‘handa je imaṃ bhaṇḍikaṃ gaṇhāhī’¹”.

Sā kira vihāraṃ gacchantī cintesi “evarūpaṃ mahagghaṃ pasādhanam sīse paṭimukkaṃ yāva pādapiṭṭhiṃ alaṅkāraṃ alaṅkaritvā vihāraṃ pavisitum ayuttan”²ti naṃ omuñcitvā bhaṇḍikaṃ katvā attano puññeneva nibbattāya pañcahatthithāmadharāya dāsiyā hatthe adāsi. Sā eva kira taṃ gaṇhitum sakkoti. Tena naṃ āha “amma imaṃ pasādhanam gaṇha, Satthusantikā nivattanakāle pasādhessāmi naṃ”²ti. Taṃ pana datvā ghanamaṭṭhakaṃ pasādhanam pasādhettvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ assosi, dhammassavanāvasāne Bhagavantaṃ vanditvā utthāya pakkāmi. Sāpissā dāsi taṃ pasādhanam pamuṭṭhā. Dhammaṃ sutvā pana pakkantāya parisāya sace kiñci pamuṭṭham hoti, taṃ Ānandatthero paṭisāmeti. Iti so taṃ divasaṃ mahālatāpasādhanam disvā Satthu ārocesi. Bhante Visākhā pasādhanam pamussitvā gatāti. Ekamantaṃ ṭhappehi Ānandāti. Thero taṃ ukkhipitvā sopānapasse laggetvā ṭhapesi.

Visākhāpi Suppiyāya saddhiṃ “āgantukagamikagilānādīnaṃ kattabbayuttakaṃ jānissāmī”²ti antovihāre vicari. Tā pana upāsikāyo anto—vihāre disvā sappimadhutelādīhi atthikā pakatiyāva daharā ca sāmaṇerā ca thālakādīni gahetvā upasaṅkamanti. Tasmimpi divase tatheva karimsu. Athekaṃ gilānaṃ bhikkhuṃ disvā Suppiyā² “kenattho ayyassā”²ti pucchitvā “paṭicchadanīyena”²ti vutte hotu ayya, pesessāmīti dutiyadivase kappiyamaṃsaṃ alabhanti attano ūrumaṃsena kattabbakiccaṃ katvā puna Satthari pasādena pākatikasarīrāva ahosi. Visākhāpi gilāne ca dahare ca sāmaṇere ca oloketvā aññena dvārena nikkhamitvā vihārūpacāre ṭhitā “amma pasādhanam āhara pasādhessāmī”²ti āha. Tasmim khāṇe sā dāsi pamussitvā nikkhantabhāvaṃ ñatvā “ayye pamuṭṭhāmhi”²ti āha. Tena hi gantvā gaṇhitvā ehi, sace

1. Vi 2. 210 piṭṭhe.

2. Vi 3. 310 piṭṭhe vitthāro.

pana mayham ayyena Ānandattherena ukkhipitvā aññasmiṃ ṭhāne ṭhapitaṃ hoti, mā āhareyyāsi, ayyasseva taṃ mayā pariccattanti, jānāti kira sā “kulamanussānaṃ pamuṭṭhabhaṇḍakaṃ thero paṭisāmeti”ti. Tasmā evamāha. Theropi taṃ dāsiṃ disvāva “kimatthaṃ āgatāsi”ti pucchitvā “ayyāya me pasādhanam pamussitvā āgatāmhī”ti vutte “etasmim me sopānapasse ṭhapitaṃ, gaccha naṃ gaṇhāhi”ti āha. Sā “ayya tumhākaṃ hatthena āmaṭṭhabhaṇḍakaṃ mayham ayyāya anāhāriyaṃ katan”ti vatvā tucchahatthāva gantvā “kiṃ amma”ti Visākhāya puṭṭhā tamatthaṃ ārocesi. Amma nāham mama ayyena āmaṭṭhabhaṇḍaṃ pilandhissāmi, pariccattaṃ mayā. Ayyānaṃ pana paṭijaggitum dukkhaṃ, taṃ vissajjetvā kappiyabhaṇḍaṃ upanessāmi, gaccha, taṃ āharāhīti. Sā gantvā āhari. Visākhā taṃ apilandhitvāva kammāre pakkosāpetvā agghāpesi. Tehi “nava koṭiyo agghati, hatthakārāpaṇiyaṃ panassa satasahassan”ti vutte pasādhanam yāne ṭhapāpetvā “tena hi taṃ vikkiṇathā”ti āha. Tattakam dhanam datvā gaṇhitum na koci sakkhissati. Tañhi pasādhanam pasādhetaṃ anucchavikā itthiyo nāma dullabhā. Pathavimaṇḍalasmim hi tissova itthiyo mahālatāpasādhanam labhiṃsu Visākhā mahā-upāsikā, Bandhulamallasenāpatissa bhariyā Mallikā, Bārāṇasīseṭṭhino dhītāti.

Tasmā Visākhā sayameva tassa mūlam datvā satasahassādhikā nava koṭiyo sakāṇe āropetvā vihāram netvā Satthāram vanditvā “bhante mayham ayyena Ānandattherena mama pasādhanam hatthena āmatthaṃ, tena āmaṭṭhakālato paṭṭhāya na sakkā taṃ mayā pilandhiṇi. Taṃ pana vissajjetvā kappiyaṃ upanessāmīti vikkiṇāpentī aññaṃ taṃ gaṇhitum samatthaṃ adisvā ahamēva tassa mūlam gāhāpetvā āgatā, catūsu paccayesu katarapaccayena upanessāmi bhante”ti. Pācīnadvāre saṃghassa vasanaṭṭhānam kātuṃ te yuttaṃ Visākheti “yuttaṃ bhante”ti Visākhā tuṭṭhamānasā navakoṭihi bhūmimeva gaṇhi. Aparāhi navakoṭihi vihāram kātuṃ ārabhi.

Athekadivasam Satthā paccūsasamaye lokam volokento devalokā cavitvā Bhaddiyanagare seṭṭhikule nibbattassa Bhaddiyassa nāma seṭṭhiputtassa upanissayasampattiṃ disvā Anāthapiṇḍikassa gehe

bhattakiccaṃ katvā uttaradvārābhimukho ahosi. Pakatiyā hi Satthā Visākhāya gehe bhikkhaṃ gaṇhitvā dakkhiṇadvārena nikkhamitvā Jetavane vasati. Anāthapiṇḍikassa gehe bhikkhaṃ gahetvā pācīnadvārena nikkhamitvā Pubbārāme vasati. Uttaradvāraṃ sandhāya gacchantāmyeva Bhagavantaṃ disvā “cārikaṃ pakkamissatī”ti jānanti. Visākhāpi taṃ divasaṃ “Satthā uttaradvārābhimukho gato”ti sutvā vegena gantvā vanditvā āha “cārikaṃ gantukāmattha bhante”ti. Āma Visākheti. Bhante ettakaṃ dhanam pariccajītvā tumhākaṃ vihāraṃ kāremi, nivattatha bhanteti. Anivattagamaṇaṃ idaṃ Visākheti. Sā “addhā hetusampannaṃ kañci passissati Bhagavā”ti cintetvā “tena hi bhante mayhaṃ katākatavijānanakaṃ ekaṃ bhikkhuṃ nivattetvā gacchathā”ti āha. “Yaṃ ruccasi, tassa pattaṃ gaṇha Visākhe”ti āha. Sā kiñcāpi Ānandattheraṃ piyāyati, “Mahāmoggallānatthero iddhimā, etaṃ me nissāya kammaṃ lahuṃ nippahjissatī”ti pana cintetvā therassa pattaṃ gaṇhi. Thero Satthāraṃ olokesi. Satthā “tava parivāre pañcasate bhikkhū gahetvā nivatta Moggallānā”ti āha. So tathā akāsi. Tassānubhāvena paññāsaṣaṭṭhiyojanānipi rukkhathāya ca pāsāṇathāya ca gatā manussā mahante mahante rukkhe ca pāsāṇe ca gahetvā taṃ divasameva āgacchanti, neva sakaṭe rukkhapāsāṇe āropentā kilamanti, na akkho bhijjati. Na cirasseva dvebhūmikaṃ pāsādaṃ karimsu. Heṭṭhābhūmiyaṃ pañca gabbhasatāni, uparibhūmiyaṃ pañca gabbhasatānīti gabbhasahassapaṭimaṇḍito pāsādo ahosi. Aṭṭhakarīse parisuddhe bhūmibhāge pāsādaṃ kārāpesi, “suddhapāsādo pana na sobhatī”ti taṃ parivāretvā pañca padhānavettagehasatāni pañca cūlapāsādasatāni pañca dīghamālakasatāni kārāpesi.

Atha Satthā navahi māsehi cārikaṃ caritvā puna Sāvattimā agamāsi. Visākhāyapi pāsāde kammaṃ navahi māsehi niṭṭhitaṃ. Pāsādakūṭaṃ ghanakoṭṭitarattasuvanṇeneva saṭṭhi-udakaghaṭagaṇhanakaṃ kārāpesi. “Satthā Jetavanavihāraṃ gacchatī”ti ca sutvā paccuggamaṇaṃ katvā Satthāraṃ attano vihāraṃ netvā paṭiññaṃ gaṇhi “bhante imaṃ catumāsāṃ bhikkhusaṃghaṃ gahetvā idheva vasatha, pāsādamahaṃ karissāmī”ti. Satthā adhivāsesi.

sā tato paṭṭhāya Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa vihāre eva dānaṃ deti. Athassā ekā sahāyikā sataṣaṣṭasagghanakaṃ¹ ekaṃ vatthaṃ ādāya āgantvā “sahāyike ahaṃ imaṃ vatthaṃ tava pāsāde bhūmattharaṇasaṅkhepena attharītukāmā, attharaṇaṭṭhānaṃ me ācikkhathā”ti āha. “Sādhu sahāyike, sace tyāhaṃ ‘okāso natthi’ti vakkhāmi, tvaṃ ‘me okāsaṃ adātukāmā’ti maññissasi, sayameva pāsādassa dve bhūmiyo gabbhasaṣṭasāṇca oloketvā attharaṇaṭṭhānaṃ jānāhi”ti āha. Sā sataṣaṣṭasagghanakaṃ vatthaṃ gahetvā tattha tattha vicarantī tato appataramūlaṃ vatthaṃ adisvā “nāhaṃ imasmiṃ pāsāde puñṇabhāgaṃ labhāmi”ti domanassappattā ekasmiṃ ṭhāne rodantī aṭṭhāsi. Atha naṃ Ānandatthero disvā “kasmā rodasi”ti pucchi. Sā tamatthaṃ ārocesi. Thero “mā cintayi, ahaṃ te attharaṇaṭṭhānaṃ ācikkhissāmi”ti vatvā “sopānapādamūle pādadhovanaṭṭhāne² imaṃ pādapuñchanakaṃ katvā attharāhi, bhikkhū pāde dhovitvā paṭhamaṃ ettha pādaṃ puñchitvā anto pavissanti, evaṃ te mahapphalaṃ bhavissati”ti āha. Visākhāya kiretaṃ asallakkhitaṭṭhānaṃ.

Visākhā cattāro māse antovihāre Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dānaṃ adāsi, avasānadivase bhikkhusaṃghassa cīvarasāṭake adāsi. Saṃghanavakena laddhacīvarasāṭakā saṣaṣṭasagghanakā honti. Sabbesaṃ pattāni pūretvā bhesajjaṃ adāsi. Dānapariccāge nava koṭiyo agamaṃsu. Iti vihārassa bhūmiggahaṇe nava koṭiyo, vihārassa kārapane nava, vihāramahe navāti sabbāpi sattavīsati koṭiyo sā Buddhasāsane pariccaji. Itthibhāve ṭhatvā micchādiṭṭhikassa gehe vasamānāya evarūpo mahāpariccāgo nāma aññissā natthi. Sā vihāramahassa niṭṭhitadivase vaḍḍhamānakacchāyāya puttanaṭṭapanattaparivutā “yaṃ yaṃ mayā pubbe patthitaṃ, sabbameva matthakaṃ pattan”ti pāsādaṃ anupariyāyantī pañcahi gāthāhi madhurasaddena imaṃ udānaṃ udānesi—

“Kadāhaṃ pāsādaṃ rammaṃ³, sudhāmattikalepanaṃ.

Vihāradānaṃ dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

1. Sahassagghanikaṃ (Sī, Syā)

2. Sopānapādadhovanantare (Sī), sopāne (Syā)

3. Navapāsādaṃ (Syā)

Kadāhaṃ mañcapīṭhañca, bhisibimbohanāni ca.
Senāsanabhaṇḍaṃ dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

Kadāhaṃ salākabhattaṃ, sucim maṃsūpasecanaṃ.
Bhojanadānaṃ dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

Kadāhaṃ kāsikaṃ vatthaṃ, khomakappāsikāni ca.
Cīvaradānaṃ dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

Kadāhaṃ sappinavanītaṃ, madhutelañca phāṇitaṃ.
Bhesajjadānaṃ dassāmi, saṅkappo mayha pūrito”ti.

Bhikkhū tassā saddaṃ sutvā Satthu ārocayiṃsu “bhante amhehi ettake addhāne Visākhāya gāyanaṃ nāma na diṭṭhapubbaṃ, sā aña puttanattapanattaparivutā gāyamānā pāsādaṃ anupariyāyati, kiṃ nu khvassā pittaṃ vā kupitaṃ, udāhu ummattikā jātā”ti. Satthā “na bhikkhave mayhaṃ dhītā gāyati, attano panassā ajjhāsayo paripuṇṇo, sā ‘patthitapatthanā me matthakaṃ patthā’ti tuṭṭhamānasā udānaṃ udānentī vicarati”ti vatvā kadā pana bhante tāya patthanā patthitāti. Suṇissatha bhikkhaveti. “Suṇissāma bhante”ti vutte atītaṃ āhari—

Atīte bhikkhave ito kappasatasahassamatthake Padumuttaro nāma Buddho loke nibbatti. Tassa vassasatasahassaṃ āyu ahosi, khīṇāsavānaṃ satasahassaparivāro, nagaraṃ Haṃsavatī nāma, pitā Sunando nāma rājā, mātā Sujātā nāma devī, tassa agga-upaṭṭhāyikā ekā upāsikā aṭṭha vare yācitvā mātutuṭṭhāne ṭhatvā Satthāraṃ catūhi paccayehi paṭijaggantī sāyaṃpātaṃ upaṭṭhānaṃ gacchati. Tassā ekā sahāyikā tāya saddhiṃ vihāraṃ nibaddhaṃ gacchati. Sā tassā Satthārā saddhiṃ vissāsenā kathanañca vallabhabhāvañca disvā “kiṃ nu kho katvā evaṃ Buddhānaṃ vallabhā hoti”ti cintetvā Satthāraṃ pucchi “bhante esā itthi tumhākaṃ kiṃ hoti”ti. Upaṭṭhāyikānaṃ aggāti. Bhante kiṃ katvā upaṭṭhāyikānaṃ aggā hotīti. Kappasatasahassaṃ patthanāṃ patthetvāti. Idāni patthetvā laddhuṃ sakkā bhanteti. Āma sakkāti. “Tena hi bhante bhikkhusatasahassena saddhiṃ sattāhaṃ mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti āha. Satthā adhivāsesi. Sā sattāhaṃ dānaṃ datvā osānadivase cīvarasāṭake datvā

Satthāraṃ vanditvā pādamūle nipajjitvā “bhante nāhaṃ imassa dānassa phalena devissariyādīnaṃ aññataraṃ patthemī, tumhādisassa panekassa Buddhassa santike aṭṭha vare labhitvā mātuṭṭhāne ṭhatvā catūhi paccayehi paṭijaggituṃ samatthānaṃ aggā bhaveyyan”ti patthanaṃ paṭṭhapesi. Satthā “samajjhissati nu kho imissā patthanā”ti anāgataṃ āvajjento kappasatasahassaṃ oloketvā “kappasatasahassapariyosāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tadā tvaṃ Visākhā nāma upāsikā hutvā tassa santike aṭṭha vare labhitvā mātuṭṭhāne ṭhatvā catūhi paccayehi paṭijaggantīnaṃ upaṭṭhāyikānaṃ aggā bhavissasī”ti āha. Tassā sā sampatti sveva laddhabbā viya ahosi.

Sā yāvatāyukaṃ puññaṃ katvā tato cutā devaloke nibbattitvā devamanussesu saṃsaraṇtī Kassapasammāsambuddhakāle Kikissa Kāsirañño sattannaṃ dhītānaṃ kaniṭṭhā Saṃghadāsī nāma hutvā parakulaṃ agantvā tāhi jeṭṭhabhaginīhi saddhiṃ dīgharattaṃ dānādīni puññāni katvā Kassapasammāsambuddhassa pādamūlepi “anāgate tumhādisassa Buddhassa mātuṭṭhāne ṭhatvā catupaccayadāyikānaṃ aggā bhaveyyan”ti patthanaṃ akāsi. Sā tato paṭṭhāya pana devamanussesu saṃsaraṇtī imasmiṃ attabhāve Meṇḍakaseṭṭhiputtassa Dhanañcayaseṭṭhino dhītā hutvā nibbattā. Mayhaṃ sāsane bahūni puññāni akāsi. Iti kho bhikkhave “na mayhaṃ dhītā gāyati, patthitapatthanāya pana nipphattiṃ disvā udānaṃ udānetī”ti vatvā Satthā dhammaṃ desento “bhikkhave yathā nāma cheko mālākāro nānapupphānaṃ mahantaṃ rāsiṃ katvā nānappakāre mālāguṇe karoti, evameva Visākhāya nānappakārāni puññāni kātuṃ cittaṃ namatī”ti vatvā imarṃ gāthamāha—

53. “Yathāpi puppharāsimhā, kayirā mālāguṇe bahū.

Evam jātena maccena, kattabbaṃ kusalaṃ bahun”ti.

Tattha **puppharāsimhā**ti nānappakārānaṃ pupphānaṃ rāsimhā. **Kayirā**ti kareyya. **Mālāguṇebahū**ti ekato vaṇṭikamālādibhedā nānappakārā bālāvikatiyo. **Maccenā**ti maritabbasabhāvatāya “macco”ti laddhanāmena sattena cīvaradānādibhedam **bahuṃ kusalaṃ kattabbaṃ**. Tattha puppharāsiggahaṇaṃ bahupupphadassanattamaṃ. Sace hi appāni pupphāni honti, mālākāro ca

cheko neva bahu mālāguṇe kātum sakkoti, acheke pana appesu bahūsupi¹ pupphesu na sakkotiyeva. Bahūsu pana pupphesu sati cheko mālākāro dakkho kusalo bahū mālāguṇe karoti, evameva sace ekaccassa saddhā mandā hoti, bhogā ca bahū saṁvijjanti, neva sakkoti bahūni kusalāni kātum, mandāya ca pana saddhāya mandesu ca pana bhogesu na sakkoti. Uḷārāya ca pana saddhāya mandesu ca bhogesu na sakkotiyeva. Uḷārāya ca pana saddhāya uḷāresu ca bhogesu sati sakkoti. Tathārūpā ca Visākhā upāsikā. Tam sandhāyetaṁ vuttaṁ “yathāpi -pa- kattaḅbaṁ kusalaṁ bahun”ti.

Desanāvasāne bahū sotāpannādayo ahesum, mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Visākhāvatthu aṭṭhamāṁ.

9. Ānandattherapañhāvatthu

Na pupphagandho paṭivātameṭīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvattiyaṁ viharanto Ānandattherassa pañhaṁ vissajjento kathesi.

Thero kira sāyanhasamaye paṭisallīno cintesi “Bhagavatā mūlagandho sāragandho pupphagandhoti tayo uttamagandhā vuttā, tesāṁ anuvātameva gandho gacchati, no paṭivātāṁ. Atthi nu kho taṁ gandhajātāṁ, yassa paṭivātampi gandho gacchati”ti. Athassa etadahosi “kiṁ mayhaṁ attanā vinicchitena, Satthāraṁyeva pucchissāmi”ti. So Satthāraṁ upasaṅkamitvā pucchi. Tena vuttaṁ—

“Atha kho āyasmā Ānando (sāyanhasamaye paṭisallānā vuṭṭhito)² yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Ānando Bhagavantaṁ etadavoca—

Tīṇimāni bhante gandhajātāni, yesāṁ anuvātameva gandho gacchati, no paṭivātāṁ. Katamāni tīṇi, mūlagandho sāragandho

1. Appesupi (Sī)

2. () Pāliyaṁ natthi.

pupphagandho, imāni kho bhante tīṇi gandhajātāni. Yesaṃ anuvātameva gandho gacchati, no paṭivātāṃ. Atthi nu kho bhante kiñci gandhajātāṃ, yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho gacchati, anuvātapāṭivātampi gandho gacchatīti¹.

Athassa Bhagavā pañhaṃ vissajjento—

“Atthānanda kiñci gandhajātāṃ, yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho gacchati, anuvātapāṭivātampi gandho gacchatīti. Katamaṃ pana taṃ bhante gandhajātāṃ, yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho gacchati, anuvātapāṭivātampi gandho gacchatīti.

Idhānanda yasmiṃ gāme vā nigame vā itthī vā puriso vā Buddhaṃ saraṇaṃ gato hoti, dhammaṃ saraṇaṃ gato hoti, saṃghaṃ saraṇaṃ gato hoti, pāṇātipātā paṭivirato hoti, adinnādānā paṭivirato hoti, kāmesumicchācārā paṭivirato hoti, musāvādā paṭivirato hoti, surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭivirato hoti, sīlavā hoti kalyāṇadhammo, vigatamalamaccherena cetasā agāraṃ ajjhāvasati muttacāgo payatapāṇi vossaggarato yācayogo dānaṣaṃvibhāgarato.

Tassa disāsu samaṇabrāhmaṇā vaṇṇaṃ bhāsanti ‘amukasmiṃ nāma gāme vā nigame vā itthī vā puriso vā Buddhaṃ saraṇaṃ gato hoti, dhammaṃ saraṇaṃ gato hoti, saṃghaṃ saraṇaṃ gato hoti -pa- dānaṣaṃvibhāgarato’ti.

Devatāpissa vaṇṇaṃ bhāsanti “amukasmiṃ nāma gāme vā nigame vā itthī vā puriso vā Buddhaṃ saraṇaṃ gato hoti, dhammaṃ saraṇaṃ gato hoti, saṃghaṃ saraṇaṃ gato hoti -pa- dānaṣaṃvibhāgarato’ti. Idaṃ kho taṃ Ānanda gandhajātāṃ, yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho

1. Am 1. 226 piṭṭhe.

gacchati, anuvātaṭṭhāṇāṃ gandho gacchati”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

54. “Na pupphagandho paṭivātameti,
Na candanaṃ tagaramallikā vā.
Satañca gandho paṭivātameti,
Sabbā disā sappuriso pavāyati.

55. Candanaṃ tagaraṃ vāpi, uppalaṃ atha vassikī.
Etesaṃ gandhajātānaṃ, sīlagandho anuttaro”ti.

Tattha **na pupphagandhoti** Tāvatisabhaṃvane pāricchattakarukkho āyāmato ca vitthārato ca yojanasatiko, tassa pupphānaṃ ābhā paññāsa yojanāni gacchati, gandho yojanasataṃ, sopi anuvātameva gacchati, paṭivātaṃ pana aṭṭhaṅgulamattampi¹ gantuṃna sakkoti, evarūpopi na pupphagandho paṭivātameti. **Candananti** candanagandho. **Tagaramallikā vāti** imesampi gandho eva adhippeto. Sāragandhānaṃ aggassa hi lohita-candanassāpi tagarassapi Mallikāyapi anuvātameva vāyati², no paṭivātaṃ. **Satañca gandhoti**. Sappurisānaṃ pana Buddhapacceka-buddhasāvakaṇaṃ sīlagandho paṭivātameti. Kim kārāṇā? **Sabbā disā sappuriso pavāyati** yasmā pana sappuriso sīlagandhena sabbāpi disā ajjhottharivāva gacchati, tasmā “tassa gandho na paṭivātameti”ti na vattabbo³. Tena vuttaṃ “paṭivātameti”ti. **Vassikīti** jātisumanā. **Etesanti** imesaṃ candanādīnaṃ gandhajātānaṃ gandhato sīlavantānaṃ sappurisānaṃ sīlagandhova anuttaro asadiso appaṭibhāgoti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Ānandattherapañhāvattu navamaṃ.

1. Aḍḍhaṅgulamattampi (Syā)

2. Yāti (Sī, Syā)

3. Gandho paṭivātameti vattabbo (Sī, Syā)

10. Mahākassapattherapiṇḍapātadinnavatthu

Appamatto ayaṃ gandhoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veļuvane viharanto Mahākassapattherassa piṇḍapātadānaṃ ārabba kathesi.

Ekasmiṃ hi divase thero sattāhaccayena nirodhā vuṭṭhāya “Rājagahe sapadānaṃ piṇḍāya carissāmī”ti nikkhami. Tasmim̐ pana samaye Sakkassa devaraṇṇo paricārikā kakuṭapāḍiniyo pañcasatā accharāyo “therassa piṇḍapātaṃ dassāmā”ti ussāhajātā pañca piṇḍapātasatāni sajjetvā ādāya antarāmagge ṭhatvā “bhante imaṃ piṇḍapātaṃ gaṇhatha, saṅghaṃ no karoṭhā”ti vadimsu. Gacchatha tumhe, ahaṃ duggatānaṃ saṅghaṃ karissāmīti. Bhante mā no nāsetha, saṅghaṃ no karoṭhāti. Thero ñatvā puna paṭikkhipivā punapi apagantum anicchamānā yācantiyo “attano pamāṇaṃ na jānātha, apagacchathā”ti accharaṃ pahari. Tā therassa accharasaddaṃ sutvā santhambhitvā sammukhā ṭhātuṃ asakkantiyo palāyivā devalokameva gantvā Sakkena “kahaṃ gatāṭṭhā”ti puṭṭhā “samāpattito vuṭṭhitassa therassa piṇḍapātaṃ dassāmā”ti gatāmhā devāti. Dinno pana voti. Gaṇhituṃ na icchatīti. Kiṃ kathesi. “Duggatānaṃ saṅghaṃ karissāmī”ti āha devāti. Tumhe kenākārena gatāti. Imināva devāti. Sakko “tumhādisiyo therassa piṇḍapātaṃ kiṃ dassanti”ti sayāṃ dātukāmo hutvā jarājiṇṇo mahallako khaṇḍadanto palitakeso obhaggasariro mahallakatantavāyo hutvā sujampi devadhītaraṃ tathārūpameva mahallikaṃ katvā ekaṃ pesakāravīthiṃ māpetvā tantaṃ pasārento acchi.

Theropi “duggatānaṃ saṅghaṃ karissāmī”ti nagarābhimukho gacchanto bahinagare eva taṃ vīthiṃ disvā olokento dve jane addasa. Tasmim̐ khaṇe Sakko tantaṃ pasāreti, Sujā tasaraṃ vaṭṭeti. Thero cintesi “ime mahallakakālepi kammaṃ karontiyeva, imasmim̐ nagare imehi duggatatarā natthi mañṇe, imehi dinnāṃ uḷuṅkamattampi sākamattampi gahetvā imesaṃ saṅghaṃ karissāmī”ti. So tesaṃ gehābhimukho ahoṣi. Sakko taṃ āgacchantāṃ disvā Sujaṃ āha “bhadde mayhaṃ ayyo ito āgacchati, tvaṃ apassanti viya tuṇhī hutvā nisīda, khaṇena therāṃ vañcetvā piṇḍapātaṃ dassāmā”ti. Thero āgantvā

gehadvāre aṭṭhāsi. Tepi apassantā viya attano kammameva karontā thokaṃ āgamiṃsu.

Atha Sakko “gehadvāre eko thero viya ṭhito, upadhārehi tāvā”ti āha. Gantvā upadhāretha sāmīti. So gehā nikkhamitvā therāṃ pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā ubho hi hatthehi jaṇṇukāni olambitvā nitthunanto utṭhāya “kataro thero nu kho ayyo”ti thokaṃ osakkitvā “akkhīni me dhūmāyanti”ti vatvā nalāṭe hatthaṃ ṭhapetvā uddhaṃ oloketvā “aho dukkhaṃ, ayyo no Mahākassapaṭṭhero cirassaṃ me kuṭidvāraṃ āgato, atthi nu kho kiñci gehe”ti āha. Sujā thokaṃ ākulaṃ viya hutvā “atthi sāmī”ti paṭivacanaṃ adāsi. Sakko “bhante lūkhaṃ vā paṇītaṃ vāti acintetvā saṅghaṃ no karoṭhā”ti pattaṃ gaṇhi. Thero “etehi dinnāṃ sākāṃ vā hotu kuṇḍakamuṭṭhi vā, saṅghaṃ nesaṃ karissāmi”ti pattaṃ adāsi. So antogharaṃ pavisitvā ghaṭi-odanaṃ nāma ghaṭiyā¹ uddharitvā pattaṃ pūretvā therassa hattheṭhapesi. So ahosi piṇḍapāto anekasūpabyañjano, sakalaṃ Rājagahanagaraṃ gandhena ajjhotthari.

Tadā thero cintesi “ayaṃ puriso appesakkho, piṇḍapāto mahesakkho, Sakkassa bhojanasadiso, ko nu kho eso”ti. Atha naṃ “Sakko”ti ñatvā āha “bhāriyaṃ te kammaṃ kataṃ duggatānaṃ sampattiṃ vilumpantena, ajja mayhaṃ dānaṃ datvā kocideva duggato senāpatiṭṭhānaṃ vā seṭṭhiṭṭhānaṃ vā labheyyā”ti. Mayā duggatatara natthi bhanteti. Kim kārāṇā tvaṃ duggato devaloke rajjasirim anubhavanti. Bhante evaṃ nāmetāṃ, mayā pana anuppanne Buddhē kalyāṇakammaṃ kataṃ, Buddhuppāde vattamāne kalyāṇakammaṃ katvā Cūḷarathadevaputto Mahārathadevaputto Anekavaṇṇadevaputtoti ime tayo samānadevaputtā mama āsannaṭṭhāne nibbattā, mayā tejavantatarā. Ahañhi tesu devaputtesu “nakkhattaṃ kiḷissamā”ti paricārikāyo gahetvā antaravīthim otiṇṇesu palāyitvā gehaṃ pavisāmi. Tesañhi sarīrato tejo mama sarīraṃ ottharati, mama sarīrato tejo tesaṃ sarīraṃ na ottharati, ko mayā duggatatara bhanteti. Evaṃ santepi ito

1. Ghaṭito (Sī, Syā)

paṭṭhāya mayhaṃ mā evaṃ vañcetaṃ dānamadāsīti. Vañcetaṃ tumhākaṃ dāne dinne mayhaṃ kusalaṃ atthi, na atthīti. Atthāvusoti. Evaṃ sante kusalakammakaraṇaṃ nāma mayhaṃ bhāro bhanteti. So evaṃ vatvā therāṃ vanditvā Sujaṃ gahetvā therāṃ padakkhiṇaṃ katvā vehāsaṃ abbhuggantvā “aho dānaṃ paramadānaṃ Kassape suppatiṭṭhitaṃ”ti udānaṃ udānesi. Tena vuttaṃ—

Ekam samayaṃ Bhagavā Rājagahe viharati Veḷuvane
Kalandakanivāpe. Tena kho pana samayena āyasmā Mahākassapo
Pippaliguhāyaṃ viharati, sattāhaṃ ekapallaṅkena nisinno hoti
aññataraṃ samādhim samāpajjitvā. Atha kho āyasmā Mahākassapo
tassa sattāhassa accayena tamhā samādhimhā vuṭṭhāsi. Atha kho
āyasmato Mahākassapassa tamhā samādhimhā vuṭṭhitassa etadahosi
“yaṃnūnāhaṃ Rājagahaṃ piṇḍāya paviseyyan”ti.

Tena kho pana samayena pañcamattāni devatāsatāni ussukkaṃ
āpannāni honti āyasmato Mahākassapassa piṇḍapātapaṭilābhāya. Atha
kho āyasmā Mahākassapo tāni pañcamattāni devatāsatāni paṭikkhipitvā
pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya Rājagahaṃ piṇḍāya
pāvisi.

Tena kho pana samayena Sakko Devānamindo āyasmato
Mahākassapassa piṇḍapātaṃ dātukāmo hoti. Pesakāraṇaṇaṃ
abhinimminivā tantaṃ vināti, Sujā asurakaññā tasaraṃ pūreti. Atha
kho āyasmā Mahākassapo Rājagahe sapadānaṃ piṇḍāya caramāno yena
Sakkassa Devānamindassa nivesanaṃ tenupasaṅkami, addasā kho Sakko
Devānamindo āyasmantaṃ Mahākassapaṃ dūratova āgacchantaṃ,
disvā gharā nikkhamitvā paccuggantvā hatthato pattaṃ gahetvā gharaṃ
pavisitvā ghaṭiyā odanaṃ uddharitvā pattaṃ pūretvā āyasmato
Mahākassapassa adāsi. So ahosi piṇḍapāto anekasūpo anekabyañjano
anekarasabyañjano. Atha kho

āyasmato Mahākassapassa etadahosi “ko nu kho ayaṃ satto, yassāyaṃ evarūpo iddhānubhāvo”ti. Atha kho āyasmato Mahākassapassa etadahosi “Sakko kho ayaṃ Devānamindo”ti viditvā Sakkaṃ Devānamindaṃ etadavoca “kataṃ kho te idaṃ kosiya, mā punapi evarūpamakāsi”ti. Amhākampi bhante Kassapa puññaena attho, amhākampi puññaena karaṇīyanti.

Atha kho Sakko Devānamindo āyasmantaṃ Mahākassapaṃ abhivādetvā padakkhiṇaṃ katvā vehāsaṃ abbhuggantvā ākāse antalikkhe tikkhattuṃ udānaṃ udānesi “aho dānaṃ paramadānaṃ Kassape suppatiṭṭhitaṃ, aho dānaṃ paramadānaṃ Kassape suppatiṭṭhitaṃ, aho dānaṃ paramadānaṃ Kassape suppatiṭṭhitaṃ”ti¹.

Atha kho Bhagavā vihāre ṭhito eva tassa taṃ saddaṃ sutvā bhikkhū āmantetvā “passatha bhikkhave Sakkaṃ Devānamindaṃ udānaṃ udānetvā ākāse na gacchantan”ti āha. Kiṃ pana tena kataṃ bhanteti. Vañcetvā tena mayhaṃ puttassa Kassapassa piṇḍapāto dinno, taṃ datvā tuṭṭhamānaso udānaṃ udānetto gacchatīti. “Therassa piṇḍapātaṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti kathaṃ bhante tena ñātanti. Bhikkhave mama puttena sadisaṃ nāma piṇḍapātikaṃ devāpi manussāpi pihayantīti vatvā sayampi udānaṃ udānesi. Sutte pana ettakameva āgataṃ—

Assosi kho Bhagavā dibbāya sotadhātuyā visuddhāya atikkantaṃ anusikāya Sakkassa Devānamindassa vehāsaṃ abbhuggantvā ākāse antalikkhe tikkhattuṃ udānaṃ udānentassa “aho dānaṃ paramadānaṃ Kassape suppatiṭṭhitaṃ, aho dānaṃ paramadānaṃ Kassape suppatiṭṭhitaṃ, aho dānaṃ paramadānaṃ Kassape suppatiṭṭhitaṃ”ti¹.

Atha kho Bhagavā etamatthaṃ viditvā tāyaṃ velāyaṃ imaṃ udānaṃ udānesi—

1. Khu 1. 111 piṭṭhe.

“Piṇḍapātikassa bhikkhuno,
 Attabharassa anaññaposino.
 Devā pihayanti tādino,
 Upasantassa sadā satīmato”ti¹.

Imaṅca pana udānaṃ udānetvā “bhikkhave Sakko Devānamindo mama puttassa sīlagandhena āgantvā piṇḍapātaṃ adāsī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

56. “Appamatto ayaṃ gandho, yvāyaṃ tagaracandanam².
 Yo ca sīlavataṃ gandho, vāti devesu uttamo”ti.

Tattha **appamattoti** parittappamāṇo³. **Yo ca sīlavata**Bti yo pana sīlavantānaṃ sīlagandho, so tagaraṃ viya lohitacandanam⁴ viya ca parittako na hoti, ativiya uḷāro vipphārito. Teneva kāraṇena **vāti devesu uttamoti** pavaro seṭṭho hutvā devesu ca manussesu ca sabbatthameva vāyati, ottharanto gacchatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Mahākassapatttherapiṇḍapātadinnavatthu dasamaṃ.

11. Godhikattheraparinibbānavatthu

Tesaṃ sampannasīlānanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Rājagahaṃ upanissāya Veḷuvane viharanto Godhikattherassa parinibbānaṃ ārabha kathesi.

So hi āyasmā Isigilipasse Kāḷasilāyaṃ viharanto appamatto ātāpī pahitatto sāmāyikaṃ cetovimuttiṃ phusitvā ekassa anussāyikassa rogassa vasena tato parihāyi. So dutiyampi tatiyampi chakkhattuṃ jhānaṃ nibbattetvā parihīno, sattame vāre uppādetvā cintesi “ahaṃ chakkhattuṃ jhānaṃ parihīno, parihīnajjhānassa

1. Khu 1. 111 piṭṭhe.

3. Parittapparimāṇo (Sī)

2. Yāyaṃ tagaracandanī (Sī)

4. Tagare viya lohitacandane (Sī, Syā)

kho pana aniyatā gati, idāneva satthaṃ āharissāmī”ti kesoropanasatthakaṃ gahetvā galanāliṃ chindituṃ mañcake nipajji. Māro tassa cittaṃ ñatvā “ayaṃ bhikkhu satthaṃ āharitukāmo, satthaṃ āharantā kho pana jīvite nirapekkhā honti, te vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattampi pāpuṇanti, sacāhaṃ etaṃ vāressāmi, na me vacanaṃ karissati, Satthāraṃ vārāpessāmī”ti aññātakavesena Satthāraṃ upasaṅkamtivā evamāha—

“Mahāvīra mahāpañña, iddhiyā yasaṃ jala.
Sabbaverabhayātīta, pāde vandāmi cakkhuma.

Sāvako te mahāvīra, maraṇaṃ maraṇābhibhū.
Ākaṅkhati cetayati, taṃ nisedha jutindhara.

Kathaṃ hi Bhagavā tuyhaṃ, sāvako sāsane rato.
Appattamānaso sekkho, kālaṃ kayirā jane sutā”ti¹.

Tasmiṃ khaṇe therena satthaṃ āharitaṃ hoti. Satthā “māro ayan”ti viditvā imaṃ gāthamāha—

“Evaṃ hi dhīrā kubbanti, nāvakaṅkhanti jīvitaṃ.
Samūlaṃ taṇhamabbuyha, godhiko parinibbuto”ti¹.

Atha kho Bhagavā sambahulehi bhikkhūhi saddhiṃ therassa satthaṃ āharitvā nipannaṭṭhānaṃ agamāsi. Tasmiṃ khaṇe māro pāpimā “kattha nu kho imassa paṭisandhiviññāṇaṃ paṭiṭṭhitaṃ”ti dhūmarāsi viya timirapuñjo viya ca hutvā sabbadisāsu therassa viññāṇaṃ samanvesati. Bhagavā taṃ dhūmatimirabhāvaṃ bhikkhūnaṃ dassetvā “eso kho bhikkhave māro pāpimā Godhikassa kulaputtassa viññāṇaṃ samanvesati ‘kattha Godhikassa kulaputtassa viññāṇaṃ paṭiṭṭhitaṃ’ti. Apatiṭṭhitena ca bhikkhave viññāṇena Godhiko kulaputto parinibbuto”ti āha. Māropi tassa viññāṇaṭṭhānaṃ daṭṭhuṃ asakko kumārakavaṇṇo hutvā beluvapaṇḍuvīṇaṃ ādāya Satthāraṃ upasaṅkamtivā pucchi—

1. Saṃ 1. 122 piṭṭhe.

“Uddhaṃ adho ca tiriyaṃ, disā anudisā svahaṃ.
Anvesaṃ nādhigacchāmi, Godhiko so kuhiṃ gato”ti¹.

Atha naṃ Satthā āha—

“Yo dhīro dhisampanno, jhāyī jhānarato sadā.
Ahorattaṃ anuyuñjaṃ, jīvitaṃ anikāmayāṃ.
Jetvāna maccuno senaṃ, anāgantvā punabbhavaṃ.
Samūlaṃ taṇhamabbuyha, Godhiko parinibbuto”ti¹.

Evaṃ vutte māro pāpimā Bhagavantaṃ gāthāya ajjhabhāsi—

“Tassa sokaparetassa, vīṇā kacchā abhassatha.
Tato so dummano yakkho, tatthevantaradhāyathā”ti¹.

Satthāpi “kiṃ te pāpima Godhikassa kulaputtassa nibbattaṭṭhānena.
Tassa hi nibbattaṭṭhānaṃ² tumhādisānaṃ satampi sahasampi daṭṭhuraṃ na
Sakkoti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

57. “Tesaṃ sampannasīlānaṃ, appamādavihāriṇaṃ.
Sammadaññā vimuttānaṃ, māro maggaṃ na vindatī”ti.

Tattha **tesanti** yathā appatiṭṭhitaṃ viññāṇena Godhiko kulaputto
parinibbuto, ye ca evaṃ parinibbāyanti, tesaṃ. **Sampannasīlānanti**
paripuññasīlānaṃ. **Appamādavihāriṇanti** sati-avippavāsaṅkhātena
appamādena viharantānaṃ. **Sammadaññā vimuttānanti** hetunā ñāyena
kāraṇena jānitvā “tadaṅgavimuttiyā vikkhambhanavimuttiyā
samucchedavimuttiyā paṭippassaddhivimuttiyā nissaraṇavimuttiyā”ti imāhi
pañcahi vimuttihi vimuttānaṃ. **Māro maggaṃ na vindatī**ti evarūpānaṃ
mahākhīṇāsavānaṃ sabbathāmena maggantopi māro gatamaggaṃ na vindati
na labhati na passatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhānāni pattā, desanā mahājanassa
sāthikā jātāti.

Godhikattheraparinibbānavatthu ekādasamaṃ.

1. Saṃ 1. 123 piṭṭhe.

2. Parinibbutaṭṭhānaṃ (Ka)

12. Garahadinnavatthu

Yathā saṅkāraṭṭhānasminti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Jetavane viharanto Garahadinnaṃ nāma Nigaṇṭhasāvakaṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyañhi Sirigutto ca Garahadinno cāti dve sahāyakā ahesuṃ. Tesu Sirigutto upāsako Buddhasāvako, Garahadinno Nigaṇṭhasāvako. Taṃ Nigaṇṭhā abhikkhaṇaṃ evaṃ vadanti “tava sahāyakaṃ Siriguttaṃ ‘kiṃ tvaṃ samaṇaṃ Gotamaṃ upasaṅkamasi, tassa santike kiṃ labhissasī’ti vatvā yathā amhe upasaṅkamitvā amhākañca deyyadhammaṃ dassati, kiṃ evaṃ ovadituṃ na vaṭṭatī”ti. Garahadinno tesaṃ vacanaṃ sutvā abhikkhaṇaṃ gantvā ṭhitanisinnatṭhānādīsu Siriguttaṃ evaṃ ovadati “samma kiṃ te samaṇena Gotamena, taṃ upasaṅkamitvā kiṃ labhissasi, kiṃ te mama ayye upasaṅkamitvā tesaṃ dānaṃ dātuṃ na vaṭṭatī”ti. Sirigutto tassa kathaṃ sutvāpi bahū divase tuṇhī hutvā nibbijjitvā ekadivasaṃ “samma tvaṃ abhikkhaṇaṃ āgantvā maṃ ṭhitaṭṭhānādīsu evaṃ vadesi “samaṇaṃ Gotamaṃ upasaṅkamitvā kiṃ labhissasi, mama ayye upasaṅkamitvā tesaṃ dānaṃ dehī’ti, kathehi tāva me, tava ayyā kiṃ jānantī”ti. Aho sāmi mā evaṃ vada, mama ayyānaṃ aññātaṃ nāma natthi, sabbaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ sabbaṃ kāyavacīmanokammaṃ “idaṃ bhavissati, idaṃ na bhavissati”ti sabbaṃ bhabbābhabbaṃ jānantīti. Evaṃ vadesīti. Āma vademīti. Yadi evaṃ, atibhāriyaṃ te kataṃ, ettakaṃ kālāṃ mayhaṃ etamatthaṃ anācikkhantena, ajja mayā ayyānaṃ ñāṇanubhāvo ñāto, gaccha samma, ayye mama vacanena nimantehīti. So Nigaṇṭhānaṃ santikaṃ gantvā te vanditvā “mayhaṃ sahāyako Sirigutto svātanāya tumhe nimantetī”ti āha. Siriguttena sāmaṃ tvaṃ vuttoti. Āma ayyāti. Te haṭṭhatuṭṭhā hutvā “nippahannaṃ no kiccaṃ, Siriguttassa amhesu pasannakālato paṭṭhāya kā nāma sampatti amhākaṃ na bhavissatī”ti vadimsu.

Siriguttassāpi mahantaṃ nivesanaṃ. So tasmiṃ dvinnaṃ gehānaṃ antare ubhato dīghaṃ āvāṭaṃ khaṇāpetvā gūthakalalassa pūrāpesi. Bahi-āvāṭe dvīsu pariyañtesu khaṇuke koṭṭāpetvā tesu rajjuyo bandhāpetvā āsanānaṃ purimāpāde āvāṭassa purimāpasse ṭhapāpetvā pacchimāpāde rajjukesu ṭhapāpesi. Evaṃ nisinnakāle evaṃ avaṃsirā

patissantī”ti maññamāno yathā āvāto na paññāyati, evaṃ āsanānaṃ upari paccattharaṇāni dāpesi. Mahantā mahantā cāṭiyo ṭhapāpetvā kadalipaṇṇehi ca setapilotikāhi ca mukhāni bandhāpetvā tā tucchā eva gehassa pacchimabhāge bahi yāgubhattasitthasappitelamadhuphāṇitapūvacuṇṇamakkhitā katvā ṭhapāpesi. Garahadinno pātova tassa gharaṃ vegena gantvā “ayyānaṃ sakkāro sajjito”ti pucchi. Āma samma sajjitoti. Kahaṃ pana esoti. Etāsu ettikāsu cāṭīsu yāgu, ettikāsu bhattaṃ, ettikāsu sappiphāṇitapūvādīni pūritāni, āsanāni paññattānīti. So “sādhū”ti vatvā gato. Tassa gatakāle pañcasatā Nigaṇṭhā āgamiṃsu. Sirigutto gehā nikkhamitvā pañcapaṭiṭṭhitena Nigaṇṭhe vanditvā tesāṃ purato añjalim paggayha ṭhito evaṃ cintesi “tumhe kira atītādibhedāṃ sabbaṃ jānātha, evaṃ tumhākaṃ upaṭṭhākena mayhaṃ kathitaṃ. Sace sabbaṃ tumhe jānātha, mayhaṃ gehaṃ mā pavisittha. Mama gehaṃ pavitṭhānaṃ hi vo neva yāgu atthi, na bhattādīni. Sace ajānitvā pavissisatha, gūtha-āvāṭe vo pātetvā pothessāmī”ti evaṃ cintetvā purisānaṃ saññaṃ adāsi. Evaṃ tesāṃ nisīdanabhāvaṃ ñatvā pacchimapassee ṭhatvā āsanānaṃ upari paccattharaṇāni apaneyyātha, mā tāni asucinā makkhayimsūti.

Atha Nigaṇṭhe “ito etha bhante”ti āha. Nigaṇṭhā pavisitvā paññattāsanesu nisīdituṃ ārabhiṃsu. Atha ne manussā vadimsu “āgametha bhante, mā tāva nisīdathā”ti. Kim kāraṇāti. Amhākaṃ gehaṃ pavitṭhānaṃ ayyānaṃ vattaṃ ñatvā nisīdituṃ vaṭṭatīti. Kim kātuṃ vaṭṭati āvusoti. Attano attano pattāsanamūlesu ṭhatvā sabbe pi ekappahāreneva nisīdituṃ vaṭṭatīti. Idaṃ kirassa adhippāyo¹—ekasmiṃ āvāṭe patite “mā āvuso avasesā āsane nisīdantū”ti vattuṃ mā labhatūti². Te “sādhū”ti vatvā “imehi kathitakathaṃ amhehi kātuṃ vaṭṭatī”ti cintayimsu. Atha sabbe attano attano pattāsanamūle paṭipāṭiyā aṭṭhaṃsu. Atha ne “bhante khippaṃ ekappahāreneva nisīdathā”ti vatvā tesāṃ nisinnabhāvaṃ ñatvā āsanānaṃ upari paccattharaṇāni nīharimsu. Nigaṇṭhā ekappahāreneva nisinnā, rajjūnaṃ upari ṭhapitā āsanapādā bhaṭṭhā, nigaṇṭhā avamsirā āvāṭe patimsu. Sirigutto tesu patitesu dvāraṃ

1. Idaṃ kira so (Sī, Syā)

2. Mā avasesā nisīdīmsūti kāresi (Syā)

pidahitvā te uttiṇṇuttiṇṇe “atītānāgatapaccuppannaṃ kasmā na jānāthā”ti daṇḍehi pothetvā “ettakaṃ etesaṃ vaṭṭissatī”ti dvāraṃ vivarāpesi. Te nikkhamitvā palāyitum ārabhiṃsu. Gamanamagge pana tesāṃ sudhāparikkammakataṃ bhūmiṃ picchilaṃ kārāpesi. Te tattha asaṇṭhahitvā patite patite puna pothāpetvā “alaṃ ettakaṃ tumhākaṃ”ti uyyojesi. Te “nāsitamhā tayā, nāsitamhā tayā”ti kandantā upaṭṭhākassa gehadvāraṃ agamaṃsu.

Garahadinno taṃ vippakāraṃ disvā kuddho “nāsitamhi Siriguttana, hatthaṃ pasāretvā vandantānaṃ sadevake loke yathāruciyaṃ dātum samatthe nāma puññakkhettabhūte mama ayye pothāpetvā byasanaṃ pāpesi”ti rājakulaṃ gantvā tassa kahāpaṇasahassaṃ daṇḍaṃ kāresi. Athassa rājā sāsanaṃ pesesi. So gantvā rājānaṃ vanditvā “deva upaparikkhitvā daṇḍaṃ gaṇhatha, mā anupaparikkhitvā”ti āha. Upaparikkhitvā gaṇhissāmīti. Sādhū devāti. Tena hi gaṇhāhīti. Deva mayhaṃ sahāyako Nigaṇṭhasāvako maṃ upasaṅkamitvā ʘhitanisinnatṭhānādīsu abhiṇhaṃ evaṃ vadesi “samma kiṃ te samaṇena Gotamena, taṃ upasaṅkamitvā kiṃ labhissasī”ti idaṃ ādiṃ katvā Sirigutto sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocetvā deva sace imasmiṃ kāraṇe daṇḍaṃ gahetum yuttaṃ, gaṇhathāti. Rājā Garahadinnaṃ oloketvā “saccaṃ kira te evaṃ vuttan”ti āha. Saccaṃ devāti. Tvaṃ ettakampi ajānante Satthāroti gahetvā vicaranto “sabbaṃ jānanti”ti kiṃ kāraṇā Tathāgatasāvākassa kathesi. “Tayā āropitadaṇḍo tuyhameva hotū”ti evaṃ sveva daṇḍaṃ pāpito¹, tasseva kulūpakā pothetvā nīhaṭā.

So taṃ kujjhivā tato paṭṭhāya aḍḍhamāsamattampi Siriguttana saddhiṃ akathetvā cintesi “evaṃ vicaritum mayhaṃ ayuttaṃ, etassa kulūpakānampi mayā byasanaṃ kātum vaṭṭatī”ti Siriguttaṃ upasaṅkamitvā āha “sahāya Siriguttā”ti. Kiṃ sammāti. Nātisuhajjānaṃ nāma kalahopi hoti vivādopi, kiṃ tvaṃ kiñci na kathesi, kasmā evaṃ karosīti. Samma tava mayā saddhiṃ akathanato na kathemīti. Yaṃ samma kataṃ, katameva taṃ na mayaṃ mettiṃ bhindissāmāti. Tato paṭṭhāya ubhopi ekaṭṭhāne tiṭṭhanti

1. Sveva daṇḍo dāpito (Sī), tasseva daṇḍaṃ pāpito (Ka)

nisīdanti. Athekadivasam Sirigutto Garahadinnam āha “kim te Nigaṇṭhehi, te upasaṅkamitvā kim labhissasi, mama Satthāram upasaṅkamtum vā ayyānam dānam dātum vā kim te na vaṭṭatī”ti. Sopi etameva paccāsīsi, tenassa kaṇḍuvanaṭṭhāne nakkena vilekhitam viya ahosi. So “Sirigutta tava Satthā kim jānātī”ti pucchi. Ambho mā evam vada, Satthu me ajānitabbam nāma natthi, atītādibhedam sabbam jānāti, soḷasahākārehi sattānam cittam paricchindatīti. Aham evam na jānāmi, kasmā mayham ettakam kalam na kathesi, tena hi tvam gaccha, tava Satthāram svātanāya nimantehi, bhojessāmi, pañcahi bhikkhusatehi saddhim mama bhikkham gaṇhitum vadehīti.

Sirigutto Satthāram upasaṅkamitvā vanditvā evamāha “bhante mama sahāyako Garahadinno tumhe nimantāpeti, pañcahi kira bhikkhusatehi saddhim sve tassa bhikkham gaṇhatha, purimadivase kho pana tassa kulūpakānam mayā idam nāma katam, mayā katassa paṭikaraṇampi na jānāmi, tumhākam suddhacittena bhikkham dātukāmatampi na jānāmi, āvajjetvā yuttam ce, adhivāsetha. No ce, mā adhivāsayitthā”ti. Satthā “kim nu kho so amhākam kātukāmo”ti āvajjetvā addasa “dvinnam gehānam antare mahantam āvāṭam khaṇāpetvā asītisakaṭamattāni khadiradārūni āharāpetvā pūrāpetvā aggim datvā amhe aṅgāra-āvāṭe pātetvā niggaṇhitukāmo”ti. Puna āvajjesi “kim nu kho tattha gatapaccayā attho atthi, natthi”ti. Tato idam addasa—aham aṅgāra-āvāṭe pādam pasāressāmi, tam paṭicchadetvā ṭhapitakilaṇjam antaradhāyissati, aṅgārakāsum bhinditvā cakkamattam mahāpadumam uṭṭahissati, athāham padumakaṇṇikā akkamanto āsane nisīdissāmi, pañcasatā bhikkhūpi tatheva gantvā nisīdissanti, mahājano sannipatissati, aham tasmim samāgame dvīhi gāthāhi anumodanam karissāmi, anumodanapariyosāne caturāsītiyā pāpasahassānam dhammābhisamayo bhavissati, Sirigutto ca Garahadinno ca sotāpannā bhavissanti, attano ca dhanarāsim sāsane vikirissanti, imam kulaputtam nissāya mayā gantum vaṭṭatīti bhikkham adhivāsesi.

Sirigutto gantvā Satthu adhivāsanam Garahadinnassa ārocetvā “Lokaṇṭhassa sakkāram karohī”ti āha. Garahadinno

“Idānissa kattabbayuttakam jānissāmī”ti dvinnam gehanam antare mahantam āvātam khaṇāpetvā asītisakaṭamattāni khadiradārūni āharāpetvā pūrāpetvā aggim datvā khadiraṅgārārāsīnam yojāpetvā sabbarattim dhamāpetvā khadiraṅgārārāsīm kārāpetvā āvātamattake rukkhapadarāni ṭhapāpetvā kilañjēna paṭicchādetvā gomayena limpāpetvā ekena passena dubbaladaṇḍake attharivā gamanamaggaṃ kāresi, “evam akkanta-akkantakāle daṇḍakesu bhaggesu parivaṭṭetvā aṅgārakāsuyam patissanti”ti maññamāno gehapacchābhāge Siriguttēna ṭhapitaniyāmeneva cāṭiyo ṭhapāpesi, āsanānīpi tatheva paññāpesi. Sirigutto pātova tassa geham gantvā “kato te samma sakkāro”ti āha. Āma sammāti. Kham pana soti. “Ehi, passāmā”ti sabbam Siriguttēna dassitanayeneva dassesi. Sirigutto “sādhū sammā”ti āha. Mahājano sannipati. Micchādiṭṭhikena hi nimantite mahanto sannipāto ahosi¹. Micchādiṭṭhikāpi “samaṇassa Gotamassa vippakāram passissāmā”ti sannipatanti, sammādiṭṭhikāpi “ajja Satthā mahādhammadesanāṃ desessati, Buddhavisayaṃ Buddhalīlaṃ upadhāressāmā”ti sannipatanti.

Punadivase Satthā pañcahi bhikkhusatehi saddhim Garahadinnassa gehadvāram agamāsi. So gehā nikkhamitvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā purato añjalim paggayha ṭhito cintesi “bhante ‘tumhe kira atītādibhedam sabbam jānātha, sattānam soḷasahākārehi cittaṃ paricchindathā’ti evam tumhākam upaṭṭhākena mayham kathitam. Sace jānātha, mayham geham mā pavisittha. Pavitṭhānam hi vo neva yāgu atthi, na bhattādīni, sabbe kho pana tumhe aṅgārakāsuyam pātetvā niggaṇhissāmī”ti. Evam cintetvā Satthu pattam gahetvā “ito etha Bhagavā”ti vatvā “bhante amhākam geham āgatānam vattam ṇatvā āgantum vaṭṭatī”ti āha. Kim katum vaṭṭati āvusoti. Ekekassa pavisitvā purato gantvā nisinnakāle pacchā aññena āgantum vaṭṭatīti. Evam kirassa ahosi “purato gacchantam aṅgārakāsuyam patitam disvā avasesā na āgacchissanti, ekekameva pātetvā niggaṇhissāmī”ti. Satthā “sādhū”ti vatvā ekakova pāyāsi. Garahadinno aṅgārakāsum patvā apasakkivā

1. Hoti (Sī, Syā)

ṭhito “purato yātha bhante”ti āha. Atha Satthā aṅgārakāsumatthake pādaṃ pasāresi, kilañjaṃ antaradhāyi, aṅgārakāsuṃ bhinditvā cakkamattāni padumāni uṭṭhahimsu. Satthā padumakaṇṇikā akkamanto gantvā paññatte Buddhāsane nisīdi, bhikkhūpi tatheva gantvā nisīdīmsu. Garahadinnassa kāyato ḍāho uṭṭhahi.

So vegena gantvā Siriguttaṃ upasaṅkamitvā “sāmi me tāṇaṃ hohī”ti āha. Kiṃ etanti. Pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ gehe yāgu vā bhattādīni vā natthi, kiṃ nu kho karomīti. “Kiṃ pana tayā katan”ti āha. Ahaṃ dvinnaṃ gehānaṃ antare mahantaṃ āvāṭaṃ aṅgārassa pūraṃ kāresim “tattha pādetvā niggaṇhissāmī”ti. Atha naṃ bhinditvā mahāpadumāni uṭṭhahimsu. Sabbe padumakaṇṇikā akkamitvā gantvā paññattāsanesu nisinnā, idāni kiṃ karomi sāmīti. Nanu tvaṃ idāneva mayhaṃ “ettikā cāṭiyo, ettikā yāgu, ettakāni bhattādīni”ti dassesīti. Musā taṃ sāmi, tucchāva cāṭiyoti. Hotu, gaccha, tāsu cāṭīsu yāgu-ādīni olokehīti. Taṃ khaṇaṇṇeva tena yāsu cāṭīsu “yāgū”ti vuttaṃ, tā yāguyā pūrayīmsu, yāsu “bhattādīni”ti vuttaṃ, tā bhattādīnaṃ paripuṇṇāva ahesuṃ. Taṃ sampattiṃ disvāva Garahadinnassa sarīraṃ pītipāmojjena paripūritaṃ, cittaṃ pasannaṃ. So sakkaccaṃ Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ parivisitvā katabhattakiccassa Satthuno anumodanaṃ kāretukāmo pattaṃ gaṇhi. Satthā anumodanaṃ karonto “ime sattā paññācakkhuno abhāveneva mama sāvakānaṃ Buddhasāsanassa guṇaṃ na jānanti. Paññācakkhuvirahitā hi andhā nāma, paññavanto sacakkhukā nāmā”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

58. “Yathā saṅkāradhānasmiṃ¹, ujjhitasmiṃ mahāpathe.
Padumaṃ tattha jāyetha, sucigandhaṃ manoramaṃ.

59. Evaṃ saṅkārabhūtesu, andhabhūte puthujjane.
Atirocati paññāya, Sammāsambuddhasāvako”ti.

Tattha **saṅkāradhānasmiṃ**ti saṅkāraṭhānasmiṃ, kacavararāsimhīti attho. **Ujjhitasmiṃ mahāpatheti** mahāmagge chaḍḍitasmiṃ. **Sucigandhanti** surabhigandhaṃ. Mano ettha ramatīti **manoramaṃ**. **Saṅkārabhūtesūti** saṅkāramiva bhūtesu.

1. Saṅkāraṭhānasmiṃ (Ka)

puthujjaneti puthūnaṃ kilesānaṃ jananato evaṃ laddhanāme
 lokiyamahājane. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā nāma mahāpathe chaḍḍite
 saṅkāraṛāsīmhi asucijegucchiyapaṭikūlepi sucigandhaṃ padumaṃ jāyetha,
 taṃ rājarājamahāmattādīnaṃ manoramaṃ piyaṃ manāpaṃ uparimatthake
 paṭiṭṭhānārahameva bhavyeṃ, evameva saṅkārabhūtesupi puthujjanesu jāto
 nippaṇṇassa mahājanassa acakkhukassa antare nibbattopi attano
 paṇṇābalena kāmesu ādīnavaṃ, nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā
 nikkhamitvā pabbajito pabbajjāmatthenapi, tato uttariṃ
 sīlasamādhipaṇṇāvimuttivimuttiṇṇānadassanāni ārādhettvāpi atirocati.
 Sammāsambuddhasāvako hi khīṇāsavo bhikkhu andhabhūte puthujjane
 atikkamitvā rocati virocati sobhatīti.

Desanāvasāne caturāsītiyā paṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi.
 Garahadinno ca Sirigutto ca sotāpattiphalaṃ pāpuṇīṃsu. Te sabbaṃ attano
 dhanam Buddhasāsane vipakirīṃsu. Satthā uttāyāsana vihāramagamāsi.
 Bhikkhū sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “aho
 acchariyā Buddhaguṇā nāma, tathārūpaṃ nāma khadiraṅgārārāsīm bhinditvā
 padumāni uttāhīṃsū”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi
 kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ
 bhikkhave, yaṃ mama etarahi Buddhabhūtaṃ aṅgārārāsīmā padumāni
 uttāhitāni, aparipakke ñāṇe vattamānassa bodhisattabhūtaṃ me
 uttāhīṃsū”ti vatvā “kadā bhante, ācikkhatha no”ti yācito atītaṃ āharitvā—

“Kāmaṃ patāmi nirayaṃ, uddhampādo avasiro.

Nānariyaṃ karissāmi, handa piṇḍam paṭiggahā”ti¹—

Idam **Khadiraṅgārājātakam** vitthāretvā kathesi.

Garahadinnavatthu dvādasamaṃ.

Pupphavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Catuttho vaggo.

1. Khu 5. 10 piṭṭhe.

5. Bālavagga

1. Aññatarapurisavatthu

Dīghā jāgarato rattīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Pasenadikosalañceva aññatarañca purisaṃ ārabha kathesi.

Rājā kira pasenadi Kosalo ekasmiṃ chaṇadivase alaṅkatapaṭiyattaṃ sabbasetam ekam Puṇḍarīkam nāma hatthiṃ abhiruyha mahantena rājānubhāvena nagaram padakkhiṇaṃ karoti. Ussāraṇāya vattamānāya leḍḍudaṇḍādīhi pothiyamāno mahājano palāyanto gīvaṃ parivaṭṭetvāpi oloketiyeva. Rājūnaṃ kira sudinnadānassetam phalaṃ. Aññatarassāpi duggatapurisassa bhariyā sattabhūmikassa pāsādassa uparitale ʈhitā ekam vātapānakavāṭaṃ vivaritvā rājānaṃ oloketvāva apagacchi. Rañño punṇacando valāhakantaraṃ pavitṭho viya upaṭṭhāsi. So tassā paṭibaddhacitto hatthikkhandhato patanākārappatto viya hutvā khippaṃ nagaram padakkhiṇaṃ katvā antepuraṃ pavisitvā ekam vissāsakaṃ amaccaṃ āha “asukaṭṭhāne te mayā olokitapāsādo diṭṭho”ti. Āma devāti. Tatthekaṃ itthiṃ addasāti. Addasaṃ devāti. Gaccha, tassā sasāmika-asāmikabhāvaṃ jānāhīti. So gantvā tassā sasāmikabhāvaṃ ñatvā āgantvā rañño “sasāmikā”ti ārocesi. Atha raññā “tena hi tassā sāmikaṃ pakkosāhī”ti vutte so gantvā “ehi bho, rājā taṃ pakkosati”ti āha. So “bhariyaṃ me nissāya bhayena uppanna bhavitabban”ti cintetvā rañño āṇaṃ paṭibāhituṃ asakkonto gantvā rājānaṃ vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ rājā “maṃ ito paṭṭhāya upaṭṭhāhī”ti āha. Alaṃ deva, ahaṃ attano kammaṃ katvā tumhākaṃ suṅkaṃ dadāmi, ghareyeva me jīvikā hotūti. “Tava suṅkena mayhaṃ attho natthi, ajjato paṭṭhāya maṃ upaṭṭhāhī”ti tassa phalakañca āvudhañca dāpesi. Evaṃ kirassa ahosi “kañcidevassa dosaṃ āropetvā ghātetvā bhariyaṃ gaṇhissāmi”ti. Atha naṃ so maraṇabhaya bhīto appamatto hutvā upaṭṭhāsi.

Rājā tassa dosaṃ¹ apassanto kāmapariḷāhe vaḍḍhante “ekamassa dosaṃ āropetvā rājāṇaṃ karissāmī”ti taṃ pakkosāpetvā evamāha “ambho ito yojanamatthake nadiyā asukaṭṭhānaṃ nāma gantvā sāyaṃ mama nhānavelāya kumuduppālāni ceva aruṇavatīmattikañca² āhara. Sace tasmim̐ khaṇe nāgacchasi, āṇaṃ te karissāmī”ti. Sevako kira catūhipi dāsehi patikiṭṭhataro³. Dhanakkītādayo hi dāsā “sīsaṃ me rujjati, piṭṭhi me rujjati”ti vatvā acchituṃ labhantiyeva. Sevakassetarṃ natthi, āṇattakammaṃ kātumeva vaṭṭati. Tasmā so “avassaṃ mayā gantabbarṃ, kumuduppalehi saddhiṃ aruṇavatīmattikā nāma Nāgabhavane uppajjati, ahaṃ kuhiṃ labhissāmī”ti cintento maraṇabhayaabhīto vegena gehaṃ gantvā “bhadde niṭṭhitaṃ me bhattaṃ”ti āha. Uddhanamatthake sāmīti. So yāva bhattaṃ otarati, tāva sandhāretuṃ asakkonto uḷuṅkena kañjikaṃ harāpetvā yathāladdhena byañjanena saddhiṃ allameva bhattaṃ pacchiyaṃ opīletvā ādāya yojanikaṃ maggaṃ pakkhando, tassa gacchantasseva bhattaṃ pakkaṃ ahoṣi. So anucchiṭṭhaṃ katvāva thokaṃ bhattaṃ apanetvā bhuñjanto ekaṃ addhikaṃ ekaṃ disvā mayā apanetvā ṭhapitaṃ thokaṃ anucchiṭṭhaṃ bhattameva atthi, gahetvā bhuñja sāmīti. So gaṇhitvā bhuñji. Itaropi bhuñjitvā ekaṃ bhattamuṭṭhiṃ uduke khipitvā mukhaṃ vikkhāletvā mahantena saddena “imasmiṃ nadīpadese adhivatthā nāgā supaṇṇā devatā ca vacanaṃ me suṇantu, rājā mayhaṃ āṇaṃ kātukāmo ‘kumuduppalehi saddhiṃ aruṇavatīmattikaṃ āharā’ti maṃ āṇāpesi, addhikamanussassa ca me bhattaṃ dinnaṃ, taṃ sahaṣṇānisaṃsaṃ, uduke macchānaṃ dinnaṃ, taṃ satānisaṃsaṃ. Ettakaṃ puññaphalaṃ tumhākaṃ pattim̐ katvā dammi, mayhaṃ kumuduppalehi saddhiṃ aruṇavatīmattikaṃ āharathā”ti tikkhattuṃ anussāvesi. Tattha adhivattho nāgarājā taṃ saddaṃ sutvā mahallakavesena tassa santikaṃ gantvā “kiṃ vadesī”ti āha. So punapi tatheva vatvā “mayhaṃ taṃ pattim̐ dehi”ti vutte “demī”ti āha. Punapi “dehi”ti vutte “demi sāmī”ti āha. Evaṃ so dve tayo vāre pattim̐ āharāpetvā kumuduppalehi saddhiṃ aruṇavatīmattikaṃ adāsi.

1. Vivaraṃ (Sī, Syā)

2. Aruṇavaṇṇamattikañca (Sī)

3. Kiliṭṭhatarova (Ka)

Rājā pana cintesi “manussā nāma bahumāyā¹, sace so kenaci upāyena labheyya, kiccam me na nipphajjeyyā”ti. So kālasseva dvāram pidahāpetvā muddikam attano santikam āharāpesi. Itaropi puriso rañño nhānavelāyamevāgantvā dvāram alabhanto dvārapālam pakkosetvā “dvāram vivarā”ti āha. Na sakkā vivaritum, rājā kālasseva muddikam datvā rājageham āharāpesīti. So “rājadūto aham, dvāram vivarā”ti vatvāpi “dvāram alabhanto natthi me idāni jīvitaṃ, kiṃ nu kho karissāmī”ti cintetvā dvārassa upari-ummāre² mattikāpiṇḍam khipitvā tassupari pupphāni laggetvā mahāsaddam karonto “ambho nagaravāsino rañño mayā āṇattiyā gatabhāvam jānātha, rājā maṃ akāraṇena vināsetukāmo”ti tikkhattum viravitvā “kattha nu kho gacchissāmī”ti cintetvā “bhikkhū nāma muduhadayā, vihāram gantvā nipajjissāmī”ti sanniṭṭhānamakāsi. Ime hi nāma sattā sukhitaḷe bhikkhūnam atthibhāvampi ajānitvā dukkhābhībhūtaḷe vihāram gantukāmā honti, tasmā sopi “me aññaṃ tāṇam natthī”ti vihāram gantvā ekasmiṃ phāsukaṭṭhāne nipajji. Atha raññopi taṃ rattim niddam alabhantassa taṃ itthim anussarantassa kāmapariḷāho uppajji. So cintesi “vibhātaḷhaṇeyeva taṃ purisaṃ ghātāpetvā taṃ itthim ānessāmī”ti.

Tasmiṃ ḷhaṇeyeva saṭṭhiyojanikāya Lohakumbhiyā nibbattā cattāro purisā pakkuthitāya ukkhalīyā taṇḍulā viya samparivattakam³ paccamānā tiṃsāya vassasahashehi heṭṭhimatalam patvā aparehi tiṃsāya vassasahashehi puna mukhavaṭṭiyam pāpuṇṇisu. Te sīsam ukkhipitvā aññaṃaññaṃ oloketvā ekekaṃ gātham vattukāmā vattum asakkontā ekekaṃ akkharam vatvā parivattitvā Lohakumbhimeva pavitṭhā. Rājā niddam alabhanto majjhimayāmasamanantare taṃ saddam sutvā bhīto utrastamānaso “kiṃ nu kho mayham jīvitantarāyo bhavissati, udāhu me aggamaheṣiyā, udāhu me rajjam vinassissati”ti cinto sakalarattim akkhini nimiletum nāsakkihi. So aruṇuggamanavelāya eva purohitam pakkosāpetvā “ācariya mayā majjhimayāmasamanantare mahantā bheravasaddā sutā, ‘rajassa vā aggamaheṣiyā vā mayham vā kassa

1. Bahumantā (Sī, Syā)

2. Ummārummāre (Sī)

3. Samparivattakā (Syā), samparivattantā (Ka)

antarāyo bhavissatī'ti na jānāmi, tena me tvaṃ pakkosāpito'ti āha. Mahārāja kiṃ te saddā sutāti. Ācariya **du** - iti **sa** - iti **na** - iti **so** - itīti ime sadde assosiṃ, imesaṃ nipphattiṃ upadhārehīti. Brāhmaṇassa mahā-andhakāraṃ pavitṭhassa viya na kiñci paññāyati, “na jānāmīti vutte pana lābhasakkāro me parihāyissatī'ti bhāyitvā “bhāriyaṃ mahārāja”ti āha. Kiṃ ācariyāti. Jīvitantarāyo te paññāyatīti. So dviguṇaṃ bhīto “ācariya atthi kiñci pana paṭighā takāraṇaṃ”ti āha. Atthi mahārāja, mā bhāyi, ahaṃ tayo vede jānāmīti. Kiṃ pana laddhuṃ vaṭṭatīti. Sabbasatayaññaṃ yajitvā jīvitaṃ labhissasi devāti. Kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Hatthisataṃ assasataṃ usabhasataṃ dhenusataṃ ajasataṃ urabbhasataṃ¹ kukkuṭasataṃ sūkarasataṃ dāraśasataṃ dārikāsatanti evaṃ ekekaṃ paṇajātīṃ sataṃ sataṃ katvā gaṇhāpento “sace migajātīmeva gaṇhāpessāmi, ‘attano khādanīyameva gaṇhāpeti’ti vakkhantī’ti hatthi-assamanussepi gaṇhāpeti. Rājā “mama jīvitameva mayhaṃ lābho”ti cintetvā “sabbapāṇe sīghaṃ gaṇhathā”ti āha. Āṇattamanussā adhikataṃ gaṇhimsu. Vuttampi cetāṃ Kosalasamyutte—

Tena kho pana samayena rañño pasenadissa Kosalassa mahāyañño paccupaṭṭhito hoti, pañca ca usabhasatāni pañca ca vacchatarasatāni pañca ca vacchatarisatāni pañca ca ajasatāni pañca ca urabbhasatāni thūṇūpanītāni honti yaññatthāya. Yepissa te honti dāsāti vā pessāti vā kammakarāti vā, tepi daṇḍatajjitā bhayatajjitā assumukhā rudamānā parikammāni karontīti².

Mahājano attano attano puttadhītuñātīnaṃ atthāya paridevamāno mahāsaddamakāsi, mahāpathavī-undriyanasaddo viya ahosi. Atha Mallikā devī taṃ saddaṃ sutvā rañño santikaṃ gantvā “kiṃ nu kho te mahārāja indriyāni apākatikāni, kilantarūpāni viya paññāyanti’ti pucchi. Kiṃ tuyhaṃ Mallike, tvaṃ mama kaṇṇamūlena āsivisampi gacchantāṃ na jānāsīti. Kiṃ panetaṃ devāti. “Rattibhāge me evarūpo nāma saddo

1. Ajasataṃ gadrabhasataṃ ājaññasataṃ urabbhasataṃ (Ka)

2. Saṃ 1. 75 piṭṭhe.

suto, svāhaṃ parohitaṃ pucchitvā jīvitantarāyo te paññāyati, sabbasatayaññaṃ yajitvā jīvitaṃ labhissasī'ti sutvā “mama jīvitameva mayhaṃ lābho”ti ime pāṇe gaṇhāpesinti. Mallikā devī “andhabālosi mahārāja, kiñcāpi mahābhakkhosi, anekasūpabyañjanavikatikaṃ doṇapākaṃ bhojanaṃ bhuñjasi, dvīsu raṭṭhesu rajjaṃ kāresi, pañña pana te mandā”ti āha. Kasmā evaṃ vadesi devīti. “Kahaṃ tayā aññassa maraṇena aññassa jīvitalābho diṭṭhapubbo, andhabālassa brāhmaṇassa kathaṃ gahetvā kasmā mahājanassa upari dukkhaṃ khipasi, dhuravihāre sadevakassa lokassa aggapuggalo atītādīsu appaṭihataññaṃ Satthā vasati, taṃ pucchitvā tassovādaṃ karohī”ti vutte rājā sallahukehi yānehi Mallikāya saddhiṃ vihāraṃ gantvā maraṇabhayaatajjito kiñci vattuṃ asakkonto Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Atha naṃ Satthā “handa kuto nu tvaṃ mahārāja āgacchasi divā divassā”ti paṭhamataraṃ ālapi. So tuṇhīyeva nisīdi. Tato Mallikā Bhagavato ārocesi “bhante rañña kira majjhimayāmasamanantare saddo¹ suto, atha naṃ purohitassa ārocesi, purohito ‘jīvitantarāyo te bhavissati, tassa paṭighātattāya sabbasate pāṇe gahetvā tesāṃ galalohitena yaññe yajite jīvitaṃ labhissasī'ti āha. Rājā pāṇe gaṇhāpesi. Tenāyaṃ mayā idhānīto”ti. Evaṃ kira mahārājāti. Evaṃ bhanteti. Kinti te saddo sutoti. So attanā² sutaniyāmeneva ācikkhi. Tathāgatassa³ taṃ sutvāva ekobhāso ahoṣi. Atha naṃ Satthā āha “mā bhāyi mahārāja, tava antarāyo natthi, pāpakammino sattā attano dukkhaṃ āvīkarontā⁴ evamāhaṃsū”ti. Kiṃ pana bhante tehi katanti. Atha kho Bhagavā tesāṃ kammaṃ ācikkhituṃ “tena hi mahārāja suṇāhī”ti vatvā atītaṃ āhari—

Atīte vītativassasahassāyukesu manussesu Kassapo Bhagavā loke uppañjitvā vīsatiyā khīṇāsavasahashehi saddhiṃ cārikaṃ caramāno Bārāṇasimagamāsī. Bārāṇasivāsino dvepi tayopi

1. Dussaddo (Ka)

2. Attano (Ka)

3. Tathāgato (Ka)

4. Dukkhaṃ adhivāsetuṃ asakkontā (Ka)

bahutarāpi ekato hutvā āgantukadānaṃ pavattayim̐su. Tadā Pārāṇasiyaṃ cattālīsakoṭivibhavā cattāro seṭṭhiputtā sahāyakā ahesuṃ. Te mantayim̐su “amhākaṃ gehe bahudhanaṃ, tena kiṃ karomā”ti. “Evarūpe Buddhē cārikaṃ caramāne dānaṃ dassāma, sīlaṃ rakkhissāma, pūjaṃ karissāmā”ti ekopi avatvā tesu eko tāva evamāha “tikhiṇasuraṃ pivantā madhuramaṃsaṃ khādantā vicarissāma, idaṃ amhākaṃ jīvitaphalaṃ”ti¹. Aparopi evamāha “devasikaṃ tivassikagandhasālibhattaṃ nānaggarasehi bhuñjantā vicarissāmā”ti. Aparopi evamāha “nānappakāraṃ pūvakhajjakavikaṭiṃ pacāpetvā khādantā vicarissāmā”ti. Aparopi evamāha “sammā mayaṃ aññaṃ kiñci na karissāma, ‘dhanāṃ dassāmā’ti vutte anicchamānā itthi nāma natthi, tasmā dhanena palobhetvā² pārādārikakammaṃ karissāmā”ti. “Sādhu sādhu”ti sabbeva tassa kathāya³ aṭṭham̐su.

Te tato paṭṭhāya abhirūpānaṃ itthīnaṃ dhanāṃ pesetvā vīsativassasahassāni pārādārikakammaṃ katvā kālāṃ katvā Avīciniraye nibbattā. Te ekaṃ Buddhantaṃ niraye paccitvā tattha kālāṃ katvā pakkāvesesena saṭṭhiyojanikāya Lohakumbhiyā nibbattitvā tiṃsāya vassasahasseehi heṭṭhimatalaṃ patvā punapi tiṃsāya vassasahasseehi Lohakumbhimukhaṃ patvā ekekaṃ gāthaṃ vattukāmā hutvā vattuṃ asakkontā ekekaṃ akkharaṃ vatvā puna parivattitvā, Lohakumbhimeva pavitṭhā. Vadehi mahārāja, paṭhamāṃ te kiṃ saddo nāma sutoti. Du - iti bhanteti. Satthā tena aparipuṇṇaṃ katvā vuttaṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ katvā dassento evamāha—

“Dujjīvitamaṃjīvimha, ye sante na dadamhase.
Vijjamānesu bhogesu, dīpaṃ nākamha attano”ti⁴.

Atha rañño imissā gāthāya atthaṃ pakāsetvā “kiṃ te mahārāja dutiyasaddo tatiyasaddo catutthasaddo suto”ti pucchitvā “evaṃ nāmā”ti vutte avasesaṃ paripūrento—

“Saṭṭhivassasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso.
Niraye paccamānānaṃ, kadā anto bhavissati.

1. Saphalanti (Syā)

2. Payojetvā (Sī)

3. Tasseva vacanakathāya (Ka)

4. Khu 5. 100; Khu 2. 216 piṭṭhesu.

Natthi anto kuto anto, na anto paṭidissati.

Tadā hi pakataṃ pāpaṃ, mama tuyhañca mārisā.

Sohaṃ nūna ito gantvā, yoniṃ laddhāna mānusiṃ.

Vadaññū sīlasampanno, kāhāmi kusalaṃ bahun”ti¹.

Paṭipāṭiyā imā gāthā vatvā tāsāṃ atthaṃ pakāsetvā “iti kho mahārāja te cattāro janā ekekaṃ gāthaṃ vattukāmāpi vattuṃ asakkontā ekakameva akkharaṃ vatvā puna Lohakumbhimeva paviṭṭhā”ti āha.

Raṇṇā kira Pasenadikosalena tassa saddassa sutakālato paṭṭhāya te heṭṭhā bhassanti eva, ajjāpi ekaṃ vassasahassaṃ nātikkamanti. Raṇṇo taṃ desanaṃ sutvā mahāsaṃvego uppajji. So “bhāriyaṃ vatidaṃ parādārikakammaṃ nāma, ekaṃ kira Buddhantaraṃ niraye paccitvā tato cutā saṭṭhiyojanikāya Lohakumbhiyā nibbattitvā tattha saṭṭhivassasahassāni paccitvā evampi nesaṃ dukkhā muccanakālo na paññāyati, ahampi paradāre sinehaṃ katvā sabbarattim niddaṃ na labhiṃ, idāni ito paṭṭhāya paradāre mānasaṃ na bandhissāmi”ti cintetvā Tathāgataṃ āha “bhante ajja me rattiyā dīghabhāvo ñāto”ti. Sopi puriso tattheva nisinno taṃ kathaṃ sutvā “laddho me balavappaccayo”ti Satthāraṃ āha “bhante raṇṇā tāva ajja rattiyā dīghabhāvo ñāto, ahaṃ pana hiyyo sayameva yojanassa dīghabhāvaṃ aññāsī”ti. Satthā dvinnampi kathaṃ saṃsanditvā “ekaccassa ratti dīghā hoti, ekaccassa yojanaṃ dīghaṃ hoti, bālassa pana saṃsāro dīgho hoti”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

60. “Dīghā jāgarato ratti, dīghaṃ santassa yojanaṃ.

Dīgho bālāna saṃsāro, saddhammaṃ avijānatan”ti.

Tattha **dīghā**ti ratti nāmesā tiyāmamattāva, jāgarantassa pana dīghā hoti, dviguṇatiguṇā viya hutvā khāyati. Tassā dīghabhāvaṃ attānaṃ maṅkuṇasaṃghassa bhattaṃ katvā yāva sūriyuggamanā samparivattakaṃ

1. Khu 5. 100; Khu 2. 216 piṭṭhesu.

Rājā Sathhāraṃ vanditvā gacchantoyeva te satte bandhanā mocesi. Tattha itthipurisā bandhanā muttā sīsaṃ nhatvā² sakāni gehāni gacchantā “ciraṃ jīvatu no ayyā Mallikā devī, taṃ³ nissāya jīvitaṃ labhimhā”ti Mallikāya guṇakathaṃ kathayimsu. Sāyanhasamaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “aho paṇḍitā vatāyaṃ Mallikā, attano paññaṃ nissāya ettakassa janassa jīvitadānaṃ adāsi”ti. Sathhā (Gandhakuṭṭiyaṃ nisinnova tesaṃ bhikkhūnaṃ kathaṃ sutvā Gandhakuṭṭito nikkhamitvā dhammasabhaṃ pavisitvā paññatte āsane nisīditvā)⁴ “kāya nuttha bhikkhave etarahi

4. () Sī-Syā-potthakesu natthi.

kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Mallikā idāneva attano paññaṃ nissāya mahājanassa jīvitadānaṃ deti, pubbepi adāsiyevā”ti vatvā tamatthaṃ pakāsanto atītaṃ āhari—

Atīte Bārāṇasiyaṃ rañño putto ekaṃ nigrodharukkhaṃ upasaṅkamitvā tattha nibbattāya devatāya āyāci “sāmi devarāja imasmiṃ jambudīpe ekasatarājāno ekasata-aggamaheṣiyo, sacāhaṃ pitu accayena rajjaṃ labhissāmi, etesaṃ galalohitena baliṃ karissāmi”ti. So pitari kālakate rajjaṃ patvā “devatāya me ānubhāvena rajjaṃ pattam, balimassā karissāmi”ti mahatiyā senāya nikkhamitvā ekaṃ rājānaṃ attano vase vattetvā tena saddhiṃ aparaṃpi aparaṃpīti sabbe rājāno attano vase katvā saddhiṃ aggamaheṣiḥi ādāya gacchanto Uggasenassa nāma sabbakaniṭṭhassa rañño Dhammadinnā nāma aggamaheṣi garugabbhā, taṃ ohāya āgantvā “ettakajanaṃ visapānakaṃ pāyetvā māressāmi”ti rukkhamaḷaṃ sodhāpesi. Devatā cintesi “ayaṃ rājā ettake rājāno gaṇhanto ‘maṃ nissāya gahitā ime’ti cintetvā tesam galalohitena mayhaṃ baliṃ kātukāmo, sace paṇāyaṃ ete ghāteṣṣati, jambudīpe rājavaṃso upacchiḍḍissati¹, rukkhamaḷepi² me asuci bhavissati, sakkhissāmi nu kho etaṃ nivāretuṃ”ti. Sā upadhārentī “nāhaṃ sakkhissāmi”ti ñatvā aññaṃpi devataṃ upasaṅkamitvā etamatthaṃ ārocetvā “tvaṃ sakkhissasi”ti āha. Tāyapi paṭikkhittā aññaṃpi aññaṃpīti evaṃ sakalacakkavāḷadevatāyo upasaṅkamitvā tāhipi paṭikkhittā catunnaṃ mahārājūnaṃ santikaṃ gantvā³ “mayaṃ na sakkoma, amhākaṃ pana rājā amhehi puññaṃ ca paññāya ca viṣiṭṭho, taṃ pucchā”ti tehipi paṭikkhittakāle sakkam upasaṅkamitvā³ tamatthaṃ ārocetvā “deva tumhesu appossukkataṃ āpannesu khattiyavaṃso upacchiḍḍissati, tassa paṭisaraṇaṃ hothā”ti āha. Sakko “ahampi naṃ paṭibāhitaṃ na sakkhissāmi, upāyaṃ panate vakkhāmi”ti vatvā upāyaṃ ācikkhi “gaccha, tvaṃ rañño passantasappa rattavatthaṃ nivāsetvā attano rukkhato nikkhamitvā gamanākāraṃ dassehi, atha taṃ rājā ‘devatā gacchati, nivattāpessāmi naṃ’ti nānappakārena yācissati, atha naṃ vedeyyāsi ‘tvaṃ

1. Ucchiḍḍissati (Sī, Syā)

2. Rukkhamaḷampi (Syā, Ka)

3-3. Tehi kathitakāle “uppannaṃ bhayaṃ na mayaṃ sakkhissāmā”ti vutte sakkam upasaṅkamitvā(Ka)

ekasatarājāno saddhim aggamahesihi ānetvā tesam galalohitena balim karissāmīti mayham āyācitvā Uggasenassa rañño devim ohāya āgato, nāham tādissassa musāvādassa balim sampaṭicchāmī”ti. Evaṃ kira vutte rājā taṃ āṇāpessati, sā rañño dhammam desetvā ettakassa janassa jīvitadānam dassatī”ti. Iminā kāraṇena Sakko devatāya imam upāyam ācikkhi. Devatā tathā akāsi.

Rājāpi taṃ āṇāpesi. Sā āgantvā tesam rājūnam pariyante nisinnampi attano rājānameva vandi. Rājā “mayi sabbarājajeṭṭhake ṭhite sabbakaniṭṭham attano sāmikam vandatī”ti tassa kujjhi. Atha nam sā āha “kim mayham tayi paṭibaddham, ayam pana me sāmiko issariyassa dāyako, imam avanditvā kasmā taṃ vandissāmī”ti. Rukkhadevatā passantasseva mahājanassa “evam bhadde, evam bhadde”ti vatvā taṃ pupphamuṭṭhinā pūjesi. Puna rājā āha “sace mam na vandasi, mayham rajjasiridāyikam evam mahānubhāvam devatam kasmā na vandasi”ti. Mahārāja tayā attano puññe ṭhatvā¹ rājāno gahitā, na devatāya gahetvā dinnāti. Punapi taṃ devatā “evam bhadde, evam bhadde”ti vatvā tatheva pūjesi. Puna sā rājānam āha “tvam ‘devatāya me ettakā rājāno gahetvā dinnā’ti vadesi, idāni te devatāya upari vāmapasse rukkho agginā daḍḍho, sā taṃ agginim nibbāpetum kasmā nāsakkhi, yadi evam mahānubhāvā”ti. Punapi taṃ devatā “evam bhadde, evam bhadde”ti vatvā tatheva pūjesi.

Sā kathayamānā ṭhitā rodi ceva hasi ca. Atha nam rājā “kim ummattikāsi”ti āha. Kasmā deva evam vadesi, na mādisiyo ummattikā hontīti. Atha nam kim kāraṇā rodasi ceva hasasi cāti. “Suṇāhi mahārāja, aham hi atīte kuladhītā hutvā patikule vasantī sāmikassa sahāyakam pāhunakam āgataṃ disvā tassa bhattam pacitukāmā ‘maṃsam āharā’ti dāsiyā kahāpaṇam datvā tāya maṃsam alabhitvā āgatāya ‘natthi maṃsan’ti vutte gehassa pacchimabhāge sayitāya eḷikāya sīsam chinditvā bhattam sampādesim, sāham ekissāya eḷikāya sīsam chinditvā niraye paccitvā pakkāvasesena tassā lomagaṇanāya sīsacchedam pāpuṇim, tvam ettakam janam vadhitvā kadā

1. Puññam patvā (Sī)

dukkhā muccissasīti evamahaṃ¹ tava dukkhaṃ anussarantī rodin”ti vatvā
imaṃ gāthamāha—

“Ekissā² kaṇṭhaṃ chetvāna, lomagaṇanāya paccisaṃ³.
Bahūnaṃ kaṇṭhe chetvāna, kathaṃ kāhasi khattiyā”ti.

Atha kasmā tvaṃ hasasīti. “Etaṃ dukkhā muttāmhī”ti tussitvā
mahārājāti. Punapi taṃ devatā “evaṃ bhadde, evaṃ bhadde”ti vatvā
pupphamuṭṭhinā pūjesi. Rājā “aho me bhāriyaṃ kataṃ kammaṃ, ayaṃ kira
ekaṃ eḷikaṃ vadhितvā niraye pakkāvesesena tassā lomagaṇanāya
sīsacchedaṃ pāpuṇi, ahaṃ ettakaṃ janaṃ vadhितvā kadā sotthiṃ
pāpuṇissāmi”ti sabbe rājāno mocetvā attano mahallakatare vanditvā
daharadaharānaṃ⁴ añjaliṃ paggayha sabbe khamāpetvā sakasakaṭṭhānameva
pahiṇi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, “evaṃ bhikkhave na idāneva
Mallikā devī attano paññaṃ nissāya mahājanassa jīvitadānaṃ deti, pubbepi
adāsiyevā”ti vatvā atītaṃ samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā pasenadi Kosalo
ahosi, Dhammadinnā devī Mallikā, rukkhadevatā ahamevā”ti. Evaṃ atītaṃ
samodhānetvā puna dhammaṃ desento “bhikkhave pāṇātipāto nāma na
kattabbayuttako. Pāṇātipātino hi dīgharattaṃ socanti”ti vatvā imā gāthā
āha—

“Idha socati pecca socati,
Pāpakārī ubhayattha socati.
So socati so vihaññati,
Disvā kammakiliṭṭhamattano”ti⁵.

“Evaṃ ce sattā jāneyyumaṃ, dukkhā’yaṃ jātisambhavo.
Na pāṇo pāṇinaṃ haññe, pāṇaghātī hi socatī”ti⁶.

Aññatarapurisavatthu paṭhamāṃ.

1. Evaṃmahantañca (Sī, Syā)

2. Eḷikāya (Ka)

3. Paccayim (Sī)

4. Daharatarānaṃ (Sī, Syā)

5. Khu 1. 15 piṭṭhe. ayaṃ gāthā Sī-Syā-potthakesu imasmim ṭhāne natthi.

6. Khu 5. 5 piṭṭhe.

2. Mahākassapattherasaddhivihārikavatthu

Carañce nādhigaccheyyāti imam dhammadesanam Satthā Sāvattiyaṃ Jetavane viharanto Mahākassapattherassa saddhivihārikam ārabha kathesi. Desanā Rājagahe samuṭṭhitā.

Theraṃ kira Rājagaham nissāya Pippaliguhāyaṃ vasantaṃ dve saddhivihārikā upaṭṭhahimsu. Tesu eko sakkaccaṃ vattaṃ karoti, eko tena kataṃ kataṃ¹ attanā kataṃ viya dassento mukhodakadantakaṭṭhānaṃ paṭiyāditabhāvaṃ ñatvā “bhante mukhodakadantakaṭṭhāni me paṭiyāditāni, mukhaṃ dhovathā”ti vadati, pādadhovananhānādikālepi evameva vadati. Itaro cintesi “ayaṃ niccakālaṃ mayā kataṃ kataṃ¹ attanā kataṃ viya katvā dasseti, hotu, kattabbayuttakamassa karissāmī”ti. Tassa bhuñjitvā supantasseva nhānodakaṃ tāpetvā ekasmiṃ ghaṭe katvā piṭṭhikoṭṭhake ṭhapesi, udakatāpanabhājane pana nāḷimattaṃ udakaṃ sesetvā usumaṃ muñcantam ṭhapesi. Tam itaro sāyanhasamaye pabujjhivā usumaṃ nikkhantaṃ disvā “udakaṃ tāpetvā koṭṭhake ṭhapitaṃ bhavissatī”ti vegena gantvā theram vanditvā “bhante koṭṭhake udakaṃ ṭhapitaṃ, nhāyathā”ti vatvā therena saddhimyeva koṭṭhakaṃ pāvisi. Thero udakaṃ apassanto “kahaṃ udakaṃ āvuso”ti āha. Daharo aggisālaṃ gantvā bhājane uḷuṅkaṃ otāretvā tucchabhāvaṃ ñatvā “passatha duṭṭhassa² kammaṃ, tucchabhājanaṃ uddhane āropetvā kuhiṃ gato, ahaṃ ‘koṭṭhake udakan’ti saññāya ārocesin”ti ujjhāyanto ghaṭaṃ ādāya titthaṃ agamāsi. Itaropi piṭṭhikoṭṭhakato udakaṃ āharitvā koṭṭhake ṭhapesi.

Thero cintesi “ayaṃ daharo ‘udakaṃ me tāpetvā koṭṭhake ṭhapitaṃ, etha, bhante nhāyathā’ti vatvā idāni ujjhāyanto ghaṭaṃ ādāya titthaṃ gacchati, kiṃ nu kho etan”ti upadhārento “ettakaṃ kālaṃ esa daharo iminā kataṃ vattaṃ attanāva kataṃ viya pakāsetī”ti ñatvā sāyaṃ āgantvā nisinnassa ovādamadāsi “āvuso bhikkhunā nāma ‘attanā katameva katan’ti vattuṃ vaṭṭati, no akataṃ, tvaṃ idāneva ‘koṭṭhake udakaṃ ṭhapitaṃ, nhāyatha bhante’ti vatvā mayi pavisitvā ṭhite

1. Vattaṃ (Syā)

2. Dubbinīssa (Sī, Syā)

ghaṭaṃ ādāya ujjhāyanto gacchasi, pabbajitassa nāma evaṃ kātum na vaṭṭatī”ti. So “passatha therassa kammaṃ, udakamattakaṃ nāma nissāya maṃ evaṃ vadesī”ti kujjhitvā punadivase therena saddhim piṇḍāya na pāvīsi. Thero itarena saddhim ekaṃ padesaṃ agamāsi. So tasmim gate therassa upaṭṭhākakulaṃ gantvā “thero kahaṃ bhante”ti puṭṭho “therassa aphāsukaṃ jātaṃ, vihāreyeva nisinno”ti āha. Kiṃ pana bhante laddhum vaṭṭatīti. “Evarūpaṃ kira nāma āhāraṃ dethā”ti vutte tena vuttaniyāmeneva sampādetvā adamsu. So antarāmaggeva taṃ bhattaṃ bhuñjitvā vihāraṃ gato. Theropi gataṭṭhāne mahantaṃ sukhumavatthaṃ labhitvā attanā saddhim gatadahaṛassa adāsi. So taṃ rajitvā attano nivāsanapārūpanaṃ akāsi.

Thero punadivase taṃ upaṭṭhākakulaṃ gantvā “bhante ‘tumahākaṃ kira aphāsukaṃ jātaṃ’ti amhehi daharena vuttaniyāmeneva paṭiyādetvā āhāro pesito, paribhuñjitvā vo phāsukaṃ jātaṃ”ti vutte tuṇhī ahosi. Vihāraṃ pana gantvā taṃ daharaṃ vanditvā nisinnaṃ evamāha “āvuso tayā kira hiyyo idaṃ nāma kataṃ, idaṃ pabbajitānaṃ na anucchavikaṃ, viññattiṃ katvā bhuñjitum na vaṭṭatī”ti. So kujjhitvā there āghātaṃ bandhitvā “purimadivase udakamattaṃ nissāya maṃ musāvādiṃ katvā ajja attano upaṭṭhākakule bhattamuṭṭhiyā bhuttakāraṇaṃ maṃ ‘viññattiṃ katvā bhiñjitum na vaṭṭatī’ti vadati, vatthampi tena attano upaṭṭhākasappa dinnāṃ, aho therassa bhāriyaṃ kammaṃ, jānissāmiṃsa kattabbayuttakaṃ”ti punadivase there gāmaṃ pavisante sayāṃ vihāre ohīyitvā daṇḍaṃ gahetvā paribhogabhājanāni bhinditvā therassa paṇṇasālāya aggim datvā yaṃ na jhāyati, taṃ muggarena paharanto bhinditvā nikkhamitvā palāto. So kālaṃ katvā Avicimahaniraye nibbatti.

Mahājano kathaṃ samuṭṭhāpesi “therassa kira saddhivihāriko ovādamattaṃ asahanto kujjhitvā paṇṇasālaṃ jhāpetvā palāto”ti. Atheke bhikkhu aparabhāge Rājagahā nikkhamitvā Satthāraṃ daṭṭhukāmo Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā Satthārā paṭisanthāraṃ katvā “kuto āgatosī”ti puṭṭho “Rājagahato bhante”ti āha. Mama puttassa Mahākassapassa khamanīyanti. Khamanīyaṃ bhante, eko pana saddhivihāriko

ovādamattena kujjhitvā paṇṇasālaṃ jhāpetvā palātoti. Satthā “na so idāneva ovādaṃ sutvā kujjhati, pubbepi kujjhiyeva. Na idāneva kuṭim dūseti, pubbepi dūsesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari—

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente Himavantapadese eko siṅgīlasakuṇo kulāvakaṃ katvā vasi. Athekadivasam deve vassante eko makkaṭo sītena kampamāno taṃ padesaṃ agamāsi, siṅgilo taṃ disvā gāthamāha—

“Manussasseva te sīsaṃ, hatthapādā ca vānara.

Atha kena nu vaṇṇena, agāraṃ te na vijjati”ti¹.

Makkaṭo “kiñcāpi me hatthapādā atthi, yāya pana paññāya vicāretvā agāraṃ kareyyaṃ, sā me paññā natthi”ti cintetvā tamatthaṃ viññāpetukāmo imaṃ gāthamāha—

“Manussasseva me sīsaṃ, hatthapādā ca siṅgila.

Yā’hu seṭṭhā manussesu, sā me paññā na vijjati”ti¹.

Atha naṃ “evarūpassa tava kathaṃ gharāvāso ijjhissatī”ti garahanto siṅgilo imaṃ gāthādvayamāha—

“Anavaṭṭhitacittassa, lahucittassa dubbhino.

Niccaṃ addhuvasīlassa, sukhabhāvo na vijjati.

So karassu ānubhāvaṃ vītivattassu sīliyaṃ.

Sītavātaparittāṇaṃ, karassu kuṭavaṃ kapī”ti².

Makkaṭo “ayaṃ maṃ anavaṭṭhitacittaṃ lahucittaṃ mittadubbhiṃ addhuvasīlaṃ karoti, idāniṣsa mittadubbhibhāvaṃ dassessāmī”ti kulāvakaṃ viddhamsetvā vippakiri. Sakuṇo tasmim kulāvakaṃ gaṇhante eva ekena passena nikkhamitvā palāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā makkaṭo kuṭidūsakabhikkhu ahosi, siṅgīlasakuṇo Kassapo

1. Khu 5. 103 piṭṭhe.

2. Khu 5. 104 piṭṭhe.

ahosī”ti. Jātakam samodhānetvā “evaṃ bhikkhave na idāneva, pubbepi so ovādakkhaṇe kujjhitvā kuṭim dūsesi, mama puttassa Kassapassa evarūpena bālena saddhim vasanato ekakasessa nivāso seyyo”ti vatvā imam gāthamāha—

61. “Caraṇe nādhigaccheyya, seyyam sadisamattano.

Ekacariyam dāham kayirā, natthi bāle sahāyatā”ti.

Tattha **caranti** iriyāpathacāram aggahetvā manasācāro veditabbo, kalyāṇamittam pariyesantoti attho. **Seyyam sadisamattanoti** attano sīlasamādhīpanāgūṇehi adhikatarāṃ vā sadisaṃ vā na labheyya ce. **Ekacariyanti** etesu hi seyyam labhamāno sīlādīhi vaḍḍhati, sadisaṃ labhamāno na parihāyati, hīnena pana saddhim ekato vasanto ekato sambhogaparibhogam taronto sīlādīhi parihāyati. Tena vuttam “evarūpo puggalo na sevitabbo na bhajitabbo na payirupāsitaḥ aññatra anuddaya aññatra anukampā”ti¹. Tasmā sace kāruṇṇam paṭicca “ayaṃ maṃ nissāya sīlādīhi vaḍḍhissatī”ti tamhā puggalā kiñci apaccāsīsanto tam saṅgaṇhitum sakkoti. Iccetaṃ kusalam. No ce sakkoti, **ekacariyam dāham kayirā** ekībhāvameva thiram katvā sabba-iriyāpathesu ekakova vihareyya. Kim kāraṇā? **Natthi bāle sahāyatā**ti sahāyatā nāma cūlasīlam majjhimasīlam mahāsīlam dasa kathāvatthūni terasa dhutaṅgagūṇā vipassanāgūṇā cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā. Ayaṃ sahāyatāgūṇo bālam nissāya natthīti.

Desanāvasāne āgantuko bhikkhu sotāpatti-phalam patto, aññepi bahū sotāpatti-phalādīni pāpuṇimsu, desanā mahājanassa sātthikā ahosīti.

Mahākassapatttherasaddhivihārikavatthu dutiyam.

1. Abhi 3. 140; Am 1. 123 piṭṭhesu.

3. Ānandaseṭṭhivatthu

Puttā matthīti imam dhammadesanam Satthā Sāvatthiyam viharanto Ānandaseṭṭhim ārabha kathesi.

Sāvatthiyam kira Ānandaseṭṭhi nāma cattālīsakoṭivibhavo mahāmaccharī ahosi. So anvaḍḍhamāsam nātaka sannipātetvā puttam mūlasirim nāma tisu velāsu evam ovadati “idam cattālīsakoṭidhanam ‘bahū’ti mā saññaṃ kari, vijjamānam dhanam na dātabbam, navam dhanam uppādetabbam¹. Ekekampi hi kahāpaṇam vayam karontassa pana² khīyateva. Tasmā—

Añjanānam khayam disvā, upacikānañca ācayam.
Madhūnañca samāhāram, paṇḍito gharamāvase”ti.

So aparena samayena attano pañca mahānidhiyo puttassa anācikkhitvā dhananissito maccheramalamalino kālam katvā tasveva nagarassa ekasmiṃ dvāragāmake caṇḍālānam kulasahassam paṭivasati. Tatthekissā caṇḍāliya kucchismiṃ paṭisandhim gaṇhi. Rājā tassa kālakiriyaṃ sutvā puttamassa mūlasirim pakkosāpetvā seṭṭhiṭṭhāne ṭhapesi. Tampi caṇḍālakulasahassam ekatova bhatiyā kamman katvā jīvamānam tassa paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāya neva bhatim labhati, na yāpanamattato param bhattapiṇḍampi. Te “mayam etarahi kamman karontāpi piṇḍabhattampi na labhāma, amhākam antare kālakaṇṇiyā bhavitabban”ti dve koṭṭhāsā hutvā yāva tassa mātāpitāro visum honti, tāva vibhajitvā “imasmiṃ kule kālakaṇṇī uppannā”ti tassa mātaram nīharimsu.

Sāpi yāvassā so kucchigato, tāva yāpanamattampi kicchena labhitvā puttam vijāyi. Tassa hatthā ca pādā ca akkhini ca kaṇṇā ca nāsā ca mukhañca yathāṭṭhāne na ahesum. So evarūpena aṅgavekallena samannāgato paṃsupisācako viya ativirūpo ahosi. Evam santapi tam mātā na pariccaji. Kucchiyaṃ vasitaputtasmiṃ hi sineho balavā hoti. Sā tam kicchena posayamānā tam ādāya gatadivase kiñci alabhitvā gehe katvā sayameva gatadivase bhatim labhati. Atha nam piṇḍāya caritvā jīvitum samatthakāle sā kapālakaṃ hatthe ṭhapetvā

1. Navam navam nipphādetabbam (Sī)

2. Dhanam (Syā, Ka)

“Tāta mayam tam nissāya mahādukkham pattā, idāni na sakkomi tam posetum, imasmim nagare kapaṇaddhikādīnam paṭiyattabhattāni atthi, tattha bhikkhāya caritvā jīvāhi”ti tam vissajjesi. So gharapaṭipāṭiyā caranto Ānandaseṭṭhikāle nivutthaṭṭhānam¹ gantvā jātissaro hutvā attano geham pāvīsi. Tisu pana dvārakoṭṭhakesu na koci sallakkhesi. Catutthe dvārakoṭṭhake Mūlasiriseṭṭhino puttakā disvā ubbiggahadayā parodiṃsu. Atha nam seṭṭhipurisā “nikkhama kāḷakaṇṇī”ti pothetvā nīharitvā saṅkāraṭṭhāne khipiṃsu. Satthā Ānandattherena pacchāsamaṇena piṇḍāya caranto tam ṭhānam patto theram oloketvā tena puṭṭho tam pavattim ācikkhi. Thero Mūlasirim pakkosāpesi. Atha mahājanakāyo sannipati. Satthā Mūlasirim āmantetvā “jānāsi etan”ti pucchitvā “na jānāmī”ti vutte “pitā te Ānandaseṭṭhi”ti vatvā asaddahantam “Ānandaseṭṭhi puttassa te pañca mahānidhiyo ācikkhāhi”ti ācikkhāpetvā saddahāpesi. So Satthāram saraṇam agamāsi. Tassa dhammam desento imam gāthāmāha—

62. “Puttā matthi dhanammatthi, iti bālo vihaññati.

Attā hi attano natthi, kuto puttā kuto dhanan”ti.

Tassattho—**puttā me atthi, dhanam me atthi, iti bālo** puttataṇhāya ceva dhanataṇhāya ca haññati **vihaññati** dukkhayati, “puttā me nassimṣū”ti vihaññati, “nassantī”ti vihaññati, “nassissantī”ti vihaññati. Dhanepi eseva nayo. Iti chahākārehi vihaññati. “Putte posessāmī”ti rattiṃ ca divā ca thalajalapathādīsu nānappa kārato vāyamantopi vihaññati, “dhanam uppādessāmī”ti kasivāṇijjādīni karontopi vihaññateva. Evaṃ vihaññassa ca **attā hi attano natthi** tena vighātena dukkhitaṃ attānam sukhitaṃ kātuṃ asakkontassa pavattiyampissa attā hi attano natthi, maraṇamañce nipannassa mārāṇantikāhi vedanāhi aggijālāhi viya pariḍayhamānassa chijjamānesu sandhibandhanesu, bhijjamānesu aṭṭhisāṅghātesu nimiletvā paralokaṃ ummiletvā idhalokaṃ passantassāpi divase divase dvikkhattum nhāpetvā tikkhattum bhojetvā gandhamālādīhi alaṅkaritvā yāvajīvam positopi²

1. Nibbattaṭṭhānam (Sī, Syā)

2. Upaṭṭhāya (Sī, Ka)

sahāyabhāvena dukkhariparittānaṃ kātuṃ asamatthatāya attā hi attano natthi.

Kuto puttā kuto dhanam puttā vā dhanam vā tasmim samaye kimeva karissanti, Ānandaseṭṭhinopi kassaci kiñci adatvā puttassatthāya dhanam saṇṭhapetvā pubbe vā maraṇamañce nipannassa, idāni vā imaṃ dukkham pattassa kuto puttā kuto dhanam. Puttā vā dhanam vā tasmim samaye kiṃ dukkham harimsu, kiṃ vā sukham uppādayimsūti.

Desanāvasāne caturāsītiyā paṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi, desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Ānandaseṭṭhivatthu tatiyaṃ.

4. Gaṇṭhibhedakacoravatthu

Yo bāloti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Gaṇṭhibhedakacore ārabha kathesi.

Te kira dve sahāyakā dhammassavanatthāya gacchantena mahājanena saddhiṃ Jetavanaṃ gantvā eko dhammakatham assosi, eko attano gayhūpagaṃ olokesi. Tesu eko dhammaṃ suṇamāno sotāpattiphalam pāpuṇi, itaro ekassa dussante baddham pañcamāsakamattaṃ labhi. Tassa taṃ gehe pākabhaddham¹ jātam, itarassa gehe na paccati. Atha naṃ sahāyakacoro attano bhariyāya saddhiṃ uppaṇḍayamāno “tvam atipaṇḍitatāya attano gehe pākabhaddhamūlampi na nipphādesī”ti āha. Itaro pana “bālabhāveneva vatāyaṃ² attano paṇḍitabhāvaṃ maññatī”ti taṃ pavattiṃ Satthu ārocetuṃ ñātihi saddhiṃ Jetavanaṃ gantvā ārocesi. Satthā tassa dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

63. “Yo bālo maññati bālyaṃ, paṇḍito vāpi tena so.

Bālo ca paṇḍitamānī, sa ve ‘bālo’ti vuccatī”ti.

Tattha **yo bāloti** yo andhabālo apaṇḍito samāno “bālo ahan”ti attano bālyaṃ bālabhāvaṃ maññati jānāti. **Tena**

1. Pākavaṭṭam (Sī), pākavattam (Syā)

2. Nāyaṃ (Sī, Ka)

soti tena kāraṇena so puggalo **paṇḍito vāpi** hoti paṇḍitasadiso vā. So hi “bālo ahan”ti jānamāno aññaṃ paṇḍitaṃ upasaṅkamanto payirupāsanto tena paṇḍitabhāvatthāya ovadiyamāno anusāsiyamāno taṃ ovādaṃ gaṇhitvā paṇḍito vā hoti paṇḍitataro vā. **Save bāloti** yo ca bālo samāno “ko añño mayā sadiso bahussuto vā dhammakathiko vā vinayadharo vā dhutaṅgadhara¹ vā atthi”ti evaṃ paṇḍitamānī hoti, so aññaṃ paṇḍitaṃ anupasaṅkamanto apayirupāsanto neva pariyattim uggaṇhāti, na paṭipattim pūreti, ekanta bālabhāvameva pāpuṇāti. So Gaṇṭhibhedakacoro viya. Tena vuttaṃ “sa ve ‘bālo’ti vuccati”ti.

Desanāpariyosāne itarassa ñātakehi saddhim mahājano sotāpattiṃ phalādini pāpuṇāti.

Gaṇṭhibhedakacoravatthu catutthaṃ.

5. Udāyittheravatthu

Yāvajīvampi ce bāloti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Udāyittheraṃ ārabha kathesi.

So kira mahātheresu paṭikkantesu dhammasabhaṃ gantvā dhammāsane nisīdi. Atha naṃ ekadivasaṃ āgantukā bhikkhū disvā “ayaṃ bahussuto mahāthero bhavissati”ti maññaṃ mānā khandhādipaṭisaṃyuttaṃ pañhaṃ pucchitvā kiñci ajānamānaṃ “ko eso, Buddhehi saddhim ekavihāre vasamāno khandhadhātu āyatanamattampi na jānāti”ti garahitvā taṃ pavattim Tathāgatassa ārocesum. Satthā tesaṃ dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

64. “Yāvajīvampi ce bālo, paṇḍitaṃ payirupāsati.

Na so dhammaṃ vijānāti, dabbī sūparaṃ yathā”ti.

Tassattho—**bālo** nāmesa yāvajīvampi paṇḍitaṃ upasaṅkamanto payirupāsanto “idaṃ Buddhavacanaṃ, ettakaṃ Buddhavacanaṃ”ti evaṃ pariyattidhammaṃ vā

1. Dhutavādo (Sī, Syā)

“Ayaṃ cāro, ayaṃ vihāro, ayaṃ ācāro, ayaṃ gocaro, idaṃ sāvajjaṃ, idaṃ anavajjaṃ, idaṃ sevitabbaṃ, idaṃ na sevitabbaṃ, idaṃ paṭivijjhitabbaṃ, idaṃ sacchikātabbaṃ”ti evaṃ paṭipattipaṭivedhadhammaṃ vā na jānāti. Yathā kiṃ? **Dabbī sūparasam yathāti.** Yathā hi dabbī yāva parikkhayā nānappakārāya sūpavikatiyā samparivattamānāpi “idaṃ loṇikaṃ, idaṃ aloṇikaṃ, idaṃ tittakaṃ, idaṃ khārikaṃ, idaṃ kaṭukaṃ, idaṃ ambilaṃ, idaṃ anambilaṃ, idaṃ kasāvan”ti sūparasam na jānāti, evameva bālo yāvajīvampi paṇḍitaṃ payirupāsamāno vuttappakāraṃ dhammaṃ na jānātīti.

Desanāvasāne āgantukā bhikkhū āsavehi cittāni vimuccimṣūti.

Udāyittheravatthu pañcamam.

6. Timsamattapāveyyakabhikkhuvatthu

Muhuttamapi ce viññūti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto timsamatte Pāveyyake¹ bhikkhū ārabba kathesi.

Tesañhi Bhagavā itthiṃ pariyesantānaṃ Kappāsikavanasaṇḍe paṭhamam dhammaṃ deseti. Tadā te sabbeva ehibhikkhubhāvaṃ patvā iddhimayapattacīvaradharā hutvā terasa dhutaṅgāni samādāya vattamānā punapi dīghassa addhuno accayena Satthāraṃ upasaṅkamitvā **Anamataggadhammadesanaṃ**² sutvā tasmimyeva āsane arahattaṃ pāpuṇṃsu. Bhikkhū “aho vatimehi bhikkhūhi khippameva dhammo viññāto”ti dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā taṃ sutvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi ime timsamattā sahāyakā dhuttā hutvā **Tuṇḍilajātake**³ Mahātuṇḍilassa dhammadesanaṃ sutvāpi khippameva dhammaṃ viññāya pañca silāni samādiyiṃsu, te teneva upanissayena etarahi nisinnāsaneveva arahattaṃ pattā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

65. “Muhuttamapi ce viññū, paṇḍitaṃ payirupāsati.

Khippaṃ dhammaṃ vijānāti, jivhā sūparasam yathā”ti

1. Pāṭheyyake (Sī, Syā)

2. Sam 1. 394 piṭṭhādīsu.

3. Khu 5. 147 piṭṭhādīsu.

Tassattho—**viññū** paṇḍitapuriso **muhuttamapi** ce aññaṃ **paṇḍitaṃ** **payirupāsati**, so tassa santike uggaṇhanto paripucchanto **khippameva** pariyattidhammaṃ **vijānāti**. Tato kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā paṭipattiyaṃ ghaṭento vāyamanto yathā nāma anupahatajivhāpasādo puriso rasavijānanatthaṃ jivhagge ṭhapetvā eva loṇikādibhedam rasaṃ vijānāti, evaṃ paṇḍito khippameva lokuttaradhammampi vijānātīti.

Desanāvasāne bahū bhikkhū arahattaṃ pāpuṇimsūti.

Timsamattapāveyyakabhikkhuvatthu chaṭṭhaṃ.

7. Suppabuddhakuṭṭhivatthu

Caranti bālā dummedhāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Suppabuddhakuṭṭhiṃ ārabba kathesi. Suppabuddhakuṭṭhivatthu **Udāne**¹ āgatameva.

Tadā hi Suppabuddhakuṭṭhi parisapariyante nisinno Bhagavato dhammadesanaṃ sutvā sotāpatti-phalaṃ patvā attanā paṭiladdhaguṇaṃ Satthu ārocetukāmo parisamajjhe ogāhituṃ avisahanto mahājanassa Satthāraṃ vanditvā anugantvā nivattanakāle vihāraṃ agamāsi. Tasmīṃ khaṇe Sakko devarājā “ayaṃ Suppabuddhakuṭṭhi attano Satthu sāsane paṭiladdhaguṇaṃ pākaṭaṃ kātukāmo”ti ñatvā “vīmaṃsissāmi naṃ”ti gantvā ākāse ṭhitova etadavoca “Suppabuddha tvaṃ manussadaliddo manussavarāko, ahaṃ te apariyantaṃ dhanam dassāmi, ‘Buddho na Buddho, dhammo na dhammo, saṃgho na saṃgho, alaṃ me Buddhena, alaṃ me dhammena, alaṃ me saṃghenā’ti vadehī”ti. Atha naṃ so āha “kosi tvan”ti. Ahaṃ Sakkoti. Andhabāla ahirika tvaṃ mayā saddhiṃ kathetuṃ na yuttarūpo, tvaṃ maṃ “duggato daliddo kapaṇo”ti vadesi, nevāhaṃ duggato, na daliddo, sukhappatto ahamasmi mahaddhano—

“Saddhādhanam sīladhanam, hirī ottappiyaṃ dhanam.
Sutadhanañca cāgo ca, paññā ve sattamaṃ dhanam.

1. Khu 1. 134 piṭṭhe.

Yassa ete dhanā atthi, itthiyā purisassa vā.

‘Adaliddo’ ti taṃ āhu, amoghaṃ tassa jīvitā” ti¹—

Imāni me sattavidha-ariyadhanāni santi. Yesañhi imāni satta dhanāni santi, na te Buddhehi vā Paccekabuddhehi vā “daliddā” ti vuccantīti. Sakko tassa kathaṃ sutvā taṃ antarāmagge ohāya Satthu santikaṃ gantvā sabbaṃ taṃ vacanapaṭivacanāṃ ārocesi. Atha naṃ Bhagavā āha “na kho Sakka sakkā tādīsānaṃ satenapi sahassenapi Suppabuddhakuṭṭhim ‘Buddho na Buddho’ ti vā, ‘dhammo na dhammo’ ti vā, ‘saṃgho na saṃgho’ ti vā kathāpetun” ti. Suppabuddhopi kho kuṭṭhi Satthu santikaṃ gantvā Satthārā katapaṭisanthāro sammodamāno attanā paṭiladdhaguṇaṃ ārocetvā vuṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Atha naṃ acirapakkantaṃ gāvī taruṇavacchā jīvītā voropesi.

Sā kira ekā yakkhinī Pukkusātikulaputtaṃ, Bāhiyaṃ dārucīriyaṃ, Tambadāṭhitacoraghātakaṃ, Suppabuddhakuṭṭhinti imesaṃ catunnaṃ janānaṃ anekasate attabhāve gāvī hutvā jīvītā voropesi. Te kira atīte cattāro seṭṭhiputtā hutvā ekaṃ nagarasobhinaṃ gaṇikaṃ uyyānaṃ netvā divasaṃ sampattiṃ anubhavitvā sāyanhasamaye evaṃ sammantayimāsu “imasmiṃ ṭhāne añño natthi, imissā amhehi dinnāṃ kahāpaṇasahassaṇca sabbaṇca pasādhanabhaṇḍaṃ gahetvā imaṃ māretvā gacchāmā” ti. Sā tesāṃ kathaṃ sutvā “ime nillajjā, mayā saddhiṃ abhiraṃsitvā idāni maṃ māretukāmā, jānissāmi nesaṃ kattabbayuttakaṃ” ti tehi māriyamānā “ahaṃ yakkhinī hutvā yathā maṃ ete mārenti, evameva te māretuṃ samatthā bhaveyyā” ti patthanāṃ akāsi. Tassa nissandena ime māresi. Sambahulā bhikkhū tassa kālakiriyaṃ Bhagavato ārocetvā “tassa kā gati, kena ca kāraṇena kuṭṭhibhāvaṃ patto” ti pucchimāsu. Satthā sotāpattiphalaṃ patvā tassa Tāvatisabhavane uppannabhāvaṇca Tagarasikhipaccekabuddhaṃ disvā niṭṭhubhitvā apasabyaṃ² katvā dīgharattaṃ niraye paccitvā vipākāvesena idāni kuṭṭhibhāvappattiṃ ca byākaritvā “bhikkhave ime sattā

1. Am 2. 398, 399 piṭṭhesu.

2. Apasādaṃ (Si), apabyāyaṃ (Syā), appabyāyakammaṃ (Ka)
udāne Suppabuddhakuṭṭhisuttavaṇṇanā passitabbā.

attanāva attano kaṭukavipākakammaṃ karonto vicaranti”ti vatvā
anusandhiṃ ghaṭetvā uttari dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

66. “Caranti bālā dummedhā, amitteneva attanā.

Karontā pāpakaṃ kammaṃ, yaṃ hoti kaṭukapphalan”ti.

Tattha **carantī**ti catūhi iriyāpathehi akusalameva karontā vicaranti.
Bālāti idhalokatthañca paralokatthañca ajānantā idha bālā nāma.
Dummedhāti duppaññā. **Amitteneva attanā**ti attano amittabhūtena viya
verinā hutvā. **Kaṭukapphalanti** tikhīṇaphalaṃ dukkhaphalanti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Suppabuddhakuṭṭhivatthu sattamaṃ.

8. Kassakavatthu

Na taṃ kammaṃ kataṃ sādhuti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane
viharanto ekaṃ Kassakaṃ ārabha kathesi.

So kira Sāvatthito avidūre ekaṃ khettaṃ kasati. Corā
udakaniddhamanena nagaraṃ pavisitvā ekasmiṃ aḍḍhakule umaṅgaṃ
bhinditvā bahuṃ hiraññasuvaṇṇaṃ gahetvā udakaniddhamaneneva
nikkhamiṃsu. Eko coro te vañcetvā ekaṃ sahasatthavikaṃ ovaṭṭikāya
katvā taṃ khettaṃ gantvā tehi saddhiṃ bhaṇḍaṃ bhājetvā ādāya gacchanto
ovaṭṭikato patamānaṃ sahasatthavikaṃ na sallakkhesi. Taṃ divasaṃ Satthā
paccūsasamaye lokaṃ volokento taṃ Kassakaṃ attano ñāṇajālassa
antopaviṭṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissati”ti upadhārayamāno idaṃ
addasa “ayaṃ Kassako pātova kasituṃ gamissati, bhaṇḍasāmikā corānaṃ
anupadaṃ gantvā ovaṭṭikato patamānaṃ sahasatthavikaṃ disvā ekaṃ
gaṇhissanti, maṃ ṭhapetvā tassa añño sakkhī nāma na bhavissati,
sotāpattimagassa upanissayopissa atthi, tattha mayā gantuṃ vaṭṭati”ti. Sopi
Kassako pātova kasituṃ gato. Satthā Ānandattherena pacchāsamaṇena tattha
agamāsi. Kassako Satthāraṃ disvā gantvā

Bhagavantam vanditvā puna kasitum ārabhi. Satthā tena saddhim kiñci avatvāva sahasatthavikāya patitaṭṭhānam gantvā tam disvā Ānandattheram āha “passa Ānanda, āsīviso”ti. Passāmi bhante, ghoravisoti.

Kassako tam katham sutvā “mama velāya vā avelāya vā vicaraṇaṭṭhānametaṃ, āsīviso kirettha atthi”ti cintetvā Satthari ettakam vatvā pakkante “māressāmi nan”ti patodalaṭṭhim ādāya gato sahasabhaṇḍikam disvā “imam sandhāya Satthārā kathitam bhavissati”ti tam ādāya nivatto, abyattatāya ekamante ṭhapetvā paṃsunā paṭicchādetvā puna kasitum ārabhi. Manussā ca vibhātāya rattiya gehe corehi katakammaṃ disvā padānupadam gacchantā tam khettaṃ gantvā tattha corehi bhaṇḍassa bhājitaṭṭhānam disvā Kassakassa padavalaṇḍam addasaṃsu. Te tassa padānusārena gantvā thavikāya ṭhapitaṭṭhānam disvā paṃsum viyūhitvā thavikam¹ ādāya “tvaṃ geham vilumpitvā khettaṃ kasamāno viya vicarasī”ti tajjetvā pothetvā netvā rañño dassayimsu. Rājā tam pavattim sutvā tassa vadham āṇāpesi. Rājapurisā tam pacchābāham bandhitvā kasāhi tāḷentā āghātanam nayimsu. So kasāhi tāḷiyamāno aññaṃ kiñci avatvā “passānanda āsīvisoti, passāmi Bhagavā ghoravisoti”ti vadanto gacchati. Atha nam rājapurisā “tvaṃ Satthu ceva Ānandattherassa ca katham kathesi, kim nāmetan”ti pucchitvā “rājānam daṭṭhum labhamāno kathessāmī”ti vutte rañño santikam netvā rañño tam pavattim kathayimsu. Atha nam rājā “kasmā evam kathesi”ti pucchi. So “nāham deva coro”ti vatvā kasanatthāya nikkhantakālato paṭṭhāya sabbam tam pavattim rañño ācikkhi. Rājā tassa katham sutvā “ayam bhaṇe loka aggapuggalaṃ Satthāraṃ sakkhim apadisati, na yuttam etassa dosaṃ āropetum, ahamettha kattabbaṃ jānissāmī”ti tam ādāya sāyanhasamaye Satthu santikam gantvā Satthāraṃ pucchi “Bhagavā kacci tumhe Ānandattherena saddhim etassa Kassakassa kasanaṭṭhānam gatā”ti. Āma mahārājāti. Kim vo tattha diṭṭhanti. Sahassatthavikā mahārājāti. Disvā kim avocutthāti. Idam nāma mahārājāti. Bhante sacāyam puriso tumhādisam apadisam nākarissa, na jīvitaṃ alabhissa, tumhehi

pana kathitakathaṃ kathetvā tena jīvitam laddhanti. Tam sutvā Satthā “āma mahārāja, ahampi ettakameva vatvā gato, paṇḍitena nāma yaṃ kammaṃ katvā pacchānutappaṃ hoti, tam na kattabban”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

67. “Na taṃ kammaṃ kataṃ sādhu, yaṃ katvā anutappati.
Yassa assumukho rodam, vipākaṃ paṭisevatī”ti.

Tattha **na taṃ kammanti** yaṃ nirayādīsu nibbattanasamatthaṃ dukkhudrayaṃ kammaṃ katvā anussaranto anussarītānussaritakkhaṇe anutappati anusocati, taṃ kataṃ **na sādhu** na sundaraṃ niratthakaṃ¹. **Yassa assumukhoti** yassa assūhi tintamukho rodanto vipākaṃ anubhotīti.

Desanāvasāne Kassako upāsako sotāpattiphalaṃ patto,
sappattabhikkhūpi sotāpattiphalaḍḍhiṃ pāpuṇimsūti.

Kassakavatthu aṭṭhamam.

9. Sumanamālākāravatthu

Taṇca kammaṃ kataṃ sādhūti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veļuvane viharanto Sumanam nāma mālākāraṃ ārabba kathesi.

So kira devasikaṃ Bimbisārarājānaṃ pātova aṭṭhahi
Sumanapupphanālīhi upaṭṭhahanto aṭṭha kahāpaṇe labhati. Athekadivasam tasmim pupphāni gahetvā nagaraṃ pavitṭhamatte Bhagavā mahābhikkhusaṃghaparivuto chabbaṇṇaramsiyo vissajjetvā mahatā Buddhānubhāvena mahatiyā Buddhalīlaya nagaraṃ piṇḍāya pāvisi. Bhagavā hi ekadā bhabbaṇṇaramsiyo cīvarena paṭicchādetvā aññataro piṇḍapātiko viya carati tiṃsayojanamaggaṃ Aṅgulimālassa paccuggamaṃ gacchanto viya, ekadā chabbaṇṇaramsiyo vissajjetvā Kapilavatthupavesanādīsu viya. Tasmimpi divase sarīrato chabbaṇṇaramsiyo vissajjento mahantena Buddhānubhāvena mahatiyā Buddhalīlaya rājagahaṃ pāvisi. Mālākāro Bhagavato ratanagghiyasadisam² attabhāvaṃ disvā

1. Na laṭṭhakaṃ (Sī), na siliṭṭhakaṃ (Syā)

2. Ratanagghiyakañcanagghiyasadisam (Sī, Syā)

dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇa-asītānubyañjanasarīrasobhaggaṃ oloketvā pasannacitto “kiṃ nu kho Satthu adhikāraṃ karomī”ti cintetvā aññaṃ apassanto “imehi pupphehi Bhagavantaṃ pūjessāmi”ti cintetvā puna cintesi “imāni rañño nibaddhaṃ upaṭṭhānapupphāni, rājā imāni alabhanto maṃ bandhāpeyya vā ghātāpeyya vā raṭṭhato vā pabbājeyya, kiṃ nu kho karomī”ti. Athassa etadahosi “rājā maṃ ghātetu vā bandhāpetu vā raṭṭhato pabbājetu vā, so hi mayhaṃ dadamānovi imasmiṃ attabhāve jīvitamattaṃ dhanam dadeyya, Satthupūjā pana me anekāsu kappakoṭīsu alaṃ hitāya ceva sukhāya cā”ti attano jīvitam Tathāgatassa pariccaji.

So “yāva me pasannaṃ cittaṃ na patikuṭati, taṃ tāvadeva pūjaṃ karissāmi”ti haṭṭhatuṭho udaggudaggo Satthāraṃ pūjesi. Kathaṃ? Paṭhamam tāva dveva pupphamuṭṭhiyo Tathāgatassa upari khipi, tā uparimattake vitānaṃ hutvā aṭṭhaṃsu. Aparā dve muṭṭhiyo khipi, tā dakkhiṇahatthapassena mālā paṭacchannena¹ otarivā aṭṭhaṃsu. Aparā dve muṭṭhiyo khipi, tā piṭṭhipassena otarivā tatheva aṭṭhaṃsu. Aparā dve muṭṭhiyo khipi, tā vāmahatthapassena otarivā tatheva aṭṭhaṃsu. Evaṃ aṭṭha nāliyo aṭṭha muṭṭhiyo hutvā catūsu ṭhānesu Tathāgataṃ parikkhipiṃsu. Purato gamanadvāramattameva ahosi. Pupphānaṃ vaṇṭāni anto ahesuṃ, pattāni bahimukhāni. Bhagavā rajatapattaparikkhitto viya hutvā pāyāsi. Pupphāni acitta kānipi sacittakaṃ nissāya sacittakāni viya abhijjivā apatitvā Satthārā saddhimyeva gacchanti, ṭhitatṭhitatṭhāne tiṭṭhanti. Satthu sarīrato satahassavijjulatā² viya raṃsiyo nikkhamiṃsu. Purato ca pacchato ca dakkhiṇato ca vāmato ca sīsamattakato ca nirantaram nikkhantaramsīsu ekāpi sammukhasammukhaṭṭhāneneva apalāyivā sabbāpi Satthāraṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā taruṇatālakkhandhappamāṇā hutvā purato eva dhāvanti. Sakalanagaraṃ saṅkhubhi. Antonagare nava koṭiyo, bahinagare nava koṭiyoti aṭṭhārasasu koṭīsu ekopi puriso vā itthi vā bhikkhaṃ gahetvā anikkhanto nāma natthi. Mahājano sīhanādaṃ nadanto celukkhepasahassāni karonto Satthu puratova gacchati. Satthāpi mālākārassa guṇaṃ pākaṭaṃ kātuṃ tigāvutappamāṇe nagare

1. Mālāpaṭicchannena (Syā, Ka)

2. Sataramsivijjulatā (Si)

bhericaraṇamaggeneva acari. Mālākārassa sakalasarīraṃ pañcavaṇṇāya pītiyā paripūri.

So thokaññeva Tathāgatena saddhim caritvā manosilārase¹ nimuggo viya Buddharasmīnaṃ anto pavittṭho Satthāraṃ thometvā vanditvā tucchapacchimeva gahetvā gehaṃ agamāsi. Atha naṃ bhariyā pucchi “kahaṃ pupphānī”ti. Satthā me pūjiti. Rañño dāni kiṃ karissasīti. Rājā maṃ ghātetu vā raṭṭhato vā nīharatu, ahaṃ jīvitaṃ pariccajivā Satthāraṃ pūjesiṃ, sabbapupphāni aṭṭha muṭṭhiyova ahesuṃ, evarūpā nāma pūjā jātā. Mahājano ukkuṭṭhisahassāni karonto Satthārā saddhim carati, yo esa mahājanassa ukkuṭṭhisaddo, tasmim ṭhāne esoti. Athassa bhariyā andhabālatāya evarūpe paṭihāriye pasādaṃ nāma ajanetvā taṃ akkositvā paribhāsivā “rājāno nāma caṇḍā, sakiṃ kuddhā hatthapādādicchedanena bahumpi anattaṃ karonti, tayā katakammena mayhampi anatto siyā”ti putte ādāya rājakulaṃ gantvā rañña pakkositvā kiṃ etan”ti pucchitā āha “mama sāmiko tumhākaṃ upaṭṭhānapupphehi Satthāraṃ pūjetvā tucchahatto gharaṃ āgantvā “kahaṃ pupphānī”ti mayā puttṭho idaṃ nāma vadesi, ahaṃ taṃ paribhāsivā ‘rājāno nāma caṇḍā, sakiṃ kuddhā hatthapādādicchedanena bahumpi anattaṃ karonti, tayā katakammena mayhampi anatto siyā’ti taṃ chaḍḍetvā idhāgatā, tena kataṃ kammaṃ sukataṃ vā hotu, dukkaṭaṃ vā, tassevetā, mayā tassa chaḍḍitabhāvaṃ jānāhi devā”ti. Rājā paṭhamadassaneneva sotāpattiphalaṃ patto saddho pasanno ariyasāvako cintesi “aho ayaṃ itthi andhabālā, evarūpe guṇe pasādaṃ na uppādesi”ti. So kuddho viya hutvā amma kiṃ vadesi, mayhaṃ upaṭṭhānapupphehi tena pūjā katāti. Āma devāti. “Bhaddakaṃ te kataṃ taṃ chaḍḍentiya, mama pupphehi pūjākārassa ahaṃ kattabbayuttakaṃ jānissāmi”ti taṃ uyyojetvā vegena Satthu santikaṃ gantvā vanditvā Satthārā saddhimyeva vicari.

Satthā rañño cittappasādaṃ ñatvā bhericaraṇavīthiyā nagaraṃ caritvā rañño gharadvāraṃ agamāsi. Rājā pattaṃ gahetvā Satthāraṃ gehaṃ pavesetukāmo ahosi. Satthā pana rājaṅgaṇeveya nisīdanākāraṃ

1. Manosilātale (Ka)

dassesi. Rājā taṃ ñatvā “sīghaṃ maṇḍapaṃ karoṭhā”ti taṅkhaṇaṇṇeva maṇḍapaṃ kārāpesi. Nisīdi Satthā saddhiṃ bhikkhusaṃghena. Kasmā pana Satthā rājagehaṃ na pāvisi? Evaṃ kirassa ahosi “sacāhaṃ anto pavisitvā nisīdeyyaṃ, mahājano maṃ daṭṭhuṃ na labheyya, mālākārassa guṇo pākaṭo na bhaveyya, rājaṅgaṇe pana maṃ nisinnaṃ mahājano daṭṭhuṃ labhissati, mālākārassa guṇo pākaṭo bhavissatī”ti. Guṇavantānaṃhi guṇaṃ Buddhā eva pākaṭaṃ kātuṃ sakkonti, avasesajano guṇavantānaṃ guṇaṃ kathento maccharāyati. Cattāro pupphapaṭṭā¹ catuddisaṃ aṭṭhaṃsu. Mahājano Satthāraṃ parivāresi. Rājā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ paṇītenāhārena parivisi. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṃ katvā purimanayeneva catūhi pupphapaṭṭehi parikkhitto sīhanādaṃ nadanto mahājanena parivuto vihāraṃ agamāsi. Rājā Satthāraṃ anugantvā nivatto mālākāraṃ pakkosāpetvā “mama āharitapupphehi kinti katvā Satthāraṃ pūjesī”ti pucchi. Mālākāro “rājā maṃ ghātetu vā raṭṭhato vā pabbājetūti jīvitaṃ pariccajitvā pūjesiṃ devā”ti āha. Rājā “tvaṃ mahāpuriso nāmā”ti vatvā aṭṭha hatthī ca asse ca dāse ca dāsiyo ca mahāpasādhanāni ca aṭṭha kahāpaṇasahassāni ca rājakulato nīharitvā sabbālaṅkārappaṭimaṇḍitā aṭṭha nāriyo ca aṭṭha gāmaṃvare cāti idaṃ sabbatṭhakaṃ nāma dānaṃ adāsi.

Ānandatthero cintesi “ajja pātova paṭṭhāya sīhanādasahassāni ceva celukkhepasahassāni ca pavattanti, ko nu kho mālākārassa vipāko”ti. So Satthāraṃ pucchi. Atha naṃ Satthā āha—Ānanda “iminā mālākārena appamattakaṃ kammaṃ katan”ti mā sallakkhesi. Ayaṃ hi mayhaṃ jīvitaṃ pariccajitvā pūjaṃ akāsi, so evaṃ mayi cittaṃ pasādetvā—

“Kappānaṃ satasahassaṃ, duggatiṃ na gamissati.

Thaṭtvā² devamanussesu, phalaṃ etassa kammuno.

Pacchā paccekasambuddho, Sumano nāma bhavissatī”ti—

Āha. Satthu pana vihāraṃ gantvā Gandhakuṭipavisanakāle tāni pupphāni dvārakoṭṭhake paṭiṃsu. Sāyanhasamaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ

1. Pupphapaṭṭā (Syā)

2. Patvā (Sī)

samuṭṭhāpesuṃ “aho acchariyaṃ mālākārassa kammaṃ, dharamānakabuddhassa jīvitam pariccajitvā pupphapūjam katvā taṅkhaṇaññeva sabbatṭhakaṃ nāma labhati”ti. Satthā Gandhakuṭito nikkhamitvā tiṇṇaṃ gamanānaṃ aññatarena gamanena dhammasabhaṃ gantvā Buddhāsane nisīditvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “āma bhikkhave, yassa kammasa katattā pacchānutappaṃ na hoti, anussaritānussaritakkhaṇe somanassameva uppajjati, evarūpaṃ kammaṃ kattabbamevā”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

68. “Tañca kammaṃ kataṃ sādhu, yaṃ katvā nānutappati.
Yassa patīto sumano, vipākaṃ paṭisevati”ti.

Tattha **yaṃ katvā**ti yaṃ devamanussasampattīnañceva nibbānasampattiya ca nibbattanasamatthaṃ sukhudrayaṃ kammaṃ katvā nānutappati, atha kho diṭṭhadhammeyeva anussaritānussaritakkhaṇeyeva pītivegena patīto somanassavegena ca sumano hutvā āyatim pītisomanassajāto hutvā vipākaṃ paṭisevati, **taṃ kammaṃ kataṃ sādhu** bhaddakanti.

Desanāvasāne caturāsītiyā paṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣīti.

Sumanamālākāravatthu navamaṃ.

10. Uppalavaṇṇattherīvatthu

Madhuvā maññatīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Uppalavaṇṇattherim ārabha kathesi.

Sā kira Padumuttarabuddhassa pādamūle patthanaṃ paṭṭhapetvā kappasatasahassaṃ puññāni kurumānā devesu ca manussesu ca saṃsarantī imasmim Buddhuppāde devalokato cavitvā Sāvatthiyaṃ seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhi. Nīluppalagabbhasamānavāṇṇatāya cassā **Uppalavaṇṇāt**veva nāmaṃ akaṃsu. Athassā vayappattakāle sakalajambudīpe rājāno ca seṭṭhino ca seṭṭhissa santikaṃ sāsaṇaṃ paḥiṇiṃsu “dhītaraṃ amhākaṃ

detū”ti. Apahiṇanto nāma nāhosi. Tato seṭṭhi cintesi “aham sabbesaṃ manam gahetuṃ na sakkhissāmi, upāyaṃ panekaṃ karissāmī”ti dhītaraṃ pakkosāpetvā “amma pabbajituṃ sakkhissasī”ti āha. Tassā pacchimabhavikattā taṃ vacanaṃ sīse āsittaṃ satapākatelaṃ viya ahosi. Tasmā pitaraṃ “pabbajissāmi tātā”ti āha. So tassā mahantaṃ sakkāraṃ katvā bhikkhunī-upassayaṃ netvā pabbājesi. Tassā acirapabbajitāya eva uposathāgāre kālavāro¹ pāpuṇi. Sā dīpaṃ jāletvā uposathāgāraṃ sammajjitvā dīpasikhāya nimittaṃ gaṇhitvā ṭhitāva punappunaṃ olokayamānā tejokasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ nibbattetvā tameva pādakaṃ katvā arahattaṃ pāpuṇi saddhiṃ paṭisambhidāhi ceva abhiññāhi ca.

Sā aparena samayena janapadacārikaṃ caritvā paccāgantvā Andhavanaṃ pāvisi. Tadā bhikkhunīnaṃ araṇṇavāso appaṭikkhitto hoti. Athassā tattha kuṭikaṃ² katvā mañcakaṃ paññāpetvā sāṇiyā parikkhipimsu. Sā Sāvattiyaṃ piṇḍāya pavisitvā nikkhami. Mātulaputto panassā Nandamāṇavo nāma gihikālato paṭṭhāya paṭibaddhacitto, so tassā āgatabhāvaṃ sutvā theriyā āgamanato puretameva Andhavanaṃ gantvā taṃ kuṭikaṃ pavisitvā heṭṭhāmañcake nilīno theriyā āgantvā kuṭikaṃ pavisitvā dvāraṃ pidhāya mañcake nisinnamattāya bahi ātapato āgatattā cakkhupathe andhakāre avigateyeva heṭṭhāmañcakato nikkhamitvā mañcakaṃ abhiruyha “mā nassi bāla, mā nassi bāla”ti theriyā vāriyamānoyeva abhibhavitvā attanā patthitakammaṃ katvā pāyāsi. Athassa aguṇaṃ dhāretuṃ asakkontī viya mahāpathavī dvedhā bhijji. So pathaviṃ pavittṭho gantvā Mahā-avīcimhi eva nibbatti. Therīpi tamatthaṃ bhikkhunīnaṃ ārocesi. Bhikkhuniyo bhikkhūnaṃ etamatthaṃ ārocesuṃ. Bhikkhū Bhagavato ārocayimsu. Taṃ sutvā Satthā bhikkhū āmantetvā “bhikkhave bhikkhubhikkhūnī upāsaka-upāsikāsu yo koci bālo pāpakammaṃ karonto madhusakkharādīsu kiñci deva madhurarasaṃ khādamāno puriso viya tuṭṭhahaṭṭho³ udaggudaggo viya karotī”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

1. Tālāvāro (Sī), tālavāro (Syā)

2. Kuṭim (Ka) Vi 1. 43 piṭṭhe passitabbaṃ.

3. Haṭṭhapahaṭṭho (Sī)

kāturū vaṭṭati”ti. Rājā “sādhū”ti sampatiṇṇhitvā nagarassa ekapasse bhikkhunisaṃghassa vasanaṭṭhānaṃ kārāpesi. Tato paṭṭhāya bhikkhuniyo antogāmeveva vasantīti.

Uppalavaṇṇattherīvatthu dasamaṃ.

11. Jambukattheravatthu

Māse māseti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Jambukaṃ ājīvakaṃ ārabba kathesi.

Atīte kira Kassapasammāsambuddhakāle gāmaṃvāsī eko kuṭumbiko ekassa therassa vihāraṃ katvā taṃ tattha viharantaṃ catūhi paccayehi upaṭṭhahi. Thero tassa gehe nibaddhaṃ bhuñjati. Atheko khīṇāsavo bhikkhu divā piṇḍāya caranto tassa gehadvāraṃ pāpuṇi. Kuṭumbiko taṃ disvā tassa iriyāpathe pasanno gehaṃ pavesetvā sakkaccaṃ paṇītena bhojanena parivisitvā “bhante imaṃ sāṭakaṃ rajitvā nivāseyyāthā”ti mahantaṃ sāṭakaṃ datvā “bhante kesā vo dīghā, tumhākaṃ kesoropanatthāya nhāpitaṃ ānessāmi, sayanattāya ca vo mañcakaṃ gāhāpetvā āgamiṣāmi”ti āha. Nibaddhaṃ gehe bhuñjanto kulūpako bhikkhu taṃ tassa sakkāraṃ disvā cittaṃ pasādetuṃ nāsakki, “ayaṃ taṃ muhuttaṃ diṭṭhakaṃ evarūpaṃ sakkāraṃ karoti, nibaddhaṃ gehe bhuñjantassa pana mayhaṃ na karotī”ti cintetvā vihāraṃ agamāsi. Itaropi teneva saddhiṃ gantvā kuṭumbikena dinnasāṭakaṃ rajitvā nivāsesi. Kuṭumbikopi nhāpitaṃ ādāya gantvā therassa kese ohārāpetvā mañcakaṃ attharāpetvā “bhante imasmiṃveva mañcake sayathā”ti vatvā dvepi there svātanāya nimantetvā pakkāmi.

Nevāsiko tassa taṃ sakkāraṃ kayiramānaṃ adhiṇṇasetuṃ nāsakki. Athassa so sāyaṃ therassa nipannaṭṭhānaṃ gantvā catūhākārehi therāṃ akkosi “āvuso āgantuka kuṭumbikassate gehe bhantaṃ bhuñjanato varataṃ mīḷhaṃ khādituṃ, kuṭumbikena ānītanhāpitaṃ kesohārāpanato varataṃ tālaṭṭhikena kese luñcāpetuṃ, kuṭumbikena dinnasāṭakanivāsanato varataṃ naggena vicarituṃ, kuṭumbikena ābhatamañcake nipajjanato

varatarāṃ bhūmiyaṃ nipajjitun”ti. Theropi “mā esa bālo maṃ nissāya nassī”ti nimantanāṃ anādiyitvā pātova uṭṭhāya yathāsukhaṃ agamāsi. Nevāsikopi pātova vihāre kattabbavattaṃ katvā bhikkhācāraṇelāya “idānīpi āgantuko niddāyati, ghaṇḍikasaddena pabujjheyyā”ti saññāya nakhapitṭheneva ghaṇḍim paharitvā gāmaṃ piṇḍāya pāvisi. Kuṭumbikopi sakkāraṃ katvā therānaṃ āgamanamaggaṃ olovento nevāsikaṃ disvā “bhante thero kuhin”ti pucchi. Atha naṃ nevāsiko “mā āvuso kiñci avaca¹, tuyhaṃ kulūpako hiyyo tava nikkhantavelāya ovarakaṃ pavisitvā niddaṃ okkanto pātova uṭṭhāya mama vihārasammajjanasaddampi pānīyaghaṭaparibhojanīyaghaṭesu udakasiñcanasaddampi ghaṇḍikasaddampi karontassa na jānātī”ti āha. Kuṭumbiko cintesi “tādisāya iriyāpathasampattiyā samannāgatassa me ayyassa yāva imamahā kālā niddāyanaṃ nāma natthi, maṃ pana tassa sakkāraṃ karontaṃ disvā addhā iminā bhadantena kiñci vuttaṃ bhavissatī”ti. So attano paṇḍitabhāvena taṃ sakkaccaṃ bhojetvā tassa pattaṃ sādhuṃ dhovitvā nānaggarasabhojanassa pūretvā “bhante sace me ayyaṃ passeyyātha, imamassa piṇḍapātaṃ dadeyyāthā”ti āha.

Itaro taṃ gahetvāva cintesi “sace so evarūpaṃ piṇḍapātaṃ bhuñjissati, imasmiṃyeva thāne paluddho bhavissatī”ti antarāmagge taṃ piṇḍapātaṃ chaḍḍetvā therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā taṃ tattha olovento na addasa. Atha naṃ ettakassa kammaṃ katattā vīsativassasahassāni katopi samaṇadhammo rakkhituṃ nāsakki. Āyupariyosāne pana kālaṃ katvā Avīcimhi nibbattitvā ekaṃ Buddhantaraṃ mahādukkhaṃ anubhavitvā imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahanagare ekasmiṃ bahvannapāne kulaghare nibbatti. So padasā gamanakālato paṭṭhāya neva sayane sayituṃ, na bhattaṃ bhuñjitūṃ icchati, attano sarīravalañjameva khādati. “Bālatāya ajānanto karotī”ti taṃ posayimsu. Mahallakakālepi vatthaṃ nivāsetuṃ na icchati, naggova vicarati, bhūmiyaṃ sayati, attano sarīravalañjameva khādati. Athassa mātāpitaro “nāyaṃ kulagharassa anucchaviko, kevalaṃ alajjanako ājīvakaṇaṃ esa anucchaviko”ti tesāṃ santikaṃ netvā “imaṃ dāraṃ pabbājethā”ti adamsu. Atha naṃ te pabbājesuṃ. Pabbājentā

1. Āvuso kiṃ vadetha (Sī)

ca pana galappamāṇe āvāṭe ṭhapetvā dvinnam aṃsakūṭānam upari¹ padarāni datvā tesam upari nisīditvā tālaṭṭhikhaṇḍena kese luñcimsu. Atha ne tassa mātāpitaro svātanāya nimantetvā pakkamimsu.

Punadivase ājīvaka “ehi, gāmaṃ pavisissāmā”ti taṃ vadimsu. So “gacchatha tumhe, ahaṃ idheva bhavissāmī”ti na icchi. Atha naṃ punappunam vatvā anicchamānam ohāya agamamsu. Sopi tesam gatabhāvaṃ ṇatvā vaccakuṭiyā padaraṃ vivaritvā oruyha ubhohi hatthehi ālopaṃ ālopaṃ katvā² gūthaṃ khādi. Ājīvaka tassa antogāmato āhāraṃ paḥimsu. Tampi na icchi. Punappunam vuccamānopi “na me iminā attho, laddho me āhāro”ti āha. Kahaṃ laddhoti. Idheva laddhoti. Evaṃ dutiye tatiye catutthepe divase tehi bahumpi vuccamāno “ahaṃ idheva bhavissāmī”ti gāmaṃ gantum na icchi. Ājīvaka “ayaṃ divase divase neva gāmaṃ pavisitum icchati, na amhehi pahitāhāraṃ āharitum icchati, ‘idheva me laddho’ti vadati, kiṃ nu kho karoti, pariggaṇhissāma naṃ”ti gāmaṃ pavisantā ekaṃ dve jane tassa pariggaṇhanatthaṃ ohāya gamimsu. Te pacchato gacchantā viya hutvā nilīyimsu. Sopi tesam gatabhāvaṃ ṇatvā purimanayeneva vaccakuṭim oruyha gūthaṃ khādi.

Itare tassa kiriyaṃ disvā ājīvakanam ārocayimsu. Taṃ sutvā ājīvaka “aho bhāriyaṃ kammaṃ, sace samaṇassa Gotamassa sāvakā jāneyyum ‘ājīvaka gūthaṃ khādamānā vicarantī’ti amhākaṃ akittim pakāseyyum, nāyaṃ amhākaṃ anucchaviko”ti taṃ attano santikā nīharimsu. So tehi nīharito mahājanassa uccārakaraṇaṭṭhāne pattharito eko piṭṭhipāsāṇo atthi, tasmim mahantaṃ soṇḍi, piṭṭhipāsāṇam nissāya mahājanassa uccārakaraṇaṭṭhānam, so tattha gantvā rattim gūthaṃ khāditvā mahājanassa sarīravalaṇjanatthāya āgamanakāle ekena hattena pāsāṇassa ekaṃ antaṃ olubbha ekaṃ pādaṃ ukkhipitvā jaṇṇuke ṭhapetvā uddhamvātābhimukho mukhaṃ vivaritvā tiṭṭhati. Mahājano taṃ disvā upasaṅkamitvā vanditvā “bhante kasmā ayyo mukhaṃ vivaritvā ṭhito”ti pucchati. Ahaṃ vātabhakkho, aṇṇo me āhāro natthīti. Atha kasmā ekaṃ pādaṃ jaṇṇuke katvā ṭhitosi bhanteti. Ahaṃ

1. Jattūnamupari (Sī)

2. Āluppakāraṃ (Sī), ālopakāraṃ katvā (Syā)

uggatapo ghoratapo, mayā dvīhi pādehi akkantā pathavī kampati, tasmā ekaṃ pādaṃ ukkhipitvā jaṇṇuke ṭhapetvā ṭhitomhi. Ahañhi rattindivaṃ ṭhitakova vītināmemi, na nisīdāmi, na nipaṇṇamīti. Manussā nāma yebhuyyena vacanamattameva saddahanti, tasmā “aho acchariyaṃ, evarūpāpi nāma tapassino honti, na no evarūpā diṭṭhapubbā”ti yebhuyyena Aṅgamagadhavāsino saṅkhubhitvā upasaṅkamitvā māse māse mahantaṃ sakkāraṃ abhiharanti. So “ahaṃ vātameva bhakkhāmi na aññaṃ āhāraṃ. Aññaṃ hi me khādantassa tapo nassatī”ti tehi abhihaṭṭaṃ na kiñci icchati. Manussā “mā no bhante nāsetha, tumhādisena ghoratapena paribhoge kate amhākaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya saṃvattatī”ti punappunaṃ yācanti. Tassa añño āhāro na ruccati, mahājanassa pana yācanāya pīlito tehi ābhatāni sappiphaṇitādīni kusaggena jivhagge ṭhapetvā “gacchatha, alaṃ vo ettakaṃ hitāya sukhāya cā”ti uyyojesi. Evaṃ so pañcapaññāsa vassāni naggo gūṭhaṃ khādanto kese luñcanto bhūmiyaṃ sayamāno vītināmesi.

Buddhānampi kho paccūsakāle lokavolokanaṃ avijahitameva hoti. Tasmā ekadivasam Bhagavato paccūsasamaye lokaṃ volokentassa ayaṃ Jambukājīvako ñāṇajālassa anto paññāyi. Satthā “kiṃ nu kho bhavissatī”ti āvajjetvā tassa saha paṭisambhidāhi arahattassūpanissayaṃ disvā “ahaṃ etaṃ ādiṃ katvā ekaṃ gāthaṃ bhāsissāmi, gāthāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo bhavissati, imaṃ kulaputtaṃ nissāya mahājano sotthibhāvaṃ pāpuṇissatī”ti ñatvā punadivase Rājagahe piṇḍāya caritvā piṇḍapātapaṭikkanto Ānandattheraṃ āmantesi “Ānanda Jambukājīvakassa santikaṃ gamissāmi”ti. Bhante kiṃ tumheyyeva gamissathāti. “Āma ahamevā”ti evaṃ vatvā Satthā vadḍhamānakacchāyāya tassa santikaṃ pāyāsi.

Devatā cintayimāsu “Satthā sāyaṃ Jambukājīvakassa santikaṃ gacchati, so ca jegucche uccārapassāvadantakaṭṭhakiliṭṭhe piṭṭhipāsāṇe vasati, devaṃ vassāpetuṃ vaṭṭatī”ti attano ānubhāvena taṃ muhuttaṃyeva devaṃ vassāpesuṃ. Piṭṭhipāsāṇo suci nimmalo ahosi. Athassa

upari pañcavaṇṇaṃ pupphavassaṃ vassāpesuṃ. Satthā sāyaṃ Jambukājīvakaṃ santikaṃ gantvā “Jambukā”ti saddamakāsi. Jambuko “ko nu kho esa, dujjano maṃ Jambukavādena vadatī”ti cintetvā “ko eso”ti āha. Ahaṃ samaṇoti¹. Kiṃ mahāsamaṇāti. Ajja me ekarattiṃ idha vasanaṭṭhānaṃ dehīti. Natthi mahāsamaṇa imasmiṃ ṭhāne vasanaṭṭhānanti. Jambuka mā evaṃ kari, ekarattiṃ me vasanaṭṭhānaṃ dehi, pabbajitā nāma pabbajitaṃ patthenti, manussā manussaṃ, pasavo pasavanti. Kiṃ pana tvaṃ pabbajitoti. Āma pabbajitomhīti. Sace tvaṃ pabbajito, kahaṃ te lābukaṃ, kahaṃ dhūmakaṭacchuko, kahaṃ yaññasuttakanti. “Atthetaṃ mayhaṃ, visuṃ visuṃ pana gahetvā vicaraṇaṃ dukkhaṃ”ti abbhantareneva gahetvā carāmi². So “carissasi tvaṃ etaṃ aggaṇhitvā”ti² kujjhi. Atha naṃ Satthā āha “hotu Jambuka, mā kujjha, vasanaṭṭhānaṃ me ācikkhā”ti. Natthi mahāsamaṇa ettha vasanaṭṭhānanti.

Satthā tassa vasanaṭṭhānato avidūre ekaṃ pabbhāraṃ atthi, taṃ niddisanto³ “etasmiṃ pabbhāre ko vasatī”ti āha. Natthi koci mahāsamaṇāti. Tena hi etaṃ mayhaṃ dehīti. Tvaññeva jāna mahāsamaṇāti. Satthā pabbhāre nisīdanaṃ paññāpetvā nisīdi. Paṭhamayāme cattāro mahārājāno catuddisaṃ ekobhāsaṃ karontā Satthu upaṭṭhānaṃ āgamiṃsu. Jambuko obhāsaṃ disvā “ko obhāso nāmeso”ti cintesi. Majjhimayāme Sakko devarājā āgami. Jambuko tampi disvā “ko nāmeso”ti cintesi. Pacchimayāme ekāya aṅguliya ekaṃ, dvīhi dve, dasahi dasa cakkavālāni obhāsetuṃ samattho mahābrahmā sakalaṃ araṇṇaṃ ekobhāsaṃ karonto āgami. Jambuko tampi disvā “ko nu kho eso”ti cintetvā pātova Satthu santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhito Satthāraṃ pucchi “mahāsamaṇa tumhākaṃ santikaṃ catasso disā obhāsentā ke āgatā”ti. Cattāro mahārājānoti. Kiṃ kārāṇāti. Maṃ upaṭṭhātunti. Kiṃ pana tvaṃ catūhi mahārājehi uttaritaroti. Āma Jambuka, mahārājūnampi atirājāti. Majjhimayāme pana ko āgatoti. Sakko devarājā

1. Jambukāti (Ka)

2. Gaṇhitvāti (Sī, Ka)

3. Vīmaṃsanto (Ka)

Jambukāti. Kiṃ kārāṇāti. Maṃ upaṭṭhātumevāti. Kiṃ pana tvaṃ Sakkadevarājatopi uttaritaroti. Āma Jambuka, Sakkatopi uttaritaromhi, eso pana mayhaṃ gilānupaṭṭhāko kappiyakāraḥasāmaṇerasadisoti. Pacchimayāme sakalaṃ araṇṇaṃ obhāsetvā ko āgatoti. Yaṃ loke brāhmaṇādayo khipitvā pakkhalitvā “namo mahābrahmuno”ti vadanti, so eva mahābrahmāti. Kiṃ pana tvaṃ mahābrahmatopi uttaritaroti. Āma Jambuka, ahañhi brahmunāpi atibrahmāti. Acchariyosi tvaṃ mahāsamaṇa, mayhaṃ pana pañca paññāsa vassāni idha vasantassa etesu ekopi maṃ upaṭṭhātuṃ nāgatapubbo. Ahañhi ettakaṃ addhānaṃ vātabhakkho hutvā ṭhitakova vītināmesim, na tāva te mayhaṃ upaṭṭhānaṃ āgatapubbāti.

Atha naṃ Satthā āha “Jambuka tvaṃ lokasmiṃ andhabālaṃ mahājanaṃ vañcayamāno mampi vañcetukāmo jāto, nanu tvaṃ pañcapaññāsa vassāni gūthameva khādi, bhūmiyaṃyeva nipajji, naggo hutvā vicari, tālaṭṭhikhaṇḍena kese luñci. Atha ca pana lokaṃ vañcento ‘ahaṃ vātabhakkho, ekapādena tiṭṭhāmi, na nisīdāmi, na nipajjāmī’ti vadesi, mamampi vañcetukāmosi, pubbepi tvaṃ pāpikaṃ lāmikaṃ diṭṭhiṃ nissāya ettakaṃ kālaṃ gūthabhakkho bhūmisayo naggo vicaranto tālaṭṭhikhaṇḍena kesaluñcanaṃ patto, idānipi pāpikaṃ lāmikaṃ diṭṭhimeva gaṇhāsī”ti. Kiṃ pana mayā kataṃ mahāsamaṇāti. Athassa Satthā pubbe katakammaṃ ācikkhi. Tassa Satthari kathenteyeva saṃvego uppajji, hirottappaṃ upaṭṭhitam, so ukkuṭiko nisīdi. Athassa Satthā udakasāṭikaṃ khipitvā adāsi. So taṃ nivāsetvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthāpissa anupubbiṃ kathaṃ kathetvā dhammaṃ desesi. So desanāvasāne saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā Satthāraṃ vanditvā uṭṭhāyāsanaṃ pabbajjañca upasampadañca yāci. Ettāvatā tassa purimakammaṃ parikkhīṇaṃ. Ayañhi khīṇāsavamahātheraṃ catūhi akkosehi akkositvā yāvāyaṃ mahāpathavi tigāvutādhikaṃ yojanaṃ ussannā, tāva Avīcimhi paccitvā tattha pakkāvasesena pañcapaññāsa vassāni imaṃ vipakāraṃ patto. Tenassa taṃ kammaṃ khīṇaṃ. Vī sati pana vassasahassāni iminā katassa samaṇadhammassa phalaṃ nāsetuṃ na sakkā. Tasmā Satthā dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā “ehi bhikkhu, cara brahmacariyaṃ sammā

dukkhassa antakiriyāyā”ti āha. Tāvadevassa gihiliṅgaṃ antaradhāyi, aṭṭhaparikkhāradharo saṭṭhivassikamahāthero viya ahosi.

Aṅgamagadhavāsīnaṃ tassa sakkāraṃ gahetvā āgatadivaso kiresa, tasmā ubhayaṭṭhavāsino sakkāraṃ gahetvā āgatā Tathāgataṃ disvā “kiṃ nu kho amhākaṃ ayyo Jambuko mahā, udāhu samaṇo Gotamo”ti cintetvā “sace samaṇo Gotamo mahā bhavye, ayaṃ samaṇassa Gotamassa santikaṃ gaccheyya, Jambukājīvakaṃ pana mahantatāya samaṇo Gotamo imassa santikaṃ āgato”ti cintayimāsu. Satthā mahājanassa parivitakkaṃ ñātvā “Jambuka tava upaṭṭhākānaṃ kaṅkhaṃ chindāhi”ti āha. So “ahampi bhante ettakameva paccāsīsāmi”ti vatvā catutthajjhānaṃ samāpajjitvā uṭṭhāya tālappamāṇaṃ vehāsaṃ abbhuggantvā “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi”ti vatvā oruyha vanditvā puna dvitālamattaṃ titālamattanti evaṃ sattatālamattaṃ vehāsaṃ abbhuggantvā oruyha attano sāvakabhāvaṃ jānāpesi. Taṃ disvā mahājano “aho Buddhā nāma acchariyā anopamaguṇā”ti¹ cintesi. Satthā mahājanena saddhiṃ kathento evamāha “ayaṃ ettakaṃ kālāṃ tumhehi ābhataṃ sakkāraṃ kusaggena jivhagge ṭhapetvā ‘tapacaraṇaṃ pūremi’ti idha nivuṭṭho, sacepi iminā upāyena vassasataṃ tapacaraṇaṃ pūreyya, yā cassa idāni kālāṃ vā² bhattaṃ vā kukkuccāyitvā abhuñjantassa bhattachedanakusalacetanā, tassā taṃ tapacaraṇaṃ soḷasiṃ kalampi na agghati”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthāmāha—

70. “Māse māse kusaggena, bālo bhuñjeyya bhojanaṃ.

Na so saṅkhātadhammānaṃ, kalaṃ agghati soḷasin”ti.

Tassattho—sace **bālo** apariññātadhammo sīlādiguṇā paribāhiro titthāyatane pabbajito “tapacaraṇaṃ pūressāmi”ti māse māse patte kusaggena bhojanaṃ bhuñjanto vassasataṃ bhuñjeyya bhojanaṃ. **Na so saṅkhātadhammānaṃ, kalaṃ agghati soḷasinti** saṅkhātadhammā vuccanti ñātadhammā tulitadhammā. Tesu heṭṭhimakoṭiyā sotāpanno saṅkhātadhammo, uparimakoṭiyā khīṇāsavo. Imesaṃ saṅkhātadhammānaṃ so bālo kalaṃ

1. Anomaguṇāti (Sī, Syā)

2. Kulāṃ vā (Syā)

na agghati soḷasinti puggalādhiṭṭhānā desanā. Ayaṃ panettha attho—yā cassa tathā tapacaraṇaṃ pūrentassa vassasataṃ cetanā, yā ca saṅkhātadhammānaṃ kālānaṃ vā bhattaṃ vā kukkuccāyitvā abhuñjantānaṃ ekā bhattacchedanakusalacetanā, tassā cetanāya sā tāva dīgharattaṃ pavattacetanā soḷasiṃ kalamānaṃ na agghati. Idaṃ vuttaṃ hoti—yaṃ tassā saṅkhātadhammānaṃ cetanāya phalaṃ, taṃ soḷasa koṭṭhāse katvā tato ekekaṃ puna soḷasa soḷasa koḷāse katvā tato ekassa koḷāsassa yaṃ phalaṃ, tadeva tassa bālassa tapacaraṇato mahapphalataranti¹.

Desanāvasāne caturāsītiyā paṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣīti.

Jambukattheravatthu ekādasamaṃ.

12. Ahipetavatthu

Na hi pāpaṃ kataṃ kammani imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto aññataraṃ Ahipetaṃ ārabba kathesi.

Ekasmiṃ hi divase jaṭīlasahassassa abbhantaro² āyasmā Lakkhaṇatthero ca Mahāmoggallānatthero ca “Rājagahe piṇḍāya carissāmā”ti Gijjhakūṭato otaranti. Tesu āyasmā Mahāmoggallānatthero ekaṃ ahipetaṃ disvā sitaṃ pātvākāsi. Atha naṃ Lakkhaṇatthero “kasmā āvuso sitaṃ pātukarosi”ti sitakāraṇaṃ pucchi. “Akālo āvuso Lakkhaṇa imassa pañhassa, Bhagavato santike maṃ puccheyyāsi”ti thero āha. Tesu Rājagahe piṇḍāya caritvā Bhagavato santikaṃ gantvā nisinnesu Lakkhaṇatthero pucchi “āvuso Moggallāna tvaṃ Gijjhakūṭa otaranto sitaṃ pātukaritvā mayā sitakāraṇaṃ puṭṭho ‘Bhagavato santike maṃ puccheyyāsi’ti avaca, kathehi idāni taṃ kāraṇaṃ”ti. Thero āha “ahaṃ āvuso ekaṃ petam disvā sitaṃ pātvākāsim, tassa evarūpo attabhāvo—manussasīsaṃ viya assa sīsaṃ, ahissa

1. Mahantataranti (Sī, Syā)

2. Jaṭīlasahassabbhantaro (Sī)

viya¹ seso attabhāvo, ahipeto nāmesa pamāṇato pañcavīsatiyojaniko, tassa sīsato uṭṭhitā aggijālā yāva naṅguṭṭhā gacchanti, naṅguṭṭhato uṭṭhitā aggijālā yāva sīsā, majjhesīsato² uṭṭhitā dve passāni gacchanti, dvīhi passehi uṭṭhitā majjhe otaranti”ti. Dvinnaṃyeva kira petānaṃ attabhāvo pañcavīsatiyojaniko, avasesānaṃ tigāvutappamāṇo. Imassa ceva Ahipetassa Kākapetassa ca pañcavīsatiyojaniko. Tesu ayaṃ tāva ahipeto. Kākapetampi Mahāmoggallāno Gijjhakūṭamatthake paccamānaṃ disvā tassa pubbakammaṃ pucchanto imaṃ gāthamāha—

“Pañcayojanikā jivhā, sīsāṃ te navayojanaṃ.
Kāyo accuggato tuyhaṃ, pañcavīsatiyojanaṃ.
Kiṃ nu kammaṃ karitvāna, pattosi dukkhamīdisaṃ”ti.

Athassa peto ācikkhanto—

“Ahaṃ bhante Moggallāna, Kassapassa Mahesino.
Saṃghassa ābhataṃ bhataṃ, āhāresim yadicchakaṃ”ti—

Gāthaṃ vatvā āha “bhante Kassapabuddhakāle sambahulā bhikkhū gāmaṃ piṇḍāya pavisimsu, manussā there disvā sampiyāyamānā āsanāsālāyaṃ nisīdāpetvā pāde dhovitvā telaṃ makkhetvā yāguṃ pāyetvā khajjakaṃ datvā piṇḍapātakālaṃ āgamayamānā dhammaṃ suṇantā nisīdimsu, dhammakathāvasāne therānaṃ patte ādāya attano attano gehā nānaggarasabhojanassa pūretvā āharimsu, tadā ahaṃ kāko hutvā āsanāsālāya chadanapiṭṭhe nilīno taṃ disvā ekena gahitapattato tikkhattuṃ mukhaṃ pūrento tayo kabaḷe aggahesiṃ, taṃ pana bhataṃ neva saṃghassa santakaṃ, na saṃghassa niyametvā dinnāṃ, na bhikkhūhi gahitāvasesakaṃ, attano attano gehaṃ netvā manussehi bhuñjitabbakaṃ, kevalaṃ saṃghaṃ uddissa abhihaṭamattameva, tato mayā tayo kabaḷā gahitā, ettakaṃ me pubbakammaṃ, svāhaṃ kālāṃ katvā tassa kammaṃ vipākena Avīcimhi paccitvā tattha pakkāvesesena idāni Gijjhakūṭe kākapeto hutvā nibbatto imaṃ dukkhaṃ paccānubhomī”ti. Idaṃ kākapetassa vatthu.

1. Viyassa (Syā)

2. Majjhe (Syā)

Idha pana thero “ahipetaṃ disvā sitaṃ pātvākāsin”ti āha. Athassa Satthā sakkhī hutvāpi uttāya “saccaṃ bhikkhave Moggallāno āha, mayāpesa sambodhipattadivaseyeva diṭṭho, apicāhaṃ ‘ye me vacanaṃ na saddaheyyuṃ, tesaṃ ahitāya bhaveyyā’ti parānuddayāya na kathesi”ti āha.

Lakkhaṇasaṃyuttepi¹ hi Mahāmoggallānena diṭṭhakāleyeva Satthā tassa sakkhī hutvā Vinītavatthūni² kathesi, idampi tena tatheva kathitaṃ, taṃ sutvā bhikkhū tassa pubbakammaṃ pucchimsu. Satthāpi tesaṃ kathesi—

Atīte kira Bārāṇasīṃ nissāya nadītīre Paccekabuddhassa paṇṇasālaṃ karimsu. So tattha viharanto nibaddhaṃ nagare piṇḍāya carati. Nāgarāpi sāyaṃpātaṃ gandhapupphādihatthā Paccekabuddhassūpaṭṭhānaṃ gacchanti. Eko Bārāṇasivāsī puriso taṃ maggaṃ nissāya khettaṃ kasi. Mahājano sāyaṃpātaṃ Paccekabuddhassūpaṭṭhānaṃ gacchanto taṃ khettaṃ maddanto gacchati. Kassako ca “mā me khettaṃ maddathā”ti vārentopi vāretuṃ nāsakkhi. Athassa etadahosi “sace imasmiṃ ṭhāne Paccekabuddhassa paṇṇasālā na bhaveyya, na me khettaṃ maddeyyuṃ”ti. So Paccekabuddhassa piṇḍāya pavitṭhakāle paribhogabhājanāni bhinditvā paṇṇasālaṃ jhāpesi. Paccekabuddho taṃ jhāmaṃ disvā yathāsukhaṃ pakkāmi. Mahājano gandhamālaṃ ādāya āgato jhāmapaṇṇasālaṃ disvā “kahaṃ nu kho no ayyo gato”ti āha. Sopi mahājaneneva saddhiṃ gato mahājanamajjhe ṭhitakova evamāha “mayā tassa paṇṇasālā jhāpitā”ti. Atha naṃ “gaṇhatha, imaṃ pāpimaṃ nissāya mayaṃ Paccekabuddhaṃ daṭṭhuṃ na labhimhā”ti. Daṇḍādīhi pothetvā jīvitakkhayaṃ pāpesuṃ. So Avīcimhi nibbattitvā yāvāyaṃ mahāpathavī yojanamattaṃ ussannā, tāva niraye paccitvā pakkāvasesena Gijjhakūṭe ahipeto hutvā nibbatti. Satthā idaṃ tassa pubbakammaṃ kathetvā “bhikkhave pāpakammaṃ nāmetaṃ khīrasadisāṃ, yathā khīraṃ duyhamānameva na pariṇamati, tathā kammaṃ kayiramānameva na vipaccati. Yadā pana vipaccati, tadā evarūpena dukkhena socatī”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

1. Saṃ 1. 446 piṭṭhādīsu.

2. Vīsativatthūni (Syā)

71. “Na hi pāpaṃ kataṃ kammaṃ, sajjukhīraṃva muccati.

Ḍahantaṃ bālamaṇveti, bhasmacchannova pāvako”ti.

Tattha **sajjukhīraṃvā**ti taṃ khaṇaṃyeva dhenuyā thanehi nikkhantaṃ abbhunṇaṃ khīraṃ na muccati na pariṇamati. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā idaṃ sajjukhīraṃ taṃ khaṇaṇṇeva na muccati na pariṇamati na pakatiṃ vijahati. Yasmiṃ pana bhājane duhitvā gahitaṃ yāva tattha takkādi-ambilaṃ na pakkhipati, yāva dadhibhājanādikaṃ ambilabhājanaṃ na pāpuṇāti, tāva pakatiṃ avijahitvā pacchā jahati, evameva pāpakammampi kariyamānameva na vipaccati. Yadi vipacceyya, na koci pāpakammaṃ kātuṃ visaheyya. Yāva pana kusalābhiniḃbattā khandhā dharanti, tāva naṃ te rakkhanti. Tesāṃ bhedaṃ apāye nibbattakkhandhesu vipaccati, vipaccamānaṃca **ḍahantaṃ bālamaṇveti**. Kim viyāti? **Bhasmacchannova pāvakoti**. Yathā hi chārikāya paṭicchanno vītaccitaṅgāro akkantopi chārikāya paṭicchannattā na tāva ḍahati, chārikaṃ pana tāpetvā cammādīnaṃ ḍahanavasena yāva matthaluṅgā ḍahanto gacchati, evameva pāpakammampi yena kataṃ hoti, taṃ bālaṃ dutiye vā tatiye vā attabhāve nirayādīsu nibbattaṃ ḍahantaṃ anugacchatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpannādayo ahesunti.

Ahipetavattu dvādasamaṃ.

13. Saṭṭhikūṭapetavattu

Yāvadeva anattāyāti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Saṭṭhikūṭapetaṃ ārabha katesi.

Purimanayeneva hi Mahāmogallānatthero Lakkhaṇattherena saddhiṃ Gijjhakūṭā orohanto aññatarasmiṃ padese sitaṃ pātvākāsi. Therena sitakāraṇaṃ puṭṭho “Bhagavato santike maṃ puccheyyāsi”ti vatvā piṇḍāya caritvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā nisinnakāle puna puṭṭho āha “ahaṃ āvuso ekaṃ petāṃ addasaṃ tigāvutappamāṇena attabhāvena, tassa saṭṭhi ayakūṭasahassāni ādittāni sampajjalitāni uparimattake patitvā patitvā uṭṭhahanti sīsaṃ bhindanti, bhinnaṃ bhinnaṃ puna

samuṭṭhahati, iminā attabhāvena mayā evarūpo attabhāvo na diṭṭhapubbo,
aham taṃ disvā sitaṃ pātvākāsin”ti. Petavatthusmiṃ hi—

“Saṭṭhi kūṭasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso.

Sīse tuyhaṃ nipatanti, vobhindanteva matthakan”ti¹ ādi—

Imameva petaṃ sandhāya vuttaṃ. Satthā therassa kathaṃ sutvāva
“bhikkhave mayāpesa satto Bodhimaṇḍe nisinneneva diṭṭho, ‘ye ca pana me
vacanaṃ na saddaheyyuṃ, tesaṃ ahitāya bhaveyyā’ ti paresaṃ anukampāya
na kathesiṃ, idāni pana Moggallānassa sakkhī hutvā kathamī”ti āha. Taṃ
sutvā bhikkhū tassa pubbakammaṃ pucchiṃsu. Satthāpi nesaṃ kathesi—

Atīte kira Bārāṇasiyaṃ sālittakasippe nipphattiṃ patto eko pīṭhasappī
ahosi. So nagaradvāre ekassa vaṭarukkhaṃ heṭṭhā nisinno sakkarāni
khipitvā tassa paṇṇāni chindanto “hatthirūpakaṃ no dasshehi, assarūpakaṃ
no dasshehi”ti gāmadārakehi vuccamāno icchiticchitāni rūpāni dassetvā
tesaṃ santikā khādanīyādīni labhati. Athekadivasaṃ rājā uyyānaṃ
gacchanto taṃ padesaṃ pāpuṇi. Dārakā pīṭhasappiṃ pārohantare katvā
palāyīṃsu. Rañño ṭhitamajjhanhike rukkhamaṇḍalaṃ pavīṭṭhassa
chiddāvachiddacchāyā sarīraṃ phari². So “kiṃ nu kho etaṃ”ti uddhaṃ
olokento rukkhapaṇṇesu hatthirūpakādīni disvā “kassetāṃ kamman”ti
pucchitvā “pīṭhasappino”ti sutvā taṃ pakkosāpetvā āha “mayhaṃ purohito
atimukharo appamattakepi vutte bahuṃ bhaṇanto maṃ upaddaveti,
sakkhissasi tassa mukhe nālimattā ajalaṇḍikā khipitun”ti. Sakkhissāmi deva,
ajalaṇḍikā āharāpetvā purohitena saddhiṃ tumhe antosāṇiyaṃ nisīdatha,
ahamettha kattaḃbaṃ jānissāmīti. Atha rājā tathā kāresi. Itaro
katthariyaggena sāṇiyā chiddaṃ katvā purohitassa raññā saddhiṃ
kathentassa mukhe vivaṭamatte ekekaṃ ajalaṇḍikaṃ khipi. Purohito
mukhaṃ pavīṭṭhaṃ pavīṭṭhaṃ gili. Pīṭhasappī khīṇāsu ajalaṇḍikāsu sāṇiṃ
cālesi. Rājā tāya saññāya ajalaṇḍikānaṃ khīṇabhāvaṃ ñatvā āha “ācariya
aham tumhehi saddhiṃ kathento

1. Khu 2. 217 piṭṭhe.

2. Chiddāvachiddacchāyā sarīraṃ paharati (Ka)

kathaṃ nittharituṃ na sakkhissāmi, tumhe atimukharatāya nālimattā
ajalaṇḍikā gilantāpi tuṇhībhāvaṃ nāpajjathā”ti. Brāhmaṇo maṅkubhāvaṃ
āpajjitvā tato paṭṭhāya mukhaṃ vivaritvā raññā saddhiṃ sallapituṃ
nāsakkhi. Rājā pīṭhasappiguṇaṃ anussaritvā taṃ pakkosāpetvā “taṃ nissāya
me sukhaṃ laddhaṃ”ti tuṭṭho tassa sabbaṭṭhakaṃ nāma dhanāṃ datvā
nagarassa catūsu disāsu cattāro varagāme adāsi. Tamatthaṃ viditvā rañño
atthadhammānusāsako amacco imaṃ gāthamāha—

“Sādhu kho sippakaṃ nāma, api yādisa kīdisaṃ.

Passa khañjappahārena, laddhā gāmā catuddisā”ti¹.

So pana amacco tena samayena ayameva² Bhagavā ahosi. Atheko
puriso pīṭhasappinā laddhasampattiṃ disvā cintesi “ayaṃ nāma pīṭhasappi
hutvā imaṃ sippaṃ nissāya mahāsampattiṃ patto, mayāpetāṃ sikkhituṃ
vaṭṭati”ti. So taṃ upasaṅkamitvā vanditvā “idaṃ me ācariya sippaṃ dethā”ti
āha. Na sakkā tāta dātunti. So tena paṭikkhitto “hotu, ārādhessāmi naṃ”ti
tassa hatthapādaparikkammādini karonto cirassaṃ taṃ ārādhetvā
punappunaṃ yāci. Pīṭhasappi “ayaṃ me ativiya upakāro”ti taṃ paṭibāhituṃ
asakko sippaṃ sikkhāpetvā “nippannaṃ te tāta sippaṃ, idāni kiṃ
karissasī”ti āha. Bahi gantvā sippaṃ vīmaṃsissāmīti. Kiṃ karissasīti.
Gāviṃ vā manussaṃ vā paharitvā māressāmīti. Tāta gāviṃ mārentassa
sataṃ daṇḍo hoti, manussaṃ mārentassa sahaṃ, tvaṃ saputtadāropi taṃ
nittharituṃ na sakkhissasi, mā vinassa, yamhi pahaṇe daṇḍo natthi, tādissaṃ
nimātāpitikaṃ kañci upadhārehīti. So “sādhū”ti sakkharā ucchaṅge katvā
tādissaṃ upadhārayamāno vicaranto gāviṃ disvā “ayaṃ sasāmikā”ti
paharituṃ na visahi, manussaṃ disvā “ayaṃ samātāpitiko”ti paharituṃ na
visahi.

Tena samayena Sunetto nāma Paccekabuddho taṃ nagaraṃ nissāya
paṇṇasālāya viharati. So taṃ piṇḍāya pavisaṃtaṃ nagaradvārantare disvā
“ayaṃ nimātāpitiko, imasmiṃ pahaṇe daṇḍo natthi, imaṃ paharitvā sippaṃ
vīmaṃsissāmī”ti Paccekabuddhassa dakkhiṇakaṇṇasotaṃ sandhāya

1. Khu 5. 25 piṭṭhe.

2. Ahameva (Syā, Ka)

sakkharaṃ khiṇi. Sā dakkhiṇakaṇṇasotena pavisitvā vāmena nikkhami, dukkhā vedanā uppajji. Paccekabuddho bhikkhāya caritum nāsakkhi, ākāseṇa paṇṇasālaṃ gantvā parinibbāyi. Manussā Paccekabuddhe anāgacchante “kiñci aphāsukaṃ bhavissatī”ti cintetvā tattha gantvā taṃ parinibbutaṃ disvā rodimsu paridevimsu. Sopi mahājanaṃ gacchantam disvā tattha gantvā Paccekabuddhaṃ sañjānitvā “ayaṃ piṇḍāya pavisanto dvārantare mama sammukhībhūto, ahaṃ attano sippaṃ vīmaṃsanto imaṃ paharin”ti āha. Manussā “iminā kira pāpakena Paccekabuddho pahaṭo, gaṇhatha gaṇhathā”ti pothetvā tattheva naṃ jīvitakkhayaṃ pāpesum. So Avīcimhi nibbattitvā yāvāyaṃ mahāpathavī yojanamattaṃ ussannā, tāva paccitvā vipākāvaseseṇa Gijjhakūṭamatthake Saṭṭhikūṭapeto hutvā nibbatti. Satthā tassa imaṃ pubbakammaṃ kathetvā “bhikkhave bālassa nāma sippaṃ vā issariyaṃ vā uppajjamānaṃ anattāya uppajjati. Bālo hi sippaṃ vā issariyaṃ vā labhitvā attano anattameva karotī”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

72. “Yāvadeva anattāya, ñattaṃ bālassa jāyati.

Hanti bālassa sukkaṃsaṃ, muddhamassa vipātayaṃ”ti.

Tattha **yāvadevā**ti avadhiparicchedanatthe nipāto. **Ña ttanti** jānanasabhāvo¹. Yaṃ sippaṃ jānāti, yaṃhi vā issariye yase sampattiyaṇca ṭhito janena ñāyati, pākaṭo paññāto hoti, tassetam nāmaṃ. Sippaṃ vā hi issariyādibhāvo vā bālassa anattāyeva jāyati. Taṃ nissāya so attano anattameva karotī. **Hantī**ti vināseti. **Sukkaṃsanti** kusalakotṭhāsaṃ. Bālassa hi sippaṃ vā issariyaṃ vā uppajjamānaṃ kusalakotṭhāsaṃ ghātentameva uppajjati. **Muddhanti** paññāyetaṃ nāmaṃ. **Vipātayanti** viddhaṃsayamānaṃ. Tassa hi taṃ sukkaṃsaṃ hanantaṃ paññāsaṅkhātāṃ muddhaṃ vipātentaṃ viddhaṃsentameva hantīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu.

Saṭṭhikūṭapetavatthu terasamaṃ.

1. Jānanabhāvo (Syā, Ka)

14. Cittagahapativatthu

Asantaṃ bhāvanamiccheyyāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Sudhammattheraṃ ārabha kathesi. Desanā Macchikāsaṇḍe samuṭṭhāya Sāvattiyaṃ niṭṭhitā.

Macchikāsaṇḍanagarasmim̐ hi Citto nāma gahapati pañcavaggiyānaṃ abbhantaraṃ Mahānāmattheraṃ nāma piṇḍāya caramānaṃ disvā tassa iriyāpathe pasīditvā pattaṃ ādāya gehaṃ pavesetvā bhojetvā bhattakiccāvasāne dhammakathaṃ suṇanto sotāpatti-phalaṃ patvā acalasaddho hutvā Ambāṭakavanaṃ nāma attano uyyānaṃ saṃghārāmaṃ kattukāmo therassa hatthe udakaṃ pātetvā niyyādesi. Tasmim̐ khaṇe “patiṭṭhitaṃ Buddhasāsanaṃ”ti udakapariyantaṃ katvā mahāpathavī kampi. Mahāseṭṭhi uyyāne mahāvihāraṃ kāretvā sabba-disāhi āgatānaṃ bhikkhūnaṃ vivaṭadvāro ahosi, Macchikāsaṇḍe Sudhammatthero nāma nevāsiko ahosi. Aparena samayena Cittassa guṇakathaṃ sutvā dve aggasāvaka tassa saṅghaṃ kattukāmā Macchikāsaṇḍaṃ agamaṃsu. Citto gahapati tesaṃ āgamaṇaṃ sutvā aḍḍhaya-jaṇamaḡgaṃ paccuggantvā te ādāya attano vihāraṃ pavesetvā āgantukavattaṃ katvā “bhante thokaṃ dhammakathaṃ sotukāmomhī”ti Dhammasenāpatiṃ yāci. Atha naṃ thero “upāsaka addhānena āgatāmhā kilantarūpā, apica thokaṃ suṇāhī”ti tassa dhammaṃ kathesi. So therassa dhammaṃ suṇantova anāgāmiphalaṃ pāpuṇi. So dve aggasāvake vanditvā “bhante sve bhikkhusahassena saddhim̐ mama gehe bhikkhaṃ gaṇhathā”ti nimantetvā pacchā nevāsikaṃ Sudhammattheraṃ “tumahēpi bhante sve therehi saddhim̐ āgaccheyyāthā”ti nimantesi. So “ayaṃ maṃ pacchā nimanteti”ti kuddho paṭikkhipitvā punappunaṃ yāciyamānopi paṭikkhipi eva. Upāsako “paññāyissatha bhante”ti pakkamitvā punadivase attano nivesane mahādānaṃ sajjesi. Sudhammattheropi paccūsakāleyeva “kīdiso nu kho gahapatinā aggasāvakanāṃ sakkāro sajjito, sve gantvā passissāmī”ti cintetvā pātova pattacīvaraṃ ādāya tassa gehaṃ agamaṃsi.

So gahapatinā “nisīdatha bhante”ti vuccamānopi “nāhaṃ nisīdāmi, piṇḍāya carissāmī”ti vatvā aggasāvakanāṃ paṭiyāditaṃ sakkāraṃ

oloketvā gahapatim jātiyā ghaṭṭetukāmo “ulāro te gahapati sakkāro, apicettha ekaññeva natthi”ti āha. Kim bhanteti. “Tilasamgulikā gahapati”ti vatvā gahapatinā kākopamāya apasādito kujjhitvā “eso te gahapati āvāso, pakkamissāmahan”ti vatvā yāvatatīyam vāriyamānopi pakkamitvā Satthu santikaṃ gantvā Cittena ca attanā ca vuttavacanaṃ ārocesi. Satthā “tayā upāsako saddho pasanno hīnena khumsito”ti tasseva dosaṃ āropetvā paṭisāraṇīyakammaṃ kārāpetvā “gaccha, Cittagahapatim khamāpehi”ti pesesi. So tattha gantvā “gahapati¹ mayhameva so doso, khamāhi me”ti vatvāpi “nāhaṃ khamāmi”ti tena paṭikkhitto maṅkubhūto taṃ khamāpetum nāsakkhi. Punadeva Satthusantikaṃ paccāgamāsi. Satthā “nāssa upāsako khamissati”ti jānantopi “mānathaddho esa, tiṃsayojanaṃ tāva maggaṃ gantvā paccāgacchatū”ti khamanūpāyaṃ anācikkhitvāva uyyojesi. Athassa punāgatakāle nihata mānassa anudūtaṃ datvā “gaccha, iminā saddhim gantvā upāsakaṃ khamāpehi”ti vatvā “samaṇena nāma mayhaṃ vihāro, mayhaṃ nivāsaṭṭhānaṃ, mayhaṃ upāsako, mayhaṃ upāsikā’ti mānaṃ vā issaṃ² vā kātuṃ na vaṭṭati. Evaṃ karontassa hi icchāmānādayo kilesā vaḍḍhanti”ti anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

73. “Asantaṃ bhāvanamiccheyya, purekkhāraṇca bhikkhusu.

Āvāsesu issariyaṃ, pūjā parakulesu ca.

74. Mameva kata maññantu, gihī pabbajitā ubho.

Mamevātivasā assu, kiccākiccesu kismici.

Iti bālassa saṅkappo, icchā māno ca vaḍḍhati”ti.

Tattha **asantanti** yo bālo bhikkhu avijjamānaṃ sambhāvanaṃ iccheyya, “assaddhova samāno ‘saddhoti maṃ jano jānātū’ti icchati”ti **pāpicchatāniddese**³ vuttanayeneva bālo “assaddho dussīlo appassuto appavivitto kusīto anupaṭṭhitassati asamāhito duppañño akhīṇāsavova samāno ‘aho vata maṃ jano ayaṃ saddho, sīlavā, bahussuto, pavivitto, āraddhavīriyo, upaṭṭhitassati, samāhito,

1. Gahapatim (Sī)

2. Issā (Sī, Ka)

3. Abhi 2. 364 piṭṭhe.

paññavā, khīṇāsavo’ti jāneyyo”ti idaṃ asantasambhāvanam icchati.

Purekkhāraṇti parivāram. “Aho vata maṃ sakalavihāre bhikkhū parivāretvā pañham pucchantā vihareyyun”ti evaṃ icchācāre ṭhatvā purekkhāraṇca bhikkhūsu icchati. **Āvāsesūti** saṃghikesu ca āvāsesu yāni vihāramajjhe pañītasenāsanāni, tāni attano sandiṭṭhasambhattādīnaṃ bhikkhūnaṃ “tumhe idha vasathā”ti vicārento sayampi varatarāṃ senāsanāṃ palibodhento, sesānaṃ āgantukabhikkhūnaṃ paccantimāni lāmakasenā sanāni ceva amanussapariggahitāni ca “tumhe idha vasathā”ti vicārento āvāsesu issariyaṃ icchati. **Pūjā parakulesu cāti** neva mātāpitūnaṃ na ñātakānaṃ paresuyeva kulesu “aho vatime mayhameva dadeyyum, na aññesan”ti evaṃ catuppaccayehi pūjaṃ icchati.

Mameva kata maññantūti yassa ca bālassa “yamkiñci vihāre uposathāgārādikaraṇavasena kataṃ navakammaṃ, taṃ sabbaṃ amhākaṃ therena katanti evaṃ gihī ca pabbajitā ca ubhopi mameva nissāya kataṃ parikammaṃ niṭṭhitaṃ maññantū”ti saṅkappo uppajjati. **Mamevātivasā assūti** “gihī ca pabbajitā ca sabbepi mameva vase vattantu, sakaṭagoṇavāsīpharasu-ādīni vā laddhabbāni hontu, antamaso yāgumattampi tāpetvā pivanādīni vā, evarūpesu kiccākiccesu khuddakamahantesu karaṇīyesu kismiñci ekakiccepi mameva vase vattantu, mameva āpucchitvā karontū”ti saṅkappo uppajjati. **Iti bālassāti** yassa bālassa sā ca icchā ayaṇca evarūpo saṅkappo uppajjati, tassa neva vipassanā, na maggaphalāni vaḍḍhanti. Kevalaṃ panassa candodaye¹ samuddassa udakaṃ viya chasu dvāresu uppajjamānā taṇhā ceva navavidhamāno ca vaḍḍhatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sudhammattheropi imaṃ ovādaṃ sutvā Satthāraṃ vanditvā uṭṭhāyāsanaṃ padakkhiṇaṃ katvā tena anudūtena bhikkhunā saddhiṃ gantvā upāsakassa cakkhupathe āpattiṃ paṭikaritvā upāsakaṃ khamāpesi. So upāsakena “khamāmaḥaṃ bhante, sace mayhaṃ doso atthi, khamatha me”ti paṭikhamāpito Satthārā dinne ovāde ṭhatvā katipāheneva saha paṭisambhidāhi

1. Chandādayo (Syā, Ka)

arahattaṃ pāpuṇi. Upāsakopi cintesi “mayā Satthāraṃ adisvāva sotāpattiphalaṃ pattaṃ, adisvā eva anāgāmiphale patiṭṭhito, Satthāraṃ me daṭṭhum vaṭṭatī”ti. So tilataṇḍulasapphiphāṇitavattacchādanādīhi paripūrāṇi pañca sakaṭasatāni yojāpetvā “Satthāraṃ daṭṭhukāmo āgacchantu, piṇḍapātādīhi na kilamissanti”ti bhikkhusaṃghassa ārocāpetvā bhikkhunīsaṃghassāpi upāsakānampi upāsikānampi ārocāpesi. Tena saddhiṃ pañcasatā pañcasatā bhikkhū ca bhikkhuniyo ca upāsakā ca upāsikāyo ca nikkhamimsu. So tesaṃ ceva attano parisāya cāti tiṇṇaṃ janasaṃsaṇaṃ yathā tiṃsayojane magge yāgubhattādīhi kiñci vekallaṃ na hoti, tathā saṃvidahi. Tassa pana nikkhantabhāvaṃ ñatvā yojane yojane devatā khandhāvāraṃ bandhitvā dibbehi yāgukhajjakabhattapānakādīhi taṃ mahājanaṃ upaṭṭhahimsu. Kassaci kenaci vekallaṃ na hoti. Evaṃ devatāhi upaṭṭhiyamāno devasikaṃ yojanaṃ gacchanto māsena Sāvatthiṃ pāpuṇi, pañca sakaṭasatāni yathāpūritāneva ahesuṃ. Deva tāhi ceva manussehi ca abhihaṭaṃ paṇṇākāraṃ vissajjentova agamāsi.

Satthā Ānandattheraṃ āha “Ānanda ajja vaḍḍhamānakacchāyāya Citto gahapati pañcahi upāsakasatehi parivuto āgantvā maṃ vandissatī”ti. Kiṃ pana bhante tassa tumhākaṃ vandanakāle kiñci pāṭihāriyaṃ bhavissatī. Bhavissati Ānandāti. Kiṃ bhanteti. Tassa āgantvā maṃ vandanakāle rājamānena aṭṭhakarīsamatte padese jaṇṇukamattena odhinā pañcavaṇṇānaṃ dibbapupphānaṃ ghanavassaṃ vassissatī. Taṃ kathaṃ sutvā nagaravāsino “evaṃ mahāpuṇṇo kira Citto nāma gahapati āgantvā ajja Satthāraṃ vandissati, evarūpaṃ kira pāṭihāriyaṃ bhavissati, mayampi taṃ mahāpuṇṇaṃ daṭṭhum labhissāmā”ti paṇṇākāraṃ ādāya maggassa ubhosu passesu aṭṭhaṃsu. Vihārasamīpe āgatakāle pañca bhikkhusatāni paṭhamāṃ āgamimsu. Citto gahapati “ammā tumhe pacchato āgacchathā”ti mahā-upāsikāyo ṭhapetvā pañcahi upāsakasatehi parivuto Satthu santikaṃ agamāsi. Buddhānaṃ sammukhatṭhāne pana ṭhitā vā nisinnā vā ito vā etto vā na honti, Buddhavīthiyā dvīsu passesu niccalāva tiṭṭhanti. Citto gahapati mahantaṃ Buddhavīthiṃ okkami. Tīṇi phalāni pattana ariyasāvakena olokitolokitattānaṃ kampi. “Eso kira Citto gahapatī”ti mahājano

olokesi. So Satthāraṃ upasaṅkamitvā chabbaṇṇānaṃ Buddharasmīnaṃ anto pavisitvā dvīsu gopphakesu Satthu pāde gahetvā vandi. Taṃ khaṇaṇṇeva vuttappakāraṃ pupphavassaṃ vassi, sādhu-kārasahassāni pavattayim̐su. So ekamāsaṃ Satthu santike vasi, vasamāno ca sakalaṃ Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ vihareyeva nisīdāpetvā mahādānaṃ adāsi, attanā saddhiṃ āgatepi antovihāreya katvā paṭijaggi, ekadivasampi attano sakaṭesu kiñci gahettabbaṃ nāhosi, devamanussehi ābhatapaṇṇākārenea dānaṃ adāsi. Sabbakiccāni akāsi. So Satthāraṃ vanditvā āha “bhante ahaṃ ‘tumahākaṃ dānaṃ dassāmi’ti āgacchanto māsāṃ antarāmagge ahoṣiṃ, idheva me māsō vītivatto, mayā ābhataṃ paṇṇākāraṃ kiñci gahetuṃ na labhāmi, ettakaṃ kālāṃ devamanussehi ābhatapaṇṇākārenea dānaṃ adāsiṃ, sohaṃ sacepi idha saṃvaccharaṃ vasissāmi, neva mama deyyadhammaṃ dātuṃ labhissāmi. Ahaṃ sakaṭāni otāretvā gantuṃ icchāmi, paṭisāmanaṭṭhānaṃ me ārocāpethā”ti.

Satthā Ānandattheraṃ āha “Ānanda upāsakassa ekaṃ padesaṃ tucchaṃ kāretvā dehi”ti. Thero tathā akāsi. Kappiyabhūmi¹ kira Cittassa gahapatino anuññātā. Upāsakopi attanā saddhiṃ āgatehi tīhi janasaḥsehi saddhiṃ tucchasakaṭehi puna maggaṃ paṭipajji. Devamanussā uṭṭhāya “ayya tayā tucchasakaṭehi gamanakammaṃ katan”ti sattahi ratanehi sakaṭāni pūrayim̐su. So attano ābhatapaṇṇākārenea mahājanaṃ paṭijagganto agamāsi. Ānandatthero Satthāraṃ vanditvā āha “bhante tumhākaṃ santikaṃ āgacchantopi māsena āgato, idhāpi māsameva vuṭṭho, ettakaṃ kālāṃ devamanussehi abhihaṭapaṇṇākārenea mahādānaṃ adāsi, idāni pañca sakaṭasatāni tucchāni katvā māseneva kira gamissati, devamanussā panassa uṭṭhāya ‘ayya tayā tucchasakaṭehi gamanakammaṃ katan’ti pañca sakaṭasatāni sattaratanehi pūrayim̐su, so puna attano ābhatapaṇṇākārenea kira mahājanaṃ paṭijagganto gamissati”ti. Kiṃ pana bhante etassa tumhākaṃ santikaṃ āgacchantassevāyaṃ sakkāro uppajjati, udāhu aññattha gacchantassāpi uppajjati. “Ānanda mama santikaṃ āgacchantassāpi aññattha gacchantassāpi

1. Vi 3. 335, 336 piṭṭhesu passitabbaṃ.

etassa uppajjateva. Ayaṃ hi upāsako saddho pasanno sampannasīlo,
 evarūpo puggalo yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati tattha tatthevassa lābhasakkāro
 nibbattatī”ti vatvā Satthā imaṃ Pakiṇṇakavagge gāthamāha—

“Saddho sīlena sampanno, yaso bhogasamappito.
 Yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattheva pūjito”ti¹.

Attho panassā tattheva āvibhavissati.

Evam vutte Ānandatthero Cittassa pubbakammaṃ pucchi. Athassa
 Satthā ācikkhanto āha—

Ānanda ayaṃ Padumuttarassa Bhagavato pādamūle katābhinīhāro
 kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle
 migaluddakakule nibbatto vuddhimanvāya ekadivasaṃ deve vassante
 migānaṃ mārāṇatthāya sattim ādāya āraññaṃ gantvā mige olokento
 ekasmiṃ akaṭapabbhāre sasīsaṃ pārupitvā ekaṃ bhikkhuṃ nisinnaṃ disvā
 “eko ayyo samaṇadhammaṃ karonto nisinno bhavissati, bhattamassa
 āharissāmi”ti vegena gehaṃ gantvā ekasmiṃ uddhane hiyyo
 ābhatamaṃsaṃ, ekasmiṃ bhattaṃ pacāpetvā aññe piṇḍapātacārike bhikkhū
 disvā tesampi patte ādāya paññattāsane nisīdāpetvā bhikkhaṃ sampādetvā
 “ayye parivisathā”ti aññaṃ āṇāpetvā taṃ bhattaṃ puṭake² pakkipitvā
 ādāya gacchanto antarāmagge nānāpupphāni ocinitvā pattapuṭe katvā
 therassa nisinnaṭṭhānaṃ gantvā “mayhaṃ bhante saṅghaṃ karoṭhā”ti vatvā
 pattaṃ ādāya pūretvā therassa hatthe ṭhapetvā tehi pupphehi pūjaṃ katvā
 “yathā me ayaṃ rasapiṇḍapāto pupphapūjāya saddhim cittaṃ tosesi, evaṃ
 nibbattanibbattaṭṭhāne paṇṇākārasahassāni ādāya āgantvā mayhaṃ cittaṃ
 tosentu³, pañcavaṇṇakusumavassañca vassatū”ti patthanaṃ paṭṭhapesi. So
 yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbatti, nibbattaṭṭhāne jaṇṇukamattena
 odhinā dibbapupphavassaṃ vassi. Idānipissa jātadivase ceva idha āgatassa
 pupphavassavassanañca paṇṇākārābhīhāro ca sattahi ratanehi
 sakaṭapūraṇaṃ tasseva kammaṃ nissandoti.

Cittagahapativatthu⁴ cuddasamaṃ.

1. Khu 1. 56 piṭṭhe.

3. Tosetvā (Sī, Ka)

2. Piṭake (Syā)

4. Sudhammattheravatthu (Sī, Syā)

15. Vanavāsītissasāmaṇeravatthu

Aññā hi lābhūpanisāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Vanavāsikatissattheraṃ ārabba kathesi. Desanā Rājagahe samuṭṭhitā.

Sāriputtattherassa kira pitu Vaṅgantabrāhmaṇassa sahāyako Mahāsenabrāhmaṇo nāma Rājagahe vasati. Sāriputtatthero ekadivasam piṇḍāya caranto tasmim anukampāya tassa gehadvāraṃ agamāsi. So pana parikkhīṇavibhavo daliddo, so “mama putto mayhaṃ gehadvāraṃ piṇḍāya carituṃ āgato bhavissati, ahañcamhi duggato, mayhaṃ duggatabhāvaṃ na jānāti maññe, natthi me koci deyyadhammo”ti therassa sammukhā bhavituṃ asakkonto niliyi. Thero aparampi divasaṃ agamāsi, brāhmaṇo tatheva niliyi. “Kiñcideva labhitvā dassāmī”ti cintentopi nālabhi. Athekadivasam ekasmim brāhmaṇavācace tūlasāṭakena saddhim pāyasapātim labhitvā ādāya gehaṃ gantvāva theram anussari “imaṃ piṇḍapātaṃ mayā therassa dātuṃ vaṭṭatī”ti. Theropi taṃ khaṇaṃ jhānaṃ samāpajjitvā samāpattito vuṭṭhāya taṃ brāhmaṇaṃ disvā “brāhmaṇo deyyadhammaṃ labhitvā mama āgamaṇaṃ paccāsīsi, mayā tattha gantuṃ vaṭṭatī”ti saṃghātiṃ pārūpitvā pattaṃ ādāya tassa gehadvāre ṭhitameva attānaṃ dassesi.

Brāhmaṇo theram disvāva cittaṃ pasīdi, atha naṃ upasaṅkamitvā vanditvā paṭisanthāraṃ katvā antogehe nisīdāpetvā pāyasapātim gahetvā therassa patte ākiri. Thero upaḍḍhaṃ sampaṭicchitvā hatthena pattaṃ pidahi. Atha naṃ brāhmaṇo āha “bhante ekapaṭivīsamattova ayaṃ pāyaso, paralokasaṅgahaṃ me karoṭha, mā idhalokasaṅgahaṃ, niravasesameva dātukāmomhī”ti sabbaṃ ākiri. Thero tattheva paribhuñji. Athassa bhattakiccapariyosāne tampi sāṭakaṃ datvā vanditvā evamāha “bhante ahampi tumhehi diṭṭhadhammameva pāpuṇeyyan”ti. Thero “evam hotu brāhmaṇā”ti tassa anumodanaṃ katvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkamanto anupubbena cārikaṃ caranto Jetavanaṃ agamāsi. “Duggatakāle dinnadānaṃ pana ativiya tosetī”ti brāhmaṇopi taṃ dānaṃ datvā pasannacitto somanassajāto there adhimattaṃ sinehamakāsi. So there sineheneva kālaṃ katvā Sāvattiyaṃ therassūpaṭṭhākakule paṭisandhim

gaṇhi. Taṃkhaṇeyeva paṇassa mātā “kucchiyaṃ me gabbho paṭiṭṭhito”ti ñatvā sāmikassa ārocesi. So tassā gabbhaparihāraṃ adāsi.

Tassā accuṇṇha-atisīta-ati-ambilādiparibhogam vajjetvā sukhena gabbhaṃ parihariyamānāya evarūpo dohaḷo uppajji “aho vatāhaṃ Sāriputtattherappamukhāni pañca bhikkhusatāni nimantetvā gehe nisīdāpetvā asambhinnakhīrapāyasaṃ datvā sayampi kāsāyavatthāni paridahitvā suvaṇṇasarakaṃ ādāya āsanapariyante nisīditvā ettakānaṃ bhikkhūnaṃ ucchiṭṭhapāyasaṃ paribhuñjeyyan”ti. Tassā kira so kāsāyavatthaparidahane dohaḷo kucchiyaṃ puttassa Buddhasāsane pabbajjāya pubbanimittam ahoṣi. Athassā ñātakā “dhammiko no dhītāya dohaḷo”ti Sāriputtattheraṃ saṃghattheraṃ katvā pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ asambhinnakhīrapāyasaṃ adaṃsu. Sāpi ekaṃ kāsāvaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā suvaṇṇasarakaṃ gahetvā āsanapariyante nisinnā ucchiṭṭhapāyasaṃ paribhuñji, dohaḷo paṭippassambhi. Tassā yāva gabbhavuṭṭhānā antarantarā katamaṅgalesupi, dasamāsaccayena puttaṃ vijātāya katamaṅgalesupi Sāriputtattherappamukhānaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ appodakamadhupāyasameva adaṃsu. Pubbe¹ kiresa dārakena brāhmaṇakāle dinnapāyasassa nissando.

Jātaṃgalaḍivase pana taṃ dārakaṃ pātova nhāpetvā maṇḍetvā sirisayane sataṣaḥṣaḥṣaṇikassa kambalassa upari nipajjāpesuṃ. So tattha nipannakova therāṃ oloketvā “ayaṃ me pubbācariyo, mayā therāṃ nissāya ayaṃ sampatti laddhā, mayā imassa ekaṃ pariccāgaṃ kātum vaṭṭatī”ti sikkhāpadagahaṇatthāya ānīyamāno taṃ kambalaṃ cūḷaṅguliyaṃ veṭhetvā aggahesi. Athassa “aṅguliyaṃ kambalo laggo”ti te taṃ haritum ārabhiṃsu. So parodi. Ñātakā “apetha, mā dārakaṃ rodāpethā”ti kambaleneva saddhiṃ ānayiṃsu. So therāṃ vandanakāle kambalato aṅgulim apakaḍḍhitvā kambalaṃ therassa pādamūle pātesi. Ñātakā “daharakumārena ajānitvā katan”ti avatvā “puttena no dinnam, pariccattameva hotu bhante”ti vatvā “bhante sataṣaḥṣaḥṣaṇikena kambalena pūjākāraḥṣaṇa tumhākaṃ dāsassa sikkhāpadāni dethā”ti āhaṃsu. Konāmo ayaṃ dāraḥkoti. Bhante ayyena

samānanāmako, Tisso nāmesa bhavissatīti. Thero kira gihikāle Upatissamāṇavo nāma ahosi. Mātāpissa cintesi “na mayā puttassa ajjhāsayo bhinditabbo”ti. Evaṃ dārakassa nāmakaraṇamaṅgalaṃ katvā puna tassa āhāraparibhogamaṅgalepi puna tassa kaṇṇavijjhanamaṅgalepi dussagahaṇamaṅgalepi cūḷākappanamaṅgalepi Sāriputtattherappamukhānaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ appodakamadhupāyasameva adaṃsu.

Dārako vuddhimanvāya sattavassikakāle mātaraṃ āha “amma therassa santike pabbajissāmī”ti. “Sādhu tāta, pubbevāhaṃ ‘na mayā puttassa ajjhāsayo bhinditabbo’ti manam akāsim, pabbaja puttā”ti theram nimantāpetvā tassa āgatassa bhikkhañca datvā “bhante tumhākaṃ dāso ‘pabbajissāmī’ti vadati, imaṃ ādāya sāyaṃ vihāraṃ āgamissāmā”ti theram uyyojetvā sāyanhasamaye mahantena sakkārasammānena puttaṃ ādāya vihāraṃ gantvā therassa niyyādesi. Thero tena saddhim kathesi “Tissa pabbajjā nāma dukkarā, uḥhena atthe sati sītaṃ¹ labhati, sītena atthe sati uḥham labhati, pabbajitvā kicchena jīvanti, tvañca sukhedhito”ti. Bhante ahaṃ tumhehi vuttaniyāmeneva sabbaṃ kātuṃ sakkhissāmīti. Thero “sādhū”ti vatvā tassa paṭikūlamanasikāravasena tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā taṃ pabbājesi. Sakalampi hi dvattimsakāraṃ kathetuṃ vaṭṭatiyeva. Sabbaṃ kathetuṃ asakkontena pana tacapañcakakammaṭṭhānaṃ kathetabbameva. Idañhi kammaṭṭhānaṃ sabbabuddhānaṃ avijahitameva. Kesādisu ekekakoṭṭhāsesu arahattaṃ pattānaṃ bhikkhūnampi bhikkhunīnampi upāsakānampi upāsikānampi paricchedo natthi. Abyattā bhikkhū pana pabbājentā arahattassūpanissayaṃ nāsenti. Tasmā thero kammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājetvā dasasu silesu patiṭṭhāpesi.

Mātāpitaro puttassa pabbajitasakkāraṃ karontā sattāhaṃ vihāreyeva Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa appodakamadhupāyasameva adaṃsu. Bhikkhūpi “nibaddhaṃ appodakamadhupāyasaṃ paribhuñjituṃ na sakkomā”ti ujjhāyimsu. Tassapi mātāpitaro sattame divase sāyaṃ gehaṃ agamaṃsu. Sāmaṇero aṭṭhame divase bhikkhūhi saddhim piṇḍāya pāvisi. Sāvattvivāsino “sāmaṇero kira ajja piṇḍāya pavisissati,

1. Abbhūhena atthe sati sītalaṃ (Sī, Syā)

sakkāramassa karissāmā”ti pañcahi sātakasatehi cumbaṭakāni katvā pañca piṇḍapātasatāni sajjetvā ādāya paṭipathe ṭhatvā adaṃsu, punadivase vihārassa upavanam¹ āgantvā adaṃsu. Evaṃ sāmaṇero dvīheva divasehi sātakasahashehi saddhiṃ piṇḍapātasahassam labhitvā bhikkhusaṃghassa dāpesi. Brāhmaṇakāle dinnathūlasātakassa kiresa nissando. Athassa bhikkhū “Piṇḍapātadāyakatisso”ti nāmaṃ karimsu.

Punekadivasam sāmaṇero sītakāle vihāracārikaṃ caranto bhikkhū tattha tattha aggisālādīsu visibbente disvā āha “kiṃ bhante visibbento nisinnāthā”ti. Sītam no pīleti sāmaṇerāti. Bhante sītakāle nāma kambalam pārupitum vaṭṭati. So hi sītam paṭibāhitum samatthoti. Sāmaṇera tvaṃ mahāpuñño kambalam labheyyāsi, amhākaṃ kuto kambaloti. “Tena hi bhante kambalatthikā mayā saddhiṃ āgacchantū”ti sakalavihāre ārocāpesi. Atha bhikkhū “sāmaṇerena saddhiṃ gantvā kambalam āharissāmā”ti sattavassikasāmaṇeram nissāya sahasamattā bhikkhū nikkhamimsu. So “ettakānam bhikkhūnam kuto kambalam labhissāmī”ti cittampi anuppādetvā te ādāya nagarābhimukho pāyāsi. Sudinnassa hi dānassa evarūpo ānubhāvo hoti. So bahinagareyeva gharapaṭipāṭiyā caranto pañca kambalasatāni labhitvā antonagaram pāvīsi. Manussā ito cito ca kambale āharanti.

Eko pana puriso āpaṇadvārena āgacchanto pañca kambalasatāni pasāretvā nisinnam ekaṃ āpaṇikaṃ disvā āha “ambho eko sāmaṇero kambale saṃharanto āgacchati, tava kambale paṭicchādehī”ti. Kiṃ pana so dinnake gaṇhāti, udāhu adinnaketi. Dinnake gaṇhātīti. “Evaṃ sante sace icchāmi, dassāmi, no ce, na dassāmi, gaccha tvaṃ”ti uyyojesi. Maccharinohi andhabālā evarūpesu dānam dadamānesu maccharāyitvā asadisadānam disvā maccharāyanto kāḷo² viya niraye nibbattanti. Āpaṇiko cintesi “ayaṃ puriso attano dhammatāya āgacchamāno ‘tava kambale paṭicchādehī’ti maṃ āha. Sacepi³ so dinnakaṃ gaṇhāti, ahaṃ pana ‘mama santakaṃ sace icchāmi, dassāmi, no ce,

1. Vihārassūpacāram (Ka)

2. Khu 1. 40 piṭṭhe Asadisadānavatthuṭṭhakathāyaṃ āgato.

3. Ahampi sace (Syā), api sace (Ka)

na dassāmī¹ti avacaṃ, diṭṭhakaṃ pana adentassa lajjā uppajjati, attano santakaṃ paṭicchādentassa doso natthi, imesu pañcakambalasatesu dve kambalāni satasahassagghanikāni, imāneva paṭicchādetuṃ vaṭṭatī²ti. Dvepi kambale dasāya dasaṃ sambandhitvā tesaṃ antare pakkhipitvā paṭicchādesi. Sāmaṇeropi bhikkhusahassena saddhiṃ taṃ padesaṃ pāpuṇi. Āpaṇikassa sāmaṇeraṃ disvāva puttasiṃho uppajji, sakalasarīraṃ sinehena paripuṇṇaṃ ahosi. So cintesi “tiṭṭhatu kambalāni, imaṃ disvā hadayamaṃsampi dātuṃ yuttan³”ti. Te dvepi kambale nīharitvā sāmaṇerassa pādamūle ṭhapetvā vanditvā “bhante tayā diṭṭhadhammassa bhāgī assan⁴”ti avaca. Sopissa “evaṃ hotū⁵”ti anumodanaṃ akāsi.

Sāmaṇero antonagarepi pañca kambalasatāni labhi. Evaṃ ekadivasaṃyeva kambalasahassaṃ labhitvā bhikkhusahassassa adāsi. Athassa Kambaladāyakaṭṭhattheroti nāmaṃ karimsu. Evaṃ nāmakaraṇadivase dinnakambalo sattavassikakāle kambalasahassabhāvaṃ pāpuṇi. Buddhasāsaṇaṃ hi ṭhapetvā natthaññaṃ taṃ ṭhānaṃ, yattha appaṃ dinnāṃ bahuṃ hoti, bahuṃ dinnāṃ bahutaraṃ. Tenāha Bhagavā—

Tathārūpoyaṃ bhikkhave bhikkhusaṃgho, yathārūpe
bhikkhusaṃghe appaṃ dinnāṃ bahuṃ hoti, bahuṃ dinnāṃ
bahutaranti¹.

Evaṃ sāmaṇero ekakambalassa nissandena sattavassikova kambalasahassaṃ labhi. Tassa Jetavane viharantassa abhikkhaṇaṃ ñātidāyaka² santikaṃ āgantvā kathāsallāpaṃ karonti. So cintesi “mayā idha vasantena ñātidāyakesu³ āgantvā kathentesu akathetumpi na sakkā, etehi saddhiṃ kathāpapañcena attano patiṭṭhaṃ kātuṃ na sakkā, yaṃnūnāhaṃ Satthu santike kammaṭṭhānaṃ uggaṇhitvā araṇṇaṃ paviseyyan⁴”ti. So Satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā upajjhāyaṃ vanditvā pattacīvaramādāya vihārā nikkhamitvā “sace āsannaṭṭhāne vasissāmi, ñātakā maṃ pakkosissanti⁵”ti vīsati yojanasataṃ maggaṃ agamāsi. Athekena gāmadvārena gacchanto ekaṃ mahallakapurisaṃ disvā pucchi “kiṃ nu kho mahā-upāsaka imasmiṃ padese

1. Ma 3. 123 piṭṭhe.

2. Ñātidārakā (Sī, Syā)

3. Ñātidārakesu (Sī, Syā)

vasantānaṃ ārañṇakavihāro atthi”ti. Atthi bhanteti. Tena hi me maggaṃ ācikkhāhīti. Mahallaka-upāsakassa pana taṃ disvāva puttasiṃho udapādi. Athassa tattheva ʃhito anācikkhitvā “ehi bhante, ācikkhissāmi te”ti gahetvā agamāsi. Sāmaṇero tena saddhiṃ gacchanto antarāmagge nānāpupphaphalapaṭimaṇḍite rukkhapabbatapadese¹ disvā “ayaṃ upāsaka kiṃ padeso nāma, ayaṃ upāsaka kiṃ padeso nāmā”ti pucchi. Sopissa tesāṃ nāmāni ācikkhanto ārañṇakavihāraṃ patvā “idaṃ bhante phāsukaṭṭhānaṃ, idheva vasāhi”ti vatvā “bhante konāmo tvaṃ”ti nāmaṃ pucchitvā “ayaṃ Vanavāsītisso nāma upāsakā”ti vutte “sve amhākaṃ gāme bhikkhāya carituṃ vaṭṭati”ti vatvā nivattitvā antogāmameva gato. “Vanavāsītisso nāma vihāraṃ āgato, tassa yāgubhattādīni paṭiyādethā”ti manussānaṃ ārocesi.

Sāmaṇero paṭhamameva Tisso nāma hutvā tato Piṇḍapātadāyakatisso Kambaladāyakatisso Vanavāsītissoti tīṇi nāmāni labhitvā sattavassabbhantare cattāri nāmāni labhi. So punadivase pātova taṃ gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi. Manussā bhikkhaṃ datvā vandīṃsu. Sāmaṇero “sukhitā hotha, dukkhā muccathā”ti āha. Ekamanussopi tassa bhikkhaṃ datvā puna gehaṃ gantuṃ nāsakkhi, sabbeva oloketā aṭṭhaṃsu. Sopi attano yāpanamattameva gaṇhi. Sakalagāmavāsino tassa pādamūle urena nipajjitvā bhante tumhesu imaṃ temāsāṃ idha vasantesu mayaṃ tīṇi saraṇāni gahetvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāya māsassa aṭṭha uposathakammāni upavasissāma, idha vasanatthāya no paṭiññaṃ dethāti. So upakāraṃ sallakkhetvā tesāṃ paṭiññaṃ datvā nibaddhaṃ tattheva piṇḍapātacāraṃ cari. Vanditavanditakkhaṇe ca “sukhitā hotha, dukkhā muccathā”ti padadvayameva kathetvā pakkāmi. So tatthevapaṭhamamāsaṇca dutiyamāsaṇca vītināmetvā tatiyamāse gacchante saha paṭisambhidāhi arahatthaṃ pāpuṇi.

Athassa pavāretvā vuṭṭhavassakāle upajjhāyo Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā āha “ahaṃ bhante Tissasāmaṇerassa santikaṃ gacchāmī”ti. Gaccha Sāriputtāti. So attano parivāre pañcasate

1. Chappaṇcapadese (Sī, Syā)

bhikkhū ādāya pakkanto “āvuso Moggallāna ahaṃ Tissasāmaṇerassa santikaṃ gacchāmi”ti āha. Mahāmoggallānatthero “ahampi āvuso gacchāmi”ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ nikkhami. Etenupāyena Mahākassapatthero Anuruddhatthero Upālittthero Puṇṇattheroti sabbe mahāsāvaka pañcahi pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ nikkhamiṃsu. Sabbepi mahāsāvakanāṃ parivārā cattālisa bhikkhusahassāni ahesuṃ. Te vīsatiyojanasataṃ maggaṃ gantvā gocaragāmaṃ sampattā. Sāmaṇerassa nibaddhūpaṭṭhāko upāsako dvāreyeva disvā paccuggantvā vandi.

Atha naṃ Sāriputtatthero pucchi “atthi nu kho upāsaka imasmiṃ padese ārañṇakavihāro”ti. Atthi bhanteti. Sabhikkhuko, abhikkhukoti. Sabhikkhuko bhanteti. Konāmo tattha vasatīti. Vanavāsītisso bhanteti. Tena hi maggaṃ no ācikkhāti. Ke tumhe bhanteti. Mayaṃ sāmaṇerassa santikaṃ āgatāti. Upāsako oloketvā Dhammasenāpatiṃ ādiṃ katvā sabbepi mahāsāvake sañjānitvā niraṇṭaraṃ pītiyā phuṭṭhasarīro hutvā “tiṭṭhatha tāva bhante”ti vegena gāmaṃ pavisitvā “ete ayyā Sāriputtattheraṃ ādiṃ katvā asīti mahāsāvaka attano attano parivārehi saddhiṃ sāmaṇerassa santikaṃ āgatā, mañcapīṭhapaccattharaṇadīpatelādīni gahetvā vegena nikkhamatha”ti ugghosesi. Manussā tāvadeva mañcādīni gahetvā therānaṃ padānupadikā hutvā therehi saddhiṃyeva vihāraṃ pavisiṃsu. Sāmaṇero sikkhusaṃghaṃ sañjānitvā katipayānaṃ¹ mahātherānaṃ pattacīvarāni paṭiggahetvā vattamakāsi. Tassa therānaṃ vasanaṭṭhānaṃ saṃvidahantassa pattacīvaraṃ paṭisāmentasseva andhakāro jātoti. Sāriputtatthero upāsake āha “gacchatha upāsakā, tumhākaṃ andhakāro jāto”ti. Bhante ajja dhammassavanadivaso, na mayaṃ gamissāma, dhammaṃ suṇissāma, ito pubbe dhammassavanampi natthīti. Tena hi sāmaṇera dīpaṃ jāletvā dhammassavanassa kālaṃ ghosehīti. So tathā akāsi. Atha naṃ thero āha “Tissa tava upaṭṭhākā ‘dhammaṃ sotukāmāmhā’ti vadanti, kathehi tesāṃ dhamman”ti. Upāsakā ekappahāreneva uṭṭhāya “bhante amhākaṃ ayyo ‘sukhitā hoṭha, dukkhā mucathā’ti imāni dve padāni ṭhapetvā aññaṃ dhammakathaṃ na

1. Paṭipāṭiyā naṃ (Ka)

jānāti, amhākaṃ aññaṃ dhammakathikaṃ dethā”ti vadiṃsu. Sāmaṇero pana arahattaṃ patvāpi neva tesam dhammakathaṃ kathesiṭi.

Tadā pana naṃ upajjhāyo “sāmaṇera kathaṃ pana sukhitaṃ honti, ‘kathaṃ pana dukkhā muccanti’ti imesaṃ no dvinnam padānam atthaṃ kathehi”ti āha. So “sādhu bhante”ti cittabījanim gahetvā dhammāsanaṃ āruyha pañcahi nikāyehi atthañca kāraṇaṃ ākaḍḍhitvā ghanavassam vassanto cātuddīpakamahāmegho viya khandhadhātu-
āyatanabodhipakkhiyadhamme vibhajanto arahattakūṭena dhammakathaṃ kathetvā “bhante evaṃ arahattappattassa sukhaṃ hoti, arahattaṃ pattoyeva dukkhā muccati, sesajanā jātidukkhādīhi ceva nirayadukkhādīhi ca na parimuccanti”ti āha. Sādhu sāmaṇera, sukathito te paṭibhāṇo¹, idāni sarabhaññaṃ bhaṇāhīti. So sarabhaññaṃ bhaṇi. Aruṇe uggacchante sāmaṇerassa upaṭṭhākamanussā dve bhāgā ahesuṃ. Ekacce “na vata no ito pubbe evarūpo kakkhaḷo diṭṭhapubbo. Kathaṃ hi nāma evarūpaṃ dhammakathaṃ jānanto ettakaṃ kalam mātapituttāhāne ṭhatvā upaṭṭhahantānaṃ manussānaṃ ekampi dhammapadaṃ na kathesi”ti kujjhiṃsu. Ekacce “lābhā vata no, ye mayaṃ evarūpaṃ bhadantaṃ guṇaṃ vā aguṇaṃ vā ajānantāpi upaṭṭhahimha, idāni ca panassa santike dhammaṃ sotuṃ labhimhā”ti tussimṃsu.

Sammāsambuddhopi taṃ divasaṃ paccūsasamaye lokaṃ volokento Vanavāsītissassa upaṭṭhāke attano ñaṇajālassa anto pavitthe disvā “kiṃ nu kho bhavissati”ti āvajjento imamatthaṃ upadhāresi
“Vanavāsītissasāmaṇerassa upaṭṭhākā ekacce tuṭṭhā, ekacce kuddhā, mayhaṃ puttassa pana sāmaṇerassa kuddhā nirayabhāgino² bhavissanti, gantabbameva tattha mayā, mayi gate sabbepi te sāmaṇere mettacittaṃ katvā dukkhā muccissanti”ti. Tepi manussā bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā gāmaṃ gantvā maṇḍapaṃ kāretvā yāgubhattādīni sampādetvā āsanāni paññāpetvā saṃghassa āgamanamaggaṃ olokentā nisīdimṃsu. Bhikkhūpi sarīrapaṭijagganaṃ katvā bhikkhācāraṇelāya gāmaṃ piṇḍāya pavisantā sāmaṇeraṃ pucchiṃsu “kiṃ Tissa tvaṃ amhehi saddhiṃ gamissasi, udāhu pacchā”ti. Mama gamanavelāyameva gamissāmi, gacchatha tumhe bhanteti. Bhikkhū pattacīvaramādāya pavisimṃsu.

1. Padabhāṇo (Sī, Syā)

2. Nirayagāmino (Sī, Syā)

Satthā Jetavanasmimīyeva cīvaram pārupitvā pattamādāya ekacittakkhaṇeneva gantvā bhikkhūnam purato ṭhitameva attānam dassesi. “Sammāsambuddho āgato”ti sakalagāmo saṅkhubhitvā ekakolāhalo ahosi. Manussā udaggacittā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpetvā yāgum datvā khajjakam adamsu. Sāmaṇero bhatte anīṭṭhiteyeva antogāmaṃ pāvīsi. Gāmaṇāsino nīharitvā tassa sakkaccaṃ bhikkhaṃ adamsu. So yāpanamattaṃ gahetvā Satthu santikaṃ gantvā pattam upanāmesi. Satthā “āhara Tissā”ti hatthaṃ pasāretvā pattam gahetvā “passa Sāriputta tava sāmaṇerassa pattan”ti therassa dassesi. Thero Satthu hatthato pattam gahetvā sāmaṇerassa datvā “gaccha, attano pattaṭṭhāne nisīditvā bhattakiccaṃ karohī”ti āha.

Gāmaṇāsino Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisitvā Satthāraṃ vanditvā anumodanaṃ yācīmsu. Satthā anumodanaṃ karonto evamāha “lābhā vata vo upāsakā, ye tumhe attano kulūpakam sāmaṇeraṃ nissāya Sāriputtaṃ Moggallānaṃ Kassapaṃ Anuruddhanti asītimahāsāvake dassanāya labhatha, ahampi tumhākaṃ kulūpakameva nissāya āgato, Buddhadassanampi vo imam nissāyeva laddhaṃ, lābhā vo, suladdhaṃ vo”ti. Manussā cintayīmsu “aho amhākaṃ lābhā, Buddhānañceva bhikkhusaṅghassa ca ārādhanasamatthaṃ amhākaṃ ayyam dassanāya labhāma, deyyadhammañcassa dātuṃ labhāmā”ti sāmaṇerassa kuddhā manussā tussīmsu. Tuṭṭhā manussā bhiyyoso mattāya pasīdiṃsu. Anumodanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇīmsu. Satthā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Manussā Satthāraṃ anugantvā vanditvā nivattiṃsu. Satthā sāmaṇerena saddhiṃ samadhurena gacchanto “sāmaṇera ayaṃ padeso konāmo, ayaṃ padeso konāmo”ti pubbe tassa upāsakena dassitapadese pucchanto agamāsi. Sāmaṇeropi “bhante ayaṃ itthannāmo, ayaṃ itthannāmo”ti ācikkhamānova agamāsi. Satthā tassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā pabbatamatthakaṃ abhiruhi. Tattha ṭhitānaṃ pana mahāsamuddo paññāyati. Satthā sāmaṇeraṃ pucchi “Tissa pabbatamatthake ṭhito ito cito ca oloketvā kiṃ passasī”ti. Mahāsamuddaṃ bhanteti. Mahāsamuddaṃ disvā kiṃ cintesīti. “Mama dukkhitakāle rodantassa catūhi mahāsamuddehi

atirekatarena assunā bhavitabban”ti idaṃ bhante cintesinti. Sādhū sādhū Tissa, evametaṃ. Ekekassa hi sattassa dukkhitakāle paggharita-assūni catūhi mahāsamuddehi atirekatarānevāti. Idañca pana vatvā imaṃ gāthamāha—

“Catūsu samuddesu jalaṃ parittakaṃ,
Tato bahuṃ assujalaṃ anappakaṃ.
Dukkheṇa phuṭṭhassa narassa socanā¹,
Kiṃ kāraṇā samma tuvaṃ pamajjasi”ti.

Atha naṃ puna pucchi “Tissa kahaṃ vasasi”ti. Imasmiṃ pabbhāre bhanteti. Tattha pana vasanto kiṃ cintesi. “Mayā marantena imasmiṃ ṭhāne katassa sarīranikkhepassa paricchedo natthi”ti cintesiṃ bhanteti. “Sādhū sādhū Tissa, evametaṃ. Imesañhi sattānaṃ pathaviyaṃ nipajjitvā amataṭṭhānaṃ nāma natthi”ti vatvā—

“Upasāḷakanāmāni, sahaṣṣāni catuddasa.
Asmiṃ padese daḍḍhāni, natthi loke anāmataṃ.
Yamhi saccañca dhammo ca, ahimsā saṃyamo damo.
Etaṃ ariyā sevanti, etaṃ loke anāmatan”ti²—

Imaṃ Dukanipāte **Upasāḷakajātakaṃ** kathesi. Iti pathaviyaṃ sarīranikkhepaṃ katvā marantesu sattesu amatapubbapadese marantā nāma natthi, Ānandattherasadiṣā pana amatapubbapadese parinibbāyanti.

Ānandatthero kira vīsavassasatikakāle āyusañkhāraṃ olokento parikkhīṇabhāvaṃ ñatvā “ito sattame divase parinibbāyissāmi”ti ārocesi. Taṃ pavattiṃ sutvā Rohiṇīnadiyā ubhayatīravāsikesu manussesu orimatīravāsikā “mayaṃ therassa bahūpakārā, amhākaṃ santike parinibbāyissati”ti vadiṃsu. Paratīravāsikāpi “mayaṃ therassa bahūpakārā, amhākaṃ santike parinibbāyissati”ti vadiṃsu. Thero tesāṃ vacanaṃ sutvā “ubhayatīravāsino mayhaṃ upakārā, ime nāma anupakārāti na sakkā vattuṃ, sacāhaṃ

1. Socato (Syā)

2. Khu 5. 41 piṭṭhe.

orimatīre parinibbāyissāmi, paratīravāsino dhātugahaṇatthaṃ tehi saddhiṃ kalahaṃ karissanti. Sace paratīre parinibbāyissāmi, orimatīravāsinopi tathā karissanti, kalaho uppajjamānopi maṃ nissāyeva uppajjissati, vūpasamamānopi maṃ nissāyeva vūpasamissatī”ti cintetvā “orimatīravāsinopi mayhaṃ upakārā, paratīra vāsinopi mayhaṃ upakārā, anupakārāpi nāma natthi, orimatīravāsino orimatīreyeva sannipatantu, paratīravāsinopi paratīreyevā”ti āha. Tato sattame divase majjhenadiyā sattatālappamāṇe ākāse pallaṅkena nisīditvā mahājanassa dhammaṃ kathetvā “mama sarīraṃ majjhe bhijjivā eko bhāgo orimatīre patatu, eko bhāgo paratīre”ti adhiṭṭhāya yathānisinnova tejodhātuṃ samāpajji, jālā uṭṭhahimsu. Sarīraṃ majjhe bhijjivā eko bhāgo orimatīre pati, eko bhāgo paratīre. Tato mahājano paridevi, pathavi-undriyanasaddo viya ārodanasaddo ahosi. Satthu parinibbāne ārodanasaddatopi kāruṇṇātaro ahosi. Manussā cattāro māse rodantā paridevantā “Satthu pattacīcaraggāhake tiṭṭhante Satthu ṭhitakālo viya no ahosi, idāni no Satthā parinibbuto”ti vippalapantā viravantā vicarimsūti.

Puna Satthā sāmaṇeraṃ pucchi “Tissa imasmiṃ vanasaṇḍe dīpi-ādīnaṃ saddena bhāyasi, na bhāyasi”ti. “Na bhāyāmi Bhagavā, apica kho pana me etesaṃ saddaṃ sutvā vanarati nāma uppajjati”ti vatvā saṭṭhimattāhi gāthāhi vanavaṇṇanaṃ nāma kathesi. Atha naṃ Satthā “Tissā”ti āmantesi. Kiṃ bhanteti. Mayaṃ gacchāma, tvaṃ gamissasi, nivattissasīti. Mayhaṃ upajjhāye maṃ ādāya gacchante gamissāmi, nivattente nivattissāmi bhanteti. Satthā bhikkhusaṃghena saddhiṃ pakkāmi. Sāmaṇerassa pana nivattitumeva ajjhāsayo, thero taṃ ṇatvā “Tissa sace nivattitukāmo, nivattā”ti āha. So Satthāraṇca bhikkhusaṃghaṇca vanditvā nivatti. Satthā Jetavanameva agamāsi.

Bhikkhūnaṃ dhammasabhāyaṃ kathā udapādi “aho vata Vanavāsītissasāmaṇero dukkaraṃ karoti, paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāyassa ṇātakā sattasu maṅgalesu pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ appodakamadhupāyasameva adaṃsu, pabbajitakāle antovihāre Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa satta divasāni

appodakamadhupāyasameva adaṃsu. Pabbajitvā aṭṭhame divase antogāmaṃ pavisanto dvīheva divasehi sāṭakasahassena saddhiṃ piṇḍapātasahassaṃ labhi, punekadivasaṃ kambalasahassaṃ labhi. Itissa idha vasanakāle mahālābhasakkāro uppajji, idāni evarūpaṃ lābhasakkāraṃ chaḍḍetvā araṇṇaṃ pavisitvā missakāhārena yāpeti, dukkarakārako vata Tissasāmaṇero”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “āma bhikkhave, lābhūpanisā nāmesā aññā, nibbānagāminī paṭipadā aññā. ‘Evaṃ lābhaṃ labhissāmi’ti hi āraṇṇikādidhutaṅgasamādānavasena lābhūpanisaṃ rakkhantassa bhikkhuno cattāro apāyā vivaḍadvārā eva tiṭṭhanti, nibbānagāminiyā pana paṭipadāya uppannaṃ lābhasakkāraṃ pahāya araṇṇaṃ pavisitvā ghaṭento vāyamanto arahattaṃ gaṇhātī”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

75. “Aññā hi lābhūpanisā, aññā nibbānagāminī.

Evametam abhiññāya, bhikkhu Buddhassa sāvako.

Sakkāraṃ nābhinandeyya, vivekamanubrūhaye”ti.

Tattha aññā hi lābhūpanisā, aññā nibbānagāminīti lābhūpanisā nāmesā aññā eva, aññā nibbānagāminī paṭipadā. Lābhuppādakena hi bhikkhunā thokaṃ akusalakammaṃ kātuṃ vaṭṭati, kāyavaṅkādinī kātābbāni honti. Yasmiṃ hi kāle kāyavaṅkādisu kiñci karoti, tadā lābho uppajjati. Pāyasapātiyaṃ hi vaṅkaṃ akatvā ujukameva hatthaṃ otāretvā ukkhipantassa hattho makkhitamattakova hoti, vaṅkaṃkatvā otāretvā ukkhipantassa pana pāyasapiṇḍaṃ uddharantova nikkhamati, evaṃ kāyavaṅkādinī karaṇakāleyeva lābho uppajjati. Ayaṃ adhammikā lābhūpanisā nāma. Upadhisampadā cīvaradhāraṇaṃ bāhusaccaṃ parivāro araṇṇavāsoti evarūpehi pana kāraṇehi uppanno lābho dhammiko nāma hoti. Nibbānagāminiṃ paṭipadaṃ pūrentena pana bhikkhunā kāyavaṅkādinī pahātabbāni. Anandheneva andhena viya, amūgeneva mūgena viya, abadhireneva badhirena viya bhavitum vaṭṭati. Asaṭhena amāyena bhavitum vaṭṭati. **Evametanti** etaṃ lābhuppādanaṃ paṭipadañca nibbānagāminiṃ paṭipadañca evaṃ ñatvā sabbesaṃ saṅkhatāsaṅkhatadhammānaṃ

bujjhaṇaṭṭhena **Buddhassa** savanante jātaṭṭhena ovādānusāsaniṃ vā savanaṭṭhena **sāvako bhikkhu** adhammikaṃ catupaccayasakkāraṃ nābhinandeyya, na ceva dhammikaṃ paṭikkoseyya, kāyavivekādikāṃ **vivekaṃ anubrūhaye**. Tattha **Kāyavivekoti** kāyassa ekībhāvo. **Cittavivekoti** aṭṭha samāpattiyo. **Upadhivivekoti** nibbānaṃ. Tesu kāyaviveko gaṇasaṅgaṇikaṃ vinodeti, cittaviveko kilesasaṅgaṇikaṃ vinodeti, upadhiviveko saṅkhārasaṅgaṇikaṃ vinodeti. Kāyaviveko cittavivekassa paccayo hoti, cittaviveko upadhivivekassa paccayo hoti. Vuttampihetaṃ—

Kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṃ nekkhammābhiratānaṃ,
cittaviveko ca parisuddhacittānaṃ paramavodānappattānaṃ,
upadhiviveko ca nirupadhīnaṃ puggalānaṃ visaṅkhāragatānanti¹.

Imaṃ tividhampi vivekaṃ brūheyya vaḍḍheyya, upasampajja vihareyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Vanavāsītissasāmaṇeravatthu pannarasamaṃ.

Bālavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcamo vaggo.

1. Khu 7. 265 piṭṭhe Mahāniddese.

6. Paṇḍitavagga

1. Rādhatheravatthu

Nidhīnaṃva pavattāraṃti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto āyasmantaṃ Rādhatheraṃ ārabha kathesi.

So kira gihikāle Sāvattiyaṃ duggatabrāhmaṇo ahosi. So “bhikkhūnaṃ santike jīviṣṣāmi”ti cintetvā vihāraṃ gantvā appaharitakaṃ karonto pariveṇaṃ sammajjanto mukhadhovanādīni dadanto antovihāreyeva vasi. Bhikkhūpi naṃ saṅgaṇhimsu, pabbājetuṃ pana na icchanti. So pabbajjaṃ alabhamāno kiso ahosi. Athekadivasāṃ Satthā paccūsakāle lokaṃ volokento taṃ brāhmaṇaṃ disvā “kiṃ nukho”ti upadhārento “arahā bhavissatī”ti ṇatvā sāyanaśamaye vihāracārikaṃ caranto viya brāhmaṇassa santikaṃ gantvā “brāhmaṇa kiṃ karonto vicarasi”ti āha. Bhikkhūnaṃ vattapaṭivattaṃ karonto bhanteti. Labhasi nesaṃ santikā saṅgahanti. Āma bhante, āhāramattaṃ labhāmi, na pana maṃ pabbājentīti. Satthā etasmiṃ nidāne bhikkhusaṃghaṃ sannipātāpetvā tamatthaṃ pucchitvā “bhikkhave atthi koci imassa brāhmaṇassa adhikāraṃ saratī”ti¹ pucchi. Sāriputtatthero “ahaṃ bhante sarāmi, ayaṃ me Rājagahe piṇḍāya carantassa attano abhihaṭaṃ kaṭacchubhikkhaṃ dāpesi, imamaśsaṃ adhikāraṃ sarāmi”ti āha. So Satthārā “kiṃ pana te Sāriputta evaṃ katūpakāraṃ dukkhato mocetuṃ na vaṭṭatī”ti vutte “sādhu bhante, pabbājessāmi”ti taṃ brāhmaṇaṃ pabbājesi. Tassa bhattagge āsanapariyante āsanaṃ pāpuṇāti, yāgubhattādīhihi kilamati. Thero taṃ ādāya cārikaṃ pakkāmi, abhikkhaṇaṃ ca naṃ “idaṃ te kattabbaṃ, idaṃ te na kattabbaṃ”ti ovadi anusāsi. So suvaco ahosi padakkhiṇaggaḥ. Tasmā yathā nusiṭṭhaṃ paṭipajjamāno katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi.

Thero taṃ ādāya Satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdi. Atha naṃ Satthā paṭisanthāraṃ katvā āha “suvaco nu kho Sāriputta te

1. Sarantoti (Sī, Syā) vi 3. 70 piṭṭhe vitthāro.

antevāsiko”ti. Āma bhante, ativiya suvaco, kismiñci dose vuccamāne na kuddhapubboti. Sāriputta evarūpe saddhivihārike labhanto kittake gaṇheyyāsīti. Bhante bahukepi gaṇheyyamevāti. Athekadivasam dhammasabhāya katham samuṭṭhāpesum “Sāriputtatthero kira kataññū katavedī, kaṭacchubhikkhāmattam upakāram saritvā Duggatabrahmaṇam pabbājesi. Theropi ovādakkhamo ovādakkhamameva labhī”ti. Satthā tesam katham sutvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Sāriputto kataññū katavedīyevā”ti vatvā tamattham pakāsetum—

“Alīnacittam nissāya, pahaṭṭhā mahatī camū.

Kosalam senā’santuṭṭham, jīvaggāham agāhayi.

Evam nissayasampanno, bhikkhu āraddhavīriyo.

Bhāvayaṁ kusalam dhammam, yogakkhemassa pattiya.

Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṁyojanakkhayan”ti¹—

Imam Dukaniṭṭhāte **Alīnacittajātakam** vitthāretvā kathesi. Tadā kira vaḍḍhakīhi pādassa arogakaraṇabhāvena katam attano upakāram ñatvā sabbasetassa hatthipotakassa dāyako ekacāriko hatthī Sāriputtatthero ahoṣīti evam theram ārabba jātakam kathetvā Rādhatheram ārabba “bhikkhave bhikkhunā nāma Rādhena viya suvacena bhavitabbaṁ, dosaṁ dassetvā ovādiyamānenapi na kujjhitabbaṁ, ovādadāyako pana nidhi-ācikkhaṇako viya daṭṭhabbo”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammam desento imam gāthamāha—

76. “Nidhīnamva pavattāram, yaṁ passe vajjadassinam.

Niggayhavādim medhāvim, tādisaṁ paṇḍitam bhaje.

Tādisaṁ bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo”ti.

Tattha **nidhīnanti** tattha tattha nidahitvā ṭhapitānam hiraññasuvaṇṇādipūrānam nidhikumbhīnam. **Pavattāranti** kicchajīvike duggatamanusse anukampaṁ katvā “ehi, sukhena jīvanūpāyaṁ dassessāmī”ti nidhiṭṭhānam netvā hattham pasāretvā “imam gahetvā sukhena jīvā”ti ācikkhitāram² viya. **Vajjadassinanti** dve vajjadassinno “iminā nam asāruppena vā khalitena vā saṁghamajjhe niggaṇhissāmī”ti

1. Khu 5. 37 piṭṭhe.

2. Ācikkhātāram (Si)

randhagavesako ca, aññātaṃ ñāpanatthāya ñātaṃ anuggahaṇatthāya
 sīlādīnamassa vuddhikāmatāya taṃ taṃ vajjaṃ olokanena
 ullumpanasabhāvasaṇṭhito ca. Ayaṃ idha adhippeto. Yathā hi
 duggatamanusso “imaṃ gaṇhāhī”ti tajjetvāpi pothetvāpi nidhiṃ dassente
 kopaṃ na karoti, pamudito eva hoti, evameva evarūpe puggale asāruppaṃ
 vā khalitaṃ vā disvā ācikkhante kopo na kātabbo, tuṭṭheneva bhavitabbaṃ,
 “bhante mahantaṃ vo kammaṃ kataṃ, mayhaṃ ācariyupajjhāyaṭṭhāne
 ṭhatvā ovađantehi punapi maṃ vadeyyāthā”ti pavāretabbameva.

Niggayhavāditi ekacco hi saddhivihārikādīnaṃ asāruppaṃ vā khalitaṃ vā
 disvā “ayaṃ me mukhodakadānādīhi sakkaccaṃ upaṭṭhahati, sace naṃ
 vakkhāmi, na maṃ upaṭṭhahissati, evaṃ me parihāni bhavissatī”ti vattum
 avisahanto na niggayhavādi nāma hoti. So imasmim sāsane kacavaraṃ
 ākirati. Yo pana tathārūpaṃ vajjaṃ disvā vajjānurūpaṃ tajjento paṇāmento
 daṇḍakammaṃ karonto viharā taṃ nīharanto sikkhāpeti, ayaṃ niggayhavādi
 nāma seyyathāpi Sammāsambuddho. Vuttañhetā “niggayha niggayhāhaṃ
 Ānanda vakkhāmi, pavayha pavayha Ānanda vakkhāmi, yo sāro so
 ṭhassatī”ti¹. **Medhāvinti** dhammojapaññāya samannāgataṃ. **Tādisanti**
 evarūpaṃ **paṇḍitaṃ** bhajeyya payirupāseyya. Tādisaṇhi ācariyaṃ
bhajamānassa antevāsikassa **seyyo hoti, na pāpiyo** vaḍḍhiyeva hoti, no
 parihānīti.

Desanāpariyosāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Rādhattheravatthu paṭhamāṃ.

2. Assajipunabbasukavatthu

Ovadeyyānusāseyyāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
 Assajipunabbasukabhikkhū ārabba kathesi. Desanā pana Kīṭāgirisim
 samuṭṭhitā.

Te kira dve bhikkhū kiñcāpi aggasāvakānaṃ saddhivihārikā, alajjino
 pana ahesum pāpabhikkhū. Te pāpakehi attano parivārehi pañcahi

1. Ma 3. 159 piṭṭhe.

bhikkhusatehi saddhiṃ Kīṭāgirismiṃ viharantā “mālāvacchaṃ ropentipi ropāpentipī”ti-ādikaṃ¹ nānappakāraṃ anācāraṃ karontā kuladūsakakammaṃ katvā tato uppannehi paccayehi jīvikam kappentā taṃ āvāsaṃ pesalānaṃ bhikkhūnaṃ anāvāsaṃ akaṃsu. Satthā taṃ pavattim sutvā tesaṃ pabbājanīyakammakaraṇatthāya saparivāre dve aggasāvake āmantetvā “gacchatha Sāriputtā, tesu ye tumhākaṃ vacanaṃ na karonti, tesaṃ pabbājanīyakammaṃ karotha, ye pana karonti, te ovadatha anusāsatha. Ovadanto hi anusāsanto apaṇḍitānaṃyeva appiyo hoti amanāpo, paṇḍitānaṃ pana piyo hoti manāpo”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

77. “Ovadeyyānusāseyya, asabbhā ca nivāraye.

Sataṃ hi so piyo hoti, asataṃ hoti appiyo”ti.

Tattha **ovadeyyā**ti uppanne vatthusmiṃ vadanto ovadati nāma, anuppanne vatthusmiṃ “āyasopi te siyā”ti-ādivasena anāgataṃ dassento anusāsati nāma. Sammukhā vadanto ovadati nāma, parammukhā dūtaṃ vā sāsaṇaṃ vā pesento anusāsati nāma. Sakim vadanto ovadati nāma, punappunaṃ vadanto anusāsati nāma. Ovadanto eva vā anusāsati nāmāti evaṃ ovadeyya anusāseyya. **Asabbhā cā**ti akusaladhammā ca nivāreyya, kusalaadhamme patiṭṭhāpeyyāti attho. **Sataṃ hi so piyo hotī**ti so evarūpo puggalo Buddhādīnaṃ sappurisānaṃ piyo hoti. Ye pana adiṭṭhadhammā avitiṇṇaparalokā āmisacakkhukā jīvikatthāya pabbajitā, tesaṃ **asataṃ** so ovādako anusāsako, “na tvaṃ amhākaṃ upajjhāyo, na ācariyo, kasmā amhe ovadasī”ti evaṃ mukhasattīhi vijjhantānaṃ appiyo hotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti. Sāriputtamoggallānāpi tattha gantvā te bhikkhū ovadimsu anusāsimsu. Tesu ekacce ovādaṃ sampañicchitvā sammā vattimsu, ekacce vibbhamimsu, ekacce pabbājanīyakammaṃ pāpuṇimsūti.

Assajipunabbasukavatthu dutiyaṃ.

1. Vi 1. 274; Vi 4. 22 piṭṭhesu.

3. Channattheravatthu

Na bhaje pāpake mitteti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto Channattheram ārabba kathesi.

So kira āyasmā “aham amhākam ayyaputtena saddhiṃ mahābhinikkhamanam nikkhanto tadā aññaṃ ekampi na passāmi, idāni pana ‘aham Sāriputto nāma, aham Moggallāno nāma, mayam aggasāvakaṃhā’ti vatvā ime vicaranti”ti dve aggasāvake akkosati. Satthā bhikkhūnam santikā tam pavattim sutvā Channattheram pakkosāpetvā ovadati. So tamkhaṇeyeva tuṇhī hutvā puna gantvā there akkosatiyeva. Evaṃ yāvatatiyam akkosantaṃ pakkosāpetvā Satthā ovaḍitvā “Channa dve aggasāvaka nāma tuyham kalyāṇamittā uttamapurisā, evarūpe kalyāṇamitte sevassu bhajassū”ti vatvā dhammam desento imam gāthamāha—

78. “Na bhaje pāpake mitte, na bhaje purisādhame.

Bhajetha mitte kalyāṇe, bhajetha purisuttame”ti.

Tassattho—kāyaduccaritādi-akusalakammābhiratā **pāpamittā** nāma. Sandhicchedanādike vā ekavīsati-anesanādibhede vā aṭṭhāne niyojakā **purisādhamā** nāma. Ubhopi vā ete pāpamittā ceva purisādhamā ca, te na bhajeyya na payirupāseyya. Viparītā pana kalyāṇamittā ceva sappurisā ca, te bhajetha payirupāsethāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Channatthero pana tam ovādam sutvāpi purimanayeneva bhikkhū akkosati paribhāsati. Punapi Satthu ārocesum. Satthā “bhikkhave mayi dharante Channam sikkhāpetum na sakkhissatha, mayi pana parinibbute sakkhissatha”ti vatvā parinibbānakāle āyasmatā Ānandena “bhante katham Channatthere amhehi paṭipajjitabban”ti vutte “Ānanda Channassa bhikkhuno brahmadaṇḍo dātabbo”ti āṇāpesi. So Satthari parinibbute Ānandattherena ārocitaṃ¹ brahmadaṇḍam sutvā dukkhī dummano tikkhattum mucchito patitvā

1. Āropitam (Syā) Vi 4. 487 piṭṭhe vitthāro.

“Mā maṃ bhante nāsayitthā”ti yācitvā sammā vattaṃ pūrento na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇīti.

Channattheravatthu tatiyaṃ.

4. Mahākappinattheravatthu

Dhammapīti sukhaṃ setīti imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ Satthā Jetavane viharanto Mahākappinattheraṃ ārabba kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbī kathā—atīte kira āyasmā Mahākappino Padumuttarabuddhassa pādamūle katābhinihāro saṃsāre saṃsaranto Bārāṇasito avidūre ekasmiṃ Pesakāragāme jeṭṭhakapesakāro hutvā nibbatti. Tadā saḥassamattā Paccekabuddhā aṭṭha māse Himavante vasitvā vassike cattāro māse janapade vasanti. Te ekavāraṃ Bārāṇasiyā avidūre otaritvā “senāsanakaraṇatthāya hatthakammaṃ yācathā”ti rañño santikaṃ aṭṭha Paccekabuddhe paṇiṃsu. Tadā pana rañño vappamaṅgalakālo hoti. So “Paccekabuddhā kira āgatā”ti sutvā tasmīṃ khaṇe nikkhamitvā āgatakāraṇaṃ pucchitvā “ajja bhante okāso natthi, sve amhākaṃ vappamaṅgalaṃ, tatiyadivase karissāmi”ti vatvā Paccekabuddhe animantetvāva pāvīsi. Paccekabuddhā “aññattha gamissāmā”ti pakkamiṃsu. Tasmīṃ khaṇe jeṭṭhapesakārassa bhariyā kenacideva karaṇīyena Bārāṇasiṃ gacchanti te Paccekabuddhe disvā vanditvā “kiṃ bhante avelāya ayyā āgatā”ti pucchitvā ādito paṭṭhāya kathesuṃ. Taṃ pavattiṃ sutvā saddhāsampannā ñāṇasampannā itthi “sve bhante amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti nimantesi. Bahukā mayaṃ bhaginīti. Kittakā bhanteti. Saḥassamattāti. “Bhante imasmiṃ gāme saḥsapesakārā vasimha¹, ekeko ekekassa bhikkhaṃ dassati, bhikkhaṃ adhivāsetha, ahameva vo vasanaṭṭhānampi kāressāmi”ti āha. Paccekabuddhā adhivāsayaṃsu.

Sā gāmaṃ pavisitvā ugghosesi “ahaṃ saḥassamatte Paccekabuddhe disvā nimantayim, ayyānaṃ nisīdanaṭṭhānaṃ saṃvidahatha, yāgubhattādīni

1. Saḥassamattāva sippikā (Sī)

sampādethā”ti. Gāmamajjhe maṇḍapaṃ kāretvā āsanāni paññāpetvā punadivase Paccekabuddhe nisīdāpetvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā bhattakiccāvasāne tasmim gāme sabbā itthiyo ādāya tāhi saddhim Paccekabuddhe vanditvā “bhante temāsaṃ vasanatthāya paṭiññaṃ dethā”ti tesam paṭiññaṃ gahetvā puna gāme ugghosesi “ammatātā ekekakulato ekeko puriso pharasuvāsi-ādīni gahetvā araṇṇaṃ pavisitvā dabbasambhāre āharitvā ayyānaṃ vasanatthānaṃ karotū”ti. Gāmavāsino tassāyeva vacanaṃ sutvā¹ ekeko ekekaṃ katvā saddhim rattiṭṭhānadivāṭṭhānehi paṇṇasālasahassaṃ kāretvā attano attano paṇṇasālāyaṃ vassūpagate Paccekabuddhe “ahaṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahissāmi, ahaṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahissāmi”ti upaṭṭhahimsu. Vassaṃvuṭṭhakāle “attano attano paṇṇasālāya vassaṃvuṭṭhānaṃ Paccekabuddhānaṃ cīvarasātake sajjethā”ti samādapetvā ekekassa sahasasahasamūlaṃ cīvaraṃ dāpesi. Paccekabuddhā vuṭṭhavassā anumodanaṃ katvā pakkamimsu.

Gāmavāsinopi idaṃ puññakammaṃ katvā ito cutā Tāvatisabhavane nibbattitvā Gaṇadevaputtā nāma ahesuṃ. Te tattha dibbasampattiṃ anubhavitvā Kassapasammāsambuddhakāle Bārāṇasiyaṃ kuṭumbikagehesu nibbattimsu. Jeṭṭhakapesakāro jeṭṭhakakuṭumbikassa putto ahosi. Bhariyāpissa jeṭṭhakakuṭumbikasseva dhītā ahosi. Tā sabbāpi vayappattā parakulaṃ gacchantiyo tesam tesāmyeva gehāni agamimsu. Athekadivasaṃ vihāre dhammassavanaṃ saṅghuṭṭhaṃ. “Satthā dhammaṃ desessati”ti sutvā sabbepi te kuṭumbikā “dhammaṃ sossāmā”ti bhariyāhi saddhim vihāraṃ agamimsu. Tesam vihāramajjhaṃ pavitṭhakkhaṇe vassaṃ utṭhahi. Yesam kulūpakā vā ñātisāmaṇerādayo vā atthi, te tesam pariveṇāni pavisimsu. Te pana tathārūpānaṃ natthitāya katthaci² pavisitum avisahantā vihāramajjheyeva aṭṭhaṃsu. Atha ne jeṭṭhakakuṭumbiko āha “passatha amhākaṃ vippakāraṃ, kulaputtehi nāma ettakena lajjitum yuttan”ti. Ayya kiṃ pana karomāti. Mayaṃ vissāsikaṭṭhānassa abhāvena imaṃ vippakāraṃ pattā,

1. Tassā ovāde ṭhatvā (Sī), tassā vacane ṭhatvā (Syā)

2. Yesam pana tathārūpānaṃ natthi, te yattha katthaci (Ka)

sabbe dhanam samharitvā pariveṇam karomāti. “Sādhu ayyā”ti jeṭṭhako sahasam adāsi, sesā pañca pañca satāni. Itthiyo aḍḍhateyyāni aḍḍhateyyāni satāni. Te taṃ dhanam samharitvā sahasakūṭāgāraparivāram Satthu vasanatthāya mahāpariveṇam nāma ārabhimso. Navakammassa mahantatāya dhane appahonte pubbe dinnadhanato puna upaḍḍhūpaḍḍham adamsu. Niṭṭhite pariveṇe vihāramaham karontā Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa sattāham mahādānam datvā vīsatiyā bhikkhusahassānam cīvarāni sajjimsu.

Jeṭṭhakakuṭumbikassa pana bhariyā sabbehi samānam¹ akatvā attano paññāya ṭhitā “atirekataram katvā Satthāram pūjessāmi”ti anojapupphavaṇṇena sahasamūlena sāṭakena saddhim anojapupphacaṅkoṭakam gahetvā anumodanakāle Satthāram anojapupphehi pūjetvā taṃ sāṭakam Satthu pādamūle ṭhapetvā “bhante nibbattanibbattaṭṭhāne anojapupphavaṇṇamyeva me sarīram hotu, Anojā eva ca me nāmam hotū”ti patthanam paṭṭhapesi. Satthā “evam hotū”ti anumodanam akāsi. Te sabbepi yāvatāyukam ṭhatvā tato cutā devaloke nibbattitvā imasmim Buddhuppāde devalokā cavitvā jeṭṭhakakuṭumbiko Kukkuṭavatīnagare rājakule nibbattitvā vayappatto Mahākappinarājā nāma ahosi, sesā amaccakule nibbattimsu. Jeṭṭhakakuṭumbikassa bhariyā Maddaraṭṭhe Sāgalanagare rājakule nibbatti, anojapupphavaṇṇamevassā sarīram ahosi, **Anojāt**vevassā nāmam karimsu. Sā vayappattā Mahākappinarañño geham gantvā Anojādevī nāma ahosi. Sesitthiyopi amaccakulesu nibbattitvā vayappattā tesamyeva amaccaputtānam gehāni agamsu. Te sabbe rañño sampattisadisam sampattim anubhavimsu. Yadā rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito hatthim abhiruhitvā vicari, tadā tepi tatheva vicaranti. Tasmim assena vā rathena vā vicarante tepi tatheva vicaranti. Evam te ekato hutvā katānam puññānam ānubhāvena ekatova sampattim anubhavimsu. Rañño pana balo, balavāhano², puppho, pupphavāhano, supattoti pañca assā honti. Rājā tesu supattam assam sayam ārohati, itare cattāro assārohanam sāsanāhāraṇatthāya adāsi. Rājā te pātova bhojetvā

1. Samabhāgikam (Syā)

2. Vālo vālavāhano (Si)

“Gacchatha dve vā tīṇi vā yojanāni āhiṇḍitvā Buddhassa vā dhammassa vā saṅghassa vā uppannabhāvaṃ ñatvā mayhaṃ sukkasāsaṇaṃ āharathā”ti pesesi. Te catūhi dvārehi nikkhamitvā tīṇi yojanāni āhiṇḍitvā sāsanaṃ alabhitvā paccāgacchanti.

Athekadivasam rājā supattam assam āruyha amaccasahassaparivuto uyyānaṃ gacchanto kilantarūpe pañcasatavāṇijake nagaram pavisante disvā “ime addhānakilantā, addhā imesaṃ santikā ekaṃ bhaddakaṃ sāsanaṃ sossāmī”ti te pakkosāpetvā “kuto āgacchathā”ti pucchi. Atthi deva ito vīsatiyojanasatamatthake Sāvatti nāma nagaram, tato āgacchāmāti. Atthi pana vo padese kiñci sāsanaṃ uppannanti. Deva aññaṃ kiñci natthi, Sammāsambuddho pana uppannoti. Rājā tāvadeva pañcavaṇṇāya pītiyā phuṭṭhasarīro kiñci sallakkhetum asakkonto muhuttaṃ vītināmetvā “tātā kiṃ vadethā”ti pucchi. Buddho deva uppannoti. Rājā dutiyampi tatiyampi tatheva vītināmetvā catutthe vāre “kiṃ vadetha tātā”ti pucchitvā “buddho deva uppanno”ti vutte “tātā vo satasahassaṃ dadāmī”ti vatvā “aññaṃ kiñci sāsanaṃ atthī”ti pucchi. Atthi deva, dhammo uppannoti. Rājā tampi sutvā purimanayeneva tayo vāre vītināmetvā catutthe vāre “dhammo uppanno”ti vutte “idhāpi vo satasahassaṃ dammī”ti vatvā “aparampi sāsanaṃ atthi tātā”ti pucchi. Atthi deva, saṅgharatanam uppannanti. Rājā tampi sutvā tayo vāre vītināmetvā catutthe vāre “saṅgho”ti pade vutte “idhāpi vo satasahassaṃ dammī”ti vatvā amaccasahassaṃ oloketvā “tātā kiṃ karissathā”ti pucchi. Deva tumhe kiṃ karissathāti. Aham tātā “Buddho uppanno, dhammo uppanno, saṅgho uppanno”ti sutvā na puna nivattissāmi, Satthāraṃ uddissa gantvā tassa santike pabbajissāmīti. Mayampi deva tumhehi saddhiṃ pabbajissāmāti. Rājā suvaṇṇapaṭṭe akkharāni likhāpetvā vāṇijake āha “Anojā nāma devī tumhākaṃ tīṇi satasahassāni dassati, evaṇca pana naṃ vadeyyātha ‘rañña kira te issariyaṃ vissatṭhaṃ, yathāsukhaṃ sampattiṃ paribhuñjāhī’ti, sace pana vo ‘rājā kahan’ti pucchati, ‘Satthāraṃ uddissa pabbajissāmīti vatvā gato’ti āroceyyāthā”ti. Amaccāpi attano attano bhariyānaṃ tatheva sāsanaṃ

pahiṇimsu. Rājā vāṇijake uyyojetvā assaṃ abhiruyha
amaccasahassaparivuto taṃ khaṇaṃyeva nikkhami.

Satthāpi taṃ divasaṃ paccūsakāle lokaṃ volokento
Mahākappinarājānaṃ saparivāraṃ disvā “ayaṃ Mahākappino vāṇijakānaṃ
santikā tiṇṇaṃ ratanānaṃ uppanabhāvaṃ sutvā tesāṃ vacanaṃ tīhi
satasahassemi pūjetvā rajjaṃ pahāya amaccasahassemi parivuto maṃ uddissa
pabbajitukāmo sve nikkhamissati, so saparivāro saha paṭisambhidāhi
arahattaṃ pāpuṇissati, paccuggamanamassa karissāmi”ti punadivase
cakkavattī viya khuddakagāmaabhojakaṃ paccuggacchanto sayameva
pattacīvaraṃ gahetvā vīsayojanasataṃ maggaṃ paccuggantvā
Candabhāgāya nadiyā tīre nigrodharukkhamūle chabbaṇṇarasmiyo
vissajjento nisīdi. Rājāpi āgacchanto ekaṃ nadiṃ patvā “kā nāmesā”ti
pucchi. Aparacchā¹ nāma devāti. Kimassā parimāṇaṃ tātāti. Gambhīrato
gāvutaṃ, puthulato dve gāvutāni devāti. Atthi panettha nāvā vā uḷumpo vāti.
Natthi devāti. “Nāvādīni olokente amhe jāti jaraṃ upaneti, jarā maraṇaṃ.
Ahaṃ nibbematiko hutvā tīpi ratanāni uddissa nikkhanto, tesāṃ me
ānubhāvena imaṃ udakaṃ udakaṃ viya mā aho”ti tiṇṇaṃ ratanānaṃ
guṇaṃ āvajjetvā “itipi so Bhagavā Arahāṃ Sammāsambuddho”ti
Buddhānussatiṃ anussaranto saparivāro assasahassena udakapiṭṭhiṃ
pakkhandi. Sindhavā piṭṭhipāsāṇe viya pakkhandimsu. Khurānaṃ aggā
neva² temimsu.

So taṃ uttaritvā purato gacchanto aparampi nadiṃ disvā “ayaṃ kā
nāmā”ti pucchi. Nīlavāhinī³ nāma devāti. Kimassā parimāṇanti.
Gambhīratopi puthulatopi aḍḍhayajanaṃ devāti. Sesāṃ purimasadisameva.
Taṃ pana nadiṃ disvā “svākkhāto Bhagavatā dhammo”ti dhammānussatiṃ
anussaranto pakkhandi. Tampi atikkamitvā gacchanto aparampi nadiṃ disvā
“ayaṃ kā nāmā”ti pucchi. Candabhāgā nāma devāti. Kimassā parimāṇanti.
Gambhīratopi puthulatopi yojanaṃ devāti. Sesāṃ purimasadisameva.

1. Aravacchā (Sī), āravapacchā (Syā)

2. Aggaggāneva (Sī) Aṇ-Ṭṭha 1. 248; Saṃ-Ṭṭha 2. 225 piṭṭhesu pana passitabbaṃ.

3. Nīlavāhanā (Ka) nalavāhanā (Syā)

Imaṃ pana nadiṃ disvā “suppaṭipanno Bhagavato sāvakaśaṃgho”ti saṃghānussatiṃ anussaranto pakkhandi. Taṃ pana nadiṃ atikkamitvā gacchanto Satthu sarīrato nikkhantā chabbaṇṇarasmiyo addasa. Nigrodharukkhassa sākhaṃvīṭapapalāsāni sovaṇṇamayāni viya ahesuṃ. Rājā cintesi “ayaṃ pana obhāso neva candassa, na sūriyassa, na devamārabrahmanāgasupaṇṇādīnaṃ aññatarassa, addhā ahaṃ Satthāraṃ uddissa āgacchanto Mahāgotamabuddhena diṭṭho bhavissāmi”ti. So tāvadeva assapiṭṭhito otaritvā onatarasīro rasmi-anusārena Satthāraṃ upasaṅkamitvā manosilārase nimujjanto viya Buddharasmīnaṃ anto pavisitvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi saddhiṃ amaccasahassena, Satthā tassa anupubbiṃ kathaṃ kathesi. Desanāvasāne rājā saparivāro sotāpattiphale patiṭṭhahi. Atha sabbeva utṭhahitvā pabbajjaṃ yāciṃsu. Satthā “āgamissati nu kho imesaṃ kulaputtānaṃ iddhiṃmayapattacīvaran”ti upadhārento “ime kulaputtā Paccekabuddhasahassassa cīvarasahassaṃ adaṃsu, Kassapasammāsambuddhakāle vīsatiyā bhikkhusahassānampi vīsaticīvarasahassānipi adaṃsu, anacchariyaṃ imesaṃ iddhiṃmayapattacīvarāgamanan”ti ñatvā dakkhiṇahattaṃ pasāretvā “etha bhikkhavo, caratha brahmacariyaṃ sammā dukkhassa antakiriyāyā”ti āha. Te tāvadeva aṭṭhaparikkhārādhārā vassasaṭṭhikattherā viya hutvā vehāsaṃ abbhuggantvā paccorohitvā Satthāraṃ vanditvā nisīdiṃsu.

Tepi vāṇijakā rājakulaṃ gantvā rañña pahitabhāvaṃ ārocāpetvā deviyā “āgacchantū”ti vutte pavisitvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu. Atha ne devī pucchi “tātā kiṃ kārāṇā āgatātthā”ti. Mayaṃ rañña tumhākaṃ santikaṃ pahitā, tīṇi kira no satasahassāni dethāti¹. Tātā atibahuṃ bhaṇatha, kiṃ tumhehi rañño kataṃ, kismiṃ vo rājā pasanno ettakaṃ dhanam dāpesīti. Devi na aññaṃ kiñci kataṃ, rañño pana ekaṃ sāsanaṃ ārocayimhāti. Sakkā pana tātā mayhaṃ ārocetunti. Sakkā devīti. Tena hi tātā vadethāti. Devi Buddho loke uppannoti. Sāpi taṃ sutvā purimanayeneva pītiyā phuṭṭhasarīrā tikkhattuṃ kiñci asallakkhavā catutthe vāre “Buddho”ti padaṃ sutvā tātā imasmiṃ pade rañña kiṃ dinnanti. Satasahassaṃ devīti.

1. Adāsi devīti (Sī)

Tātā ananucchavikaṃ raññā kataṃ evarūpaṃ sāsanaṃ sutvā tumhākaṃ satasahassaṃ dadamānena. Ahaṃ hi vo mama duggatapaṇṇākāre tīṇi satasahassāni dammi, aparampi tumhehi rañño kiṃ ārocitanti. Te idaṇcīdaṇcīti itarānīpi dve sāsanaṇi ārocayimsu. Devī purimanayeneva pītiyā phuṭṭhasarīrā tikkhattuṃ kiñci asallakkhetvā catutthe vāre tatheva sutvā tīṇi tīṇi satasahassāni dāpesi. Evaṃ te sabbānīpi dvādasa satasahassāni labhiṃsu.

Atha ne devī pucchi “rājā kahaṃ tātā”ti. Devī “Satthāraṃ uddissa pabbajissāmī”ti gatoti. Mayhaṃ tena kiṃ sāsanaṃ dinnanti¹. Sabbaṃ kira tena tumhākaṃ issariyaṃ vissaṭṭhaṃ, tumhe kira yathāruciyaṃ sampattiṃ anubhavathāti. Amaccā pana kahaṃ tātāti. Tepi “raññā saddhimyeva pabbajissāmā”ti gatā devīti. Sā tesāṃ bariyāyo pakkosāpetvā ammaṃ tumhākaṃ sāmikā “raññā saddhiṃ pabbajissāmā”ti gatā, tumhe kiṃ karissathāti. Kiṃ pana tehi amhākaṃ sāsanaṃ pahitaṃ devīti. Tehi kira attano sampatti tumhākaṃ vissaṭṭhā, tumhe kira taṃ sampattiṃ yathāruci paribhuñjathāti. Tumhe pana devī kiṃ karissathāti. Ammaṃ so tāva rājā sāsanaṃ sutvā² magge ʒhitakova tīhi satasahassemi tīṇi ratanāni pūjetvā kheḷapiṇḍaṃ viya sampattiṃ pahāya “pabbajissāmī”ti nikkhanto, mayā pana tiṇṇaṃ ratanānaṃ sāsanaṃ sutvā tīṇi ratanāni navahi satasahassemi pūjitāni, na kho panesā sampatti nāma rañño yeva dukkhā, mayhampi dukkhā eva. Ko raññā chaḍḍitakheḷapiṇḍaṃ jāṇukehi patitṭhahitvā mukhena gaṇhissati, na mayhaṃ sampattiyā attho, ahampi Satthāraṃ uddissa gantvā pabbajissāmīti. Devī mayampi tumheheva saddhiṃ pabbajissāmāti. Sace sakkotha, sādhu ammāti. Sakkoma devīti. “Sādhu ammaṃ, tena hi ethā”ti rathasahassaṃ yojāpetvā rathaṃ āruya tāhi saddhiṃ nikkhamitvā antarāmagge paṭṭhamāṃ nadīṃ disvā yathā raññā puṭṭhaṃ, tatheva pucchitvā sabbapavattiṃ sutvā “rañño gatamaggaṃ olokethā”ti vatvā “sindhavānaṃ padavalaṇḍhaṃ na passāma devī”ti vutte “rājā tīṇi ratanāni uddissa nikkhanto saccakiriyaṃ katvā gato bhavissati. Ahampi tīṇi ratanāni uddissa nikkhantā, tesameva anubhāvena idaṃ udakaṃ udakaṃ viya mā

1. Na dinnanti (Ka)

2. Rājā hutvā (Si)

ahosī”ti tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇaṃ anussaritvā rathasahassaṃ pesesi.
 Udakaṃ piṭṭhipāsāṇasadisāṃ ahosi. Cakkānaṃ aggagganemivaṭṭiyo neva
 temiṃsu. Eteneva upāyena itarā dve nadiyo uttari.

Atha Satthā tassāgamanabhāvaṃ ñatvā yathā attano santike nisinnā
 bhikkhū na paññāyanti, evamakāsi. Sāpi gacchantī gacchantī Satthu sarīrato
 nikkhantā chabbaṇṇarasmiyo disvā tatheva cintetvā Satthāraṃ
 upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ ṭhitā pucchi “bhante Mahākappino
 tumhākaṃ uddissa nikkhanto āgatettha maññe, kahaṃ so, amhākampi naṃ
 dassethā”ti. Nisīdatha tāva, idheva naṃ passissathāti. Tā sabbāpi tuṭṭhacittā
 “idheva kira nisinnā sāmike passissāmā”ti nisīdiṃsu. Satthā tāsāṃ
 anupubbiṃ kathaṃ kathesi, Anojādevī desanāvasāne saparivārā
 sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Mahākappinatthero tāsāṃ vaḍḍhitadhammadesanaṃ
 suṇanto saparivāro saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi, tasmīṃ khaṇe
 Satthā tāsāṃ te bhikkhū arahattappatte dassesi. Tāsāṃ kira āgatakkhaṇeveya
 attano sāmike kāsāvadhare muṇḍakasīse disvā cittaṃ ekaggaṃ na bhaveyya,
 tena maggaphalāni pattuṃ na sakkuṇeyyūṃ. Tasmā acalasaddhāya
 patiṭṭhitakāle tāsāṃ te bhikkhū arahattappattheyeva dassesi.

Tāpi te disvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā “bhante tumhākaṃ tāva
 pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattan”ti vatvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ
 ṭhitā pabbajjaṃ yāciṃsu. Evaṃ kira vutte “Satthā Uppalavaṇṇāya
 āgamaṃ cintesi”ti ekacce vadanti. Satthā pana tā upāsikāyo āha
 “Sāvatthiṃ gantvā bhikkhunī-upassaye pabbajethā”ti. Tā anupubbena
 janapadacārikaṃ caramānā antarāmagge mahājanena
 abhihaṭasakkārasammānā padasāva vīsayojanasatikaṃ gantvā bhikkhunī-
 upassaye pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Satthāpi bhikkhusahassaṃ ādāya
 ākāse neva Jetavanaṃ agamāsi. Tatra sudāṃ āyasmā Mahākappino
 rattitṭhānadivāṭṭhānādīsu “aho sukhaṃ, aho sukhaṃ”ti udānaṃ udānento
 vicarati. Bhikkhū Bhagavato ārocesuṃ “bhante Mahākappino ‘aho sukhaṃ,
 aho sukhaṃ’ti udānaṃ udānento vicarati, attano kāmasukhaṃ rajjasukhaṃ
 ārabha kathesi maññe”ti. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ
 Kappina kāmasukhaṃ

rajjasukhaṃ ārabba udānaṃ udānesī”ti. Bhagavā me bhante taṃ ārabba udānabhāvaṃ vā anudānabhāvaṃ vā jānātīti, Satthā “na bhikkhave mama putto kāmasukhaṃ rajjasukhaṃ ārabba udānaṃ udāneti, puttassa pana me dhammapīti nāma dhammarati nāma uppajjati, so amatamahānibbānaṃ ārabba eva udānaṃ udānesī”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

79. “Dhammapīti sukhaṃ seti, vipprasannena cetasā.

Ariyappavedite dhamme, sadā ramati paṇḍito”ti.

Tattha **dhammapīti** dhammapāyako, dhammaṃ pivantoti attho. Dhammo ca nāmesa na sakkā bhājanena yāgu-ādīni viya pātuṃ, navavidhaṃ pana lokuttaradhammaṃ nāmakāyena phusanto ārammaṇato sacchikaronto pariññābhīsamayādīhi dukkhādīni ariyasaccāni paṭivijjhanto dhammaṃ pivati nāma. **Sukhaṃ seti**ti desanāmatamevetam, catūhipi iriyāpathehi sukhaṃ viharatīti attho. **Vipprasannenā**ti anāvilena nirupakkilesena. **Ariyappavedite**ti Buddhādīhi ariyehi pavedite satipaṭṭhānādibhede bodhipakkhiyadhamme. **Sadā ramatī**ti evarūpo dhammapīti vipprasannena cetasā viharanto paṇḍiccena samannāgato sadā ramati abhīramatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpannādayo ahesuntī.

Mahākappinattheravatthu catutthaṃ.

5. Paṇḍitasāmaṇeravatthu

Udakaṃ hi nayantīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Paṇḍitasāmaṇeraṃ ārabba kathesi.

Atīte kira Kassapasammāsambuddho vīsati khīṇāsavasahassaparivāro Bārāṇasīṃ agamāsī. Manussā attano balaṃ sallakkhetvā aṭṭhapi dasapi ekato hutvā āgantukadānādīni adamsu. Athekadivasam Satthā bhattakiccapariyosāne evaṃ anumodanamakāsi—

“Upāsakā idha ekacco ‘attano santakameva dātuṃ vaṭṭati, kiṃ parena samādapitenā’ti attanāva dānaṃ deti, paraṃ na

samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadaṃ labhati, no parivārasampadaṃ. Ekacco paraṃ samādapeti, attanā na deti. So nibbattanibbattaṭṭhāne parivārasampadaṃ labhati, no bhogasampadaṃ. Ekacco attanāpi na deti, parampi na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne neva bhogasampadaṃ labhati, na parivārasampadaṃ, vighāsādova hutvā jīvati. Ekacco attanā ca deti, parañca samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadampi labhati parivārasampadampi”ti.

Taṃ sutvā samīpe ṭhito eko paṇḍitapuriso cintesi “ahaṃ dāni tathā karissāmi, yathā me dvepi sampattiyo bhavissanti”ti. So Satthāraṃ vanditvā āha “bhante svātanāya¹ mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti. Kittakehi te bhikkhūhi atthoti. Kittako pana vo bhante parivāroti. Vīsati bhikkhusahassānīti. Bhante sabbehi saddhiṃ svātanāya mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathāti. Satthā adhivāsesi. So gāmaṃ pavisitvā “ammatātā svātanāya mayā Buddhappamukho bhikkhusaṃgho nimantito, tumhe yattakānaṃ bhikkhūnaṃ dātuṃ sakkhissatha, tattakānaṃ dānaṃ dethā”ti ārocetvā vicaranto attano attano balaṃ sallakkhetvā “mayā dasannaṃ dassāma, mayā vīsatiyā, mayā satassa, mayā pañcasatānaṃ”ti vutte sabbesaṃ vacanaṃ ādito paṭṭhāya paṇṇe āropesi.

Tena ca samayena tasmīṃ nagare atiduggatabhāveneva “mahāduggato”ti paññāto eko puriso atthi, so tampi sammukhāgataṃ disvā samma mahāduggata mayā svātanāya Buddhappamukho bhikkhusaṃgho nimantito, sve nagaravāsino dānaṃ dassanti, tvaṃ kati bhikkhū bhojessasi. Sāmi mayhaṃ kiṃ bhikkhūhi, bhikkhūhi nāma sadhanānaṃ attho, mayhaṃ pana sve yāgu-atthāya taṇḍulanāḷimattampi natthi, ahaṃ bhatīṃ katvā jīvāmi, kiṃ me bhikkhūhīti. Samādapakena nāma byattena bhavitabbaṃ. Tasmā so tena “natthi”ti vuttepi tuṇhībhūto ahutvā² evamāha “samma mahāduggata imasmiṃ nagare subhojanaṃ bhuñjitvā sukhumavatthaṃ nivāsetvā nānābharaṇapaṭipāṇḍitā sirisayane sayamānā bahū janā sampattiṃ anubhavanti, tvaṃ pana divasaṃ bhatīṃ katvā kucchipūraṇamattampi na labhasi,

1. Sve (Sī, Syā, Ka)

2. Anāgantvā (Sī), ahutvā āgantvā (Ka)

evaṃ santepi ‘ahaṃ pubbe puññaṃ akatattā kiñci na labhāmī’ti na jānāsī”ti. Jānāmi sāmīti. Atha kasmā idāni puññaṃ na karosi, tvaṃ yuvā balasampanno, kiṃ tayā bhaṭṭiṃ katvāpi yathābalaṃ dānaṃ dātum na vaṭṭatīti. So tasmiṃ kathenteyeva saṃvegappatto hutvā “mayhampi ekaṃ bhikkhuṃ paṇṇe āropehi, kiñcideva bhaṭṭiṃ katvā ekassa bhikkhaṃ dassāmī”ti āha. Itaro “kiṃ ekena bhikkhuna¹ paṇṇe āropitenā”ti na āropesi. Mahāduggatopi gehaṃ gantvā bhariyaṃ āha “bhadde nagaravāsino sve saṃghabhattaṃ karissanti, ahampi samādapakena ‘ekassa bhikkhaṃ dehi’ti vutto, mayampi sve ekassa bhikkhaṃ dassāmā”ti. Athassa bhariyā “mayāṃ daliddā, kasmā tayā sampaṭicchitan”ti avatvāva “sāmi bhaddakaṃ te kataṃ, mayāṃ pubbepi kiñci adatvā idāni duggatā jātā, mayāṃ ubhopi bhaṭṭiṃ katvā ekassa bhikkhaṃ dassāma sāmī”ti vatvā ubhopi gehā nikkhamitvā bhaṭṭiṭṭhānaṃ agamaṃsu.

Mahāseṭṭhi taṃ disvā “kiṃ samma mahāduggata bhaṭṭiṃ karissasī”ti pucchi. Āma ayyāti. Kiṃ karissasīti. Yaṃ tumhe kāressatha, taṃ karissāmīti. “Tena hi mayāṃ sve dve tīṇi bhikkhusatāni bhojessāma, ehi, dārūni phālehi”ti vāsipharasuṃ nīharitvā dāpesi. Mahāduggato daḷhaṃ kacchaṃ bandhitvā mahussāhappatto vāsīṃ pahāya pharasuṃ gaṇhanto, pharasuṃ pahāya vāsīṃ gaṇhanto dārūni phāleti. Atha naṃ seṭṭhi āha “samma tvaṃ ajja ativiya ussāhappatto kammaṃ karosi, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti. Sāmi ahaṃ sve ekaṃ bhikkhuṃ bhojessāmīti. Taṃ sutvā seṭṭhi pasannamānaso cintesi “aho iminā dukkaraṃ kataṃ, ‘ahaṃ duggato’ti tuṇhībhaṇaṃ anāpajjitvā ‘bhaṭṭiṃ katvā ekaṃ bhikkhuṃ bhojessāmī’ti vadatī”ti. Seṭṭhibhariyāpi tassa bhariyaṃ disvā “amma kiṃ kammaṃ karissasī”ti pucchitvā “yaṃ tumhe kāressatha, taṃ karomī”ti vutte udukkhalasālaṃ pavesetvā supparamusalādīni dāpesi. Sā naccantī viya tuṭṭhapahaṭṭhā vīhiṃ koṭṭeti ceva ophuṇāti ca. Atha naṃ seṭṭhibhariyā pucchi “amma tvaṃ ativiya tuṭṭhapahaṭṭhā kammaṃ karosi, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti. Ayye imaṃ bhaṭṭiṃ katvā mayampi ekaṃ bhikkhuṃ bhojessāmīti. Taṃ sutvā seṭṭhibhariyāpi tassā “aho vatāyaṃ dukkarakārikā”ti pasīdi. Seṭṭhi mahāduggatassa

dārūnaṃ phālitaḱālē “ayaṃ te bhaṭī”ti sālīnaṃ catasso nāliyo dāpetvā “ayaṃ te tuṭṭhidāyo”ti aparāpi catasso nāliyo dāpesi.

So gehaṃ gantvā bhariyaṃ āha “mayā bhaṭim katvā sālī laddho, ayaṃ nivāpo bhavissati, tayā laddhāya bhaṭiyā dadhitelakaṭukabhaṇḍāni gaṇhāhī”ti. Setṭhibhariyāpi puna tassā ekaṃ sappikaroṭikañceva¹ dadhibhājanañca kaṭukabhaṇḍañca suddhataṇḍulanālīñca dāpesi. Iti ca ubhinnampi nava taṇḍulanālīyo ahesuṃ. Te “deyyadhammo no laddho”ti tuṭṭhahaṭṭhā pātova uṭṭhahimsu. Bhariyā mahāduggataṃ āha “gaccha sāmi, paṇṇaṃ pariyesitvā āharā”ti. So antarāpaṇe paṇṇaṃ adisvā nadītīraṃ gantvā “ajja ayyānaṃ bhojanaṃ dātuṃ labhissāmi”ti pahaṭṭhamānaso gāyanto paṇṇaṃ uccinati. Mahājālaṃ khipitvā ṭhito kevaṭṭo “mahāduggatassa saddena bhavitaḱḱaṇṇa”ti taṃ pakkositvā pucchi “atīviya tuṭṭhacitto gāyasi, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti. Paṇṇaṃ uccināmi sammāti. Kiṃ karissasīti. Ekaṃ bhikkhuṃ bhojessāmi. Aho sukhito bhikkhu, so tava kiṃ paṇṇaṃ khādissatīti². Kiṃ karomi samma, attanā laddhapaṇṇena bhojessāmi. Tena hi chīti. Kiṃ karomi sammāti. Ime macche gahetvā pādagghanakāni aḍḍhagghanakāni kahāpaṇagghanakāni ca uddānāni karohīti. So tathā akāsi. Baddhabaddhe macche nagaravāsino nimantitanimantitānaṃ bhikkhūnaṃ atthāya harimsu. Tassa macchuddānāni karontasseva bhikkhācāraṇelā pāpuṇi. So velaṃ sallakkhetvā “gamiṣāmaḱaṃ samma, ayaṃ bhikkhūnaṃ āgamaṇavelā”ti āha. Atthi pana kiñci macchuddānanti. Natthi samma sabbāni khīṇānīti. “Tena hi mayā attano atthāya vālukāya nikhaṇitvā cattāro rohitamacchā ṭhapitā, sace bhikkhuṃ bhojetukāmosi, ime gahetvā gacchā”ti te macche tassa adāsi.

Taṃ divasaṃ pana Satthā paccūsakālē lokaṃ volokento mahāduggataṃ attano nāṇajālassa anto pavīṭṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissatī”ti āvajjento “mahāduggato ‘ekaṃ bhikkhuṃ bhojessāmi’ti

1. Sappikaraḍakañceva (Syā)

2. Aho sukhito bhikkhu yo tava paṇṇaṃ khādissatīti (Syā)

bhariyāya saddhiṃ hiyyo bhatim akāsi, kataram nu kho bhikkhum labhissati”ti cintetvā “manussā paṇṇe āropitasaññāya bhikkhū gahetvā attano attano gehesu nisīdāpessanti, mahāduggato maṃ ṭhapetvā aññaṃ bhikkhum na labhissati”ti upadhāresi. Buddhā kira duggatesu anukampaṃ karonti. Tasmā Satthā pātova sarīrapaṭijagganaṃ katvā “mahāduggataṃ saṅgaṇhissāmi”ti Gandhakuṭim pavisitvā nisīdi. Mahāduggatepi macche gahetvā gehaṃ pavisante Sakkassa Paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So “kim nu kho kāraṇaṃ”ti olokento “hiyyo mahāduggato ‘ekassa bhikkhuno bhikkhaṃ dassāmi”ti attano bhariyāya saddhiṃ bhatim akāsi, kataram nu kho bhikkhum labhissati”ti cintetvā “natthetassa añño bhikkhu, Satthā pana mahāduggatassa saṅgaṇaṃ karissāmi”ti Gandhakuṭiyaṃ nisinno. Mahāduggato attano upakappanakaṃ yāgubhattaṃ paṇṇasūpeyyampi Tathāgatassa dadeyya, “yaṃnūnāhaṃ mahāduggatassa gehaṃ gantvā bhaddakāraṃ kammaṃ kareyyaṃ”ti aññātakavesena tassa gehasamīpaṃ gantvā “atthi nu kho kassaci kiñci bhatiyā kātabbaṃ”ti pucchi. Mahāduggato taṃ disvā āha “samma kim kammaṃ karissasi”ti. Ahaṃ sāmi sabbasippiko, mayhaṃ ajānanaṃ nāma natthi, yāgubhattādīnipi sampādetuṃ jānāmīti. Samma mayaṃ tava kammena atthikā, tuyhaṃ pana kiñci dātabbaṃ bhatim na passāmāti. Kim pana te kattabbanti. Ekassa bhikkhussa bhikkhaṃ dātukāmomhi, tassa yāgubhattasaṃvidhānaṃ icchāmīti. Sace bhikkhussa bhikkhaṃ dassasi, na me bhatiyā attho, kim mama puññaṃ na vaṭṭatīti. Evaṃ sante sādhu samma, pavisāti. So tassa gehaṃ pavisitvā telataṇḍulādīni āharāpetvā “gaccha, attano pattaṃ bhikkhum ānehi”ti taṃ uyyojesi. Dānaveyyāvaṭṭikopi paṇṇe āropitaniyāmeneva tesāṃ tesāṃ gehāni bhikkhū paṇiṇi.

Mahāduggato tassa santikaṃ gantvā “mayhaṃ pattaṃ bhikkhum dehi”ti āha. So tasmim khaṇe satim labhitvā “ahaṃ tava bhikkhum pamuṭṭho”ti āha. Mahāduggato tikhiṇāya sattiyā kucchiyaṃ pahaṭo viya “sāmi kasmā maṃ nāsesi, ahaṃ tayā hiyyo samādapito bhariyāya saddhiṃ divasaṃ bhatim katvā ajja pātova paṇṇatthāya nadītīre āhiṇḍitvā āgato, dehi me ekaṃ bhikkhun”ti bāhā paggayha paridevi. Manussā

sannipatitvā “kimetaṃ mahāduggatā”ti pucchiṃsu. So tamatthaṃ ārocesi. Te veyyāvaṭikaṃ pucchiṃsu “saccaṃ kira samma tayā esa ‘bhatiṃ katvā ekassa bhikkhussa bhikkhaṃ dehi’ti samādapito”ti. Āma ayyāti. Bhāriyaṃ te kammaṃ kataṃ, yo tvaṃ ettake bhikkhū saṃvidahanto etassa ekaṃ bhikkhuṃ nādāsīti. So tesāṃ vacanena maṅkubhūto taṃ āha “samma mahāduggata mā maṃ nāsaya, ahaṃ tava kāraṇā mahāvihesaṃ patto, manussā paṇṇe āropitanīyāmena attano attano pattabhikkhū nayiṃsu, attano gehe nisinnabhikkhuṃ nīharitvā dento nāma natthi, Satthā pana mukhaṃ dhovitvā Gandhakuṭiyameva nisinno, rājayuvārājaseṇāpati-ādayo Satthu Gandhakuṭito nikkhamanaṃ oloketā nisinnā Satthu pattam gahetvā gamissāmā”ti. Buddhā nāma duggate anukampaṃ karonti, tvaṃ vihāraṃ gantvā ‘duggatomhi bhante, mama saṅghaṃ karoṭhā’ti Satthāraṃ vanda, sace te puññaṃ atthi, addhā lacchasi”ti.

So vihāraṃ agamāsi. Atha naṃ aññesu divasesu vihāre vighāsādabhāvena diṭṭhattā rājayuvārājādayo “mahāduggata na tāva bhattachālo, kasmā tvaṃ āgacchasi”ti āhaṃsu. So “jānāmi sāmī, ‘na tāva bhattachālo’ti. Satthāraṃ pana vanditum āgacchāmī”ti vadanto gantvā Gandhakuṭiyā ummāre sīsaṃ ṭhapetvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā “bhante imasmiṃ nagare mayā duggatataro natthi, avassayo me hotha, karoṭha me saṅghaṃ”ti āha. Satthā Gandhakuṭidvāraṃ vivaritvā pattam nīharitvā tassa hatthe ṭhapesi. So cakkavattisirim patto viya ahosi. Rājayuvārājādayo aññamaññassa mukhāni olokayimṃsu. Satthārā dinnapattañhi koci issariyavasena gahetum samattho nāma natthi. Evaṃ pana vadimṃsu “samma mahāduggata Satthu pattam amhākaṃ dehi, ettakaṃ nāma te dhanam dassāma, tvaṃ duggato dhanam gaṇhāhi, kim te pattenā’ti. Mahāduggato “na kassaci dassāmi, na me dhanena attho, Satthāraṃyeva bhojessāmī”ti āha. Avasesā taṃ yācitvā pattam alabhitvā nivattimṃsu. Rājā pana “mahāduggato dhanena palobhiyamānopi Satthu pattam na deti, Satthārā ca sayam dinnapattam koci gahetum na sakkoti, imassa deyyadhammo nāma kittako bhavissati, iminā deyyadhammassa dinnakāle Satthāraṃ ādāya gehaṃ netvā mayham sampāditaṃ āhāraṃ dassāmī”ti cintetvā Satthārā

saddhiṃyeva agamāsi. Sakkopi devarājā
yāgukhajjakabhattachasūpeyyapaṇṇādini sampādetvā Satthu nisīdanārahaṃ
āsanam paññāpetvā nisīdi.

Mahāduggato Satthāraṃ netvā “pavisatha bhante”ti āha.
Vasanaḡeḡaṇcassa nīcam ḡoti, anonatena pavisitum na sakkā. Buddhā ca
nāma ḡeḡam pavisantā na onamitvā pavisanti. ḡeḡaṇhi pavisanakāle
mahāpathavī vā heṭṭhā ogacchati, ḡeḡam vā uddham gacchati. Idam tesam
sudinnadānassa phalam. Puna nikkhamitvā gatakāle sabbam pākatikameva
ḡoti. Tasmā Satthā ṭhitakova ḡeḡam pavisitvā Sakkena paññattāsane nisīdi.
Satthari nisinne rājā āha “samma mahāduggata tayā amhākam yācantānampi
Satthu patto na dinno, passāma tāva, kīdiso te Satthu sakkāro kato”ti.
Athassa Sakko yāgukhajjakādini vivaritvā dassesi. Tesam vāsagandho
sakalanagaraṃ chādetvā aṭṭhāsi. Rājā yāgu-ādini oloketvā Bhagavantam āha
“bhante ‘aḡam mahāduggatassa deyyadhammo kittako bhavissati, iminā
deyyadhamme dinne Satthāraṃ ḡeḡam netvā attano sampāditam āhāraṃ
dassāmī’ti cintetvā āgato, mayā evarūpo āhāro na diṭṭhapubbo, mayi idha
ṭhite mahāduggato kilameyya, gacchāmahan”ti Satthāraṃ vanditvā pakkāmi.
Sakkopi Satthāraṃ yāgu-ādini datvā sakkaccam parivisi. Satthāpi
katabhattakicco anumodanam katvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi.

Sakko mahāduggatassa saññaṃ adāsi. So pattam ḡahetvā Satthāraṃ
anugacchi. Sakko nivattitvā mahāduggatassa ḡehadvāre ṭhito ākāsam
olokesi. Tāvadeva ākāsatō sattaratanavassam vassitvā tassa ḡeḡe
sabbabhājanāni pūretvā sakalam ḡeḡam pūresi. Tassa ḡeḡe okāso nāhosi.
Tassa bhariyā dārake hatthesu ḡahetvā nīharitvā bahi aṭṭhāsi. So Satthāraṃ
anugantvā nivatto dārake bahi disvā “kim idan”ti pucchi. Sāmi sakalam no
ḡeḡam sattahi rataneḡi puṇṇam, pavisitum okāso natthīti. So “ajjeva me
dānena vipāko dinno”ti cintetvā raṇṇo santikam gantvā vanditvā “kasmā
āgatosi”ti vutte āha “deva ḡeḡam me sattahi rataneḡi puṇṇam, tam dhanam
ḡaṇhathā”ti. Rājā “aho

Buddhānaṃ dinnadānaṃ, ajjeva matthakaṃ pattan”ti cintetvā taṃ āha “kiṃ te laddhuṃ vaṭṭati”ti. Dhanaharaṇatthāya sakaṭasahassaṃ devāti. Rājā sakaṭasahassaṃ pesetvā dhanam āharāpetvā rājaṅgaṇe okirāpesi. Tālappamāṇo rāsi ahosi. Rājā nāgare sannipātāpetvā “imasmim nāgare atthi kassaci ettakaṃ dhanan”ti pucchi. Natthi devāti. Evaṃ mahādhanassa kiṃ kātuṃ vaṭṭatīti. Setṭhiṭṭhānaṃ dātuṃ vaṭṭati devāti. Rājā tassa mahāsakkāraṃ katvā setṭhiṭṭhānaṃ dāpesi.

Athassa pubbe ekassa setṭhino gehatṭhānaṃ ācikkhitvā “ettha jāte gacche harāpetvā gehaṃ uṭṭhāpetvā vasāhi”ti āha. Tassa taṃ ṭhānaṃ sodhetvā samam katvā bhūmiyā khaññaṃ mānāya aññaṃ māññaṃ āhacca nidhikumbhiyo uṭṭhahimsu. Tena rañño ārocite “tava puññaṃ nibbattā, tvameva gaṇhāhi”ti āha. So gehaṃ kāretvā sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ adāsi. Tato parampi yāvatāyukaṃ tiṭṭhanto puññaṇi karitvā āyupariyosāne devaloke nibbatto.

Ekam Buddhantaram dibbasampattiṃ anubhavitvā imasmim Buddhuppāde tato cuto Sāvattiyaṃ Sāriputtattherassūpaṭṭhākakule setṭhidhītu kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Athassā mātāpitāro gabbhassa paṭiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā¹ gabbhaparihāraṃ adāsi. Tassā aparena samayena evarūpo dohaḷo uppajji “aho vatāhaṃ Dhammadesanāpatiṃ ādiṃ katvā pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ rohitamaccharasena dānaṃ datvā kāsāyāni vatthāni nivāsetvā āsanapariyante nisinnā tesam bhikkhūnaṃ ucchiṭṭhabhattaṃ paribhuñjeyyan”ti. Sā mātāpitūnaṃ ārocetvā tathā akāsi, dohaḷo paṭipassambhi. Athassā tato aparesupi sattasu maṅgalesu rohitamaccharaseneva Dhammasenāpatittherappamukhāni pañca bhikkhusatāni bhojesuṃ. Sabbaṃ Tissakumārassa vatthumhi vuttaniyāmeneva veditabbaṃ. Ayamassa pana mahāduggatakāle dinnassa rohitamaccharasadānasseva nissando. Nāmaggaṇadivase panassa “bhante dāsassa vo sikkhāpadāni dethā”ti mātārā vutte thero āha “konāmo ayam dārako”ti. Bhante imassa dārakassa kucchiyaṃ paṭisandhiggaṇato paṭṭhāya imasmim gehe jaḷā eḷamūgāpi

paṇḍitā jātā, tasmā me puttassa **Paṇḍito** tveva nāmaṃ bhavissatīti. Thero sikkhāpadāni adāsi. Jātadivasato paṭṭhāya panassa “nāmaṃ mama puttassa ajjhāsayaṃ bhindissāmi”ti mātu cittaṃ uppajji. So sattavassikakāle mātaraṃ āha “amma therassa santike pabbajissāmi”ti. “Sādhu tāta, ‘aham tava ajjhāsayaṃ na bhindissāmi’ cceva manam uppādesin”ti vatvā theram nimantetvā bhojetvā “bhante dāso vo pabbajitukāmo, aham imam sāyanhasamaye vihāram ānessāmi”ti theram uyyojetvā ñātake sannipāṭetvā “mama puttassa gihikāle kattabbasakkāram ajjeva karissāma”ti mahantaṃ sakkāram kāretvā taṃ ādāya vihāram gantvā “imam bhante pabbājethā”ti therassa adāsi.

Thero pabbajjāya dukkarabhāvaṃ ācikkhitvā “karissāmahaṃ bhante tumhākaṃ ovādan”ti vutte “tena hi ehi”ti kese temetvā tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājesi. Mātāpitaropissa sattāhaṃ vihareyeva vasantā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa rohitamaccharaseneva dānaṃ datvā sattame divase sāyaṃ gehaṃ agamaṃsu. Thero aṭṭhame divase antogāmaṃ gacchanto taṃ ādāya gacchati, bhikkhusaṃghena saddhiṃ nāgamāsi. Kiṃ kāraṇā? Natāvassa pattacīvaraggahaṇāni vā iriyāpatho vā pāsādiko hoti, apica vihare therassa kattabbavattaṃ atthi. Thero hi¹ bhikkhusaṃghe antogāmaṃ pavitthe sakalavihāraṃ vicaranto asammajjanaṭṭhānaṃ sammajjitvā tucchabhājanesu pānīyaparibhojanīyāni upaṭṭhapetvā dunnikkhittāni mañcapīṭhādīni paṭisāmetvā pacchā gāmaṃ pavisati. Apica “aññatitthiyā tucchavihāraṃ pavisitvā ‘passatha samaṇassa Gotamassa sāvakanāṃ nisinnaṭṭhānāni’ti vattuṃ mā labhiṃsū”ti sakalavihāraṃ paṭijaggitvā pacchā gāmaṃ pavisati. Tasmā taṃ divasampi sāmaṇerena pattacīvaraṃ gāhāpetvā divātaraṃ piṇḍāya pāvisi.

Sāmaṇero upajjhāyena saddhiṃ gacchanto antarāmagge mātikaṃ disvā “bhante idam kiṃnāmā”ti pucchi. Mātikā nāma sāmaṇerāti. Imāya kiṃ karontīti. Ito cito ca udakaṃ āharitvā attano sassakammaṃ sampādentīti. Kiṃ pana bhante udakassa cittaṃ

1. Theropi ca (Sī, Syā)

atthīti. Natthāvusoti. Evarūpaṃ acittakaṃ attano icchitaṭṭhānaṃ haranti bhanteti. Āmāvusoti. So cintesi “sace evarūpampi acittakaṃ attano icchiticchitaṭṭhānaṃ haritvā¹ kammaṃ karonti, kasmā sacittakāpi cittaṃ attano vase vattetvā samaṇadhammaṃ kātuṃ na sakkhissantī”ti. Atheso purato gacchanto usukāre saradaṇḍakaṃ aggimhi tāpetvā akkhikoṭiyā oloketvā ujukaṃ karonte disvā “ime bhante ke nāmā”ti pucchi. Usukārā nāmāvusoti. Kiṃ panete karontīti. Aggimhi tāpetvā saradaṇḍakaṃ ujum karontīti. Sacittako bhante esoti. Acittako āvusoti. So cintesi “sace acittakaṃ gahetvā aggimhi tāpetvā ujum karonti, kasmā sacittakāpi attano cittaṃ vase vattetvā samaṇadhammaṃ kātuṃ na sakkhissantī”ti. Atheso purato gacchanto dārūni araneminābhi-ādīni tacchante disvā “bhante ime ke nāmā”ti pucchi. Tacchakā nāmāvusoti. Kiṃ panete karontīti. Dārūni gahetvā yānakādīnaṃ cakkādīni karonti āvusoti. Etāni pana sacittakāni bhanteti. Acittakāni āvusoti. Athassa etadahosi “sace acittakāni kaṭṭhakaliṅgarāni gahetvā cakkādīni karonti, kasmā sacittakā attano cittaṃ vase vattetvā samaṇadhammaṃ kātuṃ na sakkhissantī”ti. So imāni kāraṇāni disvā “bhante sace tumhākaṃ pattacīvare tumhe gaṇheyyātha, ahaṃ nivatteyyaṃ”ti. Thero “ayaṃ adhunā pabbajito daharasāmaṇero maṃ anubandhamāno² evaṃ vadetī”ti cittaṃ anuppādetvāva “āhara sāmaṇerā”ti vatvā attano pattacīvaraṃ aggahesi.

Sāmaṇeropi upajjhāyaṃ vanditvā nivattanto “bhante mayhaṃ āhāraṃ āharanto rohitamaccharaseneva āhareyyāthā”ti āha. Kathaṃ labhissāmāvusoti. “Bhante attano puññaṃ alabhantā mama puññaṃ labhissathā”ti āha. Thero “daharasāmaṇerassa bahi nisinnakassa paripanthopi bhaveyyā”ti kuñcikaṃ datvā “mayhaṃ vasanagabbhassa dvāraṃ vivaritvā anto pavisitvā nisīdeyyāsi”ti āha. So tathā katvā attano karajakāye ñaṇaṃ otāretvā attabhāvaṃ sammasanto nisīdi. Athassa gaṇatejēna sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So “kiṃ nu kho

1. Pāpetvā (Sī)

2. Anubuddhasamānaṃ (Sī), anubuddhamāno (Syā)

kāraṇaṇ”ti upadhārento “paṇḍitasāmaṇero upajjhāyassa pattacīvaram datvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmi’ti nivatto, mayāpi tattha gantum vaṭṭatī”ti cintetvā cattāro mahārāje āmantetvā “vihārassa upavane vasante sakuṇe palāpetvā samantato ārakkhaṃ gaṇhathā”ti vatvā Candadevaputtaṃ “candamaṇḍalaṃ ākaḍḍhitvā gaṇhāhi”ti, Sūriyadevaputtaṃ “sūriyamaṇḍalaṃ ākaḍḍhitvā gaṇhāhi”ti vatvā sayam gantvā āviñchanarajjuṭṭhāne ārakkhaṃ gahetvā aṭṭhāsi, vihāre purāṇapaṇṇassa patantassapi saddo nāhosi, sāmaṇerassa cittaṃ ekaggaṃ ahosi. So antarābhatteyeva attabhāvaṃ sammasitvā tīṇi phalāni pāpuṇi.

Theropi “sāmaṇero vihāre nisinno, tassa upakappanakaṃ bhojanaṃ asukakule nāma sakkā laddhun”ti ekaṃ pemagāravayuttaṃ upaṭṭhākakulaṃ agamāsi. Tattha ca manussā taṃ divasaṃ rohitamacche labhitvā therasseva āgamaṇaṃ oloketā nisīdimṃsu. Te therāṃ āgacchantāṃ disvā “bhante bhaddakaṃ vo kataṃ idhāgacchantehi”ti antogehe pavesetvā yāgukhajjakādīni datvā rohitamaccharasenassa piṇḍapātāṃ¹ adamsu. Thero haraṇākāraṃ² dassesi. Manussā “paribhuñjatha bhante, haraṇakabhattampi labhissathā”ti vatvā therassa bhattakiccāvasāne pattaṃ rohitamaccharasabhojanassa pūretvā adamsu. Thero “sāmaṇero me chāto”ti sīghaṃ agamāsi. Satthāpi taṃ divasaṃ kālasseva bhuñjitvā vihāraṃ gantvā evaṃ āvajjesi “Paṇḍitasāmaṇero upajjhāyassa pattacīvaram datvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmi’ti nivatto, nipphajjissati nu kho assa pabbajitakiccaṃ”ti upadhārento tiṇṇaṃ phalānaṃ pattabhāvaṃ ṇatvā “arahattassa upanissayo atthi, natthi”ti āvajjento “atthi”ti disvā “purebhattameva arahattaṃ pattuṃ sakkhissati, na sakkhissatī”ti upadhārento “sakkhissatī”ti aññāsi. Athassa etadahosi “Sāriputto sāmaṇerassa bhattaṃ ādāya sīghaṃ āgacchatī, antarāyampissa kareyya, dvārakoṭṭhake ārakkhaṃ gahetvā nisīdissāmi, atha naṃ pañhaṃ³ pucchissāmi, tasmim pañhe vissajjiyamāne⁴ sāmaṇero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇissatī”ti. Tato

1. Patte bhojanaṃ pūretvā piṇḍapātāṃ (Ka)

2. Gamaṇākāraṃ (Sī)

3. Cattāro pañhe (Syā, Ka)

4. Tasmim vissajjiyamāne (Syā)

gantvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā sampattam theram cattāro pañhe pucchi,
puṭṭham puṭṭham pañham¹ vissajjesi.

Tatridam pucchāvissajjanam—Satthā kira nam āha “Sāriputta kim te
laddham”ti. Āhāro bhanteti. Āhāro nāma kim āharati Sāriputtāti. Vedanam
bhanteti. Vedanā kim āharati Sāriputtāti. Rūpam bhanteti. Rūpam pana kim
āharati Sāriputtāti. Phassam bhanteti. Tatrāyam adhippāyo—jighacchitena hi
paribhutto āhāro tassa khuddam² pariharitvā sukham vedanam āharati.
Āhāraparibhogena sukhitassa sukhāya vedanāya uppajjamānāya sarīre
vaṇṇasampatti hoti. Evam vedanā rūpam āharati. Sukhito pana
āhārajarūpavasena uppannasukhasomanasso “idāni me assādo jāto”ti
nipajjanto vā nisīdanto vā sukhasamphassam paṭilabhatīti.

Evam imesu catūsu pañhesu vissajjitesu³ sāmaṇero saha paṭisambhidāhi
arahattam patto. Satthāpi theram āha “gaccha Sāriputta, tava sāmaṇerassa
bhattam dehi”ti. Thero gantvā dvāram ākoṭesi. Sāmaṇero nikkhamitvā
therassa hatthato pattam gahetvā ekamantam ṭhapetvā tālavaṇṇena theram
bīji. Atha nam thero āha “sāmaṇera bhattakiccam karohī”ti. Tumhe pana
bhanteti. Katam mayā bhattakiccam, tvam karohīti. Sattavassikadārako
pabbajitvā aṭṭhame divase tam khaṇam vikasitapadumuppallasadiso
arahattam patto, paccavekkhitatṭhānam⁴ pana paccavekkhanto nisīditvā
bhattakiccamakāsi. Tena pattam dhovitvā paṭisāmitakāle Candadevaputto
candamaṇḍalam⁵ vissajjesi, Sūriyadevaputto sūriyamaṇḍalam. Cattāro
mahārājāno catuddisam ārakkham vissajjesum, Sakko devarājā āviñchanake
ārakkham vissajjesi. Sūriyo majjhatṭhānato galitvā gato.

Bhikkhū ujjhāyimsu “chāyā adhikappamāṇā jātā, sūriyo majjhatṭhānato
galitvā gato⁶, sāmaṇerena ca idāneva bhuttam, kim nu kho etan”ti. Satthā
tam pavattim ṇatvā āgantvā pucchi “bhikkhave kim kathethā”ti, idam nāma
bhanteti. “Āma bhikkhave, puñṇavato samaṇadhammam

1. Puṭṭhapañhe (Sī, Syā)

2. Khudam (Sī)

3. Vissajjantesu (Sī, Ka)

4. Paccavekkhātṭhānam (Sī), bhattapakkipanātṭhānam (Syā)

5. Candam (Sī, Ka)

6. Galito (Sī)

karaṇakāle Candadevaputto candamaṇḍalam, Sūriyadevaputto
 sūriyamaṇḍalam ākaḍḍhitvā gaṇhi, cattāro mahārājāno vihāropavane
 catuddisaṃ ārakkhaṃ gaṇhimsu, Sakko devarājā āviñchanake ārakkhaṃ
 gaṇhi, ahampi ‘Buddhomhī’ti appossukko nisīdituṃ nālatthaṃ, gantvā
 dvārakoṭṭhake mama puttassa ārakkhaṃ aggahesiṃ, nettike ca mātikāya
 udakaṃ harante, usukāre ca usum ujum karonte, tacchake ca dārūni
 tacchante disvā ettakaṃ ārammaṇaṃ gahetvā paṇḍitā attānaṃ dametvā
 arahattaṃ gaṇhantiyevā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento
 imaṃ gāthamāha—

80. “Udakaṃ hi nayanti nettikā, usukārā namayanti tejanam.

Dāruṃ namayanti tacchakā, attānaṃ damayanti paṇḍitā”ti.

Tattha **udakanti** pathaviyā thalaṭṭhānaṃ khaṇitvā āvāṭṭhānaṃ pūretvā
 mātikaṃ vā katvā rukkhadoṇiṃ vā ṭhapetvā attanā icchiticchitaṭṭhānaṃ
 udakaṃ. Nentīti **nettikā**. **Tejananti** kaṇḍaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—nettikā
 attano ruciyā udakaṃ **nayanti**, **usukārāpi** tāpetvā tejanam **namayanti** usum
 ujum karonti. **Tacchakāpi** nemi-ādīnaṃ atthāya tacchantā **dāruṃ namayanti**
 attano ruciyā ujum vā vaṅkaṃ vā karonti. Evaṃ ettakaṃ ārammaṇaṃ katvā
paṇḍitā sotāpattimaggādīni uppādentā **attānaṃ damayanti**, arahattappattā
 pana¹ ekantadantā nāma hontīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Paṇḍitasāmaṇeravatthu pañcamaṃ.

6. Lakunḍakabhaddiyattheravatthu

Selo yathāti imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ Satthā Jetavane viharanto
 Lakunḍakabhaddiyattheraṃ ārabba kathesi.

1. Arahatte pana patte (Syā), arahattaṃ pana patte (Sī), arahattaṃ pana pattena (Ka)
 Kāṇamātuvatthumhi 375 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

Puthujjanā kira sāmaṇerādayo theram disvā sīsepi kaṇṇesupi nāsāyapi gahetvā “kiṃ cūḷapita sāsanasmiṃ na ukkaṇṭhasi, abhiraṃasī”ti vadanti. Thero tesu neva kujjhati, na dussati. Dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “passathāvuso, Lakuṇḍakabhaddiyattheram disvā sāmaṇerādayo evañcevañca viheṭhenti, so tesu neva kujjhati, na dussatī”ti. Satthā āgantvā “kiṃ kathetha bhikkhave”ti pucchitvā “imaṃ nāma bhante”ti vutte “āma bhikkhave khīṇāsavā nāma neva kujjhanti, na dussanti. Ghanaselasadisā hete acalā akampiyā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

81. “Selo yathā ekaghano, vātena na samīrati.

Evam nindāpasamsāsu, na samiñjanti paṇḍitā”ti.

Tattha **nindāpasamsāsūti** kiñcāpi idha dve lokadhammā vuttā, attho pana aṭṭhannampi vasena veditabbo. Yathā hi **ekaghano** asusiro **selo** puratthimādibhedena **vātena na samīrati** na iñjati na calati, evam aṭṭhasupi lokadhammesu ajjhottharantesu **paṇḍitā na samiñjanti**, paṭighavasena vā anunayavasena vā na calanti na kampanti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu chaṭṭham.

7. Kāṇamātuvatthu

Yathāpi rahadoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Kāṇamātarāṃ ārabha kathesi. Vatthu Vinaye¹ āgatameva.

Tadā pana Kāṇamātarā atucchahattaṃ dhītaraṃ patikulaṃ pesetuṃ pakkesu pūvesu catukkhattuṃ catunnaṃ bhikkhūnaṃ dinnakāle Satthārā tasmim vatthusmiṃ sikkhāpade paññatte kāṇāya sāmikena aññāya pajāpatiyā ānītāya kāṇā taṃ pavattiṃ sutvā “imehi me gharāvāso nāsito”ti diṭṭhadiṭṭhe bhikkhū akkosati paribhāsati.

1. Vi 2. 106 piṭṭhe.

bhikkhū taṃ vīthiṃ paṭipajjitum na visahiṃsu. Satthā taṃ pavattiṃ ñatvā tattha agamāsi. Kāṇamātā Satthāraṃ vanditvā paññattāsane nisīdāpetvā yāgukhajjakam adāsi, Satthā katapātarāso “kham Kāṇā”ti pucchi. Esā bhante tumhe disvā maṅkubhūtā rodanti ṭhitāti. Kiṃ kārāṇāti. Esā bhante bhikkhū akkosati paribhāsati, tasmā tumhe disvā maṅkubhūtā rodamānā ṭhitāti. Atha naṃ Satthā pakkosāpetvā Kāṇe kasmā maṃ disvā maṅkubhūtā niliyitvā rodasīti. Athassā mātā tāya katakiriyaṃ ārocesi. Atha naṃ Satthā āha “kiṃ pana Kāṇamāte mama sāvakā tayā dinnakaṃ gaṇhiṃsu, adinnakan”ti. Dinnakaṃ bhanteti. Sace mama sāvakā piṇḍāya carantā tava gehadvāraṃ pattā tayā dinnakaṃ gaṇhiṃsu, ko tesaṃ dosoti. Natthi bhante ayyānaṃ doso. Etissāyeva dosoti. Satthā Kāṇam āha “Kāṇe mayham kira sāvakā piṇḍāya caramānā gehadvāraṃ āgatā, atha nesaṃ tava mātārā pūvā dinnā, ko nāmettha mama sāvakānaṃ doso”ti “natthi bhante ayyānaṃ doso, mayhameva doso”ti Satthāraṃ vanditvā khamāpesi.

Athassā Satthā anupubbiṃ katham kathesi, sā sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Satthā uṭṭhāyāsanaṃ vihāraṃ gacchanto rājaṅgaṇena pāyāsi. Rājā disvā “Satthā viya bhaṇe”ti pucchitvā “āma devā”ti vutte “gacchatha, mama āgantvā vandanabhāvaṃ ārocethā”ti pesetvā rājaṅgaṇe ṭhitaṃ Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā “kham bhante gatāthā”ti pucchi. Kāṇamātāya¹ gehaṃ mahārājāti. Kiṃ kārāṇā bhanteti. Kāṇā kira bhikkhū akkosati paribhāsati, taṃkārāṇā gatomhīti. Kiṃ pana vo bhante tassā anakkosanabhāvo katoti. Āma mahārāja, bhikkhūnaṃca anakkosikā katā, lokuttarakuṭumbasāmini cāti. “Hotu bhante, tumhehi sā lokuttarakuṭumbasāmini katā, ahaṃ pana naṃ lokiyakuṭumbasāminiṃ karissāmi”ti vatvā rājā Satthāraṃ vanditvā paṭinivatto paṭicchannamahāyoggaṃ paṇiṇitvā Kāṇam pakkosāpetvā sabbābharaṇehi alaṅkaritvā jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapetvā “mama dhītaraṃ

1. Kāṇamātuyā (Sī)

posetuṃ samatthā gaṇhantū”ti āha. Atheko sabbatthakamahāmatto “ahaṃ devassa dhītaraṃ posessāmī”ti taṃ attano gehaṃ netvā sabbam issariyaṃ paṭicchāpetvā¹ “yathāruuci puññāni karohī”ti āha. Tato paṭṭhāya Kāṇā catūsu dvāresu purise ṭhapetvā attanā upaṭṭhātabbe bhikkhū ca bhikkhuniyo ca pariyesamānāpi na labhati. Kāṇāya gehadvāre paṭiyādetvā ṭhapitaṃ khādanīyabhojanīyaṃ mahogho viya pavattati. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “pubbe āvuso cattāro mahallakattherā Kāṇāya vipaṭṭisāraṃ karīmsu, sā evaṃ vipaṭṭisārīnī hutvāpi Satthāraṃ āgamma saddhāsampadaṃ labhi, Satthārā puna tassā gehadvāraṃ bhikkhūnaṃ upasaṅkamanārahaṃ kataṃ. Idāni upaṭṭhātabbe bhikkhū vā bhikkhuniyo vā pariyesamānāpi na labhati, aho Buddhā nāma acchariyaguṇā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva tehi mahallakabhikkhūhi kāṇāya vipaṭṭisāro kato, pubbepi karīmsuyeva. Na ca idāneva mayā Kāṇā mama vacanakārikā katā, pubbepi katāyevā”ti vatvā tamatthaṃ sotukāmehi bhikkhūhi yācito—

Yatthe’ko labhate babbu, dutiyo tattha jāyati.

Tatiyo ca catuttho ca, idaṃ te babbukā bilanti²—

Idaṃ **Babbujātakam** vitthārena kathetvā “tadā cattāro mahallakabhikkhū cattāro biḷārā ahesuṃ, mūsikā Kāṇā, maṇikāro ahamevā”ti jātakam samodhānetvā “evaṃ bhikkhave atītepi Kāṇā dummanā āvilacittā vikkhittacittā hutvā mama vacanena pasanna-udakarahado viya vippasannacittā ahoṣī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

82. “Yathāpi rahado gambhīro. Vippasanno anāvilo.

Evaṃ dhammāni sutvāna, vippasīdanti paṇḍitā”ti.

1. Paṭicchādesi (Ka)

2. Khu 5. 32 piṭṭhe Jātake.

Tattha **rahadoti** yo caturaṅginiyāpi senāya ogāhantiyā nakhubhati¹ evarūpo udakaṇṇavo, sabbākārena pana caturāsītiyojanasahassagambhīro nīlamahāsamuddo rahado nāma. Tassa hi heṭṭhā cattālīsaiyojanasahassamatte ṭhāne udakaṃ macchehi calati, upari tāvattakeyeva ṭhāne udakaṃ vātena calati, majjhe catuyojanasahassamatte ṭhāne udakaṃ niccalaṃ tiṭṭhati. Ayaṃ **gambhīro** rahado nāma. **Evaṃ dhammānīti** desanādhammāni. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā nāma rahado anākulatāya² **vippasanno**, acalatāya **anāvilo**, evaṃ mama desanādhammaṃ sutvā sotāpattimaggādivasena nirupakkilesacittataṃ āpajjantā **vippasīdanti paṇḍitā**, arahattappattā pana ekantavippasannāva hontīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Kāṇamātuvatthu sattamaṃ.

8. Pañcasatabhikkhuvatthu

Sabbattha ve sappurisā cajantīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabba kathesi. Desanā Verañjāyaṃ samuṭṭhitā.

Paṭhamabodhiyañhi Bhagavā Verañjaṃ gantvā Verañjena brāhmaṇena nimantito pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vassaṃ upagañchi. Verañjo brāhmaṇo mārāvaṭṭanena āvaṭṭo ekadivasampi Satthāraṃ ārabba satim na uppādesi. Verañjāpi dubbhikkhā ahoṣi, bhikkhū santarabāhiraṃ Verañjaṃ piṇḍāya caritvā piṇḍapātāṃ alabhantā kilamimsu. Tesāṃ assavaṇijakā patthapatthapulakāṃ³ bhikkhaṃ paññāpesuṃ. Te kilamante disvā Mahāmoggallānatthero pathavojaṃ bhojetukāmo, Uttarakuruṇca piṇḍāya pavesetukāmo⁴ ahoṣi, Satthā taṃ paṭikkhipi. Bhikkhūnaṃ ekadivasampi piṇḍapātāṃ ārabba parittāso⁵

1. Nakkhubbhati (Sī), nakkhambhati (Ka)

2. Athalusatāya (Sī)

3. Patthapatthapulakāṃ (Syā), patthapatthamūlakāṃ (Ka)

4. Pesetukāmo (Ka)

5. Paribhāso nāma (Ka)

nāhosi, icchācāraṃ vajjetvā eva viharimsu. Satthā tattha temāsaṃ vasitvā
 Verañjaṃ brāhmaṇaṃ apaloketvā tena katasakkārasammāno taṃ saraṇesu
 patiṭṭhāpetvā tato nikkhanto anupubbena cārikaṃ caramāno ekasmiṃ
 samaye Sāvatthiṃ patvā Jetavane vihāsi. Sāvattthivāsino Satthu
 āgantukabhaddāni karimsu. Tadā pana pañcasatamattā vighāsādā bhikkhū
 nissāya antovihāreyaeva vasanti. Te bhikkhūnaṃ bhuttāvasesāni
 paṇṭabhojanāni bhuñjitvā niddāyitvā utṭhāya nadītiraṃ gantvā nadantā
 vaggantā mallamuṭṭhiyuddhaṃ yujjhantā¹ kīlantā antovihārepi bahivihārepi
 anācārameva carantā vicaranti. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ
 samuṭṭhāpesuṃ “passathāvuso, ime vighāsādā dubbhikkhakāle Verañjāyaṃ
 kañci vikāraṃ na dassesuṃ, idāni pana evarūpāni paṇṭabhojanāni bhuñjitvā
 anekappakāraṃ vikāraṃ dassentā vicaranti, bhikkhū pana Verañjāyampi
 upasantarūpā viharitvā idāni upasantupasantāva viharanti”ti. Satthā
 dhammasabhaṃ gantvā “bhikkhave kiṃ kathethā”ti pucchitvā “idaṃ
 nāmā”ti vutte “i-ubbepete gadrabhayoniyāṃ nibbattā pañcasatā gadrabhā
 hutvā pañcasatānaṃ ājānīyasindhavānaṃ
 allarasamuddikapānakapītāvasesaṃ ucchiṭṭhakasaṭaṃ udakena madditvā
 makacipilobhikāhi parissāvitattā ‘vālodakan’ti saṅkhyāṃ gataṃ apparasaṃ
 nihīnaṃ pivitvā madhumattā viya nadantā vicarimsūti vatvā—

“Vālodakaṃ apparasaṃ nihīnaṃ,
 Pitvā mado jāyati gadrabhānaṃ.
 Imañca pitvāna rasaṃ paṇṭaṃ,
 Mado na sañjāyati sindhavānaṃ.

Appaṃ pivitvāna nihīnajacco,
 So majjatī tena janinda puṭṭho².
 Dhorayhasīlī ca kulamhi jāto,
 Na majjatī aggarasaṃ pivitvā”ti³.

Idaṃ **Vālodakajātakaṃ** vitthārena kathetvā “evaṃ bhikkhave sappurisā
 lokadhammaṃ vivajjetvā sukhitaḥālepi dukkhitakālepi

1. Mallayuddhaṃ bujjhantā (Sī)

2. Phuṭṭho (Sī, Syā, Ka)

3. Khu 5. 47 piṭṭhe.

nibbikārāva hontī”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

83. “Sabbattha ve sappurisā cajanti,
Na kāmakāmā lapayanti santo.
Sukhena phuṭṭhā atha vā dukhena,
Na uccāvacam paṇḍitā dassayantī”ti.

Tattha **sabbatthā**ti pañcakkhandhādibhedesu sabbadhammesu. **Sappurisā**ti supurisā. **Cajantī**ti arahattamaggañāṇena apakaḍḍhantā chandarāgaṃ vijahanti. **Kāmakāmā**ti kāme kāmayantā kāmahetu kāmakāraṇā. **Na lapayanti santoti** Buddhādayo santo kāmahetu neva attanā lapayanti, na paraṃ lapāpentī. Ye hi bhikkhāya paviṭṭhā icchācāre ṭhitā “kiṃ upāsaka sukhaṃ te puttadārassa, rājacorādīnaṃ vasena dvipadacatuppadesu natthi koci upaddavo”ti-ādīni vadanti, tāva te lapayanti nāma. Tathā pana vatvā “āma bhante, sabbesaṃ no sukhaṃ, natthi koci upaddavo, idāni no gehaṃ pahūta-annapānaṃ, idheva vasathā”ti attānaṃ nimantāpentā¹ lapāpentī nāma. Santo pana idaṃ ubhayampi na karonti. **Sukhena phuṭṭhā atha vā dukhenā**ti desanāmettaṃ, aṭṭhahi pana lokadhammehi phuṭṭhā tuṭṭhibhāvamaṅkubhāvavasena vā vaṇṇabhaṇana-avaṇṇabhaṇanavasena vā **uccāvacam ākāraṃ paṇḍitā na dassayantī**ti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Pañcasatabhikkhuvatthu aṭṭhamam.

9. Dhammikattheravatthu

Na attahetūti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Dhammikattheraṃ ārabba kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko upāsako dhammena samena agāraṃ ajjhāvasati. So pabbajitukāmo hutvā ekadivasam bhariyāya saddhiṃ

1. Nimantāpetvā (Syā, Ka)

nisīditvā sukhakathaṃ kathento āha “bhadde icchāmaham pabbajitun”ti. Tena hi sāmi āgamehi tāva, yāvāhaṃ kucchigataṃ dāraḥ vijāyāmīti. So āgametvā dāraḥ padasā gamanakāle puna taṃ āpucchitvā “āgamehi tāva sāmi, yāvāsaṃ vayappatto hoti”ti vutte “kiṃ me imāya apalokitāya vā anapalokitāya vā, attano dukkhanissaraṇaṃ karissāmi”ti nikkhamitvā pabbaji. So kammaṭṭhānaṃ gahetvā ghaṭento vāyamanto attano pabbajita kiccaṃ niṭṭhapetvā tesam dassanattāya puna Sāvattimaṃ gantvā puttassa dhammakathaṃ kathesi. Sopi nikkhamitvā pabbaji, pabbajitvā ca pana na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Purāṇaduti yikāpissa “yesam attāya ahaṃ gharāvāse vaseyyam, te ubho pi pabbajitā, idāni me kiṃ gharāvāsena, pabbajissāmi”ti nikkhamitvā pabbaji, pabbajitvā ca pana na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso Dhammika-upāsako attano¹ dhamme patiṭṭhitattā nikkhamitvā pabbajitvā arahattaṃ patto puttadārassāpi patiṭṭhā jātō”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave paṇḍitena nāma neva attahetu, na parahetu samiddhi icchitabbā, dhammikeneva pana dhammapaṭisaraṇena² bhavitabban”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

84. “Na attahetu na parassa hetu,
Na puttamicche na dhanam na raṭṭham.
Na iccheyya adhammena samiddhimattano,
Sa sīlavā pañṇavā dhammiko siyā”ti.

Tattha **na attahetū**ti paṇḍito nāma attahetu vā parahetu vā pāpaṃ na karoti. **Na puttamiccheti** puttaṃ vā **dhanam** vā **raṭṭham** vā pāpakammaṃ na iccheyya, etānipi icchanto pāpakammaṃ na karotiyevāti attho.

Samiddhimattanoti yā attano samiddhi, tampi **adhammena na iccheyya**, samiddhikāraṇāpi pāpaṃ na karotīti attho. **Sa sīlavāti** yo evarūpo

1. Attanāpi (Sī, Ka)

2. Dhammanissaraṇa (Ka)

puggalo, so eva silavā ca **paññavā** ca **dhammiko** ca **siyā**, na aññoti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Dhammikattheravatthu navamaṇi.

10. Dhammassavanavatthu

Appakā te manussesūti imaṇi dhammadesanaṇi Satthā Jetavane viharanto dhammassavanaṇi ārabba kathesi.

Sāvatthiyaṇi kira ekavīthivāsino manussā samaggā hutvā gaṇabandhena dānaṇi datvā sabbarattinā dhammassavanaṇi kāresuṇi, sabbarattinā pana dhammaṇi sotuṇi nāsakkhimsu. Ekacce kāmaratinissitā hutvā puna gehameva gatā, ekacce dosanissitā hutvā, ekacce mānanissitā hutvā, ekacce thinimiddhasamaṇiṇo hutvā tattheva nisīditvā pacalāyantaṇi sotuṇi nāsakkhimsu. Punadivase bhikkhū taṇi pavattinā ṇatvā dhammasabhāyaṇi kathāṇi samuṭṭhāpesuṇi. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “bhikkhave ime sattā nāma yebhuyyena bhavanissitā, bhavesu eva laggā viharanti, pāragāmino nāma appakā”ti anusandhiṇi ghaṭetvā dhammaṇi desento imā gāthā āha—

85. “Appakā te manussesu, ye janā pāragāmino.

Athāyaṇi itarā pajā, tīramevānudhāvati.

86. Ye ca kho sammadakkhāte, dhamme dhammānuvattino.

Te janā pāramessanti, maccudheyyaṇi suduttaraṇi”ti.

Tattha **appakā**ti thokā na bahū. **Pāragāminoti** nibbānapāragāmino. **Athāyaṇi itarā pajāti** yā panāyaṇi avasesā pajā sakkāyadiṭṭhitīrameva **anudhāvati**, ayameva bahutarāti attho. **Sammadakkhāte**ti sammā akkhāte sukathite. **Dhammeti** desanāddhamme. **Dhammānuvattinoti** taṇi

dhammaṃ sutvā tadanucchavikaṃ paṭipadaṃ pūretvā
maggaphalasacchikaraṇena dhammānuvattino. **Pāramessantīti** te evarūpā
janā nibbānapāraṃ gamissantī. **Maccudheyyanti** kilesamārasaṅkhātassa
maccussa nivāsaṭṭhānabhūtaṃ¹ tebhūmikavaṭṭaṃ. **Suduttaranti** ye janā
dhammānuvattino, te etaṃ² suduttaraṃ duratikkamaṃ māradheyyaṃ taritvā
atikkamitvā nibbānapāraṃ gamissantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Dhammassavanavattthu dasamaṃ.

11. Pañcasata-āgantukabhikkhuvattthu

Kaṇhaṃ dhammaṃ vipphāyāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane
viharanto pañcasate āgantuke bhikkhū ārabba kathesi.

Kosalaratṭhe kira pañcasatā bhikkhū vassaṃ vasitvā vuṭṭhavassā
“Satthāraṃ passissāmā”ti Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ
nisīdimsu. Satthā tesāṃ cariyapaṭipakkhaṃ nisāmetvā³ dhammaṃ desento
imā gāthā abhāsi—

87. “Kaṇhaṃ dhamma vipphāya, sukkaṃ bhāvettha paṇḍito.

Okā anokamāgamma, viveke yattha dūramaṃ.

88. Tatrābhiratimiccheyya, hitvā kāme akiṇcano.

Pariyodapeyya attānaṃ, cittaklesehi paṇḍito.

89. Yesāṃ sambodhiyaṅgesu, sammā cittaṃ subhāvitaṃ.

Ādānapaṭinissagge, anupādāya ye ratā.

Khīṇāsavā jutimanto, te loke parinibbutā”ti.

Tattha kaṇhaṃ **dhammanti** kāyaduccaritādibhedaṃ akusalaṃ dhammaṃ
vipphāya jahitvā. **Sukkaṃ bhāvetthāti paṇḍito** bhikkhu abhinikkhamanato
paṭṭhāya yāva arahattamaggā kāyasucaritādibhedaṃ sukkaṃ dhammaṃ
bhāveyya. Kathaṃ?

1. Nivāsanaṭṭhānabhūtaṃ (Sī, Syā)

2. Te eva (Ka)

3. Niyāmetvā (Ka)

Okā anokamāgammāti okaṃ vuccati ālayo, **anokaṃ** vuccati anālayo, ālayato nikkhamitvā anālayasaṅkhātāṃ nibbānaṃ paṭicca ārabha taṃ patthayamāno bhāveyyāti attho. **Tatrābhiratimiccheyyā**-i yasmiṃ anālayasaṅkhāte viveke nibbāne imehi sattehi durabhiramaṃ, tatra abhiratiṃ iccheyya. **Hitvā kāmeti** vatthukāmakilesakāme hitvā **akiñcano** hutvā viveke abhiratiṃ iccheyyāti attho. **Cittaklesehī**ti pañcahi nīvaraṇehi **attānaṃ pariyodapeyya** vodāpeyya, parisodheyyāti attho. **Sambodhiyaṅgesūti** sambojjhaṅgesu. **Sammā cittaṃ subhāvitanti** hetunā nayena cittaṃ suṭṭhu bhāvitāṃ vaḍḍhitāṃ. **Ādānapaṭinissaggeti** ādānaṃ vuccati gahaṇaṃ, tassa paṭinissaggasaṅkhāte aggahaṇe catūhi upādānehi kiñci anupādiyitvā **ye ratāti** attho. **Jutimantoti** ānubhāvavanto, arahattamaggañāṇajutiyā khandhādibhede dhamme jotetvā ṭhitāti attho. **Te loketi** imasmiṃ khandhādiloke **parinibbutā** nāma arahattappattito paṭṭhāya kilesavaṭṭassa khepitattā sa-upādisesena, carimacittanirodhena khandhavaṭṭassa khepitattā anupādisesena cāti dvīhi parinibbānehi parinibbutā, anupādāno viya padīpo apanṇattikabhāvaṃ gatāti¹ attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Pañcasata-āgantukabhikkhuvatthu ekādasamaṃ.

Paṇḍitavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Chaṭṭho vaggo.

7. Arahantavagga

1. Jīvakapañhavatthu

Gataddhinoti imañ dhammadesanañ Satthā Jīvakambavane viharanto Jīvakena puṭṭhapañhañ ārabha kathesi. Jīvakavatthu Khandhake¹ vitthāritameva.

Ekasmiñ pana samaye Devadatto Ajātasattunā saddhiñ ekato hutvā Gijjhakūṭaṃ abhiruhitvā paduṭṭhacitto “Satthāraṃ vadhissāmī”ti silaṃ pavijjihi. Taṃ dve pabbatakūṭāni sampaṭicchimsu. Tato bhijjitvā gatā papaṭikā Bhagavato pādaṃ paharitvā² lohitaṃ uppādesi, bhusā³ vedanā pavattiṃsu. Bhikkhū Satthāraṃ maddakucchim⁴ nayimsu. Satthā tatopi Jīvakambavanaṃ gantukāmo “tattha maṃ nethā”ti āha. Bhikkhū Bhagavantaṃ ādāya Jīvakambavanaṃ agamaṃsu. Jīvako taṃ pavattiṃ sutvā Satthu santikaṃ gantvā vaṇapaṭikammatthāya tikhiṇabhesajjaṃ datvā vaṇaṃ bandhitvā Satthāraṃ etadavoca “bhante mayā antonagare ekassa manussassa bhesajjaṃ kataṃ, tassa santikaṃ gantvā puna āgamiṃsāmi, idaṃ bhesajjaṃ yāva mamāgamanā baddhaniyāmeneva tiṭṭhatū”ti. So gantvā tassa purisassa kattabbakiccaṃ katvā dvārapidahanavelāya āgacchanto dvāraṃ na sampāpuṇi. Athassa etadahosi “aho mayā bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, yvāhaṃ aññatarassa purisassa viya Tathāgatassa pāde tikhiṇabhesajjaṃ datvā vaṇaṃ bandhiṃ, ayaṃ tassa mocanavelā, tasmim amuccamāne sabbarattiṃ Bhagavato sarīre pariḷāho uppajjissatī”ti. Tasmim khaṇe Satthā Ānandattheraṃ āmantesi “Ānanda Jīvako sāyaṃ āgacchanto dvāraṃ na sampāpuṇi, ‘ayaṃ vaṇassa mocanavelā’ti pana cintesi, mocehi na”ti. Thero mocesi, vaṇo rukkhato challi⁵ viya apagato. Jīvako anto-aruṇeyeva Satthu santikaṃ vegena āgantvā “kiṃ nu kho bhante sarīre vo pariḷāho uppanno”ti pucchi. Satthā “Tathāgatassa kho Jīvaka Bodhimaṇḍeyeva sabbapariḷāho vūpasanto”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imañ gāthamāha—

1. Vi 3. 377 piṭṭhe.

2. Abhihanitvā (Sī, Syā)

3. Kharā (Sī)

4. Maddakucchipabbataṃ (Ka)

5. Jalli (Sī)

90. “Gataddhino visokassa, vippamuttassa sabbadhi.

Sabbaganthappahīnassa, pariḷāho na vijjati”ti.

Tattha **gataddhinoti** gamamaggassa kantāraddhā vaṭṭaddhātī¹ dve addhā nāma. Tesu kantārapaṭipanno yāva icchitaṭṭhānaṃ na pāpuṇāti, tāva addhikoyeva, etasmim̐ pana patte gataddhi nāma hoti. Vaṭṭasannissitāpi sattā yāva vaṭṭe vasanti, tāva addhikā eva. Kasmā? Vaṭṭassa akhepitattā. Sotāpannādayopi addhikā eva, vaṭṭaṃ pana khepetvā ṭhito khīṇāsavo gataddhi nāma hoti. Tassa gataddhino. **Visokassāti** vaṭṭamūlakassa sokassa vigatattā visokassa. **Vippamuttassa sabbadhīti** sabbesu khandhādiddhammesu vippamuttassa, **sabbaganthappahīnassāti** catunnampi ganthānaṃ pahīnattā sabbaganthappahīnassa. **Pariḷāho na vijjati**ti duvidho pariḷāho kāyiko cetasiko cāti. Tesu khīṇāsavassa sītuṇhādivasena uppannattā² kāyikapariḷāho anibbutova, taṃ sandhāya Jīvako pucchati. Satthā pana Dhammarājatāya desanāvidhikusalatāya cetasika³ pariḷāhasena desanaṃ vinivattento “Jīvaka paramatthena⁴ evarūpassa khīṇāsavassa pariḷāho na vijjati”ti āha.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Jīvakapañhavatthu paṭhamam̐.

2. Mahākassapattheravatthu

Uyyuñjantiti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Mahākassapattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmim̐ hi samaye Satthā Rājagahe vuṭṭhavasso “addhamāsaccayena cārikaṃ pakkamissāmī”ti bhikkhūnaṃ ārocāpesi. Vattaṃ kiretaṃ Buddhānaṃ bhikkhūhi saddhim̐ cārikaṃ caritukāmānaṃ “evaṃ bhikkhū attano pattapacanacīvararajanādīni katvā sukhaṃ gamissantī”ti “idāni addhamāsaccayena cārikaṃ pakkamissāmī”ti bhikkhūnaṃ ārocāpanaṃ. Bhikkhūsu pana attano pattapacanādīni

1. Kantāraddhānavatṭaddhānāti (Sī, Ka)

2. Uppajjanako (Sī), uppajjanto (Syā)

3. Kāyikacetasika... (Sī)

4. Āvuso Jīvaka paramatthena hi (sabbattha)

karontesu Mahākassapatttheropi cīvarāni dhovi. Bhikkhū ujjhāyimsu “thero kasmā cīvarāni dhovati, imasmim nagare anto ca bahi ca aṭṭhārasa manussakoṭiyo vasanti. Tattha ye therassa na nātakā, te upaṭṭhākā, ye na upaṭṭhākā, te nātakā. Te therassa catūhi paccayehi sammānasakkāraṃ¹ karonti. Ettakaṃ upakāraṃ pahāya esa kahaṃ gamissati. Sacepi gaccheyya, māpamādakandarato paraṃ na gamissatī”ti. Satthā kira yaṃ kandaraṃ patvā nivattetabbayuttake bhikkhū “tumhe ito nivattatha, mā pamajjitthā”ti vadati. Taṃ² “māpamādakandaran”ti vuccati, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Satthāpi cārikaṃ pakkamanto cintesi “imasmim nagare anto ca bahi ca aṭṭhārasa manussakoṭiyo vasanti, manussānaṃ maṅgalāmaṅgalaṭṭhānesu bhikkhūhi gantabbaṃ hoti, na sakkā vihāraṃ tucchaṃ kātuṃ, kaṃ nu kho nivattessāmi”ti. Athassa etadahosi “Kassapassa hete manussā nātakā ca upaṭṭhākā ca, Kassapaṃ nivattetuṃ vaṭṭatī”ti. So therāṃ āha “Kassapa na sakkā vihāraṃ tucchaṃ kātuṃ, manussānaṃ maṅgalāmaṅgalaṭṭhānesu bhikkhūhi attho hoti, tvaṃ attano parisāya saddhiṃ nivattassū”ti. “Sādhu bhante”ti thero parisāṃ ādāya nivatti. Bhikkhū ujjhāyimsu “diṭṭhaṃ vo āvuso, nanu idāneva amhehi vuttaṃ ‘Mahākassapo kasmā cīvarāni dhovati, na eso Satthārā saddhiṃ gamissatī’ti, yaṃ amhehi vuttaṃ, tadeva jātan”ti. Satthā bhikkhūnaṃ kathaṃ sutvā nivattitvā ʈhito āha “bhikkhave kiṃ nāmetaṃ kathethā”ti. “Mahākassapatttheraṃ ārabba kathema bhante”ti attanā kathitaniyāmeneva sabbaṃ ārocesuṃ. Taṃ sutvā Satthā “na bhikkhave tumhe Kassapaṃ ‘kulesu ca paccayesu ca laggo’ti vadetha, so ‘mama vacanaṃ karissāmi’ti nivatto. Eso hi pubbe patthanaṃ karontoyeva ‘catūsu paccayesu alaggo candūpamo hutvā kulāni upasaṅkamituṃ samattho bhavyeyan’ti patthanaṃ akāsi. Natthetassa kule vā paccaye vā laggo, ahaṃ candopamappaṭipadañceva³ ariyavaṃsappaṭipadañca kathento mama puttaṃ Kassapaṃ ādiṃ katvā kathesin”ti āha.

1. Sammānaṃ sakkāraṃ (Syā)

2. Tasmā (Sī)

3. Saṃ 1. 401 piṭṭhe.

Bhikkhū Satthāraṃ pucchiṃsu “bhante kadā pana therena patthanā ṭhapitā”ti. Sotukāmāttha bhikkhaveti. Āma bhanteti. Satthā tesarṃ “bhikkhave ito kappasatasahassamatthake Padumuttaro nāma Buddhō loke udapādī”ti vatvā Padumuttarapādamūle tena ṭhapitapatthanam ādim katvā sabbam therassa pubbacaritam kathesi. Tam Therapāḷiyam¹ vitthāritameva. Satthā pana imam therassa pubbacaritam vitthāretvā “iti kho bhikkhave aham candopamappaṭipadañceva ariyavaṃsappaṭipadañca mama puttam Kassapaṃ ādim katvā kathesiṃ, mama puttassa Kassapassa paccayesu vā kulesu vā vihāresu vā pariveṇesu vā laggo nāma natthi, pallale otaritvā tattha caritvā gacchanto rājahamso viya katthaci alaggoyeva mama putto”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imam gāthamāha—

91. “Uyyuñjanti satīmanto, na nikete ramanti te.

Haṃsāva pallalam hitvā, okamokaṃ jahanti te”ti.

Tattha **uyyuñjanti satīmanto**ti sativepullappattā khīṇāsavā attanā paṭividdhaguṇesu² jhānavipassanādīsu āvajjanasamāpajjanavuṭṭhānādhiṭṭhānapacca-vekkhaṇāhi yuñjanti ghaṭenti. **Na nikete ramanti teti** tesarṃ ālaye rati nāma natthi. **Haṃsāvāti** desanāsīsametaṃ, ayaṃ panettha attho—yathā gocarasampanne pallale sakuṇā attano gocaraṃ gahetvā gamanakāle “mama udakaṃ, mama padumaṃ, mama uppalaṃ, mama kaṇṇikā”ti tasmiṃ ṭhāne kañci ālayaṃ akatvā anapekkhāva tam ṭhānaṃ pahāya uppatitvā ākāse kīḷamānā gacchanti, evamevaṃ³ khīṇāsavā yattha katthaci viharantāpi kulādīsu alaggā eva viharitvā gamanasamayepi tam ṭhānaṃ pahāya gacchantā “mama vihāro, mama pariveṇaṃ, mamūpaṭṭhākā”ti anālayā anapekkhāva gacchanti. **Okamokanti** ālayālayaṃ, sabbālaye pariccajantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahākassapattheravatthu dutiyaṃ.

1. Khu 2. 350 piṭṭhe.

2. Paṭiladdhaguṇesu (Ka)

3. Evamete (Syā)

3. Belaṭṭhasīsattheravattu

Yesam sannicayo natthīti imam dhammadesanam Sathā Jetavane viharanto āyasmantaṃ Belaṭṭhasīsaṃ ārabha kathesi.

So kirāyasmā antogāme ekaṃ vīthim piṇḍāya caritvā bhattakiccaṃ katvā puna aparaṃ vīthim caritvā sukkhaṃ kūraṃ¹ ādāya vihāraṃ haritvā paṭisāmetvā “nibaddhaṃ piṇḍapātapariyesanaṃ nāma dukkhaṃ”ti katipāhaṃ jhānasukhena vītināmetvā āhārena atthe sati taṃ paribhuñjati. Bhikkhū ñatvā ujjhāyitvā tamatthaṃ Bhagavato ārocesuṃ. Sathā etasmiṃ nidāne āyatim sannidhikāraparivajjanatthāya bhikkhūnaṃ sikkhāpadaṃ paññāpetvāpi² therena pana apaññatte sikkhāpade appicchataṃ nissāya katattā tassa dosābhāvaṃ pakāseto anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imam gāthamāha—

92. “Yesam sannicayo natthi. Ye pariññātabhojanā.

Suññato animitto ca, vimokkho yesam gocarō.

Ākāseva sakuntānaṃ, gati tesam durannayā”ti.

Tattha **sannicayoti** dve sannicayā kammāsannicayo ca paccayasannicayo ca. Tesu kusalākusalakammaṃ **kammāsannicayo** nāma, cattāro paccayā **paccayasannicayo** nāma. Tattha vihāre vasantassa bhikkhuno ekaṃ guḷapiṇḍaṃ, catubhāgamattaṃ sappiṃ, ekañca taṇḍulanālim ṭhapentassa paccayasannicayo natthi, tato uttari hoti. **Yesam** ayaṃ duvidhopi sannicayo **natthi**. **Pariññātabhojanā**ti tīhi pariññāhi pariññātabhojanā. Yāgu-ādīnaṃ hi yāgubhāvādi jānanaṃ ñātapariññā, āhāre paṭikūlasaññāvasena pana bhojanassa pari jānanaṃ tīraṇapariññā, kabalīkārahāre chandarāga apakaḍḍhanaññānaṃ pahānapariññā. Imāhi tīhi pariññāhi **ye** pariññātabhojanā. **Suññato animitto cāti** ettha appaṇihitavimokkhopi gahitoyeva. Tīṇipi cetāni nibbānasappa nāmāni. Nibbānaṃ hi rāgadosamohānaṃ abhāvena suññato³, tehi ca vimuttanti suññato vimokkho, tathā rājādinimittānaṃ abhāvena animittaṃ, tehi ca vimuttanti animitto vimokkho, rāgādipaṇidhīnaṃ pana abhāvena

1. Sukkhāhāraṃ (Ka) Vi 2. 116 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

2. Paññāpesi. (Ka)

3. Suññaṃ (Syā)

appaṇihitaṃ, tehi ca vimuttanti appaṇihito vimokkhoti vuccati.
 Phalasaṃpattivasena taṃ ārammaṇaṃ katvā viharantānaṃ ayaṃ tividho
vimokkho yesaṃ gocaro. Gati tesāṃ durannayāti yathā nāma ākāseṇa
 gatānaṃ sakuṇānaṃ padanikkhepassa adassanena gati durannayā na sakkā
 jānituṃ, evameva yesaṃ ayaṃ duvidho sannicayo natthi, imāhi ca tīhi
 pariññāhi pariññātabhojanā, yesaṃca ayaṃ vuttappakāro vimokkho gocaro,
 tesāṃ tayo bhavā catasso yoniyo pañca gatiyo satta viññāṇaṭṭhitiyo nava
 sattāvāsāti imesu pañcasu koṭṭhāsesu iminā nāma gatāti gamanassa
 apaññāyanato gati durannayā na sakkā paññāpetunti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Belatṭhasīsattheravattu tatiyaṃ.

4. Anuruddhattheravattu

Yassāsavāti imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ Satthā Veḷuvane viharanto
 Anuruddhattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi divase thero jīṇṇacīvaro saṅkārakūṭādisu cīvaraṃ
 pariyesati. Tassa ito tatiye attabhāve purāṇadutiyikā Tāvatisabhaṇe
 nibbattivā Jālini nāma devadhītā ahoṣi. Sā therāṃ coḷakāni pariyesamaṇaṃ
 disvā therassa atthāya terasahatthāyatāni catuhatthavitthatāni tīṇi
 dibbadussāni gahetvā “sacāhaṃ imāni iminā nīhārena dassāmi, thero na
 gaṇhissatī”ti cintetvā tassa coḷakāni pariyesamaṇassa purato ekasmiṃ
 saṅkārakūṭe yathā nesaṃ dasantaṃ tamameva paññāyati, tathā ṭhapesi. Thero
 tena maggena coḷakapariyesamaṇaṃ caranto nesaṃ dasantaṃ disvā tattheva
 gahetvā ākaḍḍhamāno vuttappamaṇāni dibbadussāni disvā
 “ukkaṭṭhapamsukūlaṃ vata idan”ti ādāya pakkāmi. Athassa
 cīvarakaraṇadivase Satthā pañcasatabhikkhuparivāro vihāraṃ gantvā nisīdi,
 asītimahātherāpi tattheva nisīdimṃsu, cīvaraṃ sibbetuṃ Mahākassapaṭṭhero
 mūle nisīdi, Sāriputtaṭṭhero majjhe, Ānandaṭṭhero agge, bhikkhusaṃgho
 suttaṃ vaṭṭesi, Satthā

sūcipāsake āvuṇi, Mahāmoggallānatthero yena yena attho, taṃ taṃ upanento vicari.

Devadhītāpi antogāmaṃ pavisitvā “bhontā ayyassa no Anuruddhattherassa cīvaraṃ karonto Satthā asītimahāsāvaka-parivuto pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihāre nisīdi, yāgu-ādīni ādāya vihāraṃ gacchathā”ti bhikkhaṃ samādapesi. Mahāmoggallānattheropi antarābhatte mahājambupesin āhari, pañcasatā bhikkhū parikkhīṇaṃ khādituṃ nāsakkhimsu. Sakko cīvarakaraṇaṭṭhāne bhūmiparibhaṇḍamakāsi, bhūmi alattakarasarāñjitā viya ahosi. Bhikkhūhi paribhuttāvasesānaṃ yāgukhajjakabhattānaṃ mahārāsi ahosi. Bhikkhū ujjhāyimsu “ettakānaṃ bhikkhūnaṃ kiṃ evambahukehi yāgu-ādīhi, nanu nāma pamāṇaṃ sallakkhetvā ‘ettakaṃ nāma āharathā’ti nātakā ca upaṭṭhākā ca vattabbā siyūṃ, Anuruddhatthero attano nāti-upaṭṭhākānaṃ bahubhāvaṃ nāpetukāmo maññe”ti, atha ne Satthā “kiṃ bhikkhave kathethā”ti pucchitvā “bhante idaṃ nāmā”ti vutte kiṃ pana tumhe bhikkhave “idaṃ Anuruddhena āharāpitan”ti maññathāti. Āma bhanteti. “Na bhikkhave mama putto Anuruddho evarūpaṃ vadeti. Na hi khīṇāsavā paccayapaṭisaṃyuttaṃ kathaṃ kathenti, ayaṃ pana piṇḍapāto devatānubhāvena nibbatto”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

93. “Yassāsavā parikkhīṇā, āhāre ca anissito.

Suññato animitto ca, vimokkho yassa gocarō.

Ākāseva sakuntānaṃ, padaṃ tassa durannayan”ti.

Tattha **yassāsavā**ti yassa cattāro āsavā **parikkhīṇā**. **Āhāre ca anissitoti** āhārasmiṃ ca taṇhādiṭṭhinissayehi anissito. **Padam tassa durannayan**ti yathā **ākāse** gacchantānaṃ sakuṇānaṃ “imasmiṃ ṭhāne pādehi akkamitvā gatā, idaṃ ṭhānaṃ urena paharitvā gatā, idaṃ sīsena, idaṃ pakkhehi”ti na sakkā ñātuṃ, evameva evarūpassa bhikkhuno “nirayapadena vā gato, tiracchānayonipadena vā”ti-ādīnā nayena padaṃ paññāpetuṃ nāma na sakkoti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Anuruddhattheravatthu catutthaṃ.

5. Mahākaccāyanattheravattu

Yassindriyānīti imañ dhammadesanañ Satthā Pubbārāme viharanto Mahākaccāyanattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye Bhagavā mahāpavāraṇāya Migāramātuyā pāsādassa heṭṭhā mahāsāvaka-parivuto nisīdi. Tasmīṃ samaye Mahākaccāyanatthero avantīsu viharati. So panāyasmā dūratopi āgantvā dhammassavanañ paggaṇhātiyeva. Tasmā mahātherā nisīdantā Mahākaccāyanattherassa āsanañ ṭhapetvā nisīdiṃsu. Sakko devarājā dvīhi devalokehi devaparisāya saddhiṃ āgantvā dibbagandhamālādīhi Satthāraṃ pūjetvā ṭhito Mahākaccāyanattheraṃ adisvā kiṃ nu kho mama ayyo na dissati, sādhu kho panassa sace āgaccheyyāti. Theropi taṃ khaṇaṇṇeva āgantvā attano āsane¹ nisinnaeva attānañ dassesi. Sakko therā disvā gopphakesu daḷaṃ gatetvā “sādhu vata me ayyo āgato, ahaṃ ayyassa āgamaṇameva paccāsīsāmī”ti vatvā ubhohi hatthehi pāde sambāhitvā gandhamālādīhi pūjetvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Bhikkhū ujjhāyimsu “Sakko mukhaṃ oloketvā sakkāraṃ karoti, avasesamahāsāvakaṇaṃ evarūpaṃ sakkāraṃ akaritvā Mahākaccāyanaṃ disvā vegena gopphakesu gahetvā ‘sādhu vata me ayyo āgato, ahaṃ ayyassa āgamaṇameva paccāsīsāmī’ti vatvā ubhohi hatthehi pāde sambāhitvā pūjetvā vanditvā ekamantaṃ ṭhito”ti. Satthā tesāṃ taṃ kathaṃ sutvā “bhikkhave mama puttena Mahākaccāyanena sadisā indriyesu guttadvārā bhikkhū devānampi manussānampi piyāyevā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imañ gāthamāha—

94. “Yassindriyāni samathaṅgatāni,

Assā yathā sārathinā sudantā.

Pahīnamānassa anāsavassa,

Devāpi tassa pihayanti tādino”ti.

1. Attanā (Ka)

Tassattho—**yassa** bhikkhuno chekena **sārathinā sudantā assā** viya cha **indriyāni samathaṃ** dantabhāvaṃ nibbisevanabhāvaṃ **gatāni**, tassa navavidhaṃ mānaṃ pahāya ʘhitattā **pahīnamānassa** catunnaṃ āsavānaṃ abhāvena **anāsavassa**. **Tādinoti** tādibhāvasaṇṇhitassa tathārūpassa **devāpi pihayanti**, manussāpi dassanaṇca āgamanaṇca patthentiyevevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahākaccāyanattheravatthu pañcamāṃ.

6. Sāriputtattheravatthu

Pathavisamoti imāṃ dhammadeśanaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye āyasmā Sāriputto vuṭṭhavasso cārikaṃ pakkamitukāmo Bhagavantaṃ āpucchitvā vanditvā attano parivārena saddhiṃ nikkhami. Aññepi bahū bhikkhū therāṃ anugacchimsu. Thero ca nāmagottavasena paññāyamāne bhikkhū nāmagottavasena kathetvā nivattāpesi. Aññataro nāmagottavasena apākaṇo bhikkhu cintesi “aho vata mampi nāmagottavasena paggaṇhanto kathetvā nivattāpeyyā”ti. Thero mahābhikkhusaṃghassa antare taṃ na sallakkhesi. So “aññe viya bhikkhū na maṃ paggaṇhātī”ti there āghātaṃ bandhi. Therassapi saṃghāṭikaṇṇo tassa bhikkhuno sarīraṃ phusi, tenāpi āghātaṃ bandhiyeva. So “dāni thero viharūpacāraṃ atikkanto bhavissatī”ti ñatvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā “āyasmā maṃ bhante Sāriputto tumhākaṃ aggasāvakomhīti kaṇṇasakkhalim bhindanto viya paharitvā akhamāpetvāva cārikaṃ pakkanto”ti āha. Satthā therāṃ pakkosāpesi.

Tasmiṃ khaṇe Mahāmoggallānatthero ca Ānandatthero ca cintesuṃ “amhākaṃ aggajetṭhabhātaraṃ imassa bhikkhuno apahaṭabhāvaṃ Satthā no na jānāti, sīhanādaṃ pana nadāpetukāmo bhavissatīti parisāṃ sannipātāpessāmā”ti. Te kuṇcikaḥatthā pariveṇadvārāni vivaritvā

“Abhikkamathāyasmanto, abhikkamathāyasmanto, idānāyasmā Sāriputto Bhagavato sammukhā sīhanādaṃ nadissatī”¹ti mahābhikkhusaṃghaṃ sannipātesuṃ. Theropi āgantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdi. Atha naṃ Satthā tamatthaṃ pucchi. Thero “nāyaṃ bhikkhu mayā pahaṭo”ti avatvāva attano guṇakathaṃ kathento “yassa nūna bhante kāye kāyagatāsati anupaṭṭhitā assa, so idha aññataraṃ sabrahmacāriṃ āsajja appaṭinissajja cārikaṃ pakkameyyā”ti vatvā “seyyathāpi bhante pathaviyaṃ sucimpi nikkhipanti, asucimpi nikkhipanti”ti-ādinā¹ nayena attano pathavīsamacittatañca āpotejovāyo rajoharaṇa caṇḍalakumāraka usabhachinnavisāṇasamacittatañca ahikuṇapādīhi viya attano kāyena aṭṭiyanañca medakathālikā viya attano kāyapariharaṇaṃ pakāsesi. Imāhi ca pana navahi upamāhi there attano guṇe kathente navasupi ṭhānesu² udakapariyantaṃ katvā mahāpathavī kampi. Rajoharaṇacaṇḍalakumārakamedakathāliko pamānaṃ pana āharaṇakāle puthujjanā bhikkhū assūni sandhāretuṃ nāsakkhimsu, khīṇāsavānaṃ dhammasaṃvego udapādi.

There attano guṇaṃ kathenteyeva abbhācikkhanakassa bhikkhuno sakalasarīre ḍāho uppajji, so tāvadeva Bhagavato pādesu patitvā attano abbhācikkhanadosaṃ³ pakāsetvā accayaṃ desesi. Satthā therāṃ āmantetvā “Sāriputta khamā imassa moghapurissassa, yāvassa sattadhā muddhā na phalatī”ti āha. Thero ukkuṭikaṃ nisīditvā añjaliṃ paggayha “khamāmahaṃ bhante tassa āyasmato, khamatu ca me so āyasmā, sace mayhaṃ doso atthī”ti āha. Bhikkhū kathayimsu “passatha dānāvuso therassa anopamaguṇaṃ⁴, evarūpassa nāma musāvādena abbhācikkhanakassa bhikkhuno upari appamattakampi kopāṃ vā dosaṃ vā akatvā sayameva ukkuṭikaṃ nisīditvā añjaliṃ paggayha khamāpetī”ti. Satthā taṃ kathaṃ sutvā “bhikkhave kiṃ kathethā”ti pucchitvā “idaṃ nāma bhante”ti vutte “na bhikkhave sakkā Sāriputtasadisānaṃ kopāṃ vā dosaṃ vā uppādetuṃ, mahāpathavīsadisāṃ bhikkhave indakhīlasadisāṃ

1. Am 3. 181 piṭṭhe.

3. Abhūtabbhakkhānadosaṃ (Sī, Syā)

2. Vāresu (Sī, Syā)

4. Anomaguṇattaṃ (Syā)

pasanna-udakarahadasadisañca Sāriputtassa cittan”ti vatvā anusandhiṃ
ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

95. “Pathavisamo no virujjhati,
Indakhilupamo tādi subbato.
Rahadova apetakaddamo,
Saṃsārā na bhavanti tādino”ti.

Tassattho—bhikkhave yathā nāma pathaviyaṃ sucīni gandhamālādīnipi
nikkhipanti, asucīni muttakarīsādīnipi nikkhipanti, yathā nāma nagaradvāre¹
nikhātāṃ indakhīlaṃ dāraḥādayo omuttentipi² ūhadantipi, apare pana taṃ
gandhamālādīhi sakkaronti. Tattha pathaviyā indakhīlassa ca³ neva
anurodho uppajjati, na virodho, evameva yvāyaṃ khīṇāsavo bhikkhu aṭṭhahi
lokadhammehi akampiyabhāvena **tādi**, vatānaṃ sundaratāya **subbato**. So
“ime maṃ catūhi paccayehi sakkaronti, ime pana na sakkarontī”ti
sakkārañca asakkārañca karontesu neva anurujjhati, **no virujjhati**, atha kho
pathavisamo ca **indakhilupamo** eva ca hoti. Yathā ca apagatakaddamo
rahado pasannodako hoti, evaṃ apagatakilesatāya rāgakaddamādīhi
akaddamo vippasannova hoti. **Tādinoti** tassa pana evarūpassa
sugatiduggatīsu saṃsaraṇavasena **saṃsārā** nāma na hontīti.

Desanāvasāne nava bhikkhusahassāni saha paṭisambhidāhi arahattaṃ
pāpuṇimsūti.

Sāriputtattheravattu chaṭṭhaṃ.

7. Kosambivāsītissattherasāmaṇeravattu

Santaṃ tassa manam hotīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane
viharanto Tissattherassa sāmaṇeraṃ ārabha kathesi.

Eko kira Kosambivāsī kulaputto Satthu sāsane pabbajitvā
laddhūpasampado “Kosambivāsītissatthero”ti paññāyi. Tassa Kosambiyaṃ

1. Tathā nagaradvāre (Sī, Syā)

2. Ummihantipi (Syā)

3. Pathaviyā vā indakhīlassa vā (Syā)

vuṭṭhavassassa upaṭṭhāko ticīvarañceva sappiphāṇitañca āharitvā pādamūle ṭhapesi. Atha naṃ thero āha “kiṃ idaṃ upāsakā”ti. Nanu mayā bhante tumhe vassaṃ vāsītā, amhākañca vihare vuṭṭhavassā imaṃ lābhaṃ labhanti, gaṇhatha bhanteti. Hotu upāsaka, na mayhaṃ iminā atthoti. Kiṃ kāraṇā bhanteti. Mama santike kappiyakārako sāmaṇero pi natthi āvusoti. Sace bhante kappiyakārako natthi, mama putto ayyassa santike sāmaṇero bhavissatīti. Thero adhvāsesi. Upāsako sattavassikaṃ attano puttaṃ therassa santikaṃ netvā “imaṃ pabbājethā”ti adāsi. Athassa thero kese temetvā tacapañcakakammaṭṭhānaṃ datvā pabbājesi. So khuraggeyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Thero taṃ pabbājetvā aḍḍhamāsaṃ tattha vasitvā “Satthāraṃ passissāmi”ti sāmaṇeraṃ bhaṇḍakaṃ gāhāpetvā gacchanto antarāmagge ekaṃ vihāraṃ pāvīsi. Sāmaṇero upajjhāyassa senāsaṇaṃ gahetvā paṭijaggi, tassa taṃ paṭijaggantasseva vikālo jāto, tena attano senāsaṇaṃ paṭijaggituṃ nāsakkhi. Atha naṃ upaṭṭhānavelāyaṃ āgantvā nisinnaṃ thero pucchi “sāmaṇera attano vasanaṭṭhānaṃ paṭijaggitaṃ”ti¹. Bhante paṭijaggituṃ okāsaṃ nālatthanti. “Tena hi mama vasanaṭṭhāneyeva vasa, dukkhaṃ te āgantukaṭṭhāne bhihi vasitun”ti taṃ gahetvāva senāsaṇaṃ pāvīsi. Thero pana puthujjano nipannamattova niddaṃ okkami. Sāmaṇero cintesi “ajja me upajjhāyena saddhiṃ tatiyo divaso² ekasenāsane vasantassa, ‘sace nipajjitvā niddāyissāmi, thero sahaseyyaṃ āpajjeyyā’ti nisinnakova vītināmessāmi”ti upajjhāyassa mañcakasamīpe pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinnakova rattiṃ vītināmesi. Thero paccūsakāle paccuṭṭhāya “sāmaṇeraṃ nikkhamāpetuṃ vaṭṭatī”ti mañcakapasse ṭhapitabījaniṃ gahetvā bījanipattassa aggena sāmaṇerassa kaṭasāraṇaṃ paharitvā bījaniṃ uddhaṃ ukkhipanto “sāmaṇera bhihi nikkhamā”ti āha. Bījanipattadaṇḍako akkhihi paṭihaññi, tāvadeva akkhihi bhijji. So “kiṃ bhante”ti vatvā uṭṭhāya “bhihi nikkhamā”ti vutte “akkhihi me bhante bhinnā”ti avatvā ekena hatthena paṭicchādetvā nikkhami. Vattakaraṇakāle ca pana “akkhihi me bhinnā”ti tuṇhī anisīditvā ekena hatthena akkhihi gahetvā ekena

1. Na paṭijaggitanti (Sī)

2. Tayo divasā (Ka)

hatthena muṭṭhisammuñjanim ādāya vaccakuṭiṇca mukhadhovanaṭṭhānaṇca sammajjitvā mukhadhovanodakaṇca ṭhapetvā pariveṇaṃ sammajji. So upajjhāyassa dantakaṭṭhaṃ dadamāno ekeneva hatthena adāsi.

Atha naṃ upajjhāyo āha “asikkhito vatāyaṃ sāmaṇero, ācariyupajjhāyānaṃ ekena hatthena dantakaṭṭhaṃ dātum na vaṭṭatī”¹. Jānāmahaṃ bhante “na evaṃ vaṭṭatī”², eko pana me hattho na tucchoti. Kiṃ sāmaṇerāti. So ādito paṭṭhāya taṃ pavattim ārocesi. Thero sutvāva saṃviggamānaso “aho vata mayā bhāriyaṃ kammaṃ katan”³ti vatvā “khamāhi me sappurisa, nāhametaṃ jānāmi, avassayo me hohī”³ti añjalim paggayha sattavassikadārakassa pādāmūle ukkuṭikaṃ nisīdi. Atha naṃ sāmaṇero āha “nāhaṃ bhante etadatthāya kathesiṃ, tumhākaṃ cittaṃ anurakkhantena mayā evaṃ vuttaṃ, nevettha tumhākaṃ doso atthi, na mayhaṃ. Vaṭṭasseveso doso, mā cintayittha, mayā tumhākaṃ vipphaṇṇaṃ rakkhanteneva nārocitan”³ti. Thero sāmaṇerena assāsiyamānopi anassāsivā uppannasamvego sāmaṇerassa bhaṇḍakaṃ gahetvā Satthu santikaṃ pāyāsi. Satthāpissa āgamaṇaṃ olokontova nisīdi. So gantvā Satthāraṃ vanditvā Satthārā saddhim paṭisammodanaṃ katvā “khamanīyaṃ te bhikkhu, kiñci³ atirekaṃ aphāsukaṃ atthī”³ti pucchito āha “khamanīyaṃ bhante, natthi me kiñci atirekaṃ aphāsukaṃ, apica kho pana me ayaṃ daharasāmaṇero viya añño atirekaguṇo na diṭṭhapubbo”³ti. Kiṃ pana iminā kataṃ bhikkhūti. So ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattim Bhagavato ārocento āha “evaṃ bhante mayā khamāpiyamāno maṃ evaṃ vadesi ‘nevettha tumhākaṃ doso atthi, na mayhaṃ. Vaṭṭasseveso doso, tumhe mā cintayitthā’³ti, iti maṃ assāsesiyeva, mayi neva kopāṃ, na dosamakāsi, na me bhante evarūpo guṇasampanno diṭṭhapubbo”³ti. Atha naṃ Satthā “bhikkhu khīṇāsavā nāma na kassaci kuppanti, na dussanti, santindriyā santamānasāva hontī”³ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

1. Dātum labhatīti (Sī, Syā)

2. Na etaṃ vattanti (Sī, Syā)

3. Na kiñci (Sī, Syā)

96. “Santam tassa manam hoti, santā vācā ca kamma ca.
Sammadaññā vimuttassa, upasantassa tādino”ti.

Tattha **santam tassāti** tassa khīṇāsavasāmaṇerassa abhiṇṇhādīnam abhāvena **manam** santameva **hoti** upasantam nibbutam. Tathā musāvādādīnam abhāvena **vācā ca** pāṇātipātādīnam abhāvena kāyakammañca santameva hoti. **Sammadaññā vimuttassāti** nayena hetunā jānitvā pañcahi vimuttihi vimuttassa. **Upasantassāti** abbhantare rāgādīnam upasamena upasantassa. **Tādinoti** tathārūpassa guṇasampannassāti.

Desanāvasāne Kosambivāsītissatthero saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi, sesamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kosambivāsītissattherasāmaṇeravatthu sattamam.

8. Sāriputtattheravatthu

Assaddhoti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattheram ārabha kathesi.

Ekasmim hi samaye tiṃsamattā āraññakā bhikkhū Satthu santikam āgantvā¹ vanditvā nisīdimsu. Satthā tesam saha paṭisambhidāhi arahattassūpanissayam disvā Sāriputtattheram āmantetvā “saddahasi tvam Sāriputta, saddhindriyam bhāvitam bahulīkatam amatogadham hoti amatapariyosānan”ti² evam pañcendriyāni ārabha pañham pucchi. Thero “na khvāham bhante ettha Bhagavato saddhāya gacchāmi, saddhindriyam -pa- amatapariyosānam. Yesam hetam bhante aññātam assa adiṭṭham aviditam asacchikataṃ aphassitam paññāya, te tattha paresam saddhāya gaccheyyūṃ. Saddhindriyam -pa- amatapariyosānan”ti evam tam pañham byākāsi. Tam sutvā bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “Sāriputtatthero micchāgahaṇam neva³ vissajjesi, ajjāpi Sammāsambuddhassa na saddahatiyevā”ti. Tam sutvā Satthā “kim nāmetam bhikkhave vadetha. Aham hi ‘pañcendriyāni abhāvetvā samathavipassanam

1. Gantvā (Syā)

2. Sam 3. 194 piṭṭhe.

3. Micchāgahaṇeneva (Syā)

avaḍḍhetvā maggaphalāni sacchikātuṃ samattho nāma atthīti saddahasi tvaṃ Sāriputtā’ti pucchim. So ‘evaṃ sacchikaronto atthi nāmāti na saddahāmi bhante’ti kathesi. Na dinnassa vā katassa vā phalaṃ vipākam na saddahati, nāpi Buddhādīnaṃ guṇaṃ na saddahati. Eso pana attanā paṭividdhesu jhānavipassanāmaggaphaladhammesu paresaṃ saddhāya na gacchati. Tasmā anupavajjo”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

97. “Assaddho akataññū ca, sandhicchedo ca yo naro,
Hatāvakāso vantāso, sa ve uttamaporiso”ti.

Tassattho—attano paṭividdhaguṇaṃ paresaṃ kathāya na saddahatīti **assaddho**. Akataṃ nibbānaṃ jānātīti **akataññū**, sacchikatanibbānoti attho. Vaṭṭasandhim saṃsārasandhim chinditvā ʈhitoti **sandhicchedo**. Kusalākusalakammabījassa khīṇattā nibbattanāvakāso hato assāti **hatāvakāso**. Catūhi maggehi kattabbakiccassa katattā sabbā āsā iminā vantāti **vantāso**. So evarūpo **naro**. Paṭividdhalokuttaradhammatāya purisesu uttamabhāvaṃ pattoti **purisuttamoti**.

Gāthāvasāne te āraññakā tiṃsamattā bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇṇiṃsu, sesajanassāpi satthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sāriputtattheravatthu aṭṭhamam.

9. Khadiravaniyarevatattheravatthu

Gāme vāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Khadiravaniyarevatattheraṃ ārabha kathesi.

Āyasmā hi Sāriputto sattāsītikoṭidhanaṃ pahāya pabbajitvā Cālā Upacālā Sīsūpacālāti tisso bhaginiyo, Cundo Upasenoti ime dve ca bhātaro pabbājesi, Revatakumāro ekova gehe avasiṭṭho. Athassa mātā cintesi “mama putto Upatisso ettakaṃ dhanam pahāya pabbajitvā Tisso ca bhaginiyo dve ca bhātaro pabbājesi, Revato ekova avaseso. Sace imampi pabbājessati,

ettakaṃ no dhanam nassissati, kulavaṃso pacchijjissati, daharakāleyeva nam gharāvāsena bandhissāmī”ti. Sāriputtattheropi paṭikacceva bhikkhū āṇāpesi “sace āvuso Revato pabbajitukāmo āgacchati, āgataṃ mattameva nam pabbājeyyātha, mama mātāpitaro micchādiṭṭhikā, kiṃ tehi āpucchitehi, ahaṃeva tassa mātā ca pitā cā”ti. Mātāpissa Revataṃ kumāraṃ sattavassikameva gharabandhanena bandhitukāmā samānajatike kule dārikaṃ vāretvā divasaṃ vavatthapetvā kumāraṃ maṇḍetvā pasādhettvā mahatā parivārena saddhiṃ ādāya kumārikāya ñātigharaṃ agamāsi. Atha nesaṃ katamaṅgalānaṃ dvinnampi ñātakesu sannipatitesu udakapātiyaṃ hatthe otāretvā maṅgalāni vatvā kumārikāya vuḍḍhiṃ ākaṅkhamānā ñātakā “tava ayyikāya diṭṭhadhammaṃ passa¹, ayyikā viya ciraṃ jīva amma”ti āhaṃsu. Revataṃ kumāro “ko nu kho imissā ayyikāya diṭṭhadhammo”ti cintetvā “katarā imissā ayyikā”ti pucchi. Atha nam āhaṃsu “tāta kiṃ na passasi imaṃ vīsavassasatikam khaṇḍadantaṃ palitakesaṃ valittacaṃ tilakāhatagattaṃ gopānasivaṅkaṃ, esā etissā ayyikā”ti. Kiṃ pana ayampi evarūpā bhavissatīti. Sace jīvissati, bhavissati tātātīti. So cintesi “evarūpampi nāma sarīraṃ jarāya imaṃ vippekāraṃ pāpuṇissati, idaṃ me bhātaraṃ Upatissena diṭṭhaṃ bhavissati, ajeva mayā palāyitvā pabbajitum vaṭṭatī”ti. Atha nam ñātakā kumārikāya saddhiṃ ekayānaṃ āropetvā ādāya pakkamiṃsu.

So thokaṃ gantvā sarīrakiccaṃ apadisitvā “ṭhapetha tāva yānaṃ, otaritvā āgamiṃsāmī”ti yānā otaritvā ekasmiṃ gumbe thokaṃ papañcaṃ katvā agamāsi. Punapi thokaṃ gantvā teneva apadesena otaritvā abhiruhi, punapi tatheva akāsi. Athassa ñātakā “addhā imassa uṭṭhānāni vattantī”ti sallakkhetvā nātidalham ārakkham karimṃsu. So punapi thokaṃ gantvā teneva apadesena otaritvā “tumhe pājento purato gacchatha, mayaṃ pacchato saṅikaṃ āgamiṃsāmā”ti vatvā otaritvā gumbābhimukho ahosi. Ñātakāpissa “pacchato āgamiṃsatī”ti saññāya yānaṃ pājentā gamimṃsu.

Sopi tato palāyitvā ekasmiṃ padese tiṃsamattā bhikkhū vasanti, tesam santikaṃ gantvā vanditvā āha “pabbājettha maṃ bhante”ti. Āvuso tvaṃ sabbālankārapaṭimaṇḍito, mayaṃ te rājaputtabhāvaṃ vā amaccaputtabhāvaṃ vā na jānāma, kathaṃ pabbājessāmāti. Tumhe maṃ bhante na jānāthāti. Na jānāmāvusoti. Ahaṃ Upatissassa kaniṭṭhabhātikoti. Ko esa Upatisso nāmāti. Bhante¹ bhaddantā mama bhātaraṃ “Sāriputto”ti vadanti, tasmā mayā “Upatisso”ti vutte na jānantīti. Kiṃ pana tvaṃ Sāriputtattherassa kaniṭṭhabhātikoti. Āma bhanteti. “Tena hi ehi, bhātaraṃ te anuññātamevā”ti vatvā bhikkhū tassa ābharaṇāni omuñcāpetvā ekamantaṃ ṭhapāpetvā taṃ pabbājetvā therassa sāsanaṃ paṇiṃsu. Thero taṃ sutvā Bhagavato ārocesi “bhante ‘āraññikabhikkhūhi kira Revato pabbājito’ti sāsanaṃ paṇiṃsu, gantvā taṃ passitvā āgamiṣṣāmi”ti. Satthā “adhivāsehi tāva Sāriputtā”ti gantuṃ na adāsi. Thero puna katipāhaccayena Satthāraṃ āpucchi. Satthā “adhivāsehi tāva Sāriputta, mayampi āgamiṣṣāma”ti neva gantuṃ adāsi.

Sāmaṇeropi “sacāhaṃ idha vasissāmi, ñātakā maṃ anubandhitvā pakkosissanti”ti tesam bhikkhūnaṃ santike yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ uggaṇhitvā pattacīvaramādāya cārikaṃ caramāno tato tiṃsayojanike ṭhāne Khadiravanaṃ gantvā antovasseyeva temāsabbhantare saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Theropi pavāretvā Satthāraṃ puna tattha gamanattāya āpucchi. Satthā “mayampi gamissāma Sāriputtā”ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ nikkhami. Thokaṃ gatakāle Ānandatthero dvedhāpathe ṭhatvā Satthāraṃ āha “bhante Revatassa santikaṃ gamanamaggesu ayaṃ parihārapatho saṭṭhiyojaniko manussāvāso, ayaṃ ujumaggo tiṃsayojaniko amanussapariggahito, katarena gacchāmā”ti. Sīvali pana Ānanda amhehi saddhiṃ āgatoti. Āma bhanteti. Sace Sīvali āgato, ujumaggameva gaṇhāhīti. Satthā kira “ahaṃ tumhākaṃ yāgubhattaṃ uppādessāmi, ujumaggaṃ gaṇhāhī”ti avatvā “tesaṃ tesaṃ janānaṃ puññassa vipākadānaṭṭhānaṃ etan”ti ñatvā “sace Sīvali āgato, ujumaggaṃ

1. Āma bhante (Sī, Ka)

gaṇhāhī”ti āha. Satthari pana taṃ maggaṃ paṭipanne devatā “amhākaṃ ayyassa Sīvalittherassa sakkāraṃ karissāmā”ti cintetvā ekekayojane vihāre kāretvā ekayojanato uddhaṃ gantuṃ adatvā pāto vuṭṭhāya dibbayāgu-ādīni gahetvā “ayyo no Sīvalitthero kahaṃ nisinno”ti vicaranti. Thero attano abhihaṭaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dāpesi. Evaṃ Satthā saparivāro tiṃsayojanikaṃ kantāraṃ Sīvalittherassa puññaṃ anubhavamānova agamāsi. Revatattheropi Satthu āgamanāṃ ñatvā Bhagavato Gandhakuṭṭhāni māpetvā pañca kūṭāgārasatāni pañca caṅkamanasatāni pañcarattiṭṭhānadivāṭṭhānasatāni ca māpesi. Satthā tassa santike māsamattameva vasi, tasmīṃ vasamānopi Sīvalittherasseva puññaṃ anubhavi.

Tattha pana dve mahallakabhikkhū Satthu Khadiravanāṃ pavisanakāle evaṃ cintayimāsu “ayaṃ bhikkhu ettakaṃ navakammaṃ karonto kiṃ sakkhissati samaṇadhammaṃ kātuṃ, Satthā ‘Sāriputtassa kaniṭṭho’ti mukholokanakiccaṃ karonto evarūpassa navakammikassa bhikkhussa santikaṃ āgato”ti, Satthāpi taṃ divasaṃ paccūsakāle lokaṃ voloketvā te bhikkhū ditvā tesāṃ cittācāraṃ aññāsi, tasmā tattha māsamattaṃ vasitvā nikkhamanadivase yathā te bhikkhū attano telanālīṇca udakatumbaṇca upāhanāni ca pamussanti, tathā adhiṭṭhahitvā nikkhamanto viharūpacārato bahi nikkhantakāle iddhiṃ vissajjesi. Atha te bhikkhū “mayā idaṇcīdaṇca pamuṭṭhaṃ, mayāpi pamuṭṭhaṃ”ti ubhopi nivattitvā taṃ ṭhānaṃ asallakkhetvā khadirarukkhaṇṭakehi vijjhamānā vicaritvā ekasmiṃ khadirarukkhe olambantaṃ attano bhaṇḍakaṃ disvā ādāya pakkamimāsu. Satthāpi bhikkhusaṃghaṃ ādāya puna māsamatteneva Sīvalittherassa puññaṃ anubhavamāno paṭigantvā Pubbārāmaṃ pāvisi.

Atha te mahallakabhikkhū pātova mukhaṃ dhovitvā “āgantukabhaddadāyikāya Visākhāya gharaṃ yāguṃ pivissāmā”ti gantvā yāguṃ pivitvā khajjakaṃ khāditvā nisīdimāsu. Atha ne Visākhā pucchi “tunhepi bhante Satthārā saddhiṃ Revatattherassa vasanaṭṭhānaṃ āgamitthā”ti. Āma upāsiketi, ramaṇīyaṃ bhante therassa vasanaṭṭhānanti. Kuto tassa ramaṇīyatā, setakaṇṭakakhadirarukkhaḡagahanā¹ petānaṃ nivāsanaṭṭhānasadisāṃ upāsiketi. Athaññe dve daharabhikkhū āgamimāsu. Upāsikā tesampi yāgukhajjakaṃ datvā tattheva

1. Kuto tassa taṃ ramaṇīyaṃ, tāva suddhakaṃ kaṇṭakakhadirarukkhaḡagahanāṃ (Ka)

paṭipucchi. Te āhaṃsu “na sakkā upāsike vaṇṇetum,
 sudhammadevasabhāsadisam iddhiyā abhisaṅkhatam viya therassa
 vasanaṭṭhānan”ti. Upāsikā cintesi “paṭhamam āgatā bhikkhū aññathā
 vadimsu, ime aññathā vadanti, paṭhamam āgatā bhikkhū kiñcideva
 pamussitvā iddhiyā vissatṭhakāle paṇivattitvā gatā bhavissanti, ime pana
 iddhiyā abhisaṅkharitvā nimmitakāle gatā bhavissanti”ti attano
 paṇḍitabhāvena etamattham ñatvā “Satthāram¹ āgatakāle pucchissāmī”ti
 aṭṭhāsi. Tato muhuttaṃyeva² Satthā bhikkhusaṃghaparivuto Visākhāya
 geham gantvā paññattāsane nisīdi. Sā Buddhappamukham bhikkhusaṃgham
 sakkaccaṃ parivisitvā bhattakiccāvasāne Satthāram vanditvā paṭipucchi
 “bhante tumhehi saddhim gatabhikkhūsu ekacce Revatattherassa
 vasanaṭṭhānam ‘khadiragahanam araṇṇan’ti vadanti, ekacce ‘ramaṇīyan’ti,
 kim nu kho etan”ti. Tam sutvā Satthā “upāsike gāmo vā hotu araṇṇam vā,
 yasmim ṭhāne arahanto viharanti, tam ramaṇīyamevā”ti vatvā anusandhim
 ghaṭetvā dhammam desento imam gāthamāha—

98. “Gāme vā yadi vāraṇṇe, ninne vā yadi vā thale.

Yattha arahanto viharanti, tam bhūmirāmaṇeyyakam”ti.

Tattha kiñcāpi arahanto gāmante kāyavivekam na labhanti, cittavivekam
 pana labhanteva. Tesaṇhi dibbapaṭibhāgānipi ārammaṇāni cittaṃ cāletum na
 sakkonti. Tasmā gāmo vā hotu araṇṇādīnam vā aññataram, **yattha arahanto
 viharanti, tam bhūmirāmaṇeyyakanti** so bhūmipadeso ramaṇīyo evāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Aparena samayena bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “āvuso kena nu kho
 kāraṇena āyasmā Sīvalitthero sattadivasasattamāsādhikāni satta vassāni mātu
 kucchiyam vasi, kena niraye pacci, kena nissandena lābhaggayasaggappatto
 jāto”ti. Satthā tam katham sutvā “bhikkhave kim kathethā”ti pucchitvā
 “bhante idam nāmā”ti vutte tassāyasmato pubbakammam kathento āha—

1. Satthu (Sī, Syā)

2. Muhuttasseva (Sī, Syā)

Bhikkhave ito ekanavutikappe Vipassī Bhagavā loke uppajjitvā ekasmiṃ samaye janapadacārikam caritvā pitu nagaram paccāgamāsi. Rājā Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa āgantukadānam sajjetvā nāgarānam sāsanam pesesi “āgantvā mayham dāne sahāyakā hontū”ti. Te tathā katvā “raññā dinnadānato atirekataram dassāmā”ti Satthāram nimantetvā punadivase dānam paṭiyādetvā rañño sāsanam paṇiṃsu. Rājā āgantvā tesam dānam disvā “ito adhikataram dassāmī”ti punadivasatthāya Satthāram nimantesi. Neva rājā nāgare parājetum sakkhi, na nāgarā rājānam. Nāgarā chaṭṭhe vāre “sve dāni yathā ‘imasmiṃ dāne idam nāma natthī’ti na sakkā hoti vattum, evam dānam dassāmā”ti cintetvā punadivase dānam paṭiyādetvā “kiṃ nu kho ettha natthī”ti oloketā allamadhumeva na addasaṃsu. Pakkamadhu pana bhum atthi. Te allamadhassatthāya catūsu nagaradvāresu cattāri kahāpaṇasahassāni gāhāpetvā paṇiṃsu. Atheke janapadamanusso gāmabhojakam passitum āgacchanto antarāmagge madhupaṭalam disvā makkhikā palāpetvā sākham chinditvā sākḥadaṇḍakeneva saddhim madhupaṭalam ādāya “gāmabhojakassa dassāmī”ti nagaram pāvisi. Madhu-atthāya gato tam disvā “ambho vikkīṇiyam madhun”ti pucchi. Na vikkīṇiyam sāmīti. Handa imam kahāpaṇam gahetvā dehīti. So cintesi “imam madhupaṭalam pādamattampi na agghati, ayam pana kahāpaṇam deti. Bahukahāpaṇako maññe, mayā vaḍḍhetum vaṭṭatī”ti. Atha nam “na demī”ti āha, tena hi dve kahāpaṇe gaṇhāhīti. Dvīhipi na demīti. Evam tāva vaḍḍhesi, yāva so “tena hi idam sahasam gaṇhāhī”ti bhaṇḍikam upanesi.

Atha nam so āha “kiṃ nu kho tvam ummattako, udāhu kahāpaṇānam ṭhapanokāsam na labhasi, pādampi na agghanakam madhum ‘sahasam gahetvā dehī’ti vadasi, kiṃ nāmetan”ti. Jānāmaham bho, iminā pana me kamman atthi, tenevam vadāmīti. Kiṃ kamman sāmīti. Amhehi Vipassībuddhassa aṭṭhasatṭhisamaṇasahassaparivārassa mahādānam sajjitam, tattekam allamadhumeva natthi, tasmā evam gaṇhāmīti. Evam sante nāham mūlena dassāmi, sace ahampi dāne pattim labhissāmi, dassāmīti. So gantvā nāgarānam tamattham ārocesi. Nāgarā tassa saddhāya balavabhāvam nītvā “sādhu¹, pattiko

hotū”ti paṭijjāniṃsu, te Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nisīdāpetvā yāgukhajjakam datvā mahatiṃ suvaṇṇapātiṃ āharāpetvā madhupaṭalam pīlāpesuṃ. Teneva manussena paṇṇākāratthāya dadhivārakopi āhaṭo atthi, so tampi dadhiṃ pātiyaṃ ākiritvā tena madhunā saṃsanditvā¹ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa ādito paṭṭhāya adāsi. Taṃ yāvadatthaṃ gaṇhantānaṃ sabbesaṃ pāpuṇi, uttarimpi avasiṭṭhaṃ ahosiyeva. “Evaṃ thokaṃ madhu kathaṃ tāva bahūnaṃ pāpuṇi”ti na cintetabbaṃ. Tañhi Buddhānubhāvena pāpuṇi, Buddhavisayo na cintetabbo. Cattāri hi “acinteyyāni”ti² vuttāni. Tāni cinto ummādasseva bhāgī hotīti. So puriso ettakaṃ kammaṃ katvā āyupariyosāne devaloke nibbattitvā ettakaṃ kālaṃ saṃsaranto ekasmiṃ samaye devalokā cavitvā Bārāṇasiyaṃ rājakule nibbatto pitu accayena rajjaṃ pāpuṇi. So “ekaṃ nagaraṃ gaṇhissāmi”ti gantvā parivāresi, nāgarānaṃ sāsaṇaṃ paṇiṇi “rajjaṃ vā me dentu yuddhaṃ vā”ti. Te “neva rajjaṃ dassāma, na yuddhaṃ”ti vatvā cūḷadvārehi nikkhamitvā dārūdakādīni āharanti, sabbakiccāni karonti.

Itaropi cattāri mahādvārāni rakkhanto sattamāsādhikāni satta vassāni nagaraṃ uparundhi. Athassa mātā “kiṃ me putto karotī”ti pucchitvā “idaṃ nāma devī”ti taṃ pavattiṃ sutvā “bālo mama putto, gacchatha, tassa ‘cūḷadvārānipi pidhāya nagaraṃ uparundhatū’ti vadethā”ti. So mātu sāsaṇaṃ sutvā tathā akāsi. Nāgarāpi bahi nikkhamituṃ alabhantā sattame divase attano rājānaṃ māretvā tassa rajjaṃ adaṃsu. So imāṃ kammaṃ katvā āyupariyosāne Avīcimhi nibbattitvā yāvāyaṃ pathavī yojanamattaṃ ussannā, tāya niraye paccitvā catunnaṃ cūḷadvārānaṃ pidahitattā tato cuto tassā eva mātu kucchismiṃ paṭisandhiṃ gahetvā sattamāsādhikāni satta vassāni antokucchismiṃ vasitvā satta divasāni yonimukhe tiriyaṃ nipajji. Evaṃ bhikkhave Sīvali tadā nagaraṃ uparundhitvā gahitakammena ettakaṃ kālaṃ niraye paccitvā catunnaṃ cūḷadvārānaṃ pidahitattā tato cuto tassā eva mātu kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gahetvā ettakaṃ kālaṃ kucchiyaṃ vasi. Navamadhuno dinnattā lābhaggayasaggappatto jātoti.

1. Sannetvā (Sī), sandetvā (Syā)

2. Am 1. 392 piṭṭhe.

Punekadivasam bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “aho sāmaṇerassa lābho, aho puññam, yena ekakena pañcannam bhikkhusatānam pañcakūṭāgārasatādini katāni”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave mayham puttassa neva puññam atthi, na pāpam, ubhayamassa pahīnan”ti vatvā Brāhmaṇavagge imam gāthamāha—

“Yodha puññañca pāpañca, ubho saṅga’ mupaccagā.
Asokam virajam suddham, tamaham brūmi brāhmaṇan”ti¹.

Khadiravanियarevatattheravatthu navaman.

10. Aññatara-itthivatthu

Ramaṇīyānīti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto aññataram itthim ārabha kathesi.

Eko kira piṇḍapātiko bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānam gahetvā ekam jiṇṇa-uyyānam pavisitvā samaṇadhammam karoti. Ekā nagarasobhinī itthī purisena saddhim “aham asukaṭṭhānam nāma gamissāmi, tvaṃ tattha āgaccheyyāsi”ti saṅketam katvā agamāsi, so puriso nāgacchi. Sā tassa āgamanamaggaṃ oloketi tam adisvā ukkaṇṭhitvā ito cito ca vicaramānā tam uyyānam pavisitvā theram pallaṅkam ābhujitvā nisinnam disvā ito cito ca olokayamānā aññam kañci adisvā “ayañca puriso eva, imassa cittam pamohessāmi”ti tassa purato thatvā punappunam nivatthasātakam mocetvā nivāseti, kese muñcitvā bandhati, paṇim paharivā hasati. Therassa saṃvego uppajjitvā sakalasarīram phari. So “kim nu kho idan”ti cintesi. Satthāpi “mama santike kammaṭṭhānam gahetvā “samaṇadhammam karissāmi”ti gatassa bhikkhuno kā nu kho pavatti”ti upadhārento tam itthim disvā tassā anācārakiriyam, therassa ca saṃveguppattim ṇatvā Gandhakuṭiyam nisinnova tena saddhim kathesi “bhikkhu kāmagavesakānam aramaṇaṭṭhānameva vītarāgānam ramaṇaṭṭhānam

1. Khu 1. 72 piṭṭhe.

hoti”ti. Evañca pana vatvā obhāsaṃ pharitvā tassa dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

99. “Ramaṇīyāni araṇṇāni, yattha na ramatī jano.

Vītarāgā ramissanti, na te kāmagavesino”ti.

Tattha **araṇṇānī**ti supupphitataruvanasañḍapaṭimaṇḍitāni vimalasalilasampannāni araṇṇāni nāma **ramaṇīyāni**. **Yatthā**ti yesu araṇṇesu vikaṣitesu padumavanesu gāmamakkhikā viya kāmagavesako **jano na ramati**. **Vītarāgā**ti vigatarāgā pana khīṇāsavā nāma bhamaramadhukarā viya padumavanesu tathārūpesu araṇṇesu **ramissanti**. Kim kārāṇā? **Na te kāmagavesino**, yasmā te kāmagavesino na hontīti attho.

Desanāvasāne so thero yathānisinnova saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇitvā ākāsenāgantvā thutiṃ karonto Tathāgatassa pāde vanditvā agamāsīti.

Aññatara-itthivatthu dasamaṃ.

Arahantavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattamo vaggo.

8. Sahassavagga

1. Tambadāṭhikacoraghātakavatthu

Sahassamapi ce vācāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Tambadāṭhikacoraghātakam ārabba kathesi.

Ekūnapañcasatā kira corā gāmaghātakādīni karontā jīvikam kappesuṃ. Atheko puriso nibbiddhapiṅgalo Tambadāṭhiko tesam santikam gantvā “ahampi tumhehi saddhim jīvissāmi”ti āha. Atha naṃ corajeṭṭhakassa dassetvā “ayampi amhākam santike vasitum icchatī”ti āhamso. Atha naṃ corajeṭṭhako oloketvā “ayam mātu thanam chinditvā pitu vā galalohitam nīharitvā khādanasamattho atikakkaḷo”ti cintetvā “natthetassa amhākam santike vasanakiccan”ti paṭikkhipi. So evaṃ paṭikkhittopi āgantvā ekam tasseva antevāsikam upaṭṭhahanto ārādhesi. So taṃ ādāya corajeṭṭhakam upasaṅkamitvā “sāmi bhaddako esa, amhākam upakārako, saṅgaṇhatha nan”ti yācitvā corajeṭṭhakam paṭicchāpesi. Athekadivasam nāgarā rājapurisehi saddhim ekato hutvā te core gahetvā vinicchayamahāmaccaṇam santikam nayimsu. Amaccā tesam pharasunā sīsacchedam āṇāpesuṃ. Tato “ko nu kho ime māressatī”ti pariyesantā te māretum icchantam kañci adisvā corajeṭṭhakam āhamso “tvam ime māretvā jīvitañceva labhissasi sammānañca, mārehi ne”ti. Sopi attānam nissāya vasitattā te māretum na icchi. Etenūpāyena ekūnapañcasate pucchimsu, sabbepe na icchimsu. Sabbapacchā taṃ nibbiddhapiṅgalam Tambadāṭhikam pucchimsu. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā te sabbepe māretvā jīvitañceva sammānañca labhi. Etenūpāyena nagarassa dakkhiṇatopi pañca corasatāni ānetvā amaccānam dassetvā tehi tesampi sīsacchede āṇatte corajeṭṭhakam ādim katvā pucchantā kañci māretum icchantam adisvā “purimadivase eko puriso pañcasate core māresi, kham nu kho so”ti. “Asukaṭṭhāne amhehi diṭṭho”ti vutte taṃ pakkosāpetvā “ime mārehi, sammānam lacchasi”ti āṇāpesuṃ. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā te sabbepe māretvā sammānam labhi. Atha naṃ “bhaddako

ayaṃ puriso, nibaddhaṃ coraghātakameva etaṃ karissāmā”ti mantetvā tassa taṃ ṭhānantaraṃ datvāva sammānaṃ karīṃsu. So pacchimadisatopi uttaradisatopi ānīte pañcasate pañcasate core ghātesiyeva. Evaṃ catūhi disāhi ānītāni dve saḥassāni māretvā tato paṭṭhāya devasikaṃ ekaṃ dveti ānīte te manusse māretvā pañcapaṇṇāsa saṃvaccharāni coraghātakakammaṃ akāsi.

So mahallakakāle ekappahāreneva sīsaṃ chinnituṃ na sakkoti, dve tayo vāre paharanto manusse kilameti. Nāgarā cintayīṃsu “aññopi coraghātako uppajjissati, ayaṃ ativiya manusse kilameti, kiṃ iminā”ti tassa taṃ ṭhānantaraṃ hariṃsu. So pubbe coraghātakakammaṃ karonto “ahatasātake nivāsetuṃ, navasappinā saṅkhataṃ khīrayāguṃ pivituṃ, sumanapupphāni pilandhituṃ, gandhe vilimpituṃ”ti imāni cattāri na labhi. So ṭhānā cāvitadivase “khīrayāguṃ me pacathā”ti vatvā ahatavatthasumanamālāvilēpanāni gāhāpetvā nadiṃ gantvā nhatvā ahatavatthāni nivāsetvā mālā pilandhitvā gandhehi anulittagatto gehaṃ āgantvā nisīdi. Athassa navasappinā saṅkhataṃ khīrayāguṃ purato ṭhapetvā hatthadhovanodakaṃ āharīṃsu. Tasmaṃ khaṇe Sāriputtatthero samāpattito vuṭṭhāya “kattha nu kho ajja mayā gantabban”ti attano bhikkhācāraṃ olokento tassa gehe khīrayāguṃ disvā “karissati nu kho me puriso saṅgahan”ti upadhārento “maṃ disvā mama saṅgahaṃ karissati, karitvā ca pana mahāsampattiṃ labhissati ayaṃ kulaputto”ti ñatvā cīvaraṃ pārūpitvā pattarṃ ādāya tassa gehadvāre ṭhitameva attānaṃ dassesi.

So therāṃ disvā pasannacitto cintesi “mayā ciraṃ coraghātakakammaṃ kataṃ, bahū manussā mārītā, idāni me gehe khīrayāgu paṭiyattā, thero āgantvā mama gehadvāre ṭhito, idāni mayā ayyassa deyyadhammaṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti purato ṭhapitayāguṃ apanetvā therāṃ upasaṅkamitvā vanditvā antogehe nisīdāpetvā patte khīrayāguṃ ākiritvā navasappiṃ āsiñcitvā therāṃ bījamāno aṭṭhāsi. Athassa ca dīgharattaṃ aladdhapubbatāya khīrayāguṃ pātuṃ balava-ajjhāsayaṃ ahosi. Thero tassa ajjhāsayaṃ ñatvā “tvaṃ upāsaka attano yāguṃ

pivā”ti āha. So aññassa hatthe bījanīm datvā yāguṃ pivi. Thero bījamānaṃ purisaṃ “gaccha, upāsakameva bījāhī”ti¹ āha. So bījiyamāno kucchipūraṃ yāguṃ pivitvā āgantvā therāṃ bījamāno ṭhatvā katāhāra-kiccassa therassa pattāṃ aggahesi. Thero tassa anumodanaṃ ārabhi. So attano cittaṃ therassa dhammadesanānugamā² kātuṃ nāsakkhi. Thero sallakkhetvā “upāsaka kasmā cittaṃ desanānugamā kātuṃ na sakkosī”ti pucchi. Bhante mayā dīgharattaṃ kakkhaḷakammaṃ kataṃ, bahū manussā mārītā, tamahaṃ attano kammaṃ anussaranto cittaṃ ayyassa desanānugamā kātuṃ nāsakkhinti. Thero “vañcessāmi nan”ti cintetvā kiṃ pana tvaṃ attano ruciyā akāsi, aññehi kāritosīti. Rājā maṃ kāresi bhanteti. Kiṃ nu kho te upāsaka evaṃ sante akusalaṃ hotīti. Mandadhātuko³ upāsako therenevaṃ vutte⁴ “natthi mayhaṃ akusalan”ti saññī hutvā tena hi bhante dhammaṃ kathethāti. So there anumodanaṃ karonte ekaggacitto hutvā dhammaṃ suṇanto sotāpattimagassa orato anulomikaṃ khantiṃ nibbatesi. Theropi anumodanaṃ katvā pakkāmi.

Upāsakaṃ therāṃ anugantvā nivattamānaṃ ekā yakkhinī dhenuvesena āgantvā ure paharitvā māresi. So kālaṃ katvā Tusitapure nibbatti. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “coraghāta-ko pañcapaṇṇāsa vassāni kakkhaḷakammaṃ katvā ajjeva tato mutto, ajjeva therassa bhikkhaṃ datvā ajjeva kālaṃ kato, kahaṃ nu kho nibbatto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave Tusitapure nibbatto”ti āha. Kiṃ bhante vadetha, ettakaṃ kālaṃ ettake manusse ghātetvā Tusitavimāne nibbattoti. “Āma bhikkhave, mahanto tena kalyāṇamitto laddho, so Sāriputtassa dhammadesanaṃ sutvā anulomañāṇaṃ nibbattetvā ito cuto Tusitavimāne nibbatto”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Subhāsitaṃ suṇitvāna, nagare coraghāta-ko.

Anulomakhantiṃ laddhāna, modatī tidivaṃ gato”ti.

1. Gaccha tvaṃ upāsaka, mā me bījāhīti (Ka)

2. Dhammadesanānugataṃ (Syā), dhammadesanānuyogaṃ (Ka)

3. Muddhadhātuko (Sī)

4. Vutto (Syā)

Bhante anumodanakathā nāma na balavā, tena kataṃ akusalakammaṃ mahantaṃ, kathaṃ ettakena visesaṃ nibbattesīti. Satthā “kiṃ bhikkhave ‘mayā desitadhammassa appaṃ vā bahuṃ vā’ ti mā pamāṇaṃ gaṇhatha. Ekavācāpi hi atthanissitā seyyāvā” ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

100. “Sahassamapi ce vācā, anattapadasaṃhitā.

Ekaṃ atthapadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammati” ti.

Tattha **sahassamapī**ti paricchavedavacanāṃ, ekaṃ sahaṣsaṃ dve sahaṣṣānīti evaṃ sahaṣṣena cepi¹ paricchinnavācā honti, tā ca pana **anattapadasaṃhitā** ākāsaṇṇanāpabbatavaṇṇanāvanavaṇṇanādīni pakāsakehi aniyyānadīpakehi anattakehi padehi saṃhitā yāva bahukā hoti, tāva pāpikā evāti attho. **Ekaṃ atthapadanti yaṃ** pana “ayaṃ kāyo, ayaṃ kāyagatāsati, tisso vijjā anupatto, kataṃ Buddhassa sāsanā” ti evarūpaṃ ekaṃ atthapadaṃ **sutvā** rāgādivūpasamena **upasammati**, taṃ atthasādhakaṃ nibbānappaṭisaṃyuttaṃ khandhadhātu-āyatana-indriyabalabojjhaṅgasatipaṭṭhānaparidīpaṃ ekampi padaṃ seyyoyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Tambadāṭhikacoraghātakavatthu paṭhamāṃ.

2. Bāhiyadārucīriyattheravatthu

Sahassamapi ce gāthāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Dārucīriyattheraṃ ārabha katesi.

Ekasmiṃ hi kāle bahū manussā nāvāya mahāsamuddaṃ pakkhanditvā antomahāsamudde bhinnāya nāvāya macchakacchapabhakkhā ahesuṃ. Ekovettha² ekaṃ phalakaṃ gahetvā vāyamanto supparakapaṭṭanātīraṃ okkami, tassa nivāsanapārūpanaṃ natthi. So aññaṃ kiñci apassanto sukkhakaṭṭhadaṇḍake vākehi paliveṭhetvā nivāsanapārūpanaṃ katvā devakulato

1. Ceva (Sī), ce (Ka)

2. Vāñijo (Ka)

kapālaṃ gahetvā suppārakapaṭṭanaṃ agamāsi. Manussā taṃ disvā yāgubhattādīni datvā “ayaṃ eko arahā”ti sambhāvesuṃ. So vatthesu upanītesu “sacāhaṃ nivāsessāmi vā pārūpissāmi vā, lābhasakkāro me parihāyissatī”ti tāni vatthāni paṭikkhipitvā dārūcīrāneva paridahi¹. Athassa bahūhi “arahā arahā”ti vuccamānassa evaṃ cetaso parivitakko udapādi “ye kho keci loke arahanto vā arahattamaggaṃ vā samāpannā, ahaṃ tesāṃ aññataro”ti. Athassa purāṇasālohitā devatā evaṃ cintesi.

Purāṇasālohitāti pubbe ekato katasamaṇadhammā. Pubbe kira Kassapadasabalassa sāsane osakkamāne sāmaṇerādīnaṃ vippakāraṃ disvā satta bhikkhū saṃvegappattā “yāva sāsanaṃ antaradhānaṃ na hoti, tāva attano paṭiṭṭhaṃ karissāmā”ti suvaṇṇacetiyaṃ vanditvā araṇṇaṃ pavīṭṭhā ekam pabbataṃ disvā “jīvite sālayā nivattantu, nirālayā imaṃ pabbataṃ abhiruhantū”ti vatvā nisseṇiṃ bandhitvā sabbepi taṃ abhiruyha nisseṇiṃ pādetvā samaṇadhammaṃ karimsu. Tesu saṃghatthero ekarattātikkameneva arahattaṃ pāpuṇi. So Anotattadahe nāgalatādantakaṭṭhaṃ khādītva Uttarakuruto piṇḍapātaṃ āharitvā te bhikkhū āha “āvuso imaṃ dantakaṭṭhaṃ khādītva mukhaṃ dhovitvā imaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjathā”ti. Kiṃ pana bhante amhehi evaṃ katikā katā “yo paṭhamaṃ arahattaṃ pāpuṇāti, tenābhataṃ piṇḍapātaṃ avasesā paribhuñjissanti”ti. No hetam āvusoti. “Tena hi sace mayampi tumhe viya visesaṃ nibbattessāma, sayam āharitvā paribhuñjissāmā”ti na icchimsu. Dutiyadivase dutiyatthero anāgāmiphalaṃ pāpuṇi. Sopi tatheva piṇḍapātaṃ āharitvā itare nimantesi. Te evamāhaṃsu “kiṃ pana bhante amhehi evaṃ katikā katā ‘mahātherena ābhataṃ piṇḍapātaṃ abhuñjitvā anuthereṇa ābhataṃ bhuñjissāmā’ti”. No hetam āvusoti. “Evaṃ sante tumhe viya mayampi visesaṃ nibbattetvā attano purisakāreṇa bhuñjitum sakkontā bhuñjissāmā”ti na icchimsu. Tesu arahattaṃ patto bhikkhu parinibbāyi, anāgāmī brahmaloke nibbatti. Itare pañca therā visesaṃ nibbattetum asakkontā sussitvā sattame divase kālaṃ

katvā devaloke nibbattitvā imasmim Buddhuppāde tato cavitvā tattha tattha kulagharesu nibbattiṃsu. Tesu eko **Pukkusāti rāja**¹ ahosi, eko **Kumārakassapo**², eko **Dārucīriyo**³, eko **Dabbo Mallaputto**⁴, eko **Sabhiyo paribbājakoti**⁵. Tattha yo brahmaloke nibbatto bhikkhu, taṃ sandhāyetam vuttam “purāṇasālohitā devatā”ti.

Tassa hi brahmuno etadahosi “ayaṃ mayā saddhim nissenim bandhitvā pabbataṃ abhiruhitvā samaṇadhammaṃ akāsi, idāni imaṃ laddhim gahetvā vicaranto vinasseyya, saṃvejessāmi nan”ti. Atha naṃ upasaṅkamitvā evamāha “neva kho tvaṃ Bāhiya arahā, napi arahattamaggaṃ vā samāpanno, sāpi te paṭipadā natthi, yāya tvaṃ arahā vā assa arahattamaggaṃ vā samāpanno”ti. Bāhiyo ākāse ṭhatvā kathentaṃ mahābrahmānaṃ oloketvā cintesi “aho bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, ahaṃ ‘arahantomhi’ti cintesiṃ, ayaṅca maṃ ‘na tvaṃ arahā, napi arahattamaggaṃ vā samāpannosī’ti vadati, atthi nu kho loka añño arahā”ti. Atha naṃ pucchi “atthi nu kho etarahi devate loka arahā vā arahattamaggaṃ vā samāpanno”ti. Athassa devatā ācikkhi “atthi Bāhiya uttaresu janapadesu Sāvatti nāma nagaraṃ, tattha so Bhagavā etarahi viharati Arahaṃ Sammāsambuddho. So hi Bāhiya Bhagavā arahā ceva arahattatthāya ca dhammaṃ desetī”ti.

Bāhiyo rattibhāge devatāya kathaṃ sutvā saṃviggamānaso taṃ khaṇaṃyeva suppārakā nikkhamitvā ekarattivāsena⁶ Sāvattiṃ agamāsi, sabbaṃ vīsayojanasatikaṃ maggaṃ ekarattivāseneva agamāsi. Gacchanto ca pana devatānubhāvena gato. “Buddhānubhāvenā”tipi vadantiyeva. Tasmim pana khaṇe Satthā Sāvattiṃ piṇḍāya pavittṭho hoti. So bhuttapātarāse kāya-ālasiyavimocanattaṃ abbhokāse caṅkamante sambahule bhikkhū “kahaṃ etarahi satthā”ti pucchi. Bhikkhū “Bhagavā Sāvattiṃ piṇḍāya pavittṭho”ti vatvā taṃ pucchiṃsu “tvaṃ pana

1. Ma 3. 281 piṭṭhe.

2. Ma 1. 195 piṭṭhe.

3. Khu 1. 84 piṭṭhe.

4. Vi 1. 243; Khu 1. 191 piṭṭhesu.

5. Khu 1. 355 piṭṭhe Suttanipāte.

6. Nikkhamitvā sabbattha ekarattivāsena (Ka)

kuto āgatosī”ti suppārakā āgatomhīti. Kadā nikkhantosīti. Hiyyo sāyaṃ nikkhantomhīti. Dūratosi āgato, nisīda, tava pāde dhovivā telena makkhetvā thokaṃ vissamāhi, āgatakāle Satthāraṃ dakkhissasīti. Ahaṃ bhante Satthu vā attano vā jīvitantarāyaṃ na jānāmi, ekarattenevamhi katthaci aṭṭhatvā anisīditvā vīsayojanasatikaṃ maggaṃ āgato, Satthāraṃ passitvā vā vissamissāmīti. So evaṃ vatvā taramānarūpo Sāvattthiṃ pavisitvā Bhagavantaṃ anopamāya Buddhasiriyā piṇḍāya carantaṃ disvā “cīrassaṃ vata me Gotamo Sammāsambuddho diṭṭho”ti diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya onatasarīro gantvā antaravīthiyameva pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā gopphakesu daḥhaṃ gahetvā evamāha “desetu me bhante Bhagavā dhammaṃ, desetu Sugato dhammaṃ, yaṃ mamassa dīgharattaṃ hitāya sukhāyā”ti. Atha naṃ Satthā “akālo kho tāva Bāhiya, antaragharaṃ¹ pavīṭṭhamhā piṇḍāyā”ti paṭikkhipi.

Taṃ sutvā Bāhiyo bhante saṃsāre saṃsarantena kabaḷikārāhāro na aladdhapubbo, tumhākaṃ vā mayhaṃ vā jīvitantarāyaṃ na jānāmi, desetu me dhammanti. Satthā dutiyampi paṭikkhipiyeva. Evaṃ kirassa ahosi “imassa maṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya sakalasarīraṃ pīṭiyā nīrantaraṃ ajjhotthataṃ hoti, balavapīṭivego dhammaṃ sutvāpi na sakkhissati paṭivijjhitaṃ, majjhattupekkhāya tāva tiṭṭhatu, ekaratteneva vīsayojanasatikaṃ maggaṃ āgatattā darathopissa balavā, sopi tāva paṭippassambhatū”ti. Tasmā dvikkhattuṃ paṭikkhipitvā tatiyaṃ yācito antaravīthiyaṃ ṭhitova “tasmātiha te Bāhiya evaṃ sikkhitabbaṃ ‘diṭṭhe diṭṭhamattaṃ bhavissatī’ti” ādinā² nayena dhammaṃ desesi. So Satthu dhammaṃ suṇantoyeva sabbāsava khepetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tāvadeva ca pana Bhagavantaṃ pabbajjaṃ yāci “paripuṇṇaṃ te pattacīvaranti” puṭṭho “na paripuṇṇaṃ”ti āha. Atha naṃ Satthā “tena hi pattacīvaraṃ pariyesāhi”ti vatvā pakkāmi.

“So kira vīsati vassasahassāni samaṇadhammaṃ karonto ‘bhikkhunā nāma attanā paccaye labhitvā aññaṃ anoloketvā sayameva paribhuñjitum vaṭṭatī’ti ekabhikkhussāpi pattena vā cīvarena vā saṅghaṃ na

1. Antaravīthiṃ (Syā)

2. Khu 1. 85 piṭṭhe.

akāsi, tenassa iddhimayapattacīvaram na uppajjissatī”ti ñatvā ehibhikkhubhāvena pabbajjam na adāsi. Tampi pattacīvaram pariyesamānameva ekā yakkhinī dhenurūpena āgantvā uramhi¹ paharitvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Satthā piṇḍāya caritvā katabhattakicco sambahulehi bhikkhūhi saddhiṃ nikkhanto Bāhiyassa sarīraṃ saṅkāraṭṭhāne patitaṃ disvā bhikkhū āṇāpesi “bhikkhave ekasmiṃ gehadvāre ṭhatvā mañcakaṃ āharāpetvā imaṃ sarīraṃ nagarato nīharitvā jhāpetvā thūpaṃ karoṭhā”ti. Bhikkhū tathā karimsu, katvā ca pana vihāraṃ gantvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā attanā katakiccaṃ ārocetvā tassa abhisamparāyaṃ pucchimsu. Atha nesaṃ Bhagavā tassa parinibbutabhāvaṃ ācikkhitvā “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakaṇaṃ bhikkhūnaṃ khippābhiññānaṃ yadidaṃ Bāhiyo dārucīriyo”ti² etadagge ṭhapesi. Atha naṃ bhikkhū pucchimsu “bhante tumhe ‘Bāhiyo arahattaṃ patto’ti vadetha, kadā so arahattaṃ patto”ti. Mama dhammaṃ sutakāle bhikkhaveti, kadā panassa bhante tumhehi dhammo kathitoti. Piṇḍāya carantena antaravīthiyaṃ ṭhatvāti. Appamattako hi bhante tumhehi antaravīthiyaṃ ṭhatvā kathitadhammo kathaṃ so tāvattakena visesaṃ nibbattesīti, atha ne Satthā “kiṃ bhikkhave mama dhammaṃ ‘appaṃ vā bahuṃ vā’ti mā pamāṇaṃ gaṇhatha. Anekānipi hi gāthāsahassāni anātthanissitāni na seyyo, atthanissitaṃ pana ekampi gāthāpadaṃ seyyo”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

101. “Sahassamapi ce gāthā, anātthapadasaṃhitā.

Ekam gāthāpadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammatī”ti.

Tattha **ekam gāthāpadaṃ seyyoti** “appamādo amatapadaṃ -pa- yathā matā”ti³ evarūpā ekā gāthāpi seyyoti attho. Sesam purimanayeneva veditabbaṃ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūtī.

Bāhiyadārucīriyattheravattu dutiyaṃ.

1. Vāma-ūrumhi (Syā, Ka)

2. Am 1. 25 piṭṭhe.

3. Khu 1. 16 piṭṭhe.

3. Kuṇḍalakesittherīvatthu

Yo ca gāthāsataṃ bhāseti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Kuṇḍalakesiṃ ārabba katheti.

Rājagahe kira ekā seṭṭhidhītā soḷasavassuddesikā abhirūpā ahosi dassanīyā pāsādikā. Tasmim ca vaye ṭhitā nāriyo purisajjhāsayā honti purisalolā. Atha naṃ mātāpitāro sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale sirigabbhe nivāsāpesuṃ, ekamevassā dāsiṃ paricārikāṃ adaṃsu, athekaṃ kulaputtaṃ corakammaṃ karontaṃ gahetvā pacchābāhaṃ bandhitvā catukke catukke kasāhi paharivā āghātanaṃ nayiṃsu. Seṭṭhidhītā mahājanassa saddaṃ sutvā “kiṃ nu kho etaṃ”ti pāsādāle ṭhatvā oloketi taṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā taṃ patthayamānā āhāraṃ paṭikkhipitvā mañcake nipajji. Atha naṃ mātā pucchi “kiṃ idaṃ amma”ti. Sace etaṃ “coro”ti gahetvā niyyamānaṃ purisaṃ labhissāmi, jīvissāmi. No ce labhissāmi, jīvitaṃ me natthi, idheva marissāmīti. Amma mā evaṃ kari, amhakaṃ jātiyā ca gottena ca bhogena ca sadisaṃ aññaṃ sāmikaṃ labhissasīti. Mayhaṃ aññena kiccaṃ natthi, imaṃ alabhamānā marissāmīti. Mātā dhītaraṃ saññāpetuṃ asakkonti pituno ārocesi. Sopi naṃ saññāpetuṃ asakkonto “kiṃ sakkā kātun”ti cintetvā taṃ coraṃ gahetvā gacchantassa rājapurisassa sahasabhaṇḍikaṃ pesesi “imaṃ gahetvā etaṃ purisaṃ mayhaṃ dehi”ti. So “sādhū”ti kahāpaṇe gahetvā taṃ muñcitvā aññaṃ māretvā “mārīto deva coro”ti rañño ārocesi. Seṭṭhipi tassa dhītaraṃ adāsi.

Sā tato paṭṭhāya “sāmikaṃ ārodhessāmi”ti sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā sayameva tassa āgu-ādīnaṃ saṃvidahati, coro katipāhaccayena cintesi “kadā nu kho imaṃ māretvā etissā ābharaṇāni gahetvā ekasmiṃ surāgehe vikkiṇitvā khādituṃ labhissāmi”ti. So “attheko¹ upāyo”ti cintetvā āhāraṃ paṭikkhipitvā mañcake nipajji. Atha naṃ sā upasaṅkamitvā “kiṃ te sāmi rujjati”ti pucchi. Na kiñci me bhaddeti. Kacci pana me mātāpitāro tuyhaṃ kuddhāti. Na kujjhanti

1. Attheso (Syā, Ka)

bhaddeti. Atha kiṃ nāmetanti. “Bhadde ahaṃ taṃ divasaṃ bandhitvā niyyamāno corapapāte adhivatthāya devatāya balikammaṃ paṭissuṇṭvā jīvitaṃ labhiṃ, tvampi mayā tassā eva ānubhāvena laddhā, taṃ me devatāya balikammaṃ ṭhapitaṃ”ti cintemi bhaddeti. Sāmi mā cintayi, karissāmi balikammaṃ, vadehi, kenatthoti. Appodakamadhupāyasena ca lājapañcamakapupphehi cāti. “Sādhu sāmi, ahaṃ paṭiyādessāmi”ti sā sabbaṃ balikammaṃ paṭiyādetvā “ehi sāmi, gacchamā”ti āha. Tena hi bhadde tava ñātake nivattetvā mahagghāni vatthābharaṇāni gahetvā attānaṃ alaṅkarohi, hasantā kiṇantā sukhaṃ gamissāmāti. Sā tathā akāsi.

Atha naṃ so pabbatapādaṃ gatakāle āha “bhadde ito paraṃ ubho va janā gamissāma, sesajanaṃ yānakena saddhiṃ nivattāpetvā balikammabhājanaṃ sayam ukkhipitvā gaṇhāhī”ti. Sā tathā akāsi. Coro taṃ gahetvā corapapātapabbataṃ abhiruhi. Tassa hi ekena passena manussā abhiruhanti, ekaṃ passaṃ chinnapapātaṃ¹. Pabbatamatthake ṭhitā tena passena core pātentī. Te khaṇḍākhaṇḍaṃ hutvā bhūmiyaṃ patanti. Tasmā “corapapāto”ti vuccati. Sā tassa pabbatassa matthake ṭhatvā “balikammaṃ te sāmi karohī”ti āha. So tuṇhī ahosi. Puna tāya “kasmā sāmi tuṇhībhūtosī”ti vutte taṃ āha “na mayhaṃ balikammenattho, vañcetvā pana taṃ ādāya āgatomhī”ti. Kiṃ kārāṇā sāmīti. Taṃ māretvā tava ābharaṇāni gahetvā palāyanatthāyāti. Sā maraṇabhayaatajjitā āha “sāmi ahañca ābharaṇāni ca tava santakāneva, kasmā evaṃ vadesī”ti. So “mā evaṃ karohī”ti punappunaṃ yāciyamānopi “māremi evā”ti āha. “Evaṃ sante kiṃ te mama maraṇena, imāni ābharaṇāni gahetvā mayhaṃ jīvitaṃ dehi, ito paṭṭhāya maṃ ‘matā’ti dhārehi, dāsī vā te hutvā kammaṃ karissāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Idaṃ suvaṇṇakeyūraṃ, muttā veḷuriyā bahū.

Sabbaṃ harassu bhaddante, maṃ ca dāsīti sāvayā”ti².

1. Chinnataṇaṃ (Sī, Syā)

2. Ime suvaṇṇakeyūrā, sabbe veḷuriyāmayā.

Sabbañca gaṇhā bhaddante, mamaṃ dāsīñca sāvayāti.

(Sī, Syā, Ka) Khu 4. 242 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

Taṃ sutvā coro “evaṃ kate tvaṃ gantvā mātāpitūnaṃ ācikkhissasi, māressāmiyeva, mā tvaṃ bālhaṃ paridevasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Mā bālhaṃ¹ paridevesi, khippaṃ bandhāhi bhaṇḍikaṃ.
Na tuyhaṃ jīvitaṃ atthi, sabbaṃ gaṇhāmi bhaṇḍakan”ti.

Sā cintesi “aho idaṃ kammaṃ bhāriyaṃ, paññā nāma na pacitvā khādanatthāya katā, atha kho vicāraṇatthāya katā, jānissāmiṃsa kattabban”ti. Atha naṃ āha “sāmi yadā tvaṃ ‘coro’ti gahetvā nīyasi, tadāhaṃ mātāpitūnaṃ ācikkhiṃ, te sahaṃsaṃ vissajjetvā taṃ āharāpetvā gehe karimsu. Tato paṭṭhāya ahaṃ tuyhaṃ upakārikā, ajja me sudiṭṭhaṃ katvā attanaṃ vanditum dehi”ti. So “sādhū bhadde, sudiṭṭhaṃ katvā vandāhi”ti vatvā pabbatante aṭṭhāsi. Atha naṃ sā tikkhattum padakkhiṇaṃ katvā catūsu ṭhānesu vanditvā “sāmi idaṃ te pacchimadassanaṃ, idāni tuyhaṃ vā mama dassanaṃ, mayhaṃ vā tava dassanaṃ natthi”ti purato ca pacchato ca āliṅgitvā pamattaṃ hutvā pabbatante ṭhitaṃ piṭṭhipasse ṭhatvā ekena hatthena khandhe gahetvā ekena piṭṭhikacchāya gahetvā pabbatapapāte khipi. So pabbatakucchiyaṃ paṭihato khaṇḍākhāṇikaṃ hutvā bhūmiyaṃ pati. Corapapātamattake adhivatthā devatā tesāṃ dvinnampi kiriyaṃ disvā tassā itthiyaṃ sādhuḥkāraṃ datvā imaṃ gāthamāha—

“Na hi² sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.
Itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā”ti³.

Sāpi coraṃ papāte khipitvā cintesi “sacāhaṃ gehaṃ gamissāmi, ‘sāmiko te kuhin’ti pucchissanti, sacāhaṃ evaṃ puṭṭhā ‘mārīto me’ti vakkhāmi, ‘dubbinīte sahaṃsaṃ datvā taṃ āharāpetvā idāni naṃ māresī’ti maṃ mukhasattīhi vijjhissanti, ‘ābharaṇatthāya so maṃ māretukāmo ahoṣī’ti vuttepi na saddahissanti, alaṃ me gehenā”ti tatthevābharaṇāni chaḍḍetvā araṇṇaṃ pavisitvā anupubbena vicarantī ekaṃ paribbājakānaṃ assamaṃ patvā vanditvā “mayhaṃ bhante tumhākaṃ santike pabbajjaṃ dethā”ti āha. Atha naṃ pabbājesuṃ. Sā pabbajitvāva pucchi “bhante tumhākaṃ pabbajjāya kiṃ uttaman”ti. Bhadde dasasu vā kaṣiṇesu parikammaṃ katvā jhānaṃ

1. Bāle (Sī)

2. Na so (Sī, Syā)

3. Khu 4. 242 piṭṭhe Therī-apadāne.

nibbattetabbam, vādasahassam vā uggaṇhitabbam, ayaṃ amhākaṃ pabbajjāya uttamatthoti. Jhānaṃ tāva nibbattetum ahaṃ na sakkhissāmi, vādasahassam pana uggaṇhissāmi ayyāti. Atha naṃ te vādasahassam uggaṇhāpetvā “uggahitaṃ te sippaṃ, idāni tvaṃ jambudīpatale vicaritvā attanā saddhiṃ pañhaṃ kathetum samatthaṃ olokehi”ti tassā hatthe jambusākhaṃ datvā uyyojesuṃ “gaccha bhadde sace koci gihibhūto tayā saddhiṃ pañhaṃ kathetum sakkoti, tasseva pādaparicārikā bhavāhi, sace pabbajito sakkoti, tassa santike pabbajāhi”ti.

Sā nāmena Jambuparibbājikā nāma hutvā tato nikkhamitvā diṭṭhe diṭṭhe pañhaṃ pucchantī vicarati. Tāya saddhiṃ kathetum samattho nāma nāhosi. “Ito Jambuparibbājikā āgacchatī”ti sutvāva manussā palāyanti. Sā gāmaṃ vā nigamaṃ vā bhikkhāya pavisantī gāmadvāre vālukaṛāsīṃ katvā tattha jambusākhaṃ ṭhapetvā “mayā saddhiṃ kathetum samattho jambusākhaṃ maddatū”ti vatvā gāmaṃ pāvisi. Taṃ ṭhānaṃ upasaṅkamitum samattho nāma nāhosi. Sāpi milātāya jambusākhāya aññaṃ jambusākhaṃ gaṇhāti, iminā nīhārena vicarantī Sāvattiṃ patvā gāmadvāre vālukaṛāsīṃ katvā jambusākhaṃ ṭhapetvā vuttanayeneva vatvā bhikkhāya pāvisi. Sambahulā gāmadārakā jambusākhaṃ parivāretvā aṭṭhaṃsu. Tādā Sāriputtatthero piṇḍāya caritvā katabhattakicco nagarā nikkhanto te dārake jambusākhaṃ parivāretvā ṭhite disvā “kiṃ idan”ti pucchi. Dārakā therassa taṃ pavattiṃ ācikkhiṃsu. Tena hi dārakā imaṃ sākhaṃ maddathāti, bhāyāma bhanteti. Ahaṃ pañhaṃ kathessāmi, maddatha tumheti. Te therassa vacanena sañjātussāhā tathā katvā maddantā jambusākhaṃ¹ ukkhipiṃsu. Paribbājikā āgantvā te paribhāsivā “tumhehi saddhiṃ mama pañhena kiccaṃ² natthi, kasmā me sākhaṃ maddathā”ti āha. “Ayyenamhā maddāpitā”ti āhaṃsu. Bhante tumhehi me sākhaṃ maddāpitāti. Āma bhaginīti. Tenati mayā saddhiṃ pañhaṃ kathethāti. Sādhu kathessāmīti.

Sā vaḍḍhamānakacchāyāya pañhaṃ pucchitum therassa santikaṃ agamāsi, sakalanagaraṃ saṅkhubhi. “Dvinnaṃ paṇḍitānaṃ kathaṃ suṇissāmā”ti nagarā tāya saddhiṃyeva gantvā theram vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Paribbājikā

1. Rajam (Sī, Syā)

2. Pañhapucchanakiccaṃ (Sī)

theraṃ āha “bhante pucchāmi te pañhan”ti. Puccha bhaginīti. Sā vādasahassaṃ pucchi, pucchitaṃ pucchitaṃ thero vissajjesi. Atha naṃ thero āha “ettakā eva te pañhā, aññepi atthi”ti. Ettakā eva bhanteti. Tayā bahū pañhā puṭṭhā, mayampi ekaṃ pucchāma, vissajjissasi noti. Jānamānā vissajjissāmi, pucchatha bhanteti. Thero “ekaṃ nāma kin”ti¹ pañhaṃ pucchi. Sā “evaṃ nāmesa vissajjetabbo”ti² ajānantī “kiṃ nāmetaṃ bhante”ti pucchi. Buddhapañho³ nāma bhaginīti. Mayhampi taṃ detha bhanteti. Sace mādisā bhavissasi, dassāmīti. Tena hi maṃ pabbājethāti. Thero bhikkhunīnaṃ ācikkhitvā pabbājesi. Sā pabbajitvā laddhūpasampadā Kuṇḍalakesittherī nāma hutvā katipāhaccayeneva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ
 “Kuṇḍalakesittheriyā dhammassavanañca bahum natthi,
 pabbajitakiccañcassā matthakaṃ pattaṃ, ekena kira corena saddhim
 mahāsaṅgāmaṃ katvā jinitvā āgatā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha
 bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte
 “bhikkhave mayā desitadhammaṃ ‘appaṃ vā bahuṃ vā’ti pamāṇaṃ mā
 gaṇhatha⁴, anattakāṃ padasatampi seyyo na hoti, Dhammapadaṃ pana
 ekampi seyyova. Avasesacore jinantassa ca jayo nāma na hoti,
 ajjhattikakilesacore jinantasessa pana jayo nāma hoti”ti vatvā anusandhim
 ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

102. “Yo ca gāthāsataṃ bhāse, anattapadasaṃhitā.
 Ekaṃ dhammapadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammati.

103. Yo sahasaṃ sahasena, saṅgāme mānuse Jine.
 Ekañca jeyyamattānaṃ, sa ve saṅgāmajuttamo”ti.

Tattha **gāthāsataṃ** yo ca puggalo sataparicchedā bahūpi gāthā bhāseyyāti attho. **Anattapadasaṃhitā**ti ākāsavaṇṇanādivasena anattakehi padehi saṃhitā. **Dhammapadanti** atthasādhakaṃ khandhādipaṭisaṃyuttaṃ, “cattārimāni paribbājakā dhammapadāni. Katamāni cattāri, anabhiijhā paribbājakā dhammapadaṃ, abyāpādo paribbājakā dhammapadaṃ, sammāsati paribbājakā

1. Khu 1. 3; Am 3. 296 piṭṭhādīsu vitthāro.

3. Buddhamanto (Syā)

2. Evaṃ nāma me vissajjetabbanti (Sī)

4. Mā minātha (Sī, Syā)

dhammapadaṃ, sammāsamādhī paribbājakā dhammapadan”¹ti evaṃ vuttesu catūsu dhammapadesu ekampi dhammapadaṃ **seyyo. Yo sahaṣsaṃ sahasseṇā**ti yo eko saṅgāmayodho sahasseṇa guṇitaṃ sahaṣsaṃ **mānuse** ekasmiṃ **saṅgāme** jineyya, dasamanussasatasahaṣsaṃ jinitvā jayaṃ āhareyya, ayampi saṅgāmajinataṃ uttamo pavaro nāma na hoti. **Ekañca jeyyamattānanti** yo rattitṭhānadivāṭṭhānesu ajjhattikakammaṭṭhānaṃ sammasanto attano lobhādikilesajayena attānaṃ jineyya. **Sa ve saṅgāmajuttamoti** so saṅgāmajinānaṃ uttamo pavaro saṅgāmasīsayodhoti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Kuṇḍalakesittherīvatthu tatiyaṃ.

4. Anattapucchakabrāhmaṇavatthu

Attā haveti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto anattapucchakaṃ brāhmaṇaṃ ārabba kathesi.

So kira brāhmaṇo “kiṃ nu kho Sammāsambuddho atthameva jānāti, udāhu anattampi, pucchissāmi naṃ”ti Satthāraṃ upasaṅkamitvā pucchi “bhante tumhe atthameva jānātha maññe, no anattan”ti. Atthañcāhaṃ brāhmaṇa jānāmi anattañcāti. Tena hi me anattaṃ kathethāti. Athassa Satthā imaṃ gāthamāha—

“Ussūraseyyaṃ ālasyaṃ, caṇḍikkaṃ dīghasoṇḍiyaṃ².

Ekassaddhānagamaṇaṃ, paradārūpasevanaṃ.

Etaṃ brāhmaṇa sevasu, anattaṃ te bhavissatī”ti.

Taṃ sutvā brāhmaṇo sādhu karamadāsi “sādhu sādhu gaṇācariya gaṇajeṭṭhaka, tumhe atthañca jānātha anattañcā”ti. Evaṃ kho brāhmaṇa atthānattahajānanako³ nāma mayā sadiso natthīti. Athassa Satthā ajjhāsayam upadhāretvā “brāhmaṇa kena kammena jīvasī”ti pucchi. Jūtakammena bho Gotamāti. Kiṃ pana te jayo hoti

1. Am 1. 338 piṭṭhe.

2. Dīghasotthiyaṃ (Sī), dīghasotthiyaṃ (Syā)

3. Anattahajānanako (Sī)

parājayoti. “Jayopi hoti parājayopī”ti vutte “brāhmaṇa appamattako esa, param jinantassa jayo nāma na seyyo. Yo pana kilesajayena attānaṃ jināti, tassa jayo seyyo. Na hi taṃ jayaṃ koci apajayaṃ kātuṃ sakkotī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

104. “Attā have jitaṃ seyyo, yā cāyaṃ itarā pajā.

Attadantassa posassa, niccaṃ saññatacārino.

105. Neva devo na Gandhabbo. Na māro saha brahmunā.

Jitaṃ apajitaṃ kayirā, tathārūpassa jantuno”ti.

Tattha **haveti** nipāto. **Jitanti** liṅgavipallāso, attano kilesajayena attā jito seyyoti attho. **Yā cāyaṃ itarā pajāti** yā panāyaṃ avasesā pajā jūtena vā dhanaharaṇena vā saṅgāmena vā¹ balābhibhavana² vā jitaṃ bhaveyya, taṃ jinantena yaṃ jitaṃ, na taṃ seyyoti attho. Kasmā pana tadeva jitaṃ seyyo, idaṃ na seyyoti? Yasmā **attadantassa -pa- tathārūpassa jantunoti**. Idaṃ vuttaṃ hoti—yasmā hi yvāyaṃ nikkilesatāya attadanto poso, tassa attadantassa³ kāyādīhi niccaṃ saññatacārino evarūpassa imehi kāyasaññamādīhi⁴ saññatassa jantuno **devo** vā **gandhabbo** vā **māro** vā **brahmunā saha** uṭṭhahitvā “ahamassa jitaṃ apajitaṃ karissāmi, maggabhāvanāya pahīne kilese puna uppādessāmi”ti ghaṭentopi vāyamantopi yathā dhanādīhi parājito pakkhantaro hutvā itarena jitaṃ puna jinanto apajitaṃ kareyya, evaṃ apajitaṃ kātuṃ neva sakkuṇeyyāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Anatthapucchakabrāhmaṇavatthu catutthaṃ.

1. Saṅgāme vā (Sī, Syā)

2. Dhanalābhibhāvena (Ka)

3. Anaṅgaṇassa (Syā)

4. Kāyasamācārādīhi (Ka)

5. Sāriputtattherassa mātulabrāhmaṇavatthu

Māse māseti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Sāriputtattherassa Mātulabrāhmaṇaṃ ārabba kathesi.

Thero kira tassa santikaṃ gantvā āha “kiṃ nu kho brāhmaṇa kiñcideva kusalaṃ karosī”ti. Karomi bhanteti. Kiṃ karosīti. Māse māse saḥassapariccāgena dānaṃ dammīti. Kassa desīti. Nigaṇṭhānaṃ bhanteti. Kiṃ patthayantoti. Brahmaloḥkaṃ bhanteti. Kiṃ pana brahmalokassa ayaṃ maggoti. Āma bhanteti. Ko evamāhāti. Ācariyehi me kathitaṃ bhanteti. “Neva tvaṃ brahmalokassa maggaṃ jānāsi, nāpi te ācariyā, Satthāva eko jānāti, ehi brāhmaṇa, brahmalokassa te maggaṃ kathāpessāmi”ti taṃ ādāya Satthu santikaṃ netvā “bhante ayaṃ brāhmaṇo evamāhā”ti taṃ pavattim ārocetvā sādhu vatassa brahmalokassa maggaṃ kathethāti. Satthā “evaṃ kira brāhmaṇā”ti pucchitvā “āma bho Gotamā”ti vutte “brāhmaṇa tayā evaṃ dadamānena vassasataṃ dinnadānatopi muhuttamatthaṃ pasannacittena mama sāvakaṃ olokaṇaṃ vā kaṭacchubhikkhāmattadānaṃ vā mahapphalataran”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

106. “Māse māse saḥassena, yo yajetha sataṃ samāṃ.

Ekañca bhāvitattānaṃ, muhuttamapi pūjaye.

Sāyeva pūjanā seyyo, yañce vassasataṃ hutā”ti.

Tattha **saḥassenā**ti saḥassapariccāgena. **Yo yajetha sataṃ samā**nti yo vassasataṃ māse māse saḥassaṃ pariccajanto lokiyamahājanassa dānaṃ dadeyya, **ekañca bhāvitattāna**nti yo pana ekaṃ sīlādiguṇavisesena vaḍḍhita-attānaṃ heṭṭhimakoṭṭiyā sotāpannaṃ, uparimakoṭṭiyā khīṇāsavaṃ gharadvāraṃ sampattaṃ kaṭacchubhikkhādānavasena vā yāpanamatta-āhāradānavasena vā thūlasāṭakadānamattena vā pūjeyya. **Yaṃ** itarena **vassasataṃ hutā**ṃ, tato **sāyeva pūjanā seyyo**, seṭṭho uttamoti atthoti.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphalaṃ patto, aññepi bahū sotāpattiphalaḍḍini pāpuṇimsūti.

Sāriputtattherassa mātulabrāhmaṇavatthu pañcamaṃ.

6. Sāriputtattherassa bhāgineyyavatthu

Yo ca vassasataṃ jantūti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Sāriputtattherassa bhāgineyyaṃ ārabha kathesi.

Tampi hi thero upasaṅkamitvā āha “kiṃbrāhmaṇa kusalaṃ karosī”ti. Āma bhanteti. Kiṃ karosīti. Māse māse ekaṃ ekaṃ pasuṃ ghātesvā aggim paricarāmīti. Kimatthaṃ evaṃ karosīti. Brahmaloḥkamaggo kiresoti. Kenevaṃ kathitanti. Ācariyehi me bhanteti. “Neva tvaṃ brahmalokassa maggaṃ jānāsi, nāpi te ācariyā, ehi, Satthu santikaṃ gamissāmā”ti taṃ Satthu santikaṃ netvā taṃ pavattiṃ ārocetvā “imassa bhante brahmalokassa maggaṃ kathethā”ti āha. Satthā “evaṃ kirā”ti pucchitvā “evaṃ bho Gotamā”ti vutte “brāhmaṇa vassasatampi evaṃ aggim paricarantassa tava aggipāricariyā mama sāvakaṃsa taṃkhaṇamattaṃ pūjampi na pāpuṇātī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

107. “Yo ca vassasataṃ jantu, aggim paricare vane.

Ekañca bhāvitattānaṃ, muhuttamapi pūjaye.

Sāyeva pūjanā seyyo, yañce vassasataṃ hutana”ti.

Tattha **jantūti** sattādhivacanamaṭṭhaṃ. **Aggim paricare vaneti** nippapañcabhāvapaṭṭhanāya vanaṃ pavisitvāpi tattha aggim paricareyya. Sesaṃ purimasadisamevāti.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphalaṃ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpattiphalaḍḍini pāpuṇimsūti.

Sāriputtattherassa bhāgineyyavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Sāriputtattherassa sahāyakabrāhmaṇavatthu

Yaṃ kiñci yiṭṭhaṃ vāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veļuvane viharanto Sāriputtattherassa sahāyakabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

Tampi hi thero upasaṅkamitvā “kiṃ brāhmaṇa kiñci kusalaṃ karosī”ti pucchi. Āma bhanteti. Kiṃ karosīti. Yiṭṭhayāgaṃ yajāmīti. Tadā kira taṃ yāgaṃ mahāpariccāgena yajanti. Ito paraṃ thero purimanayeneva pucchitvā taṃ Satthu santikaṃ netvā taṃ pavattiṃ ārocetvā “imassa bhante brahmalokassa maggaṃ kathethā”ti āha. Satthā “brāhmaṇa evaṃ kirā”ti pucchitvā “evaṃ bho Gotamā”ti vutte “brāhmaṇa tayā saṃvaccharaṃ yiṭṭhayāgaṃ yajantena lokiyamahājanassa dinnadānaṃ pasannacittena mama sāvakaṇaṃ vandantānaṃ uppannakusalacetanāya catubhāgamattampi na agghatī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

108. “Yaṃ kiñci yiṭṭhaṃ va hutaṃ va loke,
Saṃvaccharaṃ yajetha puññapekkho.
Sabbampi taṃ na catubhāgameti,
Abhivādanā ujjugatesu seyyo”ti.

Tattha **yaṃ kiñcīti** anavasesapariyādānavacanametaraṃ. **Yiṭṭhanti** yebhuyyena maṅgalakiriyādivasesu dinnadānaṃ. **Hutanti** abhisāṅkharitvā kataṃ pāhunadānañceva, kammañca phalañca¹ saddahitvā katadānañca. **Saṃvaccharaṃ yajethāti** ekasaṃvaccharaṃ nirantareva vuttappakāraṃ dānaṃ sakalacakkavāḷepi lokiyamahājanassa dadeyya. **Puññapekkhoti** puññaṃ icchanto. **Ujjugatesūti** heṭṭhimakoṭiyā sotāpannesu uparimakoṭiyā khīṇāsavesu. Idaṃ vuttaṃ hoti—evarūpesu pasannacittena sarīraṃ onamitvā vandantassa kusalacetanāya yaṃ phalaṃ, tato catubhāgampi sabbaṃ taṃ dānaṃ na agghati, tasmā ujjugatesu abhivādanameva seyyoti.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphalaṃ patto, aññepi bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇimsūti.

Sāriputtattherassa sahāyakabrāhmaṇavatthu sattamaṃ.

1. Kammaphalaṃ (Syā)

8. Āyuvaddhanakumāravatthu

Abhivādanasīlissāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Dīghalaṅghikaṃ¹ nissāya Araññakuṭiyaṃ viharanto Dīghāyukumāraṃ ārabba kathesi.

Dīghalaṅghikanagaravāsino kira dve brāhmaṇā bāhirakapabbajjaṃ pabbajitvā aṭṭhacattālīsa vassāni tapacaraṇaṃ karimsu. Tesu eko “paveṇi me nassissati, vibbhamissāmī”ti cintetvā attanā kataṃ tapam paresaṃ vikkīṇitvā gosatena ceva kahāpaṇasate ca saddhim bhariyaṃ labhitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapesi. Athassa bhariyā puttaṃ² vijāyi. Itaro panassa sahāyako pavāsaṃ gantvā punadeva taṃ nagaraṃ paccāgami. So tassa āgatabhāvaṃ sutvā puttadāraṃ ādāya sahāyakassa dassanattāya agamāsi. Gantvā puttaṃ mātu hatte datvā sayam tāva vandi, mātāpi puttaṃ pitu hatthe datvā vandi. So “dīghāyukā hothā”ti āha, putte³ pana vandāpīte tuṇhī ahosi, atha naṃ “kasmā bhante amhehi vandite ‘dīghāyukā hothā’ti vatvā imassa vandanakāle kiñci na vadethā”ti āha. Imasseko antarāyo atthi brāhmaṇāti. Kittakaṃ jīvissati bhanteti. Sattāhaṃ brāhmaṇāti. Paṭibāhanakāraṇaṃ atthi bhanteti. Nāhaṃ paṭibāhanakāraṇaṃ jānāmīti. Ko pana jāneyya bhanteti. Samaṇo Gotamo jāneyya, tassa santikaṃ gantvā pucchāhīti. Tattha gacchanto tapaparihānito bhāyāmīti. Sace te puttasiṇho atthi, tapaparihāniṃ acintetvā tassa santikaṃ gantvā pucchāhīti.

So Satthu santikaṃ gantvā sayam tāva vandi. Satthā “dīghāyuko hohī”ti āha, pajāpatiyā vandanakālepi tassā tatheva vatvā puttassa vandāpanakāle tuṇhī ahosi. So purimanayeneva Satthāraṃ pucchi, Satthāpi tatheva byākāsi. So kira brāhmaṇo sabbaññutaññāṇaṃ apaṭivijjhītvāva attano mantam sabbaññutaññāṇena saṃsandesi, paṭibāhanupāyaṃ pana na jānāti. Brāhmaṇo Satthāraṃ pucchi “atthi pana bhante paṭibāhanupāyo”ti. Bhaveyya brāhmaṇāti. Kim bhaveyyāti. Sace tvam attano gehadvāre maṇḍapaṃ kāretvā tassa majjhe pīṭhikaṃ kāretvā taṃ parikkhipanto aṭṭha vā soḷasa vā

1. Dīghalambikaṃ (Sī, Syā)

2. Dārakaṃ (Sī, Syā)

3. Puttena (Sī)

āsanāni paññāpetvā tesu mama sāvake nisīdāpetvā sattāhaṃ nirantaraṃ parittaṃ kātuṃ sakkuṇeyyāsi, evamassa antarāyo nasseyyāti. Bho Gotama mayā maṇḍapādini sakkā kātuṃ, tumhākaṃ pana sāvake kathaṃ lacchāmīti. Tayā ettake kate ahaṃ mama sāvake pahiṇissāmīti. “Sādhu bho Gotamā”ti so attano gehadvāre sabbaṃ kiccaṃ niṭṭhāpetvā Satthu santikaṃ agamāsi. Satthā bhikkhū pahiṇi, te gantvā tattha nisīdimsu, dāraṃ kampi pīṭhikāyaṃ nipajjāpesuṃ. Bhikkhū sattarattindivaṃ nirantaraṃ parittaṃ bhaṇimsu, sattame divase sāyaṃ¹ Satthā āgacchi. Tasmim āgate sabbacakkavāḷadevatā sannipatimsu. Eko pana avaruddhako nāma yakkho dvādasa saṃvaccharāni Vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā tassa santikā varam labhanto “ito sattame divase imaṃ dāraṃ gaṇheyyāsi”ti labhi. Tasmā sopi āgantvā aṭṭhāsi.

Satthari pana tattha gate mahesakkhāsu devatāsu sannipatitāsu appesakkhā devatā osakkitvā osakkitvā okāsaṃ alabhamānā² dvādasa yojanāni paṭikkamimsu. Avaruddhakopi tatheva paṭikkami, Satthāpi sabbarattim parittamakāsi. Sattāhe vītivatte avaruddhako dāraṃ na labhi. Aṭṭhame pana divase aruṇe uggatamatte dāraṃ ānetvā Satthāraṃ vandāpesuṃ. Satthā “dīghāyuko hohi”ti āha. Kīvaciraṃ pana bho Gotama dāraṃ ṭhassatīti. Vīsavassasataṃ brāhmaṇāti. Athassa “Āyuvaddhanakumāro”ti nāmaṃ karimsu. So vuddhimanvāya pañcahi upāsakasatehi parivuto vicari. Atheḷakadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “passathāvuso, Āyuvaddhanakumārena kira sattame divase maritabbaṃ abhavissa, so idāni vīsavassasataṭṭhāyī hutvā pañcahi upāsakasateti parivuto vicarati, atthi maññe imesaṃ sattānaṃ āyuvaddhanakāraṇaṃ”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave na kevalaṃ āyuvaddhanameva, ime pana Satthā guṇavante vandantā abhivādentā catūhi kāraṇehi vaddhanti, parissayato muccanti, yāvatāyukameva tiṭṭhanti”ti³ vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

1. Sayam (Ka)

2. Dadamānā (Sī)

3. Ṭhassantīti (Sī)

109. “Abhivādanasīlissa, niccam vuḍḍhāpacāyino.

Cattāro dhammā vaḍḍhanti, āyu vaṇṇo sukham balan”ti.

Tattha **abhivādanasīlissā**ti vandanasīlissa, abhiñham vandanakiccapasutassāti attho. **Vuḍḍhāpacāyino**ti gihissa vā tadahupabbajite daharasāmaṇerepi, pabbajitassa vā pana pabbajjāya vā upasampadāya vā vuḍḍhatare guṇavuḍḍhe apacāyamānassa, abhivādanena vā **niccam** pūjentassāti attho. **Cattāro dhammā vaḍḍhanti**ti āyumi vaḍḍhamāne yattakam kalam tam vaḍḍhati, tattakam itarepi vaḍḍhantiyeva. Yena hi paññāsavassa-āyusaṁvattanikam kusalam katam, pañcavīsativassakāle cassa jīvitantarāyo uppajjeyya, so abhivādanasīlatāya paṭippassambhati, so yāvatāyukameva tiṭṭhati, vaṇṇadayopissa āyunāva saddhim vaḍḍhanti. Ito uttaripi eseva nayo. Anantarāyena pavattassāyuno vaḍḍhanam nāma natthi.

Desanāvasāne Āyuvaḍḍhanakumāro pañcahi upāsakasatehi saddhim sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalādini pāpuṇimsūti.

Āyuvaḍḍhanakumāravatthu aṭṭhamam.

9. Saṁkiccasāmaṇeravatthu

Yo ca vassasatam jīveti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto Saṁkiccasāmaṇeram ārabba katesi.

Sāvattiyaṁ kira tiṁsamattā kulaputtā Satthu dhammakatham sutvā sāsane uram datvā pabbajimsu. Te upasampadāya pañcavassā hutvā Satthāram upasaṅkamitvā ganthadhuraṁ vipassanādhuranti dve dhurānīti sutvā “mayam mahallakakāle pabbajitā”ti ganthadhure ussāham akatvā vipassanādhuraṁ pūretukāmā yāva arahattā kammaṭṭhānam kathāpetvā “bhante ekaṁ araṇṇāyatanaṁ gamissāmā”ti Satthāram āpucchimsu. Satthā “kataram ṭhānam gamissathā”ti pucchitvā “asukam nāmā”ti vutte “tattha tesam ekaṁ vighāsadam nissāya bhayaṁ uppajjissati, tañca pana Saṁkiccasāmaṇere gate vūpasamissati, atha nesaṁ pabbajitakiccam pāripūrim gamissati”ti aññāsī.

Saṁkiccasāmaṇero nāma Sāriputtattherassa sāmaṇero sattavassiko jātiyā. Tassa kira mātā Sāvattiyaṁ aḍḍhakulassa dhītā, sā tasmim kucchigate ekena byādhinā taṁkhaṇaṇṇeva kālamakāsi. Tassā¹ jhāpiyamānāya ṭhapetvā gabbhamaṁsaṁ sesaṁ jhāyi. Athassā gabbhamaṁsaṁ citakato otāretvā dvīsu tīsu ṭhānesu sūlehi vijjhimsu. Sūlakoṭi dārakassa akkhikoṭim pahari. Evaṁ gabbhamaṁsaṁ vijjhivā aṅgārārāsīmhi khipitvā aṅgāreheva paṭicchādetvā pakkamimsu. Gabbhamaṁsaṁ jhāyi, aṅgāramatthake pana suvaṇṇabimbasadiso dārako padumagabbhe nipanno viya ahosi. Pacchimabhavikassa sattassa hi Sinerunā otthariyamānassapi arahattaṁ appatvā jīvitakkhaya nāma natthi. Punadivase “citakaṁ nibbāpessāmā”ti āgatā tathānipannaṁ dārakaṁ disvā acchariyabbhutacittajātā “kathaṇhi nāma ettakesu dārūsu khīyamānesu sakalasarīre jhāpiyamāne dārako na jhāyi, kiṁ nu kho bhavissatī”ti dārakaṁ ādāya antogāmaṁ gantvā nemittake pucchimsu. Nemittakā “sace ayaṁ dārako agāraṁ ajjhāvasissati, yāva sattamā kulaparivaṭṭā ñātakā duggatā bhavissanti². Sace pabbajissati, pañcahi samaṇasatehi parivuto vicarissatī”ti āhaṁsu. Tassa saṁkunā akkhikoṭiyā bhinnattā **Saṁkiccanti**³ nāmaṁ karimsu. So aparena samayena Saṁkiccoti paññāyi. Atha naṁ ñātakā “hotu, vaḍḍhitakāle amhākaṁ ayyassa Sāriputtassa santike pabbājessāmā”ti posimsu. So sattavassikakāle “tava mātukucchiyaṁ vasanakāle mātā te kālamakāsi, tassā sarīre jhāpiyamānepi tvaṁ na jhāyī”ti kumārakānaṁ kathaṁ sutvā “ahaṁ kira evarūpā bhayā mutto, kiṁ me gharāvāsena, pabbajissāmī”ti ñātakānaṁ ārocesi. Te “sādhu tātā”ti Sāriputtattherassa santikaṁ netvā “bhante imaṁ pabbājethā”ti adaṁsu. Thero tacapañcakakammaṭṭhānaṁ datvā pabbājesi. So khurageyyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi. Ayaṁ Saṁkiccasāmaṇero nāma.

Satthā “etasmim gate taṁ bhayaṁ vūpasamissati, atha nesaṁ pabbajitakiccaṁ pāripūrim gamissatī”ti ñatvā “bhikkhave tumhākaṁ jeṭṭhabhātikaṁ Sāriputtattheraṁ oloketvā gacchathā”ti āha. Te “sādhū”ti vatvā

1. Tassaṁ (Sī)

2. Na bhavissanti (Syā)

3. Saṁkiccoti (Sī, Syā)

therassa santikaṃ gantvā “kiṃ āvuso”ti vutte mayaṃ Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇaṃ pavisitukāmā hutvā āpucchimhā, atha no Satthā evamāha “tumahākaṃ jeṭṭhabhātikaṃ oloketvā gacchathā”ti. Tenamhā idhāgatāti. Thero “Satthārā ime ekaṃ kāraṇaṃ disvā idha pahitā bhavissanti, kiṃ nu kho etan”ti āvajjento tamatthaṃ ñatvā āha “atthi pana vo āvuso sāmaṇero”ti. Natthi āvusoti. Sace natthi, imaṃ Saṅkiccasāmaṇeraṃ gahetvā gacchathāti. Alaṃ āvuso, sāmaṇeraṃ nissāya no palibodho bhavissati, kiṃ araṇṇe vasantānaṃ sāmaṇerenāti. Nāvuso imaṃ nissāya tumhākaṃ palibodho, apica kho pana tumhe nissāya imassa palibodho bhavissati. Satthāpi tumhe mama santikaṃ paḥiṇanto tumhehi saddhiṃ sāmaṇerassa paḥiṇanaṃ paccāsīsaṃto paḥiṇi, imaṃ gahetvā gacchathāti. Te “sādhū”ti adhivāsetvā sāmaṇerena saddhiṃ ekatimsa janā therāṃ apaloketvā vihārā nikkhamma cārikaṃ carantā vīsajjanasatamatthake ekaṃ saḥassakulaṃ gāmaṃ pāpuṇimsu.

Manussā te disvā pasannacittā sakkaccaṃ parivisitvā “bhante kattha gamissathā”ti pucchitvā “yathāphāsukaṭṭhānaṃ āvuso”ti vutte pādamūle nipajjitvā “mayaṃ bhante ayyesu imaṃ ṭhānaṃ nissāya antovassaṃ vasantesu pañcasīlaṃ samādāya uposathakammaṃ karissāmā”ti yācimsu. Therā adhivāsesuṃ. Atha nesaṃ manussā rattitṭhānadivāṭṭhānacaṅkamanapaṇṇasālāyo saṃvidahitvā “ajja mayaṃ, sve mayan”ti ussāhappattā upaṭṭhānamakaṃsu. Therā vassūpanāyikadivase katikavattaṃ karimsu “āvuso amhehi dharamānakabuddhassa santike kammaṭṭhānaṃ gahitaṃ, na kho pana sakkā aññatra paṭipattisampadāya Buddhe ārādhetuṃ, amhākaṅca apāyadvārāni vivaṭāneva, tasmā aññatra pāto bhikkhācārelaṃ, sāyaṃ therūpaṭṭhānavelaṅca sesakāle dve ekaṭṭhāne na bhavissāma, yassa aphāsukaṃ bhavissati, tena ghaṇḍiyā¹ pahaṭāya tassa santikaṃ gantvā bhesajjaṃ karissāma, ito aññasmim rattibhāge vā divasabhāge vā appamattā kammaṭṭhānamanuyuñjissāmā”ti.

1. Gaṇḍiyā (Sī, Syā)

Tesu evaṃ katikaṃ katvā viharantesu eko duggatapuriso dhītaraṃ upanissāya jīvanto tasmim̐ ṭhāne dubbhikkhe uppanne aparaṃ dhītaraṃ upanissāya jīvitukāmo maggaṃ paṭipajji. Therāpi gāme piṇḍāya caritvā vasanaṭṭhānaṃ āgacchantā antarāmagge ekissā nadiyā nhatvā vālupuline nisīditvā bhattakiccaṃ karimsu. Tasmim̐ khaṇe so puriso taṃ ṭhānaṃ patvā ekamantaṃ aṭṭhāsī, atha naṃ therā “kaḥaṃ gacchasi”ti pucchimsu. So tamatthaṃ ārocesi. Therā tasmim̐ kāruṇṇaṃ uppādetvā “upāsaka ativiya chātosī, gaccha, paṇṇaṃ āhara, ekamekaṃ te bhattapiṇḍaṃ dassāmā”ti vatvā tena paṇṇe āhaṭe attanā attanā bhuñjananiyāmeneva sūpabyañjanehi sannahitvā¹ ekamekaṃ piṇḍaṃ adamsu. Etadeva kira vattaṃ, yaṃ bhojanakāle āgatassa bhattaṃ dadamānena bhikkhūnaṃ aggabhattaṃ adatvā attanā bhuñjananiyāmeneva thokaṃ vā bahuṃ vā dātabbaṃ, tasmā tepi tathā adamsu. So katabhattakicco there vanditvā pucchi “kiṃ bhante ayyā kenaci nimantitā”ti. Natthi upāsaka nimantaṃ, manussā devasikaṃ evarūpameva āhāraṃ dentīti. So cintesi “mayāṃ niccakālaṃ uṭṭhāya samuṭṭhāya kammaṃ karontāpi evarūpaṃ āhāraṃ laddhuṃ na sakkoma, kiṃ me aññattha gatena, imesaṃ santikeyeva jīvissāmi”ti. Atha ne āha “ahaṃ vattapaṭivattaṃ katvā ayyānaṃ santike vasitum icchāmi”ti. Sādhū upāsakāti. So tehi saddhiṃ tesāṃ vasanaṭṭhānaṃ gantvā sādhuṃ vattapaṭivattaṃ karonto bhikkhū ativiya ārādhettvā dvemāsaccayena dhītaraṃ daṭṭhukāmo hutvā “sace ayye āpucchissāmi, na maṃ vissajjissanti, anāpucchā gamissāmi”ti tesāṃ anācikkhitvāva nikkhami. Ettakameva kirassa oḷārikaṃ khalitaṃ ahosi, yaṃ bhikkhūnaṃ anārocetvā pakkāmi.

Tassa pana gamanamagge ekā aṭavī atthi, tattha pañcasatānaṃ corānaṃ “yo imaṃ aṭaviṃ pavisati, taṃ māretvā tassa maṃsalohitena tuyhaṃ balikammaṃ karissāmā”ti devatāya āyācanaṃ katvā vasantānaṃ sattamo divaso hoti. Tasmā sattame divase corajēṭṭhako rukkhaṃ āruyha olovento taṃ āgacchantaṃ disvā corānaṃ saññamadāsī. Te tassa aṭavimajjhaṃ pavitṭhabhāvaṃ ṇatvā parikkhipitvā taṃ gaṇhitvā gālhabandhanaṃ

1. Sannetvā (Sī), sannehitvā (Syā)

katvā araṇisahitena aggim nibbattetvā¹ dārūni saṃkaḍḍhitvā mahantaṃ aggikkhandhaṃ katvā sūlāni tacchimsu. So tesaṃ taṃ kiriyaṃ disvā “sāmi imasmiṃ ṭhāne neva sūkarā, na migādayo dissanti, kiṃ kārāṇā idaṃ karoṭhā”ti pucchi. Taṃ māretvā tava maṃsalohitena devatāya balikammaṃ karissāmāti. So maraṇabhayaṭṭajito bhikkhūnaṃ taṃ upakāraṃ acintetvā kevalaṃ attano jīvameva rakkhamāno evamāha “sāmi ahaṃ vighāsādo, ucchiṭṭhabhattaṃ bhuñjitvā vaḍḍhito, vighāsādo nāma kālakaṇṇiko, ayyā pana yato tato nikkhamitvā pabbajitāpi khattiyāva, asukasmim ṭhāne ekatimsa bhikkhū vasanti, te māretvā balikammaṃ karoṭha, ativiya vo devatā tussissatī”ti. Taṃ sutvā corā “bhaddakaṃ esa vadeti, kiṃ iminā kālakaṇṇinā, khattiye māretvā balikammaṃ karissāmā”ti cintetvā “ehi, nesaṃ vasanaṭṭhānaṃ dassehi”ti tameva maggadesakaṃ katvā taṃ ṭhānaṃ patvā vihāramajjhe bhikkhū adisvā “kahaṃ bhikkhū”ti naṃ pucchimsu. So dve māse vasitattā tesaṃ katikavattaṃ jānanto evamāha “attano divāṭṭhānarattiṭṭhānesu nisinnā, etaṃ ghaṇḍim paharatha, ghaṇḍisaddena sannipatissanti”ti. Coraṇṭṭhako ghaṇḍim pahari.

Bhikkhū ghaṇḍisaddaṃ sutvā “akāle ghaṇḍi pahaṭā, kassaci aphāsukaṃ bhavissatī”ti āgantvā vihāramajjhe paṭipāṭiyā paññattesu pāsāṇaphalakesu nisīdimsu. Saṃghatthero core oloketvā pucchi “upāsakā kenāyaṃ ghaṇḍi pahaṭā”ti. Coraṇṭṭhako āha “mayā bhante”ti. Kiṃ kārāṇāti. Amhehi aṭavidevatāya āyācitaṃ atthi, tassā balikammakaraṇaṭṭhāya ekaṃ bhikkhuṃ gahetvā gamissāmāti. Taṃ sutvā mahāthero bhikkhū āha “āvuso bhātikānaṃ uppannakiccaṃ nāma jeṭṭhabhātikena nittharitaṃ, ahaṃ attano jīvitaṃ tumhākaṃ pariccajitvā imehi saddhim gamissāmi, mā sabbesaṃ antarāyo hotu, appamattā samaṇadhammaṃ karoṭhā”ti. Anuthero āha “bhante jeṭṭhabhātu kiccaṃ nāma kaniṭṭhassa bhāro, ahaṃ gamissāmi, tumhe appamattā hothā”ti. Iminā upāyena “ahameva ahamevā”ti vatvā paṭipāṭiyā timsapi janā uṭṭhahimsu, evaṃ te neva ekissā mātuyā puttā,

1. Nimmathetvā (Sī, Syā)

na ekassa pituno, nāpi vītarāgā, atha ca pana avasesānaṃ atthāya paṭipāṭiyā jīvitāṃ pariccajimsu. Tesu ekopi “tvaṃ yāhī”ti vattum samattho nāma nāhosi.

Saṃkiccasāmaṇero tesaṃ kathaṃ sutvā “bhante tumhe tiṭṭhatha, ahaṃ tumhākaṃ jīvitāṃ pariccajitvā gamissāmi”ti āha. Te āhaṃsu “āvuso mayaṃ sabbe ekato māriyamānāpi taṃ ekakaṃ na vissajjessāma”ti. Kiṃ kāraṇā bhanteti. “Āvuso tvaṃ Dhammasenāpatisāriputtattherassa sāmaṇero, sace taṃ vissajjessāma, sāmaṇeraṃ me ādāya gantvā corānaṃ niyyādimsū”ti thero no garahissati, taṃ nindaṃ nittharituṃ na sakkhissāma, tena taṃ na vissajjessāmāti. “Bhante Sammāsambuddho tumhe mama upajjhāyassa santikaṃ paṇḍitopi, mama upajjhāyo maṃ tumhehi saddhiṃ paṇḍitopi idameva kāraṇaṃ disvā paṇḍitopi, tiṭṭhatha tumhe, ahameva gamissāmi”ti so tiṃsa bhikkhū vanditvā “sace bhante me doso atthi, khamathā”ti vatvā nikkhami. Tadā bhikkhūnaṃ mahāsaṃvego uppajji, akkhīni assupunṇāni hadayamaṃsaṃ pavedhi. Mahāthero core āha “upāsakā ayaṃ daharako tumhe aggaṃ karonte, sūlāni tacchante, paṇṇāni attharante disvā bhāyissati, imaṃ ekamante ṭhapetvā tāni kiccāni kareyyāthā”ti. Corā sāmaṇeraṃ ādāya gantvā ekamante ṭhapetvā sabbakiccāni karimsu.

Kiccapariyosāne corajeṭṭhako asinā abbāhitvā sāmaṇeraṃ upasaṅkami. Sāmaṇero nisīdamāno jhānaṃ samāpajjitvāva nisīdi. Corajeṭṭhako asinā parivattetvā sāmaṇerassa khandhe pātesi, asi namitvā dhārāya dhāraṃ pahari, so “na sammā pahari”ti maññamāno puna taṃ ujukaṃ katvā pahari. Asi tālapaṇṇaṃ viya veṭṭhayamāno¹ tharumūlaṃ agamāsi. Sāmaṇeraṃ hi tasmim kāle Sinerunā avattharantopi māretum samattho nāma natthi, pageva asinā. Taṃ pāṭihāriyaṃ disvā corajeṭṭhako cintesi “pubbe me asi silāthambhaṃ vā khadirakhāṇum vā kaḷīraṃ viya chindati, idāni ekavāraṃ nami, ekavāraṃ tālapattaveṭṭhako viya jāto. Ayaṃ nāma asi acetano hutvāpi imassa guṇaṃ jānāti, ahaṃ sacetanopi na jānāmi”ti. So asinā

1. Veṭṭhiyamāno (Sī), paveṭṭhiyamāno (Ka)

bhūmiyaṃ khipitvā tassa pādamūle urena nipajjitvā “bhante mayam dhanakāraṇā aṭaviṃ pavittihāmhā, amhe dūratova disvā sahassamattāpi manussā pavedhanti, dve tisso kathā kathetuṃ na sakkonti. Tava pana santāsamattampi¹ natthi, ukkā mukhe suvaṇṇaṃ viya supupphitakaṇikāraṃ viya ca te mukhaṃ virocati, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchanto imaṃ gāthamāha—

“Tassa te natthi bhittattam², bhiyyo vaṇṇo pasīdati.

Kasmā na paridevesi, evarūpe mahabbhaye”ti³.

Sāmaṇero jhānā vuṭṭhāya tassa dhammaṃ desento “āvuso Gāmaṇi khīṇāsavassa attabhāvo nāma sīse ṭhapitabhāro viya hoti, so tasmim bhijjante vā nassante vā tussateva, na bhāyati”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

“Natthi cetasikaṃ dukkhaṃ, anapekkhassa gāmaṇi.

Atikkantā bhayā sabbe, khīṇasaṃyojanassa ve.

Khīṇāya bhavanettiyā, diṭṭhe dhamme yathātathe.

Na bhayaṃ maraṇe hoti, bhāranikkhepane yathā”ti⁴.

So tassa kathaṃ sutvā pañca corasatāni oloketvā āha “tumhe kiṃ karissathā”ti. Tumhe pana sāmīti. Mama tāva bho evarūpaṃ pāṭihāriyaṃ disvā agāramajjhe kammaṃ natthi, ayyassa santike pabbajissāmīti mayampi tatheva karissāmāti. “Sādhu tātā”ti tato pañcasatāpi corā sāmaṇeraṃ vanditvā pabbajjaṃ yācimsu. So tesaṃ asidhārāhi eva kese ceva vatthadasā ca chinditvā tambamattikāya rajitvā tāni kāsāyāni acchādāpetvā dasasu sīlesu patiṭṭhāpetvā te ādāya gacchanto cintesi “sacāhaṃ there adisvāva gamissāmi,

1. Cittutrāsamattampi (Syā)

2. Tāso te natthi na bhayaṃ (Sī, Syā)

3. Khu 2. 320 piṭṭhe Theragāthāyaṃ.

4. Natthi cetasikaṃ dukkhaṃ, anapekkhassa Gāmaṇi.

Atikkanto bhayaṃ sabbaṃ, khīṇasaṃyojano sī.

Khīṇā cassa bhavanetti, diṭṭhā dhammā yathā tathā.

Nibbhayaṃ maraṇaṃ hoti, bhāravoropanaṃ yathāti (Sī, Syā) Khu 2. 320 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

te samaṇadhammaṃ kātuṃ na sakkhissanti. Corānaṃ hi maṃ gahetvā nikkhantakālate paṭṭhāya tesu ekopi assūni sandhāretuṃ nāsakkhi, ‘mārito nu kho sāmaṇero, no’ti cintentānaṃ kammaṭṭhānaṃ abhimukhaṃ na bhavissati, tasmā disvāva ne gamissāmi”ti. So pañcasatabhikkhuparivāro tattha gantvā attano dassanena paṭiladdha-assāsehi tehi “kiṃ sappurisa saṃkicca, laddhaṃ te jīvitaṃ”ti vutte “āma bhante, ime maṃ māretukāmā hutvā māretuṃ asakko mama guṇe pasīditvā dhammaṃ sutvā pabbajitā, ahaṃ ‘tume disvāva gamissāmi’ti āgato, appamattā samaṇadhammaṃ karoṭha, ahaṃ Satthu santikaṃ gamissāmi”ti te bhikkhū vanditvā itare ādāya upajjhāyassa santikaṃ gantvā “kiṃ Saṃkicca, antevāsikā te laddhā”ti vutte “āma bhante”ti taṃ pavattiṃ ārocesi. Therena “gaccha Saṃkicca, Satthāraṃ passāhi”ti vutte “sādhū”ti therāṃ vanditvā te ādāya Satthu santikaṃ gantvā Satthārāpi “kiṃ Saṃkicca, antevāsikā te laddhā”ti vutte “āma bhante”ti taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “evaṃ kira bhikkhave”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “bhikkhave tumhākaṃ corakammaṃ katvā dussīle paṭiṭṭhāya vassasataṃ jīvanato¹ idāni sīle paṭiṭṭhāya ekadivasampi jīvitaṃ seyyo”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

110. “Yo ca vassasataṃ jīve, dussīlo asamāhito.

Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, sīlavantassa jhāyino”ti.

Tattha **dussīloti** nissīlo. **Sīlavantassāti** dussīlassa **vassasataṃ** jīvanato **sīlavantassa** dvīhi jhānehi **jhāyino** ekadivasampi ekamuhuttampi **jīvitaṃ seyyo**, uttamanti attho.

Desanāvasāne te pañcasatāpi bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇiṃsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aparena samayena Saṃkicco upasampadaṃ labhitvā dasavasso hutvā sāmaṇeraṃ gaṇhi. So pana tasseva bhāgiṇeyyo Adhimuttasāmaṇero nāma. Atha naṃ thero paripuṇṇavassakāle āmantetvā “upasampadaṃ te karissāmi, gaccha, ñātakānaṃ santike vassaparimāṇaṃ

pucchitvā ehi”ti uyyojesi. So mātāpitūnaṃ santikaṃ gacchanto antarāmagge pañcasatehi corehi balikammatthāya māriyamāno tesaṃ dhammaṃ desetvā pasannacittehi tehi “na te imasmim̐ ṭhāne amhākaṃ atthibhāvo kassaci ārocetabbo”ti vissatṭho paṭipathe mātāpitāro āgacchante disvā tameva maggaṃ paṭipajjantānampi tesaṃ saccamanurakkhanto nārocesi. Tesaṃ corehi viheṭhiyamānānaṃ “tvampi corehi saddhiṃ ekato hutvā maññe, amhākaṃ nārocesi”ti paridevantānaṃ saddaṃ sutvā te¹ mātāpitūnampi anārocitabhāvaṃ ñatvā pasannacittā pabbajjaṃ yācimsu. Sopi Saṃkiccaśāmaṇero viya te sabbe pabbājetvā upajjhāyassa santikaṃ ānetvā tena Satthu santikaṃ pesito gantvā taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “evaṃ kira bhikkhave”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte purimanayeneva anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imeva gāthamāha—

“Yo ca vassasataṃ jīve, dussīlo asaṃhito.
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, sīlavantassa jhāyino”ti.

Idampi **Adhimuttasāmaṇeravatthu** vuttanayamevāti.

Saṃkiccaśāmaṇeravatthu navamaṃ.

10. Khāṇukkoṇḍaññattheravatthu

Yo ca vassasataṃ jīveti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Jetavane viharanto Khāṇukkoṇḍaññattheraṃ ārabha katesi.

So kira thero Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇe viharanto arahattaṃ patvā “Satthu ārocessāmi”ti tato āgacchanto antarāmagge kilanto maggā okkamma ekasmiṃ piṭṭhipāsāṇe nisinnō jhānaṃ samāpajji. Athekaṃ gāmaṃ vilumpitvā pañcasatā corā attano balānurūpena bhaṇḍikaṃ bandhitvā sisenādāya gacchantā dūraṃ gantvā kilantarūpā “dūraṃ āgatāma, imasmim̐ piṭṭhipāsāṇe vissamissāma”ti maggā

1. Tena (Sī, Ka)

okkamma piṭṭhipāsāṇassa santikaṃ gantvā therāṃ disvāpi “khāṇuko ayan”ti saññino ahesuṃ. Atheko coro therassa sīse bhaṇḍikaṃ ṭhapesi, aparopi taṃ nissāya bhaṇḍikaṃ ṭhapesi. Evaṃ pañcasatāpi corā pañcahi bhaṇḍikasatehi therāṃ parikkhipitvā sayampi nisinnā niddāyitvā aruṇuggamanakāle pabujjhivā attano attano bhaṇḍikaṃ gaṇhantā therāṃ disvā “amanusso”ti saññāya palāyituṃ ārabhiṃsu. Atha ne thero āha “mā bhāyittha upāsakā, pabbajito ahan”ti. Te therassa pādamūle nipajjitvā “khamatha bhante, mayāṃ khāṇukasaññino ahumhā”ti therāṃ khamāpetvā corajeṭṭhakena “ahaṃ ayyassa santike pabbajissāmī”ti vutte sesā “mayampi pabbajissāmā”ti vatvā sabbepi ekacchandā hutvā therāṃ pabbajjaṃ yāciṃsu. Thero Saṃkiccasāmaṇero viya sabbepi te pabbājesi. Tato paṭṭhāya **Khāṇukoṇḍaññoti** paññāyi. So tehi bhikkhūhi saddhiṃ Satthu santikaṃ gantvā Satthārā “kiṃ Koṇḍañña antevāsikā te laddhā”ti vutte taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “evaṃ kira bhikkhave”ti pucchitvā “āma bhante, na no aññassa evarūpo ānubhāvo diṭṭhapubbo, tenamhā pabbajitā”ti vutte “bhikkhave evarūpe duppaññakamme patiṭṭhāya vassasataṃ jīvanato idāni vo paññāsampadāya vattamānānaṃ ekāhampi jīvitaṃ seyyo”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

111. “Yo ca vassasataṃ jīve, duppañño asamāhito.

Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, paññavantassa jhāyino”ti.

Tattha **duppañño** nippañño. **Paññavantassā**ti sappaññassa. Sesāṃ purimasadisamevāti.

Desanāvasāne pañcasatāpi te bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇiṃsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Khāṇukoṇḍaññattheravatthu dasamaṃ.

11. Sappadāsattheravatthu

Yo ca vassasataṃ jīveti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Sappadāsattheraṃ ārabba kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko kulaputto Satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbajitvā laddhūpasampado aparena samayena ukkaṇṭhitvā “mādisassa kulaputtassa gihibhāvo nāma ayutto, pabbajjāya ṭhatvā maraṇampi me seyyo”ti cintetvā attano maraṇūpāyaṃ cinto vīcarati. Athekadivasāṃ pāto va katabhattakiccā bhikkhū vihāraṃ gantvā aggisālāya sappamāṃ disvā taṃ ekasmiṃ kuṭe pakkhipitvā kuṭamāṃ pidahitvā ādāya vihārā nikkhamiṃsu. Ukkaṇṭhitabhikkhupī bhattakiccaṃ katvā āgacchanto te bhikkhū disvā “kiṃ idaṃ āvuso”ti pucchitvā “sappo āvuso”ti vutte iminā kiṃ karissathāti. Chaḍḍessāma nanti. Tesāṃ vacanaṃ sutvā “iminā attānaṃ ḍaṃsāpetvā marissāmī”ti “āharatha, ahaṃ taṃ chaḍḍessāmī”ti tesāṃ hatthato kuṭamāṃ gahetvā ekasmiṃ ṭhāne nisinnō tena sappena attānaṃ ḍaṃsāpeti, sappo ḍaṃsitum na icchati. So kuṭe hatthamāṃ otāretvā ito cito ca āloleti, ghorasappassa mukhaṃ vivaritvā aṅgulimāṃ pakkhipati, neva naṃ sappo ḍaṃsi. So “nāyaṃ āsīvisō, gharasappo eso”ti taṃ pahāya vihāraṃ agamāsi. Atha naṃ bhikkhū “chaḍḍito te āvuso sappo”ti āhaṃsu. Na so āvuso ghorasappo, gharasappo esoti. “Ghorasappoyevāvuso mahantaṃ phaṇaṃ katvā susuyanto dukkhena amhehi gahito, kiṃ kāraṇa evaṃ tvaṃ vadesī”ti āhaṃsu. Ahaṃ āvuso tena attānaṃ ḍaṃsāpentopī mukhe aṅgulimāṃ pakkhipentopī taṃ ḍaṃsāpetum nāsakkhanti. Taṃ sutvā bhikkhū tuṇhī ahesum.

Athekadivasāṃ nhāpito dve tayo khure ādāya vihāraṃ gantvā ekaṃ bhūmiyaṃ ṭhapetvā ekena bhikkhūnaṃ kese ohāreti. So bhūmiyaṃ ṭhapitaṃ khuraṃ gahetvā “iminā gīvaṃ chinditvā marissāmī”ti ekasmiṃ rukkhē gīvaṃ upanidhāya khuradhāraṃ galanāliyaṃ katvā ṭhito upasampadāmāḷato¹ paṭṭhāya attano sīlaṃ āvajjento vimalacandaṃḍalamā viya sudhotamaṇikhandhamiva ca nimmalamā sīlaṃ addasa. Tassa taṃ olokentassa sakalasarīraṃ pharaṇtī pīti uppajji. So pītimā vikkhambhetvā vipassanaṃ vadḍhento saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā khuraṃ ādāya vihāramajjhaṃ pāvīsi. Atha naṃ bhikkhū “kahaṃ gatosi āvuso”ti pucchimiṃsu. “Iminā khurena galanāliṃ

1. Upasampadakāḷato (Syā, Ka)

chinditvā marissāmī”ti gatomhi āvusoti. Atha kasmā na matosīti. Idānimhi satthaṃ āharitum abhabbo jāto. Ahañhi “iminā khurena galanāliṃ chindissāmī”ti nāṇakhurena sabbakilese chindinti. Bhikkhū “ayaṃ abhūtena aññaṃ byākarotī”ti Bhagavato ārocesum. Bhagavā tesaṃ kathaṃ sutvā āha “na bhikkhave khīṇāsavā nāma sahatthā attānaṃ jīvitā voropentī”ti. Bhante tumhe imaṃ “khīṇāsavo”ti vadatha, evaṃ arahattūpanissayasampanno panāyaṃ kasmā ukkaṇṭhati, kimassa arahattūpanissayakāraṇaṃ kasmā so sappo etaṃ na ḍaṃsatīti. Bhikkhave so tāva sappo imassa ito tatiye attabhāve dāso ahosi, so attano sāmikassa sarīraṃ ḍaṃsitum na visahatīti. Evaṃ tāva nesaṃ Satthā ekaṃ kāraṇaṃ ācikkhi. Tato paṭṭhāya ca so bhikkhu **Sappadāso** nāma jāto.

Kassapasammāsambuddhakāle kireko kulaputto Satthu dhammakathaṃ sutvā uppannaśaṃvego pabbajitvā laddhūpasampado aparena samayena anabhiratiyā uppannāya ekassa sahāyakassa bhikkhuno ārocesi. So tassa abhiṇhaṃ gihibhāve ādīnavaṃ kathesi. Taṃ sutvā itaro sāsane abhiramitvā pubbe anabhiratakāle malaggahite samaṇaparikkhāre ekasmiṃ Soṇḍitīre nimmale karonto nisīdi. Sahāyakopissa santikeyeva nisinno. Atha naṃ so evamāha “ahaṃ āvuso uppabbajanto ime parikkhāre tuyhaṃ dātukāmo ahosin”ti. So lobhaṃ uppādetvā cintesi “iminā mayhaṃ pabbajitena vā uppabbajitena vā ko attho, idāni parikkhāre gaṇhissāmī”ti¹. So tato paṭṭhāya “kiṃ dānāvuso amhākaṃ jīvitena, ye mayaṃ kapālahatthā parakulesu bhikkhāya carāma, puttadārehi saddhiṃ ālāpasallāpaṃ na karomā”ti-ādīni² vadanto gihibhāvassa guṇaṃ kathesi. So tassa kathaṃ sutvā puna ukkaṇṭhito hutvā cintesi “ayaṃ mayā ‘ukkaṇṭhitomhī’ti vutte paṭhamaṃ gihibhāve ādīnavaṃ kathetvā idāni abhiṇhaṃ guṇaṃ katheti, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti cinto “imesu samaṇaparikkhāresu lobhenā”ti ṇatvā sayameva attano cittaṃ nivattesi. Evamassa Kassapasammāsambuddhakāle ekassa bhikkhuno ukkaṇṭhāpitattā idāni

1. Nāsessāmīti (Syā)

2. Karomāti-ādīni (Sī, Ka)

anabhirati uppannā. Yo pana teneva tadā vīsati vassasahassāni
samaṇadhammo kato, svassa etarahi arahattūpanissayo jātoti.

Imamatthaṃ te bhikkhū Bhagavato santikā sutvā uttarim̐ pucchim̐su
“bhante ayaṃ kira bhikkhu khuradhāraṃ galanāḷiyam̐ katvā ṭhitova
arahattaṃ pāpuṇāti, uppajjissati nu kho ettakena khaṇena arahattamaggo”ti.
“Āma bhikkhave, āraddhavīriyassa bhikkhuno pādaṃ ukkhipitvā bhūmiyaṃ
ṭhapentassa pāde bhūmiyaṃ asampattheyeva arahattamaggo uppajjati.
Kusītassa puggalassa hi vassasataṃ jīvanato āraddhavīriyassa
khaṇamattampi jīvitam̐ seyyo”ti vatvā anusandhim̐ ghaṭetvā imam̐
gāthamāha—

112. “Yo ca vassasataṃ jīve, kusīto hīnavīriyo.

Ekāhaṃ jīvitam̐ seyyo, vīriyamārabhato daḷhan”ti.

Tattha **kusītoti** kāmavitakkādīhi tīhi vitakkehi vītināmento puggalo.
Hīnavīriyoti nibbīriyo. **Vīriyamārabhato daḷhanti**
duvidhajjhānanibbattanamasamattam̐ thiram̐ vīriyam̐ ārabhantassa. Sesam̐
purimasadisameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇim̐sūti.

Sappadāsatttheravatthu ekādasamam̐.

12. Paṭācārātherīvatthu

Yo ca vassa sataṃ jīveti imam̐ dhammadesanam̐ Satthā Jetavane
viharanto Paṭācāram̐ theram̐ ārabba kathesi.

Sā kira Sāvatthiyaṃ cattālīsakoṭivibhavassa seṭṭhino dhītā ahosi
abhirūpā. Tam̐ soḷasavassuddesikakāle sattabhūmikassa pāsādassa
uparimatale rakkhantā vasāpesum̐. Evaṃ santepi sā ekena attano
cūḷupaṭṭhākena saddhim̐ vippaṭipajji. Athassā mātāpitaro samajātikakule
ekassa kumārassa paṭissuṇitvā vivāhadivasam̐ ṭhapesum̐. Tasmiṃ upakaṭṭhe
sā tam̐ cūḷupaṭṭhākam̐ āha “mam̐ kira asukakulassa nāma dassanti, mayi
patikulam̐ gate mama paṇṇākāram̐ gahetvā āgatopi tatta pavesanam̐ na
labhissasi, sace te mayi sineho atthi,

idāneva maṃ gahetvā yena vā tena vā palāyassū”ti. So sādhu bhaddeti.
 “Tena hi ahaṃ sve pātova nagaradvārassa asukaṭṭhāne nāma ṭhassāmi, tvaṃ
 ekena upāyena nikkhamitvā tattha āgaccheyyāsī”ti vatvā dutiyadvāse
 saṅketatṭhāne aṭṭhāsī. Sāpi pātova kiliṭṭhaṃ vatthaṃ nivāsetvā kese
 vikkiritvā kuṇḍakena sarīraṃ makkhitvā kuṭaṃ ādāya dāsīhi saddhiṃ
 gacchantī viya gharā nikkhamitvā taṃ ṭhānaṃ agamāsī. So taṃ ādāya dūraṃ
 gantvā ekasmiṃ gāme nivāsaṃ kappetvā araṇṇe khettaṃ kasitvā
 dāruvaṇṇādīni āharati. Itarā kuṭena udakaṃ āharitvā sahatṭhā
 koṭṭanapacanādīni karontī attano pāpassa phalaṃ anubhoti. Athassā
 kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāsī. Sā paripuṇṇagabbhā “idha me koci upakārako
 natthi, mātāpitaro nāma puttesu muduhadayā honti, tesāṃ santikaṃ maṃ
 nehi, tattha me gabbhavuṭṭhānaṃ bhavissatī”ti sāmikaṃ yāci. So “kiṃ
 bhadde katesi, maṃ disvā tava mātāpitaro vividhā kammakāraṇā
 kareyyuṃ, na sakkā mayā tattha gantun”ti paṭikkhipi. Sā punappunaṃ
 yācitvāpi gamanaṃ alabhamānā tassa araṇṇaṃ gatakāle paṭivissake
 āmantetvā “sace so āgantvā maṃ apassanto ‘kahaṃ gatā’ti pucchissati,
 mama attano kulagharaṃ gatabhāvaṃ ācikkheyyāthā”ti vatvā gehadvāraṃ
 pidahitvā pakkāmi. Sopi āgantvā taṃ apassanto paṭivissake pucchitvā taṃ
 pavattiṃ sutvā “nivattessāmi na”ti anubandhitvā taṃ disvā nānappakāraṃ
 yāciyamānopi nivattetuṃ nāsakkhi. Athassa ekasmiṃ ṭhāne kammajavātā
 calimsu. Sā ekaṃ gacchantaraṃ pavisitvā “sāmi kammajavātā me calitā”ti
 vatvā bhūmiyaṃ nipajjitvā samparivattamānā kicchena dāraṃ vijāyitvā
 “yassatthāyāhaṃ kulagharaṃ gaccheyyaṃ, so attho nipphanno”ti punadeva
 tena saddhiṃ ghaṃ āgantvā vāsaṃ kappesi.

Tassā aparena samayena puna gabbho patiṭṭhahi. Sā paripuṇṇagabbhā
 hutvā purimanayeneva sāmikaṃ yācitvā gamanaṃ alabhamānā puttaṃ
 aṅkenādāya tattheva pakkamitvā tena anubandhitvā “tiṭṭhāhi”ti vutte¹
 nivattituṃ na icchi. Atha nesaṃ gacchantānaṃ mahā akālamegho udapādi.
 Samantā vijjulatahi ādittaṃ viya meghatthanitehi² bhijjamānaṃ

1. Anubandhitvā diṭṭhāpi (Sī, Syā)

2. Meghasaddena (Ka)

viya udakadhārānīpātanirantaram¹ nabham ahoṣi. Tasmim khaṇe tassā kammajavātā calimsu. Sā sāmikam āmantetvā “sāmi kammajavātā me calitā, na sakkomi sandhāretum, anovassakaṭṭhānam me jānāhī”ti āha. So hatthagatāya vāsiyā ito cito ca upadhārento ekasmiṃ vammikamatthake jātam gumbam disvā chinditum ārabhi. Atha nam vammikato nikkhamitvā ghoraviso āsīviso ḍamsi. Tamkhaṇaññevassa sarīram antosamuṭṭhitāhi aggijālāhi ḍayhamānam viya nīlavaṇṇam hutvā tattheva pati. Itarāpi mahādukkham anubhavamānā tassa āgamanam oloketi tam adisvāva aparampi puttam vijāyi. Dve dārakā vātavuṭṭhivegam asahamānā mahāviraṇam viravanti. Sā ubhopi te urantare katvā dvīhi jaṇṇukehi ceva hatthehi ca bhūmiyam uppīletvā tathā ṭhitāva ratthim vītināmesi. Sakalasarīram nillohitam viya paṇḍupalāsavaṇṇam ahoṣi. Sā uṭṭhite aruṇe maṇsapesivaṇṇam ekam puttam aṅkenādāya itaram aṅguliya gahetvā “ehi tāta, pitā te ito gato”ti vatvā sāmikassa² gatamaggena gacchanti tam vammikamatthake kalam katvā patitam nīlavaṇṇam thaddhasarīram disvā “mam nissāya mama sāmiko panthe mato”ti rodanti paridevanti pāyāsi.

Sā sakalarattim devena vuṭṭhattā Acīravatim nadim jaṇṇupparamāṇena kaṭippamāṇena thanappamāṇena udakena paripuṇṇam disvā attano mandabuddhitāya dvīhi dārakehi saddhim udakam otaritam avisahanti jeṭṭhaputtam orimatīre ṭhapetvā itaram ādāya paratīram gantvā sakhābhaṇam attharivā nipajjāpetvā “itarassa santikam gamissāmi”ti bālaputtakam pahāya taritam asakkonti punappunam nivattitvā olokayamānā pāyāsi. Athassā nadīmajjham gatakāle eko seno tam kumāram disvā “maṇsapesī”ti saññāya ākāśato bhassi. Sā tam puttassatthāya bhassantam disvā ubho hatthe ukkhipitvā “sūsū”ti tikkhattum mahāsaddam nicchāresi. Seno dūrabhāvena tam asutvāva kumārakam gahetvā vehāsam uppatitvā gato. Orimatīre ṭhitaputto mātaram nadīmajjhe ubho hatthe ukkhipitvā mahāsaddam nicchārayamānam

1. Dhārāpātanirantaram (Sī, Syā)

2. Sāmikena (Ka)

disvā “maṃ pakkosati”ti saññāya vegena udaye pati. Itissā bālaputtam sene hari, jeṭṭhaputto udaye vūlho.

Sā “eko me putto senena gahito, eko udakena vūlho, panthe me pati mato”ti rodantī paridevantī gacchamānā Sāvattthito āgacchantam ekaṃ purisaṃ disvā pucchi “kattha vāsikosi tātā”ti. Sāvattthivāsikomhi ammāti. Sāvattthinagare asukavīthiyam evarūpaṃ asukakulam nāma atthi, jānāsi tātāti. Jānāmi amma, tam pana mā pucchi. Sace aññam jānāsi, pucchāti. Aññena me kamman natthi, tadeva pucchāmi tātāti. Amma tvaṃ attano anācikkhitum na desi¹, ajja te sabbarattim devo vassanto diṭṭhoti. Diṭṭho me tātā, mayhameveso sabbarattim vuṭṭho, na aññassa. Mayham pana vuṭṭhakāraṇam pacchā te kathessāmi, etasmim tava me seṭṭhigehe pavattim kathehīti. Amma ajja rattim seṭṭhiṇca seṭṭhibhariyaṇca seṭṭhiputtaṇcāti tayopi jane avatttharamānam² geham pati, te ekacitakasmim jhāyanti. Esa dhūmo paññāyati ammāti. Sā tasmim khaṇe nivattthavatttham patamānam na sañjāni³, ummattikabhāvam patvā yathājātāva rodantī paridevantī—

“Ubho puttā kālakatā, panthe mayham patī mato.

Mātā pitā ca bhātā ca, ekacitamhi dayhare”ti⁴—

Vilapantī paribbhami. Manussā tam disvā “ummattikā ummattikā”ti kacavaram gahetvā paṃsum gahetvā matthake okirantā leḍḍūhi paharanti. Satthā Jetavanamahāvihāre aṭṭhapaṇisamajjhe nisīditvā dhammam desento tam āgacchamānam addasa kappasatasahassam pūritapāramim abhinīhārasampannam.

Sā kira Padumuttarabuddhakāle Padumuttarasatthārā ekaṃ vinayadharattherim bāhāya gahetvā Nandanavane ṭhapentaṃ viya etadaggaṭṭhāne ṭhapiyamānam disvā “ahampi tumhādisassa Buddhassa santike vinayadharattherīnam aggaṭṭhānam labheyyam”ti adhikāram katvā patthanam ṭhapesi. Padumuttarabuddho anāgataṃsaññaṇam pattharivā patthanāya samijjhanabhāvam ṇatvā “anāgate Gotamabuddhassa nāma sāsane ayaṃ Paṭācārā nāmena vinayadharattherīnam

1. Amma ācikkhitum na yuttanti. Vadehi me tātāti (Syā)

2. Vātavūṭṭhi avatttharamānam (Ka)

3. Na sañjānantī (Syā)

4. Khu 4. 238 piṭṭhe Therī-apadāne.

aggā bhavissatī”ti byākāsi. Taṃ evaṃ patthitapatthanam
 abhinīhārasampannam Satthā dūratova āgacchantim disvā “imissā ṭhapetvā
 maṃ añño avassayo bhavituṃ samattho nāma natthi”ti cintetvā taṃ yathā
 vihārābhimukham āgacchati, evaṃ akāsi. Parisā taṃ disvāva “imissā
 ummattikāya ito āgantuṃ mā daditthā”ti āha. Satthā “apetha, mā naṃ
 vārayitthā”ti vatvā avidūraṭṭhānam āgatakāle “satim paṭilabha bhaginī”ti
 āha. Sā taṃ khaṇamyeva Buddhānubhāvena satim paṭilabhi. Tasmim kāle
 nivatthavattassa patitabhāvaṃ sallakkhetvā hirottappaṃ paccupaṭṭhāpetvā
 ukkuṭikaṃ nisīdi. Athassā eko puriso uttarasāṭakaṃ khipi. Sā taṃ nivāsetvā
 Satthāraṃ upasaṅkamitvā suvaṇṇavaṇṇesu pādesu pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā
 bhante avassayo me hotha, paṭiṭṭhā me hotha. Ekañhi me puttaṃ seno gaṇhi,
 eko udakena vūlho, panthe me pati mato, mātāpitaro ceva me bhātā ca
 gehena avatthaṭā ekacitakasmim jhāyantīti.

Satthā tassā vacanam sutvā “Paṭācāre mā cintayi, tava tāṇaṃ saraṇaṃ
 avassayo bhavituṃ samatthasseva santikaṃ āgatāsi. Yathā hi tava idāni eko
 puttako senena gahito, eko udakena vūlho, panthe pati mato, mātāpitaro
 ceva bhātā ca gehena avatthaṭā, evameva imasmim saṃsāre puttādīnaṃ
 matakāle tava rodantiyā paggharita-assu catunnaṃ mahāsamuddānaṃ
 udakato bahutaraṃ”ti vatā imaṃ gāthamāha—

“Catūsu samuddesu jalaṃ parittakam,
 Tato bahuṃ assujalaṃ anappakam.
 Dukkheṇa phuṭṭhassa narassa socanā,
 Kim kāraṇā amma tuvaṃ pamajjasī”ti.

Evaṃ Satthari **anamataḡḡapariyāyaṃ** kathente tassā sarīre soko
 tanuttaṃ agamāsi. Atha naṃ tanubhūtasokaṃ ñatvā puna Satthā āmantetvā
 “Paṭācāre puttādayo nāma paralokaṃ gacchantassa tāṇaṃ vā leṇaṃ vā
 saraṇaṃ vā bhavituṃ na sakkonti, tasmā vijjamānāpi te na santiyeva.
 Paṇḍitena pana sīlaṃ visodhetvā attano nibbānagāmiṃ maggaṃ khippameva
 sodhetuṃ vaṭṭatī”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

“Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā.

Antakenādhīpannessa, natthi ñātīsu tāṇatā¹.

Etamatthavassamā ñatvā, paṇḍito sīlasamvuto.

Nibbānagamanam maggam, khippameva visodhaye”ti².

Desanāvasāne Paṭācārā mahāpathaviyam paṃsuparimāṇe kilese jhāpetvā sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti. Sā pana sotāpannā hutvā Satthāraṃ pabbajjam yāci. Satthā taṃ bhikkhunīnaṃ santikaṃ paṇiṇitvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā paṭitācārattā **Paṭācārā**veva paññāyi. Sā ekadivasaṃ kuṭena udakaṃ ādāya pāde dhovantī udakaṃ āsiñci, taṃ thokaṃ gantvā pacchijji. Dutiyavāre āsittam tato dūratarāṃ agamāsi. Tatiyavāre āsittam tatopi dūrataranti. Sā tadeva ārammaṇaṃ gahetvā tayo vaye paricchinditvā “mayā paṭhamam āsittam udakaṃ viya ime sattā paṭhamavayepi maranti, tato dūratarāṃ gataṃ dutiyavāre āsittam udakaṃ viya majjhimavayepi maranti, tatopi dūratarāṃ gataṃ tatiyavāre āsittam udakaṃ viya pacchimavayepi marantiyevā”ti cintesi. Satthā Gandhakuṭiyam nisinnova obhāsaṃ pharitvā tassā sammukhe ṭhatvā kathento viya “evametam Paṭācāre, pañcannampi khandhānaṃ udayabbayaṃ apassantassa vassasataṃ jīvanato tesam udayabbayaṃ passantassa ekāhampi ekakkhaṇampi jīvitam seyyo”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

113. “Yo ca vassasataṃ jīve, apassam udayabbayaṃ.

Ekāham jīvitam seyyo, passato udayabbayaṃ”ti.

Tattha **apassam udayabbayanti** pañcannaṃ khandhānaṃ pañcavīsatiyā lakkaṇehi udayaṇca vayaṇca apassanto. **Passato udayabbayanti** tesam udayaṇca vayaṇca passantassa. Itarassa jīvanato ekāhampi jīvitam seyyoti.

Desanāvasāne Paṭācārā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Paṭācārātherīvatthu dvādasamaṃ.

1. Khu 1. 54; Khu 4. 238 piṭṭhesu.

2. Khu 1. 54 piṭṭhe.

13. Kisāgotamīvattu

Yo ca vassasataṃ jīveti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Kisāgotamiṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kirekassa seṭṭhissa gehe cattālīsakoṭidhanaṃ aṅgārā eva hutvā aṭṭhāsi. Seṭṭhi taṃ disvā uppannasoko āhāraṃ paṭikkhipitvā mañcake nipajji. Tasseko sahāyako gehaṃ gantvā “samma kasmā socasī”ti pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā “samma mā soci, ahaṃ ekaṃ upāyaṃ jānāmi, taṃ karohī”ti. Kiṃ karomi sammāti. Attano āpaṇe kilañjaṃ pasāretvā tattha te aṅgāre rāsiṃ katvā vikkiṇanto viya nisīda, āgatāgatesu manussesu ye evaṃ vadanti “sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvaṃ pana aṅgāre vikkiṇanto nisinno”ti. Te vadeyyāsi “attano santakaṃ avikkiṇanto kiṃ karomī”ti. Yo pana taṃ evaṃ vadati “sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvaṃ pana hiraññasuvaṇṇaṃ vikkiṇanto nisinno”ti. Taṃ vadeyyāsi “kahaṃ hiraññasuvaṇṇaṃ”ti. “Idaṃ”ti ca vutte “āhara tāva naṃ”ti hatthehi paṭiccheyyāsi. Evaṃ dinnāṃ tava hatthe hiraññasuvaṇṇaṃ bhavissati. Sā pana sace kumārikā hoti, tava gehe puttassa naṃ āharitvā cattālīsakoṭidhanaṃ tassā niyyādetvā tāya dinnāṃ valaṇṇeyyāsi. Sace kumārako hoti, tava gehe vayappattaṃ dhītaraṃ tassa datvā cattālīsakoṭidhanaṃ niyyādetvā tena dinnāṃ valaṇṇeyyāsīti. So “bhaddako upāyo”ti attano āpaṇe aṅgāre rāsiṃ katvā vikkiṇanto viya nisīdi. Ye pana naṃ evamāhaṃsu “sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, kiṃ pana tvaṃ aṅgāre vikkiṇanto nisinno”ti. Tesāṃ “attano santakaṃ avikkiṇanto kiṃ karomī”ti paṭivacanaṃ adāsi. Athekā Gotamī nāma kumārikā kisasarīratāya **Kisāgotamī**ti paññāyamānā pariṇiṇṇakulassa dhītā attano ekena kiccena āpaṇadvāraṃ gantvā taṃ seṭṭhiṃ disvā evamāha “kiṃ tāta sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvaṃ hiraññasuvaṇṇaṃ vikkiṇanto nisinno”ti. Kahaṃ amma hiraññasuvaṇṇanti. Nanu tvaṃ tadeva gahetvā nisinnosīti, āhara tāva naṃ ammāti. Sā hatthapūraṃ gahetvā tassa hatthesu ṭhapesi, taṃ hiraññasuvaṇṇameva ahosi.

Atha naṃ seṭṭhi “kataraṃ te amma gehaṇ”ti pucchitvā “asukāṃ nāmā”ti vutte tassā assāmikabhāvaṃ ñatvā dhaṇaṃ paṭisaṃmetvā taṃ attano puttassa ānetvā cattālisaakoṭidhaṇaṃ paṭicchāpesi. Sabbaṃ hiraṇṇasuvaṇṇameva ahosi. Tassā aparena samayena gabbho paṭiṭṭhahi. Sā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyi. So padasā gamanakāle kālamakāsi. Sā adiṭṭhapubbamaraṇatāya taṃ jhāpetuṃ nīharante vāretvā “puttassa me bhesajjaṃ pucchissāmi”ti matakaḷevaraṃ aṅkenādāya “api nu me puttassa bhesajjaṃ jānāthā”ti pucchantī gharapaṭipāṭiyā vicarati. Atha naṃ manussā “amma tvaṃ ummattikā jātā, matakaputtassa bhesajjaṃ pucchantī vicarasi”ti vadanti. Sā “avassaṃ mama puttassa bhesajjaṃ jānanakaṃ labhissāmi”ti maññaṃanā vicarati. Atha naṃ eko paṇḍitapuriso disvā “ayaṃ mama dhītā paṭhamāṃ puttakaṃ¹ vijātā bhavissati adiṭṭhapubbamaraṇā, mayā imissā avassayena bhavituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā āha “amma ahaṃ bhesajjaṃ na jānāmi, bhesajjajānanakaṃ pana jānāmi”ti. Ko jānāti tātāti. Satthā amma jānāti, gaccha, taṃ pucchāhīti. Sā “gamissāmi tāta, pucchissāmi tātā”ti vatvā Satthāraṃ upasaṅkamtvā vanditvā ekamantaṃ ṭhitā pucchi “tume kira me puttassa bhesajjaṃ jānātha bhante”ti. Āma jānāmīti. Kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Accharaggahaṇamatte siddhatthake laddhuṃ vaṭṭatīti. Labhissāmi bhante. Kassa pana gehe laddhuṃ vaṭṭatīti. Yassa gehe putto vā dhītā vā na koci matapubboti. Sā “sādhu bhante”ti Satthāraṃ vanditvā mataputtakaṃ aṅkenādāya antogāmaṃ pavisitvā paṭhamagehassa dvāre ṭhatvā “atthi nu kho imasmiṃ gehesiddhatthako, puttassa kira me bhesajjaṃ etan”ti vatvā “atthi”ti vutte tena hi dethāti. Tehi āharitvā siddhatthakesu diyyamānesu “imasmiṃ gehe putto vā dhītā vā matapubbo koci natthi ammā”ti pucchitvā “kiṃ vadesi amma. Jīvamānā hi katipayā, matakā eva bahukā”ti vutte “tena hi gaṇhatha vo siddhatthake, netāṃ mama puttassa bhesajjan”ti paṭi-adāsi².

Sā iminā niyāmena ādito paṭṭhāya naṃ pucchantī vicari. Sā ekavehepi siddhatthake agahetvā sāyanhasamaye cintesi “aho

1. Paṭhamaputtakaṃ (Sī)

2. Paṭikkhipi (Sī)

bhāriyaṃ kammaṃ, ahaṃ ‘mameva putto mato’ti saññamakāsiṃ, sakalagāmepehi pana jīvantehi matakāva bahutarā”ti. Tassā evaṃ cintayamānāya puttasinghaṃ¹ mudukahadayaṃ thaddhabhāvaṃ agamāsi. Sā puttaṃ araññe chaḍḍetvā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ Satthā “laddhā te ekaccharamattā siddhatthakā”ti āha. Na laddhā bhante, sakalagāme jīvantehi matakāva bahutarāti. Atha naṃ Satthā “tvaṃ ‘mameva putto mato’ti sallakkhesi, dhuvadhammo esa sattānaṃ. Maccurājā hi sabbasatte aparipuṇṇajjhāsaye eva mahogho viya parikaḍḍhamānoyeva apāyasamudde pakkhipatī”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

“Taṃ puttapasusammattaṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ.
Suttaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti².

Gāthāpariyosāne Kisāgotamī sotāpattiphale patitṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sā pana Satthāraṃ pabbajjaṃ yāci, Satthā taṃ bhikkhunīnaṃ santikaṃ pesetvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā **Kisāgotamī therī**ti paññāyi. Sā ekadivasaṃ uposathāgāre vāraṃ patvā dīpaṃ jāletvā nisinnā dīpajālā uppajjantiyo ca bhijjantiyo ca disvā “evameva ime sattā uppajjanti ceva nirujjhanti ca, nibbānappattā eva³ na paññāyanti”ti ārammaṇaṃ aggahesi. Satthā Gandhakuṭiyaṃ nisinnova obhāsaṃ pharitvā tassā sammukhe nisīditvā kathento viya “evameva Gotamī, ime sattā dīpajālā viya uppajjanti ceva nirujjhanti ca, nibbānappattā eva³ na paññāyanti, evaṃ nibbānaṃ apassantānaṃ vassasataṃ jīvanato nibbānaṃ passantassa khaṇamattampi jīvitaṃ seyyo”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

114. “Yo ca vassasataṃ jīve, appassaṃ amataṃ padaṃ.

Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato amataṃ padan”ti.

Tattha **amataṃ padanti** maraṇavirahitakoṭṭhāsaṃ, amatamahānibbānanti attho. Sesaṃ purimasadisameva.

1. Puttasinchena (Syā)

2. Khu 1. 54 piṭṭhe.

3. Nibbānaṃ patvā evaṃ (Syā)

Desanāvasāne Kisāgotamī yathānisinnāva saha paṭisambhidāhi arahatte paṭiṭṭhahīti.

Kisāgotamīvatthu terasamaṇi.

14. Bahuputtikattherīvatthu

Yo ca vassasataṃ jīveti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Bahuputtikaṃ theriṃ ārabha kathebbhi.

Sāvattiyaṃ kirekasmiṃ kule satta puttā satta ca dhītaro ahesuṃ. Te sabbe pi vayappattā gehe paṭiṭṭhahitvā attano dhammatāya sukhappattā ahesuṃ. Tesāṃ aparena samayena pitā kālamakāsi. Mahā-upāsikā sāmike naṭṭhepi na tāva kuṭumbaṃ vibhajati. Atha naṃ puttā āhaṃsu “amma amhākaṃ pitari naṭṭhe tuyhaṃ ko attho kuṭumbena, kiṃ mayāṃ taṃ upaṭṭhātuṃ na sakkomā”ti. Sā tesāṃ kathaṃ sutvā tuṇhī hutvā punappunaṃ tehi vuccamānā “puttā maṃ paṭijaggissanti, kiṃ me visuṃ kuṭumbenā”ti sabbaṃ sāpateyyaṃ majjhe bhinditvā adāsi. Atha naṃ katipāhaccayena jeṭṭhaputtassa¹ bhariyā “aho amhākaṃ ayyā ‘jeṭṭhaputto me’ti dve koṭṭhāse datvā viya imeva gehaṃ āgacchatī”ti āha. Sesaputtānaṃ bhariyāpi evameva vadiṃsu. Jeṭṭhadhītaraṃ ādiṃ katvā tāsāṃ gehaṃ gatakālepi naṃ evameva vadiṃsu. Sā avamānappattā hutvā “kiṃ imesaṃ santike vuṭṭhena, bhikkhunī hutvā jīvissāmī”ti bhikkhunī-upassayaṃ gantvā pabbajjaṃ yāci. Tā naṃ pabbājesuṃ. Sā laddhūpasampadā hutvā **Bahuputtikattherī**ti paññāyi. Sā “ahaṃ mahallakakāle pabbajitā, appamattāya me bhavitabban”ti bhikkhunīnaṃ vattapaṭivattaṃ karontī “sabbarattinā samaṇadhammaṃ karissāmī”ti heṭṭhāpāsāde ekaṃ thaṃbhaṃ hatthena gahetvā taṃ āviñchamānāva² samaṇadhammaṃ karoti, caṅkamamānāpi “andhakāraṭṭhāne me rukkhe vā katthaci vā sīsaṃ paṭihaññeyyā”ti taṃ rukkhaṃ hatthena gahetvā taṃ āviñchamānāva samaṇadhammaṃ karoti, “Satthārā desitadhammaṃ eva karissāmī”ti dhammaṃ āvajjetvā dhammaṃ anussaramānāva samaṇadhammaṃ karoti.

1. Katipāhaccayena jeṭṭhaputtassa gehaṃ agamāsi, jeṭṭhaputtassa (Sī, Ka)

2. Āviñjhamānā (Syā)

Atha Satthā Gandhakuṭṭiyaṃ nisinnova obhāsaṃ pharivā sammukhe nisinno viya tāya saddhiṃ kathento “Bahuputtike mayā desitaṃ dhammaṃ anāvajjentassa apassantassa vassasataṃ jīvanato mayā desitaṃ dhammaṃ passantassa muhuttampi jīvitaṃ seyyo”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

115. “Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ dhammamuttamaṃ.
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato dhammamuttamaṃ”ti.

Tattha **dhammamuttamaṃ**ti navavidhaṃ lokuttaradhammaṃ. So hi uttamo dhammo nāma. Yo hi taṃ na passati, tassa vassasatampi jīvanato taṃ dhammaṃ passantassa pajṭivijjhantassa ekāhampi ekakkhaṇampi **jīvitaṃ seyyoti**.

Gāthāpariyosāne Bahuputtikattherī saha paṭisambhidāhi arahatte patiṭṭhahīti.

Bahuputtikattherīvatthu cuddasamaṃ.

Sahassavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhamo vaggo.

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Samvaṇṇitapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Akataññū	396	Anapāyini	24
Akiñcano	381	Anavaṭṭhitacittassa	196
Akkocchi	29	Anavassutacittassa	196
Agandhakam	242	Anāvilo	375
Agāraṃ	78	Anāsavassa	390
Aggiṃ	421	Anikkasāvo	52
Aggīva gacchati	179	Animitto	386
Agghati soḷasiṃ	319	Anivesano siyā	202
Aciraṃ vata	203	Anissito	388
Ajini	29	Anuttaraṃ	147
Aññā nibbānagāmini	344	Anudhammacārī	102
Aññā hi lābhūpanisā	344	Anudhāvati	379
Aṇuṃ	179	Anupādiyāno	102
Atittamheva	232	Anubrūhaye	345
Attano natthi	298	Anokaṃ	381
Attanova avekkheyya	239	Antako	232
Attahetu	378	Apassaṃ	442
Attānaṃ	371	Apeto	52
Attā hi	298	Appakā	379
Atthapadaṃ	408	Appamattassa	152
Athāyaṃ	379	Appamattā	146
Adhammena	378	Appamatto	164, 167, 272
Adhisessati	203	Appamādamhi	146
Anatthapadasamhitā	408, 417	Appamādarato	179
Ananvāhatacetaso	196	Appamādavihāriṇaṃ	274

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Appamāde	146	Assaddho	396
Appamādena	178	Assumukho	306
Appamādo	145	Ahāsi	29
Appampi ce	102	[Ā]	
Abalassamva	167	Ākāse	388
Abhabbo	181	Ādānapaṭinissagge	381
Abhāvitam	78	Āyukkhayena	110
Abhikīrati	162	Āraddhavīriyam	48
Abhivādanasīlissa	425	Āvāsesu	329
Abhisambudhāno	214	Āhārakkhayena	111
Amataṁ padaṁ	445	Āhāre	388
Amatapadaṁ	145	[I]	
Amattaññum	47	Icehyya	378
Amitteneva attanā	304	Itarā	379
Araññāni	404	Itarā pajā	419
Ariyappavedite	359	Iti bālassa	329
Ariyānaṁ	146	Iti bālo	298
Avadhi	29	Idha	99
Avijānataṁ	289	Idha tappati	97
Avekkhati	165	Idha vā	102
Averena	33	Idha socati	83
Asamvutaṁ	47	Indakhilupamo	392
Asataṁ	349	Indriyāni	390
Asantaṁ	328	Indriyesu	47, 48
Asabbhā ca	349	Imaṁ sadevakam	212
Asarīraṁ	193	[U]	
Asāradassino	73	Uccāvacam	377
Asāre	73	Ujjhitasmim	280
Asubhānupassim	48		
Asoko	165		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]		[O]	
Ujjugatesu	422	Okamokato	183
Uṭṭhānavato	152	Okā	381
Udakaṃ	371	Ogho	162
Udayabbayaṃ	442	Ovadeyya	349
Upadhiviveko	345	[Ka]	
Upasantassa	395	Kaṭukapphalaṃ	304
Upasammati	408	Kaṇhaṃ dhammaṃ	380
Upeto	52	Katapuñño	85, 99
Ubbhato	183	Kammakiliṭṭhaṃ	83
Ubhayattha	97, 99	Kammavisuddhiṃ	85
Ubhayattha modati	85	Kammasannicayo	386
Ubhayattha socati	83	Kayirā	206, 264
Uyyuñjanti	385	Kayirātha	162
Usukārā	371	Karoti vā	15, 24
Usukārova	182	Kalaṃ	319
[E]		Kāmakāmā	377
Ekam	408	Kāmagavesino	404
Ekaghano	372	Kāmaratisanthavaṃ	164
Ekacaraṃ	193	Kāmesu	232
Ekacariyaṃ	296	Kāyaviveko	345
Etesaṃ	267	Kuto dhanam	299
Evaṃ	242	Kuto puttā	299
Evaṃ gāme	237	Kubbato	242
Evaṃ dhammāni	375	Kumbhūpamaṃ	201
Evametaṃ	344	Kurute	232
Esa dhammo	33	Kusalo	212
[O]		Kusītaṃ	47
Okamokaṃ	385	Kusīto	437
Okamokata-ubbhato	183	Ko	212

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Ka]		[Ca]	
Ko imaṃ	212	Cittaviveko	345
Ko pacesati	213	Cittassa damatho	188
Ko pana		Cūḷapanthako	154
[Kha - Ga]		[Cha - Ja - Jha]	
Khippaṃ	302	Chāyāva	24
Gataddhino	383	Chuddho	204
Gati	387	Jantu	421
Gato	178	Jāgarato bhayaṃ	197
Gambhīro	375	Jitaṃ	419
Garahito	178	Jitaṅca rakkhe	201
Gāthāsataṃ	417	Jīvitaṃ	432
Guhāsayaṃ	194	Jutimanto	381
Gocare	146	Jeyyamattānaṃ	418
Gocaro	387	Jotiraso	127
[Ca]		Jhāyino	432
Cakkaṃva	15	[Ña - Ḍa]	
Cajanti	377	Ñattaṃ	326
Cattāro dhammā	425	Ñatvā	146
Candanaṃ	267	Ḍahaṃ	179
Capalaṃ	182	Ḍahantaṃ	323
Caraṃ	296	[Ta]	
Caranti	304	Taṃ kammaṃ	310
Cittaṃ	182	Taṃ ve	48
Cittaṃ guttaṃ	191	Tagaramallikā vā	267
Cittaṃ dantaṃ	188	Tacchakā	371
Cittaṃ rakkhetha	191	Tato	15, 24, 42
Cittaṃ saṃyameṣṣanti	194	Tato kare	206, 211
Cittakleṣeḥi	381	Tatrābhiratimiccheyya	381
Cittamidaṃ ṭhapetvā	201		

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ta - Tha]

Tādi	392
Tādino	390, 392, 395
Tādisaṃ	348
Tejanaṃ	182, 371
Te jhāyino	147
Tena so	300
Tesaṃ	274
Te sāraṃ	73
Thale khitto	183
Thūlaṃ	179

[Da]

Dabbī sūparasāṃ yathā	301
Damayanti	371
Damasaccena	52
Dassayanti	377
Daḷhaṃ	437
Daḷhaṃ kayirā	296
Daḷhaparakkamā	147
Dāruṃ	371
Disodisaṃ	209
Disvā	83
Dīghaṃ	289
Dīghā	288
Dīpaṃ	162
Dukkhamanveti	15
Dukhena	377
Duggatiṃ gato	97
Ducchannaṃ	78
Dunniggahassa	187
Dunnivārayaṃ	182

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Da]

Duppañño	434
Dummedhā	304
Dummedhino	164
Durannayaṃ	388
Durannayā	387
Dussīlo	432
Dūrakkhaṃ	182
Dūraṅgamaṃ	193
Devānaṃ	178

[Dha]

Dhanaṃ	378
Dhanaṃ me atthi	298
Dhammajīvino	152
Dhammapadaṃ	212, 417
Dhammapīti	359
Dhammamuttamaṃ	447
Dhammassa hoti	102
Dhammā	14, 24
Dhammāni	375
Dhammānuvattino	379
Dhammiko	379
Dhamme	379

[Na]

Naṃ	15, 24, 206, 211
Nagarūpamaṃ	201
Na taṃ	210
Na taṃ kammaṃ	306
Natthi bāle	296
Namayanti	371

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Na]		[Pa]	
Nayanti	371	Papupphakāni	214
Naro	396	Pabbataṭṭhova	165
Nikete	385	Pamattesu	167
Niggayhavādim	348	Pamādaṃ	164
Niccaṃ	147	Pamāde	179
Nidhīnaṃ	347	Pamādo	146, 178
Nindāpasamsāsu	372	Pamodanti	146
Nibbānasseva santike	181	Parakulesu ca	329
Niratthaṃva kaliṅgamaṃ	204	Parikkhīṇā	388
Nisammakārino	152	Paricare	421
Nudati	165	Pariññātabhojanā	386
Nupanayhanti	29	Paridahissati	52
Nettikā	371	Parinibbutā	381
[Pa]		Paripūراتي	196
Pacinantam	231	Paripphandatidaṃ cittaṃ	183
Paccayasannicayo	386	Pariplavapasādassa	196
Pajā	379	Pariyodapeyya	381
Paññavantassa	434	Parihānāya	181
Paññavā	379	Pariḷāho	383
Paññā	196	Pare	42
Paṇḍitaṃ	348	Paresaṃ katākataṃ	239
Paṇḍitaṃ payirupāsati	302	Paresaṃ vilomāni	239
Paṇḍitā	146, 371-2	Paleti	236
Paṇḍito	380	Pavattāraṃ	347
Paṇḍito vāpi	300	Pavāyati	267
Pathaviṃ	203	Pasamsanti	178
Pathavisamo	392	Pasannena	24
Padam	15, 146, 388	Pasahati	47
Paduṭṭhena	15	Passato	442
		Pahātave	183

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Pahīnamānassa	390
Pāpaṁ na paccati	312
Pāpaṁ me	97
Pāpakārī	83, 97
Pāpamittā	350
Pāpiyo	206, 348
Pāragāmino	379
Pāramessanti	380
Pāvako	323
Piyo hoti	349
Pihayanti	390
Puññaṁ me	99
Puññaṅkakhayena	111
Puññaṇapāpapahīnassa	197
Puññaṇapekkho	422
Puttamicche	378
Puttā me atthi	298
Puthujjane	281
Pupphaṁ	212, 236
Pupphagandho	267
Puppharāsīmhā	264
Pupphāni heva	231
Pubbaṅgamā	14, 24
Purisādhama	350
Purisuttamo	396
Purekkhāraṁ	329
Pūjanā	420
Pūjā	329
Pecca	97, 99
Pecca socati	83

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Pha]	
Phandanam	182
Phuṭṭhā	377
Phusanti	147
Phenūpamaṁ	214
[Ba]	
Bahujāgaro	167
Bālaṁanveti	323
Bālā	164, 304
Bālānaṁ	289
Bālo	300, 319
Buddhassa	345
Byāsattamanasaṁ naraṁ	228, 232
[Bha]	
Bhajaṁanassa	348
Bhamaro	236
Bhayadassi vā	179
Bhasmacchannova	323
Bhāvitattānaṁ	420
Bhāvētha	380
Bhāsati vā	15, 24
Bhāsamāno	101
Bhiyyo	99
Bhiyyo tappati	97
Bhūmaṭṭhe	165
Bhūmirāmaṇeyyakam	400
Bhojanamhi	47-8
[Ma]	
Maggam	274
Maghavā	178

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Ma]		[Ma]	
Maccudheyyaṃ	380	Medhāviṃ	348
Maccuno	146	Medhāvī	164, 191
Maccena	264	Mokkhanti	194
Mattaññuṃ	48	[Ya]	
Madhuvā	312	Yaṃ katvā	310
Manarṇ	395	Yaṃ kiñci	422
Manasā	15	Yajetha	420, 422
Mano	14, 24	Yattha	404
Manopubbaṅgamā	14, 24	Yatthakāmanipātināṃ	191
Manomayā	15, 24	Yatthakāmanipātino	187
Manoramaṇ	280	Yathā matā	146
Manoseṭṭhā	15, 24	Yadā ca	312
Mameva kata maññantu	329	Yamalokañca	212-3
Mamevātivasā assu	329	Yasobhivaḍḍhati	152
Marīcidhammaṃ	214	Yassa	390
Mahāpathe	280	Yassāsavā	388
Mahāpanthako	154	Yāva	312
Mānuse	418	Yāvadeva	326
Māradheyyaṃ	183	Yiṭṭhaṃ	422
Mārabandhanā	194	Ye ca taṃ	29
Mārassa	214	Ye ca tattha	42
Māro	274	Ye cittaṃ	194
Mālāguṇe bahū	264	Ye pamattā	146
Micchāpaṇihitaṃ cittaṃ	206	Yesāṃ	386
Mīyanti	146	Yo	418
Muddhaṃ	326	Yogakkhemaṃ	147
Munī care	237	Yo ca sīlavataṃ	272
Muhuttamapi ce	302	Yojanaṃ	289
Me	29	Yo bālo	299
Medhagā	42		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Ra - La]		[Va]	
Raṭṭhaṃ	378	Viññū	302
Ratā	146	Vindati	274
Ramaṇīyāni	404	Vipātayaṃ	326
Ramanti	385	Vippamuttassa	383
Ramissanti	408	Vippasannena	359
Rahado	375, 392	Vippasanno	375
Rukkhaṃva dubbalaṃ	47	Vippasīdanti	375
Ruciraṃ	242	Vippahāya	380
Lapayanti	377	Vimuttassa	395
Lahuno	187	Vimuttānaṃ	274
Loke	381	Vimokkho	387
[Va]		Virujjhati	392
Vajjadassinaṃ	347	Vivekaṃ	345
Vaṇṇavantāṃ	242	Visesato	146
Vane	421	Visokassa	383
Vantakasāva'ssa	52	Vihaññati	298
Vantāso	396	Viharantaṃ	47
Vasaṃ	232	Vītarāgā	404
Vassasataṃ	432	Vīriyamārabhato	437
Vassikī	267	Vuḍḍhāpacāyino	425
Vahato	15	Verī vā pana	206
Vāti devesu uttamo	272	Verena	33
Vātena	372	[Sa]	
Vāto	47	Saṃyojanaṃ	179
Vārijova	183	Saṃvaccharaṃ	422
Vicessati	212	Saṃsārā	392
Vijānanti	42	Saṃsāro dīgho	289
Vijānāti	302	Saṃhitaṃ	101
Vijjati	383	Sagandhakaṃ	242

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Sa]		[Sa]	
Saṅkāradhānasmiṃ	280	Samatham	390
Saṅkārabhūtesu	280	Samiñjanti	372
Saṅkhātadhammānaṃ	319	Samiddhimattano	378
Saṅgāmajuttamo	418	Samīrati	372
Saṅgāme	418	Sampannasīlānaṃ	274
Sajjukhīraṃva	323	Sammati	29
Saññatassa	152	Sammadakkhāte	379
Sataṃ	420	Sammadaññā	274, 395
Sataṃ hi so	349	Sammanti	33, 42
Sataṅca gandho	267	Sammā cittaṃ	381
Satīmato	152	Sammāpaṇihitaṃ	210
Satīmanto	385	Sambodhiyaṅgesu	381
Sadā	178	Sa ve	52, 418
Sadā ramati	359	Sa ve bālo	300
Saddhammaṃ	289	Sahassaṃ	418
Saddhammaṃ avijānato	196	Sahassamapi	408
Sanantano	33	Sahassena	418, 420
Santaṃ	395	Sahāyatā	296
Santassa	289	Sātatikā	147
Sandhicchedo	396	Sādhu	306
Sannicayo	386	Sāraṅca	73
Santo	377	Sārathinā	390
Sappurisā	377	Sāramatino	73
Sappuriso	267	Sāre	73
Sabbaganthappahīnassa	383	Sāvako bhikkhu	345
Sabbattha	377	Sīlavantassa	432
Sabbadhi	383	Sīlesu	52
Sabbā disā	267	Sukkaṃ	380
Samam	420	Sukkaṃsaṃ	326
Samativijjhati	78	Sukhaṃ seti	359

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Sa]		[Sa]	
Sukhamanveti	24	Seṭṭhataṃ	178
Sukhāvahaṃ	188, 191	Seyyaṃ sadisamattano	296
Sukhena	377	Seyyaso	211
Sucikammasa	152	Seyyo	418, 420
Sucigandhaṃ	280	Seyyo hoti	348
Suññato	386	Selo	372
Suttaṃ gāmaṃ	229	So	52, 83, 319
Suttasu	167	Sokiniṃ pajam	165
Sudantā	390	Socati	83
Suduttaraṃ	380	[Ha]	
Sududdasaṃ	191	Haṃsāva	385
Sudesitaṃ	212	Hatāvakāso	396
Sunipuṇaṃ	191	Hanti	326
Subbato	392	Have	419
Subhānupassim	47	Hitvā kāme	381
Subhāvitam	78, 381	Hitvā yāti	167
Subhāsita vācā	242	Hīnavīriyaṃ	47
Sumedhaso	167	Hīnavīriyo	437
Susaṃvutaṃ	48	Hutaṃ	422
Susamāhito	52	Huraṃ vā	102
Sekho	213		

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Aggadakkhiṇeyyabhāva	183
Attanā ca deti paraṇca	
samādapeti	360
Attanāpi na deti parampi na	
samādapeti	360
Attanāva dānaṃ deti paraṃ na	
samādapeti	360
Addhā dve	383
Addhikānaṃ dinnam	
sahassāṇisaṃsaṃ	283
Anāgāmi-ariyasāvakānaṃ	
samādānavasena uposatha-	
kammaṃ nāma natthi	240
Anāgāmīno pakatīyāva	
ekabhattikā ca	
brahmacārīno ca	240
Anupubbikathā	4
Anuruddhādīnaṃ	
laddhadhammavisesā	89
Anuruddhassa pabbajjā	87-8
Anojādevī	353
Antarāyānaṃ paṭibāhana-	
kāraṇāni	423-4
Aparacchānadī	355
Appaṃ dinnam bahuṃ hoti	
bahuṃ dinnam bahutaram	337
Appamattānaṃ ubhayattha	
nandanatā	99

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Appamattānaṃ ubhayattha	
modanatā	85
Appassutapuggalānaṃ	
dhammo	102
Abhivādanādīnaṃ āṇisaṃsā	
cattāro	425
Amitabhogā pañca	243
Arakkhitabbaṭṭhāne rakkhaṇatā	3
Arahattapattānaṃ	
ekantavippasannāva	375
Ariyadhanānaṃ sattannaṃ	
lokuttaradāyajjātā	75
Ariyadhanāni satta	302-3
Ariyasāvakānaṃ kiccāni dve	4
Aruṇavatīmattika	283
Avīcisantāpa	81
Asāreti ettha asāradhammā	73
Asuravimāna	173
Ahipeta	320-1
Ahipetassa atītavatthu	322
Ahivātarogena	
maraṇānukkamo	120, 147
Agārikā, nāgārikānaṃ	
dhammajīvatikā	152
[Ā]	
Āyuvaddhanakumāra	424

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[I]

Itthīnaṃ cīvaradānaṃ mahā-	
latāpasādhanaṃ labhi	249
Idhamodanapeccamodanānaṃ	
visesatā	85
Idhasocanapeccasocanānaṃ	
visesatā	83

[U]

Utena	105
Uttamagandhā tayo	265
Upatissakolitavatthu	56, 61
Uppalavaṇṇā	310
Uruvelakassapādīnaṃ	
atītavatthu	63-5

[E - O]

Ekapadavārassa	
kusaladhammā chapaññāsa	230
Ekavācāyapi atthanissitatā	408, 412, 417
Erāvaṇo nāma hatthī	173
Ehibhikkhu	356
Ovādā, nusāsanānaṃ	
visesatā	349

[Ka]

Kathitadhammānaṃ savanā-	
savanādīni	241-2
Kantāraddhā	383
Kammasarikkhakavipāka	82

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kalaṃ nāgghati soḷasim	319, 320
Kalyāṇāni pañca	244
Kāmagavesakānaṃ aramaṇa-	
ṭṭhānameva vītarāgānaṃ	
ramaṇaṭṭhānaṃ	403-4
Kāyikapariḷāha	383
Kāsāvajātaka	50-1
Kāḷayakkhiniyā	
sakkārakāraṇaṃ	34
Kisāgotamī	443
Kulānaṃ upagamanā,	
nupagamaṇāṅgāni nava	217
Koṭṭhāsā pañca	387
Koṇḍaññattherassa	
atītavatthu	61-3
Kosambiyam	
saṃghabhedassa kāraṇaṃ	35
Kosalassa mahāyaṇṇo	285

[Kha]

Khamāpanānisamsa	329
Khāṇukoṇḍañña	434
Khīṇāsavānaṃ akujjhanatādīni	372
Khīṇāsavānaṃ katthaci	
alaggatāva	385
Khīṇāsavānaṃ pariḷāho na	
vijjati	383
Khīṇāsavānaṃ maraṇacetanā	
natthi	13
Khujjuttarāya pubbakammaṃ	144

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ga - Gha]

Ganthadhuraṃ	5
Gandhajātānaṃ sīlagandho	
anuttaro	267
Gandhajātāni tīṇi	265-6
Gahaṭṭha, pabbajitānaṃ	
pamādatā	146
Ghosakadevaputta	110, 113

[Ca]

Cattāro janā javamānā	
na sobhanti	246
Candapajjotassa	
atītavatthu	126-7
Candabhāgā nadī	355
Cavanāni devalokato	
cattāri	110-1
Cittappasādassa sirisampattikā	17
Cittassa upakkiliṭṭhatā	15
Cittassa pabhassaratā	15
Cittassa pubbakammaṃ	332
Cittahatthathera	195
Cūḷapanthakassa atītavatthu	159
Cetasikapariḷāha	383
Corapapāta	414

[Jha - Ña - Tha]

Jhānaṃ duvidhaṃ	147
Ñāṇaphusaṇā	147
Ñātakānaṃ chāyā sītalā	226
Thānantarappattānaṃ	
abhinīhārasampannatā	216

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ta - Da]

Te sāranti ettha sāraddhammā	
cha	73
Dānacatukka	49, 359, 360
Dānānisamsacatukka	49
Du-Sa-Na-So	287-288
Devadattassa Ajātasattusmiṃ	
palobhanaṃ	89, 90
Devadattassa pathaviṃ	
paviṭṭhatā	94, 95
Devadattassa pabbajjānu-	
jānanakāraṇaṃ	95
Devadattassa Bhagavati	
āghātabandhanaṃ	90
Deva, manussānaṃ	
āyuppanāṇāni	231
Desanādhhammo	14

[Dha]

Dhanañcayaseṭṭhino ovādā	
dasa	251, 254-5
Dhammaṃ pivati nāma	359
Dhammapadāni cattāri	417-8
Dhammassa sahāyatā	296
Dhammā cattāro	14

[Na]

Natthipūvaṃ	86-7
Nadiyo tisso	355
Nārada jāta	26, 28
Nigamavāsitisattherassa	
atītavatthu	180

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Na]

Nibbānassa suññatādi- nāmāni	386-7
Nimittānukkama	54
Nissattadhammo	14
Nīlavāhinī nadi	355

[Pa]

Paṃsukūlacīvara	387
Paccūsakāle	203
Paññavanto sacakkhukā nāma	280
Paññācakkhuvirahitā andhā nāma	280
Pañhā cattāro	370
Paṭācāra	442
Paṭācārāya atītavatthu	440
Paṭipatti, paṭivedha- dhammānaṃ jāṇājānatā	301
Paṇḍita	367
Paṇḍitamānī	300
Paṇḍitasāmaṇerassa atītavatthu	359
Paṇḍitānaṃ neva atta- paratthahetu pāpaṃ karoti	378
Paṇḍitena pacchānutappa- kammaṃ na kattabbaṃ	306
Paṇḍukambalasilā	173
Patipūjika	230
Padacetiyaṃ adhiṭṭhāyeva paññāyati	129

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Pa - Pha]

Panthaka (mahā, cūḷa)	153-4
Pamattapuggalānaṃ dhammo	102
Pamattassa apāyā sakagehasadisatā	6
Pamattā, pamattānaṃ jīvājīvatā	145
Pamattāpamattānaṃ matāmatatā	146
Pamādavihārino ubhayattha tappanatā	97
Pamādavihārino ubhayattha socanatā	82
Param samādapeti attanā na deti	360
Paradārakammaṃ ānisaṃsā	208
Parinibbānāni dve	381
Pariyattidhammo	14
Parivitakkānaṃ na maggaphalapaṭivedhā	70
Pariḷāho duvidho	383
Pārādārikakammaṃ ānisaṃsā	285-7
Pāricchattakarukkha	173, 267
Pālileyyahatthivatthu	37, 41
Pālileyyahatthinā Bhagavato upaṭṭhānaṃ	37-8
Pupphagandho	265-6
Pūtīgattatissattherassa atītavatthu	204-5
Pemaṃ aṭṭhimiñjaṃ āhacca ṭhitam	116
Phusanā dve	147

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ba - Bha]

Bandhulasenāpati	215, 222
Bahujanā Buddhānaṃ	
āgamanāṃ paccāsīsanti	216
Bahuputtikattherī	446
Buddhavacanaṃ kathiyamānā-	
naṃ appamādatā	145
Buddhassa ñātikulasahassāni	
dve asīti	3
Buddhassa candopamatā	256
Buddhānaṃ	
uppannādhikaraṇaṃ	
sattāhameva	136
Buddhā nāma ekaṭṭhāne	
nibaddhabhikkhaṃ na	
gaṇhanti	216
Bhagavato Pālileyyaka-	
vanasaṇḍe vassūpagamanaṃ	37
Bhojane amattaññutā	47

[Ma]

Makkaṭadevaputtavatthu	38-9
Maghassa atītavatthu	169
Maghassa itthiyo	
catasso	171, 174
Macchānaṃ dinnāṃ	
satānisaṃsaṃ	283
Matṭhakuṇḍalino devalokūpa-	
pattikāraṇaṃ	17-8
Matakā eva bahukā	444
Manaso dhammānaṃ	
pubbaṅgamatā	15, 24
Maraṇassa abhāyakasatto	
nāma natthi	84
Mallikāya atītavatthu	290

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mahākappinattherassa	
atītavatthu	351
Mahākassapattherasaddhi-	
vihārikassa atītavatthu	295
Mahāduggata	360
Mahāpālattherassa	
andhakāraṇaṃ	13-4
Mahāpālattherassa	
arahattappattatā	8
Mahāpālassa	
pabbajjūpasampadā	4, 5
Mahāpuñña pañca	243
Mahābhinnikkhamaṇaṃ	53
Mahālatāpasādhanaḷābhā	
itthiyo tissova	260
Mahālatāpasādhanassa vidhi	248
Mahāvilocanāni pañca	53
Mātāpitaro puttānaṃ dhanāṃ	
dātukāmatā	211
Micchādiṭṭhikānaṃ	
akkosanaḍḍini	135-6
Mūlagandho	265-6
Mettasuttānisaṃsa	200, 201
Mettāya ānisaṃsā	139

[Ya - Ra]

Yasakulaputtappamukhānaṃ	
atītavatthu	63
Ratanattayaguṇānaṃ	
ānubhāvā	355

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[La]

Laddhabyākaraṇā tevīsa	53
Lābhūpanisā	344
Lokavolokanāni dve	203

[Va]

Vaṭṭaddhā	383
Vanavāsītissa (3)	338
Vassasataṃ aggipāricariyāyapi taṃkhaṇamattā pūjā mahapphalatarā	421
Vassasataṃ jīvanato ekāhampi jīvitaṃ seyyo	432, 434, 437, 442, 445, 447
Vassasataṃ dinnadānatopi kaṭacchubhikkhāmattadānaṃ mahapphalatarā	420
Vāhanāni pañca	126
Vipassanādhuraṃ	5
Vipākaphusaṇā	147
Vimuttiyo pañca	274
Vivaṭanakkhattadivasa	245
Vivekānaṃ paramparakāraṇatā	345
Vivekānaṃ saṅgaṇika- vinodanatā	345
Visākhāya atītavatthu	263
Visākhāya udānagāthāyo pañca	262-3
Vejayanto nāma pāsādo	173
Verānaṃ vūpasamūpāyo	33

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Saṃkicca	426
Saṃvaccharaṃ yajatopi vandanaṃ mahapphalatarā	422
Sakkassa nāmalābha- kāraṇāni	168
Sakkassa maṇipallaṅko	174
Sakkassa vatapadāni satta	168, 172
Saṭṭhikūṭapetassa atīta- vatthu	324
Sattaratanavassa	365
Saddhāya lokiya- lokuttaratā	48
Sannicayā dve	386
Sappadāsa	436
Sappadāsattherassa atīta- vatthu	436
Sappurisānaṃ sukhita, dukkhita- kālepi nibbikārāva	376-7
Sabbaññutaññāṇalābho	55
Samaṇadhamma	185
Samānadevaputtā tayo	269
Sarīraṃ jhāpetvā thūpaṃ karoṭha	412
Sāmāvatī	122
Sāmāvatīyā atītavatthu	143
Sāyaṃ	203
Sāragandho	265-6
Sāriputtattherassa ciratarena sāvakaṇāmiṇāṇapattatā	61

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sāriputtamoggallānānaṃ	
atītavatthu	66, 72
Sāvattiya ariyasāvakā	
manussā pañcakoṭimattā	4
Sāsane dhurāṇi dve	5
Sīvalittherassa pubbakammaṃ	401
Sudassanaṃ nāma kumbhaṃ	174
Suddhodanassa maggalābho	74, 75

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Subhānupassī nāma	47
Sumanādevīvatthu	97
Sekhāsekhānaṃ caraṇatā	237
Seṭṭhīnaṃ viharā tayo	133
Sotāpannopi uppanna-	
sokassa nādhivāsanatā	98
Soreyyatthera	210
Sosānikadhutaṅgadharassa	
vattāni	44

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Aṅga (raṭṭha)	243, 319
Aṅgulimāla	94, 306
Aciravatī	228
Ajātasattu	89, 90, 382
Aññātakonḍañña	55
Atthadassī (Buddha)	53
Adinnapubbaka (brāhmaṇa)	16, 17
Anāgāmī	55, 130, 193, 240, 409
Anāthapiṇḍika	3, 39, 41, 75, 97, 131, 179, 180, 205, 216, 260, 261
Anupiyambavana	86
Anuruddha	86, 88, 89, 339, 387-8
Anekavaṇṇadevaputta	269
Anojā (devī)	153, 358
Anoma (aggasāvaka)	67, 70
Anomadassī (Buddha)	53, 67, 71
Anomā (nadi)	54
Amaravatī (nagara)	52-3
Avīcimahāniraya	82
Assajitthera	58-9, 72
Assajipunabbasuka	348-9
Ahipeta	320, 322-3
Allakappa (raṭṭha)	103, 108

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Ā - I]	
Ājīvaka	196
Ānandatthera	28, 32, 39, 40, 71, 86, 88, 91, 136, 140, 181, 208, 216, 217, 219, 241, 259, 262, 265-6, 298, 304-5, 309, 316, 330, 332, 342, 348, 350, 382, 387, 390, 398
Ānandasettīhi	297-99
Ālavaka (upāsaka)	216
Isigilipassa	272
[U]	
Uggasena	290
Utena	123-4, 126
Uttarakuru	375, 409
Uttiṇṇa	37
Udāyitthera	300-1
Udumbaravana	180
Upatissa	56-8, 60, 396, 398
Upatissagāma	56
Upatissamāṇava	335
Upālithera	88, 339
Uppalavaṇṇā	216, 310, 313, 358
Uruvela	55

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[U - E]

Uruvelakassapa 61, 63
Erāvaṇa (hatthi) 173

[Ka]

Kakusandha (Buddha) 53, 65-6
Kaṭṭhanagaratthera 10
Kapilapura 74
Kapilavatthu 306
Kappaṭa (vāṇija) 79, 80
Kappāsikavana 55, 301
Kambaladāyakatissatthera 337-8
Kallavāla (gāma) 61
Kassaka 304-6
Kassapatthera 165
Kassapa (Buddha) 53, 65, 144,
155, 204, 249-50, 264,
270, 289, 313, 321,
332, 352, 356, 359,
409, 436
Kākapeta 321
Kākavaliya 243
Kāṇa 372-5
Kālī 44
Kāsi (raṭṭha) 13, 42, 264
Kālī 112-3, 119
Kāludāyitthera 73
Kikī (rājā) 250, 265
Kimila 86, 88-9
Kisāgotami 54, 443,
445-6
Kīṭāgiri 348-9

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kukkuṭavatī (nagara) 353
Kukkuṭaseṭṭhi 130, 133
Kukkuṭārāma 133
Kuṇḍakudāla 197-8
Kuṇḍalakesītherī 417-8
Kudālapaṇḍita 197, 199
Kumbhaghosaka 147, 149,
151, 152
Kumārakassapa 1, 410
Kuru (raṭṭha) 128
Kusināra 215, 222
Kūṭāgārasālā 167
Keṇiya (jaṭila) 205
Kesava (tāpasa) 218, 219
Kesava (rāja) 218
Kokālika 92
Koṇāgamana (Buddha) 53, 65
Koṇḍañña (Buddha) 53
Komāra 155, 157
Kolita 56-7, 59, 60
Kolitagāma 56
Kosambaka (bhikkhū) 34, 41
Kosambī 34, 36, 37, 42, 89,
103-4, 107-8, 111,
120-1, 123, 130,
133, 392
Kosambīvāsītissatthera 392,
395
Kosala (raṭṭha) 24, 205,
225, 380

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ka - Kha]

Kosala (rājā) 36, 41, 89,
184, 243, 244, 247,
282, 285, 288, 312

Khadiravaniya-
revatatthera 396, 403
Khantivāda 96
Khāṇukonḍaññatthera 433-4
Khujjuttarā 134, 144, 216
Khemā 216

[Ga - Gha]

Gaṅgā 180
Gaṇadevaputta 352
Gaṇṭhibhedakacora 299, 300
Gandhakuṭi 203, 225, 364, 442,
445, 447
Gandhabba 419
Gayāsīsa 56, 92
Garahadinna
(Nigaṇṭhasāvaka) 275,
277-81
Gijjhakūṭa 320-23, 326, 382
Gotama (Buddha) 22-3, 53, 66,
70-2, 90, 130, 135, 137,
256, 264, 275, 277, 315,
319, 356, 367, 411, 422,
424, 440
Godhika 273, 274
Godhikatthera 272
Ghosaka 144, 115, 116,
120-3, 130, 133

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Gha]

Ghosakadevaputta 110
Ghositārāma 34, 103, 133

[Ca]

Cakkhupālātthera 2, 11, 13
Caṇḍapajjota 123, 124
Candakinnarī 74
Candadevaputta 369-71
Candavatīnagara 67
Cātumahārājika 35
Cālikāpabbata 182
Cittagahapati 216, 327, 330, 332
Cittahatthātthera 194, 199
Cittā 171-2, 174
Cundasūkarika 80, 82
Cūḷa-anāthapiṇḍika 216
Cūḷakāḷātthera 42-5, 61-2
Cūḷadhammapāla 96
Cūḷapanthakatthera 153-9, 161-3
Cūḷapāla 3, 12
Cūḷamāgaṇḍiya 130
Cūḷarathadevaputta 269
Cūḷasubhadda 98
Cūḷasetṭhi 162

[Cha - Ja]

Chattapāṇi-upāsaka 240
Channatthera 350-1
Jaṭila 243
Janapadakalyāṇi 74, 76, 78, 80
Jambuka-ājīvaka 313, 316-9
Jambukatthera 320

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ja]

Jambudīpa 28, 39, 57, 141, 258,
290, 310, 416

Jālinī (devadhītā) 387

Jīvaka 155, 157, 382-3

Jīvakambavana 382

Jetavana 9, 12, 29, 34, 41, 43,
49, 73, 75, 77, 83, 86, 94,

97, 99, 163-6, 178-9,

183, 186, 207, 235,

236, 261, 275, 282,

293-4, 299, 301, 304,

310, 327, 333, 337,

341, 343, 346, 348,

350-51, 358-9, 371-2,

375-7, 379-80, 386,

390, 392, 395-6, 403,

408, 413, 418, 425,

433-4, 437, 443, 446

Jetavanamahāvihāra 3

Jotika 243, 244

[Ta]

Takkasīla 79, 159, 161, 251,
207, 209

Tāpasa 196

Tambapaṇṇidīpa 1

Tāvatisadevaloka 17, 39,

41, 76, 110, 172-3,

229, 231, 267, 352

Tissa (Buddha) 53, 64

Tissakumāra 366

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tissatthera 25, 29, 392

Tissasāmaṇera 338-40, 344

Tusita 53, 85

[Da]

Dabbamallaputta 410

Dārucīriya 410

Dārucīriyatthera 408

Disāpāmokkha 159, 161, 215

Dīghakārāyana 225

Dīghāvukumāra 42

Dīpaṅkara (Buddha) 53

Devadatta 49, 51, 86, 88,
96, 382

Devila (tāpasa) 26-8

[Dha]

Dhanañcaya (seṭṭhi) 243-4, 247-8,
264

Dhanaseṭṭhi 153-4

Dhammadassī (Buddha) 53

Dhammadinnā 290, 292

Dhammika-upāsaka 83, 378

Dhammikatthera 377, 379

[Na]

Nanda 206

Nandakumāra 74

Nandagopālaka 205

Nandatthera 73, 75, 80

Nandamāṇava 311

Nandavana 440

Nandā 171-2, 174

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Na]

Nandā (pokkharāṇī)	172, 175
Narinda	139
Nāgasenatthera	81
Nārada	219
Nārada (tāpasa)	26-8
Nārada (Buddha)	53
Nāḷāgiri	90
Nigaṇṭha	196
Nigamavāsītissatthera	179-80
Nigrodhamahāvihāra	3
Niraya	238
Nisabha (aggasāvaka)	67, 70
Nerañjarā (nadī)	54

[Pa]

Paccekabuddha	50-1
Pañcavaggiya	55, 58
Paṭācārātherī	437
Paṭācārī	440, 442
Paṇḍava (pabbata)	54
Paṇḍitasāmaṇera	359, 367, 369, 371
Patipūjika (kumārika)	229, 232
Paduma	
(Buddha)	53, 63, 263, 310, 332, 351, 385, 440
Pasenadikumāra	215
Pasenadikosala	180, 215, 240
Pāla	3
Pālita	9
Pālitatthera	9

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pālileyaka (vana)	41, 77
Pāvārikaseṭṭhi	130, 133
Pāvārikārāma	133
Pāveyya (ājīvaka)	237-8, 240
Pāveyyakabhikkhū	301-2
Piṅgala	96
Piṇḍapātadāyakatissa	338
Piṇḍapātikatthera	253
Pippaliguḥā	293
Pippaliguḥā	164
Piyadassī (Buddha)	53
Pukkusāti	304, 410
Puṇḍarika (hatthi)	282
Puṇṇa (seṭṭhi)	243
Puṇṇatthera	339
Puṇṇavaḍḍhanakumāra	244, 247
Pubbārāma	242, 389
Pūtīgattatissatthera	202-3, 205
Pūrantappa (rāja)	104, 106
Pesakāragāma	351

[Pha - Ba]

Phussa (Buddha)	53, 64, 66
Bandhula	215, 222-5, 260
Bahuputtikattherī	446-7
Bārāṇasī	13, 26, 36, 50, 79, 143, 144, 159-60, 176, 197, 198, 218, 222, 260, 286, 287, 290, 292, 295, 322, 351-2, 359, 402

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Bālanakkhatta	163
Bāhiyadārucīriyatthera	412
Bimbisāra (rāja)	56, 65-6, 89, 148, 243, 247, 306
Belatṭhasīsattthera	386-7
Brahmadatta	36, 42, 50, 79, 143, 197, 218
Brahmaloka	197

[Bha]

Bhagu	86, 88-89
Bhagga	279
Bhaddavaggiya	55, 61, 63
Bhaddavatiyasetṭhi	122, 126
Bhaddavatī (nagara)	120
Bhaddiyatthera	89
Bhaddiyanagara	86, 88-9, 243, 260
Bhaddiyasetṭhi	260

[Ma]

Magadha (raṭṭha)	54, 61, 169, 319
Magha	169, 170, 171, 178
Maṅgala (Buddha)	53
Macala (gāma)	169
Macchariyakosiyasetṭhi	232, 237
Macchikāsaṇḍanagara	327
Maṭṭhakunḍalī	16-8, 22-3
Mandadhātuka	407
Malla	86
Mallarājaputta	215
Mallarājā	222

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mallikādevī	222, 224-5, 241, 260, 285-6, 289-90, 292
Mahākaccāyanatthera	207, 209, 389-90
Mahākappinatthera	351, 358-9
Mahākappinarājā	353
Mahākassapatthera	89, 164, 268, 72, 293, 6, 339, 338, 5, 387
Mahākālātthera	42-3, 46-7, 61
Mahākosala	215
Mahādhammapāla	75
Mahānāma	86, 219, 220
Mahāpajāpati	74
Mahāpanthaka	154-5, 157
Mahāpāla	3, 4
Mahāmāyā	71
Mahāmoggallānatthera	46, 56, 60-1, 67, 71, 89, 92, 216, 219, 234, 236, 237, 261, 320-24, 339, 341, 350, 375, 388, 390
Mahārathadevaputta	269
Mahāli	167, 169
Mahālicchavī	222, 178, 215
Mahāvāsagāma	199
Mahāvihāra	133

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mahāsamudda	341-2
Mahāsubhadda	97
Mahāsuvaṇṇa (kuṭumbika)	2
Mahāsena brāhmaṇa	333
Mahindarāja	64
Māgaṇḍiya	103, 128, 130, 135-8, 142, 145
Mātaṅga	40
Mātali	177
Mātikagāma	184
Mātulaputta	311
Mātulabrāhmaṇa	420-1
Māra	273-4, 419
Mālabhārī (devaputta)	229, 231
Migadāya	55
Migāraseṭṭhi	244, 247, 251, 252, 256-9, 389
Meghiyatthera	182-3
Meṇḍakaseṭṭhi	243-4, 264
Moggalī	56

[Ya - Ra]

Yasavā (khattiya)	67
Yasodharā	67
Rājagaha	49-50, 54, 56-8, 61, 73, 75, 89-91, 94, 143-4, 147, 149, 151, 153, 164, 225, 232, 268, 269, 270, 272, 293-4, 306, 316, 320, 333, 383, 413

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Rādhatthera	346-8
Rāhula	54, 71, 74
Rāhulakumāra	75
Revata (Buddha)	53
Revata (kumāra)	396
Revatatthera	399, 408

[La - Va]

Lakuṇḍakabhaddiyatthera	371-2
Lakkhaṇatthera	320, 323
Licchavī	167, 178, 215
Lohakumbhī	287-8
Vaṅgantabrāhmaṇa	333
Vanavāsikatissatthera	333
Vanavāsikatissasāmaṇera	338-9, 443, 445
Varuṇa (upaṭṭhaka)	67
Vāsabhakhattiya	241
Vāsuladatta	123, 128
Viṭaṭūbha	214, 220-1, 225-6, 229
Vinayadharattherī	440
Vipassī (Buddha)	53
Visākha (upāsaka)	65, 242-3
Visākhā (upāsikā)	3, 39, 97 216, 245, 246, 248, 251-3, 255-65, 400
Vejayantaratha	177
Veṭhadīpaka (tāpasa)	103
Veṭhadīpaka (raṭṭha)	103

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vepacitti (asurinda)	176
Verañjā	375-6
Vesālī (nagara)	167, 215, 222
Vessantara	53, 74
Vessabhū (Buddha)	53
Veḷukaṇḍakīnandamātā (upāsikā)	216
Veḷuvana	52, 56-7, 59-61, 73, 80, 90, 147, 153, 268, 272, 302, 306, 313, 320, 323, 387, 405, 420-2

[Sa]

Saṁkiccasāmaṇera	425-7, 430, 432-4
Saṁgharakkhitamātugāma	193
Sakadāgāmī	98, 193
Sakka (devarājā)	11-2, 56, 76, 167-9, 172-3, 175, 177-8, 271-2, 290-1, 320-3, 317, 365, 389
Saṁghadāsī	250, 264
Saṁcaya (paribbājaka)	57, 59
Saṭṭhikūṭapeta	323, 326
Sappadāsattthera	434, 436-7
Sabhiyaparibbājaka	410
Sarada (tāpasa)	67, 72
Sarada (māṇava)	67
Sahampati (brahmā)	55

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sāmāvati	103, 122-3, 134-5, 137-40
Sāriputtatthera	45, 49-50, 56, 59, 61, 66, 71, 75, 89, 92, 216, 219, 333-5, 338-9, 341, 346-7, 349-50, 366, 369-70, 387, 390-2, 395-8, 406, 416, 420-2, 426
Sārī	56
Sāvatthī	2, 3, 4, 12, 16, 18, 39, 41, 43, 50, 75, 83, 94, 97, 99, 133, 163, 179, 186, 189, 191, 194, 199, 202, 205, 207, 210, 212-5, 220, 222-3, 225-6, 229, 232, 237-8, 240, 242, 244, 247, 251-2, 258-9, 261, 265, 275, 293, 297, 304, 310-1, 327, 330, 333, 335, 346, 354, 358, 366, 376, 377, 379, 410-1, 425-6, 435, 437, 440, 443, 446,
Sikhī (Buddha)	53
Siddhattha (Buddha)	53
Sirigutta	275-81
Sirivaḍḍhana	72
Sirivaḍḍhanakuṭumbika	67
Sīvalitthera	399, 400
Sujā	171-2, 174, 268, 270

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sujāta (Buddha)	53
Sujātā (devī)	54, 263
Suddhodana	71, 73
Sudhammatthera	327, 329
Sudhammadevasabhā	400
Sudhammā	171
Sunanda (rājā)	263
Sundarā (aggasāvikā)	67
Suppabuddhakuṭṭhi	302-4
Suppāvāsā	216
Sumana (deva)	32
Sumanadevī	97-8, 243
Sumanapaccekabuddha	309
Sumana (Buddha)	53
Sumanamālākāra	133-4, 306, 310
Sumanā (aggasāvikā)	67
Sumedha (Buddha)	53

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sumedhā	52
Suva (rājā)	180-1
Sūriya (devaputta)	369-71
Selabrāhmaṇa	243
Sotāpanna	17, 52, 55, 59, 85, 97-9, 102, 141, 147, 164, 178, 181, 188, 193, 204, 278, 265, 323
Sotthiya	54
Sobhita (Buddha)	53
Soreyyatthera	207, 210, 211
Soreyyanagara	208
[Ha]	
Harṇsavatī (nagara)	63, 263
Hatthaka (upāsaka)	216
Himavanta	26, 53, 130-1, 180, 295, 351

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapoththakaṃ, Syā = Syāmapoththakaṃ,
Kaṃ = Kambojapoththakaṃ, I = Iṅgalisapoththakaṃ, Ka = kesuci
Marammapoththakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapoththakesu
dissamānapāṭho, Ṭṭha = Aṭṭhakathā.

Dhammapadaṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Aṃsakūṭānaṃ upari = Jattūnamupari (Sī)	315
Akkhikāṇassa = Anakkhikakālassa (Sī)	7
Akkuṭṭho = Kuddho (Ka)	29
Aggā neva = Aggaggāneva (Sī)	355
Ajini = Ajinī (?)	29
Aṭṭhaṅgulamattampi = Aḍḍhaṅgulamattampi (Syā)	267
Aṭṭhīhi = Aṭṭhehi (Sī)	95
Atisāraṃ = Atīsāraṃ (Sī)	117
Attadantassa = Anaṅgaṇassa (Syā)	419
Anapāyinīti = Anupāyinīti (Ka)	23
Anākulatāya = Akalusatāya (Sī)	375
Anāhariyaṃ = Asaṃhāriyaṃ (Sī)	176
Anivattagamaṇaṃ = Anivattanīyagamaṇaṃ (Sī)	41
Anupubbikathā = Anupubbī kathā (Sī, Syā)	103
Anubandhamāno = Anubuddhasamānaṃ (Sī), Anubuddhamāno (Syā)	368
Anopamaḡaṇaṃ = Anomaḡaṇattaṃ (Syā)	391
Anopamaḡaṇāti = Anomaḡaṇāti (Sī, Syā)	319
Antaragharaṃ = Antaravīthim (Syā)	411
Aparacchā = Aravacchā (Sī), Āravapacchā (Syā)	355
Apariciṇṇaṭṭhāne = Aparicitaṭṭhāne (Sī, Syā)	45

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A - Ā]

Apasabyaṃ = Apasādaṃ (Sī), Apabyāyaṃ (Syā), Appabyāyakammaṃ (Ka)	303
Ambaṇaṃ = Ammaṇaṃ (Sī), Ambaṇakaṃ (Syā)	203
Amittamaddanaṃ = Amittamathanaṃ (Sī), Amittadamaṇaṃ (Ka)	198
Ayakapallaṃ = Ayakapālaṃ (Sī)	95
Aruṇavatīmattikaṇca = Aruṇavaṇṇamattikaṇca (Sī)	283
Alabhamānā = Dadamānā (Sī)	424
Allakapparaṭṭhe = Ajitaraṭṭhe (Sī)	108
Asabbhaṃ = Asabbhivācaṃ (Syā)	163
Āgantvā = Gantvā (Syā)	395
Ācikkhitāraṃ = Ācikkhātāraṃ (Sī)	347
Āyakammikaṃ = Āyuttakaṃ (Syā, Ka)	118
Ārocitaṃ = Āropitaṃ (Syā)	350
Ālimpentāpi = Ālīmpetvāpi (Sī)	143
Ālopaṃ katvā = Āluppakāraṃ (Sī), Ālopakāraṃ katvā (Syā)	315
Āvijjhitvā = Āvajjetvā (Sī), Āviñchitvā (Ka)	198
Āsane = Attanā (Ka)	389
Āsīsamānena = Āsīmsamānena (Sī, Syā)	1
Ālāne = Ālāhane (Syā, Ka)	81
Ālāhane = Ālāhane (Ka)	87

[U]

Ujukasaṇṭhānena = Ujukasantānena (Sī, Ka)	204
Utenoti = Udenoti (Sī)	105
Udañcanabhāvappatti = Udakacalanabhāvappatti (Syā), Udakasiñcanabhāvappatti (Ka)	60
Uddhacchiddakavātapānāni = Uddhacchikavātapānāni (Sī), Khuddacchiddakavātapānāni (Syā)	135
Upacchijjissati = Ucchijjissati (Sī, Syā)	290
Upaṭṭhiyamāno = Uṭṭhiyamāno (Sī)	37

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[U]

Upasampadāmāḷato = Upasampadakāḷato (Syā, Ka)	435
Uppāṭetvā = Ubbattetvā (Sī, Syā)	48
Ubbejanīyo = Ubbegajaniyo (Ka)	105
Uramhi = Vāma-ūrumhi (Syā, Ka)	412
Ekovettha = Vāṇijo (Ka)	408

[O]

Oṭāraṃ = Okāsaṃ (Ka)	225
Omuttentipi = Ummihantipi (Syā)	392

[Ka]

Kaṇḍakaṃ = Kanthakaṃ (Sī, Syā)	54
Kaṭṭhattharake = Kaṭṭhatthare (Ka)	87
Katipāheneva = Katipāhasseva (Sī, Syā)	204
Kathāpariyosāne = Gāthāpariyosāne (Ka)	133
Kappaṭo = Kappako (Syā)	79
Kāyasaññamādīhi = Kāyasamācārādīhi (Ka)	419
Kālena kālaṃ = Kālānukālaṃ (Sī, Syā)	205
Kāsāvāni = Kāsāyāni (Sī, Syā)	65
Kiñci = Na kiñci (Sī, Syā)	394
Kiñci ñāti = Kañci ñātim vā (Syā)	163
Kimaṅgaṃ = Kimaṅga (Sī)	5
Kimilaṃ = Kimbilaṃ (Sī, Syā)	86
Kirīti = Kiṇīti (Sī)	215
Kuṭikaṃ = Kuṭim (Ka)	311
Kuṇṭhadhāro = Kuṇṭhākāro (Sī)	161
Kūṭaṭṭaparājita = Kūṭaḍḍaparājita (Ka)	224
Koseyyavattapūrāji = Pattavattha... (Sī), Suttavattha... (Syā)	249

[Kha]

Khīrapakehi = Khīrapāyakepi (Sī, Ka)	227
Khuddaṃ = Khudaṃ (Sī)	370

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ga]

Gaṇhissāmīti = Nāsessāmīti (Syā)	436
Gatāti = Katāti (Ka)	381
Gato = Galito (Sī)	370
Gahetvā = Gaṇetvā (Sī)	101
Giraggasamajjo = Giraggasamajjam (Sī, Ka)	56

[Gha]

Ghaṭiyā = Ghaṭito (Sī, Syā)	269
Ghaṭetvā = Ghaṭṭetvā (Ka)	213
Ghaṭṭesi ghaṭṭesi = Ghaṭesi ghaṭesi (Syā)	160
Ghaṇḍiyā = Gaṇḍiyā (Sī, Syā)	184, 427
Ghanavassam = Ghanakarakavassam (Sī)	228

[Ca]

Cakkapathe = Cakkapāde (Sī, Syā)	192
Candamaṇḍalam = Candam (Sī, Ka)	370
Caritavasena = Cariyāvasena (Syā)	60
Cariyāvasena = Pubbacariyavasena (Ka)	243
Cittagahapativatthu = Sudhammattheravatthu (Sī, Syā)	332
Cittahatthattheram = Cittahaṭṭhatthattheram (Ka)	194
Cuṇṇakādīhi = Vaṇṇakādīhi (Sī, Ka)	245
Cumbaṭakam = Cumbuṭakam (Ka)	90
Celakaṭṭhi = Celakaṇṭhī (Sī), Velakamsī (Syā)	126

[Cha - Ja]

Chinnapapātam = Chinnataṭam (Sī, Syā)	414
Challi = Jalli (Sī)	382
Jambusākham = Rajam (Sī, Syā)	416
Jātasamvaḍḍho = Jātisamvaḍḍho (Ka)	179
Jīvitaphalanti = Saphalanti (Syā)	287
Jeṭṭhāpacāyanakammaṁ = Jeṭṭhāpacāyikakammaṁ (Syā)	172

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ṭha - Ta]

Ṭhānesu = Vāresu (Sī, Syā)	391
Taṃ = Tasmā (Sī)	384
Tamattabhāvaṃ = Tamabhāvaṃ (Sī)	15
Tassā = Tassaṃ (Sī)	426
Tikhiṇena = Tiṇhena (Sī, Syā)	81
Tiṭṭhantīti = Ṭhassantīti (Sī)	424
Tissattheravatthu = Thullatissattheravatthu (Sī)	29
Tuṭṭhahaṭṭho = Haṭṭhapahaṭṭho (Sī)	311
Te etaṃ = Te eva (Ka)	380

[Da - Dha]

Dassatīti = Ñassatīti (Sī)	251
Daharadaharānaṃ = Daharatarānaṃ (Sī, Syā)	292
Dīghalaṅghikaṃ = Dīghalambikaṃ (Sī, Syā)	423
Dīghītissa = Dīghāvupitussa (Ka)	36
Duṭṭhassa = Dubbinītassa (Sī, Syā)	293
Dussaṇṭhāpito = Dussaṇṭhāpiyo (Sī)	192
Dussante = Dasante (Sī)	115
Devilo = Devalo (Sī, Syā)	26
Dosaṃ = Vivaraṃ (Sī, Syā)	283
Dosena = Rosena (Sī)	234
Dhure = Pure (Syā, Ka)	139
Dhūmāyantopi = Dhūpāyantopi (Sī)	234

[Na]

Nakhubhati = Nakkhubbhati (Sī), Nakkhambhati (Ka)	375
Nikkammikā = Nikkammā (Sī, Syā)	137
Nikkhamanato = Nekkhammato (Sī)	103
Nibbattaṭṭhānaṃ = Parinibbutaṭṭhānaṃ (Ka)	274
Nibbattetvā = Nimmathetvā (Sī, Syā)	429

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Nibbānappattā eva = Nibbānaṃ patvā evaṃ (Syā)	445
Nibbinditvā = Nibbijjitvā (Sī)	55
Nimātā nipitāti = Nimmātāpitikāti (Sī)	220
Niratthakaṃ = Na laṭṭhakaṃ (Sī), Na siliṭṭhakaṃ (Syā)	306
Nirayabhāgino = Nirayagāmino (Sī, Syā)	340
Nivatthadussakaṇṇe vā = Dasākaṇṇe vā (Sī)	246
Niviṭṭhagatto = Nibbiddhagatto (Sī, Syā)	38
Nivuṭṭhaṃ = Niviṭṭhaṃ (Ka)	128
Nivutthaṭṭhānaṃ = Nibbattaṭṭhānaṃ (Sī, Syā)	298
Nisānapāsāṇasadisāṃ = Satthakanisādana... (Sī, Syā)	196
Nisāmetvā = Niyāmetvā (Ka)	380
Nīlavāhinī = Nīlavāhanā (Ka), Nalavāhanā (Syā)	355
Nhatvā = Nahātā (Sī)	289
Nhānatitthaṃ = Nahānatitthaṃ (Sī, Syā)	2

[Pa]

Pakkadhūpanatelaṃ = Cakkadhūpanatelaṃ (Syā)	201
Pakkuthitatele = Pakkuthitatelena (Ka)	145
Pakkuthikaṃ = Pakkaṭṭhitaṃ (Sī)	81
Pakkhantariko = Pakkhuttariyo (Sī)	219
Paccisaṃ = Paccayim (Sī)	292
Pañhaṃ = Cattāro pañhe (Syā, Ka)	369
Pañhaṃ pucchanāya = Pañhapucchāya (Sī), Pañhaṃ pucchāya (Syā)	22
Paṭi-adāsi = Paṭikkhipi (Sī)	444
Paṭicchāpetvā = Paṭicchādesi (Ka)	374
Paṭipādeyyāsīti = Paṭiyādeyyāsīti (Sī)	230
Paṭibāhanto = Paṭidahanto (Ka)	201
Paṭibhāṇo = Padabhāṇo (Sī, Syā)	340
Paṭiyādesi = Paṭipādesi (Sī, Syā)	12
Paṭihananaṭṭhānaṃ = Paṭihananaṭṭhānaṃ (Syā)	139

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Patikiṭṭhataro = Kiliṭṭhatarova (Ka)	283
Patthapatthapulakaṃ = Patthapatthapūlakaṃ (Syā), Patthapatthamūlakaṃ (Ka)	375
Pattāsane = Paññattāsane (Ka)	69
Panunnapamādo = Panuṇṇapamādo (Sī), Panudapamādo (Ka)	165
Parikarabandhanaṭṭhāne = Parikkhārabandhanaṭṭhāne (Ka)	223
Pariciṇṇo = Paricchinno (Ka)	7
Parittāso = Paribhāso nāma (Ka)	375
Paridahi = Parihari (Sī)	409
Parimadditvā = Pariggaṇhitvā (Syā)	57
Parivaccharaṃ = Parisajjaṃ (Ka)	133
Parivattamānā = Pavaṭṭamānā (Sī, Syā)	8
Parihariyamāno = Paricāriyamāno (Sī, Syā)	53
Palāyantāva = Palātā (Sī, Syā)	147
Palobhetvā = Payojetvā (Sī)	287
Paviddhattā = Pavijjhitattā (Ka)	91
Pavesetukāmo = Pesetukāmo (Ka)	375
Pasannākāramasā = Paṇṇākāramassā (Syā)	257
Pasāadhanapeḷakaṃ = Pasāadhanapeḷikaṃ (Sī)	144
Pahaṃsitvā = Ghaṃsitvā (Ka)	161
Paharitvā = Abhihanitvā (Sī, Syā)	382
Pākabhattaṃ = Pākavaṭṭaṃ (Sī), Pākavattaṃ (Syā)	299
Pājento = Vāhento (Sī)	222
Pāloti = Pālitoti (Sī)	3
Pāveyyaṃ = Pāṭhikaṃ (Sī), Pāṭikaṃ (Syā)	237
Pāveyyake = Pāṭheyake (Sī, Syā)	301
Piṇḍapāṭikatthero = Piṇḍapāṭacārikatthero (Ka)	253
Puṭake = Piṭake (Syā)	332
Puṭṭho = Phuṭṭho (Sī, Syā, Ka)	376
Puttanattapanattaparivāraṃ = Puttanattaparivāraṃ (Sī, Syā)	258
Puttanattesu = Puttanattasahassesu (Sī, Syā)	258

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa - Pha]

Pupphapaṭā = Pupphapaṭṭā (Syā)	309
Purato = Parato (Sī)	115
Pūrantappo = Parantapo (Sī, Syā)	104
Pothesi = Poṭhesi (Sī), Poṭesi (Ka)	223
Phalake = Phallaṅke (Sī)	12

[Ba]

Bāḷhaṃ = Bāle (Sī)	415
Buddhapañho = Buddhamanto (Syā)	417
Balābhibhavana = Dhanalābhibhāvena (Ka)	419
Balibaddassa = Balivaddassa (Sī, Syā)	14
Balo, balavāhano = Vālo vālavāhano (Sī)	353
Bahumāyā = Bahumantā (Sī, Syā)	284
Bālakaloṇakagāmaṃ = Bālakaloṇakārāmaṃ (Sī, Syā), Pālileyyakagāmaṃ (Ka)	36
Bālyena = Bāllena (Sī)	164
Bidalamañcake vā = Virāḷamañcake vā (Ka)	87
Byāsattamanasaṃ = Byāsattamānasaṃ (Syā, Ka)	228

[Bha]

Bhatakena = Bhatikena (Syā)	148
Bhattavetanaṃ = Vetanaṃ (Sī, Syā)	16
Bhavissanti = Na bhavissanti (Syā)	426
Bhusā = Kharā (Sī)	382

[Ma]

Maggakilanto = Magge kilamanto (Syā)	186
Macalagāme = Acalagāme (Syā)	169
Maccuparāyaṇo = Mañcaparāyano (Sī)	118
Maṭṭhakuṇḍaliṃ = Maṭṭakuṇḍaliṃ (Sī)	16
Maddakucchiṃ = Maddakucchipabbataṃ (Ka)	382

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Manosilārase = Manosilātale (Ka)	308
Mallamuṭṭhiyuddham yujjhantā = Mallayuddham bujjhantā (Sī)	376
Mandadhātuko = Muddhadhātuko (Sī)	407
Māgaṇḍiyā = Māgandiyā (Sī, Syā)	128
Mā gaṇhatha = Mā minātha (Sī, Syā)	417
Mātuṭṭhāne = Mātiṭṭhāne (Sī, Syā)	257
Māretabbāti = Māritā (?)	228
Māladhārī = Mālabhārī (Sī, Syā)	18
Micchāgāhaṇaṃ = Micchāgahaṇaṃ (Sī)	42
Mettacittena = Mettena (Sī)	170
Medāḷupaṇaṃ = Ulumpaṇaṃ (Sī)	225

[Ya]

Yathāruci = Yathāruciyā (Syā), Yathāruciṃ (Ka)	186
Yvāyaṃ tagaracandaṇaṃ = Yāyaṃ tagaracandaṇī (Sī)	272
Yāva arahattā = Yāva arahattaṃ (Ka)	178

[Ra]

Ratanesu = Saraṇesu (Sī, Ka)	256
Rājabaliṃ = Rājapīḷaṃ (Syā)	205
Rājāṇaṃ = Rājadaṇḍaṃ (Ka)	125

[La]

Lakkhayoggaṃ = Lakkhaṇayoggaṃ (Ka)	34
Laṇjaṃ = Lañcaṃ (Syā)	135

[Va]

Vakkhā = Rukkhā (Sī, Syā, Ka)	219
Vajjhappattānaṃ = Paccāmittānaṃ (Ka)	41
Vanappatiṃ = Vanaspatiṃ (Sī)	2
Vassāratte = Vassāvāse (Syā, Ka)	130
Vāyati = Yāti (Sī, Syā)	267

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vāretvā = Dhāretvā (Ka)	30
Vālukam = Vālikam (Sī, Syā)	2
Vicārentesu = Viharantesu (Syā), Vicarantesu (Ka)	97
Vicessati = Vijessati (Sī, Syā)	212
Viṭaṭṭubham = Viḍḍubham (Sī, Syā)	214
Viddhamsitacammaṁ = Viddhastacammaṁ (Sī, Syā)	63
Vibhātāya = Vibhātamānāya (Sī), Vibhāyamānāya (Syā)	105
Vilapamānā = Vipṭalapakamānā (Sī, Syā)	98
Vilapasi = Vipṭalapasi (Sī, Syā)	98
Visākhapuṇṇamādivase = Visākhapuṇṇamādivase (Syā)	54
Vissakammena = Vissukammena (Syā), Visukammena (Ka)	54
Vissatthā = Vissatṭhā (Syā)	219
Vīsati = Vīsam (Sī)	126

[Sa]

Saṁsanditvā = Sannetvā (Sī), Sandetvā (Syā)	402
Sakkāram = Adhikāram (Sī)	71
Sakkāram = Sakkharam (Sī), Sakkarām (Syā)	232
Saṅkāradhānasmiṁ = Saṅkāraṭṭhānasmiṁ (Ka)	280
Saccakārasadisam = Laṅjakārasadisam (Syā)	114
Sañcayassa = Saṅjayassa (Sī, Syā)	52
Saṭṭhivassikatthero = Vassasatikatthero (Sī, Syā)	60
Satasahassagghanakam = Sahassagghanikam (Sī, Syā)	262
Satasahassavijjulatā = Sataramsivijjulatā (Sī)	307
Sattayojanamattakehi = Chayojanamattaketi (Syā)	244
Sannahitvā = Sannetvā (Sī), Sannehitvā (Syā)	428
Sabbameva = Khippameva (Syā, Ka)	127
Sabbaravaññū = Sabbarutaññū (Ka)	148
Samaggavāsaṁ = Samaggasaṁvāsaṁ (Syā)	150
Sampattasaddhammapado = Sampannasaddhammapado (Syā)	1

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sampādetvāna = Sannipātetva (Sī), Sannipātetvāna (Syā)	69
Samānaṃ = Samabhāgikaṃ (Syā)	353
Samitagamanena = Mitagamanena (Sī)	246
Sasineho = Sasneho (Sī)	215
Sahapaṃsukīlakā = Saha paṃsukīlāya (Sī)	67
Sahassanayapaṭimaṇḍite = Sahassanayasampanne (Sī, Syā)	59
Sāriputtattheravatthu = Aggasāvakavatthu (Sī), Sañjayavatthu (Syā)	73
Sāriyā = Rūpasāriyā (Sī, Ka)	56
Sippalivanaṃ = Simbalivanaṃ (Sī)	177
Sīhaviṇṇambhita = Sīhaviṇṇanta (Sī, Syā)	159
Sujāti = Sujātāti (Sī, Syā, Ka)	171
Suvā = Suvakā (Syā)	180
Seyyamāno = Semānako (Sī), Sayamāno (Syā)	11
Sottiyena = Sotthiyena (Sī, Syā, Ka)	54

[Ha]

Hatthināgaṃ = Hatthinā taṃ (?)	124
Haraṇākāraṃ = Gamaṇākāraṃ	369
Haripattā = Haritapattā (Sī, Syā, Ka)	180
Hāretvā = Hāpetvā (Ka)	224

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Akataññussa posassa (Khu 5. 17, 199)	96	Aniccā vata saṅkhārā (Dī 2. 129, 161)	45
Akaramhasa te kiccaṃ (Khu 5. 97)	93	Api vīraka passesi (Khu 5. 54)	93
Akkocchi maṃ avadhi maṃ	29	Appaṃ pivitvāna nihīnajacco (Khu 5. 47)	376
Akkhī bhinnā paṭo naṭṭho (Khu 5. 32)	94	Appaṃ vā bahuṃ vā nāddasāma (Khu 2. 115, 148)	21
Acāri vatāyaṃ vitudaṃ vanāni (Khu 5. 56)	93	Appaṃ vā bahuṃ vā bhāsassu (Vi 3. 51)	58
Aciraṃ vata'yaṃ kāyo	203	Appakā te manussesu	379
Acchariyaṃ vata abbhutaṃ vata (Khu 2. 114, 148)	21	Appakenāpi medhāvī (Khu 5. 2)	162
Ajjeva Buddhaṃ saraṇaṃ vajāhi (Khu 2. 115, 148)	21	Appamatto ayaṃ gandho	272
Añjanānaṃ khayaṃ disvā	297	Appamatto pamattesu	167
Aññā hi lābhūpanisā	344	Appamādarato bhikkhu	179,181
Attā have jitaṃ seyyo	419	Appamādena Maghavā	178
Atthakāmosi me yakkha (Khu 2. 115, 148)	22	Appamādo amatapadaṃ	145
Atha vāssa agārāni (Khu 1. 33, 34)	115	Appampi ce saṃhita bhāsamāno	101
Anavaṭṭhitacittassa		Abbahī vata me sallāṃ (Khu 2. 113, 147)	20
(Khu 5. 104)	196, 295	Abhikkantena vaṇṇena	23
Anavassutacittassa	196	Abhivādanasīlissa	425
Anikkasāvo kāsavaṃ	52	Alaṅkato Maṭṭhakuṇḍalī (Khu 2. 113, 146)	18

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[A - Ā]

Alīnacittam nissāya	
(Khu 5. 37)	347
Asantaṃ bhāvanamiccheyya	328
Asāre sāramatino	73
Asubhānupassim viharantaṃ	47
Assaddho akataññū ca	396
Ahaṃ nāgo va saṅgāme	
(Khu 1. 59)	136
Ahaṃ bhante Moggallāna	321
Ādittam vata maṃ santaṃ	
(Khu 2. 113, 147)	20
Ābādhikohaṃ dukkhito	
gilāno (Khu 2. 115, 148)	21

[I]

Ichchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ	127
Idaṃ me āsanaṃ vīra	69
Idaṃ suvaṇṇakeyūraṃ	414
Idha tappati pecca tappati	97
Idha nandati pecca nandati	99
Idha modati pecca modati	85
Idha socati pecca socati	
(Khu 1. 15)	82, 292
Imehi aṭṭhihi	
tamaggaṇapuggalaṃ	95

[U]

Uṭṭhānavato satīmato	152
Uṭṭhānena'ppamādena	162
Udakaṃ hi nayanti nettikā	371
Udakathalacarassa pakkhino	
(Khu 5. 54)	93

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[U]

Uddhaṃ adho ca tiriyaṃ	
(Saṃ 1. 123)	274
Upasāḷakanāmāni	
(Khu 5. 41)	342
Upemi saraṇaṃ Buddhaṃ	
(Khu 2. 115, 148)	22
Ubho khañjā ubho kuṇī	237
Ubho puttā kālakatā	
(Khu 4. 238)	440
Uyyuñjanti satīmato	385
Ussūraseyyaṃ ālasyaṃ	418

[E - O]

Ekassa caritaṃ seyyo	
(Vi 3. 496; Ma 3. 192)	40
Ekissā kaṇṭhaṃ chetvāna	292
Etamatthavaśaṃ ñatvā	
(Khu 1. 54)	442
Evam ce sattā jāneyyuh	
(Khu 5. 5)	292
Evam nissayasampanno	
(Khu 5. 37)	347
Evam visesato ñatvā	145
Evam saṅkārabhūtesu	280
Evam hi dhīrā kubbanti	
(Saṃ 1. 122)	273
Esa bhiyyo pamuyhāmi	139
Ovadeyyānusāseyya	349

[Ka]

Kaṇhaṃ dhammaṃ vippahāya	380
Kathaṃ hi Bhagavā tuyhaṃ	
(Saṃ 1. 122)	273

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka - Kha - Ga]

Kadāhaṃ kāsikaṃ vatthaṃ	263
Kadāhaṃ pāsādaṃ rammaṃ	262
Kadāhaṃ mañcapīṭhaṅca	263
Kadāhaṃ sappinavanītaṃ	263
Kadāhaṃ salākabhataṃ	263
Kappānaṃ sataśaṇṇaṃ	309
Kammantā nappavattanti	28
Karaṇīyamattakusalena	200
Kāmaṃ patāmi nirayaṃ	
(Khu 5. 10)	283
Kālaṃ desaṅga dīpaṅga	53
Kālo deva mahāvīra	
(Khu 4. 305)	53
Kumbhūpamaṃ kāyamimaṃ	
viditvā	201
Ko imaṃ pathaviṃ vicessati	212
Khīṇāya bhavanettikā	
(Khu 2. 320)	431
Gataddhino visokassa	383
Gamaṇāgamaṇampi dissati	
(Khu 2. 113, 147)	20
Gāme vā yaḍi vāraṇṇe	400

[Ca]

Cakkhūni jīrantu mamāyitāni	7
Cakkhūni bhijjantu mamāyitāni	7
Cakkhūni hāyantu mamāyitāni	7
Catuppadiṃ saṅkhamukhiṃ	80
Catūsu samuddesu jālaṃ	
parittakaṃ	342, 441
Candanaṃ tagaraṃ vāpi	267
Caraṇe nādhigaccheyya	296

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ca - Ja - Ña]

Caranti bālā dummedhā	304
Jarājajjaritā honti	5
Jetvāna maccuno senaṃ	
(Saṃ 1. 123)	274
Ñātametaṃ kuruṅgassa	
(Khu 5. 6)	93

[Ta]

Taṃ puttapaśusammattaṃ	
(Khu 1. 54)	445
Taṅca kammaṃ kataṃ sādhu	310
Tatrābhiratimiccheyya	380
Tassa ayomayā bhūmi	
(Ma 3. 222)	81
Tassa te natthi bhūtattaṃ	
(Khu 2. 320)	431
Tassa sokaparetassa	
(Saṃ 1. 123)	274
Te jhāyino sātatikā	145
Tesaṃ sampannasīlānaṃ	274

[Da]

Dantaṃ nayanti samitiṃ	
(Khu 1. 59)	136
Diso disaṃ yaṃ taṃ kayirā	206
Disvāna taṇhaṃ aratīṃ	
ragaṅga (Khu 1. 409)	130
Dīghā jāgarato ratti	288
Dujjīvitamañjīvīma	
(Khu 5. 100)	287
Dunniggaṇṇa lahuṇa	187
Dūraṅgamaṃ ekacamaṃ	193
Devatānusi gandhabbo	
(Khu 2. 113, 147)	20
Dosa rajo na ca pana reṇu	
vuccati (Khu 7. 406)	157

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Dha]

Dhammapīti sukhaṁ seti 359

Dhammo have rakkhati
dhammacāriṁ (Khu 2. 272) 62

[Na]

Na attahetu na parassa hetu 378

Na taṁ kammaṁ kataṁ sādhu 306

Na taṁ jitaṁ sādhu jitaṁ
(Khu 5. 16) 198

Na taṁ mātā pitā kayirā 210

Natthi anto kuto anto
(Khu 5. 100) 288Natthi cetasaṁ dukkhaṁ
(Khu 2. 320) 431

Na paresaṁ vilomāni 239

Na pupphagandho
paṭivātameti 267

Na bhaje pāpake mitte 350

Na me piyo āsi
akaṇhanetto (Khu 5. 66) 96

Na santi puttā tāṇāya 442

Na hi dhammo adhammo ca
(Khu 2. 272) 14

Na hi pāpaṁ kataṁ kammaṁ 323

Na hi verena verāni 33

Na hi sabbesu ṭhānesu
(Khu 4. 242) 415

Nānāpupphaṅca gandhaṅca 69

Nidhīnaṁva pavattāraṁ 347

Nibbutā nūna sā mātā 54

Neva devo na gandhabbo 419

No ce labhetha nipakaṁ
sahāyaṁ (Vi 1. 496) 40

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Pa - Pha - Ba]

Pañcayojanikā jivhā 321

Paṭikkhitto tikicchāya 8

Patodaṁ te karissāmi 79

Patodaṁ me karissasi 79

Pathavisamo na virujjhati 392

Padmaṁ yathā kokanadaṁ
sugandhaṁ (Saṁ 1. 81) 155

Pamādaṁ appamādena 165

Pamādamanuyuñjanti 163

Pare ca na vijānanti 42

Pāṇātipātā viraṁāmi khippaṁ
(Khu 2. 115) 22Pāṇātipātā viraṁassu khippaṁ
(Khu 2. 115, 148) 21Piṇḍapātikassa bhikkhuno
(Khu 1. 111) 272

Puttā matthi dhanammatthi 298

Pupphāni heva
pacinantaṁ 228, 231Pubbeva sannivāsena
(Khu 5. 66) 116

Phandanaṁ capalaṁ cittaṁ 182

Pheṇūpamaṁ kāyamimaṁ
viditvā 214Bahumpi ce saṁhita
bhāsamāno 101Bālo kho tvaṁ asi māṇava
(Khu 2. 113, 147) 19

[Ma]

Maccheravinaye yuttaṁ 169, 172

Madhuvā maññati bālo 312

Manussasseva te sīsaṁ
(Khu 5. 103) 295

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Manussindarā jahitvāna (Khu 5. 116)	219
Manopubbaṅgamā dhammā	2, 14, 23
Mama lohitabhakkhassa (Khu 5. 97)	93
Mameva kata maññantu	328
Mahāvīra mahāpañña (Saṃ 2. 122)	273
Mātāpettibharaṃ janturā	169, 172
Mā pamādamanuyuñjetha	164
Mā bālhaṃ paridevesi	415
Mā maṃ tvaṃ saraṇaṃ gaccha	139
Māse māse kusaggena	319
Māse māse sahasena	420
Muhuttamapi ce viññū	301
Moho rajo na ca pana reṇu vuccati (Khu 7. 406)	157
Mohasambandhano loko (Khu 1. 176)	142

[Ya]

Yam kiñci yitthaṃ va hutāṃ va loke	422
Yañca kandasi yañca rodasi (Khu 2. 113, 147)	20
Yathā agāraṃ ducchannaṃ	78
Yathā agāraṃ succhannaṃ	78
Yathā pi puppharāsīmha	264
Yathāpi bhamaro pupphaṃ	236
Yathāpi rahado gambhīro	374
Yathāpi ruciraṃ pupphaṃ	242

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yatho saṅkārādhānasmim	280
Yatthe'ko labhate babbu (Khu 5. 32)	374
Yamhi saccañca dhammo ca (Khu 5. 41)	342
Yassa ete dhanā atthi (Aṃ 2. 398, 399)	303
Yassa nittiṇṇo paṅko (Khu 1. 104)	78
Yassāsavā parikkhīṇā	388
Yassindriyāni samathaṅgatāni	378
Yāvajīvampi ce bālo	300
Yāvadeva anathāya	326
Ye ca kho sammadakkhāte	379
Yesam sannicayo natthi	386
Yesam sambodhiyaṅgesu	380
Yo ca gāthāsataṃ bhāse	417
Yo ca vantakasāva'ssa	52
Yo ca vassasataṃ jantu	421
Yo ca vassasataṃ jīve	432,
	433, 434, 437,
	442, 445, 447
Yo daṇḍena adaṇḍesu (Khu 1. 33, 34)	115
Yodha puññañca pāpañca (Khu 1. 72)	403
Yo dhīro dhisampanno (Saṃ 1. 123)	274
Yo bālo maññati bālyaṃ	299
Yo sahasam sahasena	417

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ra - La - Va]

Rattassa hi ukkuṭikaṃ padaṃ	
bhava (Am-Ṭṭha 1. 335)	129
Ramaṇīyāni araṇṇāni	404
Rāgo rajo na ca pana reṇu	
vuccati (Khu 7. 406)	157
Rājato vā upasaggaṃ	
(Khu 1. 33, 34)	115
Lasī ca te nipphalikā	
(Khu 5. 33)	93
Vadhake Devadattamhi	
(Khu 3. 51)	94
Varamassatarā dantā	
(Khu 1. 59)	136
Vārijova thale khitto	182
Vāripokkharapatteva	
(Khu 1. 71)	312
Vālodakaṃ apparaṣaṃ	
nihīnaṃ (Khu 5. 47)	376
Visākhā vīsati puttā	258
Vedanaṃ pharusāṃ jāniṃ	
(Khu 1. 33, 34)	115

[Sa]

Sace labhetha nipakaṃ	
sahāyaṃ (Vi 3. 496)	40
Saccaṃ kho vadesi māṇava	
(Khu 2. 113, 147)	20
Saṭṭhi kūṭasahassāni	
(Khu 2. 217)	324
Saṭṭhi vassasahassāni	
(Khu 5. 100)	287
Sattarattindivaṃ Buddho	69

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Saddhādhanam sīladhanam	
(Am 2. 398)	302
Saddho sīlena sampanno	
(Khu 1. 56)	332
Santaṃ tassa manam hoti	395
Santi rukkhā haripattā	
(Khu 5. 190)	180
Sabbattha ve sappurisā cajanti	377
Sabbo jano himsito	
piṅgalena (Khu 5. 66)	96
Sammuyhāmi pamuyhāmi	139
Sahassakkhattumattānaṃ	158
Sahassanetto Devindo	11, 12
Sahassamapi ce gāthā	412
Sahassamapi ce vācā	408
Sahassaramsī satatejo	27
Sāduṃ vā yadi vā'sāduṃ	
(Khu 5. 116)	219
Sādūni ramaṇīyāni	
(Khu 5. 116)	219
Sādhu kho sippakaṃ nāma	
(Khu 5. 25)	325
Sāraṇca sārato ñatvā	73
Sālīnaṃ odanaṃ bhuñje	
(Khu 5. 116)	219
Sāvako te mahāvīra	
(Sam 1. 122)	273
Svāhaṃ abbūlhasallosmi	
(Khu 2. 147)	20

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Svāhaṃ muditamano pasannacitto (Khu 2. 115, 148)	21
Sukaraṃ sādhunā sādhu (Khu 1. 150)	92
Sukarāni asādhūni (Khu 1. 38)	92
Sududdasaṃ sunipuṇaṃ	190
Subhānupassiṃ viharantaṃ	47
Subhāsitaṃ suṇitvāna	407
Sekho pathaviṃ vicessati	212
Selo yathā ekaghano	372
So karassu ānubhāvaṃ	295

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

So māṇavo tassa pāvadi (Khu 2. 113, 146)	19
Sovaṇṇamayo pabhassaro (Khu 2. 113, 146)	19
Sohaṃ ajja pajānāmi	257
Sohaṃ nūna ito gantvā (Khu 5. 100)	288

[Ha]

Hoti sīlavataṃ attho (Khu 5. 3)	92
Handāhaṃ hatacakkhusmi	11